Colecția de literatură universală a BIBLIOTECII POLIROM este coordonată de Denisa Comănescu.

Boris Pasternak, *Doktor Jivago*
© Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano 1957

© 2004 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I, nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu, nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PASTERNAK, BORIS LEONIDOVIĆ

Doctor Jivago / Boris Pasternak;
trad., pref. și tabel cronologic de Emil Iordache –
Iași: Polirom, 2004

616 p.; 18 cm – (Biblioteca Polirom. Clasicii modernității)

I. Iordache, Emil (ed. șt.)

ISBN: 973-681-647-8

821.161.1-31=135.1

Printed in Romania

Boris Pasternak

Doctor Jivago

Traducere, prefață și tabel cronologic
de Emil Iordache

POLIROM
2004

Prefață

Anul Centenarului Pasternak, 1990, a debutat în Anglia cu o tonalitate oarecum bizară, în sensul că, recenzînd cele cinci volume jubiliare dedicate poetului, un critic care i-a citit opera doar în traducere s-a exprimat despre aceasta ca nefiind atinsă de modernismul european. După această recenzie publicată în *Times Literary Supplement*, ziarul a fost asaltat de replici din partea cititorilor.

Sărbătorirea propriu-zisă a autorului romanului *Doctor Jivago* a avut loc, în același an, la Moscova (ianuarie) și Oxford (15-16 iulie), la Colegiul Lady Margaret Hall, unde s-a organizat o conferință internațională. Tot în preajma Centenarului a mai apărut în Occident o carte importantă, care include materialele celui de-al doilea Simpozion internațional „Pasternak și timpul său" (desfășurat în mai 1984, la Universitatea din Ierusalim)[1].

Toate acestea sînt mărturii ale interesului crescut față de opera lui Pasternak, atît în lumea occidentală, cît și în Rusia, unde, după o lungă perioadă de interdicție, *Doctor Jivago* a fost, în sfîrșit, tipărit. Astfel, în momentul de față, exegeza internațională a operei lui Pasternak cuprinde aproape o sută de volume și un număr greu de aproximat de articole și studii.

Însă, după bunul nostru obicei, ocupați fiind cu cuceririle postrevoluționare, la noi s-a ratat momentul Centenarului, prima versiune românească a celebrului roman apărînd abia un an mai tîrziu[2], adică fără partea lirică. Nici de această dată, la noi, un laureat al Premiului Nobel nu a avut noroc.

Parafrazînd titlul unui studiu scris de cunoscutul Roman Jakobson, putem spune că Boris Pasternak a avut ghinionul tragic de a aparține unei generații „care și-a spulberat

1. *Boris Pasternak and His Times. Selected Papers from the Second International Symposium on Pasternak*, Edited by Lazar Fleishman, Berkeley Slavic Specialties, 1989.
2. Boris Pasternak, *Doctor Jivago*, vol. I-II, traducere de Anca Irina Ionescu și George Cibulski, Editura Elit Comentator, 1991.

poeții". Nikolai Gumiliov, primul soț al Annei Ahmatova, a fost împușcat; Aleksandr Blok a fost lăsat să moară, neprimind viza pentru a pleca în străinătate la tratament; Velimir Hlebnikov s-a sfîrșit într-o sărăcie cumplită, putrezind de viu și cerșind flori pentru a anihila mirosul pieirii apropiate; Esenin și Maiakovski s-au sinucis; Osip Mandelștam a fost exterminat într-un lagăr. Acestora li se adaugă valul scriitorilor emigrați sau izgoniți din țară după lovitura de stat bolșevică, dar, cu siguranță, nu generația și-a risipit poeții, ci „noua cultură" care nu-i putea asimila codului genetic.

Alături de Ahmatova, Pasternak a fost unul dintre locuitorii literaturii ruse în „acasa" ei, dar există numeroase deosebiri atît în ceea ce privește gradul de aderență a puterii față de fiecare din ei, cît și în raport cu gradele lor de acceptare a „comenzii sociale". Din acest punct de vedere, comparația cu Ahmatova este net în defavoarea lui Pasternak, acesta avînd iluzia (dacă nu cumva masca) unei „a doua nașteri". În orice caz, repetă adeseori: „Nu-mi place stilul meu de dinainte de 1940", explicînd acest lucru astfel: „Pe-atunci auzul îmi era stricat de excentricități și de distrugerea a tot ce era obișnuit, care se afla împrejurul meu. Mă dezgusta tot ceea ce era rostit în mod normal. Uitam că, în sine, cuvintele pot conține ceva, pot exprima ceva și fără zornăitoarele agățate de ele [...]. În toate, nu căutam esența, ci picanteriile de altă natură". Acesta este argumentul „logic" pentru rescrierea mai multor poezii, în sensul „limpezirii" lor, poate și pentru a le face publicabile, în culegerea de poezii și poeme proiectată a fi tipărită în 1956. Desigur, nu trebuie să uităm aici presiunea exercitată de contextul cultural totalitar, care, făcîndu-și din popor piatra unghiulară a demagogiei sale, clamează simplitatea („poporul vrea", „poporul cere") și reprimă viguros tendințele moderniste. Poetul primește primele îndemnuri spre „simplitate" de la Lunaciarski, în 1922, după ce acesta citise volumul *Sora mea, viața*. Cinci ani mai tîrziu, „mentorul" noii culturi, Maxim Gorki, îi scrie negru pe alb: „Simplitate, iată ce vă doresc din tot sufletul, simplitatea imaginației și a limbajului. Sînteți foarte talentat, dar nu-i lăsați pe oameni să vă înțeleagă, pentru că «filosofați » prea mult"[1]. Firește, Pasternak replică, dar nu cum ne-am fi așteptat de la un poet complex, ci altfel, într-un mod cumva umil, de om neînțeles: „Aveți o părere falsă despre mine. Întotdeauna

1. „Boris Pasternak v perepiske s Maksimon Gorkim", în *Izvestia Akademii Nauk SSSR. Seria literaturî i iazîka*, t. 45, nr. 3, 1986, s. 268.

am năzuit spre simplitate și nu voi înceta niciodată să năzuiesc spre ea"[1].

Se pare că totuși Gorki împărtășea părerea aproape unanimă a criticilor literari din perioada respectivă, care îi impută, în primul rînd, subiectivismul, idealismul[2]. Astfel, *Enciclopedia literară*, în articolul scris de A. Selivanovski, fixează următoarele coordonate ale creației lui Pasternak: „Poezia lui este străină clarității rațiunii. Ea joacă rolul unui fixator de impresii vagi, tulburi, difuze, «primordiale», care nu se supun, ci chiar se opun controlului rațiunii"[3].

Acest amănunt al simplității contrazise necesită o scurtă digresiune orientată spre opera poetică, întrucît intuim că este vorba de *altă simplitate*, pe care o întîlnim și în roman. Într-adevăr, cele mai multe poeme din *Sora mea, viața* sînt schițe, peisaje, „pasteluri", sînt „imagini" mai ales vizuale („Pasternak *vede* în poezii, iar eu *aud*", mărturisește Țvetaeva într-o scrisoare). Vizualizînd lumea, Pasternak n-ar fi trebuit să fie suspectat de ermetism. Și totuși... Limbajul poetic al lui Pasternak, care este contemporan cu secolul său, se opune rutinei limbii, în numele unei „realități" compacte, neporționată de cuvinte:

„Lasă-mă, frîntură, să-nlemnesc despre tine".

În acest vers, destul de inexpresiv tradus de noi, se întretaie două sintagme-standard: *frîntură* [din tine] și *amintire* [despre tine], poeticul rezultînd parcă din elipse, din absența unui zid despărțitor, astfel că semnificațiile expresiilor se pot revărsa foarte lesne unele în altele. Pentru a face saltul miraculos în incinta poeziei lui Pasternak, trebuie să renunțăm la prejudecata că imaginea este un cadou pe care „realitatea" i-l face artei. Noua orînduire din Rusia, care se autoproclama „realitate", pretindea de la artiști iubire, adică descriere. Dorea deci o poetică a lui „noi", pe care lingvistul A. Potebnea a divulgat-o ca trezind „sentimentul [...] cînd omului i se pare că *eul* se amplifică pînă la contopirea lui cu statul, pătura socială, clasa. În această stare umflată *eul* poate fi ușor supus jignirilor"[4]. În fraza poetică a lui

---

1. *Ibidem.*
2. De exemplu: A. Tarasenkov, „Ohrannaia gramota idealista", in *Literaturnaia gazeta*, nr. 68, 1931; A. Prozorov, „Traghedia subiektivnogo idealista", in *Na literaturnom postu*, nr. 7, 1932.
3. *Literaturnaia ențiklopedia*, t. VIII, Moscova, 1934, s. 419.
4. A.A. Potebnea, *Iz zapisok po teorii slovesnosti*, Harkov, 1905, s. 358.

Pasternak, diferența dintre *eu* și *ne-eu* (=*lume*) este înlăturată în mod demonstrativ, dar, tot demonstrativ, eul își revendică unicitatea, nu tinde deloc să devină *noi*. Personajele poeziei sale nu sînt *eu+voi (=noi)*, ci *eu* și *lumea*. Această categorie a spațiului vieții neîngrădit de nimic este specifică gîndirii secolului nostru. Omul transcendental al filosofului-teolog Pavel Florenski nu este pur și simplu deschis lumii, ci se află în situația „de frontieră", unde sufletul și trupul lui se întîlnesc cu lumea ideală. Sfera vieții omului este, așadar, un subiect-obiect.

Dacă ar fi să alcătuim cosmogonia lui Pasternak, după un tabel de frecvență a cuvintelor din *Sora mea, viața*, „facerea lumii" ar arăta astfel: la început a fost *Noaptea*, apoi se înfiripă omul, dar nu întreg, ci doar *Ochii* și *Buzele*: în *Noapte* apar *Stelele*, care strălucesc deasupra *Grădinii*[1]. Dificil de transformat acest model al lumii într-unul realist-socialist, deși Pasternak era unul dintre cei insistent chemați s-o facă. În 1925, răspunzînd la o anchetă pe marginea decretului Comitetului Central cu privire la literatură, poetul declară: „Simpla prezență a dictaturii proletare nu este suficientă pentru a putea influența cultura [...]; este necesară o dominație plastică reală, care să vorbească pentru mine, fără știrea și voia mea, chiar împotriva lor. Nu simt acest lucru. Că el nu există în mod obiectiv – rezultă clar din faptul că rezoluția este nevoită să mă îndemne la rezolvarea temelor trasate de ea însăși". Este, aici, acea împotrivire a „subiectului-obiect", în care nu (mai) cîntă lumea, epoca.

Și totuși, între hedonismul senin al primelor sale cărți și jertfirea creștină din ultima perioadă, există un segment al creației de „sincronie" cu epoca, de adaptare la utopia ei, de acceptare pasivă a „dominației plastice", pe care nu i-o poate refuza realității, devenită evident antropofagă:

„Mi-e dor de proaspete cuvinte,
De tine, Moscovă, mi-i dor
Să văd cum te tîrăști fierbinte
Cum fumegi și cum crești în zor.
Te-accept ca pe un ham aparte,
Visînd în clipele hazlii

1. I.I. Levin, „O nekotorîh certah plana soderjania v poeticeskih tekstah", in *Texte des Sowietischen Literatur-Wissenschaftlichen Strukturalismus*, vol. 5, Wilhelm Fink Verlag, München, 1971, s. 281.

C-o să mă-nveți ca pe o carte
Și ca pe-un vers o să mă știi"[1].

Socialismul pătrunde în peisaj (Moscova fabricilor și a șantierelor), poetul acceptă „hamul" prezentului în speranța unor schimbări în bine, datorate „soborniciei" colectivismului. Făcînd parte din ciclul *A doua naștere*, primele două versuri ale acestei poezii fără titlu sînt: *„Vreau acasă, în imensitatea / Apartamentului care mă întristează"*. Lirica lui Pasternak devine acum (sîntem în 1930) sedentară, contemplativă, mai „democratică" (în ceea ce privește limbajul), adică oarecum mai compatibilă cu situația literară contemporană, spre deosebire de, să zicem, cea a nomadului și răzvrătitului Mandelștam. Cînd, în 1933, Mandelștam a primit, în sfîrșit, o locuință, Pasternak l-a felicitat spunîndu-i: „Iată, acum ai și apartament – să tot scrii versuri". În cartea sa de amintiri, Nadejda Mandelștam pretinde că l-ar fi prevenit, cu acest prilej, pe Pasternak: „Aveți grijă, ei or să vă înfieze". Dar, continuă autoarea, „amîndoi, spre sfîrșitul vieții, au săvîrșit fapte opuse vieții lor anterioare: Pasternak scriind și editînd romanul, a purces la o ruptură fățișă, iar Mandelștam – fiind pregătit de apropiere, dar, cum s-a văzut, prea tîrziu"[2].

Nu este aici cazul să analizăm în profunzime acest „complex al înfierii", dar n-ar fi imposibil să interpretăm drept tentativă compensatorie revenirea lui Pasternak la o intenție mai veche, aceea de a scrie un roman despre destinul generației sale. La 4 mai 1933 îi scrie lui Gorki: „Mult timp n-am putut lucra [...], pentru că eu consider muncă doar proza, care mereu nu mi-a izbutit".

Nu i-a izbutit încă zece ani, în decursul cărora a început proze pe care nu le-a dus la capăt, unele chiar aproximînd anumite pasaje din viitorul roman. Din acestea vom examina doar metamorfozele numelui personajului principal, deși Jivago nu este chiar un nume de familie rar la Moscova. Evoluția numelui este următoarea: Patrik Jivult, Relinkvimini, Purvit, Jivago. Jivult și Jivago sînt fome slave (primul – occidentală, al doilea – orientală) de la aceeași rădăcină care înseamnă „viață", Relinkvimini este derivat de la latinescul

1. Boris Pasternak, *Poezii*, prefață, note, selecție și traducere din limba rusă de Arhip Ciubotaru, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1989, p. 83.
2. Nadejda Mandelștam, *Vospominania*, Izd-vo im. Cehova, New York, 1970, s. 157-160; ed. rom. Nadejda Mandelștam, *Fără speranță*, Editura Polirom, 2003.

relinguo – „a lăsa", iar Purvit vine de la sintagma franceză *pour vie* – „pentru viaţă"[1]. În forma sa finală, *Jivago* reprezintă genitivul adjectivului „viu" din slavona bisericească. Că „Jivago" are semnificaţie ne-o semnalizează şi numele de familie al Larei transcris în ruseşte *Ghişarova*, de la francezul *guichet*, care are şi sensul de „vizetă, ferestruică în uşa celulei"[2]. Aşadar, în roman se stabileşte şi un raport alegorico-onomastic între „viaţă" şi „închisoare", după principiul alăturării metaforice, „viaţa" iradiind în „închisoare" şi „închisoarea" în „viaţă". Este un prim nivel de interpretare, poate cel mai simplu, a romanului, dar care se cere semnalat, întrucît nu se află pe o suprafaţă textuală monolingvistică. Din iubirea „vieţii" cu „închisoarea" se naşte fetiţa Tatiana, despre a cărei soartă de muceniţă aflăm din epilog. Derivînd în adjectiv posesiv de la numele mamei ei, rezultă Larina Tatiana („Tatiana a Larei"), adică Tatiana Larina, eroina lui Puşkin din *Evgheni Oneghin*, simbolul Rusiei feminine, devotată şi romantică, întruchiparea sufletului rus, devenit pretext de mitologie literară şi de metafizică. O asemenea personificare a femeii ruse o aştepta, de peste Nistru, eroul lui Gib Mihăescu din *Rusoaica*. Este un distilat cultural, care, în noua sa reîncarnare, trebuie luat *ad litteram*, aşa cum ne previne comentariul la un vers din Aleksandr Blok, în finalul cărţii. Dezambiguizarea sensului, cantonarea lui în semnificaţia „proprie" este o realitate resimţită dureros de mai mulţi contemporani: „A apărut un nou tip antropologic, în care nu mai există blîndeţea, vagul, incertul trăsăturilor de pe chipurile ruseşti de altădată"[3], scrie Berdiaev, iar Mandelştam, într-un celebru vers, nota:

„Se alfabetizează, în mantale şi cu pistoale, o seminţie de puşkinologi".

Firește, „lumea" romanului lui Pasternak are contingenţe vizibile cu ceea ce am putea numi „textul istoriei", dar acest lucru trebuie înţeles tot mai sublimat, dincolo de teoria leninistă a mimesis-ului reflectant. Chiar şi unii

1. B.M. Borisov, E.B. Pasternak, „Materialî k tvorceskoi istorii romana B. Pasternaka «Doktor Jivago»", in *Novîi mir*, nr. 6, 1988, s. 216.
2. Că analogia nu este întîmplătoare ne-o dovedeşte faptul că, într-una dintre variantele romanului, Rodia, fratele Larei (care în *Doctor Jivago* este împuşcat), supravieţuind revoluţiei, îşi schimbă numele în *Reşetnikov*, de la *reşiotka*, „gratii".
3. N.A. Berdiaev, *Samopoznanie*, Izd-vo Kniga, Moscova, 1990, s. 230.

contemporani au sesizat dimensiunea ficțională a oazei de uitare și refugiu de la Varîkino, susținînd că, pur și simplu, așa ceva nu putea să existe: „Doctorul lui Pasternak visa să trăiască din munca propriilor sale mîini, în izolare și liniște. Așa ceva se întîmplă numai în basme și în imaginația oamenilor sovietici. Și eu am visat la așa ceva, dar oriunde și în orice loc pe cei retrași îi găsea inspectorul financiar, cel care venea să deschiaburească, organizatorul, demascatorul și, în sfîrșit, împuterniciții marilor organe ale ordinii, care pe orice schimnic sau stîlpnic ar fi fost în stare să-l inițieze în activitatea normală, dusă în libertate sau îndărătul gardului de sîrmă ghimpată"[1]. Deși este temă permanentă de meditație (asupra acestui lucru vom reveni), „textul" contemporaneității nu reprezintă singura miză a scriiturii, deoarece Pasternak nu face o „încercare de cercetare beletristică", precum A. Soljeniţîn în monumentalul său *Arhipelag Gulag*. Coordonatele timpului transpar în substanța de profunzime a romanului, prin haosul care vine dinspre epocă, prin împletirea carnavalescă de destine, prin caracterul enigmatic și chiar folcloric al unor personaje secundare. Este o Rusie scăpată din matcă, Rusia lui Jivago, păgînă, „umanistă" în sensul atribuit acestui termen de N. Fiodorov, care „avea o atitudine dușmănoasă față de umanism tocmai pentru că umanismul propovăduiește frăția fără filiație, frăția fiilor născuți în desfrîu, nu a fiilor de oameni"[2]. Probabil că nesesizarea acestui amănunt îl făcea pe Vladimir Nabokov să considere că, din punct de vedere artistic, romanul este neglijent, plin de scene incredibile, de coincidențe neîndemînatec incluse în textura narațiunii. Poate că ar trebui semnalată, ca un contraargument, calitatea de „text plural" a romanului, în sensul că, la nivelul compoziţional, cartea se prezintă ca rezultantă a două modalități concurente de juxtapunere a episoadelor, manifestînd o tendință centrifugă caleidoscopică, discontinuă (dată de „tema" drumului, mai bine zis „bejeniei"), și una centripetă, integratoare, datorată „rotunjimii" lui Jivago ca personaj (nu avem de-a face cu un roman al inițierii, al reeducării în spiritul noilor valori!).

Aceeași „bifocalizare" o întîlnim și la nivelul personajelor, mai ales, utilizînd o observație făcută cu privire la alt text, la nivelul celor două ipostaze ale feminității, „Afrodita

1. Nadejda Mandelștam, *Vtoraia kniga*, Izd-vo Moskovski rabocii, Moscova, 1990, s. 50.
2. Nikolai Berdiaev, *Sobranie soeinenii*, t. 3, YMKA-PRESS, Paris, 1985, s. 263.

Pandameiană" şi cea „Uranică"[1]. Disocierea este observată cu luciditate, de una dintre cele două Afrodite, de Tonia, soţia legitimă a lui Jivago, în ultima ei scrisoare, ajunsă la destinatar ca un testament erotic, expediat de pe altă lume, în care recunoaşte că Lara este exact contrariul ei: „M-am născut pe lume ca să simplific viaţa şi să caut ieşirea cea bună. Ea, dimpotrivă, e făcută ca să complice viaţa şi să abată din drum". Firește, ca personaj, Lara este indiscutabil mai reuşită, poate şi datorită „bifocalizării" iubirii ei, între Jivago şi Antipov-Strelnikov. Dacă, alături de Tonia, Jivago devine medic, alături de Lara – devine poet (*„Pe masă-o lumînare ardea. O lumînare"*).

În această polifonie de voci, în haosul şi dinamismul contemporaneităţii, pune ordine, în cele din urmă, simbolismul creştin, menit a vehicula spre cititor sensul superior al evenimentelor imediate. În această privinţă, romanul lui Pasternak se aşază în tradiţia prozei ruse din secolul al XIX-lea, cu puternica ei orientare cristocentristă. Icoana lui Iisus transpare retrospectiv din partea a XVII-a, cea poetică, aureolînd cu destinul său evenimentele şi personajele. Stilizarea lirică a textului evanghelic retranscrie „subiectul" romanului: nemurirea este inclusă în însăşi asumarea destinului, a crucii, ea este naşterea şi moartea totodată, pentru că aceasta din urmă nu înseamnă sfîrşit, ci transformare. Una dintre ciornele de început ale romanului este intitulată *Moarte nu va fi* şi era însoţită de un citat din Biblie, care indica sursa: „Şi va şterge orice lacrimă din ochii lor şi moarte nu va mai fi, [...] căci cele dintîi au trecut" (*Apocalipsa*, XXI, 4). Ulterior, această intenţie de titlu se va dezvolta într-o bună pagină de roman (partea a III-a, capitolul 4), constituindu-se, aşadar, într-un „semnal" explicit de interpretare. Jivago înţelege ceea ce, după părerea lui Berdiaev, nu a înţeles Rozanov: „ultimul cuvînt al creştinismului nu este Golgota, ci Învierea prin Golgota"[2]. Astfel, Golgota este împinsă în fundal, în context, iar textul propriu-zis îl reprezintă „patimile" lui Jivago, consemnate de Pasternak, şi Cartea Adevărului, Cartea Învierii, Cartea Revelaţiilor din *Poeziile lui Iuri Jivago*.

1. Mircea Zaciu, „O amplă proiecţie narativă", in *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXXVII, nr. 1-2, 1989, p. 184.
2. N. Berdiaev, „Iz zapisnîh knijek", in N.K. Dmitrieva, A.P. Moiseeva, *Filosof svobodnogo duha. Nikolai Berdiaev. Jizni i tvorceystvo*, Izd-vo Vîssaia şkola, Moscova, 1993, s. 262.

*

Într-un articol intitulat „Sfîrșitul romanului", Osip Mandelștam notează că, „acum, europenii sînt aruncați afară din biografiile lor" și că „omul fără biografie nu poate constitui temelia tematică a unui roman"[1]. Momentul Pasternak-prozatorul marchează, în literatura rusă, cotitura cînd de la „noi" omul poate ajunge iarăși la „eu", la redescoperirea biografiei. Este o ruptură cu punctul de vedere sociologic, conform căruia omul este o parte din societate, chiar o infimă parte a ei. Tipul existențialist de cultură, căruia Pasternak îi aparținea prin educație, impune ideea că „societatea este o parte a personalității, latura ei socială"[2]. „Ideologic", acestea sînt punctele de vedere care se confruntă în roman foarte rar la nivelul polemicii și cel mai adesea în discursurile „pentru sine" ale personajelor, în monologurile interioare. În aceste condiții, este surprinzător faptul că acest roman introspectiv a putut oferi ideea unei ecranizări. După părerea contesei Jacqueline de Proyart, filmul este destul de nereușit, însă are meritul că, datorită lui, lumea occidentală a aflat cîte ceva despre suferințele Rusiei.

Aceste suferințe, deci *și* calitatea de document a romanului, ne îndeamnă să facem o paralelă care ni se pare semnificativă.

Deși orice text își începe existența din momentul creării sale, pentru ca el să existe și pentru cititor, este necesară tipărirea lui. Această verigă din circuitul firesc al comunicării literare este cel mai ușor de sabotat, fapt care explică și frecvența coincidențelor din destinele unei cărți. În această privință, există scrieri nefericite în același fel, situație confirmată de romanul lui Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, apărut la sfîrșitul anului 1990, care repetă aproape exact soarta sovietică a lui *Doctor Jivago*. Deși a fost scrisă (în a doua sa redactare) între 1956 și 1958, *Luntrea lui Caron* a trebuit să aștepte pînă la întîlnirea cu cititorii o perioadă aproximativ egală cu vîrsta lui Hristos. Datele „de ieșire" ale ambelor cărți coincid și ele bizar și dureros. Romanele sînt scrise de *poeți* care au fost aproape concomitent nominalizați pentru Premiul Nobel (eveniment primit fără entuziasm în cercurile oficiale); în perioada de tăcere forțată,

1. Osip Mandelștam, *Socinenia*, t. 2, Izd-vo Hudojestvanenaia literatura, Moscova, 1990, s. 204.
2. N. Berdiaev, „Iz zapisnoi tetradi", in N.K. Dmitrieva, A.P. Moiseeva, *op.cit.*, p. 248.

ambii poeți au tradus *Faust* și nu au reacționat în nici un fel la manifestările de simpatie sau antipatie „guvernamentală" față de ei. Firește, toate acestea reprezintă doar fundalul contextual al creării romanelor, însă densitatea și greutatea acestui fundal, după cum vom vedea, își pun amprenta asupra caracterului polemic de profunzime al cărților, predicționînd destinele personajelor, întrucît anumite ideologii nu lasă o zonă neutră între rai și iad („Cine nu-i cu noi e împotriva noastră").

Atît scriitorul, cît și cititorul sînt istoricește determinați: „Între acești oameni, care s-au cufundat în aceeași istorie și care își aduc contribuția egală la această istorie, se stabilește un contact istoric prin intermediul cărții"[1]. După cum constată semiotica, orice text este creat într-o anumită, unică situație de relație, situație subiectivă, care s-ar putea să nu fie descrisă în text sau chiar s-ar putea să fie imposibil de reconstituit pe baza textului. Romanele lui Pasternak și Blaga sînt două cazuri rare, care oferă posibilitatea reconstituirii situației subiective în care au fost create. Ambele sînt exemple de literatură prizonieră, care nu se raportează la o realitate (numai) ficțională, ci la o perioadă istorică reală; sînt mărturii înăbușite asupra acestei epoci și, întrucît epoca se recunoaște în operele respective, „ia măsuri" și le condamnă la a rămîne într-un stadiu pre-Gutenberg. Ambii scriitori vorbesc despre sine prin intermediul altcuiva (premisă literară specifică), dar acest *altcineva* este locuitorul aceleiași istorii, în care personalitatea reprezintă o cantitate infinit de mică, ce poate fi neglijată în virtutea unor principii axiomatice. Aceasta este coordonata principală în care au fost create cele două romane: opoziția dintre *personalitate* și *putere*, între două principii care se exclud reciproc, ale căror coduri nu interferează, întrucît au memorii diferite și nu prognozează viitorul în același mod.

Puterea este canibală, personalitatea – necolaboraționistă. Eroul lui Pasternak este poet și medic (adică o persoană neutră din punct de vedere juridic[2]); eroul lui Blaga este poet și filosof, a cărui neutralitate este subliniată, de asemenea, cu insistență: „Chestiunile de ideologie politică și de partid, ce se rezolvau în alternative brutale și tranșante, găseau în mine mai mult un indiferent, decît un fervent. Registrul ideilor politice pentru care optam, fără a mă angaja,

1. Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature*, NRF, Paris, 1948, p. 490.
2. A.S. Lihaciov, „Razmîșlenia nad romanom B.A. Pasternaka «Doktor Jivago»", in *Novîi mir*, nr. 1, 1988, s. 5.

era destul de larg, dar excludea extremismul"[1]. Pînă la un anumit punct diferența dintre personajul lui Pasternak și cel al lui Blaga constă în faptul că Jivago numai bănuiește viitoarele manifestări ale puterii, în timp ce Axente Creangă (eroul lui Blaga) *știe* ce va urma : istoria lui Jivago apare ca un original de pe care se va traduce istoria lui Creangă. Tragedia repetiției este dureroasă în cartea lui Blaga, mereu este prezent sentimentul împrumutului de forme. Dinspre istoria lui Jivago spre cea a lui Creangă vin soli, care, aidoma lui Ioan Teologul, știu totul despre Judecata (comunistă) de Apoi. Astfel, în munți, un cioban, care a fost prizonier la ruși, le spune oamenilor ce se ascund acolo din calea eliberatorilor : „Începe vreme grea pentru domni [...]. Apoi să știți că domnii n-au mai găsit așezare și pace. Ei se alungau singuri, mînați de groază, din loc în loc. Și nu m-ați crede dacă v-aș povesti prăpădul. Nu le-au dat domnilor răgaz nici un ceas de vreme, nicăieri" (p. 61). Jivago mai poate încă ezita, poate încă admira limbajul dur al noilor decrete, însă pentru eroii lui Blaga este clar că „n-avem decît să ne informăm ce au făcut rușii acasă, ca să știm ce vor face aiurea, și la noi" (p. 73). Această putere este inumană, deoarece este lipsită de imaginație : „ei (rușii – n.n.) pretind că fac politică științifică, n-au nevoie de imaginație" (p. 73). La aceeași concluzie ajunge și Jivago : „Ascultă toate acestea și, la început, îți zici : ce amplitudine a frazei, ce bogăție ! Însă în realitate aceste sintagme sînt bombastice tocmai pentru că n-au har". Personalitatea nu mai trebuie să gîndească, pentru că în locul ei gîndește infailibila putere : „Revelația și divinitatea au dispărut, dar a rămas organul Adevărului. Iar organul Adevărului este Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, sau mai bine zis exponentul acestuia : genialul" (p. 129). În locul profunzimii spirituale, puterea propovăduiește adevărurile simple, conform cărora omul nu este decît produsul necesităților sale materiale. Nevăzută cu ochiul liber, demnitatea personalității sale este strivită de propaganda teribil de plată, în schimb „înțeleasă de toată lumea". Colectivizarea mijloacelor de producție reprezintă preludiul colectivizării spirituale : „Așa-zisa «linie» va lua locul libertății spirituale, lozinca va lua locul conștiinței, partidul va lua locul lui Dumnezeu" (p. 73). Umanitatea devine posibilă datorită reducerii la tăcere a vocilor distonante : oamenii „trebuie să

1. Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 51. În continuare, trimiterile la această ediție se vor face în text, între paranteze.

repete ce spun alţii şi să trăiască după alte principii, străine şi îndesate tuturor pe gît". În locul istoriei propriu-zise, se instaurează dominaţia frazei, care este „noua profeţie" (p. 129) şi, după exemplul celor mai bune tradiţii medievale, ereticii trebuie arşi pe rug (varianta comunistă: lagărul de concentrare). Ca model al lumii, fraza se teme de orice altă frază şi, din acest punct de vedere, personalitatea (ca producătoare de fraze) trebuie sabotată, puterea tinzînd să pătrundă în cele mai intime profunzimi ale acesteia. Pentru aceasta există poliţia secretă: „Viaţa nimănui nu mai e particulară! Orice trai şi orice relaţii interesează îndeaproape noua ordine întinsă ca o plasă peste ţară" (p. 305). Categoriile de gîndire ale puterii sînt de piatră, nu se modifică deloc sub presiunea circumstanţelor existenţiale. Personalitatea nu face decît să constate această orbire războinică a puterii, precum face Jivago: „Ce clase avute, ce speculanţi, cînd aceştia au fost de mult nimiciţi de sensul decretelor precedente? Dacă nu există duşmani, ei trebuie inventaţi. Personalitatea este încartiruită într-un spaţiu uniformizator, al cărui stăpîn (statul) nu are chip, în schimb are nume: «cîmpul muncii», aşa începea să se numească orice muncă de salariat al statului. Termenul circumscria o anxietate colectivă de care oamenii păreau să fie cuprinşi [...]. Munca normată era de fapt o metodă de exterminare a dorinţei de a trăi". Ţara întreagă este un lagăr de dimensiuni fantastice, în care omul nu este decît un număr anonim din listele persoanelor ce trebuie ucise sau uitate. „Dar, Dumnezeule--Doamne, de ani de zile nu mai sînt o «personalitate». De ani – sînt un simplu număr sindical" (p. 281), spune Axente Creangă. Chiar şi evadarea cu permisiunea puterii, emigrarea, este tragică: „În anii aceia, ce căutau să se prelungească fără termen, *a pleca în străinătate însemna nu «a muri puţin», ci «a muri de-a binelea»*. Pe vremea aceea era adevărat aşa: un sentiment al morţii se instala între cei ce se despărţeau" (p. 133). De această presimţire, înaintea plecării peste graniţă, este cuprinsă şi soţia lui Jivago: „Ştiu doar că n-o să ne mai vedem niciodată, niciodată. Iată că am scris şi aceste cuvinte, îţi dai seama ce înseamnă ele? Pricepi, înţelegi? Mi se face semn să mă grăbesc şi asta parcă ar însemna că au venit după mine ca să mă ducă la execuţie". Puterea depersonificată, „noua profeţie", este omniprezentă, vede şi aude totul. Singura îndurare este că, uneori, le permite „burghezilor" să moară de moarte naturală. Nu are rost să rătăceşti prin ţară în speranţa că puterea te va uita. Dimpotrivă, ea, precum o ciumă, este aceeaşi peste tot, avînd cerinţe simple şi inflexibile: fii ca toată lumea. „Ca

toată lumea" nu pot fi nici Axente Creangă, nici Iuri Jivago: „Există un oarecare stil comunist. Nu sînt prea mulți oameni cărora li se potrivește. Dar nimeni nu încalcă atît de fățiș această manieră de viață și gîndire ca dumneavoastră, Iuri Andreevici [...]. Sînteți o batjocură la adresa acestei lumi, sînteți jignirea ei". A fi ca toți înseamnă să te adaptezi puterii măcar formal (nimeni nu are timp de conținuturi!), adică să accepți total sintaxa frazei, pentru că o semantică nu există. Adaptarea la putere deci nu este posibilă fără ipocrizie, fără operații logice ilicite, căci „omul neliber își idealizează întotdeauna nelibertatea". De aici – dominația frazei sforăitoare, care înlocuiește orice: și bunul-simț, și opinia personală, și arta: „Politica creației a devenit o politică de exterminare a muzelor, și în timp ce casele de prostituție au fost desființate, prostituția slovei înflorește ca niciodată" (p. 165). Deocamdată, singurul mijloc de refuz al prostituției este tăcerea, ca moarte (aleasă de „dublul" lui Axente Creangă, filosoful Leonte Pătrașcu, care se aruncă – să remarcăm simbolismul toponimiei – în „Rîpele Roșii") sau ca necreație (decizia temporară a lui Creangă și Jivago). Dar puterea nu se mulțumește cu tăcerea *la timpul prezent*, năzuiește și spre tăcerea *la timpul trecut*. Devenit bibliotecar, Axente Creangă este nevoit să-și încuie propriile sale cărți în pivnița cu literatura interzisă. Sabotarea memoriei este una dintre principalele griji ale puterii. La înmormîntarea filosofului Leonte Pătrașcu, „un tînăr vorbește și în numele studenților de la cele trei universități din țară. Din frazele lui ușoare, ca alunele, cu care s-ar juca niște veverițe, ghicești că acest tineret nu a luat niciodată contact cu vreo carte a lui Leonte Pătrașcu" (p. 357). Nici o altă putere nu a avut atît de mult de lucru, precum cea comunistă. Fiind întru totul revoluționară, ea se opune în chip firesc stabilității, năzuiește mereu spre un orizont de neatins. Această putere nu se pricepe să „facă viața" (cuvintele lui Maiakovski) și de aceea transformă viața într-o eternă pregătire nu se știe pentru ce: „pentru inspiratorii revoluției, talmeș-balmeșul schimbărilor și regrupărilor este singura stihie firească, s-a văzut că nici de mîncare nu le trebuie, dacă le dai ceva cam de dimensiunile globului pămîntesc. Construcția lumilor, etapele de tranziție reprezintă pentru ei scopuri în sine. N-au învățat nimic altceva, nu se pricep la nimic altceva".

Puterea extensivă face presiuni asupra personalității intensive, „reacționare", care consideră că „omul se naște ca să trăiască, nu ca să se pregătească pentru viață". Și dacă omul, pîndit de puterea ruinătoare, nu-și poate clădi „casa" în lume, este nevoit să și-o clădească în suflet. Opoziția

interioară față de putere se va manifesta în categorii diametral opuse. Puterea naște distrugere, violență, teroare. Personalitatea, ca antipod al puterii, îi va supraviețui acesteia prin spirit constructiv, prin iubire. Ca la începutul lumii, ordinea se naște prin haos. Sub crivățul puterii, omenirea s-a întors la origini. Acesta este sensul excursiei arheologice a lui Axente Creangă, din finalul romanului *Luntrea lui Caron*. În străvechile temple dacice clocotește forța constructivă a strămoșilor. Acesta este și sensul emoționantei explicații pe care Lara i-o dă iubirii, necesității dragostei. „Firescul a fost răsturnat și distrus. N-a mai rămas decît forța nefirească, neîntrebuințată a sincerității goale, despuiate, pentru care nu s-a schimbat nimic, deoarece ea, în toate timpurile, a tremurat și a năzuit spre sinceritatea de alături, la fel de dezgolită și singuratică. Eu și cu tine sîntem precum primii oameni, precum Adam și Eva, care nu aveau cu ce să-și acopere goliciunea la începutul lumii. Ca și ei, noi doi sîntem acum, la sfîrșitul lumii, la fel de despuiați și pribegi. Și sîntem ultimele vestigii ale acelei măreții infinite, care a fost creată pe lume în mileniile ce s-au scurs de la ei și pînă la noi, și în memoria acestor minunății dispărute respirăm și iubim și plîngem și ne ținem unul de altul și ne lipim eu de tine și tu de mine."

În ambele romane, erosul este alternativa puterii. Ca o haită de lupi (lupii apar simbolic și în *Doctor Jivago*, și în *Luntrea lui Caron*), puterea pîndește această pavăză pe care personalitatea o pune în fața puterii și îndărătul căreia trăiește în eternitate, adică în preistoria ei. Și întrucît, în copilăria sa, lumea „gîndea în basme și vorbea în poezii", la adăpostul erosului, sufletul renaște în cuvînt, pentru că „La început a fost Cuvîntul". „Acolo sus, pe-o lespede, vreau să-ți spun și eu: iată supremele izvoare!" – cu această declarație de dragoste se încheie *Luntrea lui Caron*. Iar în urma lui Jivago, cel hărțuit de putere, rămîne o cărticică de versuri, într-adevăr atotștiutoare, atotînțelegătoare și atotiubitoare. Puterea, care se consideră „științifică", fiind lipsită de imaginație, se dovedește a nu fi decît un fariseism fantastic.

Sub presiunea puterii totalitare, secolul vorbește la fel, prin mai multe voci. Creangă și Jivago sînt în cartea sorții scrișI pe-aceleași rînd și, pe un tărîm închipuit al personajelor, ar avea ce să-și spună, nu ar fi doi străini.

Emil Iordache

Partea I

ACCELERATUL DE LA ORA 5

1

Mergeau, şi mergeau, şi cîntau *Veşnica Pomenire* şi, cînd se opreau, se părea că, din inerţie, continuau să o cînte picioarele, caii, palele de vînt.

Trecătorii se trăgeau în lături, numărau coroanele, îşi făceau cruce. Cei curioşi se alăturau cortegiului, întrebau: „Pe cine îngroapă?". Li se răspundea: „Pe Jivago". „Aşa deci. Atunci e clar." „Păi nu pe el. Pe ea." „Tot una-i. Fie-i tihnită împărăţia cerurilor. Înmormîntarea-i bogată."

Se scurseră ultimele clipe, puţine, fără întoarcere. „Pămîntu-i al Domnului şi împlinirea lui, lumea şi toţi ce trăiesc pe lume." Cu o mişcare în cruce, preotul aruncă o mînă de ţărînă peste Maria Nikolaevna. Începură să cînte *Sufletul celor drepţi*. Se iscă o grabă teribilă. Sicriul a fost închis, capacul bătut în cuie, după care îl coborîră în groapă. Pe capac începu să răpăie ploaia de bulgări: groparii mînuiau cu nădejde cele patru lopeţi, astupînd groapa şi alcătuind o mică movilă deasupra ei. Pe movilă urcă un băieţel de vreo zece ani.

Numai în starea de buimăceală şi indiferenţă care, de regulă, se instaurează la sfîrşitul înmormîntărilor bogate, a putut să pară că băieţelul vrea să ţină o cuvîntare pe mormîntul mamei lui.

El îşi săltă capul şi, de pe movilă, cuprinse cu privirea absentă toate ogoarele pustii ale toamnei şi cupolele mănăstirii. Faţa lui cîrnă se desfigurase, gîtul i se alungise. Dacă, făcînd o asemenea mişcare, şi-ar fi dat capul pe spate un pui de lup, ar fi fost clar că jivina începe să urle. Acoperindu-şi faţa cu palmele, băiatul izbucni în hohote de plîns. Un nor venit în zbor drept spre el începu să-i plesnească faţa şi palmele cu şfichiuiri ude de ploaie rece. De mormînt se apropie un ins îmbrăcat în negru, cu mînecile hainei strîmte şi încreţite. Era fratele răposatei,

adică unchiul băiatului care plîngea, preotul Nikolai Nikolaevici Vedeniapin, caterisit la cerere. Îl luă pe băiat de mînă şi părăsiră cimitirul.

2

Noaptea şi-au petrecut-o într-o odaie a mănăstirii, pusă la dispoziţia unchiului, care era cunoscut aici. Era în ajunul Acoperămîntului Maicii Domnului. A doua zi băiatul şi cu unchiul trebuiau să plece departe spre sud, în oraşul reşedinţă de gubernie de pe Volga, unde părintele Nikolai lucra la o editură ce tipărea ziarul progresist al ţinutului. Biletele erau deja cumpărate, bagajele pregătite pentru drum aşteptau într-un colţ al chiliei. Dinspre gară vîntul aducea şuierături plîngăreţe ale locomotivelor manevrate în depărtare.

Spre seară se făcu foarte frig. Cele două ferestre de la nivelul pămîntului dădeau spre colţul unei grădini urîte, năpădite de tufişuri de salcîm galben; se mai vedeau băltoacele îngheţate ale drumului şi colţul de cimitir unde, ziua, fusese îngropată Maria Nikolaevna. Grădina era aproape goală, n-avea decît nişte straturi de culoarea moarului cu varză învineţită de frig. La fiecare rafală de vînt, tufişurile golaşe de salcîm se zgîlţîiau drăceşte şi se culcau de-a curmezişul drumului.

În timpul nopţii, Iura se trezi auzind pocnete în geam. Întunericul chiliei era nefiresc inundat de o lumină albă, plutitoare. Numai cu cămăşuţa de noapte pe el, Iura dădu fuga la geam şi-şi lipi nasul de sticla rece.

Afară nu mai era nici drum, nici cimitir, nici grădină, bîntuia viscolul şi văzduhul fumega de ninsoare. S-ar fi zis că viscolul îl observase pe Iura şi, conştient de grozăvia sa, savurează impresia pe care i-o face băiatului. Şuiera, gemea şi, în fel şi chip, încerca să-i atragă atenţia lui Iura. Rotocoale-rotocoale, din cer cădea pe pămînt pînza albă, în depănături fără sfîrşit, acoperind toată preajma cu giulgiul ei. Viscolul era singur pe pămînt, nimic nu se putea măsura cu el.

După ce a coborît de pe pervaz, prima mişcare a lui Iura a fost dorinţa de a se îmbrăca şi a ieşi afară să facă ceva. Îl speria gîndul că varza mănăstirii va fi troienită şi nu va mai putea fi dezgropată, ba chiar mormîntul

mamei va fi năpădit de zăpezi şi ea nu se va mai putea împotrivi acelei forţe care o va împinge în adîncul pămîntului, îndepărtînd-o tot mai mult de el.

Iarăşi îl podidiră lacrimile. Se trezi unchiul, care încercă să-l mîngîie vorbindu-i despre Hristos, după care se apucă de căscat, apropiindu-se din cînd în cînd de fereastră şi căzînd pe gînduri. Mai tîrziu începură să se îmbrace. Se crăpa de ziuă.

3

Cît timp trăise mama lui, Iura nu ştiuse că tatăl lui îl părăsise de mult, că umblă prin diferite oraşe ale Siberiei şi prin străinătăţi, chefuind şi făcîndu-şi de cap, ocupaţii cu care izbutise să spulbere de mult, să risipească averea lor de milioane. Lui Iura i se spunea mereu ba că tata e la Petersburg, ba că s-a dus la cine ştie ce iarmaroc, mai ales la cel din Irbit.

Apoi mama, care mai tot timpul bolea, află că suferă de tuberculoză. Începu să plece la tratament în sudul Franţei şi în Italia de Nord, unde Iura a însoţit-o de două ori. Astfel, în dezordine şi enigme permanente, s-au scurs anii copilăriei lui Iura, nevoit să rămînă adesea în îngrijirea unor oameni străini, care mereu se schimbau. Se obişnuise cu aceste schimbări şi, în această situaţie de galimatias general, absenţa tatălui nu-l mira cîtuşi de puţin.

Pe cînd era încă foarte mic, apucase vremurile cînd numele lui îl purtau o mulţime de lucruri nemaipomenit de deosebite între ele. Erau textilele Jivago, casele Jivago, modul de legare şi prindere a cravatei cu acul à la Jivago, exista chiar şi o plăcintă dulce şi rotundă de forma unei savarine, care se numea tot Jivago şi, un timp, la Moscova, puteai să-i strigi birjarului „La Jivago" la fel cum i-ai fi strigat „Unde-a-nţărcat mutul iapa!" şi birjarul te ducea cu sania undeva, peste nouă mări şi nouă ţări. Te înconjura un parc liniştit. Pe crengile plecate ale brazilor, scuturînd chiciura de pe ele, coborau ciorile. Răsuna croncănitul lor, sonor ca trosnetul vreascurilor rupte. Dinspre casele noi, aflate dincolo de potecă, veneau peste drum cîini de rasă. În ferestre se aprindeau luminile. Se înserа.

Deodată toate acestea s-au prefăcut în praf şi pulbere. Au sărăcit.

4

În vara lui 1903, într-o trăsură trasă de doi cai, Iura împreună cu unchiul lui mergeau printre lanuri spre Duplianka, moşia fabricantului de filaturi de mătase, mare ocrotitor al artelor, pe numele său Kologrivov, unde locuia pedagogul şi popularizatorul de ştiinţe folositoare Ivan Ivanovici Voskoboinikov.

Era Sfînta Maria din Kazan[1], toiul secerişului. Atît din pricina amiezii, cît şi a sărbătorii, prin lanuri nu întîlneai ţipenie de om. Soarele pîrjolea fîşiile nesecerate ca pe nişte cefe ţepoase de puşcăriaşi. Deasupra lanurilor se roteau păsările. Cu spicele plecate, grîul stătea în poziţie de drepţi, netulburat de nici o boare de vînt, sau se îndrepta din şale departe de drum, unde, dacă priveai îndelung, spicele se contopeau, alcătuind un fel de siluete ce păreau că se mişcă, de parcă pe linia orizontului ar fi umblat nişte ingineri hotarnici, notîndu-şi cine ştie ce în carnetele lor.

– Dar astea? îl întreba Nikolai Nikolaevici pe Pavel, muncitorul necalificat şi paznicul editurii, care şedea pieziş pe capră, încovoiat şi picior peste picior, vrînd să dea a înţelege că nu-i vizitiu de meserie şi că nu mînă caii din vocaţie. Astea sînt ale moşierului sau ale ţăranilor?

– Îs ale moşierului, îi răspundea Pavel, aprinzîndu-şi ţigara. Iară aiestea îs ale oamenilor, rostea el după ce scăpăra chibritul şi trăgea adînc în piept primul fum, arătînd cu biciuşca spre partea cealaltă a drumului. Hei, aţi adormit? striga el mereu la cai, privindu-le cozile şi crupele ca un mecanic de locomotivă care nu-şi scapă din ochi manometrele.

Însă caii trăgeau ca toţi caii din lume, adică rotaşul alerga cu sinceritatea înnăscută a firii lui simple, iar unui om care nu se pricepe, lăturaşul i s-ar fi părut un trîndav învederat, care nu face altceva decît că, încovoindu-şi grumazul ca o lebădă, joacă pe vine sub clinchetul zurgălăilor scuturaţi tot de săriturile lui.

Nikolai Nikolaevici îi ducea lui Voskoboinikov corectura cărţii acestuia în problema funciară care, avînd în

1. Sărbătoare a bisericii ruse, care cade pe 8 iulie, stil vechi (n.t.).

vedere presiunea sporită a cenzurii, trebuia revăzută la cererea editurii.

– Își face de cap lumea în județ, spunea Nikolai Nikolaevici. În plasa Pankov a fost înjunghiat un negustor, administratorului zemstvei[1] i s-a dat foc la grajdurile herghelie. Tu ce părere ai despre chestiile astea? Ce se vorbește la voi în sat?

Însă Pavel vedea lucrurile chiar mai în negru decît cenzorul care-i tempera lui Voskoboinikov pasiunile funciare.

– Ce să vorbească? C-au scăpat din frîu. Că li se cată în coarne, asta vorbesc. Parcă poți face ceva cu-ai noștri? Dacă le dai frîu liber mujicilor, numa' ce-i vezi gîtuindu-se între ei. Pe Dumnezeu că-i așa. Hei, ați adormit?

Unchiul și nepotul veneau pentru a doua oară la Duplianka. Iura credea că știe bine drumul și, ori de cîte ori lanurile se desfăceau larg în fața lui și pădurile le cuprindeau în bentița lor subțire din față și din spate, i se părea că recunoaște locul unde drumul trebuia s-o cotească la dreapta, după care urma să apară și să dispară panorama moșiei lui Kologrivov, desfășurată cale de zece verste, cu rîul lucind în depărtare și cu dunga căii ferate străbătînd-o în goană. Dar se înșela mereu. Lanurile erau urmate de alte lanuri, care iarăși și iarăși cădeau în îmbrățișarea pădurilor. Succesiunea acestor spații vaste făcea ca și sufletul să i se acordeze pe game largi. Voia să viseze și să se gîndească la viitor.

Încă nu fusese scrisă nici una dintre cărțile care, peste cîțiva ani, aveau să-l facă celebru pe Nikolai Nikolaevici. Însă ideile i se limpeziseră. Nici el nu știa cît de apropiat e ceasul gloriei sale.

Curînd, printre reprezentanții literaturii de atunci, printre profesorii universitari și filosofii revoluției, trebuia să-și facă apariția acest om care meditase la toate temele lor și care, în afara terminologiei, nu avea nimic în comun cu ei. Aceștia erau o mînă de oameni care se cramponau de o dogmă, mulțumindu-se cu vorbe și aparențe, în timp ce părintele Nikolai era un preot trecut prin tolstoism și revoluție, care nu se oprea și mergea mereu tot mai departe. Era însetat de o idee avîntat

1. *Zemstvă* – administrație locală în Rusia, aleasă din rîndurile nobilimii și ale marilor proprietari de pămînturi (n.t.).

substanţială, care să-i schiţeze fără ipocrizie calea deslușită de el în mișcarea lui, idee care să schimbe ceva în bine pe lume și care, chiar și unui copil, chiar și unui ignorant să-i apară clară, ca strălucirea de-o clipă a fulgerului sau ca urma unui trăsnet ce abia s-a stins în tunet. Era însetat de nou.

Iura se simţea bine împreună cu unchiul lui, care semăna atît de bine cu mama. Ca și ea, unchiul era un om liber, lipsit de idei preconcepute faţă de lucrurile neobișnuite. Ca și ea, Nikolai Nikolaevici avea sentimentul aristocratic al egalităţii cu tot ce e viu. Ca și ea, înţelegea totul de la prima privire și se pricepea să-și exprime gîndurile în forma în care îi veneau în minte din prima clipă, cînd încă mai sînt vii și nu și-au pierdut sensul.

Iura era bucuros că unchiul l-a luat cu el la Duplianka. Aici era foarte frumos, iar pitorescul locurilor îi amintea și el de mama, căreia îi plăcea natura și adeseori îl lua pe Iura cu ea la plimbare. În plus, Iura aștepta cu plăcere întîlnirea cu Nika Dudorov, un gimnazist ce locuia la Voskoboinikov, care probabil îl dispreţuia pentru că se știa cu vreo doi ani mai mare și, atunci cînd îl saluta, își trăgea mîna în jos cu putere și își înclina atît de tare capul, încît părul îi cădea pe frunte, acoperindu-i jumătate din faţă.

5

– Nervul vital al pauperităţii, citea Nikolai Nikolaevici din manuscrisul corectat.

– Cred că-i mai bine să spunem „fiinţa", zicea Ivan Ivanovici și făceau modificarea respectivă în corectură.

Lucrau în semiîntunericul terasei cu glasvand. Ochiul deslușea stropitori aruncate în dezordine și unelte de grădinărit. Pe spătarul unui scaun stricat era atîrnată o manta de ploaie. Într-un colţ se vedea o pereche de cizme de cauciuc, cu noroiul uscat pe ele și cu carîmbii atîrnînd pe dușumea.

– Însă statistica deceselor și nașterilor ne arată..., dicta Nikolai Nikolaevici.

– Trebuie introdus: „pentru anul de referinţă", spunea Ivan Ivanovici și își nota.

Pe terasă era puțin curent. Deasupra filelor broșurii erau puse bucăți de granit, ca să nu le ia vîntul.

După ce au terminat, Nikolai Nikolaevici se grăbi să plece acasă.

– Vine furtuna. Trebuie să mă grăbesc.

– Nici să nu vă gîndiți. Nu vă las. Acuși o să bem ceai.

– Diseară trebuie să fiu în oraș.

– N-are rost să-mi repetați. Nici nu vreau să aud.

Din grădinița din fața casei se simțea fumul de la samovar, care acoperea mirosul de tutun și heliotrop. Primiră știrea că Pavel s-a dus la scăldat cu tot cu caii de la trăsură. Nikolai Nikolaevici trebui să se resemneze.

– Haideți la rîpă, să stăm pe bancă pînă se pune ceaiul, îi propuse Ivan Ivanovici.

Ca prieten al bogătașului, Ivan Ivanovici ocupa două camere în atenansa administratorului. Această căsuță, cu grădiniță în față, se găsea în partea din dos, părăginită a parcului, pe unde trecea vechea alee în formă de semicerc, pe care cîndva o străbăteau trăsurile ce veneau la conac. Acum aleea era năpădită de un covor gros de iarbă. Trăsurile nu mai circulau pe ea, era folosită doar pentru transportul pămîntului și al molozului de construcție spre rîpa care servea drept groapă pentru gunoiul uscat. Om cu vederi progresiste și milionar, simpatizant al revoluției, Kologrivov se afla în străinătate împreună cu soția. La moșie nu locuiau decît fiicele lui, Nadia și Lipa, cu guvernanta și cîțiva servitori.

De restul parcului, cu heleșteele, pajiștile și casa boierească, grădinița administratorului era despărțită de un gard viu de călină neagră. Ivan Ivanovici și Nikolai Nikolaevici înconjurară pe dinafară acest gard viu și, pe măsură ce înaintau, prin dreptul lor zvîcneau, la intervale regulate, stolurile egale de vrăbii care foiau în gardul de călină. Păsările făceau un susur ciripit, de parcă pe-alături de Ivan Ivanovici și Nikolai Nikolaevici, de-a lungul gardului, trecea o conductă prin care se scurgea apa.

Trecură pe lîngă seră, pe lîngă locuința grădinarului și pe lîngă niște ruine de piatră cu utilitate necunoscută. Veni vorba despre forțele tinere în domeniul științei și al literaturii.

– Apar oameni cu talent, spunea Nikolai Nikolaevici. Dar acum sînt la modă felurite cercuri și uniuni. Orice

înghesuială e semnul lipsei de har, chiar dacă aceste turme își manifestă credința față de Soloviov, Kant sau Marx. Numai cei singuri caută adevărul, numai ei o rup cu toți cei care nu iubesc îndeajuns adevărul. Există ceva pe lume care merită fidelitate? Cred că trebuie să-i fii credincios nemuririi, acestui al doilea nume al vieții, puțin amplificat. Trebuie păstrată credința față de nemurire, trebuie să-i fii credincios lui Hristos! Ah, vă strîmbați, nefericitule. Iarăși nu înțelegeți chiar nimic.

– Mda, mugea Ivan Ivanovici, un ins vioi, blond, cu barbă maliţioasă, care-l făcea să semene cu un american de pe timpurile lui Lincoln (o strîngea mereu ghem și încerca să-i prindă vîrful cu buzele). Firește că tac. Știți și singur că am cu totul altă părere despre aceste lucruri. Da, bine că veni vorba. Povestiți-mi cum ați fost caterisit. De mult voiam să vă întreb. V-au luat la scuturat? Au aruncat anatema asupra dumneavoastră?

– De ce să ne abatem de la discuție? Deși vă pot spune. Anatema? Nu, acum nu mai există blesteme. Am avut neplăceri, există consecințe. De exemplu, nu pot primi încă mulți ani o slujbă de la stat. Nu mi se dă voie să locuiesc în capitale. Însă toate astea sînt fleacuri. Am spus: trebuie să-i fii credincios lui Hristos. Acum o să vă explic. Dumneavoastră nu pricepeți că poți să fii ateist, poți să nu știi dacă există Dumnezeu și pentru ce există El, știind însă în același timp că omul nu locuiește în natură, ci în istorie și că, în înțelesul pe care i-l acordăm astăzi, istoria a fost creată de Hristos, iar *Evanghelia* este fundamentul ei. Dar ce este istoria? Este stabilirea muncilor seculare în succesiunea dezlegării enigmei morții și a depășirii ei viitoare. Pentru aceasta se descoperă infinitul matematic și undele electromagnetice, pentru aceasta se scriu simfoniile. Nu se poate înainta în această direcție fără un anumit avînt. Pentru aceste descoperiri este nevoie de înzestrare spirituală. Datele acestei înzestrări sînt cuprinse în *Evanghelie*. Iată-le. În primul rînd, iubirea de aproapele, această formă superioară de energie vie, care suprasaturează inima omului și cere să fie eliberată din temniță. Urmează apoi principalele părți componente ale omului modern, fără de care acesta nu poate fi închipuit: ideea libertății personale și ideea de viață ca sacrificiu de sine. Gîndiți-vă că toate acestea,

pînă acum, sînt extraordinar de noi. În acest sens, anticii nu aveau istorie. La ei nu a existat decît mîrşăvia sangvină a unor Caligula cruzi, ciupiţi de vărsat, care nu bănuiau cît de lipsit de har e orice cotropitor. Anticii nu au avut decît eternitatea lăudăroasă a monumentelor de bronz şi a coloanelor de marmură. Abia după Hristos veacurile şi generaţiile au început să respire mai libere. Abia după el a început viaţa în posteritate şi omul nu mai moare sub un gard de pe stradă, ci în istoria lui, în toiul muncilor menite a învinge moartea, moare el însuşi dedicat acestei teme. Uff, văd că m-am cam înfierbîntat! Dar cu dumneavoastră parcă aş vorbi la pereţi!

– Asta-i metafizică, neicuşorule! Doctorii mi-au interzis-o şi nici stomacul meu n-o mistuie.

– Bine, aibă-vă Dumnezeu în pază! Nu mai vorbim despre asta. Dar chiar că sînteţi un norocos! Iată ce priveliştе splendidă se deschide de aici! Nu te mai saturi privind-o! Iar dumneavoastră trăiţi în mijlocul acestei frumuseţi şi n-o vedeţi.

Te dureau ochii privind spre rîu. Strălucea în soare, îndoindu-se şi dezdoindu-se ca o coală de tablă. Brusc, începu să se încreţească. De pe malul apropiat spre celălalt se porni un pod plutitor încărcat cu cai, căruţe, femei şi bărbaţi.

– Nu mi-aş fi închipuit că abia a trecut de cinci, spuse Ivan Ivanovici. Vedeţi, trece acceleratul de Sîzran. Ajunge la noi la cinci şi cîteva minute.

Departe, pe întinderea văii, de la dreapta la stînga, se tîra un tren curat, galben-albastru, care părea foarte mic din pricina distanţei. Deodată, văzură că trenul s-a oprit. Deasupra locomotivei pluteau rotocoale de fum alb. După cîteva clipe auziră şuieraturile ei alarmate.

– Ciudat, spuse Voskoboinikov. Ceva nu-i în regulă. Nu are nici un motiv să se oprească acolo, lîngă mlaştină. S-a întîmplat ceva. Haideţi să ne bem ceaiul.

6

Nika nu era de găsit nici în grădină, nici în casă. Iura îşi dădea seama că acesta se ascunde de ei, pentru că se plictiseşte cu ei şi pentru că el, Iura, nu-i de seama lui. Unchiul şi Ivan Ivanovici plecaseră să lucreze pe

terasă, lăsîndu-l pe Iura să hoinărească fără rost primprejurul casei.

Aici locurile erau fermecătoare! În fiecare clipă se auzea cîte un şuierat de grangur, luat pe trei tonuri, urmat de momente de aşteptare, pentru ca sunetul umed, ieşit ca din flaut, să poată impregna pe de-a-ntregul toată preajma. Aroma florilor, persistentă, rătăcită în aer, era ţintuită de arşiţă, obligată să rămînă nemişcată deasupra răzoarelor. Ce bine îi aminteau toate acestea de Antibe şi Bordighera! În fiecare clipă, Iura se răsucea cînd spre stînga, cînd spre dreapta. Deasupra pajiştilor, ca o halucinaţie sonoră, plutea spectrul glasului mamei lui, care i se năzărea lui Iura în întorsăturile melodioase ale păsărilor şi în bîzîitul albinelor. Tresărea, pentru că i se părea că mama îi răspunde ca un ecou şi că îl cheamă încotrova.

Se duse spre văgăună şi începu să coboare. Din păduricea rară şi curată, care acoperea buza văgăunii, coborî în ariniştea care-i năpădise fundul.

Aici nimeri într-un întuneric umed, dădu peste copaci doborîţi de furtună şi crengi căzute la pămînt. Nu se vedeau decît puţine flori şi tulpinile ramificate de coada-calului ce semănau cu sceptrele şi toiegele cu ornament egiptean cu care era ilustrată *Sfînta Scriptură*.

Iura se simţea din ce în ce mai trist. Îi venea să plîngă. Se prăbuşi în genunchi şi ochii îi fură podidiţi de lacrimi.

– Îngere Ceresc, sfîntul meu ocrotitor, se ruga Iura, îndreaptă-mi mintea pe calea cea bună şi spune-i mamei mele că aici mi-e bine, să nu-şi facă griji din pricina mea. Dacă există viaţa de apoi, Doamne, primeşte-o pe mama în rai, unde chipurile sfinţilor şi ale evlavioşilor lucesc precum soarele şi luna. Mama a fost atît de bună, încît nu se poate să fi avut păcate. Aibi milă de ea, Doamne, n-o lăsa să se chinuiască. Mămică! o chema el, din cer, cu amărăciune sfîşietoare. O chema ca pe o preacuvioasă de curînd canonizată şi, deodată, sleit de puteri, se prăbuşi la pămînt şi îşi pierdu cunoştinţa.

Leşinul nu dură prea mult. Cînd îşi veni în fire, îl auzi pe unchiul Nikolai care-l chema de sus. Îi răspunse şi începu să urce malul văgăunii. Brusc, îşi aminti că nu s-a rugat şi pentru tatăl lui dispărut fără urmă, aşa cum îl învăţase Maria Nikolaevna.

Însă se simțea atît de bine după leșin, încît nu voia să se despartă de această senzație de ușurătate: se temea să n-o piardă. Și se gîndi că nu-i nici o nenorocire dacă se va ruga altă dată pentru tatăl lui.

– Mai așteaptă el. Mai rabdă, păru el să-și zică. Iura nu-și mai amintea deloc tatăl.

7

Într-un compartiment de clasa a doua, împreună cu tatăl său, avocatul Gordon din Orenburg, călătorea Mișa Gordon, elev în clasa a doua de gimnaziu, un băiat de unsprezece ani, cu fața îngîndurată, cu ochii mari și negri. Tatăl se transfera cu serviciul la Moscova, iar băiatul urma să învețe la un gimnaziu din același oraș. Mama și surorile ei erau de mult la Moscova, îngrijindu-se de punerea la punct a locuinței.

Băiatul și cu tatăl lui erau deja de trei zile în tren.

Pe-alături, în nori de praf fierbinte, albită de soare, ca dată cu var, zbura Rusia, zburau stepele, ogoarele, orașele și satele. Pe drumuri se tîrau șire de căruțe, cotind-o cu greu la trecerile de nivel și, din viteza nebună a trenului, se părea că aceste căruțe nu se mișcă deloc, iar caii doar își saltă și își coboară copitele pe loc.

La stațiile mari, pasagerii se năpusteau ca smintiții la bufet, iar soarele la asfințit, coborît îndărătul copacilor din livada stației, le lumina picioarele și se oglindea în roțile vagoanelor.

Luate separat, toate mișcările din lume erau calculat-lucide, însă pe ansamblu erau inconștient de bete de fluxul general al vieții, care le reunea. Oamenii trudeau și se agitau, puși în mișcare de mecanismul propriilor griji. Dar mecanismele n-ar fi funcționat dacă regulatorul lor principal n-ar fi fost sentimentul nepăsării superioare și fundamentale. Această nepăsare conferea coerență relațiilor dintre oameni, siguranță în trecerea lor de la o stare la alta, făcîndu-i să se bucure pentru faptul că tot ce se întîmplă nu se săvîrșește doar pe pămîntul în care își îngroapă ei morții, ci și în altceva, în ceea ce unii numesc Împărăția Domnului, alții istorie, iar alții cine mai știe cum.

Băiatul era o excepție amară și grea de la această regulă. Resortul său final rămînea îngrijorarea, iar sentimentul ușurătății nu-i diminua această îngrijorare, nici nu i-o înnobila. Își cunoștea această trăsătură de caracter moștenită și, cu circumstanțe bănuitoare, surprindea semnele ei. Îl întrista. Prezența acesteia îl umilea. De cînd se știa, nu înceta să se mire de faptul că, avînd mîinile și picioarele la fel cu toți oamenii, vorbind aceeași limbă cu ei, poate fi atît de deosebit de ei, iar această deosebire constă în ceva care nu este pe placul multora. Nu putea înțelege situația cînd, fiind mai prejos decît alții, nu poți să depui eforturi ca să te îndrepți și să devii mai bun.Ce înseamnă să fii evreu? Pentru ce există așa ceva? Prin ce se recompensează sau se justifică această provocare dezarmată, care nu aduce decît suferință?

Cînd încerca să afle răspunsul de la tatăl lui, acesta îi spunea că punctele lui preliminare sînt absurde și că nu trebuie să judece așa, însă nu-i oferea în schimb nimic deosebit, care să-l atragă pe Mișa cu profunzimea sensului și să-l oblige să se încline tăcut în fața evidenței.

Și făcînd excepție pentru tatăl și mama lui, încetul cu încetul, Mișa acumulase un mare dispreț față de adulții care singuri au încurcat ițele și nu sînt în stare să le descurce. Era sigur că, atunci cînd va fi mare, va reuși să lămurească el situația.

Chiar și acum nimeni n-are curajul să spună că tatăl lui nu a făcut bine repezindu-se să-l ajungă pe smintit din urmă, cînd acesta se năpustise pe platformă, și că nu trebuia să oprească trenul după ce nebunul, îmbrîncindu-l pe Grigori Osipovici și dînd de perete ușa vagonului, se aruncase din mers cu capul în jos pe terasament, așa cum sar înotătorii în apă, luîndu-și vînt de pe debarcader.

Însă, deoarece semnalul de alarmă fusese tras de Grigori Osipovici, reieșea că tocmai din vina lor trenul continua să stea în loc inexplicabil de mult.

Nimeni nu știa de ce se tergiversează atîta. Unii spuneau că, din cauza opririi bruște, s-au defectat frînele de aer, alții susțineau că trenul s-a oprit în pantă și că, fără demaraj, locomotiva nu va putea s-o depășească. Circula și o a treia părere, conform căreia sinucigașul era o persoană importantă și avocatul acesteia, prezent și el în tren,

ceruse ca la Kologrivovoka, staţia cea mai apropiată, să fie chemaţi martori pentru un proces-verbal. Cică de asta ajutorul mecanicului se căţărase pe un stîlp de telegraf. Probabil că drezina o şi pornise spre ei.

În vagon se simţea mirosul neplăcut al W.C.-urilor, cu toată apa de toaletă întrebuinţată pentru a-l face să dispară. Mai mirosea şi de la puii fripţi, cu iz uşor de alterare, care erau înveliţi în hîrtie pătată de grăsime. Ca şi mai înainte, în vagon continuau să se pudreze, să-şi şteargă palmele cu batistele, să discute cu voci sonore şi scrîşnitoare doamnele cărunte din Petersburg, care se prefăcuseră toate în ţigănci focoase datorită aderenţei funinginii de locomotivă la cosmetica lor grasă. Cînd treceau pe lîngă compartimentul familiei Gordon, înfăşurîndu-şi umerii în pelerine şi transformînd strîmtoarea coridorului într-o sursă de nouă cochetărie, lui Mişa i se părea că ele sîsîie sau, judecînd după buzele lor comprimate, că trebuiau să sîsîie: „Ah, ia priviţi ce sensibilitate! Sîntem deosebite! Sîntem intelectuale! Noi nu putem!".

Cadavrul sinucigaşului zăcea în iarba de lîngă terasament. Un fir de sînge închegat se desena ca un semn contrastant de-a curmezişul frunţii şi de-a lungul ochiului spart, ca şi cum fila feţei i-ar fi fost anulată prin două tăieturi în cruce. Nu părea a fi sîngele lui, scurs din el, ci un adaos străin, un plasture, o împroşcătură uscată de noroi sau o frunză udă de mesteacăn.

Cioporul curioşilor şi miloşilor dimprejurul cadavrului era mereu format din alţi oameni. Posac, fără nici o expresie, lîngă cadavru stătea prietenul şi vecinul de compartiment, un avocat corpolent şi arogant, ce semăna foarte bine cu un animal de rasă, îmbrăcat cu o cămaşă leoarcă de transpiraţie. Era chinuit de arşiţă şi îşi făcea vînt cu pălăria. La toate întrebările, foarte puţin amabil, scrîşnea printre dinţi, strîngînd din umeri şi, fără să se întoarcă spre conlocutor, spunea: „A fost un alcoolic. Nu se vede? E consecinţa cea mai tipică pe care o are *delirium tremens*".

De două sau de trei ori, de cadavru se apropie o femeie uscăţivă, îmbrăcată într-o rochie de lînă, cu năframă dantelată. Femeia era văduvă, avea doi feciori mecanici

de locomotivă, se numea Tiverzina şi, împreună cu cele două nurori, călătorea în vagonul de clasa a treia, având dreptul la bilete gratuite. Celelalte două femei, tăcute, îmbrobodite cu năframe, o urmau fără să scoată o vorbă, ca şi cum ar fi fost două călugăriţe care nu-şi scapă starea din ochi. Grupul lor impunea respect, oamenii le făceau loc să treacă.

Soţul Tiverzinei arsese de viu într-un accident de cale ferată. Acum, femeia se opri la cîţiva paşi de cadavru, ca să poată vedea printre cei înghesuiţi mai aproape şi, oftînd, făcea parcă o comparaţie. „Cum îi este scris fiecăruia", părea că zice ea. „Unul moare din voia lui Dumnezeu, iar ăsta şi-a pus capăt zilelor din pricina vieţii bogate şi a smintelii."

Toţi pasagerii trenului mergeau să vadă cadavrul şi se întorceau în vagoane numai de teamă ca nu cumva cineva să le fure bagajele.

Cînd săreau pe linia ferată, cînd se dezmorţeau, rupeau flori şi făceau cîte-o scurtă alergare, toţi aveau sentimentul că locul acesta a apărut pe lume abia acum cîteva clipe tocmai datorită opririi trenului şi că această luncă cu mlaştini şi moviliţe, acest rîu lat, avînd pe malul opus o casă frumoasă şi o biserică, nici n-ar fi existat vreodată dacă nu s-ar fi întîmplat accidentul.

Chiar soarele, care părea şi el un accesoriu al acestor locuri, lumina crepuscular, timid scena de lîngă şine, parcă temîndu-se să se apropie de ea, aşa cum s-ar fi temut să se apropie de terasament şi să se uite la oameni vreo vacă din cireada care păştea în apropiere.

Mişa era cutremurat de cele întîmplate şi, timp de cîteva minute, a plîns de ciudă şi de spaimă. În decursul lungii lor călătorii, sinucigaşul venise de cîteva ori la ei în compartiment şi discutase ore întregi cu tatăl lui Mişa. Spunea că îşi odihneşte sufletul, în liniştea moralmente pură, în lumea lor plină de înţelegere. Îl descosea pe Grigori Osipovici pe marginea a diferite subtilităţi juridice şi în probleme de şicane privitoare la poliţe, titluri de donaţie, falimente şi falsuri.

– Ah, aşa ziceţi? se mira el, ascultînd explicaţiile lui Gordon. Sînteţi în posesia unor legi mai blînde. Avocatul meu are alte informaţii. Are păreri mult mai proaste despre lucrurile acestea.

De fiecare dată, după ce acest om irascibil se potolea, venea după el, din vagonul de clasa întîi, juristul şi vecinul lui de compartiment, care-i lua la vagonul-restaurant ca să bea şampanie. Juristul era acel avocat corpolent, insolent, bine bărbierit şi spilcuit, care păzea acum cadavrul fără să se mire de nimic. Nu puteai scăpa de impresia că agitaţia permanentă a clientului său îi convenise într-o anumită privinţă.

Mişa aflase de la tatăl lui că omul care vine în compartimentul lor este un bogătaş celebru, un om bun şi zurbagiu, deja pe jumătate iresponsabil. Fără să se jeneze de prezenţa lui Mişa, acesta povestea despre fiul lui, cam de-aceeaşi vîrstă cu Mişa, despre răposata lui soţie, apoi trecea la cea de-a doua familie, părăsită şi ea. Deodată îşi amintea ceva nou, pălea de spaimă şi începea să bată cîmpii şi să nu-şi mai dea seama ce spune.

Faţă de Mişa manifesta o gingăşie inexplicabilă, probabil deviată şi, poate, nu lui destinată. Mereu îi dăruia cîte ceva, pentru aceasta coborînd în staţiile cele mai mari şi intrînd în sălile de aşteptare de clasa întîi, unde erau tejghele cu cărţi, cu jocuri şi cu ilustrate ale obiectivelor turistice din ţinut.

Bea tot timpul şi se plîngea că de mai bine de două luni nu are somn şi că, atunci cînd fie şi pentru scurtă vreme nu este beat, îndură chinuri pe care un om normal nu şi le poate închipui.

Cu cîteva minute înaintea sfîrşitului, dăduse buzna în compartimentul lor, îl înşfăcase pe Grigori Osipovici de mînă, voise să-i spună ceva, însă nu putuse şi, năpustindu-se pe platformă, se aruncase în gol.

Mişa studia micul set de minerale de Ural, ambalat într-o cutie de lemn – ultimul cadou primit de la răposat. Deodată totul se puse în mişcare. Pe cealaltă linie veni o drezină, din care sărira anchetatorul penal, care avea pe cap o caschetă cu cocardă, un doctor şi doi gardieni. Se auzeau glasurile lor reci, profesionale. Puneau întrebări, îşi luau notiţe. În susul rambleului, poticnindu-se mereu şi alunecînd pe nisip, conductorii şi gardienii tîrau, neîndemînatici, cadavrul. O femeie începu să plîngă. Publicul fu rugat să urce în vagoane şi se dădu semnalul de plecare. Trenul se puse în mişcare.

8

„Iar a venit sălciul ăsta!", se gîndi cu ciudă Nika şi se agită prin cameră. Glasurile musafirilor se apropiau, retragerea îi era tăiată. În dormitor erau două paturi, al lui Voskoboinikov şi al lui, al lui Nika. Gîndindu-se cîteva clipe, Nika se ascunse sub cel de-al doilea.

Îi auzi cum îl cheamă, îl strigă prin celelalte camere, cum se miră de dispariţia lui. Apoi intrară în dormitor.

– Asta-i situaţia, spuse Vedeniapin. Mai plimbă-te, Iura, poate apare mai tîrziu amicul tău ca să vă jucaţi.

Cîtva timp vorbiră despre tulburările studenţeşti de la Petersburg şi Moscova, silindu-l pe Nika să rămînă vreo douăzeci de minute în ambuscada lui prostească şi umilitoare. În sfîrşit, ieşiră pe terasă. Nika deschise încet fereastra şi, încălecînd pervazul, sări în parc.

Astăzi nu se simţea deloc în apele lui şi nici nu dormise noaptea trecută. Se apropia de vîrsta de paisprezece ani. Se săturase să mai fie mic. Toată noaptea nu dormise şi în zori ieşise din atenansă. Răsărea soarele şi pămîntul din parc era acoperit de umbra copacilor, lungă, udă de rouă, şerpuită. Umbra nu era neagră, ci cumva cenuşie, ca o bucată umedă de pîslă. Parfumul buimăcitor al dimineţii părea că izvorăşte chiar din această umbră jilavă de pe ţărînă, întreruptă din loc în loc de spaţii albe şi lungi, care semănau cu degetele unei fetiţe.

Deodată un fir argintiu de mercur, la fel de argintiu ca picăturile de rouă de pe iarbă, se scurse la cîţiva paşi de el. Firul se prelingea, se prelingea, însă ţărîna nu o absorbea. Brusc, cu o mişcare neaşteptată, firul sări într-o parte şi dispăru. Fusese un ceciliz, un şarpe mic. Nika tresări.

Era un băiat ciudat. Cînd se simţea tulburat, vorbea singur cu glas tare. O imita pe mama lui în atracţia faţă de lucrurile abstracte şi faţă de paradoxuri.

„Ce bine-i pe lume!", se gîndi el. „Dar de ce, din pricina asta, sufăr întotdeauna? Fireşte că Dumnezeu există. Dar dacă există, atunci eu sînt el. Căci eu îi poruncesc", se gîndi el, privind spre un plop tremurător, care fremăta din toată făptura lui (frunzele lui umede şi strălucitoare păreau tăiate din tablă), „uite, acum o să-i poruncesc" – şi, suprasolicitîndu-şi nebuneşte puterile, nu şopti, ci cu

tot trupul său, cu toată carnea şi cu tot sîngele lui, dori şi rosti în gînd: „Potoleşte-te!" şi, pe loc, copacul încremeni în nemişcare. Nika începu să rîdă de bucurie şi o luă la sănătoasa spre rîu, ca să se scalde.

Tatăl lui, teroristul Dementi Dudorov, îşi ispăşea anii de ocnă la care, din mila ţarului, fusese condamnat în locul pedepsei cu moartea prin spînzurătoare. Mama lui, prinţesă gruzină din neamul Eristov, era o femeie tînără şi frumoasă, veşnic pasionată de ceva – de revolte, de revoltaţi, de teorii extremiste, de artişti celebri, de rataţi săraci.

Îl iubea foarte mult pe Nika şi, din numele lui, Innokenti, născocea o mulţime de porecle gingaşe, cum ar fi Inocek[1] sau Nocenka[2], şi îl ducea adeseori să-l arate rudelor ei din Tiflis. Acolo Nika fusese foarte uluit, văzînd un copac cu ramurile răsfirate în curtea casei în care se opriseră. Copacul era un uriaş tropical, caraghios. Cu frunzele lui ce semănau cu nişte urechi de elefant, apăra curtea de arşiţa soarelui sudic. Nicidecum Nika nu se putea obişnui cu gîndul că acest copac este o plantă, nu un animal.

Pentru băiat era periculos să poarte numele teribil al tatălui lui. Cu acordul Ninei Galaktionovna, Ivan Ivanovici voia să facă o petiţie la ţar, pentru ca băiatului să i se acorde dreptul de a purta numele de familie al mamei.

Cînd stătea ascuns sub pat, indignat de felul cum merg lucrurile pe lumea asta, Nika se gîndise şi la lucrul acesta. Cine-i Voskoboinikov, de-şi permite să se amestece în halul ăsta! O să-l înveţe el minte!

Şi Nadia asta! Crede că, dacă a împlinit cincisprezece ani, are dreptul să se ţină cu nasul pe sus şi să vorbească cu el de parcă ar fi un ţînc? Şi ei o să-i arate! „O urăsc! repetă el de cîteva ori în gînd. O omor! O s-o iau la plimbare cu barca şi o s-o înec!"

Dar nici cu mama n-ai treabă. Plecînd, i-a păcălit şi pe el, şi pe Voskoboinikov. Nu a plecat în nici un Caucaz, ci, pur şi simplu, la primul nod de cale ferată, a cotit-o spre nord şi acum, la Petersburg, împreună cu studenţii, trage în poliţie. Iar el trebuie să putrezească de viu în

1. *Inocek* – diminutiv de la *inok*, călugăr, monah (n.t.).
2. *Nocenka* – diminutiv de la *noci*, noapte (n.t.).

groapa asta împuţită. Dar o să-i păcălească el pe toţi. O s-o înece pe Nadia, o să fugă de la gimnaziu şi o s-o şteargă în Siberia, la taică-su, ca să facă revoluţie.

Coada iazului era cu totul năpădită de nuferi. Lotca tăia hăţişul acesta, fîşîind uscat. Printre nuferii striviţi pătrundea apa iazului, aşa cum sucul unui harbuz apare în tăietura triunghiulară.

Băiatul şi fata începură să rupă nuferii, aplecînd tot mai mult lotca pe-o parte, întinşi amîndoi pe buza ei, foarte aproape de apă.

– M-am săturat de învăţătură, spuse Nika. Ar fi timpul să-mi încep viaţa, să cîştig, să fiu om ca toţi oamenii.

– Şi eu, care tocmai voiam să te rog să-mi explici ecuaţiile de gradul doi. Sînt atît de slabă la algebră, încît mai că n-am rămas corijentă.

În cuvintele fetei, Nika simţi nişte împunsături. Da, firește, îl pune la punct, aducîndu-i aminte că-i încă mic. Ecuaţiile de gradul doi! Păi, ei nici n-au aflat cu ce se mănîncă algebra!

Ascunzînd faptul că se simte ofensat, Nika întrebă cu glas prefăcut, pricepînd în aceeaşi clipă stupizenia cuvintelor lui:

– Cu cine vrei să te măriţi cînd o să te faci mare?

– O, mai e mult pînă atunci. Probabil că n-o să mă mărit cu nimeni. Pînă acum nici nu m-am gîndit la asta.

– Să nu crezi că chiar mă interesează.

– Atunci de ce mă întrebi?

– Eşti proastă.

Începură să se certe. Nika îşi aminti misoginismul său de dimineaţă. O ameninţă pe Nadia că, dacă mai spune cuvinte obraznice, o îneacă.

– Încearcă! îi spuse Nadia.

O înşfăcă de-a curmezişul taliei, ea i se împotrivi. Îşi pierdură echilibrul şi se prăbuşiră în apă.

Amîndoi ştiau să înoate, dar nuferii li se agăţau de braţe şi de picioare. În plus, nu ajungeau cu tălpile la fundul iazului. În sfîrşit, împotmolindu-se în mîl, ieşiră pe mal. Apa le curgea din pantofi şi buzunare. Cel mai obosit era Nika.

Dacă această întîmplare s-ar fi petrecut cu cîtva timp în urmă, în primăvara aceasta, amîndoi, aflaţi în aceeaşi

situaţie, uzi pînă la piele după o asemenea traversare a iazului, ar fi făcut gălăgie, s-ar fi certat sau s-ar fi umflat de rîs.

Însă acum tăceau amîndoi şi răsuflau din greu, uluiţi de absurditatea tărăşeniei. Nadia era indignată şi se scandaliza în tăcere, iar pe Nika îl durea tot trupul, de parcă cineva îl bătuse cu nuiaua peste mîini şi peste picioare şi i-ar fi muiat coastele.

În sfîrşit, calm, ca o femeie în toată firea, Nadia spuse: „Eşti nebun!", iar el, tot ca un om mare, replică: „Iartă-mă".

Începură să urce panta spre casă, lăsînd urme ude, ca două sacale. Trebuiau să urce în apropierea locului plin de şerpi, unde de cu dimineaţă Nika văzuse cecilizul.

Băiatul îşi aminti solemnitatea fermecată a nopţii, zorii şi atotputernicia lui matinală, cînd putuse să-i poruncească naturii după pofta inimii. Ce să-i poruncească acum? se întreba el. Ce-ar vrea oare acum mai mult şi mai mult? I se păru că mai mult şi mai mult ar fi vrut să se mai prăbuşească o dată în iaz cu Nadia şi ar fi dat oricît ca să afle dacă acest lucru se va mai întîmpla vreodată sau nu.

Partea a II-a

O FATĂ DIN ALTĂ LUME

1

Războiul cu Japonia încă nu se terminase. Pe neașteptate, fu pus în umbră de alte evenimente. Peste Rusia se prăvăliră talazurile revoluției, unul mai înalt și mai nemaipomenit decît celălalt.

Chiar în aceste zile sosi, din Ural, la Moscova văduva unui inginer belgian, franțuzoaica rusificată Amalia Karlovna Guichar cu cei doi copii ai ei, Rodion și Larisa. Fiul și-l înscrise la trupa de cadeți, iar pe fiică-sa o înscrise, din întîmplare, la același gimnaziu în care învățase Nadia Kologrivova.

Madame Guichar avea moștenire de la soțul ei economii în hîrtii de valoare, care altădată creșteau în preț, însă acum începuseră să scadă. Ca să curme diminuarea averii și să nu stea cu mîinile încrucișate, madame Guichar cumpără o mică afacere, atelierul de croitorie al doamnei Levițkaia, situat aproape de Arcul de Triumf. L-a cumpărat de la moștenitorul croitoresei, cu dreptul de păstrare a vechii firme, cu toată fosta clientelă, cu toate modistele și ucenicele.

Acest lucru madame Guichar l-a făcut sfătuită fiind de avocatul Komarovski, prietenul răposatului ei soț și sprijinul ei de nădejde. Komarovski era un om de afaceri cu sînge rece, care știa de minune toate subtilitățile business-ului din Rusia. Madame Guichar corespondase cu el, stabilind detaliile mutării, el îi întîmpinase la gară și, traversînd toată Moscova, îi dusese la stabilimentul cu camere mobilate „Muntenegru" din strada Orujeinaja, unde le închiriase un apartament. Tot el o sfătuise să-l dea pe Rodion la cadeți, iar pentru Larisa îi recomandase gimnaziul cu pricina, glumind neatent cu băiatul și privind-o pe fată atît de insistent, încît o făcea să roșească.

2

Locuiseră aproape o lună la „Muntenegru" înainte de a se muta într-un apartament mic, de trei camere, din clădirea în care se afla și atelierul. Acestea erau cele mai teribile locuri din Moscova, bordeluri și spelunci, străzi întregi lăsate pradă desfrîului, mahalale ale „creaturilor pierdute".

Pe copii nu-i mirau murdăria din camere, ploșnițele, mobilele urîte. După moartea tatălui lor mama trăia permanent cu frica de sărăcie. Rodia și Lara se obișnuiseră să audă că sînt pe marginea prăpastiei. Înțelegeau că nu sînt copii ai străzii, dar părinții le insuflaseră adînc timiditatea față de cei bogați și, în preajma acestora, se simțeau ca ieșiți din orfelinate.

Exemplul viu de asemenea spaimă li-l oferea mama lor. Amalia Karlovna era o blondă dolofană de vreo treizeci și cinci de ani, care de la crize de inimă trecea la crize de prostie. Era grozav de fricoasă și o înspăimîntau bărbații. Tocmai din prea multă spaimă și confuzie nimerea mereu în brațele cîte unuia.

La „Muntenegru" ocupau camera 23, iar în camera 24, din ziua întemeierii stabilimentului, locuia violoncelistul Tîșkevici, un om cumsecade, chel, cu perucă, predispus la transpirație îmbelșugată, care-și aduna mîinile a rugă, împreunîndu-și-le pe piept cînd încerca să convingă pe cineva de vreun lucru. Cînd cînta în public sau își interpreta partitura la concerte, își dădea capul pe spate și își întorcea ochii pe dos. Acasă nu stătea aproape deloc, plecînd pentru cîteva zile în șir la Balșoi Teatr sau la Conservator. Ca vecini, au făcut cunoștință, apoi i-au apropiat cîteva servicii reciproce.

Întrucît prezența copiilor o deranja uneori pe Amalia Karlovna în timpul vizitelor lui Komarovski, plecînd, Tîșkevici îi lăsa cheia de la camera lui, pentru a-și putea primi cum se cuvine musafirul. Curînd madame Guichar se deprinsese pînă-ntr-atîta cu spiritul lui de sacrificiu, încît de cîteva ori, cu lacrimi în ochi, îi bătuse la ușă, rugîndu-l s-o apere de protectorul ei.

3

Casa nu avea decît parter şi era situată aproape de colţul cu strada Tver. Se simţea apropierea magistralei de cale ferată Brest. Din preajma casei începeau proprietăţile, locuinţele de serviciu ale personalului, depoul de locomotive şi depozitele.

În partea aceea a oraşului locuia Olia Demina, o fată deşteaptă, nepoata unui funcţionar al gării de mărfuri.

Olia era o ucenică foarte capabilă. Fusese remarcată de fosta proprietară şi acum începuse să şi-o apropie şi noua proprietară. Oliei Demina îi plăcea foarte mult de Lara.

Totul rămăsese ca pe vremea cînd treburile erau conduse de Levitkaia. Ca buimace, maşinile de cusut se învîrteau sub apăsările picioarelor sau sub mîinile plutitoare ale meşterelor. Cîte una cosea liniştită, şezînd la masă şi zvîcnindu-şi în sus mîna cu acul de care se ţinea un fir lung de aţă. Duşumeaua era plină de bucăţi de pînză. Trebuiau să vorbească tare, ca să poată acoperi ţăcănitul maşinilor de cusut şi trilurile zglobii ale lui Kirill Modestovici, canarul din colivia de sub arcul ferestrei, al cărui nume avea probabil un secret luat cu ea în mormînt de fosta proprietară.

În sala de primire, damele înconjurau masa plină de jurnale, formînd o grupă pitorească. Stăteau în picioare, şedeau şi-şi sprijineau obrajii în palme luînd pozele pe care le vedeau în fotografii şi, studiind mostrele, se sfătuiau cu privire la modele. La cealaltă masă, pe locul directoarei, şedea asistenta Amaliei Karlovna, una dintre vechile croitorese, Faina Silantievna Fetisova, o femeie costelivă, cu negi în adîncurile obrajilor ei scofîlciţi.

Între dinţii îngălbeniţi de tutun, ţinea muştiucul cu ţigara aprinsă, îşi mijea ochiul cu albeaţa îngălbenită şi, suflînd un nor galben de fum din gură şi din nas, îşi nota în caiet măsurile numerelor de chitanţe, adresele şi dorinţele clientelor.

Amalia Karlovna era, în acest atelier, un om abia venit şi lipsit de experienţă. Nu se simţea aici stăpînă cu adevărat. Însă personalul era cinstit şi pe Fetisova se putea bizui. Cu toate acestea, timpurile erau alarmante.

Amaliei Karlovna îi era frică să se gîndească la viitor, se simţea disperată şi nu avea spor la nimic.

Destul de des îi vizita Komarovski. Cînd Viktor Ippolitovici traversa atelierul şi se îndrepta spre apartamentul lor, speriindu-le pe spilcuitele care se schimbau şi, la vederea lui, se ascundeau după paravane, de unde parau în joacă glumele lui ireverenţioase, meşterele şopteau cu dezaprobare şi ironie în urma lui: „A venit", „Iubiţelul", „Drăguţul Amaliei", „Buhaiul", „Deochiul muieresc".

Însă şi mai urît de femei era buldogul lui Komarovski, Jack, pe care îl aducea uneori în lesă şi care îşi trăgea stăpînul după el cu nişte salturi atît de bruşte, încît Komarovski îşi pierdea ritmul paşilor, se smucea înainte şi venea cu mîna întinsă în urma cîinelui, de parcă ar fi fost un orb purtat de-o călăuză.

În timpul primăverii, Jack a apucat-o o dată pe Lara de picior, rupîndu-i ciorapul.

– Îi fac capătul necuratului ăstuia, îi şopti Larei la ureche Olia Demina, aşa cum fac copiii.

– Da, chiar că-i un cîine nesuferit. Dar cum o să-l omori, prostuţo?

– Mai încet, nu ţipa, dacă vrei să te învăţ. Ştii că de Paşti se fac nişte ouă de pitră. Are mama ta câteva pe comodă...

– Da, sînt din marmură şi de cristal...

– Aha, asta-i. Apleacă-te, să-ţi spun la ureche. Iei un ou din acelea, îl ungi cu grăsime, dar bine, ca să persiste mirosul, şi, dacă-l dai satanei, îl înghite, îşi umflă diavolul pîntecele şi crapă! Cu labele-n sus! Asta-i!

Lara rîsese şi se gîndise cu invidie: fata asta trăieşte în sărăcie, munceşte. Copiii săraci se dezvoltă repede. Însă iată ce fire sinceră de copil are. Ouăle, Jack – de unde le mai scoate pe toate? „De ce mi-e hărăzită o asemenea soartă? se întrebă Lara. Pe toate le văd şi pentru toate sufăr."

4

„Păi, mama pentru el e cum se zice... Păi, el e pentru mama... Cuvintele astea murdare nu vreau să le repet. Atunci de ce mă priveşte cu ochii ăştia? Sînt doar fiica ei."

Avea şaisprezece ani şi cîteva luni, însă arăta ca o domnişoară adevărată. I se dădeau optsprezece ani sau chiar mai mult. Avea mintea clară şi firea blîndă. Era foarte frumoasă.

Ea şi Rodia înţelegeau că în viaţă totul trebuie cîştigat cu propriile lor braţe. Faţă de cei leneşi şi cu viitorul asigurat, ei nu aveau timp să se dedice şmecheriilor timpurii sau să miroasă lucrurile la modul teoretic, dacă acestea nu-i priveau practic. E murdar doar tot ce e de prisos. Lara era cea mai curată fiinţă din lume.

Amîndoi, şi fratele, şi sora, ştiau preţul succeselor lor. Trebuia să fie bine văzuţi ca să răzbată. Lara învăţa bine, dar nu din pasiune abstractă pentru învăţătură, ci pentru că trebuia să fie elevă bună ca să fie scutită de taxe şi, pentru aceasta, trebuia să înveţe bine. La fel de bine cum învăţa, Lara spăla vasele fără efort, ajuta la atelier şi făcea comisioanele pe care i le încredinţa mama ei. Mergea lin şi fără zgomot şi, în făptura ei, totul se armoniza: iuţeala imperceptibilă a mişcărilor, înălţimea, vocea, ochii cenuşii şi culoarea aurie a părului.

Era o duminică din mijlocul lui iulie. De sărbători, Lara putea să huzurească mai mult în pat.

Stătea întinsă pe spate, cu mîinile sub cap.

Atelierul era cufundat într-o linişte neobişnuită. Fereastra dinspre stradă era deschisă. Lara auzi huruitul unei trăsuri care, undeva departe, alunecase de pe pavaj în jgheabul şinei tramvaiului tras de cai şi vuietul ei grosolan se transformase într-o alunecare lină. „Trebuie să mai dorm puţin", se gîndi Lara. Vuietul oraşului o adormea, întocmai ca un cîntec de leagăn.

Înălţimea şi poziţia în pat Lara şi le simţea acum prin două puncte: prin proeminenţa umărului stîng şi prin vîrful degetului mare de la piciorul drept. Acestea erau umărul şi piciorul, iar restul era mai mult sau mai puţin ea însăşi, sufletul sau esenţa ei, armonios cuprinsă în contururi şi avîntată spre viitor.

„Trebuie să aţipesc", se gîndea Lara şi chema în închipuire partea însorită a străzii Karetnaia la această oră, grajdurile vînzătorilor de echipaje cu harabele uriaşe de vînzare, expuse pe duşumelele bine măturate, sticla şlefuită a felinarelor de pe carete, urşii împăiaţi, viaţa îndestulată. Şi puţin mai jos, îşi desena Lara în închipuire,

dragonii fac instrucție în curtea Cazarmelor Znamenski: cai ceremonioși și fandosiți, care umblă în cerc, sărituri în șa și mers la pas, treceri în trap și la galop. Și gurile căscate ale doicilor cu copii, lipite pe dinafară de gardul cazărmii. Și încă mai jos, se gîndea Lara, e Petrovka, liniile Petrov.

„Ce-i cu dumneata, Lara! De unde ai asemenea idei? Pur și simplu vreau să-ți arăt apartamentul meu. Cu atât mai mult, cu cît e foarte aproape."

A fost sfînta Olga, el avea de mers la niște prieteni care locuiau pe Karetnaia și care sărbătoreau onomastica micii lor fiice. Cu acest prilej se distrau și adulții: dansuri, șampanie. A invitat-o pe mama ei, dar mama nu a putut, nu se simțea bine și i-a spus: „Luați-o pe Lara. Tot timpul mă preveniți: «Amalia, aveți grijă de Lara». Acum aveți dumneavoastră grijă de ea". Și n-ai ce-i zice, a avut el grijă! Ha-ha-ha!

Ce nebunie e valsul! Te rotești, te rotești, fără să te gîndești la nimic. Cît cîntă muzica trece o eternitate, ca în romane. Dar de îndată ce muzica încetează, apare o senzație de scandal, ca și cum cineva te-ar fi udat cu apă rece sau te-ar fi surprins dezbrăcată. În plus, aceste libertăți ți le permiți cu unii din lăudăroșenie, ca să demonstrezi că ești mare de-acum.

Niciodată nu l-ar fi crezut în stare să danseze atît de bine. Are mîini îndemînatice, te apucă cu siguranță de talie. Însă nu-i va mai permite nici unui bărbat s-o sărute în felul acesta. Nu și-ar fi putut imagina niciodată că în buzele cuiva se poate concentra atîta nerușinare, atunci cînd se lipesc de ale tale.

Trebuie să renunțe la aceste prostii. Pentru totdeauna. Să n-o mai facă pe timida, pe umila care-și pleacă sfioasă ochii în pămînt. Toate acestea se vor termina rău, buza prăpastiei e aproape. Nu mai e decît un pas și te prăbușești. Trebuie să uite chiar și să se mai gîndească la dansuri. În ele-i tot răul. Trebuie să refuze fără jenă. Să mintă că nu știe să danseze sau că și-a rupt un picior.

5

Toamna avură loc tulburări la căile ferate din rețeaua Moscovei. Intră în grevă magistrala Moscova-Kazan,

acelaşi lucru se pregăteau să-l facă Moscova-Brest. Se luase deja decizia de intrare în grevă, însă comitetul nu se pusese de acord asupra zilei cînd trebuiau să treacă la acţiune. Toţi muncitorii ştiau de grevă şi n-ar fi fost nevoie decît de un motiv exterior pentru a se declanşa samavolnic.

Era o zi rece şi mohorîtă de la începutul lui octombrie, zi de leafă la linia Moscova-Brest. Multă vreme nu se primi nici o informaţie de la serviciul de contabilitate. Apoi la birou veni un băiat cu tabelul, cu statul de plată şi cu un teanc întreg de fişe de muncă luate pentru a se face reţineri din leafă. Plata salariilor începu. Pe fîşia imensă de spaţiu neconstruit, care despărţea gara, atelierele, depourile, antrepozitele şi liniile de clădirile de lemn ale administraţiei, se puseră în mişcare conductorii, acarii, lăcătuşii şi ajutoarele lor, femeile care spală podelele la parcul de vagoane.

Plutea un miros de început de iarnă citadină, de frunze strivite de arţar, zăpadă topită, funingine de locomotivă şi pîine de secară caldă, care tocmai se scotea din cuptorul de la subsolul bufetului gării. Trenurile veneau şi plecau. Vagoanele se cuplau şi se decuplau, în aer se agitau steguleţele desfăşurate sau strînse pe băţ. Se auzeau, pe toate vocile, ţignalele paznicilor, şuierăturile oamenilor de manevră şi sirenele groase ale locomotivelor. În rotocoale nesfîrşite, fumul urca spre cer. Locomotivele sub presiune stăteau gata de plecare, opărind norii hibernali cu alţi nori de abur fierbinte.

Pe marginea terasamentului, se plimbau încoace şi încolo Fuflîghin, şeful secţiei de întreţinere, şi Pavel Ferapontovici Antipov, maistrul sectorului de linie al gării. Antipov îi scotea din sărite pe cei de la serviciul de reparaţii cu reclamaţiile lui privitoare la materialul care i se dădea pentru înlocuirea şinelor. Oţelul nu era suficient de elastic. Şinele nu rezistau la probele de îndoire şi rupere şi, după cum credea Antipov, aveau să crape la frig. Conducerea nu dădea nici o atenţie reclamaţiilor lui. Cineva cîştiga pe şest bani din tărăşenia asta.

Fuflîghin era îmbrăcat cu o şubă scumpă cu paspoalul feroviar, pe care o purta descheiată. Pe sub şubă purta un costum de şeviot. Păşea cu grijă de-a lungul rambleului, admirîndu-şi linia reverului, dunga dreaptă de la pantaloni şi croiala aristocratică a pantofilor.

Cuvintele lui Antipov îi intrau pe o ureche și îi ieșeau pe cealaltă. Avea gîndurile lui, personale, își scotea des ceasul, se uita la el și părea grăbit să plece undeva.

– Ai dreptate, neicușorule, îl întrerupse el nerăbdător pe Antipov. Însă ceea ce zici tu e valabil numai pentru liniile principale sau pe vreun sector complex, cu circulație intensă. Pe cînd tu ce ai? Niște linii moarte, niște capete de linii năpădite de brusturi și urzici, în cazul cel mai bun – trierea vagoanelor goale și cîteva treceri ale „cucului" de manevră. Și încă mai ești și nemulțumit! Te-ai țicnit, zău așa! Păi, aici nici n-ai nevoie de șine de oțel, ar fi bune și dacă le-ai face din lemn!

Fuflîghin se uită iarăși la ceas, îi închise capacul și începu să privească în depărtare, spre șosea. Dindărătul curbei apăru o trăsură, echipajul personal al lui Fuflîghin. Venea soția după el. Vizitiul opri caii chiar la marginea terasamentului, vorbindu-le tot timpul cu o voce pițigăiată, de femeie, de parcă ar fi fost o doică ce-și îmbunează pruncii: caii se temeau de trenuri. Într-un colț al trăsurii, rezemată neglijent de perne, ședea o femeie drăguță.

– Ei bine, frate, s-o lăsăm pe altă dată, spuse șeful secției de întreținere și dădu a lehamite din mînă, de parcă ar fi vrut să spună că n-are timp să-și bată capul cu șinele lui, că are el treburi mai importante.

Cei doi soți plecară.

6

Peste trei-patru ore, aproape de amurg, pe un cîmp de la marginea liniei ferate, răsăriră ca din pămînt două siluete care pînă atunci nu existaseră la suprafață. Aruncînd priviri dese peste umăr, cele două umbre începură să se îndepărteze. Erau Antipov și Tiverzin.

– Hai să grăbim pasul, spuse Tiverzin. Nu mă tem c-o să-mi ia copoii urma, dar vezi că acuși se termină tărăgăneala asta, ies ăia din bordei și ne-ajung din urmă. Iar eu n-am ochi să-i văd. Cînd o lungești atîta, n-are rost să mai vorbești în dodii. Așa nici comitetul nu face doi bani, ne jucăm degeaba cu focul și ne dăm într-aiurea de ceasul morții! Dar nici cu tine nu mi-e rușine dacă-l susții pe papă-lapte ăsta de la Nikolaevskaia.

– Daria mea are tifos. Ar trebui s-o duc la spital. Pînă n-o duc, nu mi-i capul la altceva.

– Se zice că azi se dă leafa. Trec pe la birouri. Dacă n-ar fi fost zi de leafă, jur pe Dumnezeu că aş fi scuipat pe voi şi chiar în clipa asta aş fi pus singur capăt mocoşelii astea!

– Şi cum ai fi făcut-o, mă rog?

– Nu-i mare scofală. Aş fi coborît în sala cazanelor, aş fi tras sirena şi gata.

Îşi luară rămas-bun şi porniră în direcţii diferite.

Tiverzin o porni spre oraş, mergînd pe linie. Se întîlnea cu oameni care-şi luaseră leafa. Erau foarte mulţi. Tiverzin aprecie din ochi că pe teritoriul staţiei toţi îşi primiseră banii.

Începuse să se întunece. În faţa birourilor zăboveau nişte muncitori care n-aveau ce face, luminaţi de felinarele înşiruite de-a lungul clădirii. În apropiere era oprită trăsura lui Fuflîghin. Nevasta acestuia stătea în aceeaşi poză, de parcă n-ar fi coborît toată ziua din echipaj. Îşi aştepta soţul, intrat ca să-şi ia banii.

Brusc, începu o burniţă amestecată cu lapoviţă. Vizitiul se dădu jos de pe capră ca să ridice coviltirul de piele. În timp ce acesta, cu piciorul proptit în fundătura trăsurii, se chinuia să desfacă distanţierele, Fuflîghina admira mărgelele argintii ale burniţei, care pîlpîiau în lumina felinarelor. Îşi aruncă privirea fixă şi visătoare peste capetele muncitorilor cu o asemenea expresie, încît ai fi zis că, la nevoie, această privire ar putea trece nestingherită prin ei, ca prin ceaţă şi promoroacă.

Tiverzin remarcă din întîmplare această expresie şi i se făcu scîrbă. Trecu pe lîngă ea fără s-o salute şi nu mai intră după leafă, ca să nu dea nas în nas cu soţul acesteia. Se duse spre partea mai puţin luminată, spre atelierele lîngă care se zărea cercul negru al plăcii turnante, cu şinele ei îndreptate spre depou.

– Tiverzin! Kuprik! îl strigară cîteva voci din întuneric. În dreptul atelierelor se adunase o mulţime de oameni. Dinăuntru se auzeau ţipetele cuiva şi plînsetele unui copil. Kiprian Savelievici, scapă-l pe băiatul ăla, îi spuse o femeie din mulţime.

Ca de obicei, bătrînul meşter Piotr Hudoleev îl chelfănea pe ucenicul Iusupka, mica lui jertfă dintotdeauna.

Hudoleev nu fusese întotdeauna un tiran al ucenicilor, un beţiv şi-un bătăuş. Cîndva bravul meşter atrăgea privirile fetelor de negustori şi de preoţi de prin suburbiile industriale ale Moscovei. Însă mama lui Tiverzin, care pe atunci tocmai terminase şcoala eparhială, n-a vrut să se mărite cu el, preferîndu-l pe un coleg de-al lui, pe mecanicul de locomotivă Saveli Nikitici Tiverzin.

După vreo cinci ani de cînd aceasta rămăsese văduvă (Saveli Nikitici avusese parte de o moarte îngrozitoare, arzînd de viu în 1888, într-un accident, care făcuse mare scandal la vremea lui, cînd se ciocniseră două trenuri), Piotr Petrovici îşi reînnoise peţitul, însă fusese iarăşi refuzat. De atunci Hudoleev s-a pus pe băutură şi a început să-şi facă de cap, răzbunîndu-se pe toată lumea care, după cum credea el, era vinovată de toate ghinioanele lui de-acum.

Iusupka era fiul lui Ghimazetdin, portarul blocului în care locuia Tiverzin. Acesta îl luase pe băiat sub protecţia lui, ceea ce făcea ca Hudoleev să-l urască şi mai mult.

– Cum ţii pila, asiatule! urla Hudoleev, trăgîndu-l pe Iusupka de păr şi cărîndu-i pumni în spinare. Aşa se curăţă piesele turnate? Te-ntreb: multe lucruri o să-mi mai strici, mireasă tătărească, alla mulla ochi piezişi ce-mi eşti?

– O, nu mai fac, nene, nu mai fac! O, mă doare!

– De-o mie de ori ţi-am spus: mai întîi tragi mandrina şi pe urmă înşurubezi pivotul. Dar el face tot cum îl taie capul. Mai că nu mi-ai rupt axul, afurisitule!

– De ax nici nu m-am atins, zău aşa, nene.

– De ce baţi băiatul? îl întrebă Tiverzin făcîndu-şi loc prin mulţime.

– Cine are mintea-ntreagă, în cearta altora nu se bagă! i-o reteză Hudoleev.

– Te întreb de ce baţi băiatul.

– Iar eu îţi zic să-ţi vezi de drum, social-comandore. Ar trebui să-l omor pe nemernicul ăsta. Mai că nu mi-a rupt axul. Ar trebui să-mi sărute mîinile că a scăpat cu zile, diavol saşiu. Nu l-am tras decît de urechi şi l-am jumulit un pic de păr.

– Crezi că ar trebui să-i sucești gîtul? Ar trebui să-ţi fie ruşine, Hudolei. Eşti meşter bătrîn, ţi-a albit părul în cap şi n-ai nici un pic de minte.

– Vezi-ţi de treabă, îţi zic, cît mai eşti întreg. Nu mă-nvăţa tu pe mine, că te omor, cur de căţea ce eşti! Te-a fătat mă-ta pe traverse, chiar sub nasul lui tac-tu! O cunosc eu pe tîrfa de mă-ta, ştiu cum dă din coadă, căţeaua!

Ce a urmat nu a durat mai mult de un minut. Au pus amîndoi mîna pe ce-au nimerit pe lîngă strunguri, unde erau aruncate scule grele şi bucăţi de fier. S-ar fi omorît unul pe altul, dacă oamenii n-ar fi sărit imediat să-i despartă. Ţinuţi de mulţime, Hudoleev şi Tiverzin rămăseseră cu capetele plecate, aproape atingîndu-şi frunţile. Erau albi la faţă şi cu ochii injectaţi. De furie, nu puteau scoate o vorbă. Mai mulţi oameni îi ţineau cu mîinile răsucite la spate. Minute în şir, adunîndu-şi toate puterile, încercară să se smulgă, zvîrcolindu-se abitir şi tîrîndu-i după ei pe tovarăşii lor care se ţineau bine. Nasturii şi copcile de pe hainele lor săriseră care încotro, cămăşile le alunecaseră de pe umerii goi. Hărmălaia din jurul lor nu înceta nici o clipă.

– Dalta! Ia-i dalta din mînă, că-i sparge capul. Uşurel, uşurel, nea Piotr, că-ţi rupem mîinile! Da' mult o să ne mai jucăm cu ei? Despărţiţi-i, puneţi-i sub lacăt şi gata!

Deodată, cu un efort supraomenesc, Tiverzin se scutură de oamenii agăţaţi de el şi într-o clipă ajunse la uşă. Ceilalţi dădură să se ia după el, dar, văzînd că n-are de gînd să sară iarăşi la bătaie, îl lăsară în plata Domnului. Trînti uşa şi porni înainte, fără să se mai uite în urmă. Se scufundă în umezeala toamnei, în noapte, în întuneric.

– Vrei să le faci bine, iar ei îţi bagă cuţitu-n coaste, bombănea Tiverzin, fără să-şi dea seama în ce direcţie merge şi de ce.

Această lume a mîrşăviei şi falsului, în care o cucoană bine hrănită îşi permite să-i privească în felul acesta pe proştii de muncitori şi un beţiv, o victimă a acestor rînduieli, se desfată bătîndu-şi joc de aproapele – această lume deci o ura acum mai mult ca oricînd. Mergea repede, de parcă iuţeala paşilor lui ar fi putut apropia timpul cînd pe lume totul va fi raţional şi armonios, cum era acum în capul lui înfierbîntat. Ştia că toate năzuinţele lor din ultimele zile, tulburările de la calea ferată, cuvîntările la mitinguri şi hotărîrea de a intra în grevă, care încă nu fusese pusă în aplicare – toate acestea erau părţi disparate dintr-un drum lung, care urma să fie străbătut pînă la capăt.

Însă acum era atît de agitat, încît ar fi vrut să parcurgă acest drum în fugă, fără să-şi tragă respiraţia. Nu ştia unde merge, depăna doar paşi mari, însă picioarele lui ştiau foarte bine încotro îl poartă.

Mult timp Tiverzin nu a bănuit că, după ce el şi cu Antipov plecaseră din bordeiul săpat în pămînt, comitetul luase decizia de începere a grevei chiar în seara aceea. Tot atunci, membrii comitetului hotărîseră locul unde trebuia fiecare să meargă şi oamenii pe care trebuiau să-i înlocuiască. Cînd din atelierul de reparaţii locomotive, ca din adîncul sufletului lui Tiverzin, răsună sirena răguşită, al cărei şuierat devenea treptat mai insistent şi mai uniform, mulţimea care, îndreptîndu-se spre oraş, ajunsese deja în dreptul semaforului de la intrare se contopi cu un nou val de muncitori, care încetaseră lucrul la auzul semnalului dat de Tiverzin din sala cazanelor.

Mulţi ani Tiverzin a crezut că el singur oprise atunci lucrul şi circulaţia trenurilor pe sectorul lor de cale ferată. Abia la procesele ulterioare, la care era judecat prin cumul şi nu era acuzat de incitare la grevă, a înţeles şi el că se înşelase.

Uşile se deschideau, se auzeau întrebări:

– Unde-i chemată lumea?

Din întuneric se răspundea:

– Ce, eşti surd? S-a dat alarma. Ne cheamă să stingem vreun incendiu.

– Dar unde arde?

– Dacă sună sirena înseamnă că arde.

Iar se trînteau uşile, apăreau alţi oameni, se auzeau alte glasuri.

– Pe dracu' foc! Tîmpitule! Nu-l mai ascultaţi! Asta-nseamnă că nu mai lucrăm, ai priceput? Iată-ţi jugul mişelesc, eu nu te mai slugăresc. Acasă, fîrtaţi!

Tot mai mulţi oameni se alăturau celor adunaţi. Calea ferată intrase în grevă.

7

Abia a treia zi Tiverzin ajunse acasă, îngheţat pînă la oase, nedormit şi nebărbierit. În ajun se lăsase un ger neobişnuit de crunt pentru data din calendar şi Tiverzin era îmbrăcat ca de toamnă. La intrare îl întîmpină portarul Ghimazetdin:

– Vă mulţumesc, domnule Tiverzin, spuse el repede. I-ai luat apărare Iusup. Eu rugat la Domnul pentru tine.

– Te-ai ţicnit, Ghimazetdin? Ce domn sînt eu în faţa ta? Las-o moartă. Spune mai iute, că mi-e frig de mor.

– Nu frig, ţie cald, Savelici. Ieri cu mama Marfa Gavrilovna cumpărăm de la Gara de mărfuri un şopron plin cu lemne. Lemne bune, uscate, de mesteacăn.

– Mulţumesc, Ghimazetdin. Dar văd că mai vrei să-mi spui ceva. Dă-i drumul, fiindcă am îngheţat de tot.

– Vrut spus să nu dormi acasă, Savelici, trebuie dat la fund. Poliţai întrebat, sectorist întrebat cine umblă aici. Eu spus: nu umblă nimeni. Ajutorul, zic, umblă, brigada de la locomotive umblă, calea ferată umblă. Dară ca cineva străin, nu-nu!

Blocul în care burlacul de Tiverzin locuia împreună cu mama lui şi fratele mai mic, care este căsătorit, aparţinea bisericii Sfînta Treime din apropiere. Printre chiriaşi erau cîţiva clerici, două artele de măcelari şi vînzători de fructe, care mai mult bîrfeau decît negustoreau la tarabele lor din oraş, însă majoritatea chiriaşilor o constituiau funcţionarii mărunţi de la calea ferată Moscova-Brest.

Clădirea era din piatră cu galerii exterioare din lemn care, din patru părţi, înconjurau curtea interioară nepavată, murdară. Spre galerii se înălţau scări alunecoase din lemn, care miroseau a pisici şi varză murată. Pe paliere erau amplasate latrinele şi cămările închise cu lacăte.

Fratele lui Tiverzin, luat soldat la război, fusese rănit lîngă Favangou. Acum era internat la spitalul din Krasnoiarsk, unde, pentru a-l întîlni şi a-l lua acasă, plecase soţia împreună cu cele două fete ale lor. Feroviari din tată-n fiu, Tiverzinii erau oameni sprinteni şi străbăteau Rusia în lung şi-n lat, avînd permise gratuite de călătorie. Acum locuinţa era aproape goală, nu mai rămăseseră în ea decît Tiverzin şi maică-sa.

Apartamentul era la etajul întîi. Pe galerie, în dreptul uşii de la intrare, era un butoi cu apă, umplut în fiecare zi de sacagiu. Cînd Kiprian Savelievici urcă la catul său, văzu capacul butoiului împins într-o parte şi cana de tablă uitată pe crusta de gheaţă formată deasupra apei.

– Prov trebuie să fi fost pe-aici, îşi zise Tiverzin, zîmbind. Bea şi nu se mai satură. Parcă ar fi un sac fără fund şi pîntecele i-ar fi cuprins de flăcări.

Prov Afanasievici Sokolov, un psalmist arătos şi încă destul de tînăr, era o rudă îndepărtată de-a Marfei Gavrilovna.

Kiprian Savelievici desprinse cana de pe pojghiţa de gheaţă, împinse capacul la loc şi trase de mînerul clopoţelului de la intrare. Uşa se deschise învăluindu-l în mirosul familiar al casei şi într-un abur plăcut.

– Ai făcut cald, mamă. E cald şi bine.

Maică-sa i se aruncă de gît, îl îmbrăţişă şi începu să plîngă. El îi mîngîie părul, aşteptă cîteva clipe, apoi o îndepărtă de el.

– Curajul cucereşte cetăţi, mamă, spuse el încet. Pe toată magistrala nu mai lucrează nimeni, de la Moscova pînă la Varşovia.

– Ştiu. De asta plîng. O să ai necazuri. Ar trebui, Kuprinka, să pleci de-aici, cît mai departe.

– Mai că nu mi-a rupt gîtul drăguţul tău prieten, simpaticul tău amorez, Piotr Petrov.

Voia s-o facă să rîdă. Ea nu înţelese gluma şi îi răspunse serioasă:

– E păcat să-ţi rîzi de el, Kuprinka. Ar trebui să-ţi fie milă. E-un om fără noroc, un suflet rătăcit.

– L-au arestat pe Paşka Antipov. Pe Pavel Ferantopovici. Au venit noaptea, i-au făcut percheziţie, i-au întors casa cu fundul în sus. Pe deasupra, Daria e bolnavă de tifos, la spital. Dimineaţă l-au luat. Pavluşka, băiatul lor care învaţă la gimnaziul real, a rămas singur acasă, doar cu mătuşă-sa, care-i surdă. În plus, vor să le facă vînt din casă. Cred că ar trebui să-l luăm noi pe băiat. Ce a vrut Prov?

– De unde ştii că a fost pe-aici?

– Am văzut butoiul neacoperit şi cana rămasă pe gheaţă. M-am gîndit că Prov cel fără fund trebuie să fi supt ceva apă.

– Ce isteţ eşti tu, Kuprinka. Ai dreptate. Prov a fost. Prov Afanasievici. A dat fuga să ceară nişte lemne cu împrumut. I-am dat. Dar tare proastă mai sînt! Lemne! De lemne-mi arde mie! Prov mi-a adus o veste pe cinste! Zice-se că ţarul a semnat un manifest pentru ca toate să fie aşezate din nou, pentru ca nimeni să nu mai fie prigonit, iar ţăranilor să li se dea pămînt şi toţi oamenii să fie egali în drepturi cu aristocraţii. Cică ucazul e

semnat, n-a mai rămas decît să fie adus la cunoştinţa poporului. De la Sinod s-a mai trimis o petiţie, să se bage în ectenie sau cum i s-o mai fi zicînd rugăciunii ăsteia de mulţumire, nu vreau să mint. Provuşka mi-a spus cum se zice, dar am uitat.

8

Patulea Antipov, fiul lui Pavel Ferantopovici, care fusese arestat, şi al Dariei Filimonovna, internată în spital, veni să locuiască la familia Tiverzin. Era un băiat curăţel, cu trăsături regulate, cu părul bălan, pieptănat cu cărare la mijloc. Mereu îşi domolea chica cu peria şi-şi aranja pe el vestonul şi centura cu cataramă, care avea pe ea însemnele gimnaziului real. Patulea avea un deosebit simţ al observaţiei şi te făcea să rîzi pînă la lacrimi. Imita foarte bine şi cu mult haz tot ce vedea şi auzea.

La puţin timp de la manifestul din 17 octombrie fusese plănuită o mare demonstraţie, care trebuia să străbată toată Moscova, de la bariera Tver pînă la bariera Kaluga. Era o întreprindere de tipul „copilul cu şapte moaşe rămîne cu buricul netăiat". Cîteva organizaţii revoluţionare implicate în această întreprindere s-au certat între ele şi, una cîte una, au renunţat, însă, după ce au aflat că în dimineaţa stabilită oamenii au ieşit totuşi în stradă, şi-au trimis în grabă reprezentanţii la faţa locului.

În ciuda împotrivirilor lui Kiprian Savelievici, Marfa Gavrilovna se dusese la demonstraţie împreună cu veselul şi vorbăreţul Patulea.

Era o zi uscată şi geroasă de început de noiembrie, cu cerul plumburiu şi calm, din care se cerneau fulgi rari ce se roteau îndelung înainte de a cădea pe pămînt şi de a se îndesa, ca un praf pufos şi cenuşiu, în hîrtoapele de pe caldarîm.

În josul străzii venea puhoi de lume într-o adevărată babilonie: feţe, feţe şi iar feţe, paltoane văcsuite şi căciuli de miel, bătrîni, liceene şi copii, feroviari în uniforme, muncitori de la parcul de tramvaie şi de la centrala telefonică, cu cizme ce le trecea de genunchi şi scurte de piele, gimnazişti şi studenţi.

Cîtva timp cîntară „Varşovianka". „V-aţi jertfit" şi „La Marseillaise", însă bărbatul, care mersese cu spatele în

fața coloanei și, ridicîndu-și și coborîndu-și mîna în care ținea cușma, dirijase corul, încetă brusc cîntecul, își puse căciula în cap și, întorcîndu-se cu spatele la procesiune, o porni înainte, trăgînd cu urechea la ce vorbeau ceilalți organizatori grupați la cîțiva pași înaintea demonstranților. Cîntecul se destrămă, apoi încetă cu totul. Se făcu auzit scîrțîitul pașilor mulțimii pe strada înghețată.

Niște binevoitori le comunicaseră inițiatorilor procesiunii că demonstrația este așteptată mai încolo de cazaci. Despre ambuscada pregătită li se telefonase dintr-o farmacie situată foarte aproape de locul cu pricina.

– Asta-i situația, spuneau inițiatorii. Trebuie să fim calmi și să nu ne pierdem cu firea. Ocupăm prima clădire publică întîlnită în drum, le spunem oamenilor ce primejdie ne așteaptă și ne împrăștiem cîte unul.

Începură să se contrazică în legătură cu clădirea care ar fi fost mai potrivită. Unii propuneau Societatea Negustorilor, alții Școala Tehnică Superioară, alții Școala de Corespondenți cu Străinătatea.

În timpul discuției lor ajunseră la colțul unei clădiri de stat, tot o instituție școlară, care era aproape la fel de bună de adăpost ca și cele pe care le enumeraseră.

Cînd rîndurile din față ajunseră în dreptul lor, căpeteniile urcară pe platforma semicirculară a scării și, prin semne, opriră procesiunea. Numeroasele caturi ale ușii de la intrare fură deschise și alaiul întreg, șubă după șubă și căciulă după căciulă, începu să se reverse în holul școlii și să urce pe scara principală.

– În sala de festivități! În sala de festivități! strigau din spate voci izolate, însă mulțimea înainta, afundîndu-se în profunzimea clădirii, intrînd pe coridoare și prin sălile de clasă.

După ce, în sfîrșit, izbutiră să îndrepte publicul pe calea cea bună și să-l invite să ia loc, conducătorii încercară de cîteva ori să prevină lumea de capcana care li se pregătea, dar nimeni nu-i băga în seamă. Oprirea și ocuparea acestui spațiu închis fuseseră interpretate ca o invitație la un miting improvizat care, de fapt, începu pe loc.

După ce merseseră atîta și cîntaseră, oamenii voiau să stea puțin jos și să tacă, astfel încît acum altcineva să le facă treaba și să răgușească strigînd. În comparație cu plăcerea principală a odihnei, nu mai aveau nici o

importanţă micile contradicţii ale vorbitorilor care, de fapt, erau întru totul solidari.

De aceea cel mai mult succes îl avu oratorul cel mai prost, nu-i obosise pe oameni prin inteligenţa cuvintelor sale. Fiecare vorbă rostită era urmată de murmure aprobatoare. Toţi erau imediat de acord cu el, strigau „Ruşine!", se apucară să alcătuiască o telegramă de protest şi deodată, plictisiţi de monotonia vocii lui, se ridicară ca un singur om, uitînd cu totul de orator, căciulă după căciulă şi rînduri-rînduri coborîră scara şi ieşiră în stradă. Procesiunea continuă.

În timpul acestui miting, afară începuse să ningă, străzile deveniseră albe. Ninsoarea se înteţea.

Cînd atacară dragonii, în prima clipă, oamenii din primele rînduri nici nu-şi dădură seama că se întîmplă ceva. Deodată, din faţă, un vuiet tot mai puternic se rostogoli spre ei, ca atunci cînd se strigă „Ura!" din mii de piepturi. Ţipete de „Ajutor!" şi „Ucigaşilor!", alte multe asemenea rostiri scurte se amestecau într-un tumult ce nu putea fi desluşit. Aproape în aceeaşi clipă, purtate parcă de valul acestor strigăte, prin coridorul îngust, format în gloata repezită în lături, trecură iute şi fără zgomot boturi şi coame de cai, de deasupra cărora călăreţii îşi agitau săbiile.

O jumătate de pluton străbătu mulţimea, se întoarse, se alinie şi se înfipse în coada procesiunii. Începu măcelul.

Cîteva minute mai tîrziu strada era aproape pustie. Oamenii se împrăştiaseră pe străduţele laterale. Ninsoarea era mai rară. Seara era uscată, ca desenată în cărbune. Deodată soarele, care cobora undeva îndărătul clădirilor de după un colţ, începu să arate parcă cu degetul spre tot ce era roşu pe stradă: la cuşmele cu fundurile roşii ale dragonilor, la pînza unui steag roşu căzută pe caldarîm, la urmele de sînge care, pe zăpada albă, închipuiau dîre subţiri şi puncte.

Pe marginea bordurii se tîra în patru labe, gemînd, un om cu ţeasta crăpată. Din jos, în linie, înaintau cîţiva cavalerişti. Se întorceau de la capătul străzii, unde-i purtase iureşul urmăririi. Aproape printre picioarele cailor se împleticea Marfa Gavrilovna, cu broboada alunecată spre ceafă şi strigînd cît putea de tare, cu un glas care parcă nu era al ei: „Paşa! Patulea!".

Băiatul fusese tot timpul alături de ea și o făcuse să rîdă maimuțărindu-l cu mare artă pe ultimul orator. Însă dispăruse brusc în învălmășeala provocată de atacul dragonilor.

În încăierare, Marfa Gavrilovna primise o șfichiuire de cravașă și, deși n-o simțise prin cataveica ei vătuită, îl blestemase și-l amenințase cu pumnul pe cavaleristul care se îndepărta în goană; era indignată de faptul că acesta îndrăznise s-o lovească pe ea, femeie bătrînă, de față cu atîta lume.

Marfa Gavrilovna arunca priviri îngrijorate pe ambele margini ale străzii. Din fericire, îl văzu pe băiat pe trotuarul celălalt, într-un intrînd format de peretele unei dughene de coloniale și portalul unei case de piatră, în care se înghesuise un ciopor de gură-cască aflați întîmplător pe stradă.

Îl împinsese acolo, cu crupa și cu coastele calului, un dragon care călărea pe trotuar. Îl distra frica lor și, astupîndu-le ieșirea, făcea sub nasul lor volte și piruete de manej, își dădea calul cu spatele înapoi și, încet, ca la circ, îl făcea să se cabreze. Deodată acesta își văzu camarazii care se întorceau la pas, dădu pinteni calului și din două-trei sărituri își ocupă locul în formație.

Oamenii înghesuiți în intrînd se împrăștiară. Pașa, care mai înainte n-avusese curaj să zică nici pîs, se repezi spre bătrînă.

O porniră spre casă. Tot drumul Marfa Gavrilovna bombăni:

– Ucigași blestemați, criminali afurisiți! Oamenii se bucură, țarul le-a dat libertate, iar ăștia se pun de-a curmezișul! Vor să spurce totul, să întoarcă pe dos fiecare vorbă.

Era furioasă pe dragoni, pe lumea întreagă și, în aceste clipe, chiar și pe fiul ei îi era ciudă. La furie i se părea că tot ce se întîmplă acum e din pricina zăpăciților lui Kuprinka, pe care-i poreclea neisprăviți și nepricopsiți.

– Năpîrci veninoase! Ce mai vor, bezmeticii? Cine să mai știe! Latră și flecăresc. Iar vorbărețul ăsta, cum îl cheamă, Pașenka? Arată-mi, drăguțule, arată-mi. Oh, mor de rîs, nu altceva. Zău că parcă ai fi el. Tru-ru ru-ru-ru. Las' că-ți arăt eu ție, gîndac ghebos, coadă de gloabă ce ești!

Acasă se apucă să-şi ia fiul la rost: adică cum, la anii ei, s-o şfichiuiască la fund un tont pistruiat, cocoţat pe-o mîrţoagă?

– Zău, mamă, mă iei la rost degeaba! Parcă aş fi vreun sotnic de cazaci sau vreun şeic de jandarmi!

9

Nikolai Nikolaevici era la fereastră cînd apăru mulţimea fugărită. Înţelese că demonstraţia fusese împrăştiată şi cîtva timp îl căutase din priviri pe Iura. Totuşi, printre oamenii care fugeau nu zări nici un cunoscut, doar o dată i se năzărise că trecuse repede feciorul lui Dudorov (Nikolai Nikolaevici uitase cum îl cheamă), un zăpăcit care de-abia ce scăpase de glontele înfipt în umărul stîng şi care iarăşi îşi face de cap prin locuri primejdioase.

Nikolai Nikolaevici era venit de la Petersburg din toamnă. La Moscova n-avea locuinţă personală, dar la hotel n-avea chef să stea. Se oprise la familia Sventiţki, cu care era rudă de departe. Aceştia îi puseseră la dispoziţie cabinetul de sus, din colţul mezaninului.

Această clădire cu etaj, prea mare pentru soţii Sventiţki, care nu aveau copii, era închiriată din timpuri imemoriale de familia lor de la prinţii Dolgoruki. Proprietatea Dolgorukilor, cu trei curţi, cu grădină şi cu o mulţime de construcţii în stiluri diferite, amplasate la întîmplare, dădea în trei stradele şi îşi păstra vechea denumire, Tîrguşorul de Făină.

În pofida celor patru ferestre, cabinetul era întunecos. Era înţesat cu cărţi, hîrtii, covoare şi gravuri. Din cabinet se putea ieşi în balconul care, ca un semicerc, înconjura colţul clădirii. Uşa dublă de sticlă a balconului era chituită pentru iarnă.

Prin două ferestre şi prin geamul uşii de la balcon se putea vedea o stradă în toată lungimea ei: drumul de sanie dispărînd în depărtare, căsuţele nealiniate, gardurile strîmbe.

Din livadă se întindeau pînă în birou umbre liliachii. Copacii se uitau pe furiş în cameră, părînd că vor să-şi întindă pe duşumea crengile încărcate de chiciura ce semăna cu nişte dîre violacee de stearină întărită.

Nikolai Nikolaevici privea străduța și își amintea de Gapon[1], Gorki, de vizita la Vitte[2], de scriitorii la modă. Din balamucul acela o ștersese încoace, în tihna și pacea primei capitale, ca să scrie cartea plănuită. Dar ți-ai găsit! A nimerit din lac în puț. În fiecare zi are prelegeri și conferințe, care nu-l lasă să-și tragă sufletul. Ba la Cursurile Superioare de Fete, ba la Societatea de Religie și Filosofie, ba la Crucea Roșie, ba la Fondul Comitetului de Grevă. Bine-ar fi să poată evada în Elveția, în liniștea unui canton înconjurat de păduri. Tihna și seninul să plutească deasupra lacului, să vadă cerul și munții, să simtă văzduhul sonor, plin de ecouri, parcă mereu la pîndă.

Nikolai Nikolaevici se desprinse de fereastră. Simțea nevoia să meargă în vizită la cineva sau măcar să se plimbe fără nici un scop. Însă imediat își aminti că trebuie să vină Vîvolocinikov, un tolstoian care-și anunțase vizita. Renunță la ieșirea din casă și începu să se plimbe prin cameră. Gîndurile îi zburară spre nepotul lui.

Cînd își părăsise orășelul uitat de lume de pe Volga și se mutase la Petersburg, Nikolai Nikolaevici îl adusese pe Iura la Moscova, unde avea multe rude: familiile Vedeniapin, Ostromîslenski, Seliavin, Mihaelis, Sventițki și Gromeko. Pentru început, Iura rămăsese la zăpăcitul și flecarul bătrîn Ostromîslenski, pe care cimotiile îl gratulau cu diminutivul de Fedka. Fedka trăia în taină cu pupila sa, Motia, și de aceea se considera un iconoclast al moralei, un partizan al cine știe cărei idei. Dar nu îndreptățise încrederea acordată și chiar se dovedise a fi mînă lungă, intrînd în banii încredințați pentru întreținerea lui Iura. Iura fusese mutat în familia profesorului Gromeko, unde stătea și în prezent.

În familia Gromeko, Iura era înconjurat de o atmosferă cît se poate de potrivită.

– Au format un fel de triumvirat, se gîndea Nikolai Nikolaevici: Iura, colegul lui de clasă de la gimnaziu, Gordon, și fiica gazdei, Tonia Gromeko. Această alianță

1. *Gapon* – preot, unul dintre conducătorii demonstrațiilor din anul 1905, desfășurate în fața Palatului de Iarnă. Suspectat că ar fi agent provocator, a fost linșat de manifestanți (n.t.).
2. *Vitte* – primul ministru al Rusiei în 1905 (n.t.).

tripartită citise şi răscitise *Sensul iubirii*[1] şi *Sonata Kreutzer*[2] şi-şi pierduse simţul măsurii predicînd castitatea.

Adolescenţa trebuie să treacă prin toate freneziile purităţii. Însă ei exagerează, se smintesc.

Sînt grozav de excentrici, rămînînd totuşi copii. Zona senzualităţii, care îi tulbură atît de mult, o numesc, cine ştie de ce, „trivialitate", cuvînt pe care-l utilizează cu rost şi fără rost. Cuvîntul nu-i deloc bine ales! „Trivialitate" înseamnă la ei şi vocea instinctului, şi literatura pornografică, şi exploatarea femeii, şi aproape tot ce ţine de lumea fizică. Roşesc şi pălesc atunci cînd rostesc acest cuvînt!

– Dacă aş fi fost eu la Moscova, îşi zicea Nikolai Nikolaevici, n-aş fi lăsat lucrurile să ajungă atît de departe. Pudoarea este necesară şi, în anumite limite...

– A, Nil Feoktistovici! Poftim! exclamă el şi ieşi în întîmpinarea musafirului.

10

În cameră intră un bărbat gras, îmbrăcat într-o cămaşă cenuşie, peste care avea trecută o curea lată din piele. Avea pîslari în picioare, iar nădragii îi făceau genunchi. Lăsa impresia unui om de treabă, cu capul în nori. Pe nas îi sărea de mama focului un pince-nez mic, legat cu o panglică lată şi neagră.

Se dezbrăcase în vestibul, dar nu dusese la bun sfîrşit această iniţiativă. Nu-şi scosese fularul, care i se tîra pe duşumea şi avea mîinile ocupate cu pălăria rotundă din fetru. Aceste obiecte îi stînjeneau mişcările şi tot din cauza lor nu putea strînge mîna lui Nikolaevici, nici nu putea măcar rosti cuvintele de bun găsit, de salut.

– Mmmm, mormăia el încurcat, privind prin colţurile camerei.

– Puneţi-le unde vreţi, spuse Nikolai Nikolaevici, redîndu-i astfel lui Vîvolocinikov darul vorbirii şi stăpînirea de sine.

---

1. *Sensul iubirii* – eseu al celebrului filosof Vladimir Soloviov (n.t.).
2. *Sonata Kreutzer* – roman de Lev Tolstoi (n.t.).

Era unul dintre discipolii lui Lev Nikolaevici Tolstoi, în capetele cărora ideile acestui geniu veşnic neliniştit se instalaseră ca să guste din tihna prelungă, netulburată de nimic, în decursul căreia se minusculizau implacabil.

Vîvolocinikov venise să-l roage pe Nikolai Nikolaevici să ţină o conferinţă la o şcoală oarecare, conferinţă organizată în beneficiul deţinuţilor politici.

– Am mai ţinut o conferinţă la şcoala asta.

– În beneficiul deţinuţilor politici?

– Da.

– Trebuie să mai ţineţi una.

Nikolai Nikolaevici protestă puţin, apoi acceptă.

Obiectul vizitei fiind epuizat, Nikolai Nikolaevici nu-şi mai reţinea oaspetele, care ar fi putut să se ridice şi să plece. Însă lui Vîvolocinikov i se părea că n-ar fi frumos să plece aşa de repede. La despărţire, simţea nevoia să spună ceva vioi, lipsit de afectare. Aşa că începu o discuţie tărăgănată şi neplăcută.

– O faceţi pe decadentul? Aţi căzut în misticism?

– Cum vine asta?

– Sînteţi un om pierdut. Mai ţineţi minte zemstva?

– Bineînţeles. Am lucrat împreună la alegeri.

– Ne zbăteam pentru şcolile rurale şi pentru şcolile normale. N-aţi uitat?

– Sigur că nu. Luptele au fost crîncene. Abia după aceea, mi se pare, aţi trecut la sănătate ocupîndu-vă de asistenţa publică. Nu-i aşa?

– Da, un timp. Iar acum aceşti fauni şi nenufari, aceşti efebi şi „Să fim ca soarele"[1]... Nici mort nu-mi vine a crede. Un om inteligent, cu simţul umorului, care cunoaşte atît de bine poporul... Lăsaţi-mă, vă rog... sau, poate, ating... ceva sfînt?

– De ce să aruncăm vorbele la întîmplare? Ce rost are să ne certăm? Doar nu-mi cunoaşteţi gîndurile.

– Rusia are nevoie de şcoli şi spitale, nu de fauni şi nenufari.

– Nimeni nu neagă acest lucru.

– Mujicul e gol şi se umflă de foame...

---

1. *Să fim ca soarele* – titlul unui volum de versuri al poetului simbolist Konstantin Balmont (n.t.).

Discuția continua, presărată cu astfel de salturi. Știind de la bun început că nu face să încerce, Nikolai Nikolaevici începu să-i explice prin ce se simte apropiat de unii poeți simboliști, apoi trecu la Tolstoi.

– Pînă la un anumit punct sînt cu voi. Însă Lev Nikolaevici spune că omul, cu cît se apropie de frumusețe, cu atît mai mult se îndepărtează de bine.

– Și dumneavoastră credeți că lucrurile stau invers? Lumea o vor salva frumusețea, misterele și mai știu eu ce, Rozanov și Dostoievski?

– Stați puțin, vă spun eu singur ce cred. Cred că, dacă bestia care dormitează în om poate fi înfrînată prin amenințare, prin pușcărie sau prin crunta răsplată pe lumea cealaltă, atunci emblema cea mai înaltă a omenirii ar fi dresorul de la circ cu biciul în mînă, nu predicatorul care se jertfește pentru oameni. Însă problema e că, de secole, nu ciomagul, ci muzica l-a făcut pe om superior animalelor, forța irezistibilă a adevărului neînarmat, atracția exemplului lui. Pînă acum se credea că lucrul cel mai important din *Evanghelie* sînt sentințele morale și regulile conținute în porunci, însă pentru mine e mai important faptul că Hristos vorbește în pilde luate din viață, explicînd adevărul cu ajutorul lumii cotidianului. La baza acestor lucruri există ideea că între muritori comunicarea este nemuritoare și că viața este simbolică pentru că este semnificativă.

– N-am priceput o iotă. Mai bine ați scrie o carte despre asta.

După plecarea lui Vîvolocinikov, Nikolai Nikolaevici căzu pradă unei enervări grozave. Era supărat pe el însuși că i-a flecărit prostănacului de Vîvolocinikov o parte din gîndurile lui secrete, fără să fi produs nici un efect asupra acestuia. Așa cum se întîmplă uneori, enervarea lui Nikolai Nikolaevici își schimbă brusc direcția. Uită cu totul de Vîvolocinikov, ca și cum un asemenea om nici n-ar exista pe lume. Își aminti altă întîmplare. Nu ținea un jurnal, dar o dată sau de două ori pe an își nota într-un caiet gîndurile care îl frapaseră în mod deosebit. Scoase caietul și începu să aștearnă pe hîrtie rînduri mari, caligrafice. Iată ce scrise:

„Toată ziua n-am fost în apele mele din pricina proastei de Schlesinger. Vine de cu dimineață, stă pînă

la prînz şi, timp de două ceasuri, mă chinuie citindu-mi o aiureală. Textul în versuri al poetului simbolist A., pentru simfonia cosmogonică a compozitorului B., cu spirite ale planetelor, cu vocile celor patru stihii etc., etc. Am răbdat cît am răbdat, însă în cele din urmă n-am mai rezistat şi i-am spus să mă scutească.

Am înţeles totul dintr-o dată. Am înţeles de ce toate acestea sînt ucigător de insuportabile şi false chiar în *Faust*. E vorba de un interes prefăcut, artificial. Omul modern nu are nevoie de aşa ceva. Cînd îl incită tainele universului, se afundă în fizică, nu în hexametrii lui Hesiod.

Şi problema nu-i doar cea a anacronismului acestor forme, a faptului că sînt depăşite. Nu e vorba de faptul că aceste spirite ale focului şi apei îmbracă iarăşi în umbre confuze ceea ce e limpede pus în lumină de ştiinţă. Problema e că acest gen contrazice întreg spiritul artei de astăzi, esenţa ei, mobilurile ei.

Aceste cosmogonii au fost firesti pe pămîntul de altădată, cînd populaţia era încă rară şi nu pusese în umbră natura. Pe faţa pămîntului încă mai umblau mamuţii şi oamenii încă nu uitaseră dinozaurii şi dragonii. În ochii omului, natura era atît de la vedere şi atît de feroce, încît o simţea înşfăcîndu-l de ceafă şi, poate, era încă plină de zei. Erau primele file ale letopiseţului omenirii, care abia începuse să se scrie.

Această lume veche a murit o dată cu Roma, din pricina suprapopulării.

Roma nu era decît un talcioc de zei împrumutaţi şi de popoare cucerite, care se înghesuiau pe două şiruri, în cer şi pe pămînt, nu era decît o porcărie încinsă cu trei rînduri de noduri, ca o oclăziune intestinală. Daci, heruli, sciţi, sarmaţi, hiperborei, roţi grele fără spiţe, ochi înfundaţi în grăsime, zoofilie, bărbii duble, peşti hrăniţi cu trupul unor sclavi savanţi, împăraţi analfabeţi. Pe urmă, niciodată n-au mai fost mai mulţi oameni pe lume ca atunci, oameni care sufereau înghesuiţi în coridoarele Coliseului.

Şi iată că în îngrămădirea aceea hidoasă de marmură şi aur a venit El, uşor şi înfăşurat în lumină, atît de om, atît de intenţionat provincial, galilean, şi din clipa aceea popoarele şi zeii au încetat să mai existe şi a început era omului, a omului-tîmplar, a omului-plugar, a omului păstor în mijlocul turmei sale, la asfinţitul soarelui, a

omului care nu sună cîtuşi de puţin mîndru[1], a omului purtat cu recunoştinţă prin toate cîntecele de leagăn ale mamelor, prin toate picturile din muzeele lumii".

11

Strada Petrovka făcea impresia unui colţişor de Petersburg mutat la Moscova. Clădiri de aceleaşi dimensiuni pe ambele părţi ale pasajului, intrările sculptate cu bun-gust, librăria, sala de lectură, atelierul de cartografie, o tutungerie foarte bună, un restaurant foarte elegant şi, în faţa acestuia, felinare cu gaz, luminînd de sub abajururile lor mate, susţinute de console masive.

Iarna, acest loc afişa un aer de inaccesibilitate distantă. Aici locuiau oameni serioşi, care se respectau şi cîştigau bine, liber-profesionişti.

Tot aici închiriase şi Viktor Ippolitovici Komarovski un apartament splendid pentru un burlac ca el, situat la etajul întîi, spre care ducea o scară largă, cu balustradă lată de stejar. Avînd grijă de toate şi în acelaşi timp neamestecîndu-se în nimic, Emma Ernestovna, menajera, nu, castelana calmei lui izolări, se ocupa de gospodărie, neauzită şi nevăzută, şi el o plătea cu acea recunoştinţă cavalerească firească pentru un asemenea gentleman şi nu suporta prezenţa în casă a musafirilor şi vizitatoarelor incompatibile cu lumea ei tihnită, supusă pravilelor credinţei de rit vechi. O pace monahală domnea în apartamentul lui, storurile erau trase şi nu vedeai nicăieri nici un fir de praf, ca într-o sală de operaţii.

În fiecare duminică, înaintea prînzului, Viktor Ippolitovici obişnuia să-şi plimbe buldogul pe Petrovka şi pe podul Kuznetki şi, de fiecare dată, ieşea de după un colţ şi i se alătura Konstantin Ilarionovici Satanidi, un actor, cartofor înrăit.

Îşi continuau împreună plimbarea, şlefuind asfaltul cu tălpile şi făcînd schimb de bancuri scurte şi de remarce atît de întretăiate, insignifiante şi dispreţuitoare la

1. *...a omului care nu sună cîtuşi de puţin mîndru* – se parafrazează, prin contrazicere, celebra afirmaţie a lui Gorki: *omul e ceva care sună mîndru* (n.t.).

adresa tuturor lucrurilor din lume, încît aceste cuvinte, fără nici o pierdere, ar fi putut fi înlocuite cu mîrîituri doar pentru a umple ambele trotuare ale podului Kuznețki cu glasurile lor groase, sonore, gîfîite fără rușine și parcă înecate de propria lor vibrație.

12

Vremea era la fel de urîtă. „Pic-pic-pic", răpăiau stropii de apă pe tabla burlanelor și a cornișelor. Acoperișurile își trimiteau reciproc mesaje telegrafice, de parcă ar fi fost primăvară. De cîteva zile se pornise dezghețul.

Tot drumul pînă acasă îl străbătuse fără să-și dea seama pe unde merge și abia ajungînd acasă înțelese ce s-a întîmplat.

Toți dormeau. Iarăși căzu ca într-o transă și, în această stare de prostrație, se așeză la masa de toaletă a mamei ei, fără să se fi schimbat de rochia albă, garnisită cu dantele, peste care purta un voal lung. Și rochia, și voalul le luase din atelierul mamei pentru o seară, ca și cum s-ar fi dus la un bal mascat. Ședea în fața propriei ei imagini reflectate în oglindă și nu vedea nimic. Apoi își încrucișă mîinile pe măsuță și-și culcă pe ele capul.

Dacă află mama, o omoară. O omoară și se sinucide.

Cum a putut să se întîmple una ca asta? Cum de s-a întîmplat? Acum e prea tîrziu. Trebuia să se gîndească mai înainte.

Acum e, cum s-ar zice, o ființă decăzută. E o femeie dintr-un roman franțuzesc și, mîine, trebuie să meargă la gimnaziu și să stea în bancă cu celelalte fete, care, în comparație cu ea, nu sînt decît niște prunci. Doamne, cum a putut să se întîmple așa ceva?

Într-o zi, peste mulți ani, cînd va fi posibil, Lara îi va povesti totul Oliei Demina. Olia o va îmbrățișa și va izbucni în plîns.

Afară gîngureau stropii de apă, dezghețul delira în legea lui. În stradă, cineva bătea la poarta vecinilor. Lara nu-și sălta fruntea. Umerii îi tremurau. Plîngea.

13

– Oh, Emma Ernestovna, draga mea, n-are importanţă. Mi s-a urît.

Azvîrlea pe covor şi pe canapea nişte lucruri, gulere şi manşete, deschidea şi închidea sertarele de la comodă, fără să-şi dea seama ce caută.

Nu mai putea fără ea şi n-avea nici o şansă s-o vadă în cursul acestei duminici. Mişuna ca o fiară prin cameră, fără să-şi găsească locul.

Fata era extraordinară datorită splendorii date de spiritualitatea ei. Mîinile ei erau uluitoare, ca un mod superior de gîndire. Umbra ei căzută pe tapetul peretelui părea silueta inocenţei. Cămaşa îi acoperea sînii la fel de strîns şi de naiv cum se întinde o bucată de pînză pe gherghef.

Komarovski bătea darabana pe sticla ferestrei în ritmul cailor care tropoteau fără grabă pe asfaltul pasajului. „Lara", şopti el închizînd ochii şi, în închipuire, capul ei apărea pe braţele lui, capul fetei adormite, cu pleoapele închise, care n-avea de unde să ştie că el o priveşte de ore întregi cum doarme. Părul ei împrăştiat în dezordine pe pernă era ca un fum frumos, care-i făcea ochii lui Komarovski să lăcrimeze şi-i pătrundea în suflet.

Plimbarea lui duminicală fusese un eşec. Cu Jack în lesă, făcuse doar cîţiva paşi pe trotuar şi se opri. Îşi închipuise podul Kuznetki, glumele lui Satanidi, mulţimea de oameni necunoscuţi cu care avea să-şi încrucişeze paşii. Nu, toate acestea sînt mai presus de puterile lui. I s-a urît de toate! Komarovski se întorsese. Cîinele se mirase, îi aruncase de jos în sus o privire dezaprobatoare şi o pornise în silă în urma stăpînului.

– Ce vrăjitorie! se gîndise el. Ce să însemne toate astea? Ce-o fi asta: sentimentul conştiinţei trezite, al milei sau al căinţei? Sau e îngrijorare? Nu, ştie că-i acasă, în siguranţă. Atunci de ce nu şi-o poate scoate din minte?

Komarovski intrase în hol, urcase scara pînă la palierul lui şi-i făcuse ocol. Pe hol era o oglindă veneţiană cu steme ornamentale în colţuri. Pete colorate de lumină cădeau de pe luciul oglinzii pe duşumea, pe pervaz. La jumătatea urcuşului dintre parter şi etajul întîi, Komarovski se oprise.

Nu trebuie să se lase pradă acestui zbucium, acestui dor care îl soarbe! Nu este copil, trebuie să înţeleagă ce îl aşteaptă dacă, dintr-un obiect de distracţie, această fată, fiica răposatului său prieten, acest copil se va transforma în obiectul smintelii lui. Trebuie să-şi vină în fire! Trebuie să-şi rămînă credincios sieşi, să nu renunţe la obiceiurile lui. Altfel se alege praful din toate!

Komarovski strînsese tare balustrada lată, pînă simţise că-l doare mîna, închisese ochii pentru o clipă şi, cu paşi hotărîţi, o pornise înapoi, spre oglinda cu pete colorate de lumină, unde surprinse privirea plină de adoraţie a buldogului. Jack îl privea de jos în sus ridicîndu-şi capul, ca un pitic bătrîn, bălos, cu obrajii scofîlciţi.

Cîinele o ura pe fată, îi rupea ciorapii, mîrîia la ea şi-şi arăta colţii. Era gelos pe Lara, ca şi cum s-ar fi temut că stăpînul lui se va molipsi de la ea de ceva omenesc.

– Aha, asta-i problema. Crezi că toate vor fi ca mai înainte: Satanidi, mîrşăviile, bancurile? Bine, na pentru asta, na, na, na!

Începuse să-şi stîlcească buldogul, lovindu-l cu bastonul şi cu picioarele. Jack se smulsese din lesă, schelălăind şi urlînd şi, săltîndu-şi impetuos fundul, se tîrîse sus pe scări ca să zgrepţene la uşă şi să i se plîngă Emmei Ernestovna.

Aşa trecură multe zile şi săptămîni.

14

Ah, în ce cerc vicios intrase! Dacă, insinuîndu-se în viaţa ei, Komarovski nu i-ar fi produs decît dezgust, Lara s-ar fi răzvrătit şi ar fi reuşit să scape. Dar lucrurile erau mult mai complicate.

Fata se simţea flatată că un om care i-ar fi putut fi tată, un bărbat frumos, al cărui păr începuse să încărunţească, un om aplaudat la întruniri şi despre care se scrie în ziare, cheltuie bani şi timp cu ea, zice că-i o zeiţă, o duce la teatre şi la concerte, adică, după cum se zice, „o dezvoltă intelectual".

Şi doar nu era decît o gimnazistă minoră, cu rochie cafenie, participantă tainică la nevinovatele comploturi şi năzbîtii şcolare. Craidoneala lui Komarovski undeva, într-o trăsură, sub nasul vizitiului, sau în vreo lojă, în

văzul întregului teatru, o fermeca prin impertinența nedemascată și-l incita la imitație pe drăcușorul care se ascundea în ea.

Însă acest elan poznaș, școlăresc trecea repede. O deprimare dureroasă și o frică de sine însăși se înrădăcinau pentru mult timp în ea. Și mereu îi era somn, din pricina nopților pierdute, din pricina lacrimilor și a permanentei dureri de cap, din pricina eforturilor depuse pentru pregătirea lecțiilor și a oboselii fizice generale.

15

Era blestemul vieții ei, îl ura. În fiecare zi se pomenea gîndindu-se la asta.

De-acum, îi va fi prizonieră toată viața. Cu ce a înfeudat-o? Cu ce îi șantajează supunerea, făcînd-o să se predea, să-i satisfacă dorințele, delectîndu-l cu fiorii rușinii ei nude? Prin vîrsta lui, prin faptul că mama depinde băneşte de el, prin faptul că o intimidează cu atîta pricepere? Nu, nu și nu. Toate astea-s niște fleacuri.

Nu ea e în puterea lui, ci el e robul. Parcă nu vede cîtă nevoie are de ea? N-are de ce să se teamă, conștiința ei e curată. Lui trebuie să-i fie rușine, el trebuie să se teamă că ea, Lara, l-ar putea demasca. Însă tocmai asta-i problema: nu-l va demasca niciodată. N-are cum fi atît de ticăloasă, deși ticăloșia e principala forță a lui Komarovski, atunci cînd are de-a face cu cei slabi și dependenți de el.

Asta-i diferența. De aceea viața-i înspăimîntătoare. Și cu ce te doboară viața, cu tunete și fulgere? Nu, cu priviri piezișe și cu șoapte calomnioase. Viața nu-i decît înșelăciune și ambiguitate. Tragi de-o iță subțire cît un fir de păianjen și gata cu viața, dar ia încearcă să ieși din plasă! Mai mult te încurci în ea.

Și peste cel puternic domnește cel slab și mîrșav.

16

Se întreba:

– Dar dacă aș fi fost măritată? Care ar fi fost diferența?

Astfel păşi pe calea sofismelor. Însă uneori o apuca o amărăciune soră cu moartea.

Cum de nu îi e ruşine să se tîrască la picioarele ei şi s-o implore: „Aşa nu mai putem continua. Gîndeşte-te ce ţi-am făcut. Aluneci în jos. Hai să-i spunem totul mamei tale. Mă însor cu tine".

Şi plîngea şi insista, ca şi cum ea l-ar fi contrazis şi n-ar fi vrut. Dar toate acestea nu erau decît vorbe goale şi Larei îi treceau pe lîngă ureche aceste prefăcute fraze tragice.

Şi el continua s-o ducă, sub voaletă, în separeurile restaurantului aceluia îngrozitor, unde lacheii şi clienţii o urmăreau din priviri şi parcă o dezbrăcau cu ochii. Şi ei nu-i mai rămînea decît să se întrebe: oare cînd cineva te iubeşte, te şi înjoseşte?

O dată a avut un vis. Se făcea că era sub pămînt, că nu mai rămăsese din ea decît partea stîngă cu umărul şi talpa piciorului drept. Din sînul stîng îi creşte un smoc de iarbă, iar deasupra, pe pămînt, nişte oameni cîntă: „Ochii-s negri, sînii-s albi" şi „Maşa n-are voie pîrîul să-l treacă".

17

Lara nu era o fire religioasă. Nu credea în ritualuri. Însă, uneori, ca să poată suporta viaţa asta, avea nevoie de acompaniamentul unei anumite muzici interioare. Această muzică n-o putea compune singură, de fiecare dată. Această muzică era Cuvîntul lui Dumnezeu despre viaţă şi Lara mergea la biserică să plîngă la căpătîiul acestui cuvînt.

O dată, la începutul lui decembrie, cînd sufletul Larei era la fel de amărît ca şi al Katerinei din *Furtuna*[1], se duse să se roage cu sentimentul că în clipa aceea pămîntul se va căsca la picioarele ei şi că bolţile cereşti se vor prăbuşi. Şi gata. Acesta va fi sfîrşitul. Păcat că o luase cu ea pe flecara de Olia Demina.

– Uite-l pe Prov Afanasievici, îi şopti Olia la ureche.

---

1. *Furtuna* – piesă de teatru a dramaturgului A.N. Ostrovski (1823-1886) (n.t.).

– Ssst. Lasă-mă, te rog, în pace. Care Prov Afanasievici?

– Prov Afanasievici Sokolov. Cel care citeşte. E vărul unchiului meu.

– A, de psalmist vorbeşti. De cimotia lui Tiverzin. Ssst. Taci. Nu mă deranja, te rog.

Veniseră tocmai cînd începea slujba. Se cînta psalmul: „Binecuvîntează, suflete al meu, pe Domnul, şi toate cele dinlăuntrul meu să binecuvînteze Numele cel sfînt al Lui".

Biserica era cam goală şi de aceea, prin colţuri, se stîrneau ecouri. Cei ce se rugau se înghesuiseră doar în faţa altarului. Biserica fusese construită de curînd. Sticla nevopsită a ferestrelor nu înfrumuseţa cu nimic stradela înzăpezită, pe care oamenii treceau pe jos sau în trăsuri. La una dintre ferestre stătea starostele care, cu voce tare, ce răsuna în toată biserica, fără să-i pese de slujbă, o dojenea pe o cerşetoare surdă şi ţicnită. Vocea lui era la fel de laică şi de ternă ca şi fereastra, ca şi strada.

În timp ce Lara, înconjurînd încet grupul celor care se rugau, strîngînd în palmă mărunţişul, se duse spre uşă ca să ia lumînări pentru ea şi pentru Olia şi, la fel de încet, ca să nu atingă pe nimeni, se întoarse înapoi, Prov Afanasievici reuşise să turuie nouă fericiri, ca pe nişte lucruri bine ştiute, şi fără el, de toată lumea.

Fericiţi cei săraci cu duhul... Fericiţi cei ce plîng... Fericiţi cei ce flămînzesc şi însetează de dreptate...

Din mers, Lara se cutremură şi se opri în loc. Despre ea era vorba. Spune: fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate. Ei au ce povesti despre sine. Aşa credea El. Aceasta este părerea lui Hristos.

18

Erau zilele Presniei[1]. Casa lor era în zona răzmeriţei. La cîţiva paşi de ei, pe strada Tver se ridica o baricadă, care se putea vedea din sufragerie. Din curtea lor, oamenii cărau apă cu găleţile şi udau baricada, astfel încît apa să îngheţe şi să blindeze pietrele şi deşeurile din care era clădită.

---

1. *Presnia* – cartier din Moscova, unde, în timpul revoluţiei din 1905, au avut loc evenimente sîngeroase (n.t.).

În curtea vecină era locul de adunare a luptătorilor, un fel de punct medical sau bucătărie de campanie.

Într-acolo mergeau doi băieți, pe care Lara îi cunoștea. Unul era Nika Dudorov, prietenul Nadiei, cu care Lara făcuse cunoștință. Acesta semăna foarte mult cu Lara: era sincer, mîndru și taciturn. Tocmai de aceea n-avea de ce s-o intereseze pe Lara.

Celălalt era realistul Antipov, care locuia la bătrîna Tiverzina, bunica Oliei Demina. Vizitînd-o pe Marfa Gavrilovna, Lara băgase de seamă ce impresie îi face băiatului. Pașa Antipov era încă atît de copilăros și de deschis la suflet, încît nu-și ascundea deloc bucuria pe care i-o produceau vizitele ei, de parcă Lara ar fi fost o dumbravă de mesteceni, chemătoare în timp de vară, cu iarbă curată, cu mori, la vederea căreia îți poți manifesta nestînjenit entuziasmul bovin, fără teamă că vei fi luat peste picior.

De îndată ce observase efectul pe care îl are asupra lui, Lara începuse să profite inconștient de acest lucru. De altfel, acestui băiat moale și supus din fire avea să-i încredințeze misiuni mai serioase abia ulterior, peste cîțiva ani, într-un stadiu mult mai avansat al prieteniei lor, cînd Patulea știa deja că o iubește nebunește și nu mai poate da înapoi.

Cei doi băieți se implicaseră în jocul cel mai groaznic al oamenilor mari – se jucau de-a războiul și acesta era un joc ai cărui participanți erau spînzurați sau deportați. Însă căciulile lor erau legate la spate cu niște noduri care arătau clar că sînt încă doar niște copii, care mai au încă mame și tați. Lara îi privea de sus. Poznele lor primejdioase purtau pecetea nevinovăției. De la ei toată preajma căpăta această nuanță de inocență: seara geroasă, năpădită de o chiciură atît de pufoasă, încît părea mai degrabă neagră decît albă, curtea vineție, casa de peste drum, unde dispăruseră băieții. Și, în primul rînd, inocente păreau și împușcăturile de revolver, care răsunau mereu dintr-acolo. „Băieții trag", se gîndi Lara. Aceste vorbe rostite în gînd nu se refereau la Nika și la Patulea, ci la toți cei care trăgeau acum în tot orașul. „Sînt băieți buni și cinstiți, se gîndea ea. Trag, pentru că sînt buni."

19

Aflară că asupra baricadei s-ar putea trage cu tunul şi că deci casa lor e în primejdie. Nu mai putea fi vorba să se mute la vreo cunoştinţă, în altă zonă a Moscovei, deoarece raionul lor fusese încercuit. Trebuiau să-şi găsească un colţişor prin apropiere, în sectorul încercuit. Aşa şi-au adus aminte de „Muntenegru".

Dar se văzu că nu ei sînt primii care s-au gîndit la asta. Hotelul era ocupat. Mulţi oameni se pomeniseră în aceeaşi situaţie ca şi ei. Totuşi, ca foşti locatari, li se promise că li se va pune la dispoziţie camera pentru lenjerie.

Ca să nu atragă atenţia cu geamantanele, şi-au pus cele trebuincioase în trei boccele şi au început să tot amîne de pe-o zi pe alta mutarea la hotel.

Datorită obiceiurilor patriarhale care domneau la atelier, aici se lucrase pînă în ultimele zile, fără să se ţină seama de grevă. Însă o dată, într-un amurg rece şi plicticos, la uşa dinspre stradă a sunat cineva care, intrînd, a început să facă reproşuri şi pretenţii. În holul principal a fost chemată proprietara. Ca să liniştească lucrurile, se duse Faina Silantievna.

– Veniţi încoace, fetelor! le-a chemat ea îndată pe cusătorese. Apoi a început să le prezinte pe rînd celui venit.

Bărbatul a dat mîna cu fiecare, tulburat şi stîngaci, după care a plecat, stabilind ceva în prealabil cu Fetisova.

După ce s-au întors în sală, cusătoresele au început să-şi înnoade broboadele şi să se îmbrace cu şubele lor strîmte.

– Ce s-a întîmplat? a întrebat Amalia Karlovna, care venise şi ea între timp.

– Nu mai avem voie să lucrăm, doamnă. Trebuie să intrăm în grevă.

– Păi... Ce rău v-am făcut eu? întrebă madame Guichar, începînd să plîngă.

– Nu vă necăjiţi, Amalia Karlovna. Nu avem nimic cu dumneavoastră, vă sîntem recunoscătoare. Însă nu-i vorba nici de noi, nici de dumneavoastră. Toată lumea face aşa, cu mic cu mare. Şi ce poţi face împotriva lumii?

Plecară cu toatele, chiar şi Olia Demina, dimpreună cu Faina Silantievna, care, la despărţire, îi şoptise patroanei că înscenează această grevă în folosul ei şi al atelierului. Însă Amalia Karlovna nu se potolea.

– Cîtă nerecunoştinţă! Cum de m-am putut înşela în halul ăsta asupra lor? Şi fata asta, pe care am iubit-o atîta! Bine, să zicem că ea nu-i decît un copil. Dar hoaşca asta bătrînă?

– Pricepe odată mamă, că nu pot face o excepţie de dragul tău, încerca s-o calmeze Lara. Nimeni nu te urăşte. Dimpotrivă. Tot ce se întîmplă acum în jurul nostru se face pentru oameni, pentru binele celor slabi, pentru binele femeilor şi copiilor. Da, da, nu da din cap. Tocmai datorită acestor lucruri, într-o zi ne va fi mai bine şi ţie, şi mie.

Însă maică-sa nu înţelegea nimic.

– Aşa se întîmplă întotdeauna, spuse ea, smiorcăindu-se. Cînd şi-aşa mi-s gîndurile încîlcite, apari şi tu şi trînteşti o prostie, de mă holbez la tine şi nu-mi vine să cred. Mi se tufleşte o baligă în cap şi asta, cică, e în interesul meu. Nu, zău aşa, se vede că mi-am pierdut minţile.

Rodia era la şcoala lui de cadeţi. Lara şi cu maică-sa rătăceau singure prin casa goală. Strada neluminată privea în camerele lor cu ochi de beznă. Camerele îi răspundeau cu aceeaşi privire.

– Să mergem la „Muntenegru", mamă, pînă nu se întunecă. Mă asculţi, mamă? Să mergem chiar acum.

– Filat, Filat! îl strigară ele pe portar. Filat, drăguţule, condu-ne la „Muntenegru".

– Prea bine, doamnă.

– Iei boccelele. Şi, Filat, ai grijă, te rog, de casă pînă se lămuresc lucrurile. Şi nu uita să-i dai mîncare şi apă lui Kirill Modestovici. Să ţii toate uşile încuiate cu cheia. Şi, te rog, treci din cînd în cînd pe la noi, ca să ne spui ce şi cum.

– Prea bine, doamnă.

– Mulţumesc, Filat. Dumnezeu să te aibă-n pază. Acum să şedem un pic înaintea plecării.

Ieşind în stradă, aerul li se păru tare, ca şi cum amîndouă abia şi-ar fi revenit după o lungă boală. Spaţiul geros, luat parcă zdravăn la rost de cineva, rostogolea în toate părţile sunete netede şi rotunde, şlefuite parcă la strung. Pleoscăiau, bubuiau şi răpăiau salve şi împuşcături, ciuruind depărtările. Cu toată părerea contrarie a lui Filat, Lara şi Amalia Karlovna susţineau că se trage cu gloanţe oarbe.

– Nu fi prost, Filat. Gîndeşte-te şi tu, cum să nu fie oarbe, cînd nu se vede nimeni trăgînd? Cine-ţi închipui că trage, Sfîntul Duh? Fireşte că sînt oarbe.

La o intersecţie fură opriţi de o patrulă. Nişte cazaci cu zîmbetele batjocoritoare în colţul gurii le percheziţionară pe femei, pipăindu-le obraznici din cap pînă-n picioare. Beretele lor cu curele petrecute pe sub bărbie erau împinse vitejeşte pe-o ureche. Toţi păreau să fie chiori de-un ochi.

– Ce noroc! se gîndea Lara. N-o să-l vadă pe Komarovski cît timp vor fi rupţi de restul oraşului! Nu se poate descotorosi de el din pricina mamei. Doar n-o să-i spună: mamă, nu-l mai primi în casă. S-ar da totul în vileag. Ei, şi? De ce să se teamă de asta? Ah, Doamne, ducă-se toate pe apa sîmbetei, numai să se sfîrşească odată. Doamne, Doamne, Doamne! Simte că, de silă, leşină imediat, se prăbuşeşte chiar aici, în mijlocul străzii. Ce şi-a amintit acum? Cum se numeşte tabloul acela bizar, înfăţişînd un roman gras, care era expus pe-un perete al separeului în care a început totul? „Femeia sau vaza"?! Fireşte. Sigur că da. Un tablou celebru. „Femeia sau vaza". Şi pe-atunci ea încă nu era femeie şi nu se putea asemui cu o asemenea comoară. Asta a venit mai tîrziu. Masa a fost prea fastuos servită.

– Unde alergi ca nebună? Nu mă pot ţine după tine, se plîngea din urma ei Amalia Karlovna, gîfîind şi abia ţinînd pasul cu ea.

Lara mergea iute. O forţă necunoscută o purta, de parcă ar fi păşit prin văzduh. O forţă semeaţă, însufleţitoare.

„O, ce voioase trosnesc împuşcăturile, se gîndea ea. Fericiţi cei batjocoriţi, fericiţi cei înşelaţi. Dea-vă Domnul sănătate, gloanţelor. Gloanţe, gloanţe, voi aveţi aceeaşi părere!"

20

Casa fraţilor Gromeko se afla în colţul format de strada Sivţev Mrajek şi o străduţă laterală. Aleksandr şi Nikolai Aleksandrovici Gromeko erau profesori de chimie, primul la Academia Petrov, iar celălalt la Universitate. Nikolai Aleksandrovici era burlac, iar Aleksandr

Aleksandrovici era căsătorit cu Anna Ivanovna, născută Krueger, fiica unui fabricant de materiale siderurgice, care avea o mulțime de mine părăsite, nerentabile, la proprietatea lui din Urali, aproape de Iuriatin.

Clădirea era cu parter și etaj. Catul de sus, cu dormitoare, cu sala de lectură, cu biroul lui Aleksandr Aleksandrovici și cu o bibliotecă, cu salonul Annei Ivanovna și camerele lui Iura și Toniei, era destinat locuitului, iar catul de jos se folosea mai mult pentru ocazii festive. Datorită perdelelor de culoarea fisticului, petelor de lumină pe capacul ca o oglindă al pianului, datorită acvariului, mobilei din lemn de măslin și plantelor de interior, care semănau cu niște alge, acest cat părea un fund de mare verde, unduitor și somnolent.

Cei din familia Gromeko erau oameni cultivați, primitori, mari cunoscători și iubitori de muzică. Dădeau adeseori recepții și organizau serate de muzică de cameră, la care se interpretau triouri de pian, sonate pentru vioară și cvartete de coarde.

În ianuarie o mie nouă sute șase, imediat după plecarea lui Nikolai Nikolaevici în străinătate, în casa de pe strada Sivțev, trebuia să aibă loc încă o serată destinată muzicii de cameră. Se plănuia interpretarea unei sonate noi pentru vioară, compusă de un începător de la școala lui Taneev, și un trio de Ceaikovski.

Pregătirile începuseră cu o zi înainte. Mobila fusese împinsă de-a lungul pereților, ca să se facă loc. Într-un colț, acordorul încerca de-o sută de ori aceeași coardă și rostogolea mărgelele arpegiilor. La bucătărie se jumuleau păsări, se curăța zarzavat și se freca mușstar cu ulei de măsline, pentru sosuri și salate.

De cu dimineață, venise ca să-i plictisească Șura Schlesinger, prietena bună și confidenta Annei Ivanovna. Era o femeie înaltă și slabă, cu trăsături regulate, dar puțin cam masculine, ceea ce o făcea să semene puțin cu țarul, mai ales cînd își punea pe-o parte căciula de caracul, pe care nu obișnuia să și-o scoată în timpul vizitelor.

În perioadele de amărăciuni și griji, prietenele discutau și își ușurau reciproc sufletul. Această ușurare se datora cuvintelor usturătoare pe care și le aruncau una alteia și care deveneau din ce în ce mai caustice. Se jucau astfel scene furtunoase, care se sfîrșeau iute cu lacrimi

şi împăcare. Aceste certuri regulate aveau efect calmant asupra amîndurora, aşa cum lipitorile sînt utile în cazuri de congestie.

Şura Schlesinger fusese de cîteva ori măritată, dar îşi uita soţii imediat după ce divorţa de ei şi contau atît de puţin pentru ea încît în toate năravurile îşi păstrase mobilitatea rece a unei femei singure.

Şura Schlesinger cocheta cu teosofia, însă în acelaşi timp era o atît de bună cunoscătoare a ritualului ortodox, încît, chiar şi cînd se simţea *toute transportée*, cuprinsă cu totul de extaz, nu se putea abţine să le sufle preoţilor ce trebuie să spună sau să cînte: „Dumnezeu să ne-audă", „acum şi pururea", „preacurat heruvim" – se auzea mereu în vorbirea ei precipitată, răguşită.

Şura Schlesinger ştia matematică, esoterie indiană, adresele profesorilor renumiţi de la Conservatorul din Moscova, ştia care cu care trăieşte şi, Doamne-Dumnezeule, probabil că nu era vreun lucru care să-i fie necunoscut. De aceea era invitată, în toate momentele serioase, drept arbitru şi organizator.

La ora fixată, începură să vină oaspeţii: Adelaida Filippovna, Hintz, soţii Fufkov, domnul şi doamna Basurman, familia Verjiţki, colonelul Kavkazţev. Ningea şi, cînd se deschidea uşa principală, aerul se învălmăşea înnodînd parcă fulgi mari şi mici. Din hol, bărbaţii îşi făceau apariţia în botine largi, care le jucau pe picioare, şi toţi o făceau pe neîndemînaticii, vrînd să pară distraţi şi stîngaci. Însă soţiile lor, cu feţele îmbujorate de ger, cu şubele încheiate doar la doi nasturi de sus şi cu broboadele pufoase pe părul lor albit de chiciură, dimpotrivă, o făceau pe pişicherele, încît ai fi zis că sînt viclenia întruchipată şi cu ele nu-i de glumit. „Nepotul lui Kiui", se rostogoli un val de şoapte, cînd sosi noul pianist, invitat pentru prima dată aici.

Din salon, prin uşa laterală cu amîndouă canaturile date de perete, se vedea masa lungă şi albă ca un drum de sanie. Îţi sărea în ochi rachiul de scoruşe în sticle pătrate, cu feţe zgrunţuroase. Stîrneau imaginaţia sosierele cu untdelemn şi oţetul în mici clondire, puse pe suporturi de argint, pitorescul vînatului şi gustărilor şi chiar piramidele şerveţelelor, care şedeau în poziţia de drepţi lîngă fiecare tacîm. Pînă şi cinerariile liliachii din

coşuleţe, mirosind a migdal, păreau că întărîtă apetitul. Ca să nu amîne clipa dorită, cînd urmau să se înfrupte din hrana pămînească, musafirii se grăbiră spre cea spirituală. Se aşezară, rînduri-rînduri, în salon. „Nepotul lui Kiui", se mai rostogoli o dată valul de şoapte, cînd pianistul se aşeză la instrumentul lui. Concertul începu.

Despre sonată se ştia că e plicticoasă şi forţată, cerebrală. Compoziţia nu înşelă aceste aşteptări, dovedindu-se a fi şi îngrozitor de lungă.

Asupra acestor calităţi discutau în pauză criticul Kerimbekov şi Aleksandr Aleksandrovici. Criticul făcea sonata de doi bani, iar Aleksandr Aleksandrovici o apăra. În jurul lor invitaţii fumau, mutînd scaunele din loc în loc.

Însă din nou privirile căzură pe faţa de masă bine călcată, care strălucea în camera de alături. Toţi fură de părere că audiţia trebuie reluată imediat.

Pianistul aruncă spre public o privire piezişă şi le făcu semn partenerilor. Violonistul şi Tîşkevici îşi puseră arcuşurile în mişcare. Trioul începu să geamă.

Iura, Tonia şi Mişa Gordon, care acum îşi petrecea o jumătate de viaţă în casa fraţilor Gromeko, şedeau în rîndul al treilea.

– Vă face semne Egorovna, îi şopti Iura lui Aleksandr Aleksandrovici, care şedea pe scaunul din faţa lui.

În prag îşi făcuse apariţia Agrafena Egorovna, camerista bătrînă şi căruntă a familiei Gromeko, şi, privind disperată înspre Iura, îi făcea nişte semne atît de energice cu capul spre Aleksandr Aleksandrovici, încît Iura înţelese că femeia trebuia neapărat să vorbească cu stăpînul.

Aleksandr Aleksandrovici întoarse capul, îi aruncă Egorovnei o privire dojenitoare şi ridică din umeri. Însă Egorovna nu se potoli. Curînd, între ei, dintr-un capăt al salonului la celălalt, se înfiripă o explicaţie ca între doi surdomuţi. Invitaţii se uitau la ei. Anna Ivanovna arunca priviri distrugătoare spre soţul ei.

Aleksandr Aleksandrovici se ridică. Trebuia să întreprindă ceva. Roşi şi, aplecat, ocoli sala şi se duse la Egorovna.

– Cum de nu ţi-e ruşine, Egorovna! Ce ţi-a căşunat? Hai, spune mai iute, ce s-a întîmplat?

Egorovna îi şopti ceva la ureche.

– Care „Muntenegru"?

– Camerele mobilate.

– Ei, şi ce-i cu asta?

– Îl cheamă de urgenţă acasă. Careva dintre ai lui e pe moarte.

– Cum să nu! Îmi închipui. Nu se poate, Egorovna. După ce termină omul de cîntat bucata, îi spun. Pînă atunci nu se poate.

– Omul de serviciu aşteaptă. Şi birja. V-am spus că moare un om, nu pricepeţi? O femeie de familie bună.

– Nu şi iarăşi nu! Ce să zic, mare lucru dacă întîrzie cinci minute!

Cu acelaşi mers uşor, Aleksandr Aleksandrovici se strecură de-a lungul peretelui şi îşi ocupă locul, încruntîndu-se şi scărpinîndu-şi rădăcina nasului.

După prima parte, el se apropie de interpreţi şi, în timpul aplauzelor, îi spuse lui Fadei Kazimirovici că a venit cineva după el, că are acasă o neplăcere şi că trebuie să întrerupă concertul. Apoi, oprind aplauzele cu un gest, Aleksandr Aleksandrovici spuse cu glas tare:

– Domnilor, sînt nevoit să întrerup trioul. Să ne exprimăm părerea de rău faţă de Fadei Kazimirovici. Are veşti proaste de acasă, trebuie să ne părăsească. În asemenea clipe n-aş vrea să-l las singur. Poate că va avea nevoie de prezenţa mea. Merg cu el. Iura, mergi, te rog, şi spune-i lui Semen să tragă sania la scară. E gata de mult. Domnilor, nu-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră. Vă rog pe toţi să rămîneţi. Nu lipsesc mult.

Băieţii îl rugară pe Aleksandr Aleksandrovici să-i ia cu el, ca să se plimbe cu sania prin gerul plăcut al nopţii.

21

Cu tot cursul normal al vieţii care se întorcea în albia ei firească, şi în ianuarie se mai auzeau împuşcături, iar noile incendii, obişnuite în acest anotimp, păreau rămăşiţele celor din decembrie.

Niciodată nu se mai plimbaseră cu sania atît de mult. De fapt, destinaţia lor era la o azvîrlitură de băţ: trebuiau să străbată bulevardele Smolenski, Novinski şi o jumătate din strada Sadovskaia. Însă gerul cumplit şi ceaţa izolau crîmpeie din spaţiul care se smintise, de

parcă gerul și ceața n-ar fi fost aceleași în lumea întreagă. Fumul zbîrlit, jerpelit al focurilor, scîrțîitul pașilor și fîșîitul tălpilor de sanie le întărea impresia că merg Dumnezeu mai știe de cînd și că au ajuns în cine știe ce depărtare înfricoșătoare.

În fața hotelului aștepta un cal învelit cu o cergă, cu pintenii bandajați, înhămat la o sanie îngustă, foarte elegantă. Pe locul pasagerilor ședea vizitiul, cu capul înfășurat în fular și cu fața apărată de mănuși, ca să se încălzească.

În vestibul era cald și, îndărătul balustradei care despărțea garderoba de ușă, dormea portarul, sforăind tare și trezindu-se singur din cauza aceasta. Îl trăgeau la somn și vuietul ventilatorului, și susurul focului din sobă, și șuieratul apei care clocotea în samovar.

În stînga, în fața oglinzii, stătea o damă sulemenită, cu obrajii atît de pudrați, încît păreau presărați cu făină. Era îmbrăcată cu o jachetă de blană, prea eterică pentru vremea de afară. Dama aștepta pe cineva să coboare și, întorcîndu-se cu spatele la oglindă, se privea în aceasta, aruncînd cîte-o privire ba peste umărul drept, ba peste cel stîng, ca să vadă dacă arată bine din spate.

În cadrul ușii de la intrare apăru vizitiul înghețat de frig. Prin forma caftanului, amintea de un covrig de pe firma unei brutării, iar rotocoalele de abur care-i ieșeau din gură amplificau această asemănare.

– Mai stau mult, mam'zel? o întrebă el pe femeia de lîngă oglindă. Că, știu eu, dacă te legi la cap cu alde voi, nu cîștigi nimic, doar calul îți îngheață de frig.

Întîmplarea din camera douăzeci și patru era un fleac pentru înrăirea zilnică la care era supus personalul hotelului. În fiecare clipă bîzîiau soneriile și săreau plăcuțele cu numere din cutia de sticlă de pe perete, indicînd în care cameră cineva își iese din minți și, fără să știe ce vrea, nu-i lasă pe valeți să răsufle.

Acum bătrîna, țicnita de Guichar era adăpată în camera douăzeci și patru, i se administra un vomitiv și i se spălau mațele și stomacul. Glașa, camerista, se spetise spălînd dușumeaua, cărînd afară găleți murdare și aducînd înăuntru altele curate. Însă furtuna de acum începuse să facă ravagii în camera de serviciu cu mult înaintea acestei zăpăceli, cînd încă totul era în ordine și

nu-l trimiseseră încă pe Tereşenka cu sania după doctor şi după acest nenorocit de zdrînga-zdrînga, cînd încă nu venise Komarovski şi cînd, în dreptul uşii, nu se adunase o mulţime de gură-cască, încurcînd circulaţia.

Tărăşenia începuse din pricină că cineva se răsucise în coridorul îngust al bufetului şi îl împinsese din greşeală pe chelnerul Sîsoi, chiar în momentul cînd acesta, aplecat înainte, demara din uşă pe coridor, cu mîna dreaptă ridicată deasupra capului, ducînd o tavă. Sîsoi scăpase tava, vărsase supa şi spărsese cîteva farfurii, trei adînci şi una întinsă.

Sîsoi afirmă că de vină e fata care spală vasele şi că ea trebuie să plătească paguba. Acum era noapte, trecuse deja de ora zece, jumătate din personal trebuia să plece în curînd acasă, însă tot se mai certau din această pricină.

– Mîinile şi picioarele-i tremură, zi şi noapte stă cu sticla-n braţe, de parcă i-ar fi nevastă, şi-a ţinut nasu-n votcă toată ziua aşa cum stă răţoiul cu ciocu-n apă, şi pe urmă – de ce l-au împins, cică i-au spart farfuriile şi l-au făcut să verse ciorba! Cine te-a împins, diavol saşiu, ucigă-l toaca ce eşti! Cine te-a împins, junghiule şi neruşinatule?

– Ţi-am spus, Matriona Stepanova, să vorbeşti frumos.

– Măcar dacă ar fi meritat să faci scandal şi să spargi farfurii! Dar aşa, seniora Pat-cu-ora, o mironosiţă de bulevard de prea bine, a înghiţit şoricioaică. Vezi bine, hoaşca-i fecioară curată şi, trăind la „Muntenegru", nu a văzut tîrfe şi ţapi.

Mişa şi Iura se plimbau de-a lungul coridorului, trecînd prin faţa uşii camerei cu tărăşenia. Totul ieşise altfel decît îşi închipuise Aleksandr Aleksandrovici. El se gîndise la tragedia unui violoncelist, la ceva demn şi onest. Însă ieşise dracul mai ştie ce. Ceva murdar, scandalos şi în nici un caz pentru copii.

Băieţii aşteptau pe coridor.

– Intraţi la mătuşa, tineri domni, le spunea valetul a doua oară, cu şoapte grăbite. Intraţi, nu mai staţi pe gînduri. E bine, nu trebuie să vă faceţi griji. E cît se poate de bine. Aici nu puteţi aştepta. Astăzi am avut o daraveră, s-au spart nişte vase scumpe. Vedeţi cum alergăm încoace şi încolo. Şi locu-i strîmt. Aşa că intraţi, vă rog.

Băieţii urmară îndemnul.

În cameră, lampa cu petrol fusese luată de pe suportul ei de deasupra mesei şi mutată în spatele unui paravan de scînduri, în cealaltă jumătate a încăperii, de unde se simţea un miros de ploşniţe.

Dincolo de paravan era amenajat un cotlon pentru dormit, despărţit de restul spaţiului şi de privirile indiscrete cu ajutorul unei draperii mobile şi prăfuite. Acum, în zăpăceala generală, uitaseră să lase draperia în jos. Poalele acesteia erau aruncate peste marginea de sus a paravanului. În alcov, lampa era aşezată pe un taburet. Acest colţ era puternic iluminat de jos în sus, ca o rampă de teatru.

Femeia nu încercase să se sinucidă cu şoricioaică, cum credea femeia de la vase, ci cu iod. În cameră persista un miros astringent, nămolos, de nuci verzi, cînd au coaja încă moale şi se înnegresc la prima atingere.

În spatele paravanului o servitoare ştergea duşumeaua. Altă femeie, pe jumătate dezbrăcată, udă de apă, lacrimi şi transpiraţie, era întinsă în pat, de unde îşi apleca deasupra ligheanului faţa năclăită de părul ud. Imediat băieţii îşi mutară privirile în altă parte, atît de jenantă şi penibilă era priveliştea. Însă Iura apucase să fie uluit de faptul că, în unele poze incomode, încordate, în momente de efort şi tensiune, femeia încetează a mai fi cea reprezentată de sculpturi şi seamănă cu un luptător, musculos, îmbrăcat în chiloţi scurţi, gata să înceapă meciul.

În sfîrşit, cei dindărătul paravanului îşi dădură seama că e cazul să coboare draperia.

– Fadei Kazimirovici, dragul meu, unde e mîna dumitale? Dă-mi mîna, se auzea vocea femeii, sugrumată de lacrimi şi greaţă. Ah, prin ce grozăvie am trecut! Ce bănuieli am avut! Fadei Kazimirovici... Mi s-a năzărit... Dar, din fericire, s-a dovedit că nu erau decît nişte prostii scornite de imaginaţia mea zdruncinată. Fadei Kazimirovici, închipuieşte-ţi ce uşurare! Şi în consecinţă... Iată... Sînt vie.

– Liniştiţi-vă, Amalia Karlovna, vă implor să vă liniştiţi. Ce penibil a ieşit totul, zău că-i penibil...

– Mergem imediat acasă! spuse Aleksandr Aleksandrovici.

Băieţii, îngrozitor de stînjeniţi, stăteau în anticamera întunecoasă, lîngă pragul părţii separate a încăperii şi, întrucît n-aveau ce face cu ochii, se uitau în profunzimea acesteia, de unde fusese adusă lampa. În colţul acela pereţii erau plini de fotografii, se mai vedea o etajeră cu partituri, un birou ticsit de hîrţoage şi albume şi, îndărătul mesei acoperite cu o faţă de masă croşetată, o fată dormea şezînd în fotoliu, cu braţele petrecute pe după spătarul acestuia şi cu capul sprijinit de pernă. Trebuie să fi fost moartă de oboseală, dacă putea dormi în zgomotul şi agitaţia aceea.

Venirea lor aici fusese o absurditate, prezenţa lor prelungită devenea indecentă.

– Plecăm imediat, repetă Aleksandr Aleksandrovici. Numai să iasă Fadei Kazimirovici, ca să-mi iau rămas-bun de la el.

Însă de după draperie nu apăru Fadei Kazimirovici, ci altcineva. Era un bărbat corpolent, bine bărbierit, prezentabil şi sigur pe el. Deasupra capului purta lampa luată de pe suport. Lumina o făcu pe fată să se trezească. Ea îi zîmbi, îşi miji ochii şi se întinse.

Văzîndu-l pe necunoscut, Mişa tresări şi îşi pironi ochii asupra lui. Îl trase pe Iura de mînecă, încercînd să-i spună ceva.

– Nu ţi-e ruşine să şuşoteşti într-o casă străină? Ce-or să creadă despre tine? îl opri Iura, nevrînd să asculte.

În timpul acesta, între fată şi bărbat avea loc o scenă mută. Nu-şi spuseră nici un cuvînt, făcură doar un schimb de priviri. Însă înţelegerea lor reciprocă era înspăimîntător de fermecată, de parcă el ar fi fost un mînuitor de păpuşi, iar ea o marionetă care se supune docilă mişcărilor mîinii lui.

Zîmbetul obosit, care se întinsese pe faţa fetei, o făcea să-şi mijească ochii şi să-şi întredeschidă buzele. Dar privirilor ironice ale bărbatului ea le răspundea cu clipiri complice din ochi. Amîndoi erau mulţumiţi că se terminase cu bine, că secretul nu le fusese descoperit şi că sinucigaşa rămăsese în viaţă.

Iura îi mînca pe amîndoi din ochi. Din penumbra din care nu-l putea observa nimeni, Iura se uita fix la cercul de lumină împrăştiat de lampă. Spectacolul subjugării fetei era nespus de tainic şi indecent de sincer. Pieptul

lui Iura clocotea de sentimente contradictorii, a căror forță lacomă îi încleștau inima.

Acesta era tocmai lucrul pe care, timp de-un an, el cu Mișa și cu Tonia îl fixaseră sub denumirea de trivialitate, care nu înseamnă, de fapt, nimic; era acel „ceva" care-i înspăimînta și-i atrăgea în același timp, acel „ceva" pe care ei, de la distanță, îl nimiceau cu vorbele, acel „ceva", acea forță se afla acum în fața ochilor lui Iura, întru totul materială, și tulbure, și onirică, nemilos de distrugătoare și tînguitoare, și chemătoare în ajutor, și unde-a dispărut acum filosofia lor infantilă, și ce-i rămîne de făcut lui Iura?

– Știi cine-i omul acesta? îl întrebă Mișa după ce ieșiră în stradă. Iura era cufundat în gîndurile lui și nu-i răspunse. E chiar cel care l-a împins pe taică-tu la moarte, dîndu-i să bea. Ții minte scena din vagon, despre care ți-am vorbit?

Iura se gîndea la fată și la viitor, nu la tatăl lui și la trecut. În prima clipă nici nu înțelese la ce se referă Mișa. Era prea frig pentru ca vorbele să fie limpezi.

– N-ai înghețat, Semen? întrebă Aleksandr Aleksandrovici.

Plecară acasă.

Partea a III-a

CRĂCIUN LA FAMILIA SVENTIȚKI

1

Într-o iarnă Aleksandr Alesksandrovici îi dărui Annei Ivanovna un șifonier de epocă, cumpărat de ocazie. Șifonierul din abanos era atît de mare, încît nu încăpea întreg nici pe-o ușă. Fusese adus în casă în bucăți și își bătură toți capul cu amplasamentul. În camerele de jos, nu era potrivit datorită funcției sale, iar în cele de sus nu încăpea din pricina gabaritului. În cele din urmă i s-a făcut loc pe palierul scării de sus, chiar lîngă ușa de la dormitorul stăpînilor.

Veni să-l asambleze portarul Markel, care-o aduse și pe fiică-sa Marinka, o fetiță de vreo șase anișori. Marinka primi un bețișor dulce din aluat de orz. Smiorcăindu-se, lingînd bețișorul și degetele năclăite de zahăr, Marinka privea bosumflată la munca tatălui ei.

Cîtva timp, totul merse ca pe roarte. Dulapul creștea văzînd cu ochii în fața Annei Ivanovna. Cînd nu mai rămăsese decît de pus capacul, femeii îi veni ideea să-l ajute pe Markel. Se urcă pe fundul înalt al dulapului și, clătinîndu-se, împinse un perete lateral, care nu se ținea decît în dopurile de lemn de jos. Frînghia, cu care Markel legase în grabă lateralele, se desfăcu. Împreună cu scîndurile care se prăvăliră pe dușumea, căzu pe spate și Anna Ivanovna, lovindu-se rău.

– Of, doamnă dragă! exclamă Markel, care se repezise s-o ajute. Cine v-a pus să vă băgați în treaba asta? Osul, osul pipăiți-l. Osul contează, carnea n-are a face, se vindecă iute și, cum se zice, nu-i decît pentru plezir femeiesc. Nu mai zbiera, Irod mic ce ești! se răstise el la Marinka. Șterge-ți mucii și du-te la mă-ta! Eh, doamnă, chiar credeți că nu încropeam și fără dumneavoastră antimoniul ăsta de haine? Sigur că da, la prima vedere par portar de-adevăratelea, dar dacă judecăm drept, mi-s

tîmplar de meserie. N-o să mă credeți, dar multă mobilă mi-a trecut prin mînă, multe dulapuri și bufete, adică le-am lăcuit sau le-am făcut din lemn de mahon sau de nuc. Și ca să zic așa, ce mai chilipiruri am avut ca să mă însor cu fete bogate. Iertați că vă spun așa, pe sub nas mi-au trecut, mi-au zburat. Și numai băutura, bat-o vina, numai votca a fost de vină că am ajuns unde-am ajuns.

Markel îi împinse un fotoliu și o ajută pe Anna Ivanovna să se așeze, lăsînd-o să geamă și să-și frece locul lovit. Acesta refăcu dulapul și-i puse capacul, după care îi spuse:

– Acuși îi punem ușile și-i gata de expoziție.

De-atunci Anna Ivanovna n-a mai putut suferi șifonierul. Prin forme și dimensiuni, semăna cu un catafalc sau cu o criptă regală și îi insufla o spaimă superstițioasă. Îl porecli „Mormîntul lui Ascold[1]". Prin acest nume, Anna Ivanovna subînțelegea calul lui Oleg[2], cel care îi provocase moartea stăpînului său. Femeie cu lecturi haotice, Anna Ivanovna încurca noțiunile contigue.

După această căzătură, Anna Ivanovna începu să fie predispusă la boli de plămîni.

2

Toată luna noiembrie a anului 1911 Anna Ivanovna și-o petrecu la pat, avînd pneumonie.

În primăvara anului următor, Iura și Misa Gordon trebuiau să termine Universitatea, iar Tonia Cursurile Superioare de Fete. Iura absolvea medicina, Tonia științele juridice, iar Misa filologia, la secția de filosofie.

În sufletul lui Iura toate erau dislocate și amestecate, toate erau acut de originale – părerile, obișnuințele și predispozițiile. Era neobișnuit de impresionabil, iar inéditul viziunilor sale nu putea fi descris.

---

1. *Ascold* – unul dintre primii cneji scandinavi, despre care se spune că ar fi înființat prima formă statală a Rusiei kievene (n.t).
2. *Oleg* – cneaz al vechii Rusii căruia, conform unei legende, i s-a prezis că va muri din pricina calului său. Deși calul era mort de mult, prezicerea se împlinește, întrucît Oleg este mușcat mortal de un șarpe ieșit din țeasta calului (n.t.).

Însă, cu toată marea sa atracție față de artă și de istorie, Iura nu ezitase la alegerea carierei. Considera că arta nu poate fi o vocație, la fel cum profesii nu pot fi veselia înnăscută sau înclinația spre melancolie. Îl interesau fizica, științele naturii și era de părere că, în viața sa practică, omul trebuie să se ocupe cu ceva folositor pentru toată lumea. De aceea alesese medicina.

Cu patru ani în urmă, boboc fiind, își petrecuse un semestru întreg în subsolul universității, studiind anatomia pe cadavre. Cobora scara în spirală care ducea spre subsol. În profunzimea teatrului anatomic se înghesuiau în grupe și unul cîte unul studenți pletoși. Unii toceau, înconjurîndu-se de oase și frunzărind manuale soioase și jerpelite, alții făceau disecții, tăcuți, prin colțuri, în timp ce alții se țineau de ghidușii, spuneau bancuri și fugeau după șobolanii care alergau bezmetici pe pardoseala de piatră a morgii. În semiobscuritatea ei, ca fosforul, își străluminau goliciunea cadavrele unor necunoscuți, tineri sinucigași fără identitate, femei înecate bine păstrate și încă neatinse de descompunere. Sărurile de alumină cu care fuseseră injectate le făceau mai tinere, conferindu-le o rotunjime înșelătoare a formelor. Cadavrele erau deschise, disecate și preparate, iar frumusețea corpului omenesc rămînea aceeași la orice mărunțire astfel încît uimirea încercată în fața unei ondine întregi, aruncate brutal pe masa de zinc, nu se stingea nici atunci cînd te aflai în fața unui braț sau a unei mîini amputate din trupul ei. Subsolul mirosea a formol și fenol, iar prezența misterului se simțea în toate, începînd cu destinul neștiut al acestor cadavre răstignite și sfîrșind cu însuși misterul vieții și al morții, care, în acest subsol, se simțea ca la el acasă, ca la cartierul lui general.

Glasul acestui mister, care acoperea totul, îl urmărea pe Iura, tulburîndu-l în timpul disecțiilor. Și, la fel, multe alte lucruri îi tulburau viața. Se obișnuise cu ele și acest obstacol deviant nu-l deranja.

Iura gîndea bine și scria foarte bine. Încă de cînd era gimnazist visa la proză, la o carte care să descrie viața, între paginile căreia să poată plasa, sub forma unor cuiburi explozive, toate lucrurile zguduitoare pe care izbutise să le vadă sau să le inventeze. Însă pentru o asemenea carte era prea tînăr și de aceea scria deocamdată poezii, așa

cum un pictor zugrăveşte toată viaţa schiţe pentru o pictură de mari proporţii.

Iura le ierta versurilor păcatul venirii pe lume, pentru că erau pline de energie şi originale. Aceste două calităţi, energia şi originalitatea, Iura le considera indicii ale realismului care, în rest, sînt lipsite de obiect, deşarte şi inutile.

Iura îşi dădea seama ce rol important jucase unchiul în formarea caracterului lui.

Nikolai Nikolaevici locuia la Lausanne. În cărţile tipărite acolo în limba rusă şi în traduceri, acesta îşi dezvolta ideea mai veche asupra istoriei ca un al doilea univers edificat de omenire drept răspuns la fenomenul morţii, univers construit cu ajutorul fenomenelor timpului şi memoriei. Sufletul acestor cărţi îl constituia o nouă înţelegere a creştinismului, iar consecinţa lor imediată o reprezenta o nouă concepţie asupra artei.

Chiar mai mult decît pe Iura, aceste idei îl influenţaseră pe prietenul lui. Sub înrîurirea acestora, Mişa Gordon se hotărîse să se specializeze în filosofie. La facultate, frecventa cursurile de teologie şi chiar se gîndea să se transfere mai tîrziu la academia teologică.

Pe Iura influenţa unchiului îl dezvolta şi îl elibera, în timp ce pe Mişa îl paraliza. Iura înţelegea că un mare rol în pasiunile lui Mişa îi revine originii acestuia. Din delicateţe plină de grijă, nu încerca să-l facă pe Mişa să renunţe la planurile sale bizare. Însă adeseori ar fi vrut să-l vadă pe acesta empiric, mai aproape de viaţă.

3

Pe la sfîrşitul lui noiembrie, Iura se întoarse seara tîrziu de la universitate, foarte obosit şi flămînd, pentru că nu mîncase nimic toată ziua. I se spuse că în după-amiaza acelei zile se iscase o panică grozavă în casă, că Anna Ivanovna avusese convulsii şi că deja consultase cîţiva medici. Voiseră chiar să trimită după preot, însă renunţaseră mai pe urmă. Acum se simte mai bine, este conştientă şi poruncise ca Iura să fie trimis la ea de îndată ce se întoarce acasă.

Fără să se mai schimbe, Iura se duse în dormitorul ei.

Camera mai păstra încă urmele zăpăcelii recente. Cu mişcări neauzite, infirmiera aranja ceva pe noptieră. Peste tot zăceau aruncate şerveţele şifonate şi prosoape umede, care fuseseră folosite drept comprese. Apa din lighean era aproape roz din pricina expectoraţiilor de sînge, iar la fundul ei se vedeau fiole sparte şi tampoane de vată.

Bolnava era leoarcă de transpiraţie şi, cu vîrful limbii, îşi lingea buzele uscate. Era mult mai palidă la faţă decît dimineaţă, cînd Iura o văzuse pentru ultima dată.

„Oare nu o fi o greşeală de diagnostic? se gîndi el. Are toate simptomele de congestie pulmonară crupoasă. Cred că asta-i criza."

După ce îi dădu bună seara Annei Ivanovna şi după ce rosti cele cîteva vorbe gratuite de încurajare, care se rostesc în situaţii asemănătoare, Iura îi făcu semn infirmierei să plece. Luînd-o pe Anna Ivanovna de mînă ca să-i controleze pulsul, voi să-şi scoată stetoscopul din buzunarul vestonului. Cu o clătinare din cap, femeia îi dădu a înţelege că e inutil. Iura pricepu că aceasta avea nevoie de altceva. Adunîndu-şi puterile, Anna Ivanovna spuse:

– Au vrut să cheme preotul... Moartea atîrnă deasupra mea... Se poate întîmpla în orice clipă... Mergi să-ţi scoţi un dinte şi ţi-e frică, ştii că o să te doară şi te pregăteşti... Dar acum nu-i vorba de-un dinte, ci de viaţa toată... zang, şi-a ieşit din tine, ca smulsă cu cleştele... Şi ce-i asta?... Nimeni nu ştie... Şi mă doare inima şi mi-e frică.

Anna Ivanovna tăcu. Lacrimile îşi şiroiau pe obraji. Iura tăcea şi el. Peste cîteva clipe, femeia continuă:

– Eşti talentat... Şi talentul tău... nu-i ca la toată lumea... Trebuie să ştii... Spune-mi ceva... Calmează-mă.

– N-am ce vă spune, îi răspunse Iura, se frămîntă pe scaun, se ridică, făcu cîţiva paşi şi se aşeză la loc. În primul rînd, mîine o să vă simţiţi mai bine. Sînt toate semnele, răspund cu capul pentru asta. Şi moartea, conştiinţa, credinţa în înviere... Vreţi să ştiţi părerea mea de naturalist? N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe altă dată? Nu? Vreţi chiar acum? Voia dumneavoastră. Numai că-i greu de spus aşa, dintr-o dată.

Şi improviză pe loc o conferinţă întreagă, de se miră singur cum de i-a ieşit.

– Învierea. În forma rudimentară în care este afirmată pentru consolarea celor slabi, nu-mi spune nimic.

Întotdeauna am înțeles altfel cuvintele lui Hristos despre morți și despre vii. Unde să încapă cohortele acestea acumulate de-a lungul tuturor mileniilor? N-ar avea loc în tot universul, iar Dumnezeul, binele și sensul ar trebui să plece din lumea asta. Ar fi striviți în această înghesuială animalică, lacomă.

Însă în același timp viața, care-i etern aceeași, umple universul și, clipă de clipă, se înnoiește în infinite combinații și metamorfoze. Dumneavoastră, de pildă, vă puneți întrebarea dacă veți învia, însă, de fapt, ați înviat născîndu-vă și nici nu v-ați dat seama de acest lucru.

Vă întrebați dacă o să vă doară, dacă țesuturile vor simți descompunerea. Adică vă întrebați ce se va întîmpla cu conștiința dumneavoastră. Dar ce e conștiința? Să vedem. A dori în mod conștient să adormi înseamnă insomnie sigură, a dori conștient să simți funcționarea propriei digestii înseamnă să-i distrugi inerția. Conștiința e o otravă, un mijloc de autointoxicare pentru subiectul care într-adevăr face apel la ea. Ea e lumina care iradiază în afară, ea ne luminează drumul ca să nu ne împiedicăm. Ea e farul care arde înaintea locomotivei. Întorcîndu-i lumina spre înăuntru, provocăm o catastrofă.

Deci ce se va întîmpla cu conștiința dumneavoastră? Da, cu a dumneavoastră. Însă cine, ce sînteți dumneavoastră? Aici e buba. Să încercăm să aflăm. Cum vă reprezentați propria ființă, care parte din propria dumneavoastră alcătuire v-ați conștientizat-o întotdeauna? Rinichii, ficatul, vasele sanguine? Nu, oricîte eforturi ați face, vă revedeți mintal în manifestările dumneavoastră active și exterioare, în rezultatele muncii, în familie, în alții. Și acum fiți atentă. Omul din alți oameni este sufletul omului. Iată ce sînteți dumneavoastră, iată prin ce conștiința dumneavoastră a respirat, s-a hrănit și s-a delectat toată viața. Prin sufletul, nemurirea și viața dumneavoastră în ceilalți. Și? Ați fost în ceilalți, în ceilalți veți rămîne. Și pentru dumneavoastră n-are importanță dacă toate acestea se vor numi memorie. Veți fi tot dumneavoastră, integrată în viitor.

Acum, ultima problemă. Nu trebuie să vă îngrijorați. Moartea nu există. Ea nu ține de competența noastră. Da, talentul e cu totul altceva, e al nostru, e descoperirea noastră. Iar talentul, în sensul său cel mai larg, este harul vieții.

Moarte nu va fi, spune Ioan Teologul. Ia ascultați ce simplă e argumentația lui. Moartea nu va fi pentru că ceea ce a fost a trecut. E aproape ca și cum ai spune: moarte nu va fi, pentru că așa ceva am văzut, e-un lucru vechi, de care ni s-a urît și acum avem nevoie de ceva nou, iar noul este viața veșnică.

În timpul peroraţiei se plimbase tot timpul prin cameră.

– Dormiți, spuse el, apropiindu-se de pat și punîndu-și mîna pe fruntea Annei Ivanovna.

După cîteva minute femeia adormi. Iura ieși încet din cameră și-i spuse Egorovnei s-o trimită pe infirmieră în dormitor. „Ce naiba, se gîndi el, mă fac un șarlatan. Descînt, vindec prin puterea mîinii...“

A doua zi Anna Ivanovna se simți mai bine.

4

Anna Ivanovna continua să se întremeze. Pe la mijlocul lui decembrie încercă să se dea jos din pat, dar era încă prea slăbită. De aceea a fost sfătuită să stea deocamdată la pat.

Trimitea adeseori după Iura și Tonia și, ceasuri în șir, le povestea despre copilăria ei, petrecută la Varîkino, proprietatea bunicului lor de pe malul fluviului Rînva din Urali. Iura și cu Tonia nu fuseseră niciodată acolo, însă Iura, din cuvintele ei, își forma cu ușurință o imagine asupra acelor cinci mii de deseatine[1] de pădure seculară, de nepătruns, neagră ca noaptea, în care, în două-trei locuri, se înfige ca un cuțit rîul iute, cu fundul pietros și cu pripoare înalte pe malul moșiei familiei Krueger.

Tocmai în zilele acelea lui Iura și Toniei li se coseau primele lor haine de seară: Iura urma să capete o redingotă, iar Tonia o rochie lungă din atlas alb, cu un mic decolteu. Voiau să inaugureze toaletele la sărbătoarea tradițională a bradului, pe care an de an o dădea Sventițki.

Costumul și rochia fură aduse în aceeași zi. Iura și Tonia le probară, rămaseseră mulțumiți și nu se dezbrăcaseră încă de hainele noi, cînd venise Egorovna ca să-i

1. *Deseatină* – măsură de suprafață în Rusia, egală cu 1,092 ha (n.t.).

cheme la Anna Ivanovna. Aşa că apărură în faţa acesteia în ţinută de gală.

Văzîndu-i, ea se ridică într-un cot, îi privi dintr-o parte, le spuse să se întoarcă, apoi exclamă:

– Foarte bine. Excelent. Nu ştiam că sînt gata. Tonia, ia mai învîrteşte-te o dată. Nu, nu-i nimic. Mi s-a părut că platca e puţin încreţită. Ştiti de ce v-am chemat? Dar mai întîi vreau să vorbesc cu tine, Iura.

– Ştiu, Anna Ivanovna. Eu v-am trimis scrisoarea, ca s-o citiţi. Dumneavoastră, ca şi Nikolai Nikolaevici, sînteţi de părere că nu trebuia să renunţ. Aveţi răbdare o clipă. Nu e bine să faceţi efort ca să vorbiţi. Acuşi vă explic totul, deşi ştiţi cam despre ce este vorba.

Deci se desfăşoară un proces cu privire la moştenirea familiei Jivago, proces care nu are alt scop decît ca avocaţii să cîştige şi statul să-şi primească cheltuielile de judecată. Însă, în realitate, nu există nici un fel de moştenire, există doar datorii şi încurcături şi, pe deasupra, murdăria care iese la iveală. Dacă ar fi existat ceva care putea fi transformat în bani, credeţi că i-aş fi făcut cadou tribunalului şi n-aş fi pus mîna pe ei? Problema e că litigiul e exagerat şi, decît să scormonesc în acest gunoi, e mai bine să renunţ la averea mea inexistentă şi s-o cedez cîtorva rivali de paie şi cîtorva uzurpatori invidioşi. Ştiu de mult că o oarecare Madame Alice, care locuieşte cu copiii la Paris şi-şi zice Jivago, are pretenţii. Dar s-au ridicat şi alte revendicări, despre care n-am ştiut nimic pînă acum.

Reiese că tata, chiar pe cînd mama încă mai trăia, s-a încurcat cu o visătoare şi o extravagantă, cu o anume prinţesă Stolbunova-Enrizi. Această doamnă are cu tata un copil, un băiat de zece ani, pe care-l cheamă Evgraf.

Prinţesa e o schimnică. Locuieşte cu băiatul într-o casă de la marginea Omskului şi nu se ştie din ce trăiesc. Am văzut fotografia casei, care-i destul de drăguţă, are cinci ferestre şi medalioane sculptate pe cornişă. Şi în ultimul timp simt că această casă mă priveşte cu toate cele cinci ferestre ale ei, simt că privirea ei străbate miile de verste care despart Rusia europeană de Siberia şi că, mai devreme sau mai tîrziu, această privire îmi va aduce ghinion. Aşa că n-am nevoie de toate astea: nici de capital imaginar, nici de rivali inventaţi, nici de ura şi de invidia lor. Nici de avocaţi.

– Oricum, nu trebuia să renunţi, îl contrazise Anna Ivanovna. Ştiţi de ce v-am chemat? îşi repetă ea întrebarea şi continuă: Mi-am amintit numele lui. N-aţi uitat, ieri v-am povestit de pădurar, nu-i aşa? Îl chema Vakh[1]. Nu-i aşa că-i incredibil? O adevărată sperietoare, cu barba crescută pînă la sprîncene şi cu numele de Vakh! Avea faţa pocită de labele unui urs pe care-l doborîse. Şi-n locurile acelea toţi sînt ca el. Toţi au nume din astea. Ca să sune clar şi răspicat. Vakh. Sau Lupp. Sau Faust. Dintr-o singură silabă. Ia ascultaţi. Se-ntîmplă să aflăm că a venit unul din ăştia, Avkt sau Frol, cu nişte nume scurte ca împuşcăturile din arma cu două ţevi a bunicului. Noi, cei mici, într-o clipă ajungeam la bucătărie. Şi-acolo, închipuiţi-vă, dădeam peste-un cărbunar cu un pui viu de urs sau peste un paznic venit tocmai de la capătul moşiei ca să aducă o probă de minereu. Şi bunicul le dădea la toţi act la mînă, ca să meargă la administrator. Unii primeau bani, alţii crupe sau gloanţe. Şi pădurea începea chiar de sub fereastră. Şi ce zăpezi, ce mai zăpezi! Mai înalte decît casa! Anna Ivanovna începu să tuşească.

– Ajunge, mamă, vorbeşti prea mult şi nu-i bine, o dojeni Tonia şi Iura o susţinu.

– Nu-i nimic. Fleacuri! Dar pentru că tot veni vorba: Egorovna mi-a zis că staţi la îndoială dacă să vă duceţi sau nu poimîine la petrecere. Să nu mai aud niciodată prostiile astea! Să vă fie ruşine! Şi ce doctor mai eşti şi tu, Iura? Deci am hotărît. Mergi, fără discuţie. Dar să ne întoarcem la Vakh. Acest Vakh a fost fierar în tinereţe. Într-o încăierare, cineva i-a scos maţele cu cuţitul. Şi el şi-a făcut altele din fier. Ce prost eşti, Iura! Crezi că nu-mi dau seama? Fireşte că nu cred neghiobia asta. Dar aşa vorbea lumea.

Anna Ivanovna începu iarăşi să tuşească. De data aceasta tusea ţinu mult şi îşi recăpătă cu greu respiraţia.

Iura şi Tonia se repeziră amîndoi odată la ea. Umăr lîngă umăr, se opriră lîngă patul ei. Continuînd să tuşească, Anna Ivanovna îi apucă de mîini şi le ţinu cîtva timp împreunate, apoi, recăpătîndu-şi vocea şi respiraţia, spuse:

---

1. *Vakh* – nume neaoş, care însă îl desemnează şi pe zeul Bacchus (n.t.).

– Dacă mor, să nu vă despărţiţi. Sînteţi făcuţi unul pentru altul. Căsătoriţi-vă. Uite că v-am şi logodit, adăugă ea şi începu să plîngă.

5

În primăvara anului 1906, înainte ca Lara să treacă în ultima clasă de gimnaziu, legătura ei cu Komarovski care dura deja de şase luni, devenise insuportabilă pentru fată. Acesta exploata cu uşurinţă deprimarea ei şi, atunci cînd îi convenea, fără s-o arate, îi amintea fin şi pe neobservate că a pîngărit-o. Aceste aluzii o aduceau pe Lara exact în acea stare de panică de care bărbatul senzual are nevoie la femei. Această panică o împingea tot mai mult pe Lara în ghearele coşmarului carnal care, atunci cînd se trezea, o făcea să se îngrozească. Contradicţiile demenţei nocturne erau inexplicabile, precum necromanţia. Totul era anapoda şi împotriva logicii, durerea ascuţită era precedată de hohote de rîs cristalin, lupta şi refuzul desemnau consimţămîntul şi sărutările de recunoştinţă acopereau mîna călăului.

Se părea că acest calvar nu va avea sfîrşit, însă în primăvară, în timpul uneia dintre ultimele ore ale anului şcolar, gîndindu-se cît de des se vor repeta toate acestea în timpul vacanţei, cînd nu va mai fi ocupată cu şcoala, care reprezenta ultimul ei adăpost împotriva frecventelor întîlniri cu Komarovski, Lara luă dintr-o dată o hotărîre care, pentru mult timp, îi schimbă cursul vieţii.

Era o dimineaţă fierbinte şi se anunţa furtună. Ferestrele clasei erau deschise. În depărtare, pe o singură notă, vuia oraşul, aidoma unui stup de albine. Din curte se auzeau strigătele copiilor care se jucau. O durea capul din pricina mirosului de iarbă al pămîntului şi al frunzişului crud încă, aşa cum simţi că-ţi plesnesc tîmplele de Lăsatul Secului din pricina votcii şi fumului de clătite.

Profesorul de istorie le povestea despre campania lui Napoleon în Egipt. Cînd ajunse la debarcarea de la Frejus, cerul se înnegri, pîrîi şi fu despicat de fulger şi tunet, iar în clasă, o dată cu mirosul proaspăt, pătrunseră vîrtejuri de nisip şi praf. Două linguşitoare se repeziră pe culoar ca să-l aducă pe portarul ce trebuia să închidă ferestrele.

Cînd deschiseră uşa, se făcu curent şi prin clasă zburară toate sugativele din caiete.

Portarul închise ferestrele. Începuse o ploaie torenţială, murdară, citadină, amestecată cu praf. Lara smulse o foaie dintr-un carnet şi îi scrise colegei sale de bancă, Nadia Kologrivova:

„Nadia, trebuie să trăiesc separat de mama. Ajută-mă să-mi găsesc cîteva meditaţii bine plătite. Ştii o mulţime de oameni bogaţi".

Nadia îi răspunse tot cu un bileţel:

„Părinţii mei caută o meditatoare pentru Lipa. Vino la noi. Ar fi grozav! Ştii cît de mult te iubesc mama şi tata".

6

Lara îşi petrecu mai mult de trei ani în familia Kologrivov, apărată ca de o fortăreaţă. Nimeni nu mai atenta la ea şi chiar mama şi fratele, faţă de care se simţea foarte înstrăinată, nu o deranjau aducîndu-i aminte de existenţa lor.

Lavrenti Mihailovici Kologrivov era un mare om de afaceri, un practician modern, talentat şi inteligent. Ura societatea în decădere cu o ură îndoită: cea a bogătaşului cu avere fabuloasă, capabil să concesioneze vistieria statului, şi cea a omului din popor, ridicat prin forţele sale la înălţimi de basm. Adăpostea în casa lui oameni urmăriţi de lege, angaja avocaţi pentru cei implicaţi în procese politice şi chiar, după cum spunea în glumă, subsidiind revoluţia, îşi submina singur calitatea de proprietar şi organiza greve la propria sa fabrică. Lavrenti Mihailovici era trăgător de elită şi mare amator de vînătoare. În iarna lui nouă sute cinci, mersese în fiecare duminică la Serebriannîi Bor şi la Losinîi Ostrov ca să-i instruiască la trasul cu arma pe membrii detaşamentelor de luptă.

Era un om extraordinar. Serafima Filippovna, soţia lui, era o persoană la fel de remarcabilă. Lara le era amîndurora admiratoare entuziastă. Toţi ai casei o îndrăgiseră de parcă ar fi făcut parte din familie.

În cel de-al patrulea an de viaţă lipsită de griji, Lara primi vizita fratelui ei Rodia. Legănîndu-se afectat pe picioarele lui lungi şi, pentru a-şi da importanţă, vorbind

pe nas şi lungind nefiresc cuvintele, acesta îi povesti daravera în care intrase. Cadeţii promoţiei lui strînseseră bani pentru a-i cumpăra un cadou directorului şcolii, îi încredinţaseră toată suma lui Rodia ca să aleagă şi să cumpere cadoul. Şi toţi aceşti bani, acum două zile, Rodia îi pierduse la cărţi. Terminînd de spus toate acestea, Rodia se trînti în fotoliu cît era de lung şi începu să plîngă.

Lara îngheţă de spaimă. Rodia continuă printre sughiţuri de plîns:

– Am fost aseară la Viktor Ippolitovici. N-a vrut să vorbească cu mine pe tema asta, dar mi-a zis că dacă tu ai vrea... Zice că, deşi nu ne mai iubeşti, ai încă multă putere asupra lui... Larocika... Un cuvînt de-al tău ar fi de ajuns... Ştii ce ruşine-i asta, ştii cum îmi pătez onoarea de cadet?... Doar nu vrei să şterg toate astea cu sîngele meu.

– Să ştergi cu sîngele... Onoarea de cadet... Lara repeta indignată aceste cuvinte, plimbîndu-se agitată prin cameră. Eu nu sînt cadet, eu n-am onoare, cu mine se poate face orice. Îţi dai seama ce mă rogi? Măcar ai priceput ce propunere ţi-a făcut nemernicul? An de an, am clădit ceva printr-o muncă sisifică, am zidit, n-am dormit nopţile şi pe el îl doare-n cot că suflă, scuipă şi face ţăndări tot ce-am reuşit eu să fac. Ţăndări! Să te ia naiba. N-ai decît să-ţi zbori creierii. Ce mă priveşte pe mine? Cîţi bani îţi trebuie?

– Şase sute nouăzeci şi ceva de ruble. Să zicem şapte sute, ca să fie o sumă rotundă, spuse Rodia după o clipă de ezitare.

– Rodia! Ţi-ai pierdut minţile! Îţi dai seama ce spui? Ai pierdut şapte sute de ruble? Rodia! Rodia! Ştii în cît timp poate un om obişnuit ca mine să încropească suma asta, muncind cinstit?

După o scurtă pauză, adăugă cu voce rece şi străină:

– Bine. O să încerc. Vino mîine. Şi adu revolverul cu care voiai să te sinucizi. O să mi-l dai mie. Să aibă şi destule gloanţe, ţine minte.

Aceşti bani îi luă de la Kologrivov.

7

Slujba de la familia Kologrivov nu o împiedică pe Lara să termine gimnaziul, să intre la cursurile superioare, să

le promoveze cu bine şi să se apropie de absolvirea acestora, care urma să se producă în anul viitor, 1912.

În primăvara lui 1911 termină gimnaziul Lipa, eleva Larei. Aceasta era deja logodită cu un tînăr inginer, Friesendank, dintr-o familie bună şi înstărită. Părinţii erau de acord cu alegerea Lipăi, dar nu voiau s-o lase să se mărite atît de devreme, aşa că o sfătuiau să mai aştepte. Din acest motiv se produceau adevărate drame. Răsfăţată şi zănatică, Lipa, favorita familiei, ţipa la tatăl şi la mama ei, plîngea şi bătea din picior.

În această casă bogată, unde toţi o considerau pe Lara ca făcînd parte din familie, nimeni nu-şi amintea de banii împrumutaţi pentru Rodia şi nu făcea aluzie la ei.

Lara ar fi restituit de mult această datorie, dacă nu ar fi avut nişte cheltuieli permanente, a căror destinaţie o ascundea.

Fără să ştie Paşa, îi trimitea bani tatălui acestuia, exilatului în Siberia Antipov, şi o ajuta pe mama lui, o femeie bolnăvicioasă şi cîrcotaşă. În plus, încă şi în mai mare secret, îi reducea cheltuielile lui Paşa, plătind direct proprietarilor, fără ca el să ştie, o parte din costul mesei şi al casei.

Paşa, care era cu cîteva luni mai mic decît Lara, o iubea la nebunie şi nu ieşea din cuvîntul ei. La insistenţele ei, după absolvirea gimnaziului real, se apucase de latină şi greacă, pentru a putea urma filologia. Lara visa ca peste un an, după ce vor da examenele de stat, să se cunune cu Paşa şi să plece într-unul din oraşele de gubernie din Ural, el ca profesor de gimnaziu de băieţi, iar ea ca profesoară la un gimnaziu de fete.

Paşa locuia într-o cameră găsită de Lara, la nişte proprietari liniştiţi, într-o clădire nouă de pe stradela Kamergherski, nu departe de Hudojestvennîi Teatr.

În vara lui 1911 Lara vizită Duplianka, pentru cea din urmă oară, împreună cu familia Kologrivov. Îi plăcea la nebunie acest loc, îl iubea mai mult decît proprietarii. Aceştia ştiau acest lucru şi, cu privire la Lara, instauraseră o convenţie nescrisă pentru cazurile unor asemenea călătorii estivale. După ce trenul încins şi murdar îi lăsa în staţie şi-şi vedea de drum, iar Lara, în liniştea infinită, buimacă şi parfumată, îşi pierdea graiul de emoţie, o lăsau să plece singură pe jos la moşie, în timp ce ei cărau

bagajele şi le încărcau în şaretă, iar vizitiul de la Duplianka, îmbrăcat cu un pieptar, prin găurile căruia îi ieşeau mînecile cămăşii roşii, le povestea stăpînilor noutăţile locale ale sezonului trecut.

Lara mergea de-a lungul terasamentului, pe poteca bătătorită de drumeţi şi pelerini şi apoi o cotea pe cărăruia care străbătea lunca şi ducea spre pădure. Aici se oprea şi, mijindu-şi ochii, trăgea în piept aerul încărcat de aromele spaţiului aceluia vast. Acest aer îi era mai drag decît părinţii, i se părea mai dulce decît orice iubit şi mai înţelept decît orice carte. Pentru o clipă, Larei i se redescoperea sensul existenţei. Se află aici, se gîndea ea, pentru a se regăsi pe sine în acest farmec nebun al pămîntului, pentru a spune lucrurilor pe nume şi, dacă nu va fi în stare să facă aşa ceva, pentru a da naştere, din dragoste de viaţă, unor urmaşi care s-o facă în locul ei.

În această vară Lara venise extenuată de munca peste măsură pe care şi-o asumase. Se enerva uşor. Se dezvoltase în ea un sentiment de anxietate, pe care mai înainte nu-l avusese şi care, acum, îi minusculiza caracterul ce dovedise întotdeauna generozitate şi nobleţe.

Kologrivovii n-o lăsau să plece, o înconjurau cu aceeaşi dragoste. Însă de cînd Lipa terminase gimnaziul, Lara se simţea de prisos în această casă. Refuzase salariul, dar ei insistau. În acelaşi timp însă, avea nevoie de bani şi se jena, în calitatea ei de musafiră, să caute un cîştig în altă parte, ceea ce ar fi fost, de altfel, imposibil.

Lara considera că situaţia ei este falsă şi insuportabilă. I se părea că este o povară pentru aceşti oameni, dar că ei nu o arată. Era o povară pentru ea însăşi. Ar fi vrut să fugă încotro vedea cu ochii şi de ea însăşi, şi de Kologrivovi, însă, în concepţia ei, trebuia mai întîi să restituie datoria. Neavînd de unde face rost de bani, se simţea ostatecă din pricina prostiei lui Rodia şi nu-şi găsea locul. O chinuia o furie neputincioasă.

În tot şi în toate i se năzăreau semne de desconsideraţie. Dacă invitaţii familiei Kologrivov erau atenţi cu ea însemna că aceştia o privesc ca pe o „guvernantă" smerită, ca pe o pradă uşoară. Iar cînd era lăsată în pace îşi spunea că, pentru ei, este un zero absolut, pe care nici nu-l bagă în seamă.

Aceste accese de ipohondrie n-o împiedicau pe Lara să participe la distracţiile numeroşilor oaspeţi care îşi

petreceau vacanța la Duplianka. Se scălda și înota, se plimba cu barca, participa la picnicuri nocturne pe malul celălalt al rîului, dansa și aprindea focuri de artificii la un loc cu ceilalți. Juca în spectacole improvizate și o pasionau concursurile de tir cu mauserele scurte, cărora le prefera totuși revolverul ușor al lui Rodia. Ajunsese să-l mînuiască cu destulă precizie și, în glumă, își exprima regretul că e femeie și nu poate face carieră de duelist. Nici singură nu știa ce vrea.

Această stare de dezorientare se accentuă după ce se întoarseră în oraș. Neplăcerilor ei li se adăugaseră aici micile certuri cu Pașa (avea grijă să nu se certe serios cu el, pentru că îl considera ultima ei apărare). În ultimul timp Pașa manifesta mici semne de înfumurare. Notele didacticiste din conversația lui o amuzau și o întristau pe Lara.

Pașa, Lipa, Kologrivovii, banii – toate acestea i se învîrtejeau în minte. I se urîse, își ieșea din minți încetul cu încetul. Îi venea s-o rupă cu tot ce cunoscuse și trăise pînă atunci ca să înceapă ceva nou. În această stare de spirit, cu ocazia Crăciunului din anul 1911, ajunsese la o decizie teribilă: se va despărți imediat de Kologrivovi, își va aranja viața cumva independent, iar banii necesari pentru aceasta îi va împrumuta de la Komarovski. Larei i se părea că, după ceea ce se întîmplase, după anii de libertate pe care reușise ulterior să-i cucerească, el e obligat s-o ajute cavalerește, dezinteresat, fără să ceară nici un fel de explicații și fără s-o împroaște cu noroi.

Cu acest scop, în seara zilei de 27 decembrie, se duse în strada Petrov și, ieșind din casă, își pusese în manșon pistolul lui Rodia, pe care-l încărcase și-i trăsese piedica, avînd intenția să-l împuște pe Viktor Ippolitovici, dacă acesta ar refuza-o, ar înțelege-o anapoda sau ar înjosi-o într-un fel sau altul.

Teribil de tulburată, mergea pe străzile împodobite sărbătorește, fără să vadă nimic în jurul ei. Împușcătura plănuită răsunase deja în închipuirea ei și nu mai avea absolut nici o importanță cui îi fusese destinată. Împușcătura era singurul lucru de care era conștientă. Focul de revolver îi răsunase în urechi tot drumul, glonțul îl dobora pe Komarovski, o dobora pe ea însăși, nimerea în propria ei soartă și în stejarul de pe pajiștea de la Duplianka, pe trunchiul căruia era crestată o țintă.

8

– Nu-mi atingeţi manşonul, îi spuse ea Emmei Ernestovna, care îi deschisese uşa şi cu exclamaţii de „oh" şi „ah" îşi întinsese mîinile spre Lara ca s-o ajute să se dezbrace.

Viktor Ippolitovici nu era acasă. Emma Ernestovna continua s-o roage pe Lara să intre şi să-şi scoată haina de blană.

– Nu pot. Mă grăbesc. Unde-i?

Emma Ernestovna îi spuse că cel căutat se află la o petrecere de Crăciun. Cu adresa în mînă, Lara coborî în fugă scara întunecoasă, care-i aminti brusc totul, trecu pe lîngă stemele colorate de la ferestre şi se duse la *Mucinoi gorodok*, la familia Sventiţki.

Abia acum, ajunsă a doua oară în stradă, Lara începu să-şi dea seama pe ce lume se află. Iarna. Oraşul. Seara.

Era un ger muşcător. Străzile erau acoperite de un strat negru de gheaţă, gros ca fundurile sticlelor de bere sparte. Gerul îi tăia dureros respiraţia. Văzduhul era ticsit de chiciură cenuşie şi se părea că înţeapă şi gîdilă la fel cum o mîngîia aspru şi-i intra în gură blana ei de etolă. Cu inima clocotindă, Lara străbătea străzile pustii. În drum vedea aburul ieşind din uşile ceainăriilor şi birturilor. Din ceaţă răsăreau feţele înfrigurate ale trecătorilor, roşii precum cîrnaţii, boturi păroase de cai şi cîini, cu bărbi de ţurţuri. De sub stratul gros de gheaţă şi zăpadă, ferestrele caselor păreau spoite cu var şi pe suprafeţele lor opace jucau reflexele multicolore ale brazilor de Crăciun şi umbrele celor ce se distrau, de parcă trecătorilor li s-ar fi arătat din interioare imagini ceţoase, proiectate pe nişte cearşafuri albe, atîrnate în dreptul unei lanterne magice.

Ajungînd în strada Kamergherski, Lara se opri. „Nu mai pot, nu mai rezist, gemu ea aproape cu voce tare. Urc la el şi-i spun totul", se gîndi, după ce izbuti să-şi stăpînească tulburarea. Deschise uşa grea, impozantă şi intră.

9

Roşu la faţă de încordare, bombîndu-şi obrazul cu limba, Paşa se chinuia în faţa oglinzii, punîndu-şi gulerul

şi încercînd să bage butonul în găurile apretate ale plastronului. Se pregătea să meargă într-o vizită şi era încă atît de pur şi inocent, încît se zăpăcise atunci cînd Lara, intrînd fără să bată la uşă, îl găsise cu această mică lacună în ţinută. Remarcă imediat tulburarea ei. Fetei i se tăiaseră picioarele. Intră, împingînd cu greu fusta, de parcă ar fi păşit printr-un vad.

– Ce-i cu tine? Ce s-a întîmplat? o întrebă el îngrijorat, dînd fuga spre ea.

– Şezi lîngă mine. Şezi aşa cum eşti. Nu te mai ferchezui. Mă grăbesc. Trebuie să plec imediat. Nu pune mîna pe manşon. Ai răbdare. Întoarce-te o clipă cu spatele.

El îi făcu pe plac. Lara era îmbrăcată într-un costum englezesc. Îşi scoase jacheta, o puse în cui şi mută revolverul lui Rodia în buzunarul jachetei. Apoi, aşezîndu-se iarăşi pe canapea, îi spuse:

– Acum poţi să te uiţi. Aprinde o lumînare şi stinge becul.

Larei îi plăcea să stea de vorbă în lumina palidă a lumînărilor. Paşa avea tot timpul în casă un pachet nedesfăcut de lumînări. Scoase mucul vechi, mută sfeşnicul pe pervaz, înfipse în el o lumînare nouă şi o aprinse. Flăcăruia se înecă în stearină, împroşcă în toate părţile steluţe trosnitoare, apoi se ascuţi ca o săgeată. Camera se umplu de o lumină catifelată. Pe geam, în dreptul flăcării, gheaţa începu să se topească şi să contureze un ochi negru.

– Ascultă, Patulia, îi spuse Lara. Am necazuri. Trebuie să mă ajuţi să scap de ele. Nu te speria şi nu mă întreba nimic, dar renunţă la gîndul că noi sîntem ca toată lumea. Trebuie să iei lucrurile în serios. Sînt într-o primejdie permanentă. Dacă mă iubeşti şi vrei să mă salvezi, hai să nu mai amînăm. Hai să ne căsătorim imediat.

– Păi, asta-i dorinţa mea dintotdeauna, o întrerupse el. Stabileşte tu ziua şi eu n-am să stau pe gînduri. Dar spune-mi clar şi răspicat ce-i cu tine, nu mă chinui cu parabole.

Însă Lara schimbă subiectul, evitînd să-i dea un răspuns direct. Discutară încă mult timp pe marginea unor teme care nu aveau nici o legătură cu pricina tristeţii ei.

10

În această iarnă, Iura scria o lucrare despre nervii retinei, pe care avea de gînd s-o prezinte ca să cîştige medalia de aur ce se acorda cu ocazia absolvirii universităţii. Deşi termina medicina generală, Iura cunoştea ochiul cu minuţia unui viitor oculist.

Acest interes faţă de fiziologia văzului era susţinut de celelalte laturi ale firii lui, de aptitudinile creatoare şi de meditaţiile lui asupra esenţei imaginii artistice şi a construcţiei ideii logice.

Tonia şi Iura mergeau cu o sanie la familia Sventiţki, la sărbătoarea de Crăciun. Trăiseră unul lîngă altul şase ani, împreună prin începutul adolescenţei şi sfîrşitul copilăriei. Se cunoşteau perfect unul pe altul. Aveau obiceiuri comune, acelaşi mod de a-şi arunca reciproc vorbe maliţioase, acelaşi fel de a pufni întretăiat drept răspuns. Aşa mergeau şi acum, tăcuţi, strîngîndu-şi buzele din cauza frigului şi schimbînd scurte remarce. Fiecare îşi rumega gîndurile lui.

Iura îşi aminti că se apropie termenul concursului şi că trebuie să se grăbească cu lucrarea, gînd care sărea imediat spre alte lucruri în buimăceala sărbătorească a sfîrşitului de an, care se simţea pe străzi.

La facultatea lui Gordon se edita o revistă hectografiată. Iura îi promisese de mult amicului său, care era redactor, un articol despre Blok. De Blok era obsedat tot tineretul din ambele capitale, Iura şi Mişa în mod special.

Însă nici aceste gînduri nu rămîneau pentru mult timp în mintea lui Iura. Mergeau cu bărbiile cufundate în gulerele de blană, îşi frecau urechile îngheţate şi prin cap le treceau cîte şi mai cîte. Însă un anume gînd dăinuia în minţile amîndurora.

Recenta scenă din odaia Annei Ivanovna îi făcuse pe amîndoi să renască. În clipa aceea li se deschiseseră parcă ochii şi se priviseră cu adevărat unul pe celălalt.

Tonia, acest vechi amic, această evidenţă înţeleasă, care nu trebuia explicată, se dovedise lucrul cel mai inaccesibil şi mai complex din tot ce-şi putea închipui Iura, se dovedise că este femeie. Cu un oarecare efort de fantezie, Iura se putea închipui eroul care urcă pe Ararat, profet, învingător, orice altceva, numai nu femeie.

Şi iată că această sarcină supremă şi aproape imposibilă şi-o luase Tonia pe umerii ei mici şi fragili (lui Iura începuse să i se pară dintr-o dată slabă şi delicată, deşi era o fată destul de bine făcută). Şi el se simţea acaparat de acea simpatie arzătoare, de acea uimire sfioasă, care este chiar începutul unei pasiuni. Acelaşi lucru, cu modificările de rigoare, se întîmplase şi în atitudinea Toniei faţă de Iura.

Iura îşi spunea că, poate, n-ar fi trebuit să plece acum de acasă. Îi era teamă ca nu cumva să se întîmple ceva în lipsa lor. Rememoră clipele de dinaintea plecării. Aflînd că Anna Ivanovna se simte mai rău, ei, îmbrăcaţi deja în hainele de gală, s-au dus în camera ei şi i-au spus că nu mai pleacă. Însă ea se revoltase şi le poruncise categoric să meargă la sărbătoarea bradului. Iura şi Tonia se duseseră după draperie, în nişa adîncă a ferestrei, ca să vadă cum e vremea afară. Cînd au ieşit din nişă, amîndouă jumătăţile draperiei se lipiseră de hainele lor noi, nepurtare. Pînza uşoară de tul se tîrîse cîţiva paşi după rochia Toniei, ca un văl de cununie în urma miresei. Toţi izbucniseră în rîs, uluiţi brusc de această asemănare.

Acum Iura privea împrejur şi avea în faţa ochilor ceea ce văzuse Lara cu puţin timp înainte. Sania lor făcea un zgomot nefiresc de puternic, care trezea un ecou nefiresc de prelung printre copacii degeraţi din grădini şi de pe bulevarde. Ferestrele îngheţate ale caselor îşi clipoceau lumina tulbure şi păreau nişte casete preţioase din topaz fumuriu. Înlăuntrul lor pîlpîia Crăciunul Moscovei, ardeau lumînările în pomi, petreceau musafirii şi mascaţii poznaşi se jucau de-a v-aţi ascunselea şi de-a ineluş-învîrtecuş.

Deodată lui Iura îi trecu prin minte că Blok este Crăciunul în toată viaţa Rusiei, în modul de viaţă citadin, septentrional şi în noua literatură, sub cerul înstelat al unei străzi moderne şi împrejurul unui brad cu lumînări aprinse într-un salon al secolului nostru. Îşi spuse că nu-i nevoie de nici un articol despre Blok şi că trebuie pictată o închinare rusească a magilor, cum au olandezii, un tablou în care să apară gerul, lupii şi pădurea întunecată de brazi.

Treceau pe strada Kamergherski. Lui Iura îi atrase atenţia un rotocol de gheaţă topită de pe sticla unei ferestre. Prin acest rotocol se vedea flacăra unei lumînări, care arunca spre stradă o privire aproape

conştientă, de parcă flacăra trăgea cu ochiul la trecători şi aştepta pe cineva.

„Pe masă-o lumînare ardea. O lumînare...", şoptea Iura în sinea lui începutul a ceva tulbure, încă diform, sperînd că urmarea va prinde contur de la sine, de bunăvoie. Dar continuarea nu veni.

11

Din timpuri imemoriale, sărbătoarea bradului se desfăşura la familia Sventiţki după acelaşi ritual. La zece, cînd copiii plecau pe la casele lor, bradul era aprins pentru a doua oară pentru tineret şi adulţi, iar petrecerea continua pînă dimineaţă. Oamenii mai în vîrstă jucau cărţi în sala pompeiană, care era continuarea salonului şi o despărţea de acesta o draperie grea, atîrnată de inele mari din bronz. În zori, se aşezau cu toţii la masă.

– De ce-aţi venit aşa tîrziu? îi întrebă Georges, nepotul familiei Sventiţki, traversînd în fugă holul şi intrînd în camera din fundul apartamentului, unde-l aşteptau unchiul şi mătuşa. Iura şi Tonia se gîndiră şi ei să-l urmeze ca să-i salute pe amfitrioni. Mai întîi se dezbrăcară şi aruncară o privire în salon.

Împrejurul bradului care fumega fierbinte, încins cu trei şiruri de lumini pîlpîitoare, se mişcau, aidoma unui zid compact, o mulţime de oameni care, foşnindu-şi rochiile şi călcîndu-se pe picioare, se plimbau şi discutau, privindu-i pe cei care dansau.

În mijlocul cercului dansatorii se învîrteau nebuneşte. Îi răsucea, îi aranja perechi şi-i alinia fiul substitutului de procuror, liceanul Koka Kornakov. Acesta dirija dansul şi, cît îl ţinea gura, striga dintr-un capăt al sălii la celălalt: *„Grand rond ! Chaine chinoise"* – şi totul se făcea după cum spunea el. *„Une valse, s'il vous plaît !"*, îi zbiera el pianistului şi, în fruntea primului tur, îşi învîrtea partenera *à troi temps, à deux temps*, încetinind şi micşorînd tot mai mult rotirile pînă la mutări abia perceptibile de pe un picior pe altul, care nu mai erau deloc vals, ci doar un ecou al acestuia, pe care să se stingă. Şi toţi aplaudau şi această mulţime în mişcare, foşnitoare şi zgomotoasă, era străbătută de servitori care aduceau îngheţată şi băuturi răcoritoare. Băieţii şi femeile îmbujorate încetau

pentru o clipă țipetele și rîsetele, sorbeau grăbiți și lacomi sucurile și limonada și, de îndată ce puneau paharul pe platou, își reluau țipetele și rîsetele cu o energie de zece ori sporită, de parcă ar fi înghițit cine știe ce elixir al veseliei.

Fără să intre în salon, Tonia și Iura se duseră în cealaltă parte a casei, acolo unde erau gazdele.

12

Camerele din spate erau ticsite de lucrurile aduse din sala de bal și din salon, pentru a face acolo mai mult loc. Aici era atelierul vrăjit al amfitrionilor, depozitul lor de Crăciun. Mirosea a vopsele și clei, peste tot erau împrăștiate suluri de hîrtie colorată și teancuri de cutii cu steluțe pentru cotilion și cu lumînări de brad.

Domnul și doamna Sventițki numerotau cadourile, scriau cartonașe pentru locurile de la masă și făceau bilete pentru o loterie. Îi ajuta Georges, însă acesta greșea adeseori la numărătoare și ei îl apostrofau iritați. Domnul și doamna Sventițki se bucurară grozav de apariția lui Iura și a Toniei. Îi știau de cînd erau copii, așa că, fără multă vorbă, îi puseră la muncă.

– Feliața Semionovna nu vrea să înțeleagă că toate astea trebuiau pregătite din timp, nu acum, în toiul petrecerii, cînd au venit musafirii. Ah, Georges, încurcă-lume ce ești, iar faci totul anapoda! Ți-am spus doar că bombonierele cu drajeuri trebuie puse pe masă, iar cele goale pe canapea. Iar ai făcut pe dos.

– Mă bucur că Anna se simte mai bine. Pierre și cu mine eram atît de îngrijorați.

– Da, dragă, dar vezi că aici e problema: se simte mai rău. Numai că tu înțelegi totul *devant-derrière*.

Iura și Tonia își pierdură prima parte a serii în culise, împreună cu Georges și cu bătrînii Sventițki.

13

În tot acest timp, petrecut de ei cu gazdele, Lara se aflase în sala de dans. Deși nu era îmbrăcată pentru bal și nu cunoștea pe nimeni, ba se lăsa, ca o somnambulă,

rotită de Koka Kornakov, ba rătăcea fără rost prin sală, ca o curcă plouată.

O dată sau de două ori se oprise şovăind în pragul salonului, bătînd pasul pe loc, în speranţa că poate Komarovski, care şedea cu faţa spre sală, o va remarca. Însă acesta nu-şi ridica nasul din cărţile pe care le ţinea cu mîna stîngă ca pe o pavăză şi fie într-adevăr n-o remarca, fie se prefăcea. Lara clocotea de indignare. În timpul acesta în salon intrase o fată pe care Lara nu o cunoştea. Komarovki o învăluise pe necunoscută cu privirea atît de bine ştiută de Lara. Flatată, fata îi zîmbise lui Komarovski, îmbujorată şi topită de plăcere. Văzînd această scenă, Lara mai că nu ţipase. Un val de ruşine i se urcase în obraji, fruntea şi gîtul i se înroşiseră. „Încă o victimă", se gîndise ea, văzîndu-se ca într-o oglindă pe ea, cea de altădată, şi întreaga ei istorie. Însă nu renunţase încă la planul ei de a sta de vorbă cu Komarovski, aşa că, aşteptînd un moment mai potrivit pentru încă o tentativă, se forţă să se calmeze şi se întoarse în sala de dans.

Komarovski juca la aceeaşi masă cu încă trei bărbaţi. Partenerul de lîngă el era tatăl liceanului filfizon care-o invitase iarăşi pe Lara la vals. Acest lucru ea îl înţelese din cele două-trei cuvinte pe care le schimbase cu cavalerul, rotindu-se prin sală. Iar bruneta aceea înaltă în rochie neagră, cu ochii jucăuşi şi fierbinţi şi cu gîtul lung ca de şarpe, care în fiecare clipă se muta din salon în sală, unde-şi desfăşura talentele fiul ei, pentru ca imediat să se întoarcă în salon, lîngă soţul ei ocupat cu cărţile de joc, era mama lui Koka Kornakov. În sfîrşit, află, din întîmplare, că fata care provocase sentimentele acelea complicate în sufletul Larei era sora lui Koka, ceea ce însemna că suspiciunile ei erau neîntemeiate.

– Kornakov, i se prezentase Koka de la bun început. Dar atunci nu reţinuse numele. Kornakov, îi repetă el în timpul ultimului tur alunecos, conducînd-o spre un fotoliu şi înclinîndu-se în faţa ei.

De data aceasta Lara auzise bine numele. „Kornakov, Kornakov" – căzu ea pe gînduri. Sună cumva cunoscut. Ceva neplăcut. Apoi îşi aminti. Kornakov este substitutul procurorului de la Curtea de apel a Moscovei. El reprezentase inculparea la procesul grupului de feroviari o

dată cu care fusese judecat şi Tiverzin. La rugămintea Larei, Lavrenti Mihailovici se dusese ca să-l „ungă", ca să nu fie prea zelos la proces, însă nu izbutise. Asta era! Aşa deci. Interesant. Kornakov. Kornakov.

14

Trecuse de miezul nopţii, poate chiar şi de ora unu. Lui Iura îi vîjîiau urechile. După pauză, în decursul căreia băuseră ceai cu *petits fours*, dansul reîncepuse. Lumînările din pom erau pe terminate, însă nimeni nu se mai îngrijea să le schimbe.

Iura rămăsese dezorientat în mijlocul sălii, uitîndu-se la Tonia, care dansa cu un necunoscut. Plutind pe lîngă Iura, Tonia azvîrlea, cu lovituri de picior, mica trenă a rochiei ei prea lungi de atlas şi, plescăind astfel ca un peştişor, dispărea în mulţimea celor care dansau.

Fata era înfierbîntată. În timpul pauzei, cînd şezuseră alături în sufragerie, refuzase ceaiul şi-şi potolise setea cu nenumărate mandarine pe care le curăţa de coaja aromată ce se desprindea cu uşurinţă. Îşi scotea mereu, de sub cingătoare sau din mînecă, batista minusculă cît o floare de mandarin şi îşi ştergea firicelele de transpiraţie care i se scurgea pe la colţurile gurii sau printre degetele lipicioase din pricina sucului lăsat de fructe. Rîzînd, fără să tacă măcar o clipă, îşi punea maşinal batista la loc, sub cingătoare sau într-un volănaş al corsajului.

Acum, dansînd cu acest cavaler necunoscut şi atingîndu-l din mişcare pe Iura, care se dădea la o parte şi se încrunta, Tonia îi strîngea strengăreşte mîna şi-i zîmbea cu subînţeles. După una din aceste strînsori, batista pe care o ţinea în mînă, rămase în palma lui Iura. El o duse la buze şi-şi închise ochii. Batista păstra mirosul amestecat al coajei de mandarine şi parfumul fierbinte al palmei Toniei, la fel de fermecător. Se petrecea ceva nou în viaţa lui Iura, ceva nemaiîncercat pînă atunci, care îl sfredelea din creştet pînă în tălpi. Parfumul infantil-naiv era intim şi sincer, ca un cuvînt şoptit în întuneric. Iura stătea cu ochii şi buzele înfundate în batistă, sorbindu-i mireasma. Deodată, în casă se auzi o împuşcătură.

Toți întoarseră capetele spre draperia care despărțea salonul de sala de dans. Urmară cîteva clipe de tăcere. Apoi începu buimăceala. Toți începură să se agite și să țipe. O parte, în frunte cu Koka Kornakov, se repeziră spre locul de unde răsunase împușcătura. De-acolo însă veneau cîțiva oameni, se auzeau amenințări, hohote de plîns, vălmășag de ceartă.

– Ce-a făcut, Doamne, ce-a făcut! repeta cu disperare Komarovski.

– Boria, mai trăiești? Boria, trăiești? țipa isteric doamna Kornakova. Mi s-a spus că printre invitați este doctorul Drokov. Da, dar unde-o fi? Ah, lăsați-mă, vă rog! Pentru dumneavoastră nu-i decît o zgîrietură, dar pentru mine asta-i justificarea vieții mele. Oh, sărmanul meu mucenic, tu i-ai demascat pe toți criminalii ăștia! Uite-o, uite-o pe ticăloasă! Îți scot ochii, tîrfă! Nu mai scapă ea de-acum! Ce-ați spus, domnule Komarovski? În dumneavoastră? În dumneavoastră a tras? Nu, nu mai pot. Domnule Komarovski, sînt foarte îndurerată, veniți-vă în fire, nu pot gusta glumele acum. Koka, Kokocika, tu ce părere ai? În tatăl tău... Da... Dar mîna lui Dumnezeu... Koka! Koka!

Din salon mulțimea se tălăzui în sala de dans. În mijlocul grupului, rîzînd tare și încredințîndu-i pe toți că n-a pățit nimic, venea Kornakov, apăsînd un șervețel curat pe rana care îi sîngera la mîna stîngă. Alt grup, puțin mai în urmă și mai într-o parte, o înconjura pe Lara.

Văzînd-o, Iura rămase mut de uimire. Ea era! Și iarăși a apărut în niște circumstanțe neobișnuite! Și iarăși e la mijloc omul ăsta cu părul argintiu. Însă acum Iura îl cunoaște. E vestitul avocat Komarovski, implicat în procesul cu moștenirea rămasă de la tatăl lui. Poate să nu-l salute, amîndoi se prefac că nu se recunosc. Însă ea... Deci ea a tras? În procuror? Cu siguranță face parte dintr-o grupare politică. Sărmana. De-acum bine n-o să-i fie. Ce mîndră și ce frumoasă e! Iar ăștia! O tîrăsc, diavolii, îi răsucesc mîinile la spate, de parcă ar fi o hoață.

Însă imediat își dădu seama că se înșală. Larei i se tăiaseră picioarele. Era ținută de brațe ca să nu cadă. Cu greu, cîțiva oameni o duseră pînă la un fotoliu, în care ea se prăbuși fără vlagă.

Iura se repezi la ea ca să o facă să-şi vină în fire, însă se gîndi că ar fi mai bine să-şi manifeste mai întîi interesul pentru victima închipuită a atentatului. Se apropie de Kornakov şi-i spuse:

– S-a spus că aveţi nevoie de ajutor medical! Pot să vi-l ofer. Arătaţi-mi mîna... Da, aţi avut noroc. Pentru un fleac ca ăsta nici măcar nu v-aş bandaja. Dar o picătură de iod n-are ce să vă strice. Iat-o pe Feliţata Semionova, o s-o rugăm pe ea să ne dea.

Doamna Sventiţkaia şi Tonia, care veniseră iute spre Iura, erau albe ca varul la faţă. Îi spuseră să lase totul baltă şi să se îmbrace cît poate de repede: a venit cineva de la ei de-acasă, unde nu-i a bine. Iura se sperie, bănuind ce-i mai rău şi, uitînd de toate, se repezi la garderobă.

15

Cînd, alergînd cu sufletul la gură, dădură buzna în casa de pe strada Sivţev, Anna Ivanovna nu mai era în viaţă. Murise cu zece minute înaintea sosirii lor. Murise în urma unui lung acces de astmă, cauzat de un edem pulmonar acut, nedescoperit la timp.

În primele ceasuri Tonia ţipase ca din gură de şarpe, se zvîrcolise spasmodic şi nu recunoscuse pe nimeni. A doua zi se linişti, ascultă cu răbdare ce-i spuneau tatăl ei şi Iura, dar nu le putea răspunde decît dînd din cap, pentru că, de îndată ce deschidea gura, durerea o copleşea cu aceeaşi putere şi ţipetele răbufneau singure din ea, ca din gura unei smintite.

Ore întregi şedea în genunchi lîngă răposată şi, în pauzele dintre panahide, îmbrăţişa, cu mîinile ei mari şi frumoase, colţul sicriului cu partea de podium pe care era aşezat şi cu coroanele care îl acopereau. Nu vedea pe nimeni în jurul ei. Dar de îndată ce îşi încrucişa privirile cu ai casei, se ridica repede, aluneca cu paşi repezi prin odaie abia stăpînindu-şi plînsul, apoi urca scara în fugă, intra în camera ei şi, prăbuşindu-se pe pat, îşi îngropa în pernă exploziile disperării care-i tălăzuia în suflet.

De durere, din pricina statului îndelung în picioare şi a lipsei de somn, din pricina cîntărilor răguşite şi a luminii orbitoare a lumînărilor aprinse zi şi noapte, în sfîrşit – din cauza răcelii contractate în ultimele zile,

Iura avea sufletul plin de o dulce învălmăşeală, fericit-buimacă şi îndoliat-solemnă.

Cu zece ani în urmă, cînd murise mama lui, Iura era încă un copil. Şi acum îşi amintea cît de neconsolat plîngea, doborît de durere şi de spaimă. Pe atunci lucrul cel mai important nu era în el. Pe-atunci nici măcar nu-şi dădea seama că există o fiinţă, Iura, independentă de alţii, care are un preţ şi prezintă un oarecare interes. Atunci importanţă avea ceea ce îi era exterior, ceea ce era în afara lui. Lumea exterioară îl încercuia şi era palpabilă, opacă şi indiscutabilă, ca un codru, şi Iura fusese atît de cutremurat de moartea mamei, pentru că se rătăcise cu ea în acest codru şi deodată rămăsese acolo singur, fără ea. Codrul era alcătuit de toate lucrurile lumii – de nori, de firmele oraşului, de baloanele din foişoarele de foc, de călăreţii care goneau înaintea trăsurii cu Sfînta Fecioară, avînd nişte apărători pe urechi, ca să nu stea cu capul acoperit în prezenţa sfintei icoane. Codrul îl mai alcătuiau şi vitrinele magazinelor din pasaje şi cerul neînchipuit de înalt noaptea, cu stelele, bunul Dumnezeu şi sfinţii.

Acest cer inaccesibil şi înalt se înclina mult, mult de tot spre el, spre creştetul lui de copil şi spre poala doicii, cînd aceasta începea să povestească ceva din istoriile divine, şi devenea apropiat şi domestic, ca vîrfurile tufelor de alun, cînd copiii le îndoaie şi culeg fructele. Cerul părea că se cufundă în ligheanul lui poleit şi, după ce se scălda în foc şi aur, ieşea din camera lui de copil şi se transforma în utrenie sau obednie în mica lor biserică, unde doica îl ducea să se roage. Acolo stelele de pe cer se prefăceau în candele, Dumnezeu – în părinte şi toate îşi ocupau locul lor meritat. Însă lucrul cel mai important era lumea reală a celor mari şi oraşul, care, asemenea codrului, se întindea întunecat împrejurul lui. Atunci, cu toată exaltarea lui de mică sălbăticiune, Iura credea în existenţa Dumnezeului acestei păduri, aşa cum credea în existenţa pădurarului.

Acum însă lucrurile stăteau cu totul altfel. În toţi aceşti ani de şcoală medie şi superioară, Iura se ocupase de antichităţi, de teologie, de legende şi poeţi, de ştiinţele despre trecut şi despre natură, studiindu-le ca pe o cronică de familie, ca pe propria sa genealogie. Acum nu

se mai temea de nimic, nici de viaţă, nici de moarte, acum toate lucrurile din lume erau cuvinte din vocabularul lui. Se simţea pe picior de egalitate cu întregul univers şi asculta acum panahidele pentru Anna Ivanovna cu totul altfel decît le ascultase pe cele pentru mama lui. Atunci leşina de durere, se temea şi se ruga. Acum însă asculta slujba de pomenire ca pe un mesaj care îi era adresat direct şi care îl privea în mod nemijlocit. Asculta cu atenţie aceste cuvinte şi le pretindea sens, expresie inteligibilă, aşa cum trebuie să aibă toate lucrurile. Şi nu era nimic comun cu evlavia în acest sentiment al continuităţii faţă de forţele supreme ale pămîntului şi cerului, cărora le arăta smerenie doar în calitatea de precursori ai lui.

16

„Sfinte Dumnezeule, atotputernicule şi nemuritorule, miluieşte-ne pe noi." Ce-i asta? Unde se află acum? Sicriul. Sicriul este scos din casă. Trebuie să se trezească. Pe la cinci şi ceva s-a trîntit îmbrăcat pe canapeaua asta. Cu siguranţă, are febră. Acum este căutat în toată casa şi nimeni nu-şi dă seama că e în bibliotecă şi doarme dus în colţul din fund, îndărătul rafturilor cu cărţi, înalte pînă-n tavan.

„Iura, Iura!", îl strigă din apropiere portarul Markel. A început scoaterea sicriului, Markel trebuie să scoată în stradă coroanele, nu-l găseşte pe Iura şi, în plus, s-a blocat în dormitor, unde coroanele sînt clădite una peste alta şi uşa nu se deschide în întregime din pricina uşii şifonierului care se deschisese şi nu-l lăsa pe Markel să treacă.

– Markel! Markel! Iura! se aud strigăte din stradă.

Cu o lovitură de picior, Markel înlătură obstacolul şi aleargă pe scară cu cîteva coroane în mîini.

„Sfinte Dumnezeule, atotputernicule şi nemuritorule, miluieşte-ne pe noi"... Ca o boare uşoară, cîntarea adie în stradă şi încremeneşte deasupra ei, de parcă cineva ar fi mîngîiat aerul cu o pană uşoară de struţ. Totul se clatină: coroanele şi trecătorii, capetele cailor împodobite cu panaşe, cădelniţa cu lanţ purtată de mîna preotului, pămîntul alb de sub picioare.

– Iura! Doamne, te-am găsit! Trezește-te, te rog, îl zgîlțîie Șura Schlesinger, care a izbutit să-l găsească. Ce-i cu tine? Se scoate sicriul din casă. Vii și tu?

– Sigur că vin.

17

Prohodul se terminase. Tîrșîindu-și prin ger picioarele, cerșetorii se înghesuiseră în două șiruri. Se clătinară, se mișcară încet dricul, cabrioleta cu coroanele, trăsura familiei Krueger. Mai aproape de biserică se înșiruiseră trăsurile birjarilor. Din biserică ieși Șura Schlesinger, plînsă și tristă. Ridicîndu-și colțul voalului ud de lacrimi, aruncă o privire cercetătoare de-a lungul șirului de trăsuri. Găsindu-i cu privirea pe hamalii de la agenție, le făcu semn să vină și dispăru împreună cu ei în biserică. Din pridvorul acesteia ieșeau tot mai mulți oameni.

– Uite că i-a venit rîndul și Annei Ivanovna. Ne-a părăsit, sărmana, s-a dus în drumul cel mai lung.

– Da, și-a sfîrșit zbuciumul. S-a dus să se odihnească.

– Ați venit cu trăsura sau pe jos?

– Mi-au amorțit picioarele. Facem cîțiva pași și ne urcăm în trăsură.

– Ați băgat de seamă ce întristat e Fufkov? Nu-și mai ia ochii de la răposata, lacrimile-i curg gîrlă, se smiorcăie, parcă s-ar fi prăvălit cerul peste el. Și-alături e soțul moartei.

– Toată viața a fost cu binoclul pe ea.

Discutînd asemenea lucruri, convoiul se tîrî pînă în capătul celălalt al orașului, la cimitir. Era o zi mai potolită după gerurile precedente. Văzduhul era plin de o povară nemișcată, părăsit de ger și de încă o viață de om. Părea a fi o zi creată de însăși natura pentru înmormîntări. Ninsoarea murdară parcă se cernea printr-un văl de doliu, de după garduri se iteau brazi uzi și negri, vîrstați cu argint, părînd și ei îndoliați.

Era același cimitir pe care Iura nu-l putea uita, locul unde se odihnea Maria Nikolaevna. În ultimul timp nu trecuse pe la mormîntul ei. „Mamă", șopti el, privindu-l de departe, și șoapta lui scăpă parcă de pe buzele anilor de atunci.

Se împrăştiară solemn şi chiar expresiv pe aleile curăţate de zăpadă, ale căror şerpuiri bruşte nu se potriveau deloc cu uniformitatea îndoliată a paşilor lor. Aleksandr Aleksandrovici o ducea pe Tonia de braţ. În urma lor veneau Kruegerii. Toniei îi şedea bine doliul.

Pe crucile de pe cupole şi pe zidurile roz ale mănăstirii zdrenţele de chiciură păroasă păreau petice de mucegai. În colţul din fund al curţii mănăstirii, de la un zid la altul, erau întinse frînghii cu rufe puse la uscat: cămăşi cu mînecile grele, îngheţate, feţe de masă de culoarea piersicii, cearşafuri puse pieziş, rău stoarse. Iura privi într-acolo şi îşi dădu seama că este chiar locul unde în copilăria lui hălăduia viscolul, dar priveliştea fusese schimbată de construcţiile noi apărute.

Iura mergea singur, înaintea celorlalţi. Din cînd în cînd se oprea şi îi aştepta. Ca răspuns la dezolarea pe care o adusese moartea în sînul acestei mici comunităţi ce venea din urmă, el simţea nevoia de profunzime, voia să viseze şi să gîndească, să lucreze asupra formelor, să creeze frumosul. Acum, ca niciodată mai înainte, era convins de faptul că arta întotdeauna, fără întrerupere, se ocupă cu două lucruri. Ea meditează asupra morţii şi, prin asta, permanent creează viaţa. Arta mare, veritabilă este cea numită Revelaţia Sfîntului Ioan şi cea care o continuă.

Presimţea cu bucurie dispariţia lui, pentru două-trei zile, din orizontul familiei şi al universităţii, timp în care, în rîndurile sale de doliu după Anna Ivanovna, va introduce tot ce va aduna în suflet pînă atunci, tot ce îi va oferi viaţa; două-trei dintre cele mai frumoase trăsături de caracter ale răposatei; chipul îndoliat al Toniei; cîteva observaţii făcute pe stradă, în timpul întoarcerii de la cimitir; rufele spălate, apărute în locul în care cîndva, într-o noapte, şuierase viscolul, iar el, mic şi neajutorat, îşi plîngea mama.

Partea a IV-a

ÎN PRAGUL INEVITABILULUI

1

Aproape lipsită de cunoştinţă, Lara zăcea în patul Feliţatei Semionova. Împrejurul ei vorbeau în şoaptă domnul şi doamna Sventiţki, doctorul Drokov, servitorii.

Casa familiei Sventiţki se golise şi se cufundase în întuneric. Numai în mijlocul şirului de camere, în micul salon, ardea o lampă chioară pe un perete, aruncîndu-şi lumina înainte şi înapoi, de-a lungul camerelor ce dădeau una într-alta.

În acest spaţiu, ca şi cum n-ar fi fost musafir, ci stăpînul casei, se plimba încoace şi încolo Komarovski, măsurînd distanţa cu paşi nervoşi şi hotărîţi. Intra mereu în dormitor, ca să vadă ce se mai întîmplă acolo, apoi se ducea în celălalt capăt al casei, trecea pe lîngă bradul împodobit cu mărgele argintii şi ajungea în sufragerie, unde masa era încărcată de mîncărurile neatinse, iar paharele verzi zăngăneau cînd pe stradă trecea o trăsură sau cînd pe faţa de masă, printre farfurii, se căţăra cîte un şoricel.

Komarovski era foc şi pară. Sufletul îi era sfîşiat de sentimente contradictorii. Ce scandal şi ce ruşine! Era turbat. Îşi simţea poziţia în pericol. Această întîmplare îi submina reputaţia. Cu orice preţ, cît nu-i prea tîrziu, trebuie să ia măsuri, să curme bîrfa şi, dacă totuşi vestea s-a răspîndit, trebuie să muşamalizeze, să stingă zvonurile de la bun început. În plus, simţi iarăşi cît de irezistibilă poate fi această fată sălbatică, smintită. Văzuse de la început că nu e ca toate celelalte. Avusese întotdeauna ceva neobişnuit în ea. Totuşi, cît de adînc şi iremediabil i-a distrus viaţa! Se zbate, se agită şi se răzvrăteşte tot timpul, încearcă să-şi remodeleze destinul şi să înceapă o nouă viaţă.

Va trebui să o ajute din toate punctele de vedere, să-i închirieze o cameră, însă în nici un caz nu mai are voie s-o

atingă, ci, dimpotrivă, trebuie să dispară, să se retragă deoparte din drumul ei, să nu-i mai facă umbră, căci, așa cum este, nu-i mare lucru să-i mai facă una și mai și!

Și cîte necazuri îl așteaptă! Pentru așa ceva nimeni nu te mîngîie pe creștet. Încă e noapte, n-au trecut nici măcar două ceasuri de cînd a început tărășenia și deja apăruseră de două ori oamenii poliției, iar Komarovski trebuise să-l tragă pe comisar la bucătărie, încercînd să aplaneze lucrurile.

Însă cazul va evolua și se va complica. Va avea nevoie de dovezi că Lara a tras în el, nu în Kornakov. Dar nici asta nu rezolvă totul. De unele acuzații va fi absolvită, însă Lara va fi anchetată penal pentru restul.

Firește, el va depune toate eforturile în acest sens, dar, dacă ancheta va fi totuși începută, va trebui să facă rost de un raport de expertiză psihiatrică, din care să rezulte că Lara, în momentul atentatului, nu era responsabilă de faptele ei. Astfel s-ar putea închide cazul.

Rumegînd aceste gînduri, Komarovski începu să se calmeze. Noaptea trecuse. Dîre de lumină prinseră să umble prin camere, uitîndu-se pe sub mese și canapele, aidoma unor hoți sau experți ai caselor de amanet.

Intrînd în dormitor și aflînd că Lara se simte la fel de rău, Komarovski plecă la prietena sa Rufina Onisimovna Voitkovskaia, juristă, soția unui emigrant politic. Aceasta avea un apartament cu opt camere, prea mare pentru ea și prea scump, astfel că dăduse două dintre ele cu chirie. Una dintre aceste camere, de curînd eliberată, Komarovski o închirie pentru Lara. Peste cîteva ceasuri, încă zguduită de febră delirantă și leșinată, Lara fu transportată la noua ei locuință.

2

Rufina Onisimovna era o femeie cu vederi progresiste, lipsită de prejudecăți, înclinată să promoveze, după cum gîndea și se exprima, „tot ce e pozitiv și viabil".

Pe comodă avea un exemplar din *Programul de la Erfurt*[1] cu o dedicație din partea autorului. Una dintre

1. Programul Partidului Socialist-Democrat German, adoptat în 1891 (n.t.).

fotografiile de pe perete îl înfățișa pe soțul ei, „bunul meu Voit", alături de Plehanov, la o chermeză populară în Elveția. Amîndoi purtau sacouri de lustrină și pălării „Panama".

Rufina Onisimovna, din prima clipă, simți o aversiune față de chiriașa ei bolnavă. O considera o simulantă de rea-credință. Delirurile Larei i se păreau prefăcătorie curată. Era gata să jure că Lara o face pe Margareta întemnițata.

Disprețul față de Lara și-l manifesta printr-o vioiciune sporită. Trîntea ușile și cînta tare, umbla ca un vifor prin camerele ei, pe care le aerisea zile întregi.

Apartamentul se afla la ultimul etaj al unei clădiri de pe strada Arbat. Ferestrele de la acest etaj, începînd cu solstițiul de iarnă, erau inundate de cerul senin și albastru, imens ca un fluviu revărsat. O jumătate de iarnă apartamentul era năpădit de semnele primăverii viitoare, ale apropierii acesteia.

În ferestre sufla vîntul cald, locomotivele din gări șuierau strident, iar Lara, zăcînd bolnavă în pat, se lăsa în voia amintirilor de demult.

Foarte des își aducea aminte de seara cînd sosiseră în Moscova venind din Urali. Aceasta se petrecuse cu șapte-opt ani în urmă, în neuitata ei copilărie.

Străbătuseră cu trăsura străzile întunecate de la un capăt al orașului la celălalt, pentru a ajunge la „Muntenegru". Felinarele care se apropiau și se îndepărtau lungeau pe ziduri umbra gîrbovită a birjarului. Umbra creștea, creștea, atingea dimensiuni nefirești, acoperea caldarîmul și acoperișurile, apoi dispărea, după care totul se relua de la început.

În beznă, deasupra lor, răsunau sutele de clopote ale Moscovei, pe pămînt alunecau cu zgomot tramvaie trase de cai, dar Lara era buimăcită și de vitrinele țipătoare, și de lumini, ca și cum acestea, aidoma clopotelor și roților, scoteau un sunet al lor.

La stabiliment, fusese uluită, o dată ajunsă în camera lor, de uriașul pepene verde care îi aștepta pe masă. Pepenele era darul de bun venit al lui Komarovski, în loc de pîine și sare, și Larei îi apăru ca simbolul puterii și bogăției lui. Cînd Viktor Ippolitovici, dintr-o singură lovitură de cuțit, spintecase în două minunea aceea

trosnitoare, verde şi rotundă, cu miez dulce ca zahărul, Lara fusese înspăimîntată, dar nu avusese curajul să refuze. Se chinuise să mănînce bucăţile acelea roz şi parfumate care, de emoţie, i se opreau în gît.

Şi această sfială a ei faţă de delicatesa scumpă şi de capitala nocturnă, care se transformase apoi în sfială faţă de Komarovski, este principala explicaţie a tot ce s-a întîmplat mai pe urmă. Acum însă, Komarovski devenise de nerecunoscut. Nu cerea nimic, nu-i dădea nici un semn şi nu se arăta la faţă. Şi permanent, de la distanţă, îi oferea ajutorul lui, în modul cel mai cavaleresc cu putinţă.

Cu totul altceva fusese vizita lui Kologrivov. Lara se bucurase să-l vadă pe Lavrenti Mihailovici. Nu pentru că era cine ştie ce înalt şi chipeş, ci datorită vitalităţii ce se revărsa din el, datorită talentului său, acest oaspete îi umpluse camera cu privirea lui scînteietoare şi cu zîmbetul lui inteligent. Camera devenise dintr-o dată prea strîmtă.

Frecîndu-şi palmele, şezuse lîngă patul Larei. Cînd era chemat la Petersburg, la Consiliul de Miniştri, discuta cu bătrînii demnitari de parcă aceştia ar fi fost nişte puştani ştrengari, care abia se pregătesc să intre la gimnaziu. Însă acum, în patul din faţa lui era întinsă o parte din căminul lui, ceva care-i era aproape fiică bună, cu care, ca de altfel cu toţi membrii familiei, nu schimbase priviri şi cuvinte decît din mers (ceea ce, de fapt, dădea farmec comunicării lor concise, expresive, lucru pe care ambele părţi îl ştiau foarte bine). Nu putea s-o trateze pe Lara ca pe o femeie în toată firea, cu indiferenţă brutală. Nu ştia cum să vorbească cu ea şi, ca să n-o supere, îi spuse, zîmbindu-i ca unui copil:

– Ei, fătucă, ce-ai făcut? Cine are nevoie de melodramele astea? Tăcu şi se apucă să studieze petele de umezeală de pe tavan şi tapet. Apoi, clătinînd dojenitor din cap, continuă: La Düseldorf se deschide o expoziţie internaţională de pictură, sculptură, flori. Mă duc. E cam umezeală la tine. Şi mai ai mult de gînd să te bălăngăneşti între cer şi pămînt? Nu prea eşti în largul tău aici. Între noi fie vorba, Voitessa asta e o canalie. O cunosc. Mută-te. Ajungă-ţi cu zăcutul în pat. Ai bolit un pic şi gata. E timpul să te scoli. Mută-te în altă parte, pune mîna şi învaţă, termină cursurile. Am un prieten

pictor, care pleacă pentru doi ani în Turkestan. Atelierul lui e plin de pereți despărțitori și, la drept vorbind, e un mic apartament. Mi se pare că l-ar lăsa pe mîini bune, cu tot cu mobilier. Vrei să aranjez eu? Și încă o chestie. Lasă-mă s-o tratez la modul serios. Am vrut s-o fac de mult, e de datoria mea... De cînd Lipa... Uite o mică sumă, un premiu pentru absolvirea ei... Nu, dă-mi voie, dă-mi voie... Nu, te rog, nu te încăpățîna... Nu, scuză-mă, te rog...

Și plecînd, o obligase, cu toate împotrivirile ei, cu toate lacrimile și gesturile ei cam contondente, să primească un cec de zece mii de ruble.

După ce se însănătoși, Lara se mută în noul cămin, atît de lăudat de Kologrivov, foarte aproape de piața Smolensk. Apartamentul se găsea la etajul unei clădiri mici, în două caturi, de construcție veche. Catul de jos era ocupat de niște depozite, iar în restul camerelor locuiau niște camionagii. Curtea era pietruită și mereu plină de ovăz împrăștiat și de fîn. Gîngurind, se plimbau prin ea o mulțime de porumbei. Stolurile lor fîlfîitoare zburau prin dreptul ferestrei Larei, atunci cînd prin șanțul de scurgere galopau haite de șobolani.

3

Cu Pașa a avut mult de furcă. Cît timp Lara fusese bolnavă, nu i se îngăduise să o vadă. Oare ce-o fi simțit? Lara voise să ucidă un om, care, după cum credea Pașa, îi era indiferent, și apoi nimerise sub ocrotirea aceluiași om, victimă a atentatului ei nereușit. Și toate acestea se întîmplaseră după discuția aceea de neuitat, din noaptea de Crăciun, petrecută la lumina lumînării! Dacă n-ar fi fost omul acesta, Lara ar fi fost arestată și judecată. El a salvat-o de la pedeapsa cu închisoarea. Datorită lui, teafără și nevătămată, n-a fost exmatriculată de la cursuri. Pașa se chinuia și nu înțelegea nimic.

Cînd se simți mai bine, Lara trimise după el și-i spuse:

– Sînt o ființă rea. Nu mă cunoști, dar odată și-odată o să-ți povestesc. Mi-e greu acum să vorbesc, vezi că mă înnecă lacrimile. Însă tu, Pașa, părăsește-mă, uită-mă. Nu te merit.

Începură scene sfîșietoare, una mai insuportabilă decît alta. Voitkovskaia (toate acestea se petreceau cînd

încă Lara mai locuia pe strada Arbat), văzîndu-l pe Pașa cu ochii plînși, fugea în camera ei, se arunca pe divan și, rîzînd în hohote, se amuza: „Oh, nu mai pot, nu mai pot! Asta chiar că-i o... Ha-ha-ha! Ce viteaz! Ha-ha-ha! Eruslan Lazarevici!".

Pentru a-l scuti pe Pașa de această dragoste înjositoare, pentru a o smulge din rădăcini și a nu-l face să sufere, Lara i-a declarat că renunță la el și că nu-l mai iubește, însă plîngea atît de tare cînd îi spunea toate acestea, încît nu putea fi deloc crezută. Pașa o bănuia de toate păcatele din lume, nu credea nici un cuvînt din ce-i spunea, era gata s-o blesteme și s-o urască, o iubea nebunește și era gelos pe gîndurile ei, pe ceașca din care bea apă, pe perna care-i mîngîia obrajii. Ca să nu înnebunească de tot, trebuiau luate măsuri decisive și rapide. Au decis să se căsătorească imediat, înaintea terminării examenelor. Avea de gînd să se cunune în Duminica Tomii, dar, la dorința Larei, nunta a fost amînată.

Se căsătoriră de Sfînta Treime, a doua zi de Rusalii, cînd nu se mai îndoiau că au trecut examenele cu succes. Toate pregătirile au fost conduse de Liudmila Kapitonovna Cepurko, mama Tusiei Cepurko, o colegă de-a Larei, care termina și ea cursurile. Liudmila Kapitonovna era o femeie frumoasă, cu pieptul înalt și cu vocea groasă, care cînta bine și născocea cîte și mai cîte. Pe lîngă semnele și superstițiile de care într-adevăr îi era plin capul, mai scornea și altele din mers, improvizîndu-le ca la comandă.

În oraș era o căldură îngrozitoare, cînd Lara „Dusă-a fost pîn' la altar", cum, imitînd glasul gros și țigănesc al lui Panin, îi cînta pe nas Liudmila Kapitonovna, gătind-o pe Lara înaintea plecării la biserică. Cupolele de aur ale bisericilor și nisipul de pe alei erau de un galben înțepător, crenguțele verzi de mesteacăn, prăfuite, care fuseseră rupte în ajun, cum e obiceiul de Sfînta Treime, atîrnau pleoștite în gardurile bisericilor, îndoite și parcă pîrjolite de soare. Zăduful era înăbușitor, iar soarele te orbea cu lumina lui sclipitoare. Și se părea că se jucau mii de nunți în oraș, pentru că toate fetele aveau părul ondulat și purtau rochii albe, ca de mireasă, iar tinerii, cu ocazia sărbătorii, aveau frizurile date cu briantină și costume negre pe ei. Toți erau emoționați și tuturor le era cald.

Lagodina, mama altei colege, îi aruncă sub picioare un pumn de bănuți de argint atunci cînd Lara făcu primii pași pe covor, bănuții fiind un fel de chemare a bunăstării ulterioare. Tot cu acest scop, Liudmila Kapitonovna o sfătuise pe Lara ca, atunci cînd va avea cununa pe cap, să nu se închine doar cu degetele, ci să apuce între ele un colț al voalului sau un volănaș de dantelă. Îi mai spusese Larei să țină lumînarea sus pentru ca ea să fie cea care conduce în casă. Dar, sacrificîndu-și viitorul în folosul lui Pașa, Lara încerca să țină lumînarea cît mai jos, însă eforturile ei au fost zadarnice, pentru că Pașa o ținea pe-a lui și mai jos.

De la biserică au plecat direct la mica petrecere organizată în atelierul pictorului, pe care Antipovii îl renovaseră. Nuntașii strigau „Amar, nu merge băutura"[1], iar din celălalt capăt alții le răspundeau în cor „Trebuie îndulcită" și mirii, zîmbind stînjeniți, se sărutau. Liudmila Kapitonovna le cînta oratia „Podgoria" cu refrenul dublu: „Să vă dea Domnul dragoste și înțelegere" și cîntecul „Desfă-te, cosița mea, păr bălai, pe umeri cazi".

După ce toți plecară și rămaseră numai ei doi, Pașa se simți stînjenit de tăcerea în care se cufundase locuința lor. În curte, chiar în dreptul ferestrei Larei, ardea un felinar pe stîlp și, cu tot obstacolul perdelelor, o dîră de lumină, lată cît o scîndură, pătrundea înăuntru. Această dîră de lumină îl deranja pe Pașa, ca și cum cineva se uita la ei. Cu groază, Pașa își dădea seama că este preocupat mai mult de acest felinar, decît de el, de Lara, de dragostea lui față de ea.

În noaptea aceea, care a ținut o veșnicie, fostul student Antipov, „Stepanida" sau „Fecioara", cum era poreclit, se simți și pe culmile fericirii, și în străfundul disperării. Întrebările lui suspicioase se succedau cu mărturisirile Larei. Întreba și fiecare răspuns al Larei îi zdrobea inima, de parcă s-ar fi prăbușit într-o prăpastie. Imaginația lui rănită nu putea ține pasul cu noile descoperiri.

Stătură de vorbă pînă dimineața. În viața lui Antipov nu existase nici o schimbare la fel de uluitoare și de

---

1. *Amar* – strigătul nuntașilor, la care mirii trebuie să se sărute (n.t.).

violentă ca în noaptea aceea. A doua zi, cînd se sculă, era alt om şi aproape că se mira de faptul că purta tot vechiul nume.

4

Peste zece zile, prietenii organizară o petrecere de despărţire, în aceeaşi cameră. Paşa şi Lara trecuseră examenele cu rezultate strălucite şi amîndurora li se oferiseră posturi într-un oraş din Urali, unde plecau a doua zi de dimineaţă.

Iarăşi băură, cîntară şi făcură gălăgie, dar de data aceasta nu erau de faţă decît cei tineri, fără părinţi.

În spatele paravanului, ce despărţea aşa-zisul dormitor de restul atelierului, în care se adunaseră musafirii, erau pregătite bagajele, adunate într-un coş mare, într-unul mai mic, într-un geamantan şi într-o cutie pentru vase. Într-un colţ erau cîţiva saci. Aveau multe lucruri. O parte din ele urmau să fie puse, o zi mai tîrziu, la vagonul de marfă. Totul era împachetat, dar mai aveau de lucru cu bagajele. Cutia şi coşurile rămăseseră deschise, pentru că mai trebuia pus în elé cîte ceva. Din cînd în cînd Lara îşi amintea, muta lucrul după paravan şi, după ce-l punea în coş, nivela restul obiectelor.

Paşa era deja acasă cu musafirii cînd se întoarse Lara, care fusese la cancelaria colegiului ca să-şi ia certificatul de naştere şi celelalte acte. Urcase împreună cu portarul, care aducea o rogojină şi un ghem de sfoară groasă pentru legatul bagajelor de a doua zi. Lara îl expedie pe portar şi, trecînd printre musafiri, cu o parte din ei dădu mîna, iar cu altă parte se sărută, după care dispăru îndărătul paravanului, ca să se schimbe. Cînd reapăru, toţi începură să bată din palme, să vorbească tare, să-şi ocupe locurile şi iarăşi începu gălăgia care fusese şi la nuntă, doar cu cîteva zile în urmă. Cei mai întreprinzători se apucară să toarne votcă vecinilor, multe mîini înarmate cu furculiţe se întinseră spre mijlocul mesei, spre farfuriile cu pîine, gustări şi mîncăruri. Ţineau discursuri, măcăneau cînd îşi udau gîtlejurile şi se întreceau în vorbe de duh. Unii începură să se îmbete cu repeziciune.

– Sînt moartă de oboseală, spuse Lara, care şedea lîngă soţul ei. Ai apucat să faci tot ce-ai vrut?

– Da.

– Oricum, mă simt minunat. Sînt fericită. Tu nu?

– Şi eu. Mi-e bine. Dar asta-i o poveste mai lungă.

În mod excepţional, Komarovski fusese acceptat la această petrecere a tineretului. Spre sfîrşitul serii voi să spună că rămîne orfan după plecarea tinerilor săi prieteni, că Moscova va fi un pustiu pentru el, o Sahară, însă se emoţionase atît de tare, încît îl podidiră lacrimile şi trebui să repete de la început fraza curmată din pricina tulburării. Îi rugă pe Antipovi să-i permită că corespondeze cu ei şi să-i viziteze la Iuriatin, oraşul în care vor locui, dacă despărţirea i se va părea insuportabilă.

– N-are absolut nici un rost, îi răspunse Lara cu glas tare nepăsător. Toate astea chiar că n-au nici un rost: corespondenţa, Sahara şi tot tacîmul. Şi să nu vă treacă prin minte să veniţi la noi. Dacă aşa va fi voia Domnului, o să puteţi trăi şi fără noi, că n-om fi noi chiar de neînlocuit, nu-i aşa, Paşa? Vă găsiţi dumneavoastră alţi tineri prieteni.

Şi uitînd cu totul cu cine şi despre ce vorbea, Lara se ridică de pe scaun şi o porni grăbită spre bucătăria aranjată îndărătul altui paravan. Acolo deşurubă maşina de tocat carne şi se apucă să pună piesele demontate ale acesteia prin colţurile cutiei pentru vase, îndesîndu-le cu mănunchiuri de fîn. În timpul acestei ocupaţii, mai că nu se înţepă pînă la sînge cu o nuia, desprinsă de la gura coşului.

Furată de această îndeletnicire, uită că are musafiri, încetă să-i mai audă; însă aceştia îi aduseră aminte de existenţa lor printr-o explozie de zbierete dindărătul paravanului şi Lara se gîndi că oamenii beţi se străduiesc din răsputeri să pară într-adevăr beţi şi o fac la un mod cu atît mai fad şi mai amatoristic cu cît sînt mai beţi.

Apoi îi atrase atenţia un zgomot deosebit, care se auzea din curte prin fereastra deschisă. Lara trase perdeaua şi se aplecă peste pervaz.

Prin curte, cu sărituri şchioape, se mişca un cal împiedicat. Era străin şi nimerise în curte din greşeală. Se luminase deja, deşi răsăritul nu dădea nici un semn că s-ar apropia. Oraşul adormit şi parcă mort plutea în răcoarea liliachie a zorilor. Lara închise ochii. Dumnezeu

ştie în ce depărtări şi splendori rurale o purta acest tropăit de potcoave, atît de deosebit şi imposibil de confundat cu oricare alt zgomot.

Se auzi soneria de la intrare. Cineva deschise. Lara îşi ciuli urechile. Era Nadia! Lara sări s-o întîmpine. Nadia venea direct de la gară şi, deşi abia coborîtă din tren, era proaspătă, fermecătoare, purtînd parcă pe obraji parfumul lăcrămioarelor de la Duplianka. Cele două prietene stăteau faţă în faţă, nefiind în stare să-şi spună nici un cuvînt, plîngeau doar şi se îmbrăţişau, de parcă ar fi vrut să se sugrume una pe alta.

Nadia îi transmitea Larei, din partea întregii familii, felicitări şi urări de bine. Din partea părinţilor îi adusese o bijuterie. Scoase din sacul de voiaj o casetă învelită în hîrtie şi, ridicîndu-i capacul, îi întinse Larei un colier foarte frumos.

Se auziră exclamaţii de „ah" şi „oh". Unul dintre musafirii beţi, care se mai dezmeticise puţin, spuse:

– Sînt din hiacint roz. Da, da, ascultaţi-mă pe mine, sînt din hiacint roz. Sînt la fel de preţioase ca diamantele.

Însă Nadia îl contrazise, spunînd că sînt safire galbene.

După ce o aşeză pe Nadia alături de ea şi o servi cu mîncare şi băutură, Lara puse colierul lîngă tacîmul ei şi nu se mai sătura privindu-l. Adunat pe fundul violet al căptuşelii casetei, colierul sclipea şi părea cînd un şir de picături de apă, cînd un strugure cu boabe minuscule.

Între timp o parte din musafiri îşi reveniră în simţiri. Cei treziţi băură iarăşi cîte un păhărel, ca să-i ţină companie Nadiei. Aceasta se ameţi şi ea imediat.

După scurt timp, casa era o împărăţie a somnului. Majoritatea, prevăzînd că le vor conduce pe gazde la gară, rămaseră peste noapte aici. De fapt, o jumătate din oaspeţi sforăiau de mult prin colţuri. Nici Lara nu-şi dădea seama cum se pomenise întinsă pe divanul pe care dormea deja Ira Lagodina.

Se trezi auzind nişte voci din curte: erau nişte oameni străini, care veniseră să ia calul rătăcit. Lara deschise ochii şi se miră: „Ce om mai e şi Paşa, stă proţăpit în mijlocul odăii şi tot cotrobăieşte după ceva". În acest timp aşa-zisul Paşa se întoarse cu faţa spre ea şi Lara văzu că nu e Paşa, ci un monstru ciupit de vărsat şi cu faţa străbătută de o cicatrice ce i se întindea de la tîmplă

pînă sub bărbie. Atunci își dădu seama că în cameră intrase un hoț, un tîlhar și încercă să țipe, dar nu putu scoate nici un sunet. Brusc, își aminti de colier și, ridicîndu-se pe furiș într-un cot, se uită pe masă.

Colierul era la locul lui, printre firimiturile de pîine și hîrtiuțele de la caramele. Prostul de hoț nu-l observase printre resturile de mîncare. Scormonea doar lenjeria aranjată cu grijă și făcea dezordine în bagajele împachetate de Lara. Mahmură și pe jumătate adormită, Lara nu-și dădea prea bine seama care-i situația și-i părea rău de truda ei zadarnică. Furioasă, încercă să strige și iarăși nu fu în stare să deschidă gura și să-și miște limba. Atunci o înghionti puternic pe Ira Lagodina, trîntindu-i un genunchi la lingurică și, cînd aceasta țipă ca din gură de șarpe, o dată cu ea țipă și Lara. Hoțul aruncă bocceaua cu lucrurile furate și o zbughi din cameră. Cîțiva dintre bărbați săriră în picioare și, pricepînd cu greu despre ce-i vorba, se repeziră după el, dar nu le mai rămase decît să-i pună sare pe coadă.

Talmeș-balmeșul iscat și deliberările cu glas tare fură semnalul general de trezire. Spaima o trezise pe Lara de-a binelea. Neîndurătoare cu cei care-o rugau să-i mai lase să doarmă puțin, Lara îi ridică pe toți în picioare, le făcu iute niște cafele și-i alungă pe la casele lor, dîndu-le întîlnire la gară, la ora plecării trenului.

După ce plecară cu toții, se apucă de treabă. Cu iuțeala ei obișnuită, Lara fugea de la un coș la altul, bătea pernele, lega curelele și-i implora pe Pașa și pe soția portarului să n-o mai încurce, tot încercînd s-o ajute.

Totul fu gata la timp. Tînăra familie Antipov nu întîrzie la gară. Trenul se puse în mișcare lin, ca și cum ar fi imitat mișcarea pălăriilor care fluturau în semn de drum bun. Cînd prietenii lor nu-și mai fluturară pălăriile și strigară ceva de trei ori (probabil „Ura!"), trenul prinse viteză.

5

De trei zile timpul era mizerabil. Era a doua toamnă de război. După succesele din primul an începuseră eșecurile. Armata a opta a lui Brusilov, concentrată în Carpați, fusese gata să coboare de pe crestele munților și să invadeze Ungaria, dar în loc de aceasta se îndepărta,

împinsă înapoi de retragerea generală. Ne retrăgeam şi din Galiţia, care fusese ocupată în primele luni de operaţiuni militare.

Doctorul Jivago, pe care mai înainte îl chema Iura, dar acum tot mai mulţi oameni i se adresau cu numele patronimic, stătea pe coridorul secţiei de obstetrică a clinicii de ginecologie, în dreptul uşii salonului în care fusese plasată soţia lui, Antonina Aleksandrovna, pe care abia o adusese la maternitate. Îşi luase rămas-bun de la ea şi o aştepta pe moaşă, ca să stabilească modul cum aceasta trebuia să-i dea de ştire în caz de nevoie şi cum să primească veşti de la ea cu privire la starea sănătăţii Toniei.

N-avea timp, se grăbea la spitalul lui şi, în plus, trebuia să dea două consultaţii la domiciliul bolnavilor. Acum îşi pierdea degeaba timpul, holbîndu-se pe fereastră la haşurile piezişe ale ploii, la stropii pe care îi spărgea şi îi mătura vîntul în rafale al toamnei, de parcă ar fi fost o furtună care doboară şi încîlceşte spicele din lan.

Era încă lumină. În faţa ochilor lui Iuri Andreevici se întindea priveliştea curţii din spatele clinicii, terasele cu verande de sticlă de pe *Devicie pole*, linia tramvaiului electric care ducea spre intrarea de serviciu a unuia dintre pavilioanele spitalului.

Ploaia turnă nemiloasă, fără să se înteţească, fără să se potolească şi cu toată dezlănţuirea vîntului, prăvălind asupra pămîntului genuni lichide şi indiferente. Rafalele vîntului zgîlţîiau lăstarii de iederă încolăciţi pe o terasă. Voia parcă să smulgă planta din rădăcini, o ridica în aer, o scutura bine şi o arunca scîrbit la pămînt, ca pe o zdreanţă.

Pe lîngă terasă trecu spre clinică un vagon cu motor şi cu alte două vagoane remorcate. Din ele începură să fie scoşi răniţi.

În spitalele din Moscova, ticsite pînă la refuz mai ales după operaţia militară de la Lutsk, răniţii erau plasaţi pe paliere şi pe coridoare. Supraaglomerarea începuse să influenţeze şi situaţia secţiilor pentru femei.

Iuri Andreevici se întoarse cu spatele la fereastră şi căscă de oboseală. Nu avea la ce să se gîndească. Deodată, îşi aminti un caz. În secţia de chirurgie a spitalului Înălţarea Sfintei Cruci, la care lucra el, murise zilele acestea o bolnavă. Iuri Aleksandrovici era de părere că suferă de echinococ la ficat, însă toţi îl contraziseseră.

Astăzi urma să aibă loc autopsia. Autopsia va stabili cine are dreptate. Însă prozectorul e un beţiv sadea. Dumnezeu ştie cum o să-şi facă treaba.

Se întunecă repede. Nu se mai vedea nimic afară. Ca la un semn făcut cu bagheta magică, în toate ferestrele se aprinseră becurile.

Prin vestibulul îngust, care despărţea salonul Toniei de coridor, ieşi şeful secţiei, un ginecolog mastodont, care răspundea întotdeauna la întrebări doar uitîndu-se în tavan şi ridicînd din umeri. Aceste gesturi exprimate în limbajul mimicii lui însemnau că, oricît de mari sînt succesele ştiinţei, există, dragă prietene Horaţiu, enigme în faţa cărora cunoaşterea umană se dă bătută.

Trecu pe lîngă Iuri Andreevici zîmbind şi dînd din cap, după care făcu nişte mişcări de înot cu mîinile lui grăsulii, vrînd să spună că deocamdată este nevoit să aştepte şi chiar să se resemneze. Străbătu coridorul şi se duse în sala de aşteptare, ca să fumeze o ţigară.

Atunci veni spre el asistenta taciturnului ginecolog care, în privinţa darului vorbirii, era polul total opus al şefului ei.

– În locul dumneavoastră, aş pleca acasă. Vă sun eu mîine la comunitatea Înălţării Sfintei Cruci. Nu cred că începe mai devreme. Sînt sigură că naşterea va fi naturală, fără intervenţii artificiale. Însă, pe de altă parte, bazinul cam îngust, poziţia occipito-posterioară a copilului, lipsa durerilor şi contracţiile prea mici îmi produc oarece motive de îngrijorare. Însă e prea devreme ca să ne pronunţăm. Totul depinde de cum va reuşi să se sforţeze cînd va începe naşterea. Şi asta rămîne de văzut.

A doua zi, cînd telefonă la spital, portarul care ridicase receptorul îi spuse să nu închidă, se duse să se intereseze, îl ţinu încordat vreo zece minute, apoi îi enunţă informaţiile într-o formă vulgară şi nefondată: „Mi-au zis să vă spun că aţi adus nevasta prea devreme, că trebuie s-o luaţi acasă". Enervat, Iuri Andreevici îi porunci să cheme la telefon pe cineva mai bine informat. „Simptomele sînt înşelătoare, îi spuse o soră. Nu vă faceţi griji, trebuie să mai aşteptăm o zi, două".

A treia zi află că naşterea începuse în timpul nopţii, că apa se rupsese în zori şi că de dimineaţă nu mai contenesc spasmele.

Se repezi cît putu de repede la clinică şi, cînd păşea de-a lungul coridorului, auzi, prin uşa lăsată întredeschisă din neatenţie, ţipetele sfîşietoare ale Toniei, asemănătoare cu cele pe care le slobozesc oamenii călcaţi de tramvaie, scoşi de sub roţi cu membrele retezate.

N-avea voie să intre la ea. Muşcîndu-şi pînă la sînge un deget îndoit din articulaţie, se duse la fereastra dincolo de care turna aceeaşi ploaie piezişă, ca şi ieri, ca şi alaltăieri.

Din salon ieşi infirmiera. Se auzi scîncetul unui nou-născut.

– A scăpat, a scăpat! repeta bucuros, în sinea lui, Iuri Andreevici.

– Aveţi un fiu. Un băiat. Felicitări cu ocazia naşterii reuşite. Acum nu se poate s-o vedeţi. Cînd se va putea, o să vă arătăm copilul. Atunci o să trebuiasă să-i faceţi un cadou lehuzei. S-a chinuit. Cu primul. Cu primul copil întotdeauna te chinuieşti.

– A scăpat, a scăpat, se bucura Iuri Andreevici, neînţelegînd nimic din ce-i spunea infirmiera, nepricepînd că aceasta îl trecea printre participanţii la eveniment, în timp ce el nu avea nici un rol. Tată, fiu – nu vedea nici un motiv de mîndrie în această paternitate, nu simţea nimic pentru fiinţa aceea necunoscută încă, parcă picată din cer. Toate acestea nu încăpeau în conştiinţa lui. Importantă era Tonia, Tonia, care fusese pîndită de o primejdie de moarte şi care reuşise să treacă cu bine de această încercare.

Avea un pacient care locuia în apropierea spitalului. Se duse să-l vadă şi într-o jumătate de oră se întoarse. Iarăşi amîndouă uşile, cea de la vestibul şi cea de la salon, erau întredeschise. Fără să-şi dea seama ce face, Iuri Andreevici dădu buzna în micul vestibul.

Cu mîinile desfăcute, ca din pămînt, apăru în faţa lui mastodontul-ginecolog cu halat alb.

– Încotro? îl opri acesta cu o şoaptă întretăiată, ca să nu-l audă lehuza. V-aţi ieşit din minţi? Răni, sînge, antisepsie, ca să nu mai vorbim de şocul psihic. Frumos vă şade! Şi mai ziceţi că sînteţi doctor.

– Păi, eu... Numai cu coada ochiului. De aici. Prin crăpătura uşii.

– A, asta-i altceva. Fie. Dar nu cumva!... Uitați-vă! Dar dacă bagă de seamă, vă omor, vă desfigurez!

În salon, cu spatele la ușă, stăteau două femei îmbrăcate în halate, moașa și sora. În brațele moașei se zvîrcolea scîncind un vlăstar uman, întinzîndu-se și contractîndu-se ca o bucată de gumă roșcată. Moașa îi aplica o ligatură pe ombilic, pregătindu-se să-i taie cordonul. Tonia stătea întinsă în mijlocul salonului pe masa chirurgicală cu placă mobilă. Masa era destul de înaltă. Lui Iuri Andreevici, care exagera totul din pricina emoției, i se păru că Tonia se afla cam la înălțimea pupitrelor de scris în picioare.

Ridicată mai sus decît muritorii obișnuiți, Tonia plutea parcă în ceturile suferinței și părea că fumegă de istovire. Tonia se înălța în mijlocul salonului ca un șlep ancorat și descărcat în port, ca o navă ce traversează mereu marea morții spre continentul vieții, aducînd o mulțime de suflete venite de cine știe unde. Unul dintre aceste suflete de-abia debarcase, iar nava stătea ancorată, odihnindu-se cu tot golul din carenă. Împreună cu ea se odihneau parîmele rupte și greu încercate, căpușeala, uitarea ei, memoria ei potolită despre locurile în care a fost nu de mult, despre grozăviile înfruntate și greutățile debarcării.

Și întrucît nimeni nu știa nimic din geografia țării sub steagul căreia acostase, nu știai în ce limbă să-i vorbești.

La el la spital toată lumea se înghesui să-l felicite pe Iuri Andreevici și el se miră de iuțeala cu care colegii săi aflaseră noutatea.

Se duse în fosta cameră a medicilor, care acum era numită crîșmă și groapă de gunoi, pentru că, din cauza înghesuielii provocate de supraîncărcarea spitalului, în această încăpere oamenii se dezbrăcau, intrau în galoși, venind din stradă, uitau obiecte străine, aduse din alte încăperi, murdăreau podeaua cu mucuri de țigări și petice de hîrtie.

La fereastra camerei stătea prozectorul buhăit cu mîinile sus, cercetînd la lumină, pe deasupra ochelarilor, o eprubetă cu un lichid tulbure.

– Felicitări, îi spuse acesta fără să se întoarcă, studiind în continuare eprubeta și neînvrednicindu-l pe Iuri Andreevici nici măcar cu o privire.

– Mulţumesc, sînteţi foarte amabil.

– N-aveţi pentru ce. N-am nici un merit. Autopsia a făcut-o Piciujkin. Însă toţi sînt uimiţi. Echinococ. Aşa da diagnostician! Toţi nu vorbesc decît despre asta.

În cameră intră medicul-şef, îi salută pe amîndoi şi spuse:

– Naiba mai ştie ce-i aici. E curte de trecere, nu cameră pentru medici. E inadmisibil! Da, Jivago, închipuiţi-vă: echinococ a fost! N-am avut dreptate. Vă felicit. Şi acum – o veste proastă. Iar se verifică contingentul dumitale. De data asta nu voi mai reuşi să vă păstrez. E o criză groaznică de personal medical militar. O să trebuiască să mirosiţi praful de puşcă.

6

Tînăra familie Antipov se instală la Iuriatin mult mai bine decît se aşteptase. Oraşul îşi amintea cu plăcere de familia Guichar. Acest lucru îi uşură Larei dificultăţile legate de instalare în locul acesta.

Lara muncea mult şi avea destule griji. Pe umerii ei erau casa şi Katenka, fetiţa lor de trei ani. Oricît de harnică era Marfutka, slujnica cea roşcată, ajutorul ei era insuficient. Larisa Fiodorovna împărtăşea toate preocupările lui Pavel Pavlovici. În plus, era şi ea profesoară la gimnaziul de fete. Însă avea parte de felul de viaţă pe care şi-l dorise.

Îi plăcea la Iuriatin. Era oraşul ei natal, aşezat pe malul fluviului Rînva, navigabil pe cursul său mijlociu şi inferior. În plus, prin oraş trecea una dintre căile ferate ale Uralilor.

Apropierea iernii la Iuriatin putea fi remarcată prin faptul că proprietarii de bărci le luau de pe fluviu, le încărcau în căruţe şi le transportau în oraş. Aici, le lăsau prin curţi, unde bărcile rămîneau sub cerul liber pînă la venirea primăverii. Bărcile întoarse cu fundul în sus în profunzimea curţilor însemnau aici ceea ce în alte locuri însemna plecarea cocorilor sau prima ninsoare.

Sub o asemenea barcă se juca Katenka, ca sub acoperişul ţuguiat al unui pavilion, în curtea casei închiriate de Antipovi.

Larisei Fiodorovna îi plăceau obiceiurile acestei provincii, îi plăcea intelectualitatea de aici, cu accentul ei nordic, cu pîslari şi cataveici groase, îi plăcea credulitatea naivă a locuitorilor. Lara se simţea atrasă de pămînt şi de oamenii simpli.

În mod paradoxal tocmai Pavel Pavlovici, fiul unui simplu muncitor de cale ferată din Moscova, se dovedi a fi un incorigibil locuitor al metropolei, adoptînd faţă de iuriatineni o atitudine mult mai severă decît soţia lui. Era iritat de timiditatea şi ignoranţa acestora.

Acum, cu mintea cea de pe urmă, îşi descoperi talentul neobişnuit de a obţine şi păstra în memorie cunoştinţele acumulate în urma unor lecturi rapide. Şi mai înainte, în parte datorită Larisei, citise mult. În anii izolării lor provinciale, cercul lecturilor lui se lărgise atît de mult, încît pînă şi Lara i se părea insuficient de informată. Era cu un cap deasupra colegilor şi se plîngea că printre aceştia se sufocă. În aceşti ani de război, patriotismul lor uzual, oficial şi puţin de paradă nu mai corespundea formelor complexe ale acestui sentiment, pe care le încerca Antipov.

Pavel Pavlovici absolvise filologia clasică. Preda, la gimnaziu, latina şi istoria antică. Însă în sufletul lui de fost realist se reaprinsese brusc pasiunea pentru matematică, fizică şi ştiinţele exacte, care părea să se fi stins definitiv. Studiind de unul singur, ajunsese să posede aceste discipline în volumul cerut de programa universitară. Visa ca, la prima ocazie, să se respecializeze într-una dintre aceste discipline şi să se mute cu familia la Petersburg. Studiul intens făcut în timpul nopţii îi zdruncinase sănătatea. Suferea de insomnie.

Cu soţia avea relaţii bune, dar prea complicate. Ea îl copleşea cu bunătatea şi grijile ei, aşa că nu îndrăznea să o critice. Se temea ca nu cumva vreo remarcă nevinovată din partea lui să fie luată de Lara drept aluzie la faptul că sîngele ei e mai albastru sau că aparţinuse cîndva altuia. Teama ca ea să nu-l bănuiască de cine ştie ce neghiobie nedreaptă introducea ceva artificial în viaţa lor. Fiecare se străduia să fie mai mărinimos decît celălalt, ceea ce complica lucrurile.

Într-o seară, avuseseră oaspeţi: cîţiva colegi de-ai lui Pavel Pavlovici, directoarea gimnaziului la care preda

Lara, un membru al comisiei de arbitraj, în cadrul căreia Pavel Pavlovici fusese odată învestit cu rolul de împăciuitor, şi alţi cîţiva. Din punctul de vedere al lui Pavel Pavlovici, toţi aceşti oameni erau absolut tîmpiţi. Îl uimea Lara, care era amabilă cu toţi, şi nu credea că măcar unul dintre ei putea să-i placă la modul sincer.

După ce oaspeţii plecaseră, Lara aerisi îndelung camerele, le mătură, spălă vasele la bucătărie împreună cu Marfutka. Apoi, după ce se convinse că fetiţa este bine învelită şi Pavel doarme, se dezbrăcă iute, stinse lumina şi se culcă lîngă soţul ei cu aceeaşi naturaleţe cu care un copil se bagă în patul mamei lui.

Dar Antipov nu dormea, se prefăcea. Avea una dintre obişnuitele lui crize de insomnie, tot mai dese în ultimul timp. Ştia că nu va aţipi încă trei-patru ore. Ca să-şi facă somn şi să-şi aerisească plămînii de fumul de ţigară inhalat de la musafiri, îşi puse blana peste pijama, îşi luă căciula şi ieşi în curte.

Era o noapte senină şi geroasă de toamnă. Sub tălpile lui Antipov se spărgeau mici sloiuri de gheaţă. Ca o flacără de spirt aprins, cerul înstelat arunca o lumină albăstruie, tremurătoare asupra ţărînei şi bulgărilor îngheţaţi. Casa închiriată de Antipovi se afla în zona oraşului cea mai îndepărtată de portul fluvial. Clădirea era ultima de pe strada lor. Dincolo de ea începea cîmpul, traversat de calea ferată. Aproape de linie, lîngă trecerea de nivel, se vedea o gheretă.

Antipov se aşză pe barca răsturnată şi se uită la stele. Gîndurile cu care se obişnuise în ultimul timp puseră stăpînire pe el cu o intensitate alarmantă. I se părea că, mai devreme sau mai tîrziu, aceste gînduri trebuie duse pînă la capăt şi că este mai bine să o facă acum.

Aşa nu se mai poate, se gîndea el. Însă toate acestea puteau fi prevăzute din timp, păcat că şi-a dat seama prea tîrziu. De ce, copil fiind, i-a dat voie să se îndrăgostească de ea şi a făcut apoi ce-a vrut din el? Iar el de ce nu a avut atîta minte ca să renunţe la ea, atunci cînd Lara insistase s-o facă în iarna de dinaintea căsătoriei? Parcă nu înţelegea că nu pe el îl iubeşte, ci îşi iubeşte datoria nobilă faţă de el, eroismul ei personificat? Ce are comun această datorie avîntată şi lăudabilă cu adevărata viaţă de familie? Cel mai rău e că, şi acum, o iubeşte la

fel de mult. E înnebunitor de frumoasă. Sau poate că nici la el nu-i vorba de iubire, ci de intimidare recunoscătoare față de frumusețea și mărinimia ei? Tfui, cum să te mai descurci cu toate acestea?! Nici dracul n-ar putea înțelege.

În cazul ăsta, ce-i de făcut? Să le elibereze pe Lara și pe Katenka din capcana acestei prefăcătorii? Da, dar cum? Să divorțeze? Să se înece? Tfui, ce porcărie! se indignă singur. Știu bine că n-o să fac niciodată așa ceva. Atunci de ce rostesc, fie și numai în gînd, aceste ticăloșii de efect?

Se uita la stele de parcă le-ar fi cerut sfatul. Ele licăreau, dese și rare, mari și mici, albastre și multicolore. Brusc, licărirea lor se stinse și peste casă, curte, barcă și Antipov trecu o lumină stridentă, orbitoare, ca și cum cineva venea din cîmp în fugă, agitînd o făclie aprinsă. Era un tren militar care, scuipînd spre cer nori de fum galben, străbătut de lumină, înainta spre vest, unul dintre trenurile fără număr care treceau pe aici zi și noapte începînd cu anul trecut.

Pavel Pavlovici zîmbi, se ridică de pe bancă și se duse la culcare. Soluția dorită fusese găsită.

7

Auzind de hotărîrea lui Pașa, Larisa Fiodorovna muți și, la început, nu-i veni să-și creadă urechilor. „E o absurditate. Încă un capriciu, se gîndi ea. Nu trebuie să-i dau atenție și o să uite singur."

Dar se vădi că pregătirile soțului ei durează deja de două săptămîni, documentele sînt la autoritățile militare, la gimnaziu este un suplinitor și din Omsk venise confirmarea admiterii lui în școala militară de acolo.

Lara începu să plîngă ca o țărancă și, apucîndu-l pe Antipov de mînă, începu să i se tîrască la picioare.

– Pașa, Pașenka! striga ea. Pe mine și pe Katia cui ne lași? Nu face pasul ăsta, nu-l face! Nu-i prea tîrziu. Rezolv eu totul. Căci nici o vizită medicală ca lumea n-ai făcut. Cu inima ta... Ți-e rușine? Dar să-ți părăsești familia de dragul unei nebunii nu ți-e rușine? Voluntar! Toată viața ai rîs de Rodia și deodată ai început să-l invidiezi! Ți-a venit cheful să zdrăngănești sabia, s-o faci pe ofițerul. Pașa, ce-i cu tine, nu te mai recunosc! Parcă

ai fi alt om, parcă ai mîncat mătrăgună! Fii bun şi-mi spune, spune-mi cinstit, fără fraze demagogice, crezi că de asta are Rusia nevoie?

Dintr-o dată pricepu că nu e deloc vorba despre asta. Incapabilă de a înţelege amănuntele, surprinse principalul. Îşi dădu seama că Patulia se înşală în privinţa sentimentului ei pentru el. Nu înţelesese sentimentul matern pe care dintotdeauna îl insera în afecţiunea pentru el şi nu înţelesese că această dragoste este mai presus de iubirea feminină obişnuită.

Îşi muşcă buzele, se zgribuli, ca bătută, în adîncul sufletului ei şi, fără să mai spună nimic, înghiţindu-şi lacrimile în tăcere, începu să-şi pregătească soţul pentru drum.

După plecarea lui, i se păru că oraşul a muţit şi chiar că, pe deasupra lui, au început să zboare cîrduri mici de ciori. „Doamnă, doamnă!", o chema fără succes Marfutka. „Mama, mama!", gîngurea la nesfîrşit Katenka, trăgînd-o de mînecă. Era cea mai serioasă înfrîngere din viaţa ei. Se ruinaseră cele mai frumoase, cele mai senine speranţe ale ei.

Din scrisorile venite din Siberia, Lara ştia totul despre soţul ei. Foarte curînd se dumirise. Şi îi era foarte dor de soţie şi de fetiţă. Peste cîteva luni, Pavel Pavlovici fu înaintat, înainte de termen, la gradul de sublocotenent, declarat absolvent şi trimis în serviciul activ. Trecu în regim de extremă urgenţă departe de Iuriatin şi la Moscova nu avu timp să se întîlnească cu nimeni.

Apoi începură să vină scrisori de pe front, mai vioaie şi mai puţin triste decît acelea de la şcoala din Omsk. Antipov voia să se facă remarcat pentru ca, drept urmare a unui merit militar sau a unei răni uşoare, să ceară un concediu ca să-şi vadă familia. Curînd apăru ocazia ca să-şi atingă scopul. La foarte puţin timp după spargerea frontului, operaţiune căreia avea să i se acorde numele lui Brusilov, armata trecu la ofensivă. Scrisorile lui Antipov încetară să mai sosească. Mai întîi acest lucru nu o nelinişti pe Lara. Tăcerea soţului ei şi-o explica prin operaţiunile militare care luau amploare şi prin imposibilitatea de a scrie în timpul marşurilor.

În toamnă, înaintarea armatei luă sfîrşit. Trupele se îngropară în tranşee. Dar despre Antipov tot nu se ştia

nimic. Larisa Fiodorovna se alarmă şi începu să se intereseze, mai întîi la Iuriatin, apoi scriind scrisori la Moscova şi pe front, la fosta adresă a unităţii militare a lui Paşa. Nicăieri nimeni nu ştia nimic, nu primi nici un răspuns de nicăieri.

Ca multe alte doamne din organizaţiile de caritate, încă de la începutul războiului, Larisa Fiodorovna ajutase cum putuse la spitalul militar care luase locul spitalului zemstvei din Iuriatin.

Acum începu să se ocupe serios de medicină, îşi însuşi cunoştinţele elementare de bază şi dădu examen pentru a obţine calificarea de soră de caritate.

În această calitate obţinu un concediu de o jumătate de an, lăsă locuinţa din Iuriatin în grija Marfutkăi şi, cu Katenka în braţe, plecă la Moscova. Aici o lăsă pe fetiţă la Lipa, al cărei soţ, cetăţeanul german Friesendach, împreună cu alţi prizonieri civili, era internat în lagărul de la Ufa.

Convingîndu-se de inutilitatea căutărilor de la distanţă, Larisa Fiodorovna se decise să le continue în zona ultimelor evenimente. Cu acest scop, obţinu un post de soră într-un tren sanitar care, prin oraşul Liski, se îndrepta spre localitatea Mezo-Laborch, la graniţa Ungariei. Aşa se numea locul din care Paşa îi trimisese ultima scrisoare.

8

Pe front, la statul-major al diviziei, sosi un tren-baie, utilat din banii adunaţi din donaţii benevole de către comitetul „Tatiana" pentru ajutorarea răniţilor[1]. În vagonul de clasă al acestui tren lung, format din vagoane de marfă mici şi urîte, sosiră oaspeţi, fruntaşi ai vieţii publice din Moscova, care aduceau daruri pentru soldaţi şi ofiţeri. Printre ei se număra şi Gordon. Acesta află că infirmeria diviziei la care, după informaţiile primite, lucra prietenul lui din copilărie, Jivago, este instalată într-un sat din apropiere.

---

1. Comitet prezidat de marea prinţesă Tatiana, una dintre fiicele ţarului (n.t.).

Gordon obținu permisul necesar pentru circulația în zona din apropierea frontului și, cu documentul în mînă, plecă spre prietenul lui cu o căruță care mergea în direcția aceea.

Căruțașul, bielorus sau lituanian, vorbea prost rusește. Spaima de spionomanie reducea toate discuțiile la un model oficial, știut cu anticipație. Loialitatea ostentativă și afișată descuraja orice tentativă de conversație. Cea mai mare parte a drumului pasagerul și vizitiul o străbătură în tăcere.

La statul-major, unde oamenii erau obișnuiți să deplaseze armate întregi și distanțele le măsurau în sute de verste, Gordon fusese încredințat că satul este foarte aproape, la cel mult douăzeci sau douăzeci și cinci de verste. În realitate, pînă acolo erau mai mult de optzeci.

Tot drumul, dincolo de linia orizontului care mărginea priveliștea din stînga drumului, se auziră bubuituri și zgomote ostile. Gordon nu trăise niciodată un cutremur. Însă se gîndi că această canonadă a artileriei inamice, dușmănoasă și abia sesizabilă din pricina distanței, seamănă foarte bine cu șocurile subterane și cu vuietul vulcanilor. Cînd se înseră, partea de jos a cerului, în direcția aceea, fu inundată de o lumină roz și tremurătoare, care nu se mai stinse pînă dimineața.

Căruțașul îl ducea pe Gordon pe lîngă sate distruse. O parte din ele fuseseră părăsite de locuitori. În altele, oamenii se adăposteau în pivnițe săpate adînc în pămînt. Aceste sate erau alcătuite din mormane de moloz și piatră spartă, aliniate la fel cum se înșiruiau cîndva casele de-a lungul ulițelor. Aceste localități arse puteau fi măsurate dintr-o dată cu privirea, de la un capăt la celălalt, ca niște ogoare părăginite, lipsite de vegetație. Pe suprafața lor femei scormoneau în cenușă, fiecare în ruinele propriei case, scoțînd și ascunzînd mereu cîte ceva, crezîndu-se ascunse de priviri străine, de parcă ar fi fost înconjurate, ca altădată, de pereți. Îl întîmpinau și îl petreceau cu priviri triste, părînd că-l întreabă dacă va mai trece mult timp pînă lumii îi va veni mintea la cap, pînă cînd pacea și rînduiala vor fi restabilite.

În timpul nopții întîlniră o patrulă călare. Li se porunci să facă pe șosea cale întoarsă și să ocolească aceste locuri pe un drum de țară. Căruțașul nu cunoștea

noua rută. Vreo două ore rătăciră orbește. Spre zori, călătorul și căruțașul ajunseră într-o localitate cu numele știut de ei. Însă aici nimeni nu auzise de infirmerie. Curînd, se lămuriră că în ținut sînt două sate cu același nume: satul acesta și cel pe care îl căutau. Abia în cursul dimineții ajunseră la destinație. Cînd Gordon trecea cu căruța de-a lungul gardului dindărătul căruia se simțea miros de mușețel și de iodoform, se gîndea că nu va rămîne peste noapte la Jivago și că, petrecîndu-și ziua în compania lui, se va întoarce spre seară la stația de cale ferată, unde-și lăsase tovarășii. Dar împrejurările îl reținură aici mai mult de o săptămînă.

9

În acele zile frontul începuse să se miște. Aveau loc schimbări neașteptate. Spre sud de localitatea în care sosise Gordon, una dintre marile noastre unități, printr-un atac simultan al formațiunilor care o alcătuiau, străpunsese pozițiile întărite ale inamicului. Dezvoltînd atacul, înainta tot mai mult în dispozitivul acestuia. În urma ei veneau unitățile auxiliare, care lărgeau spărtura. Rămînînd treptat în urmă, acestea se rupseseră de gruparea avansată, ceea ce a dus la capturarea lor. În aceste circumstanțe căzuse prizonier sublocotenentul Antipov, care nu se mai putuse împotrivi deoarece plutonul său se predase.

Veștile care circulau cu privire la el erau cît se poate de eronate. Se credea că a murit și că a fost îngropat în pămînt de explozia unui obuz. Sursa acestor zvonuri erau cuvintele lui Galiullin, subofițer în același regiment, care, cică, îi urmărise moartea prin binoclu, de la punctul său de observație, în momentul cînd Antipov își ducea soldații la atac.

În fața ochilor lui Galiullin se desfășura priveliștea obișnuită a unui atac. Unitatea trebuia să treacă repede, aproape în fugă, peste cîmpul autumnal care despărțea cele două armate, năpădit de tufele de pelin ce se legănau în vînt și de pălămida răstignită cu țepii spre cer. Prin curajul atacului ei, unitatea trebuia fie să-i atragă pe austrieci în baionetele soldaților, fie să le mănînce și să le distrugă tranșeele cu grenadele. Celor care fugeau cîmpul

li se părea nesfîrşit. Pămîntul le aluneca sub picioare ca o mlaştină cleioasă. Mai întîi în faţă, apoi de-a valma cu ei, alerga sublocotenentul lor, agitîndu-şi revolverul şi strigînd „Ura!" atît de tare, încît gura i se lăţea pînă la urechi, deşi nici el, nici soldaţii nu puteau auzi acest strigăt întretăiat. La intervale regulate se aruncau la pămînt, apoi săreau în picioare şi, reînnoindu-şi strigătele, alergau mai departe. De fiecare dată, o dată cu ei, dar cu totul altfel, se prăbuşeau de sus, ca nişte copaci doborîţi, cei pe care gloanţele îi loviseră, cărora nu le mai era dat să se scoale de la pămînt.

– Tir prea lung! Telefonaţi la baterie! îi spuse, îngrijorat, Galiullin ofiţerului de artilerie care stătea lîngă el. Ba nu! Bine au făcut că au mutat focul mai în profunzime.

În acest timp atacatorii se apropiaseră de inamic. Focul artileriei încetă. În liniştea care se lăsase brusc, cei din punctul de observaţie îşi auziră inimile bătînd atît de deslușit şi de tare, de parcă s-ar fi aflat în locul lui Antipov şi, asemenea lui, conducîndu-şi oamenii la marginea poziţiei austriece, trebuiau să arate în clipa imediat următoare minuni de inventivitate şi de vitejie. În acel moment, în faţă, unul după altul, explodară două obuze nemţeşti de şaisprezece ţoli. Patru trombe de fum şi de ţărînă ascunseră privirii lor tot ce se petrecea în depărtare.

– Ia, Allah! Gata! I-au terminat! şoptise Galiullin cu buzele albe, convins că sublocotenentul şi oamenii lui au murit.

Cel de-al treilea obuz căzu chiar lîngă punctul de observare. Aplecaţi cît se poate de mult, toţi se grăbiră să-l părăsească.

Galiullin dormea în acelaşi blindaj cu Antipov. Cînd tot regimentul se împăcă cu ideea că acesta a murit şi nu se va mai întoarce, lui Galiullin, care îl cunoştea bine pe cel căzut, i se încredinţaseră lucrurile acestuia pentru a i le transmite mai tîrziu soţiei, ale cărei fotografii fuseseră găsite, în număr mare, printre lucrurile lui Antipov.

De curînd ajuns sublocotenent, mecanicul Galiullin, fiul portarului din blocul lui Tiverzin, fostul ucenic-lăcătuş pe care-l stîlcea în bătăi meşterul Hudoleev, îi era obligat, pentru această avansare, chiar celui care altădată îl chinuise.

Ajungînd subofiţer, nu se ştie cum şi independent de voinţa lui, Galiullin ajunsese într-un loc călduţ şi ferit, într-una dintre garnizoanele izolate. Acolo avea sub comanda lui o trupă de semiinvalizi pe care, în fiecare dimineaţă, nişte instructori-veterani tot atît de ramoliţi îi învăţau instrucţia de front uitată de mult. În plus, Galiullin controla dacă sînt bine amplasate santinelele ce trebuiau să păzească depozitele intendenţei. Ducea o viaţă fără griji – nu mai avea nimic altceva de făcut. Însă o dată, împreună cu o completare de trupe, alcătuită din rezervişti proveniţi din contingentele vechi, sosise buna sa cunoştinţă de odinioară, Piotr Hudoleev.

– Ah, prieten vechi! mormăise el, zîmbind posomorît.

– Da, Înălţimea Voastră! răspunsese Hudoleev, luînd poziţia de drepţi şi salutînd.

Însă lucrurile nu se puteau sfîrşi atît de simplu. La prima greşeală la instrucţie, subofiţerul urlase la gradul inferior şi, cînd i se păruse că soldatul nu se uită drept în ochii lui, ci cumva într-o parte, îl pocnise peste bot şi-l trimisese la carceră pentru două zile, numai cu pîine şi apă.

Din acest moment, fiecare gest al lui Galiullin mirosea a răzbunare pentru persecuţiile îndurate altădată. Iar acest mod de răfuială, în condiţiile oferite de subordonarea bîtei, era un joc prea necinstit şi nedemn. Ce-i rămînea de făcut? Nu mai puteau rămîne amîndoi în acelaşi loc. Însă sub ce pretext şi unde ar fi putut să-l transfere Galiullin pe acest soldat nimerit sub comanda lui? Numai la batalionul disciplinar. Pe de altă parte, ce motiv ar fi putut inventa ca să-şi ceară el transferul? Doar plictisul şi inutilitatea activităţii sale de garnizoană. Cu acest pretext, Galiullin ceruse să fie trimis pe front. Această cerere îl pusese într-o lumină bună şi după ce, în prima luptă, îşi arătase calităţile, se dovedise astfel că e un bun subofiţer şi de aceea fusese avansat la gradul de sublocotenent.

Galiullin îl cunoştea pe Antipov încă de pe cînd locuia la Tiverzin. În anul nouă sute cinci, Iusupka mergea deseori la Paşa Antipov şi se jucau împreună de sărbători. Tot atunci, în jumătatea aceea de an, o văzuse pe Lara o dată sau de două ori. De atunci nu mai auzise nimic de cei doi. Cînd în regimentul lor nimerise Pavel Pavlovici

din Iuriatin, Galiullin fusese uluit de felul cum se schimbase vechiul lui prieten. Dintr-un băiețel curățel, sfios ca o fată și glumeț, acesta se transformase într-un ipohondric nervos, atoateștiutor și arogant. Era foarte inteligent, foarte viteaz, taciturn și ironic. Din cînd în cînd, privindu-l, lui Galiullin îi venea să jure că, precum în profunzimea unei ferestre, în privirea grea a lui Antipov, vede un alt om, un gînd care nu-i dă pace, sau dorul de fetiță, sau chipul soției lui. Antipov părea vrăjit, ca într-o poveste. Și iată, acesta acum murise, iar el, Galiullin, rămăsese cu hîrțoagele lui, cu fotografiile și cu misterul transformării lui Antipov.

Mai devreme sau mai tîrziu trebuiau să ajungă la Galiullin interpelările Larei. Se pregătise să-i răspundă. Dar vremurile erau frămîntate. Nu se simțea în stare să-i răspundă cum se cuvenea. Voia s-o pregătească în vederea loviturii care o aștepta. Amînase mereu scrisoarea detaliată și, între timp, aflase că și Lara e pe front, ca soră medicală. Așa că nu mai știa pe ce adresă să-i scrie scrisoarea.

10

– Ei, care-i situația? Astăzi or să fie cai? îl întreba Gordon pe doctorul Jivago ori de cîte ori acesta venea să ia masa de prînz acasă. Erau încartiruiți într-o casă țărănească din Galiția.

– De unde cai? Și unde vrei să pleci, cînd nu se poate face un pas nici înainte, nici înapoi? De jur împrejur e-o harababură îngrozitoare. Nimeni nu pricepe nimic. Spre sud am ocolit sau am străpuns dispozitivul nemților, ocazie cu care, se zice, cîteva unități răzlețe de-ale noastre au fost încercuite. La nord, nemții au trecut Sventa, într-un loc în care se credea că rîul nu poate fi traversat. Trecerea a fost forțată de un corp de cavalerie. Distrug căile ferate, depozitele și, după părerea mea, ne încercuiesc. Și tu îmi vorbești de cai. Ei, mai iute, Karpenko, pune masa și șterge-o. Ce avem astăzi? Aha, picior de vițel! Excelent.

Unitatea sanitară, cu spitalul și cu secțiile lui, era împrăștiată prin tot satul care, ca printr-o minune,

rămăsese întreg. Casele, construite ca în apus, aveau ferestrele în canaturi înguste, dar multe, care acopereau aproape întregul perete. Nici una din tot satul nu fusese distrusă.

Erau ultimele zile frumoase de toamnă fierbinte şi aurie. Ziua, medicii şi ofiţerii deschideau ferestrele, alungau muştele, care în roiuri negre se tîrau pe pervazuri şi pe plafoanele joase. Descheindu-se la tunici şi la vestoane, transpirau, se frigeau cu ciorba sau cu ceaiul, iar noaptea se aşezau pe vine în faţa sobelor şi suflau în tăciunii de sub lemnele umede. Cu ochii înlăcrimaţi de fum, îşi înjurau ordonanţele care nu se pricepeau să facă focul ca lumea.

Era o noapte liniştită. Gordon şi Jivago stăteau întinşi pe cîte o laviţă. Între ei erau masa şi fereastra joasă, lungă de la un perete la celălalt. Odaia era bine încălzită şi mirosea a fum. Deschiseră oberlihturile din marginile ferestrei şi respirau aerul proaspăt al nopţii autumnale, care aburea sticla.

Discutau, aşa cum făcuseră în fiecare din aceste zile şi nopţi. Ca întotdeauna, orizontul din direcţia frontului pîlpîia roz, nici o clipă nu contenea canonada şi, cînd cădeau obuze mai joase, cu zgomot mai înfundat şi mai puternic, care păreau că despică pămîntul, Jivago, din respect pentru această sonoritate, îşi întrerupea conversaţia, făcea o pauză şi spunea:

– Asta e Bertha, o chestie nemţească de şaisprezece ţoli, cu greutatea de vreo şaizeci de puduri. Apoi relua discuţia, uitînd subiectul.

– Ce e cu mirosul care se simte tot timpul în sat? întrebă Gordon. L-am remarcat din prima zi. E ceva dulceag-mieros şi scîrbos, ca şoarecii.

– A, ştiu despre ce-i vorba, despre cînepă. Se cultivă multă cînepă prin locurile astea. Planta asta are ea însăşi un miros rînced şi insistent, ca de mortăciune. Pe lîngă asta, în zonele operaţiunilor militare, morţii rămîn mult timp nedescoperiţi în lanurile de cînepă şi cadavrele intră în putrefacţie. Mirosul de cadavre se simte peste tot, e firesc să fie aşa. Iar Bertha. O auzi?

În decursul acestor zile vorbiseră despre tot şi despre toate. Gordon aflase ce gîndea prietenul său despre război şi despre spiritul timpului. Iuri Andreevici îi

povestise cît de greu se obişnuise cu logica sîngeroasă a exterminării reciproce, cu răniţii şi cu mutilaţii rămaşi în viaţă, pe care tehnica de luptă îi transformă în bucăţi diforme de carne.

În fiecare zi Gordon nimerea în cîte un loc însoţindu-l pe Jivago şi, datorită acestuia, vedea şi el cîte ceva. Fireşte că îşi dădea seama de imoralitatea contemplaţiei lui pasive atunci cînd privea vitejia altora, atunci cînd vedea la ce renunţă aceştia şi la ce riscuri se expun. Însă tot la fel de imorale i se păreau şi oftaturile inactive, lipsite de consecinţe. Considera că trebuie să se poarte conform situaţiei în care te pune viaţa, cinstit şi corect.

Se convinsese pe pielea sa că poţi leşina văzînd cum arată răniţii în timpul unei vizite făcute la un detaşament mobil al Crucii Roşii, care funcţiona la vest de ei, la un punct de prim-ajutor chiar în apropierea liniei întîi.

Ajunseseră la liziera unei păduri mari, jumătate din copacii căreia fuseseră doborîţi de focul artileriei. În tufişurile rupte şi strivite zăceau răsturnate antetrenurile de tun stricate şi mutilate. De un copac era legat un cal de călărie. De pe clădirea ocolului silvic, care se vedea mai în adîncul pădurii, fusese smulsă o jumătate din acoperiş. Punctul de prim-ajutor se instalase în clădirea ocolului silvic şi în două corturi mari, cenuşii, ridicate peste drum de clădire, în pădure.

– N-ar fi trebuit să te iau cu mine, îi spusese Jivago. Linia întîi este foarte aproape de aici, la o verstă şi ceva, iar bateriile noastre sînt dincolo de pădurea asta. Auzi ce se întîmplă? Să nu încerci s-o faci pe eroul, că nu te cred. Tremuri de frică şi e firesc. În fiecare clipă, situaţia se poate schimba. Ne putem pomeni bombardaţi.

Pe pămînt, la marginea drumului forestier, cu picioarele larg desfăcute, încălţaţi cu nişte cizme grele, care pe spate, care cu faţa în jos, zăceau nişte soldaţi cu vestoanele transpirate pe piept şi pe la subţiori. Erau supravieţuitorii unei unităţi. Fuseseră retraşi din lupta care durase trei zile şi trimişi în spatele liniei întîi, pentru o scurtă perioadă de odihnă. Soldaţii zăceau ca pietrele, n-aveau putere să glumească sau să vorbească porcos şi nici unul dintre ei nu întoarse capul atunci cînd, în adîncul pădurii, pe drum, se auziseră apropiindu-se vuind cîteva căruţe. În căruţe pentru muniţie, fără

arcuri, erau aduşi în galop nişte răniţi. Nefericiţii erau hurducaţi, oasele li se frîngeau în această goană spre punctul de prim-ajutor, unde erau pansaţi în grabă şi cei cu răni mai grave erau operaţi pe loc. Toţi fuseseră culeşi într-un număr înfricoşător de mare, cu o jumătate de oră în urmă, cînd încetase focul, de pe cîmpul din faţa tranşeelor. Mai mult de jumătate erau fără cunoştinţă.

Cînd căruţele ajunseră la scara ocolului silvic, dinăuntru ieşiră nişte sanitari cu tărgi şi se apucară să le descarce. Ridicînd fişia de la intrare, o soră de caritate privea din cort sosirea răniţilor. Nu era schimbul ei. Era liberă. În pădure, dincolo de corturi, se certau doi oameni. Pădurea tînără şi cu copaci înalţi aducea ecoul vocilor lor, dar cuvintele nu se desluşeau. Cînd fură aduşi răniţii, cei doi ieşiră în drum şi o porniră spre clădire. Un tînăr ofiţer striga la un medic al detaşamentului mobil, încercînd să afle unde se mutase parcul de artilerie care fusese mai înainte dislocat în pădure. Medicul nu ştia nimic, nu era treaba lui. Îl ruga pe ofiţer să-l lase în pace şi să nu mai ţipe, pentru că au fost aduşi răniţi şi are treabă, însă ofiţerul nu se potolea şi înjura în gura mare Crucea Roşie, comandamentul artileriei şi, în general, lumea întreagă. Jivago se apropie de medic. Se salutară şi urcară în clădirea ocolului silvic. Ofiţerul, cu un accent uşor tătăresc, continuă să înjure, îşi dezlegă calul, sări în şa şi o porni la galop pe drumul ce se afunda în pădure. Iar sora se tot uita din pragul cortului ei.

Deodată pe faţa ei se întipări o expresie de groază.

– Ce faceţi? V-aţi ieşit din minţi! strigă ea spre doi răniţi uşor care, fără să fie ajutaţi, mergeau printre tărgi spre locul de pansare. Ieşind din cort, femeia se repezi în drum.

Pe targă era dus un om mutilat într-un mod de-a dreptul monstruos. Tubul obuzului explodat, care îi zdrobise faţa şi îi transformase buzele şi dinţii într-o masă diformă, dar nu-l omorîse, rămăsese înfipt în osul maxilarului. Cu o voce subţire, neomenească, mutilatul slobozea horcăituri scurte, întretăiate pe care oricine ar fi trebuit să le înţeleagă drept rugăminţi de a fi ucis mai iute, pentru a pune capăt chinurilor lui prelungite fără rost.

Sorei i se păruse că, impresionaţi de gemetele mutilatului, cei doi răniţi aveau de gînd să-i smulgă din obraz schija aceea îngrozitoare de fier.

– Cum v-a trecut aşa ceva prin minte? O să i-o extragă chirurgul, cu un instrument special. Dacă va mai fi nevoie. (Doamne, Doamne, ia-l la tine, nu mă face să mă îndoiesc de existenţa ta!)

În clipa următoare, cînd era dus pe scări, mutilatul ţipă, se cutremură din tot trupul şi muri.

Mutilatul care murise era soldatul rezervist Ghimazetdin, ofiţerul care ţipase în pădure fusese fiul lui, locotenentul Galiullin, sora era Lara, martorii – Jivago şi Gordon. Toţi fuseseră împreună, unul lîngă celălalt, însă unii nu se recunoscuseră, iar alţii nu se cunoscuseră niciodată. Unele amănunte rămaseră în felul acesta nelămurite, în timp ce altele aveau de aşteptat o altă ocazie pentru a ieşi la iveală.

11

În această zonă satele scăpaseră neatinse ca printr-un miracol. Păreau o insuliţă în mod inexplicabil rămasă neatinsă în mijlocul mării de ruine. Gordon şi Jivago se întorceau acasă spre seară. Soarele asfinţea. Într-unul dintre satele pe lîngă care treceau văzură un cazac care, în hohotul general de rîs al celor care-l priveau, arunca în sus o monedă de aramă, obligîndu-l pe un evreu cu barba căruntă şi cu surtuc lung să prindă bănuţul. Bătrînul nu reuşea deloc să-l prindă. Trecînd pe lîngă palmele lui răşchirate, bănuţul cădea în noroi. Bătrînul se apleca să-l ridice, cazacul îl plesnea peste fund, iar privitorii se prăpădeau de rîs. Asta era toată distracţia. Pînă una, alta, jocul era cît se poate de inofensiv, dar nimeni nu putea garanta că nu va lua o întorsătură mai violentă. Dindărătul casei de peste drum ieşea în fugă baba evreului, strigînd şi întinzînd mîinile spre soţul ei, după care se ascundea din nou, temătoare. Pe fereastra casei îşi priveau bunicul două fetiţe care plîngeau.

Vizitiul, căruia toată joaca i se părea hazlie, lăsă caii la pas pentru ca domnii ofiţeri să aibă timp să se amuze. Însă Jivago îl chemă pe cazac, îl certă şi îi ordonă să înceteze bătaia de joc.

– Am înţeles, Înălţimea Voastră! îi răspunse acesta. Nu-i făceam nimic, voiam doar să rîdem.

Tot restul drumului Jivago şi Gordon tăcură.

– E îngrozitor, începu Jivago, văzînd satul în care erau încartiruiţi. Nici nu-ţi închipui cîte suferinţe a îndurat în războiul ăsta sărmana populaţie evreiască. Luptele se desfăşoară chiar pe teritoriul în care această populaţie a fost nevoită să treacă la modul sedentar de viaţă. Şi pentru toate suferinţele văzute şi suportate, bieţii oameni nu au parte decît de bătăi şi ruine, la care se adaugă pogromurile, bătaia de joc şi învinuirea de lipsă de patriotism. De unde atîta patriotism, cînd la inamic ei au parte de toate drepturile, iar noi nu le oferim decît prigoniri? Există un paradox chiar la baza urii noastre faţă de ei. Irită chiar ceea ce ar trebui să ne impresioneze şi să ne facă mai buni cu ei. Sărăcia lor şi înghesuiala în care trăiesc, slăbiciunea şi incapacitatea de a riposta. Nu pot înţelege. E ceva fatal în asta.

Gordon iarăşi nu-i răspunse nimic.

12

Acum stăteau întinşi din nou pe laviţele lor, de o parte şi de alta a ferestrei înguste şi lungi. Era noapte. Stăteau de vorbă.

Jivago îi povestea lui Gordon cum l-a văzut o dată pe ţar, cînd acesta venise să inspecteze frontul. Povestea cu talent.

Era în timpul primei lui primăveri petrecute pe front. Statul-major al unităţii în care fusese trimis ocupa o vale din Carpaţi, închizînd intrarea dinspre Cîmpia Ungară.

Pe fundul văii era o staţie de cale ferată. Jivago îi descrise lui Gordon înfăţişarea exterioară a localităţii, munţii acoperiţi cu brazi şi pini puternici, cu smocuri albe de nori agăţaţi de crengile copacilor şi cu stînci de ardezie cenuşie şi grafit, care se iţeau din păduri, ca nişte petice năpîrlite apărute pe o blană groasă şi deasă. Era o dimineaţă de aprilie, cenuşie ca grafitul, înconjurată de munţi din toate părţile şi de aceea neclintită. Pămîntul scotea aburi, care rămîneau deasupra văii, amestecîndu-se acolo cu fumul locomotivelor din staţie, cu aburul cenuşiu al luncilor, cu munţii cenuşii, cu pădurile negre şi cu norii negri.

În acele zile ţarul făcea un tur de inspecţie prin Galiţia. Dintr-o dată se răspîndise vestea că va vizita unitatea de aici, al cărei comandant de onoare era.

Putea apărea din clipă în clipă. Pe peron fusese aliniată o gardă de onoare pentru întîmpinarea lui. Trecu un ceas, trecură două ceasuri de aşteptare chinuitoare. Apoi, unul după altul, trecură două trenuri din suită. După puţin timp, sosi trenul imperial.

Însoţit de marele cneaz Nikolai Nikolaevici, ţarul trecu în revistă garda de onoare a grenadierilor. Cu fiecare cuvînt de salut, rostit cu voce calmă, stîrnea explozii de urale şi aplauze tunătoare, care se rostogoleau ca undele apei în nişte găleţi clătinate.

Cu zîmbetul lui stînjenit, ţarul părea mai bătrîn şi mai obosit decît imaginea lui de pe bancnote şi medalii. Faţa îi era apatică, puţin scofîlcită. Se uita mereu vinovat spre Nikolai Nikolaevici, neştiind ce trebuie să facă în respectivele împrejurări, iar acesta, aplecîndu-se respectuos spre el, îl scotea din încurcătură nu prin cuvinte, ci prin mişcări din sprîncene sau din umeri.

Ţarul insufla milă în dimineaţa aceea cenuşie şi caldă din munţi şi te simţeai îngrozit de gîndul că această reţinere tematoare şi timiditatea lui pot fi esenţa asupritorului şi că această slăbiciune putea ucide sau graţia, putea lega şi hotărî.

– Trebuia să rostească ceva cam aşa: eu, spada mea şi poporul meu, precum Wilhelm. Dar obligatoriu ceva despre popor. Dar ştii, s-a purtat cumva ruseşte, firesc şi tragic, mai presus de această banalitate. Căci în Rusia nu se poate concepe o asemenea teatralitate. Pentru că asta-i teatralitate, nu? Îmi pot închipui ce erau popoarele pe vremea lui Cezar, nişte gali acolo sau şvezi sau iliri. Dar de atunci nu sînt decît scorneli ca să poată vorbi împăraţii despre popoare, ca să se poată împăuna demnitarii şi regii: poporul, poporul meu.

Acum frontul e inundat de corespondenţi şi ziarişti. Îşi notează „observaţii", cuvinte care demonstrează înţelepciunea populară, stau de vorbă cu răniţii, clădesc o nouă teorie a spiritului poporului. Această teorie e un Dal[1] nou, la fel de artificial, e grafomania lingvistică a inconsistenţei verbale. Acesta e unul dintre tipuri. Dar mai există unul. Discursul abrupt, „schiţe şi scene",

1. Se face aluzie la un celebru dicţionar al limbii ruse, alcătuit de Vladimir Dal (n.t.).

scepticismul, mizantropia. De pildă unul are (am citit cu ochii mei) asemenea sentințe: „E o zi cenușie, ca și ieri. De dimineață – ploaie, zloată. Mă uit pe fereastră la drum. În coloana fără sfîrșit, trec prizonierii. Sînt transportați răniții. Trage un tun. Trage din nou, astăzi, ca și ieri, ca mîine, ca astăzi și tot așa în fiecare zi...". Vezi cîtă subtilitate și inteligență! Totuși, de ce se supără pe bietul tun? Ce pretenție ciudată să aștepți varietate, de la un tun! De ce, în loc de tun, nu se miră de el însuși, care zi de zi trage salve de enumerații, virgule și fraze? De ce nu încetează canonada umanitarismului ziaristic grăbit ca săritura puricelui? De ce nu înțelege că nu tunul, ci el însuși trebuie să fie nou și să nu se repete, că din acumularea de nonsens din carnetul lui nu poate extrage nici un sens, că nu există evenimente atîta timp cît omul nu introduce în ele ceva propriu, ceva din geniul său care o mai ia și razna, ceva care să semene a basm.

– Ai perfectă dreptate, îl întrerupse Gordon. Acum o să-ți răspund ce gîndesc despre scena pe care am văzut-o astăzi. Cazacul care-și bătea joc de bietul patriarh, ca și mii de alte asemenea cazuri sînt, desigur, exemple de pură ticăloșie, pe marginea cărora nu-i nevoie de filosofie, ci de pocnituri peste bot. Însă filosofia este perfect compatibilă cu problema evreiască în totalitatea ei și aceasta apare într-o lumină cu totul neașteptată. Dar nu-ți spun nici o noutate. Toate ideile le am, ca și tine, de la unchiul tău.

Întrebi ce este poporul. Te întrebi dacă trebuie dădăcit și dacă nu cumva face mai mult pentru el cel care, fără să se gîndească la popor, prin însăși frumusețea și solemnitatea faptelor sale, îl trage după sine în universalitate și, acoperindu-l de glorie, îl eternizează? Da, firește, firește. Dar despre ce fel de popoare poate fi vorba în epoca creștină? Căci nu sînt pur și simplu popoare, ci popoare convertite, transformate și importantă este tocmai transformarea, nu fidelitatea față de vechile fundamente. Să ne amintim *Evanghelia*. Ce ne spune ea despre tema aceasta? În primul rînd, *Evanghelia* nu a fost o afirmație așa sau așa. Ea a fost o propunere făcută celor naivi și lipsiți de curaj. Le propunea: vreți să trăiți o nouă viață, vreți fericirea sufletului? Și toți au primit propunerea, au fost cîștigați pentru secole.

Spunînd că în împărăţia lui Dumnezeu nu există nici elin, nici iudeu, oare voia să spună doar că toţi oamenii sînt egali în faţa lui Dumnezeu? Nu, pentru asta nu era nevoie de *Evanghelie*, asta o ştiau de mult filosofii Greciei, moraliştii romani, profeţii Vechiului Testament. Însă ea spunea: în noul mod de viaţă plănuit cu inima, în noul mod de comunicare, care se numeşte împărăţia lui Dumnezeu, nu există popoare, există oameni.

Spuneai că evenimentul este absurd dacă nu introducem noi sensul în el. Creştinismul, misterul personalităţii este chiar lucrul pe care trebuie să-l introducem în eveniment pentru ca acesta să capete semnificaţie pentru om.

Am vorbit despre politicienii care nu au nimic de spus vieţii şi lumii în totalitate, am vorbit despre forţele de mîna a doua care sînt interesate de îngustime, pentru ca tot timpul să fie vorba de un anumit popor, de preferinţă mic, care să sufere, pentru ca ei să judece, să-l administreze şi să-l îmbogăţească pe seama milei. Victima cea mai deplină şi exclusivă a acestui principiu este evreimea. Ideea de naţiune i-a impus necesitatea amorţitoare de a nu fi şi de a nu rămîne decît popor de-a lungul atîtor veacuri, în decursul cărora forţa ieşită din mijlocul evreilor a mîntuit lumea de această misiune înjositoare. E într-adevăr extraordinar! Cum s-a putut întîmpla? Această sărbătoare, această mîntuire de drăcovenia mediocrităţii, această zvîcnire deasupra mărginirii cotidianului, toate acestea deci au luat naştere pe pămîntul lor, au vorbit limba lor şi au aparţinut seminţiei lor. Iar ei au văzut şi au auzit asta şi au lăsat-o să le scape? Cum au putut lăsa să-i părăsească un suflet de o asemenea forţă şi frumuseţe, cum au putut gîndi că, lîngă triumful şi întronarea acestuia, ei vor rămîne ca un înveliş gol al acestei minuni, pe care au părăsit-o cîndva? În folosul cui e această mucenicie voluntară, cui i-a trebuit ca să fie batjocoriţi şi însîngeraţi veacuri întregi atîţia bătrîni nevinovaţi, atîtea femei şi copii, atît de inteligenţi şi capabili de bine şi de comunicare din adîncul inimii! De ce sînt atît de leneşi şi netalentaţi scriitorii care, la toate popoarele, se ocupă de problema naţională? De ce oare floarea cugetătorilor acestui popor nu a depăşit formele prea facile îmbrăcate de Weltschmerz şi înţelepciunea ironică? De ce, riscînd să explodeze de

irevocabilitatea datoriei, aşa cum sar în aer, din pricina presiunii, cazanele cu aburi, nu au demobilizat această armată care cine ştie de ce luptă şi cine ştie de ce este masacrată? De ce nu le-au spus: „Veniţi-vă în fire. Gata. Nu mai trebuie. Nu vă mai numiţi ca înainte. Nu vă mai înghesuiţi, împrăştiaţi-vă. Sînteţi chiar lucrul cu care v-au pus să luptaţi cei mai răi şi mai slabi dintre voi".

13

A doua zi cînd veni acasă la prînz, Jivago îi spuse:

– Nu mai ai răbdare, vrei să pleci, aşa că ai cobit. Nu pot spune că e „norocul tău", căci despre ce noroc poate fi vorba cînd iarăşi sîntem nevoiţi să ne retragem, cînd iarăşi am fost bătuţi? Drumul spre est este liber, sîntem împinşi dinspre vest. Toate instituţiile militare sanitare au primit ordin să plece. Pornim mîine sau poimîine. Nu se ştie încotro. Karpenko, rufele lui Mihail Grigorievici nu-s spălate, nu-i aşa? Vechea poveste. Cumătra, cumătra, dar ia întreabă-l cine-i cumătra asta şi, prostovanul, nici că ştie.

Nu ascultă ce-i bolborosea drept răspuns ordonanţa Karpenko şi nu-i acordă nici o atenţie lui Gordon necăjit că poartă lenjeria lui Jivago şi că pleacă îmbrăcat cu o cămaşă de-a acestuia.

– Eh, ce ţi-e şi cu viaţa ţigănească, de migratori! Cînd am ajuns aici, nimic nu-mi plăcea: soba mi se părea că ar fi trebuit să fie în alt loc, tavanul prea jos, murdărie, năduşeală. Şi acum omoară-mă, dar nu ştiu din ce loc am venit încoace. Mi se pare că aş fi în stare să trăiesc aici toată viaţa, uitîndu-mă la colţul ăsta de sobă cu soarele pe plăcile de teracotă şi cu umbra copacului din curte alunecînd pe ele.

Fără grabă, începură să-şi facă bagajele.

În timpul nopţii fură treziţi de zgomote şi ţipete, de împuşcături şi vînzoleală. Satul era inundat de o lumină sinistră. Prin dreptul ferestrei treceau umbre grăbite. În camera de-alături se treziseră şi se puseseră în mişcare stăpînii casei.

– Dă o fugă în drum, Karpenko, şi întreabă din ce pricină s-a iscat tămbălăul ăsta, spuse Iuri Andreevici.

Curînd aflară totul. Îmbrăcîndu-se iute, Jivago se grăbi spre spital ca să verifice ştirile, care se dovediră adevărate. Nemţii străpunseseră poziţiile. Linia apărării se rostogolea înspre sat şi se apropia mereu. Satul era bombardat. Spitalul şi instituţiile fură mutate în grabă, fără a se mai aştepta ordinul de evacuare. Aveau de gînd să termine totul pînă în zori.

– Pleci cu primul eşalon. Trăsura pleacă imediat, dar le-am spus să te aştepte. Ei, noroc! Te conduc, ca să fiu sigur că ai găsit loc.

O porniră în fugă spre celălalt capăt al satului, unde se pregătea convoiul. Trecînd pe lîngă case, se aplecau şi se ascundeau pe sub ziduri. Pe uliţe cîntau şi bîzîiau gloanţele. La răspîntiile străbătute de drumuri care ieşeau de-a dreptul în cîmp, vedeau cum şrapnelele explodează în preajma satului, ridicînd umbrele de flăcări.

– Dar tu ce faci? îl întrebă din fugă Gordon.

– Vin şi eu. Trebuie să mă întorc acasă după lucruri. Vin cu grupul al doilea.

Se despărţiră la marginea satului. Cele cîteva căruţe şi trăsura care alcătuiau convoiul se puseră în mişcare, lovindu-se una de alta şi aliniindu-se din mers. Iuri Andreevici îşi flutura mîna în urma amicului său care pleca. Se puteau vedea în lumina împrăştiată de un grajd incendiat.

Adăpostindu-se iarăşi pe sub pereţii caselor, sub acoperirea colţurilor acestora, Iuri Andreevici făcu cale întoarsă. Cînd mai avea două case pînă la veranda sa, fu doborît de suflul unei explozii şi rănit de o schijă de şrapnel. Iuri Andreevici căzu în mijlocul drumului, începu să sîngereze şi îşi pierdu cunoştinţa.

14

Spitalul de evacuaţi era ascuns într-un orăşel din zona de vest, lîngă linia ferată, în apropierea Cartierului General. Erau cîteva zile călduroase, de la sfîrşitul lui februarie. În salonul ofiţerilor aflaţi în convalescenţă, la rugămintea lui Iuri Andreevici, care se afla aici în calitate de pacient, fusese deschisă fereastra de lîngă patul lui.

Se apropia ora mesei de prînz. Pacienţii îşi omorau timpul rămas, fiecare cu ce putea. Li se spusese că la

spital venise o soră nouă şi că astăzi urma să-i viziteze pentru prima oară. În patul de vizavi, Galiullin frunzărea revistele abia primite *Reci* şi *Russkoe solovo*, indignîndu-se de spaţiile albe lăsate de cenzură. Iuri Andreevici citea scrisorile de la Tonia, pe care poşta de campanie i le adusese pe toate o dată. Vîntul foşnea în paginile scrisorilor şi ale ziarului. Se auziră paşi uşori. Iuri Andreevici îşi ridică ochii din scrisoare. În salon intră Lara.

Iuri Andreevici şi sublocotenentul, independent unul de altul şi fără să ştie de celălalt, o recunoscură. Ea nu cunoştea pe nici unul dintre ei. Spuse:

– Bună ziua. De ce staţi cu fereastra deschisă? Nu vă e frig? Şi se duse spre Galiullin. Ce vă doare? îl întrebă şi-i luă mîna ca să-i pipăie pulsul, însă imediat îi dădu drumul şi se aşeză pe scaun, puţin surprinsă.

– Ce surpriză, Larisa Fiodorovna, spuse Galiullin. Am fost în acelaşi regiment cu soţul dumneavoastră şi l-am cunoscut pe Pavel Pavlovici. I-am păstrat lucrurile ca să vi le trimit.

– Nu se poate, nu se poate! repeta ea. Ce întîmplare extraordinară. Deci l-aţi cunoscut? Povestiţi-mi mai iute cum s-a întîmplat. Nu-i aşa că a murit îngropat de o explozie? Nu vă fie teamă şi nu-mi ascundeţi nimic. Şi-aşa ştiu totul.

Galiullin nu avu curajul să-i confirme informaţiile adunate din auzite. Se decise s-o mintă ca s-o consoleze.

– Antipov a căzut prizonier, spuse el. A avansat prea mult cu unitatea lui în timpul atacului şi s-a pomenit singur. A fost nevoit să se predea.

Însă Lara nu-l crezu. Zguduită de discuţia aceasta neaşteptată, se emoţionă. Nu-şi putea înfrîna lacrimile şi nu voia să plîngă de faţă cu nişte oameni străini. Se ridică iute şi ieşi din salon ca să-şi revină pe coridor.

După cîteva clipe se întoarse, părînd foarte calmă. În mod intenţionat, nu se mai uită spre Galiullin, ca să n-o podidească iarăşi plînsul. Pornind-o direct spre patul lui Iuri Andreevici, rosti, cu gîndul în altă parte, aceeaşi frază gata pregătită:

– Bună ziua. Ce vă doare?

Iuri Andreevici îi văzuse tulburarea şi lacrimile, voise s-o întrebe ce-i cu ea, să-i spună că a văzut-o de două ori în viaţă, o dată cînd era gimnazist şi o dată cînd era

student, dar se gîndi că toate acestea vor părea false şi femeia îl va înţelege greşit. Apoi, dintr-o dată, şi-o aminti pe Anna Ivanovna în sicriu, îşi aminti ţipetele Toniei în casa lor de pe strada Sivţev, aşa că se abţinu şi nu-i spuse decît cîteva cuvinte:

– Vă mulţumesc. Sînt medic şi mă tratez singur. Nu am nevoie de nimic.

„Oare de ce s-o fi supărat pe mine?", se gîndi Lara şi îl privi lung pe necunoscutul acela cîrn, al cărui chip nu-i spunea nimic.

Urmară cîteva zile instabile, schimbătoare. Un vînt cald, delirant sufla în nopţile acelea care miroseau a ţărînă umedă.

Şi în toate aceste zile de la Cartierul General se primeau informaţii bizare, veneau zvonuri alarmante de acasă, din interiorul ţării. Se întrerupsese comunicaţia telegrafică cu Petersburgul. Peste tot, în toate colţurile, oamenii nu vorbeau decît despre politică.

În fiecare zi cînd era de serviciu, sora Antipova îşi făcea rondul de două ori, dimineaţa şi seara, schimbînd cîteva cuvinte neutre cu pacienţii din celelalte saloane, cu Galiullin, cu Iuri Andreevici. „Ce om ciudat şi curios, se gîndea ea. E tînăr şi deloc amabil. Cîrn şi nu cine ştie ce frumos. Dar inteligent în sensul cel mai bun al cuvîntului, cu o minte vie, care te captivează. Însă nu asta-i problema. Trebuie s-o termin cît mai iute cu obligaţiile mele de aici, să mă transfer la Moscova, mai aproape de Katenka. Şi, o dată ajunsă la Moscova, trebuie să cer demobilizarea şi să-mi reiau serviciul la gimnaziul din Iuriatin. Căci totul e clar de-acuma în ce-l priveşte pe bietul Patulea, nu mai e nici o speranţă. Aşa că nu mai are rost s-o fac pe eroina de pe cîmpul de luptă. Numai pentru a-l căuta pe el am îndrugat tot felul de nimicuri."

Ce-o fi fiind cu Katenka? Sărmana orfană! îşi spunea ea şi începea să plîngă. În ultimul timp se observă schimbări foarte bruşte. Pînă nu demult, erau sfinte datoria faţă de patrie, vitejia militară, sentimentele superioare faţă de societate. Însă războiul e pierdut şi, din pricina acestei nenorociri, restul şi-a pierdut valoarea, nu mai este sfînt.

Deodată totul se schimbase: tonul, aerul, nimeni nu mai ştia cum să gîndească şi de cine să asculte. Parcă

toată viaţa Lara ar fi fost dusă de mînă, ca o fetiţă mică, şi deodată fusese lăsată în voia ei, să înveţe singură. Şi nu mai exista nimic, nici prieteni, nici autorităţi. În asemenea situaţii vrei să te încrezi în ceva important, în forţa vieţii, în frumuseţe sau adevăr, pentru ca acestea, şi nu legile omeneşti, răsturnate, să te dirijeze, deplin şi fără milă, mai deplin decît în viaţa obişnuită, pe care războiul a alungat-o în trecut şi a desfiinţat-o. Însă în cazul ei, îşi dădu seama Lara la timp, acest scop lipsit de echivoc va fi Katenka. De-acum, rămasă fără Patulea, Lara nu este decît mamă şi se va consacra cu totul Katenkăi, bietei orfane.

Din scrisori, Iuri Andreevici află că Gordon şi Dudorov, fără permisiunea lui, îi tipăriseră versurile într-o carte. Aceasta fusese bine primită de critică şi autorului i se prevedea un mare viitor literar. Mai află că în Moscova situaţia este foarte interesantă şi alarmantă, că se amplifică iritarea surdă a mulţimii, că toată ţara se află în ajunul a ceva important, că se apropie evenimente politice serioase.

Se făcuse tîrziu. Iuri Andreevici era stăpînit de o somnolenţă teribilă. Din cînd în cînd aţipea şi, în intervalele de veghe, se gîndea că nu poate dormi din pricina emoţiilor prin care trecuse peste zi. Dincolo de fereastră începu să adie vîntul somnoros, cu respiraţia adormitoare. Vîntul plîngea şi gîngurea: „Tonia, Şurocika, ce dor mi s-a făcut de voi, cît de mult vreau să mă întorc acasă, la munca mea!". Şi sub acest murmur al vîntului Iuri Andreevici dormea, se trezea şi aţipea într-o trecere rapidă de la fericire la suferinţă, trecere la fel de iute şi alarmantă ca timpul schimbător de afară, ca noaptea aceea instabilă.

Lara se gîndi: „A fost atît de grijuliu păstrînd lucrurile lui Patulea şi eu, ca o nemernică, nici măcar nu l-am întrebat cine este şi de unde este".

La următorul ei rond din timpul dimineţii, amintindu-şi această scăpare a ei şi ca să spulbere impresia de lipsă de recunoştinţă, îl întrebă pe Galiullin toate aceste amănunte şi nu mai conteni cu „oh"-urile şi „ah"-urile.

– Doamne, sfîntă-i voia ta! Strada Brest, douăzeci şi opt, familia Tiverzin, iarna revoluţionară a lui 1905! Iusupka? Nu, pe Iusupka nu l-am cunoscut sau nu-mi

mai amintesc. Dar anul, anul şi casa aceea! Căci e totul adevărat, a existat o asemenea casă şi un asemenea an! O, ce limpede simţi ea din nou toate acestea! Şi împuşcăturile de atunci, şi (cum se zice, dă-mi, Doamne, putere să-mi amintesc!) „Părerea lui Hristos!". O, cît de puternic, cît de pătrunzător simţim totul în copilărie, pentru prima oară! Scuzaţi-mă, scuzaţi-mă, domnule locotenent, dar v-am uitat numele. Da, da, mi-aţi mai spus. Vă mulţumesc, vă mulţumesc din inimă, Osip Ghimazetdinovici, pentru amintirile şi gîndurile pe care le-aţi trezit în mine!

Toată ziua umblă numai cu „casa aceea" în suflet, oftînd mereu şi meditînd aproape cu voce tare.

Auzi! Strada Brest, nr. 28! Şi acum iarăşi răsună împuşcături, dar de cîte ori mai teribile! Acum nu mai poţi spune „trag băieţii". Băieţii au crescut şi sînt toţi aici, toţi sînt soldaţi, toţi băieţii din casele acelea şi din satele prin care a trecut. Extraordinar! Extraordinar!

În încăpere, bocănind cu bastoanele şi cîrjele, intrară în fugă şi şontîcăind invalizii şi pacienţii din saloanele învecinate. Toţi începură să strige care mai de care:

– Evenimente extraordinare! La Petersburg sînt lupte de stradă! Garnizoana din Petersburg s-a alăturat răsculaţilor! E revoluţie!

Partea a V-a

DESPĂRȚIREA DE TRECUT

1

Orășelul se numea Meliuzeevo și se afla în zona cernoziomică. Ca un nor de lăcuste atîrna deasupra acoperișurilor lui praful negru ridicat de trupele și convoaiele de căruțe care îl străbăteau. Acestea se mișcau neîncetat, de dimineață pînă seara, dinspre front și spre front, așa că nu se mai putea înțelege dacă războiul continuă încă sau s-a sfîrșit.

În fiecare zi, ca ciupercile după ploaie, apăreau noi posturi administrative. Și în toate aceste funcții erau aleși ei, Iuri Andreevici, sublocotenentul Galiullin, sora Antipova și încă vreo cîțiva inși din cercul lor, toți locuitori ai marilor orașe, oameni cu experiență și trecuți prin multe.

Suplineau posturi la administrația locală, lucrau în funcții de mărunți comisari în armată și în sectorul sanitar, privind la această succesiune de ocupații ca la un prilej de distracție în aer liber, ca la un joc de-a prinselea. Dar tot mai des le venea să lase baltă această de-a prinselea și să plece acasă, la ocupațiile lor obișnuite.

Datorită muncii lor, Jivago și Antipova se întîlneau mereu și cu insistență.

2

Cînd ploua, praful negru al orașului se transforma într-o mîzgă de culoarea cafelei, care acoperea străzile, aproape toate nepavate.

Orășelul nu era mare. Din orice punct al lui, după prima curbă, apărea stepa posomorîtă, cerul întunecat, întinderile războiului, întinderile revoluției.

Iuri Andreevici îi scria soției: „Destrămarea și anarhia în armată continuă. Se iau măsuri pentru îmbunătățirea

disciplinei şi a moralului în rîndurile soldaţilor. Am vizitat unităţile amplasate prin apropiere.

În sfîrşit, în loc de post-scriptum, deşi aş fi putut să-ţi scriu mai de mult, află că lucrez mînă în mînă cu o oarecare Antipova, soră medicală din Moscova, originară din Urali.

Îţi aminteşti, în noaptea aceea teribilă, cînd a murit mama ta, o studentă a tras în procuror, la sărbătoarea bradului de Crăciun. Se pare că studenta aceea a fost pe urmă judecată. Parcă ţi-am spus atunci că pe acea studentă, pe cînd era gimnazistă, eu şi Mişa o văzusem într-un stabiliment sordid, unde ne-am dus împreună cu tatăl meu, nu-mi mai amintesc în ce scop. Asta s-a întîmplat într-o noapte geroasă, pare-mi-se în timpul insurecţiei de la Presnia. Ei bine, Antipova este fata aceea.

De cîteva ori am încercat să vin acasă. Dar nu e chiar atît de simplu. Şi nu treburile mă reţin în primul rînd, pentru că nu ar avea nimic de suferit dacă le-aş lăsa în seama altora. Dificilă este însăşi călătoria. Trenurile ba nu circulă deloc, ba sosesc atît de încărcate, încît e imposibil să urci în ele.

Totuşi, firește, toate astea nu vor dura la infinit şi de aceea cîţiva dintre cei care ne-am vindecat, dintre cei demisionaţi sau demobilizaţi, inclusiv eu, Galiullin şi Antipova, ne-am decis ca, orice-ar fi, să plecăm săptămîna viitoare. Pentru a încăpea în tren, vom porni fiecare separat, cîte unul pe zi.

Aşa că pot apărea ca din senin, în orice zi. Însă voi încerca să-ţi trimit o telegramă".

Totuşi, înainte de plecare, Iuri Andreevici primi răspuns de la Antonina Aleksandrovna.

În scrisoarea în care accesele de plîns frîngeau construcţia frazelor, iar drept puncte slujeau urmele de lacrimi şi petele de cerneală, Antonina Aleksandrovna încerca să-şi convingă soţul să nu se mai întoarcă la Moscova, ci s-o urmeze direct în Urali pe această soră extraordinară, al cărei drum prin viaţă e însoţit de prevestiri şi circumstanţe, cu care drumul ei, al Toniei, nu se poate compara.

„Nu îţi face griji în privinţa lui Saşa şi a viitorului lui, îi scria ea. Nu îţi va fi ruşine de el. Îţi promit că îl voi creşte în aceleaşi principii pe care, copil fiind, le-ai văzut şi tu în casa noastră."

„Ţi-ai ieşit din minţi, Tonia! se grăbi să-i scrie Iuri Andreevici. Ce bănuieli! Oare nu ştii sau ştii, dar nu destul de bine, că numai gîndindu-mă la tine şi păstrînd credinţă casei noastre am scăpat de moarte în aceşti doi ani de război, care au fost atît de groaznici şi distrugători? Dar cuvintele sînt de prisos. Curînd ne vom revedea, ne vom întoarce la viaţa de altădată şi totul se va limpezi.

Însă faptul că mi-ai putut răspunde în felul acesta mă sperie într-o cu totul altă privinţă. Dacă ţi-am oferit motivul să-mi răspunzi astfel poate că, într-adevăr, mă port ambiguu şi atunci sînt vinovat faţă de această femeie pe care o induc în eroare şi căreia trebuie să-i ofer scuzele mele. O voi face de îndată ce se va întoarce din raidul prin cîteva sate din împrejurimi. Zemstva, care mai înainte a existat numai în gubernii şi judeţe, se introduce acum şi în unităţile teritoriale mai mici, în plase. Antipova a plecat s-o ajute pe o prietenă a ei, care lucrează ca instructoare în legătură cu aceste noi schimbări de legislaţie.

Remarcabil e că, deşi locuiesc în aceeaşi clădire cu Antipova, nici acum nu ştiu care este camera ei şi niciodată nu m-a interesat acest lucru."

3

Din Meliuzeevo, spre est şi spre vest, porneau două şosele. Una, care era mai mult un drum de ţară, ducea prin pădure spre orăşelul Zîbuşino care făcea comerţ cu cereale şi, deşi era subordonat Meliuzeevului din punct de vedere administrativ, îl depăşise din toate punctele de vedere. Cealaltă şosea, pietruită, trecea prin cîmpiile băltoase care se uscau în timpul verii, ducînd spre Biriuci, staţia de cale ferată unde se încrucişau cele două linii, nu departe de Meliuzeevo.

În iunie, timp de două săptămîni rezistase Republica Independentă Zîbuşino, proclamată de morarul localnic Blajeiko.

Republica se sprijinea pe dezertorii din Regimentul 212 de infanterie, care, cu armele în mînă, îşi părăsiseră poziţiile şi, prin Biriuci, sosiseră în Zîbuşino în momentul instaurării noii puteri.

Republica nu recunoştea Guvernul Provizoriu şi se despărţise de restul Rusiei. Sectantul Blajeiko, care corespondase în tinereţe cu Tolstoi, proclamase noua împărăţie de o mie de ani a Zîbuşinului, munca şi proprietatea în comun, iar administraţia plasei o denumise Scaun Apostolic.

Zîbuşino fusese întotdeauna o sursă de legende şi exagerări. Era înconjurat de păduri adînci, se vorbea despre el în documentele Vremii Tulburi[1] şi prin împrejurimile lui mişunaseră tîlhari pînă nu demult. Era vestită prin negustorii săi şi prin fertilitatea fabuloasă a ogoarelor. Cîteva credinţe, obiceiuri şi particularităţi ale graiului care caracterizau această zonă a frontului proveneau din Zîbuşino.

Acum se istoriseau felurite poveşti despre mîna dreaptă a lui Blajeiko. Se spunea că acesta este surdomut din naştere, care, sub influenţa unei inspiraţii, îşi capătă darul vorbirii, pentru a şi-l pierde iarăşi după ce iluminaţia încetează.

În iulie Republica Zîbuşino căzuse. În orăşel intrase o unitate militară fidelă Guvernului Provizoriu. Dezertorii fuseseră izgoniţi din Zîbuşino şi se retrăseseră spre Biriuci.

Acolo, dincolo de liniile ferate, cale de cîteva verste, se întindeau zonele defrişate, pe faţa cărora se iţeau cioturi năpădite de tufe de zmeură, stive, pe jumătate furate, de lemne şi ruinele bordeielor în care locuiseră cîndva sezonierii angajaţi la tăiatul pădurii. În aceste locuri şi-au instalat tabăra dezertorii.

4

Spitalul în care se tratase, apoi lucrase şi pe care Jivago se pregătea acum să-l părăsească era amplasat în casa contesei Jabrinskaia, pe care proprietara, încă de la începutul războiului, îl oferise răniţilor.

Casa cu etaj ocupa unul dintre cele mai bune locuri din Meliuzeevo, la intersecţia străzii principale cu piaţa

---

1. *Vremea Tulbure* – perioadă de la începutul secolului al VII-lea, cînd, după moartea lui Ivan cel Groaznic, Rusia cunoaşte cîţiva ani de ocupaţie poloneză, luptă pentru putere şi derută datorită apariţiei unor falşi ţari (n.t.).

centrală a oraşului, aşa-numitul „platz", unde altădată făceau instrucţie soldaţii, iar acum, seară de seară, aveau loc mitinguri.

Datorită poziţiei, în faţa ferestrelor casei se deschideau privelişti frumoase. În afară de strada principală şi a pieţei, se vedea curtea vecinilor, o gospodărie provincială sărmană, care nu se deosebea prin nimic de cele ţărăneşti. Se mai vedea vechiul parc al contesei, spre care casa dădea cu ferestrele din spate.

Casa aceasta nu avusese niciodată pentru Jabrinskaia o importanţă în sine. Contesa avea în judeţ o moşie mare, „Razdolnoe", şi casa din oraş servea doar drept punct de sprijin pentru călătoriile de afaceri şi loc de adunare pentru musafirii care, din toate părţile, veneau să-şi petreacă vara la moşie.

Acum casa era ocupată de spital, iar proprietara era arestată la Petersburg, oraşul reşedinţei ei permanente.

Dintre foştii angajaţi, în casă rămăseseră două femei curioase, bătrîna guvernantă a fiicelor contesei, acum căsătorite, mademoiselle Fleury, şi Ustinia, fosta bucătăreasă.

O bătrînă căruntă şi rumenă, mademoiselle Fleury, tîrşindu-şi pantofii, îmbrăcată într-o bluză largă şi ponosită, murdară şi neîngrijită, umbla prin tot spitalul şi se cunoştea cu toţi pacienţii la fel cum altădată cunoscuse familia Jabrinski. Povestea mereu cîte ceva, înghiţind terminaţiile cuvintelor ruseşti după maniera franţuzească. Lua poziţii teatrale, gesticula şi spre sfîrşitul bolboroselii izbucnea într-un hohot răguşit de rîs, care se termina printr-o tuse prelungă, violentă.

Mademoiselle cunoştea toate dedesubturile sorei Antipova. I se părea că doctorul şi sora trebuie neapărat să se placă. Nerezistînd pasiunii ei de codoaşă, adînc înrădăcinată în firea ei romanică, mademoiselle se bucura cînd îi găsea împreună, le făcea cu degetul semne de ameninţare cu subînţelesuri şi le clipea cu zburdălnicie din ochi. Antipova rămînea nedumerită, doctorul se supăra, dar mademoiselle, ca toţi ţicniţii, punea mai presus de orice bănuielile ei greşite şi nu ar fi renunţat la ele pentru nimic în lume.

O fire încă şi mai curioasă avea Ustinova. Era o femeie a cărei siluetă se îngusta aiurea în sus, ceea ce o făcea să semene cu o cloşcă. Ustinia era uscată şi lucidă pînă la perfidie, dar cu această cumînţenie amesteca o fantezie neînfrîntă în ceea ce priveşte superstiţiile.

Ustinia ştia o mulţime de descîntece şi nu făcea un pas fără să bolborosească ceva la jăraticul din sobă sau fără să şoptească ceva prin gaura cheii, pentru ca necuratul să nu intre cumva în lipsa ei. Era din Zîbuşino şi se spunea că ar fi fiica vrăjitorului localnic.

Ustinia putea să tacă ani în şir, dar asta pînă la primul acces, pînă îşi dădea drumul la gură. În asemenea cazuri nu mai putea fi oprită. Pasiunea ei era să apere adevărul.

După căderea Republicii Zîbuşino, comitetul executiv din Meliuzeevo începuse o campanie de luptă împotriva pornirilor anarhice care bîntuiau dinspre orăşel. În fiecare seară în piaţă se iscau de la sine mitinguri paşnice şi puţin numeroase, la care localnicii, neavînd ce face, veneau ca altădată la şezătorile în aer liber de la poarta unităţii de pompieri. Secţia de propagandă încuraja aceste adunări şi în calitate de conducători ai discuţiilor trimitea activişti localnici sau aflaţi în trecere prin oraş. Aceştia, dintre toate scornelile despre Zîbuşino, considerau că cea mai gogonată este cea cu privire la surdomutul vorbitor şi adeseori îşi reduceau la acesta cuvîntările de demascare a superstiţiilor. Însă micii meseriaşi din Meliuzeevo, soldaţii şi foştii servitori aveau altă părere. Surdomutul vorbitor nu li se părea culmea absurdităţii. Începuseră să-i ia apărarea.

Printre protestele izolate din mulţime, în apărarea acestuia se auzea adesea vocea Ustiniei. Mai întîi nu se putuse hotărî să iasă în frunte, o reţinea ruşinea ei de femeie. Dar treptat, devenind din ce în ce mai îndrăzneaţă, începuse să se repeadă cu gura asupra oratorilor, ale căror păreri nu erau agreate în Meliuzeevo. Astfel, pe nesimţite, ajunsese o adevărată vorbitoare de la tribună.

Prin fereastra deschisă se auzea zarva vocilor din piaţă şi, în serile deosebit de liniştite, se puteau auzi desluşit crîmpeie din cuvîntări. Adeseori, cînd vorbea Ustinia, în cameră dădea fuga mademoiselle, îi convingea pe cei prezenţi să asculte şi, stîlcind cuvintele, o imita fără răutate:

– Raspu! Raspu! Ţar brillant! Zîbuş! Siurdomut! Trada! Trăda!

În secret, mademoiselle se mîndrea cu ascuţimea de limbă a acestei femei. Erau foarte ataşate una de alta şi se ciorovăiau tot timpul.

5

Încetul cu încetul, Iuri Andreevici începu să se pregătească de plecare, trecea prin casele şi instituţiile unde trebuia să-şi ia rămas-bun de la cîte cineva, îşi întocmea documentele de care avea nevoie.

În acest timp, în drum spre locul unde trebuia să-şi ia funcţia în primire, se oprise noul comisar al sectorului local al frontului. Despre acesta lumea vorbea că nu-i decît un copil.

Erau zilele cînd se pregătea o nouă ofensivă de mare anvergură. Cartierul General încerca să zdruncine apatia soldaţilor. Trupele se concentrau. Fuseseră înfiinţate tribunalele militare revoluţionare şi se reintrodusese pedeapsa cu moartea, nu demult abolită.

Înaintea plecării, doctorul trebuia să se înregistreze la comandant a cărui funcţie în Meliuzeevo o îndeplinea şeful unităţii miliare, „judeţeanul", cum i se spunea pentru a prescurta titulatura.

De obicei, la uşa acestuia era o înghesuială groaznică. Babilonia nu încăpea nici în vestibul, nici în curte şi ocupa o jumătate de stradă în faţa ferestrei instituţiei. De birouri nu te puteai apropia. În vacarmul sutelor de voci, nimeni nu înţelegea nimic.

În ziua aceea nu se dădeau audienţe. În cancelaria goală şi liniştită, conţopiştii, nemulţumiţi de hîrţogăraia mereu tot mai complicată, scriau tăcuţi şi schimbau priviri ironice. Din cabinetul şefului răzbăteau voci vesele, de parcă înăuntru nişte oameni, după ce şi-au descheiat tunicile, se înviorau cu ceva răcoritor.

Galiullin ieşi şi, zărindu-l pe Jivago, printr-o mişcare făcută parcă cu tot trupul, de parcă ar fi avut de gînd s-o ia la fugă, îl invită pe doctor să se alăture grupului vesel.

Oricum, doctorul trebuia să intre în cabinet ca să obţină semnătura şefului. Acolo găsi totul într-o neorînduială artistică.

Senzaţia orăşelului şi eroul zilei, noul comisar, în loc să-şi urmeze drumul, şedea aici, în acest cabinet, care nu avea nimic comun cu diviziunile statului-major şi problemele operative, şi o făcea pe oratorul în faţa administratorilor împărăţiei militare a hîrtiilor.

– A, încă una dintre stelele noastre! spuse judeţeanul, prezentîndu-i-l comisarului pe doctor. Comisarul nici

măcar nu-l privi, complet absorbit de propria persoană, iar judeţeanul, care-şi schimbase poziţia numai ca să semneze hîrtia întinsă de doctor, îşi reluă vechea poză şi, cu un gest amabil, îi arătă lui Jivago un taburet scund şi moale.

Dintre cei prezenţi, numai doctorul se aşezase ca oamenii. Ceilalţi şedeau care de care mai bizar şi mai dezinvolt. Judeţeanul, cu capul sprijinit în palmă, stătea semiîntins ca Peciorin[1] lîngă birou, ajutorul lui se căţărase pe un braţ al canapelei, cu picioarele strînse sub el, de parcă ar fi şezut pe o şa de damă. Galiullin încălecase un scaun de-a-ndoaselea, îmbrăţişînd spătarul şi punîndu-şi fruntea pe el, iar micul comisar ba se ridica în mîini pe pervazul ferestrei, ba sărea de-acolo şi, ca un prîsnel, nu mai tăcea o clipă şi se mişca mereu, cu paşi mărunţi, prin cabinet. Era vorba despre dezertorii de la Biriuci.

Tot ce se vorbea despre comisar era adevărat. Era un tînăr subţire şi zvelt, cu caş la gură, care, precum o lumînare, ardea la flacăra celor mai înalte idealuri. Se zicea că e dintr-o familie bună, fiu de senator, şi că în februarie fusese unul dintre primii care-şi dusese compania spre Duma de Stat[2]. Se numea Hinze sau Hinz: doctorul nu-i auzise clar numele cînd li se făcuse cunoştinţă. Avea o pronunţie petersburgheză corectă, foarte răspicat, cu un uşor accent baltic.

Era îmbrăcat într-o tunică strîmtă. Părea stînjenit de faptul că e atît de tînăr şi, pentru a arăta mai în vîrstă, afişa o strîmbătură posacă pe faţă şi o făcea pe gîrbovitul. Pentru aceasta, îşi afunda mîinile în buzunarele pantalonilor bufanţi şi îşi sălta umerii cu epoleţii noi, încă rigizi, din care pricină silueta lui devenea într-adevăr stilizată ca a unui cavalerist, întrucît de la umeri la picioare putea fi conturată cu ajutorul a două linii ce urmau să se întîlnească în punctul de jos.

– Pe linia ferată, la cîteva staţii de aici, se află un regiment de cazaci. Un regiment roşu, devotat. Vor fi chemaţi cazacii, răzvrătiţii vor fi încercuiţi şi s-a zis cu ei! Comandantul corpului de cavalerie insistă să fie dezarmaţi cît mai iute, îl informă judeţeanul pe comisar.

---

1. *Peciorin* – personaj principal al romanului *Un erou al timpului nostru* de Mihail Lermontov (n.t.).
2. *Duma de Stat* – denumirea Parlamentului Rusiei de după revoluţia din februarie 1917, înaintea loviturii de stat bolşevice (n.t.).

– Cazacii? În nici un caz! se aprinse comisarul. Parcă am fi în nouă sute cinci! Astea-s reminiscenţe de dinaintea revoluţiei! Aici ne aflăm pe poziţii diametral opuse. Generalii dumneavoastră au cam despicat firul în patru.

– Încă nu s-a întreprins nimic. Nu sînt decît planuri şi presupuneri.

– Există o înţelelegere prin care comandantul militar este obligat să nu se amestece în chestiunile operative. Nu am nimic împotriva cazacilor. N-au decît să vină. Dar, în ceea ce mă priveşte, voi lua nişte măsuri dictate de bunul-simţ. Au un bivuac acolo?

– Cum să vă spun... În orice caz, au o tabără. Întărită.

– Excelent. Vreau să merg acolo. Arătaţi-mi această furtună, spuneţi-mi unde-s aceşti tîlhari de pădure. Chiar dacă sînt răzvrătiţi, chiar dacă sînt dezertori, sînt totuşi poporul, domnilor, iată ce uitaţi mereu. Iar poporul e un copil, trebuie să-l cunoşti, trebuie să-i înţelegi psihicul, e nevoie de un mod special de abordare. Trebuie să te pricepi să-l atingi la coarda cea mai bună, cea mai sensibilă, astfel încît aceasta să vibreze. Mă duc la ei şi o să stau de vorbă aşa, de la suflet la suflet. O să vedeţi în ce ordine desăvîrşită se vor întoarce la poziţiile părăsite. Puneţi pariu? Nu mă credeţi?

– E puţin probabil. De-ar da Domnul!

– Le voi spune: „Fraţilor, uitaţi-vă la mine. Sînt unicul fiu, speranţa familiei mele şi totuşi nu mi-a părut rău de nimic, am renunţat la numele, la situaţia mea, la dragostea părinţilor ca să lupt pentru libertatea voastră, pentru o libertate de care nu se mai bucură nici un popor pe lumea asta. Asta am făcut-o eu şi o mulţime de oameni la fel de tineri ca şi mine, ca să nu mai vorbim de vechea gardă a glorioşilor noştri predecesori, de *narodnicii* [1] chinuiţi în ocnele Siberiei şi *narodovolţii* [2] din Schlüsselburg. Oare pentru noi am luptat? Noi eram cei care aveam

1. *Narodnici* – adepţi ai *narodnicismului*, mişcare social-politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a cărui doctrină prevedea trecerea Rusiei la socialism prin intermediul obştei ţărăneşti, evitîndu-se capitalismul (n.t.).
2. *Narodovolţi* – membri ai unei mişcări social-politice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, condusă de organizaţia teroristă „Narodnaia volia" (Voinţa poporului) (n.t.).

nevoie de aşa ceva. Acum nu mai sînteţi soldaţi de rînd ca înainte, ci ostaşi ai primei armate revoluţionare din lume. Ia întrebaţi-vă sincer, v-aţi ridicat la înălţimea cerută de acest titlu? În timp ce patria, sîngerînd, încearcă să se descotorosească de duşmanul care, ca o hidră, şi-a înfipt ghearele în trupul ei, voi v-aţi lăsat prostiţi de o bandă de aventurieri anonimi şi v-aţi transformat într-o turmă inconştientă, într-o gloată de ticăloşi dezmăţaţi, oricît le-ai da, tot li se pare puţin. Chiar că-i adevărată vorba aceea: «îi dai nas lui Ivan şi el se urcă pe divan»". Aşa am să le zic, ca să li se facă ruşine!

– Nu, nu, e riscant, încercă judeţeanul să-l contrazică, aruncînd pe furiş o privire semnificativă spre ajutorul său.

Galiullin încerca să-l facă pe comisar să renunţe la această idee nesăbuită. Îi cunoştea pe împieliţaţii din regimentul 212, pentru că regimentul făcea parte din fosta lui divizie. Însă comisarul nu-l asculta.

Iuri Andreevici încerca mereu să se ridice şi să plece. Naivitatea comisarului îl punea într-o situaţie penibilă. Dar nu cu mult mai bună era şi provocarea vicleană a judeţeanului şi a ajutorului acestuia, doi şmecheri ironici şi făţarnici. Prostia comisarului era egalată de viclenia celor doi. Şi ambele se rostogoleau într-un torent de vorbe, întruchipînd tocmai partea de prisos, inexistentă, fadă, la care viaţa ar vrea atît de mult să renunţe.

O, cum îţi vine cîteodată să laşi baltă vorbăria searbădă, fals entuziastică, opacă şi să te afunzi în părelnica tăcere a naturii, în istovitoarea muţenie a muncii prelungi, îndărătnice, în necuvîntul somnului adînc, al muzicii adevărate, al unei blînde comuniuni sufleteşti, cînd plinătatea sufletului face vorbele de prisos!

Doctorul îşi aminti că-l aşteaptă explicaţia cu Antipova, o scenă oricum neplăcută. Era bucuros de faptul că trebuia s-o vadă, fie şi cu acest preţ. Însă e puţin probabil să se fi întors. Profitînd de prima clipă favorabilă, doctorul se ridică şi ieşi neobservat din cabinet.

6

Antipova se întorsese. Doctorul află acest lucru de la mademoiselle, care îi adăugă şi că Larisa Fiodorovna a venit obosită, a mîncat ceva la repezeală şi s-a dus în camera ei, rugînd să nu fie deranjată.

– Dar ar fi bine să-i bateți la ușă, îl sfătui mademoiselle. Nu cred că a și adormit.

– Cum se ajunge în camera ei? întrebă doctorul, uluind-o nespus pe mademoiselle cu aceste cuvinte.

Află că Antipova locuiește în capătul coridorului de la etaj, alături de camerele în care se depozitase sub chei tot mobilierul contesei și unde doctorul nu călcase niciodată.

Între timp se întunecase. Ulițele păreau mai înguste. Casele și gardurile nu mai puteau fi deosebite în întuneric. Din adîncul curților, copacii veniseră sub ferestre, la lumina lămpilor aprinse. Era o noapte fierbinte, înăbușitoare. Fiecare mișcare se făcea cu prețul unui nou val de transpirație. Dungile de lumină, care cădeau în curte, se scurgeau pe trunchiurile copacilor ca niște vălătuci de aburi murdari.

Pe ultima treaptă a scării doctorul se opri. Se gîndi că, față de un om istovit de drum, pînă și faptul de a-i bate la ușă ar fi deplasat și sîcîitor. Mai bine să amîne discuția pe a doua zi. În starea de absență care întotdeauna îi însoțea hotărîrile anulate, doctorul străbătu coridorul pînă la celălalt capăt. Acolo era o fereastră care dădea spre curtea vecină. Doctorul se aplecă în afară.

Noaptea era plină de zgomote line, tainice. Alături, în coridor curgea apa dintr-un robinet cu picuri mari urmați de pauze regulate. De undeva de afară se auzeau șoapte. În alt loc, acolo unde începeau grădinile de legume, niște oameni udau castraveții, făcînd să zdrăngăne lanțul fîntînii atunci cînd răsturnau ciutura în găleți.

În aer stăruia mirosul tuturor florilor deodată, de parcă pămîntul ar fi fost leșinat toată ziua și acum, cu ajutorul acestor mirosuri, își venea în simțiri. Iar din parcul secular al contesei, năpădit pînă într-atîta de crengi rupte de furtună încît nu se mai putea trece prin el, se înălța ca un zid coroana aromată, deasă și prăfuită a unui tei înflorit.

Din dreapta, de peste gard se auzeau strigăte. Își făcea de cap un soldat aflat în permisie, se auzeau uși trîntite și își fluturau aripile crîmpeie de cîntec.

Deasupra cuiburilor de ciori din parcul contesei se arătă luna purpurie, imensă. Mai întîi semăna cu pereții din cărămizi ai morii din Zîbușino, apoi se îngălbeni, ca turnul de apă al gării din Biriuci.

Iar jos, sub fereastră, mirosul finului proaspăt, puternic ca al ceaiului de China, se amesteca cu parfumul norelelor. Aici fusese adusă de curînd o vacă cumpărată dintr-un sat îndepărtat. O aduseseră pe jos toată ziua, obosise, îi era dor de cireada ei şi nu mînca din mîna noii stăpîne, cu care încă nu se obişnuise:

– Ho, ho, nu te mai alinta şi nu mai împunge, că-ţi dau eu ţie! încerca s-o înduplece stăpîna, însă vaca ba îşi scutura coarnele încoace şi încolo, ba îşi dădea capul pe spate şi mugea sfîşietor şi jalnic, iar deasupra grajdurilor negre ale Meliuzeevului licăreau stelele şi de la ele la vacă se întindeau fire nevăzute de compătimire ca şi cum acolo ar fi fost grajdurile de vite ale unor alte lumi, unde tuturor le era milă de ea.

Toată preajma dospea, creştea şi răsărea din drojdia vrăjită a existenţei. Ca un vînt lin, bucuria de a trăi bîntuia în pale largi peste pămînt şi oraş, peste garduri şi pereţi, prin lemne şi prin trupurile oamenilor, făcînd să se înfioare totul în drumul ei. Ca să potolească tumultul acestor vîltori, doctorul se duse în piaţă ca să asculte discuţiile de la miting.

7

Luna se urcase de-acum în înaltul cerului, revărsîndu-şi asupra oraşului lumina ei de var.

Lîngă pragurile clădirilor din piatră ale administraţiei locale, cu coloane pe faţadă, se aşterneau covoarele negre ale umbrelor lor.

Mitingul se desfăşura în capătul celălalt al pieţei. Dacă ar fi vrut, doctorul ar fi putut auzi peste „Platz" ceea ce se discuta acolo. Însă splendoarea spectacolului îl copleşise. Se aşeză pe banca din faţa unităţii de pompieri şi, fără să dea nici o atenţie vocilor care se auzeau de peste drum, începu să privească în toate părţile.

Din laterale, în piaţă se revărsau ulicioare mici şi pustii. În profunzimea lor se vedeau căsuţe vechi, aplecate pe-o rînă. Pe aceste străzi era noroi ca la ţară, prin care nu puteai trece. Din noroi răsăreau garduri lungi, împletite din nuiele de salcie, ca şi cum ar fi fost nişte vîrşe aruncate în iaz sau nişte coşuri de prins raci.

Ferestrele căsuţelor licăreau chioare date în lături. Din grădiniţe spre interiorul camerelor priveau capetele

blonde ale lujerilor de porumb, cu măturicile și mustățile de mătase parcă unse cu ulei. Dindărătul gardurilor încovoiate se iteau una cîte una flori de nalbă, albe și uscative, semănînd cu niște țărănci îmbrăcate în cămăși de noapte, pe care zăpușeala le-a scos afară din casă ca să ia o gură de aer.

Luminată de lună, noaptea era splendidă, precum caritatea sau harul clarviziunii. Și totodată, în liniștea acestui basm senin, licăritor începură să picure sunetele egale, sacadate ale unui glas cunoscut, auzit de foarte puțin timp. Vocea era frumoasă, fierbinte și convingătoare. Doctorul ascultă mai cu atenție și își dădu seama cine vorbește. Era comisarul Hinz care ținea o cuvîntare în piață.

Desigur că autoritățile locale îl rugaseră să le susțină cu autoritatea lui și acum Hinz, cu ardoare, le imputa locuitorilor orașului că sînt dezorganizați și că se lasă atît de ușor pradă influenței corupătoare a bolșevicilor, adevărații vinovați, după cum îi încredința el, de evenimentele petrecute în Zîbușino. În același spirit în care vorbise în biroul județeanului, Hinz le vorbi despre dușmanul crud și puternic și despre ceasul marii încercări pentru patrie care a și bătut. Pe la mijlocul cuvîntării ascultătorii începură să-l întrerupă.

Rugămințile de a nu-l întrerupe pe vorbitor alternau cu țipetele de protest. Contrazicerile deveneau tot mai numeroase și mai zgomotoase. Cineva, care îl însoțea pe Hinz și își asumase rolul de președinte al adunării, strigă că intervențiile din mulțime nu sînt admise și făcu apel la disciplină. Unii cereau să i se dea cuvîntul cetățencei care voia să vorbească, alții cereau să se facă liniște.

Spre tribuna improvizată dintr-o ladă întoarsă cu fundul în sus își croi drum o femeie. Nu avea intenția să urce pe ladă și, apropiindu-se, se opri într-o parte. Se făcu liniște. Femeia acaparase atenția mulțimii. Era Ustinia.

– Ne ziceți de Zîbușino, tovarășe comisar, și ne mai ziceți de ochi, adică ziceți că trebuie să avem ochi și să nu ne lăsăm înșelați, însă, de altminteri, dumneavoastră nu știți decît să ne sîcîiți cu bolșevicii și menșevicii și, în afară de bolșevici și menșevici, nu putem asculta nimic de la alde dumneavoastră. Dar ca să nu mai luptăm și să fie ca între frați, asta-i cum zice Dumnezeu, n-are nici o

legătură cu menşevicii, şi că fabricile şi uzinele trebuie date săracilor, nu vine de la bolşevici, ci de la mila omenească. Şi cu surdomutul s-au găsit soluţii care să ne scoată ochii, ne-am săturat să tot auzim de asta. Vi s-a pus pata pe el! Dar de ce nu vă place? Pentru că a umblat sărmanul, a tot umblat mut şi deodată, fără să ceară voie nimănui, s-a apucat de vorbit? Ce să zic, mare lucru! Se întîmplă altele şi mai şi! De pildă, măgăriţa aia ştiută. „Valaam, Valaam, zice, rogu-te, nu te du acolo, c-o să-ţi pară rău." Şi, după cum bine se ştie, el n-a ascultat-o şi s-a dus. Cum aţi zice dumneavoastră: „E-un surdomut!". S-a gîndit că nu face s-o asculte, că nu-i decît o dobitoacă. N-a vrut să ţină cont de sfatul unui dobitoc. Şi cît s-a căit pe urmă! Că-ţi fi ştiind şi singuri cum s-a terminat treaba asta.

– Cum? întrebă cineva curios.

– Bine, şuieră Ustinia. Cine ştie multe moare.

– Nu, aşa nu merge. Spune-ne cum s-a terminat! nu se potolea curiosul.

– Cum, necum, scaiete nesuferit. S-a prefăcut într-un stîlp de sare.

– Ai luat-o razna, cumătră! se auziră nişte strigăte. Ăsta-i Lot. Nevasta lui Lot.

Toţi începură să rîdă. Preşedintele chemă adunarea la ordine.

Doctorul se duse la culcare.

8

Se văzu cu Antipova în seara zilei următoare. O găsi în oficiu. În faţa Larisei Fiodorovna zăcea un morman de rufe abia luate de pe frînghie, pe care le călca.

Oficiul ocupa una dintre camerele din spate ale etajului, care dădea spre parc. Aici se pregăteau samovarele, se punea mîncarea în farfuriile ridicate din bucătărie cu un lift manual şi se trimiteau vasele şi rufele murdare femeii de la spălătorie. Tot aici se ţinea gestiunea spitalului, se verificau vasele după opis şi tot aici oamenii se odihneau în clipele de răgaz sau îşi dădeau întîlnire.

Ferestrele dinspre parc erau deschise. În oficiu mirosea a flori de tei, a crengi uscate, care răspîndeau un parfum amărui ca în vechile parcuri, şi a mangal de la

cele două fiare de călcat pe care Larisa Fiodorovna se folosea pe rînd punîndu-le în coşul de ventilaţie ca să-şi înviореze jăraticul.

– De ce n-aţi bătut ieri la uşă? Mi-a spus mademoiselle. Dar aţi făcut bine. Mă culcasem şi n-aş fi putut să vă primesc. Aveţi grijă să nu vă murdăriţi. E mult praf de cărbune aici.

– Călcaţi rufe pentru întreg spitalul?

– Nu, sînt multe de-ale mele. M-aţi tot tachinat că n-o să plec niciodată. Însă de data asta m-am hotărît s-o fac. Vedeţi că mă pregătesc, îmi fac bagajele. Cînd termin, plec. Eu o să fiu în Urali, dumneavoastră la Moscova. Şi apoi, cînd cineva îl va întreba vreodată pe Iuri Andreevici: „Aţi auzit întîmplător de orăşelul Meliuzeevo?". „Nu-mi prea aduc aminte!" „Dar Antipova cine-i?" „Habar n-am."

– Asta rămîne de văzut. Cum v-aţi plimbat prin plase? E bine la ţară?

– Asta nu se poate povesti în două cuvinte. Oh, ce repede se răcesc fiarele de călcat! Daţi-mi-l pe celălalt, vă rog. Vedeţi că-i în coşul de ventilaţie. Iar pe ăsta puneţi-l tot acolo. Aşa. Mulţumesc. Fiecare sat e altfel. Totul depinde de săteni. În unele sate sînt harnici, muncitori. Acolo mai merge. Însă în altele nu-s decît beţivi. Acolo-i paragină. Te îngrozeşti de ceea ce vezi.

– Prostii. Care beţivi? Nu înţelegeţi nimic. Pur şi simplu, n-a mai rămas nimeni, bărbaţii sînt în armată. Bine, fie. Dar zemstva revoluţionară cum e?

– În privinţa beţivilor nu aveţi dreptate, sînt gata să pariez. Mă întrebaţi de zemstvă? Va fi mare chin cu ea. Instrucţiunile nu pot fi aplicate, în toată plasa nu ai cu cine lucra. În momentul de faţă pe ţărani nu-i interesează decît problema pămîntului. Am trecut pe la Razdolnoe. Ce frumuseţe! Ar merita s-o vedeţi. Astă-primăvară ţăranii au mai ars cîte ceva, au mai furat. A ars un grajd, pomii din livadă sînt carbonizaţi, o porţiune din faţadă e înnegrită de fum. Dar n-am reuşit să ajung la Zîbuşino. Totuşi, peste tot lumea vorbeşte că surdomutul nu-i o născocire. Ţi-l descriu, spun că-i tînăr şi educat.

– Ieri în piaţă, Ustinia s-a făcut luntre şi punte pentru el.

– De cum am ajuns, mi-a şi sosit de la Razdolnoe un car întreg de vechituri. Şi doar de-atîtea ori le-am spus

să ne lase în pace, că avem şi-aşa destule de-ale noastre. Iar astăzi dimineaţa a venit paznicul de la comenduire cu un bilet din partea judeţeanului. Nu mai poate fără argintăria de ceai şi fără serviciul de cristal pentru vin al contesei. Spun că-i numai pentru o seară, că o să mi-l înapoieze. Ştiu eu restituirile astea. Jumătate din lucruri nu o să le mai văd înapoi în vecii vecilor. Spun că dau o petrecere. A venit cineva.

– A, bănuiesc despre ce-i vorba. A venit noul comisar al frontului. L-am văzut întîmplător. Au de gînd să se apuce de dezertori, să-i încercuiască şi să-i dezarmeze. Comisarul e cu caş la gură, nu se pricepe mai mult decît un prunc la treburile astea. Localnicii îi oferă un regiment de cazaci, dar el vrea să le înmoaie inimile cu cuvîntări. Zice că poporul e un copil şi aşa mai departe şi crede că astea-s jucării pentru ţînci. Galiullin îl roagă să nu întărîte fiara, să lase totul pe seama armatei, dar pe unul ca ăsta nu-l poţi convinge cînd şi-a pus ceva în cap. Lăsaţi pentru o clipă călcatul şi ascultaţi-mă. Foarte repede va începe o încăierare de neînchipuit. Nu putem s-o evităm. Tare mult aş vrea să plecaţi înainte de a începe tărăboiul!

– Nu va începe nimic. Exageraţi. De altfel, plec. Dar nici aşa nu se poate: ţac-pac şi să fiţi sănătoşi! Trebuie să predau gestiunea. Asta-i problema. Mi-am bătut atîta capul cu gestiunea asta şi, în loc de mulţumiri, n-aud decît reproşuri. Am înregistrat toate lucrurile Jabrinskăi pe numele spitalului, pentru că decretul era în sensul acesta. Şi acum reiese că am făcut-o cu intenţii ascunse, ca să-i salvez lucrurile proprietarei! E dezgustător!

– Ah, nu vă mai gîndiţi la covoare şi porţelanuri, ducă-s-ar pe apa sîmbetei. Pentru asta să vă faceţi nervi? Da, da, îmi pare foarte rău că nu ne-am văzut aseară. Eram într-o vervă! V-aş fi explicat toată mecanica divină, aş fi răspuns la toate întrebările astea afurisite! Nu, nu-i glumă, aveam un chef nebun să mă descarc. V-aş fi povestit despre soţia mea, despre fiul meu, despre viaţa mea. La naiba, oare un bărbat în toată firea chiar n-are voie să intre în vorbă cu o femeie în toată firea, fără să fie bănuit de cine ştie ce „dedesubt"? Brrr! Lua-le-ar dracu de pînzeturi şi dedesubturi!

Călcaţi, călcaţi, vă rog, adică vreau să spun să călcaţi rufele şi să mă lăsaţi să vorbesc. Nu-mi daţi nici o atenţie, pentru că voi vorbi mult.

Ia gîndiţi-vă de ce timpuri avem parte! Şi amîndoi trăim în zilele astea! Numai o singură dată într-o eternitate se întîmplă asemenea lucruri nemaiîntîlnite. Gîndiţi-vă: acoperişul întregii Rusii a fost luat de furtună şi noi, împreună cu tot poporul, ne-am pomenit sub cerul liber. Şi nu mai are cine să ne supravegheze. E libertate! O libertate adevărată, nu doar în cuvinte şi pretenţii, ci o libertate picată din cer, mai presus de aşteptările noastre. O libertate care a venit peste noi dintr-o întîmplare, dintr-o neînţelegere.

Şi cît de perplex-uriaşi sîntem cu toţii! N-aţi remarcat? Fiecare pare strivit de sine însuşi, de neaşteptata lui urieşenie.

Călcaţi, călcaţi, vă spun. Tăceţi. Nu vă plictisesc? Să vă schimb fierul.

Ieri noapte am urmărit mitingul. Un spectacol uimitor. S-a urnit maica Rusie, nu mai poate sta pe loc, umblă şi nu se mai satură de umblat, vorbeşte şi nu se mai satură de vorbit. Şi nu doar oamenii vorbesc. Şi-au dat întîlnire şi stau de vorbă stelele şi copacii, fac filosofie florile nopţii şi se ţin de mitinguri clădirile din piatră. Nu-i aşa că-i ceva evanghelic? Ca pe vremea apostolilor. Ca la sfîntul Pavel, vă mai amintiţi? „Vorbiţi şi proroci cu limbile voastre. Rugaţi-vă pentru harul tîlcuirii."

– Pricep vorbele despre copacii şi stelele care fac mitinguri. Ştiu ce vreţi să spuneţi. Mi s-a întîmplat şi mie.

– O jumătate a făcut-o războiul, celeilalte i-a pus capăt revoluţia. Războiul a fost o întrerupere artificială a cursului vieţii, de parcă existenţa poate fi amînată pentru un timp (ce absurditate!). Revoluţia a izbucnit, fără voie, ca un oftat prea mult timp înăbuşit. Fiecare a înviat, a renăscut, toţi simt prefaceri în sine, cotituri. Am putea chiar spune: cu fiecare dintre noi s-au petrecut două revoluţii, una proprie şi alta comună. Mi se pare că socialismul este o mare în care, ca nişte pîraie, trebuie să se reverse aceste revoluţii proprii, separate, alcătuind marea vieţii, marea originalităţii. Aş zice că aceasta e marea vieţii, a acelei vieţi care poate fi văzută în filme, a vieţii generalizate, a vieţii îmbogăţite în mod creator. Însă acum oamenii s-au hotărît să o experimenteze în practică, nu în cărţi, nu în abstracţiuni.

Tremurul neașteptat al vocii îi trăda doctorului emoția pe cale a se dezlănțui. Oprindu-se pentru o clipă din călcat, Larisa Fiodorovna îi aruncă o privire serioasă și uimită. El se fîstîci și uită ce voia să spună. După o scurtă pauză, doctorul începu iarăși să vorbească. O luă razna și spuse Dumnezeu știe ce:

– În aceste zile, îți vine să trăiești cinstit, rodnic. Îți vine să fii o părticică a însuflețirii generale. Și iată, printre oamenii cuprinși de bucurie, întîlnesc privirea dumneavoastră enigmatică și tristă, rătăcitoare cine știe pe unde, peste mări și țări. Aș da totul ca să nu mai fie așa, să pot citi pe chipul dumneavoastră că sînteți mulțumită de soartă și că nu vă trebuie nimic de la nimeni. Ca un om care vă e drag, un prieten sau soțul dumneavoastră (cel mai bine ar fi dacă ar fi militar), să mă ia de mînă și să mă roage să nu mă îngrijorez de soarta dumneavoastră, să nu vă împovărez cu atenția mea. Iar eu mi-aș smulge mîna, mi-aș face vînt și... Ah, am luat-o razna! Iertați-mă, vă rog!

Vocea îl trădă din nou pe doctor. Dădu a lehamite din mînă și, cu un sentiment de jenă iremediabilă, se ridică de pe scaun și se duse la fereastră. Se întoarse cu spatele la cameră, își sprijini obrazul în palmă, punîndu-și cotul pe pervaz, și își înfipse în adîncul parcului întunecat privirea absentă, oarbă, care căuta pacea.

Ocolind scîndura de călcat, întinsă de pe marginea mesei pînă la pervazul celeilalte ferestre, Larisa Fiodorovna se opri la cîțiva pași în spatele doctorului, cam în mijlocul camerei.

– Ah, întotdeauna mi-a fost teamă de asta! spuse ea încet, ca pentru sine. Ce rătăcire fatală! Încetați, Iuri Andreevici, nu trebuie. Ah, uite ce-am făcut din cauza dumneavoastră! exclamă ea și se repezi spre scîndură unde, de sub fierul de călcat uitat pe o bluză, începuse să se ițească un fir subțire de fum. Iuri Andreevici, continuă ea trîntind fierul pe suport, Iuri Andreevici, fiți om inteligent, duceți-vă pentru cîteva minute la mademoiselle, beți un pic de apă și întoarceți-vă așa cum m-am obișnuit și cum vreau să vă văd. Mă auziți, Iuri Andreevici? Știu că vă stă în putere. Faceți ce spun.

Astfel de explicații nu mai avură. Peste o săptămînă Larisa Fiodorovna plecă.

9

Peste cîtva timp începu să se pregătească de drum şi Jivago. În noaptea de dinaintea plecării lui se stîrni o furtună cumplită.

Vuietul uraganului se contopea cu cel al ploii torenţiale, care ba se prăvălea peste acoperişuri, ba, mînată de vîntul schimbător, înainta de-a lungul uliţei, cucerind-o parcă pas cu pas, cu şuvoaiele ei biciuitoare.

Tunetele bubuiau unul după altul, fără pauze, contopindu-se într-un vuiet uniform. La fiecare scăpărare a fulgerului se ivea strada gonind în depărtare, cu copacii îndoiţi şi fugind în aceeaşi direcţie.

Mademoiselle Fleury fu trezită în timpul nopţii de un bocănit alarmant în uşa de la intrare. Se ridică speriată şi se aşeză pe marginea patului. Bocănitul nu înceta.

Oare în tot spitalul nu se găsea nimeni ca să se ducă să deschidă? se gîndi ea. Oare ea, sărmana bătrînă, trebuia să muncească pentru toţi, numai pentru că natura a făcut-o cinstită şi a înzestrat-o cu sentimentul datoriei?

Foarte bine, familia Jabrinski era bogată, aristocrată. Dar, Doamne, spitalul e proprietatea lor, a poporului. Pe mîna cui l-au lăsat? De pildă, unde-au dispărut sanitarii? Toţi au şters-o, n-au mai rămas nici şefi, nici surori, nici doctori. Şi în casă încă mai sînt răniţi, doi oameni cu picioarele amputate în salonul de chirurgie de sus, unde altădată fusese sala de recepţii. Iar jos, lîngă spălătorie, mai erau o mulţime de bolnavi de dizenterie. Şi afurisita de Ustinia se dusese într-o vizită. Vede, proasta, că se apropie furtuna, dar nu, a scos-o ceasul rău din casă. Acum are motiv să rămînă peste noapte în casa unor străini.

Slavă Domnului, s-au potolit, nu mai bate nimeni în uşă. Au văzut că nu le deschide nimeni, au dat din mînă şi au plecat. Pe care îl aduce naiba pe vremea asta? Poate că o fi Ustinia? Nu, ea are cheile ei. Doamne, ce grozăvie, iar au început să bată!

Asta chiar că-i o porcărie! Să zicem că Jivago nu intră la socoteală. Mîine pleacă şi-i deja cu gîndul în Moscova sau pe drum. Dar ce poamă-i Galiullin! Cum poate sforăi sau dormi liniştit auzind asemenea bătăi în uşă, chibzuind că în cele din urmă se va ridica ea, o bătrînă slabă şi neajutorată, ca să deschidă nu se ştie cui, pe o asemenea noapte îngrozitoare, în această ţară îngrozitoare?

Galiullin! se dumiri ea brusc. Care Galiullin? O asemenea neghiobie îi putea trece prin cap doar pentru că era buimacă de somn. Care Galiullin, dacă-i dus de mult? Ea însăşi, împreună cu Jivago, îl ascunsese şi îl îmbrăcase în haine civile, după care îi explicase ce drumuri şi sate sînt în ţinut, ca să ştie pe unde să fugă după ce se întîmplase masacrul acela oribil din gară, cînd fusese omorît comisarul Hinz, iar Galiullin fusese urmărit din Biriuci pînă-n Meliuzeevo, cînd se trăsese asupra lui din urmă şi fusese căutat prin tot oraşul Galiullin!

Dacă nu s-ar fi întîmplat camioanele acelea, n-ar mai fi rămas piatră peste piatră din tot oraşul. Avuseseră noroc cu divizia de blindate care trecea prin oraş. I-au apărat pe locuitori, potolindu-i pe ticăloşi.

Furtuna se potolea, îndepărtîndu-se. Tuna mai rar şi mai înfundat, de departe. Ploaia contenea cîteva minute în şir, iar apa, susurînd uşor, continua să curgă în jos pe frunze şi prin burlane. Scăpărările tăcute ale fulgerelor sclipeau în camera mademoisellei, întîrziind o clipă, ca şi cum ar fi căutat ceva.

Deodată bătăile din uşă, care nu se mai auziseră multă vreme, începură din nou. Cineva avea nevoie de ajutor şi de aceea bătea cu disperare în uşă, înteţindu-şi bocănitul. Iar se stîrnise vîntul. Iar se pornise ploaia.

– Imediat! strigă mademoiselle nici ea nu ştia cui, speriindu-se singură de glasul ei.

O bănuială neaşteptată îi trecu prin minte. Dîndu-se jos de pe pat şi băgîndu-şi picioarele în papuci, îşi aruncă halatul pe umeri şi se repezi să-l trezească pe Jivago, ca să nu-i mai fie frică în singurătate. Însă şi acesta auzise bătăile şi cobora scările cu o lumînare în mînă. Amîndoi aveau aceleaşi bănuieli.

– Jivago! Jivago! Bate cineva în uşa de la intrare şi mi-e frică să deschid! strigă ea în franceză şi adăugă în ruseşte: Ai vezi e Lar sau locot Gaiul.

Trezit de acelaşi zgomot, Iuri Andreevici se gîndise că trebuie să fie cineva cunoscut ori Galiullin, oprit de cine ştie ce piedici şi întors aici, unde ştia că va fi ascuns, ori sora Antipova, întoarsă din drum din pricina unor greutăţi.

În vestibul, doctorul îi dădu lumînarea mademoisellei, răsuci cheia în broască şi trase zăvorul. O pală de vînt îi smulse clanţa din mînă, îi stinse lumînarea şi îi împroşcă pe amîndoi cu stropi reci de ploaie.

– Cine-i acolo? Cine-i acolo? strigau de-a valma în întuneric mademoiselle și doctorul, însă nu le răspundea nimeni.

Deodată, auziră bătăile în alt loc, la ușa de serviciu sau, cum începuse să li se năzărească, în fereastra dinspre parc.

– Cred că-i vîntul, spuse doctorul. Dar ca să fim cu conștiința împăcată, duceți-vă pînă la intrarea de serviciu, iar eu rămîn aici, ca să nu ne pierdem unul de altul, în cazul în care într-adevăr e cineva și zgomotul nu are altă cauză.

Mademoiselle dispăru în întunericul casei, iar doctorul ieși sub copertina scării. Obișnuindu-se cu întunericul, ochii lui începură să deslușească semnele zorilor.

Ca smintiți, norii fugeau deasupra orașului ca și cum i-ar fi gonit cineva din urmă. Și zdrențele lor zburau atît de jos, încît mai că atingeau copacii care se aplecau în aceeași direcție de parcă cineva ar fi măturat cerul cu coroanele lor. Ploaia biciuia peretele de lemn al casei, înnegrindu-l și mai mult.

– Ei, cum e? o întrebă doctorul pe mademoiselle, care se întorsese.

– Ați avut dreptate. Era nimeni. Și îi povesti cum a umblat prin toată casa. În oficiu geamul fusese spart de o creangă de tei și pe dușumea se lățiseră băltoace uriașe. La fel era și în fosta cameră a Larei: pe dușumea era o adevărată mare, un ocean.

– Iar aici s-a rupt oblonul și se izbește de encadrament. Vedeți? Asta-i explicația.

Mai vorbiră cîtva timp, închiseră ușa și plecară la culcare, regretînd amîndoi că alarma fusese falsă.

Fuseseră siguri că, deschizînd ușa din față, în casă va intra femeia pe care o cunoșteau amîndoi atît de bine, udă pînă la piele și zgribulită, pe care ei vor tăbărî cu întrebările în timp ce ea avea să se scuture. Apoi, după ce se va fi schimbat, va veni să-și usuce hainele la soba încă încinsă din bucătărie și le va povesti despre nenumăratele ei ghinioane, netezindu-și părul și rîzînd.

Fuseseră atît de siguri de asta, încît, după ce închiseră ușa, această siguranță rămăsese afară, la colțul casei, sub forma fantomei de apă a acelei femei sau ca o imagine care continua să li se năzărească dincolo de cotul străzii.

10

Vinovatul indirect al tulburărilor de la gară era considerat telegrafistul din Biriuci, Kolea Frolenko.

Kolea era fiul unui cunoscut ceasornicar din Meliuzeevo, unde toţi îl cunoşteau din faşă. Cînd era mic, venea în vizită la cineva dintre servitorii de la Razdolnoe şi se juca, sub supravegherea mademoisellei, cu cele două fete ale contesei. Mademoiselle îl cunoştea bine pe Kolea. Atunci băiatul începuse chiar să înţeleagă puţin franţuzeşte.

În Meliuzeevo, lumea se obişnuise să-l vadă în orice anotimp pe Kolea îmbrăcat uşor, fără căciulă, cu pantofi de pînză în picioare, călare pe bicicletă. Fără să se ţină de ghidon, cu mîinile încrucişate pe piept, pedala pe şosea şi prin oraş şi se uita la stîlpi şi cabluri, verificînd starea reţelei.

Printr-o linie telefonică secundară a căii ferate, cîteva case din oraş erau conectate la centrala gării. Această linie era controlată de Kolea, de biroul de mişcare.

Acolo avea de lucru pînă peste cap: telegraful feroviar, telefonul şi uneori, cînd Povarihin, şeful staţiei, pleca undeva, tot Kolea se îngrijea de semnalizare şi blocare, manipulînd aparatele care se găseau tot în biroul de mişcare.

Necesitatea de a supraveghea simultan cîteva mecanisme îi impusese lui Kolea un stil special de a vorbi, încîlcit, întretăiat, enigmatic, la care făcea apel cînd nu dorea să răspundă sau nu voia să intre în discuţie cu cineva. Se spunea că, în ziua tulburărilor, abuzase prea mult de acest drept al lui.

Într-adevăr, prin eschivările lui anihilase toate intenţiile bune ale lui Galiullin, care telefonase din oraş şi, poate fără voia lui, dăduse evenimentelor un curs fatal.

Galiullin îl rugase să-l cheme la telefon pe comisar, care se afla în gară sau prin apropiere, voind să-i spună că vine imediat acolo şi să-l roage să-l aştepte şi să nu întreprindă nimic fără el. Kolea îl refuzase pe Galiullin sub motivul că linia e ocupată cu semnalizarea trenului care venea spre Biriuci, însă se făcuse luntre şi punte să reţină la staţia vecină trenul care aducea cazacii.

Cînd totuşi eşalonul sosise, Kolea nu-şi putuse ascunde nemulţumirea.

Locomotiva se tîrîse încet sub acoperişul umbros al rampei şi se oprise chiar în faţa ferestrei uriaşe a biroului de mişcare. Kolea dăduse în lături perdeaua grea din postav cenuşiu, pe faldurile căreia erau imprimate iniţialele căii ferate. Pe pervazul de piatră era o tavă mare, cu o cană uriaşă de apă şi cu un pahar din sticlă groasă. Kolea îşi turnă apa în pahar, sorbi cîteva înghiţituri şi se uită pe fereastră.

Mecanicul îl observă pe Kolea din cabina lui şi îi făcuse un semn prietenesc cu capul. „Ho, tîrîtură puturoasă, ploşniţă de copac ce eşti!", se gîndi Kolea cu ură, scoase limba la mecanic şi-l ameninţă cu pumnul. Mecanicul nu numai că înţelese mimica lui Kolea, dar, strîngînd din umeri şi rotindu-şi capul spre vagoane, izbutise să-i dea a înţelege: „Ce era să fac? Fă-o tu pe viteazul. El e cu puterea". „Oricum eşti o tîrîtură şi-un netrebnic", îi răspunse prin mimică Kolea.

Caii fură coborîţi din vagoane. Se împotriveau, nu voiau să iasă. Bocănitul înfundat al copitelor pe scîndurile planurilor înclinate fu înlocuit de ţăcănitul sonor al potcoavelor pe caldarîmul peronului. Caii, care se ridicau pe picioarele din spate, fură conduşi peste cîteva rînduri de şine. Liniile se terminau cu două rînduri de vagoane abandonate, garate pe şine ruginite, năpădite de iarbă. Distrugerea lemnului, de pe care ploile spălaseră vopseaua şi în care mişunau acum viermii şi umezeala, le restituise vagoanelor casate fosta înrudire cu pădurea vie, care începea de partea cealaltă a garniturilor, cu bureţii de iască ce mîncau trunchiurile mestecenilor, cu norii, care se înghesuiau deasupra lor.

Ajunşi la lizieră, cazacii primiseră comanda să încalece şi să atace pîrloagele.

Rebelii din regimentul 212 fură înconjuraţi. Printre copaci, călăreţii par întotdeauna mai înalţi şi mai impozanţi decît în cîmp deschis. Aceştia făcură impresie asupra soldaţilor, deşi aveau şi ei puşti în bordeie. Cazacii îşi scoaseră săbiile.

În interiorul cercului alcătuit de călăreţi, pe o stivă de lemne se urcă Hinz şi le ţinu o cuvîntare celor din încercuire.

Ca de obicei, le vorbi iarăşi despre datoria orăşenească, despre semnificaţia patriei şi despre alte asemenea materii înalte. Aici însă aceste noţiuni nu-şi găsiră audienţa

potrivită. Gloata era prea numeroasă. Oamenii care o alcătuiau suferiseră destule în timpul războiului, se sălbăticiseră și erau obosiți. Cuvintele pe care le rostea Hinz li se băgaseră de mult cu sila în urechi. Această mulțime fusese pervertită de cele patru luni de lingușeli venite din dreapta și din stînga. Oamenii simpli din această gloată erau dezamăgiți de numele nerusesc al oratorului și de accentul lui baltic.

Hinz simțea că discursul lui este prea lung și îi era ciudă pe el însuși, însă credea că vorbește mai mult pentru a fi mai pe înțelesul oamenilor, care în loc de recunoștință îl răsplăteau cu o expresie de indiferență și de plictiseală dușmănoasă. Iritîndu-se din ce în ce mai mult, se decise să apeleze la vorbe mai tari și își puse la bătaie amenințările pe care le ținuse pînă atunci în rezervă. Surd la mîrîitul crescînd al mulțimii, le aminti că au fost înființate și funcționează tribunalele militare revoluționare și, sub amenințarea cu moartea, le cerea să depună armele și să-i predea pe instigatori. Dacă nu vor face acest lucru, le spunea Hinz, demonstrează că sînt trădători, trădători inconștienți, netrebnici care și-au luat nasul la purtare. Acești oameni însă se dezobișnuiseră de acest ton.

Începură să mugească vreo cîteva sute de glasuri. „Ai vorbit. Ți-ajunge. Gata", strigau ei cu voci groase și aproape fără furie. Însă se auziră și voci subțiri, isterice, acordate pe ură. Acestor voci oamenii începură să le dea ascultare. Strigau:

– Ați auzit, tovarăși, cum suduie? Ca pe vremuri! Nu s-a isprăvit cu năravurile ofițerești! Deci noi sîntem trădători? Dar tu cine ești, Înălțimea Voastră? N-are rost să ne pierdem vremea cu el. Nu vedeți că-i neamț, trimis să ne aiurească? Hei, ia arată actele, sînge albastru ce ești! Și voi, cîini ai stăpînirii, ce-ați rămas cu gurile căscate? Hai, prindeți-ne, legați-ne, sfîșiați-ne!

Dar ghinionistul discurs al lui Hinz și cazacilor le plăcea din ce în ce mai puțin. „Toți sîntem niște mitocani și niște porci. S-a găsit boierul!", șușoteau ei. Mai întîi cîte unul, apoi din ce în ce mai mulți, începură să-și pună săbiile în teacă. Unul cîte unul descălecau. Cînd fură pedeștri, o porniră în dezordine spre mijlocul poienii, unde erau înghesuiți cei din regimentul 212. Toate ieșiră pe dos. Începu fraternizarea.

– Trebuie să dispăreţi fără să vă bage în seamă, îi spuneau lui Hinz, îngrijoraţi, ofiţerii de cazaci. La trecerea de nivel este maşina dumneavoastră. Trimitem pe cineva să-i spună şoferului s-o tragă mai aproape. Plecaţi mai iute.

Hinz îi ascultă, însă, întrucît i se părea umilitor să plece pe ascuns, o porni spre gară fără precauţiile de rigoare, aproape în văzul tuturor. Mergea peste măsură de tulburat, forţîndu-se din orgoliu să păşească normal, calm.

Deja gara era destul de aproape, pădurea se întindea chiar pînă la ea. La marginea lizierei, cînd vedea deja liniile, se întoarse pentru prima oară şi se uită în urmă. După el veneau cîţiva soldaţi cu armele în mînă. „Ce vor?", se întrebă Hinz şi grăbi pasul.

Acelaşi lucru îl făcură şi urmăritorii lui. Distanţa dintre el şi poteră nu se schimbase. În faţă se vedea zidul dublu al vagoanelor stricate. Depăşindu-le, Hinz o luă la fugă. Trenul care îi adusese pe cazaci fusese garat. Liniile erau libere. Hinz le traversă în goană.

Din viteză sări pe peronul înalt. În acest timp, de după vagoanele stricate apărură soldaţii care-l urmăreau. Povarihin şi Kolea îi strigară ceva lui Hinz, făcîndu-i semn să intre în clădirea gării, unde l-ar fi salvat.

Însă iarăşi simţul onoarei, cultivat de generaţii, sentimentul acesta de citadin, de sacrificiu, nepotrivit în aceste împrejurări, îi bară drumul spre salvare. Cu un efort supraomenesc, încercă să-şi potolească bătăile inimii care-i clocotea în piept.

– Trebuie să le strig: „Fraţilor, dezmeticiţi-vă, ce spion sînt eu?", se gîndi el. Trebuie să le spun ceva din inimă, care să-i trezească la realitate şi să-i oprească.

În ultimele luni sentimentul de eroism, de strigăt al sufletului se legase în el în mod inconştient de podiumuri şi tribune, de scaune de pe care, urcîndu-te, puteai arunca mulţimii o chemare, puteai rosti ceva însufleţitor.

Lîngă uşa gării, sub clopotul staţiei, era un butoi mare. Capacul era bine pus. Hinz sări pe butoi şi rosti spre cei care se apropiau cîteva cuvinte din suflet, neomeneşti şi incoerente. Curajul nebun al acestui gest făcut la doi paşi de uşa deschisă a gării, unde ar fi putut intra, îi surprinse şi îi opri din cursă pe soldaţi. Îşi lăsară armele în jos.

Dar Hinz călcă pe marginea capacului şi-l răsturnă. Un picior i se afundă în apă, altul îi rămase în afara butoiului, astfel că se pomeni călare pe marginea acestuia.

Văzînd această stîngăcie, soldaţii izbucniră în rîs şi cel mai avansat dintre ei îl împuşcă în gît, omorîndu-l pe loc. Ceilalţi îşi înfipseră baionetele în el.

11

Mademoiselle îi telefonă lui Kolea şi îi spuse să-i găsească doctorului un loc bun în tren, amenînţîndu-l că, în caz contrar, va da în vileag nişte lucruri neplăcute pentru Kolea.

Răspunzîndu-i mademoisellei, ca de obicei, Kolea mai purta o discuţie telefonică şi, judecînd după fracţiile zecimale care îi împodobeau vorbirea, transmitea în alt loc ceva cifrat.

– Pskov, comnord, mă auzi? Care rebeli? Care mînă? Da' de unde, mademoiselle? Minciună, chiromanţie. Lăsaţi-mă în pace, mă deranjaţi, închideţi. Pskov, comnord. Pskov. Treizeci şi şase virgulă zero cincisprezece. Ah, mînca-v-ar cîinii, s-a rupt banda! A? A? Nu aud. Iar dumneavoastră sînteţi, mademoiselle? V-am spus omeneşte că nu se poate, nu pot. Vorbiţi cu Povarihin. Minciună, chiromanţie. Treizeci şi şase... ah, la naiba... nu mă mai bateţi la cap, mademoiselle.

Iar mademoiselle îi spuse:

– Nu-mi arunca mie praf în ochi, chiroman, Pskov, Pskov, chiroman, te dau de gol, dacă mîine nu-l urci pe doctor în vagon şi nici nu mai stau de vorbă cu tine, ucigaş şi mic Iuda, trădător.

12

Cînd plecă Iuri Andreevici era zăpuşeală. Iar se apropia furtuna, ca acum trei zile.

În mahalaua din preajma gării, casele de lut şi gîştele, care umblau prin iarba murdărită de cojile seminţelor de floarea-soarelui, păreau speriate sub privirea imobilă a cerului negru, gata să se dezlănţuie.

Din pragul clădirii gării începea o poiană largă, care se întindea de ambele părţi. Iarba poienii era peste tot strivită şi acoperită complet de mulţimea imensă a oamenilor care aşteptau cu săptămînile trenuri în direcţia de care avea fiecare nevoie.

În mulțime erau bătrîni în sumane cenușii, care, în soarele sufocant, se plimbau de la un grup la altul în căutare de știri și zvonuri. Adolescenți tăcuți, cam de paisprezece ani, stăteau culcați, sprijiniți într-un cot, ținînd în mîini cîte-o vargă, de parcă ar fi păzit niște animale. Cu cămășuicile în vînt, printre picioarele lor se tîrau frățiorii și surioarele lor cu poponețele roz. Cu picioarele întinse și lipite unul de altul ședeau mamele lor, cu sugarii strînși la piept, sub zidurile lor strîmb încheiate.

– S-au răspîndit toți ca berbecii cînd au început împușcăturile. Nu le-a plăcut! spunea cu ciudă Povarihin, șeful stației, strecurîndu-se împreună cu doctorul printre oamenii culcați pe dușumeaua gării și în dreptul ușii.

– Într-o clipă gazonul s-a eliberat! Am văzut și noi cum arată iarba. Ne-am bucurat! Că de patru luni, de cînd cu șatra asta, uitasem cum arată. Uite, aici a zăcut cadavrul. E de-a mirării: am văzut atîtea în războiul ăsta, s-ar zice că-s obișnuit cu ororile, dar mi s-a făcut milă de ele! Și ce-i mai important e că a fost o absurditate. De ce l-au omorît? Ce rău le-a făcut? Păi, ăștia-s oameni? Se zice că familia lui îl iubea. Acum la dreapta, vă rog, în biroul meu. Nici să nu vă gîndiți că o să urcați în primul tren, v-ar strivi mulțimea. Vă urc eu într-altul, local. Noi îl formăm, începem imediat. Dar pînă nu urcați, să nu spuneți nimănui o vorbă! Ar fi în stare să sfarme vagoanele înainte de cuplare. Schimbați la noapte la Suhinici.

13

Cînd garnitura pregătită în secret începu să fie împinsă cu spatele dindărătul clădirii depoului, toată mulțimea de pe pajiște se repezi spre vagoanele care se tîrau încet spre gară. Oamenii se rostogoleau de pe coline și urcau terasamentul în fugă. Înbrîncindu-se unii pe alții, săreau din mers pe tampoane și pe scări, alții se băgau pe ferestre sau se cățărau pe acoperișurile vagoanelor. Cît ai clipi din ochi, aflat în mișcare, trenul se umplu pînă la refuz și, cînd ajunse la peron, nu mai aveai unde arunca un ac, iar doritorii de plecare stăteau agățați de el ca niște ciorchini imenși.

Printr-o minune, doctorul se strecură pe o platformă, apoi, într-un mod şi mai inexplicabil, pătrunse în coridorul vagonului. Rămase pe coridor pînă la capătul rutei, aşezat pe bagajele sale.

Norii prevestitori de furtună se împrăştiaseră de mult. Pe cîmpurile inundate de lumina dogoritoare a soarelui se rostogolea de la un capăt la altul, neîntrerupt, acoperind ţăcănitul roţilor, cîntecul greierilor.

Pasagerii de la ferestre le stăteau celorlalţi în lumină. Pe podea, pe bănci şi pe pereţii despărţitori cădeau umbrele lor rupte în două sau în trei. Aceste umbre nu încăpeau în vagoane. Erau împinse prin ferestrele de pe partea cealaltă şi ţopăiau acolo, de-a lungul terasamentului, o dată cu umbra mişcătoare a trenului.

Oamenii ţipau, răcneau cîntece, se certau şi jucau cărţi. În staţii, vacarmului interior i se adăuga zarva mulţimii de afară, care lua trenul cu asalt. Tumultul vocilor se înteţea, devenind asurzitor, ca vuietul unei furtuni pe mare. Şi la fel ca pe mare, la mijlocul timpului de staţionare, se lăsa o acalmie inexplicabilă. Începeau să se audă paşii grăbiţi de-a lungul peronului, forfota şi cearta de la uşa vagonului de bagaje, cuvinte de drum bun rostite de cei rămaşi pe peron, cotcodăcitul liniştit al găinilor şi foşnetul copacilor din grădina gării.

Atunci, ca o telegramă înmînată în timpul călătoriei sau ca un salut din Meliuzeevo, pătrundea pe geam aroma ştiută, adresată parcă lui Iuri Andreevici. Aceasta dădea semne despre existenţa ei undeva departe, acoperind lin celelalte mirosuri, apoi cobora din înălţime, neobişnuită pentru florile de cîmp şi pentru cele din grădini.

Din pricina aglomeraţiei, doctorul nu se putea apropia de fereastră. Dar şi fără să se uite pe geam putea privi în închipuire aceşti copaci. Creşteau probabil foarte aproape, întinzîndu-şi în tihnă crengile grele, cu frunzele încărcate de praful ridicat de înghesuiala din gară, cu coroana deasă ca noaptea presărată de stelele de ceară ale constelaţiilor de flori pîlpîitoare.

Toate acestea se repetară pînă la sfîrşitul drumului. Peste tot mulţimea era gălăgioasă. Peste tot teii erau înfloriţi.

Adierea omniprezentă a acestui miros parcă mergea înaintea trenului care înainta spre nord, ca o ştire ce se

răspîndea prin toate gările, haltele şi staţiile, astfel că pasagerii o găseau în tot locul, înrădăcinată şi confirmată.

14

La Suhinici, în timpul nopţii, un hamal amabil, de modă veche, trecînd împreună cu doctorul peste linii neluminate, îl urcă prin uşa din spate, într-un vagon de clasa a doua al unui tren abia sosit în staţie, care nu era prevăzut în graficul de circulaţie.

După ce hamalul deschise uşa din spate cu cheia lui şi împinse în vagon lucrurile doctorului, trebui să reziste unei lupte scurte cu însoţitorul vagonului, care încercă să-i dea jos, însă, înduplecat fiind de Iuri Andreevici, se potoli şi dispăru de parcă l-ar fi înghiţit pămîntul.

Misteriosul tren era cu destinaţie specială şi mergea destul de repede cu opriri scurte. Era însoţit de o gardă înarmată. Vagonul era aproape gol.

Compartimentul în care intră Jivago era luminat de o lumînare aflată pe măsuţă, a cărei flacără tremura din pricina curentului de la fereastra lăsată în jos.

Lumînarea era a singurului pasager din compartiment. Acesta era un tînăr blond, probabil foarte înalt, judecînd după mîinile şi picioarele lui lungi. Membrele lui aveau articulaţii prea mobile, ca nişte părţi rău asamblate ale unor obiecte demontabile. Tînărul şedea pe canapeaua de lîngă fereastră, într-o poziţie degajată. Cînd apăruse Jivago, se ridicase şi îşi schimbase poziţia semicirculară într-una şezîndă, mai cuviincioasă.

Sub canapeaua lui se vedea ceva ca o cîrpă de şters duşumelele. Deodată capătul zdrenţei se mişcă şi, de sub canapea, cu mişcări agitate, ieşi un setter cu urechile clăpăuge. Cîinele îl adulmecă şi îl studie pe Iuri Andreevici, după care începu să fugă încoace şi încolo prin compartiment, mişcîndu-şi labele cu aceeaşi uşurinţă cu care îşi încrucişa picioarele stăpînul lui. Curînd, la porunca acestuia, setterul se culcă sub banchetă şi începu iarăşi să semene cu o cîrpă de şters podelele.

Abia acum Iuri Andreevici observă arma de vînătoare băgată în husa ei, cartuşiera din piele şi toba de vînătoare, plină de păsări împuşcate, care atîrnau de cîrligele pentru bagaje din compartiment.

Tînărul era vînător.

Era extrem de vorbăreţ şi, cu un zîmbet amabil, se grăbi să intre în discuţie cu doctorul. În timp ce vorbea, i se uita doctorului în gură, nu în sens figurat, ci în sensul cel mai direct cu putinţă.

Tînărul avea o voce neplăcută, stridentă, care, atunci cînd lua tonuri înalte, cădea într-un falset metalic. O altă bizarerie: rus din cap pînă în picioare, o vocală, şi anume „u", o pronunţa cît se poate de ciudat. O înmuia ca pe un „u" franţuzesc sau „ü" german. În plus, acest „u" stricat îl pronunţa cu greutate, făcînd un efort grozav, astfel că vocala zbîrnîia puţin şi se auzea mai tare decît restul sunetelor. Încă de la începutul conversaţiei, îl buimăci pe Iuri Andreevici cu fraza:

– Ieri încă mai eram într-un loc, unde vînam raţe.

Din cînd în cînd, controlîndu-şi probabil mai mult rostirea, depăşea această dificultate, dar de cum dădea drumul la gură ciudatul „u" apărea din nou.

„Ce drăcovenie să mai fie şi asta? se întrebă doctorul. E ceva citit, ştiut. Ca doctor, ar trebui să-mi dau seama despre ce-i vorba, dar mi-a zburat din minte. E un fenomen pe creier care provoacă defectul de articulare a sunetelor. Dar urlatul ăsta e atît de caraghios, încît e greu să rămîi serios. Mi-e imposibil să conversez cu el. Mai bine urc pe patul de sus şi mă culc."

Cînd începu să se instaleze pe patul de sus, tînărul îl întrebă dacă n-ar fi bine să stingă lumînarea care ar putea să-l deranjeze pe Iuri Andreevici. Doctorul acceptă cu recunoştinţă. Vecinul de compartiment stinse lumînarea. Se făcu întuneric.

Geamul era coborît pînă la jumătate.

– Nu vreţi să închidem fereastra? întrebă Iuri Andreevici. Nu vă e frică de hoţi?

Vecinul nu-i răspunse. Iuri Andreevici repetă întrebarea foarte tare, dar iarăşi nu primi nici un răspuns.

Atunci Iuri Andreevici aprinse un chibrit ca să vadă ce s-a întîmplat cu vecinul, dacă n-o fi ieşit iute din compartiment sau dacă nu o fi adormit, ceea ce era şi mai puţin plauzibil.

Dar nu, acesta şedea la locul lui, cu ochii deschişi şi îi zîmbi doctorului, care se aplecase spre el de pe patul de sus.

Chibritul se stinse. Iuri Andreevici mai aprinse unul şi, la lumina acestuia, repetă întrebarea la care dorea să primească răspuns.

– Faceţi cum doriţi, îi răspunse imediat vînătorul. Hoţii n-au ce să-mi fure. Dar ar fi bine să n-o închideţi. E zăpuşeală.

„Na-ţi-o bună! se gîndi doctorul. Excentricul ăsta o fi învăţat să vorbească numai pe lumină. Şi ce bine a vorbit acum, fără să stîlcească deloc cuvintele! E de neînchipuit!"

15

Doctorul se simţea istovit după evenimentele săptămînii trecute, după emoţiile de dinaintea plecării, de pregătirea pentru drum şi de dificultatea urcării în tren. Era sigur că va adormi de îndată ce se va întinde într-o poziţie comodă. Dar n-a fost să fie aşa. Oboseala prea mare aducea după sine insomnia. Aţipi abia în zori.

Oricît de haotic era viforul gîndurilor care îi bîntuiau prin minte de-a lungul acestor ore, la drept vorbind acestea se depănau doar în două cercuri, în două ghemotoace care ba se deşirau, ba se înşirau la loc.

Un cerc era alcătuit de gîndurile privitoare la Tonia, la casă şi la viaţa ordonată de odinioară, în care pînă şi cele mai mici amănunte erau luminate de poezie şi pătrunse de sinceritate şi puritate. Doctorul se îngrijora că nu va mai regăsi această viaţă, şi-o dorea întreagă şi nevătămată şi, culcat în acest accelerat de noapte, se năpustea nerăbdător cu gîndul spre această viaţă, de care fusese despărţit timp de doi ani şi mai bine.

În acelaşi cerc se înscriau credinţa şi admiraţia lui faţă de revoluţie. Era revoluţie în sensul acceptat de clasele de mijloc, în sensul pe care i-l atribuiau studenţii şi gimnaziştii din anul nouă sute cinci, care adorau poezia lui Blok.

În acest cerc, familiar şi obişnuit, intrau şi semnele noului, promisiunile şi prevestirile care se arătau la orizont înainte de război, între anii nouă sute doisprezece şi paisprezece, în gîndirea rusă, în arta şi soarta Rusiei, în destinul general al ţării şi în propriul lui destin individual.

După război ar fi vrut să se întoarcă la acele tendinţe, pentru a le înnoi şi continua, şi simţea această pornire la fel de puternic, cum simţea acum nevoia de a ajunge mai iute acasă, după această lungă despărţire.

Noul era obiectul de meditaţie al celui de-al doilea cerc, dar un nou atît de altfel, atît de deosebit! Nu era noul său, obişnuit, pregătit de vechi, ci era un nou nederivat, necontramandabil, prescris de realitate, subit ca o zguduire.

Acest nou era războiul, sîngele şi ororile lui, pribegia şi sălbăticia lui. Noul îl constituiau încercările războiului şi înţelepciunea dobîndită din şcoala vieţii clădită de război. Acest nou îl reprezentau oraşele izolate, prin care războiul îl împinsese, şi oamenii cu care acesta îl aruncase la un loc. Acest nou era revoluţia, dar nu cea idealizată studenţeşte în jurul anului nouă sute cinci, ci revoluţia aceasta născută din război, sîngeroasă, surdă la toate, revoluţia soldăţească, dirijată de bolşevici, care erau specialiştii acestei forţe.

Acest nou era sora Antipova, azvîrlită de război Dumnezeu ştie unde, cu viaţa ei pe care nu i-o cunoştea absolut deloc, sora Antipova care nu reproşa nimănui nimic şi care aproape că plîngea în muţenia ei, dar era totuşi puternică în puţinătatea cuvintelor ei. Acest nou era încercarea sinceră a lui Iuri Andreevici să nu o îndrăgească, la fel de sinceră ca încercările lui de-o viaţă de a-i iubi pe toţi oamenii, ca să nu mai vorbim de familie şi de prieteni.

Trenul alerga cu toată viteza. Curentul intra prin fereastra deschisă, îi ciufulea părul lui Iuri Andreevici şi i-l prăfuia. În gări, ca şi în timpul zilei, mulţimea vuia şi teii fremătau.

Uneori, din adîncimea întunericului, se apropiau de gări căruţe şi trăsuri. Vocile şi ţăcănitul roţilor se amestecau cu freamătul copacilor.

În aceste clipe devenea clar ce le făcea pe aceste umbre nocturne să foşnească şi să se aplece unele spre altele, ce-şi şopteau abia mişcîndu-şi frunzele îngreunate de somn, care păreau nişte limbi şovăielnice, bîlbîite. Copacii repetau ceea ce gîndea, răsucindu-se pe bancheta lui, Iuri Andreevici, repetau ştirea că tulburările cuprind

Rusia în valuri tot mai largi, că revoluția și-a luat avînt, că se află într-un ceas fatal și greu, că finalul ei probabil va fi măreț.

16

A doua zi, doctorul se trezi tîrziu. Era trecut de ora unsprezece. „Marchiz! Marchiz!", îi șoptea vecinul cîinelui său care începuse să mîrîie. Spre mirarea lui Iuri Andreevici, rămăsese singur cu vînătorul în compartiment, nimeni nu li se mai adăugase în timpul călătoriei. Stațiile prin care treceau aveau nume pe care el le știa din copilărie. Lăsînd în urmă gubernia Kaluga, trenul se împlîntase adînc în gubernia Moscova.

Făcîndu-și toaleta în confortul uitat de dinaintea războiului, doctorul se întoarse în compartiment, unde îl aștepta micul dejun oferit de curiosul său tovarăș de drum. Acum Iuri Andreevici îi privi mai cu atenție.

Trăsăturile caracteristice ale acestei persoane erau locvacitatea și mobilitatea extremă. Necunoscutului îi plăcea să vorbească și importante pentru el nu erau comunicarea sau schimbul de păreri, ci însăși activitatea vorbirii, pronunțarea cuvintelor și rostirea sunetelor. Discutînd, sărea pe banchetă de parcă ar fi fost pe arcuri, rîdea asurzitor și fără nici un motiv, își freca iute palmele de plăcere, iar cînd toate acestea i se păreau insuficiente pentru exprimarea entuziasmului, se plesnea cu palmele peste genunchi, rîzînd cu lacrimi.

Conversația se reînnodă cu toate bizareriile din ajun. Necunoscutul era uluitor de inconsecvent. Ba făcea mărturisiri la care nu-l îndemna nimeni, ba lăsa să-i treacă pe lîngă ureche întrebările cele mai nevinovate, nerăspunzînd la ele.

Revărsă un sac întreg de informații despre sine, dintre cele mai fantastice și mai incoerente. Probabil că mai cădea și în păcatul minciunii. Fără doar și poate, miza pe efectul produs de caracterul extrem al opiniilor sale și de negarea a tot ce e acceptat de toată lumea.

Toate acestea semănau cu ceva știut de mult. În sensul unui asemenea radicalism vorbeau nihiliștii secolului trecut și, puțin mai tîrziu, cîțiva dintre eroii lui

Dostoievski, după care, foarte recent, descendenţii direcţi ai acestora, adică toată provincia educată din Rusia, care adeseori o lua înaintea capitalelor, datorită temeiniciei păstrate în provincie, care în capitale era perimată şi ieşită din modă.

Tînărul spuse că e nepotul unui revoluţionar celebru şi că, dimpotrivă, părinţii lui sînt nişte retrograzi iremediabili, nişte „bouri", după propria lui expresie. Într-unul dintre satele din preajma frontului aveau o moşie destul de mare. Acolo a crescut tînărul. Părinţii lui se certaseră toată viaţa cu unchiul la cuţite, însă acesta nu le purta pică şi acum, cu influenţa de care se bucură, îi scuteşte de multe neplăceri.

El însuşi are aceleaşi convingeri ca ale unchiului, îi comunică subiectul vorbăreţ, adică este extremist-maximalist în toate: în problemele vieţii, ale politicii şi artei. Din nou începu să miroasă a Petka Verhovenski[1], nu atît în sensul stîngismului, cît în cel al perversităţii şi bombasticităţii. „Acum o să-mi spună că e futurist", se gîndi Iuri Andreevici şi, într-adevăr, veni vorba despre futurişti. „Iar acum o să înceapă să mă bată la cap cu sportul, continuă doctorul să anticipeze, îmi va îndruga ceva despre cai, skating-rink-uri sau lupta franţuzească." Şi, într-adevăr, veni vorba despre vînătoare.

Tînărul spuse că a vînat în locurile unde şi-a petrecut copilăria şi se lăudă că e un ţintaş fără pereche şi că, dacă nu ar fi avut un defect fizic, din pricina căruia nu a putut fi luat în armată, pe front s-ar fi remarcat ca un trăgător de elită.

Văzînd privirea întrebătoare a lui Jivago, exclamă:

– Cum? N-aţi observat nimic? Credeam că v-aţi dat seama de defectul meu.

Scoase din buzunar şi-i întinse lui Iuri Andreevici două cartonaşe. Unul era cartea lui de vizită. Avea nume dublu de familie. Se numea Maksim Aristarhovici Klinţov-Pogorevşih sau pur şi simplu Pogorevşih, cum îl rugă să-i spună, în cinstea unchiului său care purta respectivul nume.

Celălalt cartonaş era liniat în pătrăţele cu reprezentarea unor mîini unite în diferite poziţii şi cu degetele

1. *Piotr Verhovenski* – personaj din romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (n.t.).

îmbinate în fel şi chip. Era un alfabet pentru surdomuţi. Brusc se lămuri totul.

Pogorevşih era un elev fenomenal de dotat al şcolii lui Hartman sau Ostrogradski, adică un surdomut care se învăţase să vorbească incredibil de corect, nu cu ajutorul auzului, ci din ochi, observînd mişcările muşchilor de la gîtul profesorului. În acelaşi fel înţelegea ce i se vorbeşte.

Atunci, confruntînd în minte de unde este şi în ce locuri a fost la vînătoare, doctorul îl întrebă:

– Iertaţi-mi indiscreţia, puteţi să nu-mi spuneţi, dacă nu vreţi, dar vreau să ştiu dacă n-aţi avut vreo legătură cu Republica Zîbuşino şi cu întemeierea ei?

– De unde... Iertaţi-mă... Deci l-aţi cunoscut pe Blajeiko?... Am avut, am avut legături! Firește că am avut! începu să mitralieze Pogorevşih, bucuros, rîzînd, clătinîndu-şi trupul dintr-o parte în alta şi plesnindu-se frenetic peste genunchi. Iarăşi începu o adevărată fantasmagorie.

Pogorevşih spuse că Blajeiko i-a servit drept pretext, iar Zîbuşino n-a fost decît locul, care nu are de fapt nici o importanţă, unde şi-a pus ideile în practică. Iuri Andreevici îi urmărea cu greu expunerea. Filosofia lui Pogorevşih era pe jumătate construită din preceptele anarhismului şi pe jumătate din pure minciuni vînătoreşti.

Cu ton imperturbabil de oracol, prezise cutremure dezastruoase în viitorul foarte apropiat. Iuri Andreevici era de acord că, poate, acestea sînt inevitabile, însă îl enerva calmul autoritar cu care acest ţînc nesuferit îşi strecura printre dinţi prorocirile.

– Staţi un pic, staţi, îl contrazicea el, cam fără curaj. Toate s-ar putea petrece cum ziceţi dumneavoastră. Însă, după părerea mea, nu-i momentul potrivit pentru asemenea experimente riscante în tot haosul şi toată ruina noastră, cînd sîntem faţă în faţă cu inamicul. Trebuie să lăsăm ţara să-şi vină în fire şi să-şi tragă sufletul după o lovitură de stat, înainte de a avea curajul s-o împingem spre altă răsturnare a puterii. Trebuie să avem răbdare pînă intervine un moment de acalmie şi de ordine măcar relativă.

– E o naivitate, îi spuse Pogorevşih. Ceea ce dumneavoastră numiţi ruină este o stare de lucruri la fel de

normală ca şi ordinea, la care ţineţi atît de mult. Aceste distrugeri sînt o parte legică şi preliminarii dintr-un plan mai larg şi mai constructiv. Societatea încă nu-i suficient de destrămată. Trebuie să se destrame de tot şi atunci adevărata putere revoluţionară va strînge bucăţelele, reîntregind-o pe cu totul alte baze.

Lui Iuri Andreevici i se făcu lehamite. Ieşi pe coridor.

Luînd viteză, trenul străbătea localităţile din apropierea Moscovei. În fiecare clipă spre ferestre se repezeau şi rămîneau în urmă dumbrăvi de mesteceni cu vile înghesuite una într-alta. Se perindau peroane înguste, neacoperite, cu vilegiaturişti şi vilegiaturiste, care săreau departe în norul de praf stîrnit de tren şi se roteau ca nişte carusele. Trenul şuiera mereu şi şuierăturile erau repetate în depărtare de ecoul găunos, iscat ca într-o trompetă sau într-o scorbură de copac.

Deodată, pentru prima dată în decursul acestor zile, Iuri Andreevici îşi dădu seama cît se poate de clar unde este, ce e cu el şi ce îl aşteaptă peste vreun ceas sau peste două ceasuri şi ceva.

Trei ani de schimbări, de necunoscut, de treceri, războiul, revoluţia, cutremurările, canonadele, scenele morţii, podurile aruncate în aer, dărîmăturile, incendiile – toate acestea se transformaseră subit într-un imens spaţiu gol, lipsit de conţinut. Primul eveniment veritabil după o perioadă foarte lungă era această ameţitoare apropiere cu trenul de casa care este încă întreagă, care mai există încă pe faţa pămîntului şi în care îi e dragă fiecare pietricică. Asta era viaţa, asta era emoţia căutată de toţi aventurierii, acesta era sensul căutărilor artei – întoarcerea la cei dragi, întoarcerea la sine, reînnoirea existenţei.

Dumbrăvile dispărură. Trenul scăpă din îmbrăţişarea frunzişului şi ieşi în cîmp deschis. O cîmpie în pantă urca în depărtare, ieşind din viroagă. Era acoperită cu straturi lungi de cartofi, după cum se putea bănui după culoarea verde-închis. În capătul ogorului, pe creasta lui, se vedeau nişte rame cu sticlă, scoase în răsadniţe. În faţa ogorului, în coada trenului se vedea un nor uriaş, liliachiu-închis, care acoperea o jumătate de cer. Dindărătul lui răzbăteau razele de soare care, ca nişte spiţe de roată, se împrăştiau în toate părţile şi, în drumul lor, atingeau ramele răsadniţei, aprinzînd pe sticla acestora o strălucire insuportabilă.

Deodată norul slobozi o ploaie cu stropi mari, care luceau în soare. Era o ploaie bună pentru ciuperci, care își prăvălea stropii în același tempo în care-și țăcănea roțile și-și zdrăngănea niturile trenul care își luase avînt, de parcă s-ar fi temut că-l va ajunge cineva din urmă sau că va rămîne el în urma cuiva.

Doctorul nu reuși să-și concentreze atenția asupra acestei priveliști, pentru că de după un deal apăru biserica lui Iisus Mîntuitorul și imediat după aceea se văzură cupolele, acoperișurile și coșurile întregului oraș.

– Moscova, spuse el întorcîndu-se în compartiment. Trebuie să ne pregătim.

Pogorevșih sări în picioare și se apucă să cotrobăiască în tolba de vînătoare. Scoase de acolo o rață destul de grasă.

– Luați-o, îi spuse el. Ca amintire. Mi-am petrecut o zi întreagă în plăcuta dumneavoastră companie.

Protestele doctorului fură zadarnice.

– Bine, fu nevoit el să accepte. O primesc drept cadou din partea dumneavoastră pentru soția mea.

– Soția! Soția! Cadou pentru soție! repetă bucuros Pogorevșih, de parcă ar fi auzit pentru prima oară în viață acest cuvînt. Apoi iar începu să se cutremure din tot trupul și să rîdă atît de tare, încît Marchizul sări de sub banchetă, luînd și el parte la veselia stăpînului.

Trenul se apropie de peron. În vagon se făcu întuneric, ca noaptea. Surdomutul îi întinse doctorului rața învelită într-o bucată de proclamație tipărită.

Partea a VI-a

SĂLAȘ LA MOSCOVA

1

În tren, datorită șederii imobile în compartimentul strîmt, se părea că numai trenul se mișcă, iar timpul stă pe loc și că nu e decît amiază.

Însă se însera deja, cînd trăsura în care se afla doctorul își croi drum la pas prin mulțimea care înțesa piața Smolensk.

Poate că o fi fost chiar așa, dar este posibil ca peste impresiile lui de atunci să se fi suprapus experiența anilor de mai tîrziu. Ulterior, în amintiri, i se părea că încă de pe atunci oamenii se înghesuiau în piață numai din obișnuință, fără nici un motiv, pentru că dughenele erau cu copertinele coborîte și nici măcar încuiate, iar de făcut negoț în piața murdară nici nu mai putea fi vorba, pentru că nimeni nu mai avea ce vinde.

Și i se părea că încă de pe atunci văzuse, tremurînd pe trotuar, bătrîni și bătrîne decent îmbrăcați, slabi, care stăteau ca un reproș mut pentru trecători și, fără o vorbă, ofereau pentru vînzare niște lucruri pe care nimeni nu le cumpăra și de care nimeni nu avea nevoie: flori artificiale, spirtiere rotunde pentru cafea, cu capac de sticlă și fluier, toalete de seară din pînză subțire, neagră, tunici de la uniformele unor departamente desființate.

Oameni mai simpli vindeau lucruri mai utile: bucăți de pîine aspră, care se învechea repede, provenite din rațiile de pîine neagră, căpățîni murdare și umede de zahăr și pachete de mahorcă de douăzeci și cinci de grame tăiate în două, exact peste etichetă.

Și prin toată piața circulau niște vechituri nemaivăzute, care creșteau în preț, pe măsură ce treceau din mînă în mînă.

Birjarul o coti pe o străduță lăturalnică. Soarele asfințea și îi lumina din spate. Înaintea lor țopăia un cal care

trăgea după el o căruţă goală, ridicînd vîrtejuri de praf care, în lumina asfinţitului, căpătau culoarea bronzului.

În sfîrşit, depăşiră o căruţă goală şi o porniră mai repede. Doctorul era uimit de maldărele de ziare şi afişe vechi, care, dezlipite de pe garduri şi ziduri, erau trîntite în stradă şi pe trotuare. Vîntul le mîna într-o direcţie, iar copitele, roţile şi picioarele trecătorilor le împingeau în direcţia cealaltă.

Curînd, după cîteva intersecţii, între cele două străzile, apăru casa natală. Birja se opri.

Cu răsuflarea întretăiată şi cu inima zbătîndu-i-se tare în piept, Iuri Andreevici coborî din trăsură, se duse la uşa din faţă şi sună. Nimeni nu reacţionă la sunetul soneriei. Iuri Andreevici mai sună o dată. Cînd văzu că nici a doua încercare nu a dat nici un rezultat, îngrijorat din ce în ce mai mult, începu să sune continuu. Abia după cea de-a patra sonerie se auzi din interior zăngănitul cheii băgate în broască şi al zăvorului tras şi, împreună cu uşa deschisă în lături, o văzu pe Antonina Aleksandrovna, care ţinea uşa larg deschisă. Surpriza îi buimăci atît de tare în prima clipă, încît încremeniră şi nu auziră strigătele pe care amîndoi le slobozeră fără voie. Însă, deoarece uşa larg deschisă, ţinută de Antonina Aleksandrovna, semăna pe jumătate a braţ întins pentru îmbrăţişare, acest lucru îi făcu să-şi revină şi să se arunce unul în braţele celuilalt. Peste cîteva clipe, începură să vorbească amîndoi deodată.

– Mai înainte de orice: toţi sînteţi sănătoşi?

– Da, da, fii liniştit. Totul e în ordine. Ţi-am scris nişte prostii. Iartă-mă. Dar va trebui să stăm de vorbă. De ce nu mi-ai trimis o telegramă? Acum Markel îţi aduce lucrurile. Ah, înţeleg, erai îngrijorat că nu Egorovna ţi-a deschis uşa? Egorovna e la ţară.

– Ai slăbit. Dar ce tînără şi zveltă eşti! Stai o clipă, să-i dau drumul birjarului.

– Egorovna a plecat după făină. La ceilalţi servitori am renunţat. Acum nu mai avem decît o slujnică nouă, pe care nu o ştii, Niuşka, o fată care are grijă de Saşa. I-am prevenit pe toţi că trebuie să vii şi toţi ard de nerăbdare să te vadă. Gordon, Dudorov, toţi.

– Saşa ce face?

– Bine, slavă Domnului. De-abia s-a sculat. Dacă nu ai veni direct din tren, am putea merge chiar acum la el.

– Tata e acasă?

– Păi, nu ţi-a scris? De dimineaţă pînă seara stă la Duma raională. E preşedinte. Da, închipuie-ţi. Ai plătit birjarul? Markel! Markel!

Stăteau în mijlocul trotuarului, lîngă valiza şi cufărul lui Iuri Andreevici, încurcîndu-i pe trecători, care îi măsurau din cap pînă în picioare, se uitau în urma trăsurii care se îndepărta şi la uşa larg deschisă, aşteptînd să vadă ce va urma.

Între timp, dinspre poartă venea în fugă Markel, cu vesta peste cămaşa de stambă, cu şapca de portar în mînă, strigînd din mers:

– Doamne Dumnezeule, oare nu-i Iurocika? Da, chiar el e! Adică chiar el, vulturaşul Iuri Andreevici, lumina noastră, nu ne-ai uitat pe noi, păcătoşii, şi te-ai întors la cuptorul pămîntesc! Dar voi ce-mi staţi aici? Ei? Ce-i de văzut? îi luă el la rost pe curioşi. Vedeţi-vă de drum, stimabililor. Ce vă holbaţi?

– Salut, Markel, vino să te îmbrăţişez. Pune-ţi şapca în cap, caraghiosule! Ei, cum o mai duci, ce noutăţi ai? Ce-ţi face nevasta, fetele ce-ţi mai fac?

– Ce să facă? Cresc. Mulţumim. Şi noutăţile, în timp ce-ai făcut fapte de vitejie, nici noi nu le-am lăsat să treacă pe lîngă noi. O asemenea aiureală şi harababură am făcut aici că, frate, şi dracilor li-i greaţă şi nici ei n-ar mai putea-o scoate la capăt. Străzile nu-s măturate, acoperişurile nu-s reparate, burţile, ca în timp de post, ni-s goale, fără anexiuni şi contribuţii.

– Te zic lui Iuri Andreevici, Markel. Uite-aşa vorbeşte tot timpul. Nu-i pot suporta tonul ăsta prostesc. Şi o face de dragul tău, ca să-ţi facă plăcere. Însă ce are-n cap, numai el ştie. Lasă, lasă, Markel, nu mă contrazice. Eşti un individ suspect. Ar trebui să-ţi vină mintea la cap. Că doar nu trăieşti într-o casă de negustori.

După ce duse lucrurile în vestibul şi trînti uşa de la intrare, Markel continuă cu vocea înceată, pe un ton confidenţial:

– Antonina Aleksandrovna, după cum ai auzit, se supără. Aşa-i întotdeauna. Îmi zice că tu, Markel, eşti negru tot pe dinăuntru, aşa cum e funinginea în coşul de

fum. Acuma, zice, sînt nişte vremuri cînd şi pruncii, şi mopşii, şi căţeluşii de apartament au început să fie mai deştepţi. Asta aşa-i, nu zic ba, dar, Iurocika, dacă vrei, mă crezi, dacă nu vrei, nu mă crezi, dară nişte oameni deştepţi au văzut cartea, masonul care-o să vină, o sută patruzeci de ani a zăcut cartea asta sub o piatră şi acum, uite care-i părerea mea, ne-au vîndut, Iurocika, ne-au vîndut pe gratis, nici pe-un pitac, nici pe-o leţcaie chioară, nici pe-un fir de tutun. Nu mă lasă să vorbesc Antonina Aleksandrovna, uite cum nu mă lasă şi iar face cu mîna spre mine.

– Cum să nu fac cu mîna! Da, bine. Pune lucrurile jos şi du-te, Markel, mulţumesc pentru ajutor. Dacă o să mai aibă nevoie de tine, Iuri Andreevici o să te cheme.

2

– Bine că ne-am descotorosit de el. Da, crede-l, dă-i crezare. Face bîlci şi atîta tot. Cînd e între oameni o face pe prostul, dar cînd e singur, pentru orice eventualitate, îşi ascute cuţitul. Numai că încă nu s-a hotărît, ticălosul, asupra cui să se repeadă.

– Cred că exagerezi! Pur şi simplu e beat şi de aceea o face pe măscăriciul.

– Crezi că-i treaz vreodată? Oricum, ducă-se naibii! Mă tem ca nu cumva Saşa să adoarmă la loc. Dacă n-ar fi tifosul ăsta pe toate căile ferate... N-ai păduchi?

– Cred că nu. Am călătorit cu tot confortul, ca înainte de război. Doar să mă spăl puţin, iute-iute. Pe urmă o să mă spăl mai temeinic. Dar pe unde o iei? Nu mai trecem prin salon? Urcaţi altfel la etaj?

– Ah, da! N-ai de unde să ştii. Tata şi cu mine ne-am gîndit, ne-am tot gîndit, şi o parte a parterului am cedat-o Academiei Agricole. Oricum la iarnă n-avem cum face focul în toată casa. Chiar şi etajul e prea mare. Li-l oferim. Dar încă nu vor să-l ia. Academia are aici cabinete, ierbare, colecţii de seminţe. Mă tem să nu apară şobolani din pricina lor. Însă deocamdată camerele sînt ţinute în curăţenie. Acum li se spune „spaţiu locativ". Pe aici, pe aici. Ce greu pricepi! Ocolim şi urcăm scara de serviciu! Ai înţeles? Vino după mine. Îţi arăt eu drumul.

– Foarte bine ați făcut cedînd camerele. Am lucrat într-un spital, care era și el amplasat într-o casă particulară. Avea șiruri infinite de camere care dădeau una într-alta, în unele a rezistat chiar și parchetul. Palmierii de interior își desfăceau frunzele deasupra paturilor ca niște stafii. Răniții scoși din linia dintîi, din focul luptei, se speriau prin somn și țipau. De fapt, nu erau răniți tocmai normali. Aveau contuzii. A trebuit să scoatem palmierii din casă. Vreau să spun că, în viața celor bogați, a existat într-adevăr ceva nesănătos. O mulțime de lucruri de prisos. Mobilă de prisos, camere de prisos, subtilități sentimentale de prisos, expresii de prisos. Foarte bine ați făcut că v-ați restrîns. Dar nu-i de ajuns. Trebuie să ne mulțumim cu mai puțin.

– Ce ai în pachetul ăla? Văd un cioc de pasăre, un cap de rață? Ce frumusețe! O rață sălbatică! De unde o ai? Nu-mi vine să-mi cred ochilor! În vremurile pe care le trăim, rața asta e o întreagă avere!

– Mi-a dăruit-o cineva în tren. E o istorie prea lungă, o să ți-o povestesc mai tîrziu. Ce zici, s-o despachetez și s-o las la bucătărie?

– Sigur că da. O trimitem imediat pe Niușa s-o jumulească și s-o curețe. Se spune că la iarnă ne-așteaptă zile îngrozitoare, foamete, frig.

– Da, toată lumea vorbește de asta. Mai înainte mă uitam pe fereastra vagonului și mă întrebam: ce poate fi mai presus de liniștea din casă și de muncă? Restul nu mai e în puterea noastră. După cît se pare, pe mulți îi așteaptă vremuri grele. Unii au de gînd să se salveze plecînd în sud, în Caucaz, încearcă să ajungă și mai departe. Eu nu pot face așa ceva. Un bărbat în toată firea, strîngînd din dinți, trebuie să împărtășească necazurile ținutului lui natal. Lucrul acesta e mai presus de orice îndoială. Dar, în ce vă privește pe voi, e cu totul altceva. Aș vrea să vă ocrotesc de necazuri, să vă trimit într-un loc mai sigur, de pildă în Finlanda. Însă, dacă o să stăm cîte o jumătate de ceas pe fiecare treaptă, nu mai ajungem sus niciodată.

– Stai. Ascultă. O noutate. Și ce mai noutate! Am uitat să-ți spun. S-a întors Nikolai Nikolaevici.

– Care Nikolai Nikolaevici?

– Unchiul Kolea.

– Tonia! Nu se poate! Prin ce întîmplare?

– Uite-aşa. Din Elveţia. Ocolind prin Londra. Trecînd prin Finlanda.

– Tonia! Nu glumeşti? L-aţi văzut? Unde-i? Vreau să-l văd imediat, în clipa asta!

– Cîtă nerăbdare! E undeva la marginea oraşului, la vila cuiva. Mi-a promis că se întoarce poimîine. Dar s-a schimbat foarte mult, ai să fii dezamăgit. S-a oprit cîtva timp la Petersburg şi s-a bolşevizat. Tata răguşeşte contrazicîndu-se cu el. Dar într-adevăr, de ce ne oprim la fiecare treaptă? Deci ai auzit şi tu că nu ne-aşteaptă nimic bun, în afară de greutăţi, primejdii şi nesiguranţă?

– Aşa mă gîndesc şi eu. Asta-i situaţia. Vom lupta. Doar nu vine sfîrşitul lumii. O să facem şi noi ce-or să facă ceilalţi.

– Se spune că n-o să avem lemne de foc, apă şi lumină. Se vor desfiinţa banii. Se va întrerupe aprovizionarea oraşului. Oh, iar ne-am oprit! Hai. Ascultă. Toată lumea laudă sobiţele plate care se vînd pe Arbat. Cică se poate găti un prînz arzînd doar un ziar. Am făcut rost de adresa atelierului. Trebuie să ne cumpărăm şi noi una, pînă nu se vînd toate.

– Ai dreptate. O să cumpărăm. Bravo, Tonia! Dar unchiul Kolea, unchiul Kolea! Numai cînd te gîndeşti! Nici nu-mi pot reveni!

– Am un plan. La etaj, în două-trei camere, să ne instalăm noi împreună cu tata, Saşa şi Niuşa, camerele să fie la capătul coridorului şi să dea neapărat una într-alta. Zic să renunţăm de tot la restul clădirii. Facem un zid despărţitor, punem sobiţa de fier în camera din mijloc, scoatem burlanul pe fereastră, acolo vom spăla rufe, vom mînca şi vom găti, vom primi musafirii, vom face deci tot ca să merite să facem focul şi, cine ştie, poate că va da Dumnezeu să ieşim în primăvară.

– Păi, cum altfel? Sigur că o să ieşim din iarnă. Nu trebuie să te îndoieşti nici o clipă. Ai gîndit bine totul. Bravo! Ştii ceva? Hai să sărbătorim aprobarea planului tău. Frigem raţa mea şi-l invităm pe unchiul Kolea la inaugurare.

– Excelent. Pe Gordon o să-l rog să aducă nişte spirt. Face rost de la nu ştiu ce laborator. Şi acum uită-te. Asta-i camera despre care îţi spuneam. Asta-i alegerea

mea. Eşti de acord? Pune jos geamantanul şi du-te după cufăr. Pe lîngă unchiul Kolea şi Gordon îi mai putem invita pe Innokenti şi pe Şura Schlesinger. N-ai nimic împotrivă? Mai ţii minte unde e toaleta? Stropeşte-te cu ceva dezinfectant. Eu intru la Saşa, o trimit pe Niuşa jos şi, cînd o să se poată, o să te chem.

3

Cea mai importantă noutate care îl aştepta la Moscova era pentru el acest băieţel. Iuri Andreevici fusese mobilizat de îndată ce Saşa se născuse. Ce ştia despre fiul lui?

O dată, pe cînd era deja mobilizat, chiar înaintea plecării pe front, Iuri Andreevici trecuse pe la spital ca s-o vadă pe Tonia. Venise chiar la ora alăptatului şi nu i se dăduse voie să intre în salon.

Se aşezase în sala de aşteptare. În acest timp, coridorul cu saloanele pentru sugari, care făcea un unghi drept cu coridorul saloanelor pentru mame, se umpluse de corul a zece sau cincisprezece glasuri de prunci şi infirmierele, grăbite ca să nu-i răceàscă pe cei mici, începuseră să-i care cîte doi subsuoară, ca şi cum ar fi dus nişte pachete mari cu cumpărături. Nou-născuţii erau duşi la mamele lor să sugă.

– Oa, oa, ţipau bebeluşii, aproape indiferent, cu un fel de sentiment al datoriei, ţinînd-o toţi pe aceeaşi notă. O singură voce era în dezacord cu acest unison. Şi acesta striga „oa, oa", tot fără suferinţă, însă vocea nu i se auzea din obligaţie, ci cu un fel de ostilitate deliberată, posacă şi de aceea tonurile ei erau mai groase.

Atunci Iuri Andreevici luase hotărîrea să-l boteze Aleksandr, ca pe socrul său. Nu se ştie de ce îşi închipuise că vocea singulară era a băiatului lui, poate pentru că era un plînset cu amprentă personală, care de pe acum conţinea viitorul caracter şi destinul unui om, era un plîns cu timbru propriu, care includea numele băiatului, numele de Aleksandr, după cum se gîndea Iuri Andreevici.

Nu se înşelase. Cîteva minute mai tîrziu se convinsese că într-adevăr plînsetul era al lui Saşenka. Acesta era primul lucru pe care îl ştia despre fiul său.

Următoarea întîlnire cu el a avut-o pe front, din fotografiile pe care le primea o dată cu scrisorile. Acestea înfăţişau un bondocel vesel şi frumuşel, cu capul mare şi cu guriţa ca o floare, care şedea crăcănat pe o pătură şi, ridicînd amîndouă mîinile, părea că dansează cu lăsări pe vine. Pe atunci avea un an, învăţa să meargă. Acum împlinise deja doi ani şi începea să vorbească.

Doctorul ridică geamantanul şi, desfăcîndu-i curelele, îl puse pe măsuţa de jucat cărţi de lîngă fereastră. Oare ce-o fi fost în trecut în camera aceasta? El nu o recunoştea. Probabil că Tonia scosese mobila de aici sau o tapetase altfel.

Doctorul deschise geamantanul ca să-şi scoată trusa de bărbierit. Printre coloanele clopotniţei care se înalţa chiar în dreptul ferestrei apăru luna plină şi clară. Cînd lumina ei căzu în interiorul geamantanului, pe rufăria, cărţile şi accesoriile pentru bărbierit, camera se umplu de altă lumină şi doctorul o recunoscu.

Era fosta magazie a răposatei Anna Ivanovna. Aici aceasta înghesuia toate scaunele şi mesele stricate, pupitrele şi birourile care nu mai erau de nici un folos. Tot aici îşi ţinea arhiva de familie şi tot aici erau cuferele în care, peste vară, era păstrată îmbrăcămintea pentru iarnă. Pe cînd mai trăia răposata, colţurile camerei erau ticsite pînă în tavan şi de obicei nimeni nu avea voie să intre aici. Însă, la sărbătorile mari, cînd se adunau mulţi copii în casă, cînd li se dădea voie să-şi facă de cap şi să alerge prin tot etajul, li se deschidea şi camera aceasta, unde se jucau de-a tîlharii, se ascundeau pe sub mese, se ungeau pe obraji cu plută arsă şi se schimbau pentru halurile mascate.

Cîtva timp doctorul stătu nemişcat, amintindu-şi toate acestea, apoi coborî în vestibulul de jos, ca să ia cufărul lăsat acolo.

Jos la bucătărie, Niuşa, o fată sfioasă şi timidă, şedea în genunchi şi jumulea raţa pe un ziar întins lîngă plită. Văzîndu-l pe Iuri Andreevici cu cufărul în mînă, se roşi ca o floare de mac, se ridică cu o mişcare elastică, îşi scuturâ de pe şorţ puful de pasăre şi, salutîndu-l, se oferi să-l ajute. Însă doctorul îi mulţumi şi îi spuse că se descurcă singur cu bagajul.

De cum intră în fost magazie a Annei Ivanovna, din camera a doua sau a treia îl chemă soţia:

– Poţi să vii, Iura!

Se duse să-l vadă pe Saşa.

Camera copilului era amenajată în fosta sală de studiu a lui şi a Toniei. Băieţelul din pat nu era deloc atît de frumos cum îl înfăţişau fotografiile, în schimb semăna leit cu mama lui Iuri Andreevici, cu răposata Maria Nikolaevna Jivago, era copia ei perfectă, izbitoare, care semăna mai mult cu ea decît toate fotografiile rămase de la aceasta.

– Uite-l pe tata, tatăl tău, fă-i tatei cu mînuţa, îi repeta Antonina Aleksandrovna, coborînd plasa de la pătuţ, pentru ca tatei să-i fie mai uşor să-l îmbrăţişeze pe băiat şi să-l ia în braţe.

Saşenka îl lăsă să se apropie pe bărbatul acela necunoscut şi neras, care probabil îl înfricoşa şi îl dezgusta, însă, cînd acesta se aplecă spre el, se ridică iute, se agăţă de bluza mamei şi, înciudat, îi trase intrusului o palmă. Propriul curaj îl înspăimîntă pe Saşenka pînă într-atît, încît se aruncă la pieptul mamei, îşi înfundă faţa în rochia ei şi izbucni într-un plîns cu sughiţuri, înecat de lacrimi amare, care nu puteau fi potolite.

– Tu, obrăznicătură! îl dojeni Antonina Aleksandrovna. Nu-i frumos ce faci. Tata o să creadă că Saşa e un rău, un bătăuş. Arată-i cum ştii să săruţi, sărută-l pe tata. Nu plînge, nu trebuie să plîngi, prostuţule!

– Dă-i pace, Tonia, o rugă doctorul. Nu-l chinui şi nu te mîhni nici tu. Ştiu ce prostii îţi trec prin minte. Că asta nu-i degeaba, că-i semn rău. Acestea-s fleacuri. E chiar firesc. Băiatul nu m-a văzut niciodată. Mîine o să ne obişnuim unul cu altul şi nu o să ne mai poţi despărţi.

Dar şi el ieşi din cameră cam plouat, cu sentimentul unei prevestiri de rău augur.

4

În decursul cîtorva zile, doctorul descoperi cît e de singur. Nu învinuia pe nimeni pentru această izolare. Obţinuse, se pare, exact ceea ce voise.

Prietenii lui îşi pierduseră, în mod bizar, orice urmă de strălucire şi originalitate. Nici unul dintre ei nu mai avea propria sa lume, propria sa părere. Erau cu

mult mai vii în amintirile lui. Probabil că în trecut îi supraapreciase.

Cît timp ordinea lucrurilor le permitea celor înstăriţi să-şi satisfacă plăcerile şi excentricităţile pe seama celor lipsiţi de mijloace, era uşor să iei drept faţă adevărată a omului această plăcere şi acest drept la trîndăvie, de care beneficia o minoritate, în timp ce majoritatea suferea.

Dar de îndată ce clasele de jos s-au ridicat şi cei de sus şi-au pierdut privilegiile, ce iute au pălit aceşti oameni, cu cîtă uşurinţă au renunţat la gîndirea independentă pe care, probabil, nici unul din ei nu o poseda!

Acum Iuri Andreevici se simţea atras doar de oamenii neînrobiţi de fraze şi de patos, adică doar de soţia lui, de socrul lui şi de încă doi sau trei colegi de serviciu, oameni simpli şi harnici.

Petrecerea cu raţa şi cu spirtul avusese loc, aşa cum se plănuise, în a doua sau a treia zi după sosirea lui, cînd izbutise să se vadă cu toţi invitaţii, astfel încît nu petrecerea a fost prima lor întîlnire.

Raţa aceea grasă fusese un lux nemaipomenit pentru zilele acelea, cînd deja începuse foametea, însă nu avuseseră destulă pîine, lucru care lipsea de sens splendoarea mîncării, producînd chiar iritare.

Gordon adusese spirt într-un flacon medicinal cu dop de sticlă şlefuită. Spirtul era valuta cea mai căutată la piaţa neagră. Antonina Aleksandrovna nu dădea voie nimănui să se atingă de sticlă şi, în funcţie de necesităţi, după propria ei inspiraţie, dilua alcoolul în porţii mici, astfel că băutura ieşea cînd prea tare, cînd prea slabă. Astfel se dovedi că ameţeala neuniformă, cauzată de diluţia inegală, este mult mai puternică decît cea produsă de o băutură tare şi mereu aceeaşi. Şi acest lucru îi deranja.

Şi totuşi, cel mai trist era faptul că petrecerea lor reprezenta o depăşire a condiţiilor vremii. Nimeni nu-şi putea închipui că în clădirea de peste stradă, la aceeaşi oră, erau oameni care beau şi ei şi mîncau. Dincolo de fereastră se întindea Moscova mută, întunecată şi flămîndă. Tarabele ei erau pustii şi oamenii uitaseră că mai există pe lume vînat şi votcă.

Deci s-a văzut că numai viaţa care seamănă cu a celorlalţi şi se dizolvă fără urmă în modul de a trăi a celor mulţi este viaţa cea adevărată, că fericirea de unul

singur nu înseamnă fericire, aşa că raţa şi spirtul care par unicele în tot oraşul nu sînt deloc nici raţă, nici spirt. Această constatare îl mîhnea cel mai mult.

Nici oaspeţii nu erau în măsură să-l îndemne spre meditaţii optimiste. Gordon fusese interesant atîta timp cît gîndea greu şi se exprima melancolic şi şovăielnic. Fusese cel mai bun prieten al lui Iuri Andreevici. În gimnaziu, colegii îl iubeau.

Însă nu-i mai plăcea acum propria imagine şi începuse să introducă în ea retuşuri nepotrivite. Îşi luase inima în dinţi, o făcea pe cheflíul, istorisea mereu cîte ceva cu pretenţii de inteligenţă şi spunea mereu „nostim", „amuzant", cuvinte care nu făceau parte din vocabularul lui, pentru că niciodată Gordon nu considerase viaţa drept un simplu amuzament.

Înainte de venirea lui Dudorov, le povestise istoria hazlie, după părerea lui, a căsătoriei acestuia. Deşi toţi colegii cunoşteau această tărăşenie, Iuri Andreevici nu o ştia.

Dudorov fusese căsătorit cam un an, după care divorţase. Hazul aproape incredibil era însă cu totul altul.

Dudorov fusese luat din greşeală la armată. În timpul cît îşi făcea serviciul militar şi se cerceta cazul lui, cele mai multe corvezi le primea ca pedeapsă pentru că era un gură-cască şi nu saluta superiorii pe stradă. După ce fusese demobilizat, mult timp, văzînd cîte un ofiţer, mîna lui sălta mereu în sus, ochii i se împăienjeneau şi pretutindeni vedea epoleţi.

În această perioadă făcea totul pe dos, călca în strachini şi făcea prostie după prostie. Chiar în timpul acesta, se zice că într-o gară fluvială de pe Volga făcuse cunoştinţă cu două fete, care aşteptau acelaşi vapor şi, cică din zăpăceala produsă de forfota militarilor şi de reminiscenţele salutului lui ostăşesc, se îndrăgostise în grabă de cea mai mică şi-o ceruse în căsătorie. „Nu-i aşa că-i amuzant?", întrebă Gordon. Dar fusese nevoit să curme istorisirea, căci la uşă se auzi vocea eroului acesteia. În cameră intrase Dudorov.

Acesta se schimbase în sens invers. Fostul fluieră-vînt, instabil şi zănatec se transformase într-un savant sobru.

Pe cînd era adolescent, după ce fusese exmatriculat din gimnaziu pentru complicitate la pregătirea evadării

unui deţinut politic, cîtva timp rătăcise prin diferite şcoli de artă, însă, în cele din urmă, ancorase la ţărmul clasic. Mai tîrziu decît amicii lui, Dudorov absolvise facultatea în timpul războiului şi fusese reţinut în universitate, ca lector la catedra de istorie rusă şi la cea de istorie universală. Pentru prima catedră scria ceva despre politica agrară a lui Ivan cel Groaznic, iar pentru cea de-a doua lucra la un studiu despre Saint-Just.

Despre toate acestea discuta acum, amabil, cu vocea înceată şi parcă gripată, privind visător într-un punct, neridicîndu-şi şi necoborîndu-şi privirile, aşa cum făcea la cursuri.

Spre sfîrşitul serii, după ce dăduse buzna, cu invectivele ei, Şura Schlesinger şi toţi, destul de înfierbîntaţi şi fără ea, vorbeau fără să se mai asculte unul pe altul, Innokenti, cu care Iuri Andreevici încă din timpul şcolii era la „dumneavoastră", îl întrebă de cîteva ori:

– Aţi citit *Război şi Pace* şi *Flautul – şira spinării*?

Iuri Andreevici îi spusese de mult ce crede despre aceste scrieri, însă Dudorov nu-l auzise din pricina polemicii generale care se dezlănţuise şi, de aceea, după cîteva minute, îl mai întrebă o dată:

– Aţi citit *Flautul – şira spinării* şi *Omul*?

– Păi, v-am răspuns, Innokenti. E vina dumneavoastră dacă nu aţi auzit. Bine, fie cum ziceţi dumneavoastră. Vă mai spun o dată. Maiakovski mi-a plăcut întotdeauna. E un fel de prelungire a lui Dostoievski. Sau, mai bine, poemele lui sînt lirica scrisă de cineva dintre tinerele personaje dostoievskiene răzvrătite, de felul lui Ippolit, Raskolnikov sau al eroului din *Adolescentul*. Ce forţă devoratoare a talentului! Şi cum spune el totul, o dată pentru totdeauna, înverşunat şi direct! Şi mai presus de orice, cu cît curaj aruncă el toate astea în obrazul societăţii şi chiar mai departe, în spaţiu!

Dar marea atracţie a serii fusese, desigur, unchiul Kolea. Antonina Aleksandrovna greşise spunînd că Nikolai Nikolaevici e undeva la ţară. Se întorsese în ziua sosirii nepotului lui şi era în oraş. Iuri Andreevici se văzuse cu el de două sau de trei ori şi izbutise să vorbească pe săturate cu el, mirîndu-se în fel şi chip şi rîzînd împreună după pofta inimii.

Prima dată se văzuseră într-o seară cenuşie, posomorîtă. Din cer se cernea o burniţă fină, ca un praf de

apă. Iuri Andreevici se dusese la hotelul unde *locuia* Nikolai Nikolaevici. Hotelurile nu mai primeau clienți decît la insistența autorităților orașului. Dar Nikolai Nikolaevici era cunoscut peste tot. Își păstrase vechile relații.

Hotelul semăna cu o casă de nebuni, părăsită de administrație. Pustiul, *haosul*, puterea întîmplării domneau pe scări și pe coridoare.

Din fereastra mare a camerei nemăturate se vedea piața mare și pustie a acelor zile nebune, care te speria, de parcă ai fi văzut-o noaptea prin somn și nu ți s-ar fi așternut acum în fața ochilor de la fereastra hotelului.

A fost o întîlnire de neuitat, copleșitoare! Idolul copilăriei lui, magistrul ideilor lui adolescentine stătea iar în fața lui, viu, în carne și oase.

Pe Nikolai Nikolaevici îl prindeau foarte bine firele cărunte. Costumul larg, cumpărat din străinătate, îi venea bine. Pentru anii lui, arăta foarte tînăr și chipeș.

Firește, era pus în umbră de grandoarea evenimentelor petrecute. Însă lui Iuri Andreevici nici nu-i trecea prin minte să-i aplice această unitate de măsură.

Îl uimi calmul lui Nikolai Nikolaevici, sîngele lui rece, tonul glumeț cu care vorbea pe marginea temelor politice. Stăpînirea lui de sine depășea posibilitățile rusești contemporane. Această trăsătură specifică îl trăda pe omul venit din altă parte. Tocmai această detașare sărea în ochi, părea demodată și stînjenitoare.

Ah, nu aceste cugetări umpluseră de fapt primele ore ale revederii lor, nu ele îl făcuseră să se arunce unul în brațele celuilalt, să plîngă și, gîtuiți de emoție, să întrerupă cu pauze frecvente repeziciunea și înfierbîntarea primei discuții.

Se întîlniseră două caractere creatoare, legate prin relații de familie și, deși se ridicaseră și reînviaseră amintirile trecutului, circumstanțe de altădată, prin care amîndoi trecuseră în timpul lungii despărțiri, totuși, de cum venea vorba de lucrurile importante, știute de oamenii creatori, imediat dispăreau toate legăturile rămînînd doar ceea ce-i unea cu adevărat, dispăreau diferențele dintre unchi și nepot, dispărea diferența de vîrstă și nu rămînea decît înrudirea unei stihii cu alta, a unei energii cu alta, a unui principiu cu altul.

În ultimii zece ani, Nikolai Nikolaevici nu avusese prilejul să discute despre farmecul sentimentului de

autor şi despre esenţa menirii creatoare cu un conlocutor atît de potrivit, ale cărui idei erau propriile lui idei. Pe de altă parte, nici Iuri Andreevici nu mai avusese ocazia să audă păreri atît de la obiect şi atît de însufleţitoare, ca analiza pe care i-o făcea unchiul.

Amîndoi strigau mereu şi fugeau prin cameră, apucîndu-se de cap, uluiţi de precizia intuiţiilor ce le aparţineau amîndurora, sau se duceau la fereastră şi băteau darabana în geam, cutremuraţi de evidenţa înţelegerii reciproce.

Aşa a fost la prima lor întîlnire, însă apoi doctorul îl văzuse pe Nikolai Nikolaevici în societate şi, printre oameni, acesta era altfel, schimbat, încît nu mai putea fi recunoscut.

Nikolai Nikolaevici se simţea musafir la Moscova şi nu dorea să se despartă de acest sentiment. Nu era deloc clar dacă pentru el „acasă" înseamnă la Petersburg sau în altă parte. Îl măgulea rolul de trăncănitor politic şi de seducător social. Poate că îşi închipuia că la Moscova se vor deschide saloane politice de felul celui creat la Paris de Madame Roland, înaintea Convenţiei.

Îşi vizita prietenele, femei bucuroase de oaspeţi, care locuiau pe străzile tihnite din Moscova, tachinîndu-le atît pe acestea, cît şi pe soţii lor pentru neducerea ideilor pînă la capăt, pentru opiniile înapoiate şi pentru obişnuinţa de a judeca superficial lucrurile. Epata acum cu erudiţia culeasă din ziare, la fel cum altădată se mîndrea cu faptul că-i erau cunoscute cărţile şi textele renegate ale orficilor.

Se spunea că a lăsat în Elveţia o iubită tînără, treburi neterminate şi o carte aproape gata, că se va cufunda puţin în vîrtejul rusesc şi apoi, dacă va izbuti să iasă nevătămat din bulboană, se va întoarce iarăşi în Alpii lui.

Era de partea bolşevicilor şi vorbea adeseori de doi eseri[1] de stînga, care îi împărtăşeau vederile: un ziarist, care semna cu pseudonimul Miroşka Pomor, şi o publicistă, Silvia Coterie.

Aleksandr Aleksandrovici bombănea, dojenindu-l:

– Mi-e şi groază cît de jos aţi putut ajunge, Nikolai Nikolaevici! Cu toţi Miroşka ăştia. Ce groapă! Şi pe urmă această Lidia Pokori...

1. *Eser* – membru al Partidului Socialist Revoluţionar (n.t.).

– Coterie, îl corectă Nikolai Nikolaevici. Şi Silvia.

– Totuna-i: Pokori, Coterie, un cuvînt nu schimbă nimic.

– Scuzaţi-mă că insist: o cheamă Coterie, repetă răbdător Nikolai Nikolaevici. Făcea schimb cu Aleksandr Aleksandrovici de asemenea discursuri:

– Care-i subiectul polemicii noastre? Mi-e şi ruşine să demonstrez asemenea adevăruri. E un simplu a.b.c. Marea masă populară a trăit timp de secole o viaţă imposibilă. Luaţi orice manual de istorie. Oricum s-ar fi numit, feudalism sau iobăgie, capitalism sau industrie, oricum nefirescul şi nedreptatea acestei ordini au fost de mult semnalate şi de mult este pregătită cotitura care va duce poporul spre lumină şi va pune toate lucrurile la locul lor.

Ştiţi că nu-i de nici un folos cîrpirea, pe ici, pe colo, a vechiului, este nevoie de o schimbare din temelii. Poate că această schimbare va avea drept consecinţă dărîmarea clădirii. Ei, şi ce-i cu asta? Pentru simplul fapt că e îngrozitor, nu trebuia să credem că aşa ceva nu se poate întîmpla. E o chestiune de timp. Ce contraargumente aveţi?

– E, păi nu ăsta-i subiectul discuţiei. Despre asta vorbeam? Eu ce zic? se supăra Aleksandr Aleksandrovici şi polemica se relansa.

– Aceşti Poppuri şi Miroşka ai dumneavoastră sînt oameni fără conştiinţă. Una zic şi alta fac. Şi apoi, unde-i logica în toate astea? Nu-i nici o concordanţă. Da, da, aveţi răbdare, vă arăt imediat.

Şi se apuca să caute cine ştie ce revistă cu un articol contradictoriu, trăgînd şi împingînd cu zgomot sertarele de la birou, folosind toată această agitaţie zgomotoasă ca să-şi sporească elocinţa.

Lui Aleksandr Aleksandrovici îi plăcea să fie deranjat de ceva în timp ce vorbea, pentru ca aceste piedici să-i justifice pauzele de bolboroseli, cu „e"-uri şi „î"-uri prelungite. Elocinţa îi revenea atunci cînd căuta ceva pierdut, de exemplu, atunci cînd voia să-şi pună şi celălalt galoş în semiîntunericul holului de la intrare sau atunci cînd, cu prosopul pe umăr, stătea în uşa băii. Momente potrivite erau şi cele cînd întindea peste masă o tavă grea sau cînd turna vin în paharele musafirilor.

Iuri Andreevici îl asculta cu încîntare pe socrul său. Adora pronunţia de moscovit get-beget, atît de familiară, rostirea cîntată a cuvintelor, cu graseiere moale, aproape ca un tors de pisică atît de specifică lui Gromeko.

Buza de sus a lui Aleksandr Aleksandrovici, cu o mustăcioară scurtă, ieşea puţin deasupra buzei de jos. La fel, şi papionul i se reliefa pe piept. Între buză şi papion era ceva comun, care-i conferea lui Aleksandr Aleksandrovici un aer înduioşător, credul, infantil.

Noaptea tîrziu, aproape de plecarea musafirilor, apăruse Şura Schlesinger. Venea direct de la o şedinţă şi era îmbrăcată într-o jachetă, cu o şapcă de muncitor pe cap. Cu paşi apăsaţi intrase în cameră, dădu mîna cu toţi şi, din mers, începu să le aducă tuturor reproşuri şi acuzaţii.

– Salut, Tonia. Salut, Sanecika. Fiţi de-acord că aţi făcut o porcărie. De la toţi aud că a venit, toată Moscova vorbeşte de asta, dar sînt ultima care află de la voi. Naiba să vă ia. Probabil că nu merit. Unde-i mult aşteptatul? Lăsaţi-mă să trec. Nu-l mai ascundeţi. Ei, salut! Bravo, bravo! Am citit. Nu pricep nimic, dar e genial. Se vede imediat. Bună seara, Nikolai Nikolaevici. Iurocika, acuşi mă întorc la tine. Am cu tine mult, mult de discutat. Bună seara, tineri domni. A, şi tu eşti aici, Gogocika? Mănînci calule ovăz, nu-i aşa?

Ultima exclamaţie îl privea pe Gogocika, o rudă cam de-a şaptea spiţă de la căruţa familiei Gromeko. Acest Gogocika era un adept înverşunat al oricărei puteri în ascensiune şi ai casei, pentru că era prost şi gata mereu să rîdă, îl porecliseră Rechinul; iar înălţimea şi subţirimea lui îl procopsiseră cu încă o poreclă: Tenie.

– Aha, beţi şi mîncaţi? Acum vă ajung din urmă. Ah, domnilor, domnilor. Nu ştiţi nimic, nimic n-aţi văzut! Cîte se întîmplă pe lume! Ce lucruri se înfăptuiesc! Ia mergeţi la un miting adevărat, cu soldaţi neinventaţi, cu muncitori neinventaţi, care să nu fie din cărţi! Ia să-ncercaţi să piuiţi acolo ceva despre războiul pînă la victoria finală! V-ar arăta ei victorie finală. Am ascultat acum un marinar! Iuri, ţi-ai fi ieşit din minţi! Ce pasiune! Ce om dintr-o bucată!

Şura era întreruptă mereu. Toţi urlau, care hăis, care cea. Femeia se aşeză lîngă Iuri Andreevici, îl luă de mînă şi, apropiindu-şi faţa de el ca să acopere vacarmul celorlalţi, îi scanda la ureche, ca într-un megafon:

– Să mergi o dată cu mine, Iurocika. O să-ţi arăt oameni adevăraţi. Tu, precum Anteu, trebuie să atingi

pămîntul. Ce te holbezi la mine? Mi se pare că te uimesc, nu-i așa? Nu știi că-s cal bătrîn de luptă, că am făcut parte din gruparea lui Bestujev? Știu ce-nseamnă un arest preventiv, am luptat pe baricade. Firește! Dar tu ce credeai? O, nu cunoaștem poporul! Acum am venit de-acolo, din mijlocul lui. Organizez pentru ei o bibliotecă.

Băuse deja și se amețise. Dar și lui Iuri Andreevici îi vîjîia capul. Nici nu băgă de seamă cum s-a făcut că Șura Schlesinger ajunsese într-un colț al camerei, iar el în altul, în capul mesei. Stătea în picioare și, după toate aparențele, mai presus chiar decît propriile lui așteptări, vorbea. Nu reuși să facă prea repede liniște.

– Domnilor... Vreau... Mișa! Gogocika!... Ce să le fac, Tonia, dacă nu mă ascultă? Domnilor, lăsați-mă să vă spun două cuvinte. Se apropie ceva nemaiauzit, nemaiîntîlnit. Înainte ca această avalanșă să ajungă la noi, iată ce vă doresc. Cînd se va porni, dea Domnul să nu ne îndepărtăm unii de alții și să nu ne pierdem sufletele. Gogocika, ai să strigi „ura" la urmă. N-am terminat. Terminați-o cu discuțiile prin colțuri și ascultați-mă cu atenție.

După doi ani de război, poporul s-a convins că, mai devreme sau mai tîrziu, trebuie să dispară granița dintre front și spatele frontului, o mare de sînge va năvăli și asupra celor ce stau deoparte, și asupra celor din tranșee. Revoluția este această revărsare.

În decursul ei ni se va părea, ca la război, că viața s-a sfîrșit, că nu mai există nimic personal, că nimic nu se mai petrece pe lume, că oamenii doar ucid și mor și, dacă vom trăi pînă cînd vor apărea însemnări și memorii despre acele timpuri, citind aceste amintiri, ne vom convinge că, în cinci sau în zece ani, am trecut prin mai multe decît alții într-un secol întreg.

Nu știu dacă poporul se va ridica singur și va înainta ca un zid sau dacă acest lucru se va face în numele lui. Un eveniment atît de urieșesc nu are nevoie de demonstrație dramatică. Voi crede în el și fără demonstrație. E o meschinărie să încercăm explicația evenimentelor ciclonice. Nu au explicații. Numai certurile domestice au geneză și, după ce soții se trag unul pe altul de păr și sparg toate vasele, nu-și mai dau seama care din ei a început primul. Însă tot ce e cu adevărat măreț nu are început, cum nici universul nu are. Așa ceva este prezent

fără apariție, ca și cum ar fi existat întotdeauna sau s-ar fi prăvălit din cer.

Și eu cred că Rusiei îi e hărăzit să devină prima împărăție a socialismului, de la începutul lumii și pînă astăzi. Cînd se va întîmpla acest lucru, ne va buimăci pentru multă vreme și, venindu-ne în fire, nu ne vom recăpăta memoria pierdută. Vom uita o parte din trecut și nu-i vom da explicații inexistentului din trecutul nostru. Prezentul ne va înconjura și ni se va părea la fel de firesc ca o pădure la orizont sau ca un nor de deasupra capului. Noua ordine ne va înconjura din toate părțile. Și nu va mai fi nimic altceva.

Mai vorbi cîteva lucruri și între timp se trezi din beție. Dar tot auzea cu greutate ce se vorbea împrejurul lui și răspundea la nimereală. Vedea că toți își manifestă iubirea față de el, însă nu izbutea să se debaraseze de tristețea care îl sîcîia. Așa că spuse:

– Mulțumesc, mulțumesc. Vă văd sentimentele. Nu le merit. Dar nu trebuie să iubim cu atîta spirit de prevedere, cu atîta grabă, fiindu-ne parcă teamă ca nu cumva să fim nevoiți să iubim mai intens pe urmă.

Oaspeții se împrăștiară. De oboseală, toți erau trași la față. Din pricina căscatului care le descleștа și le încleștа fălcile, semănau toți cu niște cai.

După ce plecară toți, traseră perdeaua de la fereastră. Deschiseră fereastra larg. Se arătară zorii gălbui, cerul umed cu nori murdari, pămîntii, zgrunțuroși.

– Se pare că a fost furtună în timp ce noi am flecărit, zise cineva.

– Era cît pe ce să mă prindă ploaia cînd am venit. Am fugit ca să nu mă ude, confirmă Șura Schlesinger.

Strada pustie și întunecată răsuna de zgomotul picurilor care cădeau de pe frunzele copacilor, amestecîndu-se cu ciripitul insistent al vrăbiilor ude.

Se rostogoli un tunet, de parcă cineva ar fi brăzdat dintr-o dată tot cerul. Apoi se auziră patru bubuituri puternice, întîrziate, de parcă ar fi fost aruncați afară niște cartofi mustoși din țărîna afînată, întoarsă cu lopata.

Tunetul curăță spațiul plin de fum al camerei. Deodată, ca niște elementi electrici, începuseră să fie sesizabile toate părțile componente ale existenței, aerul și apa, dorința de bucurie, pămîntul și cerul.

Stradela se umplu de gălăgia musafirilor care plecau. Continuau să discute cu glas tare, la fel cum se contraziseseră în casă. Vocile se îndepărtară, se stinseră treptat şi nu se mai auziră.

– E tîrziu, spuse Iuri Andreevici. Hai la culcare. Dintre toţi oamenii de pe lumea asta, numai pe tine te iubesc şi pe tatăl tău.

5

Trecuse luna august, septembrie era pe sfîrşite. Inevitabilul bătea la uşă. Se apropia iarna şi, în lumea oamenilor, pe buzele tuturor, era ceva ce semăna cu hibernarea de peste iarnă, ceva inexorabil, care plutea în aer.

Trebuie făcute rezerve de lemne şi mîncare pentru zilele cu geruri. Însă în zilele triumfului materialismului, materia se transformase într-o simplă noţiune, hrana şi lemnele fuseseră înlocuite de problema alimentaţiei şi a aprovizionării cu combustibil.

Locuitorii oraşelor erau neajutoraţi ca nişte copii faţă în faţă cu necunoscutul, care răsturna în drumul lui orice obişnuinţă şi lăsa în urmă devastări, deşi era copilul oraşului şi creaţia orăşenilor.

Oamenii încercau să se amăgească cu vorbăria. Cotidianul încă mai şontîcăia, încă se mai bălăcea, încă se mai tîra şchiopătînd din vechea obişnuinţă. Însă doctorul vedea viaţa în adevărata ei lumină. Nu putea să-i scape sentinţa care i se dăduse. Se considera pe sine, ca şi mediul său, condamnat. Urmau încercări grele, poate chiar moartea. Zilele nenumărate, care le mai rămăseseră, se împuţinau văzînd cu ochii.

Şi-ar fi pierdut minţile, dacă n-ar fi fost mărunţişurile casnice, munca şi grijile. Soţia, copilul, nevoia de a face rost de bani erau salvarea lui umilă şi de toate zilele, la care se adăugau caruselul zilelor, slujba, vizitele la bolnavi.

Înţelegerea că nu e decît un pigmeu în faţa monstruosului colos al viitorului, se temea de el, iubea acest viitor şi se mîndrea în taină cu el şi, pentru ultima dată, ca la un bun-rămas, cu ochii lacomi ai inspiraţiei, privea norii şi copacii, oamenii care treceau pe stradă, privea marele oraş rusesc, care-şi biruia cu greu nenorocirea şi

era gata să se jertfească pentru ca totul să fie mai bine, dar nu era în puterea lui să facă nimic.

Acest cer şi oamenii aceştia cel mai adesea îi vedea din mijlocul străzii, atunci cînd traversa Arbatul pe lîngă farmacia Societăţii Medicilor Ruşi, la intersecţia cu strada Starokoniuşennaia.

Îşi reluase serviciul la vechiul lui spital. Din inerţie, acesta purta tot numele „Înălţarea Crucii", deşi comunitatea cu acest nume fusese dizolvată. Însă nu i se inventase încă o denumire corespunzătoare.

În spital începuse deja diferenţierea. Moderaţilor, a căror obtuzitate îl enerva pe doctor, li se părea periculos; iar celor înaintaţi politic li se părea insuficient de roşu. Aşa că nu nimerise în nici o tabără, nu era nici pe jos, nici în căruţă.

La spital, pe lîngă obligaţiile directe, directorul îl însărcinase cu evidenţa statistică generală. Îi treceau prin mîini maldăre de chestionare, formulare şi situaţii de toate felurile. Mortalitatea, morbiditatea, situaţia materială a personalului, nivelul conştiinţei lor cetăţeneşti şi gradul de participare la alegeri, lipsurile în aprovizionarea cu combustibil, alimente, medicamente – de toate acestea era interesată Direcţia Centrală de Statistică care cerea răspunsuri punct cu punct.

De toate aceste hîrţogării doctorul se ocupa stînd la vechea sa masă de lîngă fereastra din camera medicilor. Teancuri de formulare de toate formele şi modelele zăceau în faţa lui, împinse spre marginea mesei. Cîteodată, în răstimpuri, pe lîngă notele periodice pentru lucrările lui de medicină, scria aici *Jocul de-a oamenii*, un jurnal posomorît al acelor zile, alcătuit din proză, versuri şi de toate pentru toţi, sugerat de ideea că o jumătate din oameni au încetat a mai fi ei înşişi şi nici ei nu ştiu ce rol joacă.

Camera medicilor, luminoasă, însorită, cu pereţii albi, era inundată de strălucirea crem a soarelui toamnei aurii, cînd înfrumuseţează zilele de după Adormirea Maicii Domnului, cînd dimineaţa se fac simţite primele îngheţuri şi, în peisajul pestriţ şi viu colorat al dumbrăvilor cu frunza rărită, coboară din zbor piţigoii şi coţofenele iernii. În asemenea zile cerul se ridică sus de tot şi, prin spaţiul transparent dintre el şi pămînt, răzbate dinspre nord o

limpezime de gheaţă, albastru-închis la culoare. Creşte vizibilitatea şi audibilitatea tuturor lucrurilor de pe lume. Distanţele transmit sunetul în sonoritatea lui congelată, clar şi izolat. Depărtările se curăţă, ca şi cum şi-ar fi dezvăluit priveliştea toată viaţa pentru mulţi ani înainte. Această rarefiere n-ar fi putut fi suportată dacă nu ar fi fost de scurtă durată şi dacă nu ar fi început spre sfîrşitul zilei scurte de toamnă, în pragul amurgului timpuriu.

O astfel de lumină dăinuia acum în camera medicilor, lumina soarelui de toamnă coborît devreme spre asfinţit, mustoasă, sticloasă şi apoasă, ca un măr pîrguit.

Doctorul şedea la masă, muia peniţa în cerneală, cădea pe gînduri şi scria. Iar pe lîngă ferestrele mari ale încăperii treceau în zbor păsări nezgomotoase, aruncînd înăuntru umbre line, care acopereau mîinile în mişcare ale doctorului, masa cu formulare, duşumeaua şi pereţii, după care dispăreau la fel de neauzite.

– Se scutură arţarul, spuse prozectorul intrînd. Fusese cîndva un bărbat corpolent, care slăbise atît de mult, încît atîrna pielea pe el. L-au udat ploile, l-au zgîlţîit vînturile şi tot nu l-au putut birui. O singură dimineaţă cu îngheţ l-a dat gata!

Doctorul îşi ridică privirea. Într-adevăr, păsările misterioase care zburau prin dreptul ferestrei erau frunzele roşii de arţar, care planau lin prin aer şi, ca nişte stele portocalii, arcuite, aterizau departe de copaci, pe iarba gazonului.

– V-aţi chituit ferestrele? întrebă prozectorul.

– Nu, îi răspunse Iuri Andreevici şi continuă să scrie.

– De ce? E timpul.

Cufundat în lucrul lui, Iuri Andreevici nu-i răspunse.

– Eh, nu-i aici Tarasiuk, continuă prozectorul. Avea mîini de aur. Repara cizme, ceasuri. Se pricepea la toate. Şi făcea rost de orice. Însă ar cam fi timpul să le chituiţi. Trebuie s-o faceţi singur.

– N-am chit.

– Preparaţi-vi-l singur. Vă dau reţeta. Şi prozectorul îi explică modul cum se face chitul din ulei de in fiert şi cretă. Ei, vă las. Văd că vă deranjez.

Se duse la cealaltă fereastră şi-şi făcu de lucru cu flacoanele şi preparatele lui. Începuse să se întunece. Peste cîteva clipe spuse:

– Vă stricați ochii. E întuneric. Și lumină nu ni se dă. Duceți-vă acasă.

– Mai lucrez puțin. Vreo douăzeci de minute.

– Soția lui e infirmieră aici.

– A cui?

– A lui Tarasiuk.

– Știu.

– Dumnezeu mai știe pe unde mai umblă omul ăsta. Cutreieră tot pământul. Astă-vară a venit de două ori să ne vadă. A trecut pe la spital. Acum e undeva la țară. Pune bazele noului mod de viață. E unul dintre soldații bolșevici pe care îi vedeți pe bulevarde și în trenuri. Și vreți să aflați secretul? De exemplu, pe al lui Tarasiuk? Ascultați. E un om cu mîini de aur. Nu face nimic rău. De orice s-ar apuca, are spor. Același lucru s-a întîmplat și pe front. A studiat războiul, ca pe oricare altă meserie. S-a dovedit a fi un țintaș de înaltă clasă. Trăgea din tranșee, în secret. Ochiul, mîna clasa întîi! Toate decorațiile nu le-a primit pentru curaj, ci pentru că a știut să lupte fără să greșească ținta. Asta-i. De orice s-ar apuca, se pasionează. A îndrăgit și milităria. A văzut că arma e o putere și nu s-a mai despărțit de ea. A vrut să devină el însuși o putere. Omul înarmat nu mai e un om ca toți ceilalți. Pe vremuri, inși ca el păzeau oastea țarilor și se făceau tîlhari. Ia încercați acum să-i luați arma. Și deodată aude chemarea. „Întoarceți baionetele!" și așa mai departe. El a întors-o. Asta-i toată povestea. Și tot marxismul.

– Da, marxismul cel mai veritabil, din viață. Dar dumneavoastră ce vă închipuiați?

Prozectorul se duse la pervazul său, se aplecă deasupra eprubetelor. Apoi întrebă:

– Ei, cum a fost cu sobarul?

– Mulțumesc că mi l-ați recomandat. Un om foarte interesant. Vreo oră am discutat despre Hegel și Benedetto Croce.

– Păi, cum altfel! E doctor în filosofie la Universitatea din Heidelberg. Dar godinul?

– N-am cuvinte.

– Scoate fum?

– Numai necazuri am cu el.

– O fi pus rău burlanul. Trebuie băgat prin sobă din cameră, iar el l-o fi scos pe fereastră.

– Nu, l-a pus bine în soba de teracotă. Dar scoate fum.

– Înseamnă că nu a nimerit coşul de fum, l-a scos prin canalul de ventilaţie. Eh, păcat că nu-i aici Tarasiuk! Dar trebuie să aveţi răbdare. Nici Moscova nu s-a construit într-o singură zi. Să faci focul în sobă nu-i totuna cu a cînta la pian. Trebuie să înveţi. Aţi făcut rost de lemne?

– De unde să le iau?

– O să vi-l trimit pe paznicul bisericii. E hoţ de lemne. Fură garduri şi le vinde ca lemne de foc. Vă previn că trebuie să vă tîrguiţi cu el, cere mult. Sau, mai bine, v-o trimit pe baba de la dezinsecţie.

Coborîră în vestibul, se îmbrăcară şi ieşiră în stradă.

– Ce să fac cu baba? întrebă doctorul. N-avem ploşniţe.

– Parcă de ploşniţe-i vorba? Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o! Nu de ploşniţe-i vorba, ci de lemne. Baba asta a pus la punct o afacere pe picior mare. Cumpără case şi acareturi din bîrne. E o furnizoare foarte serioasă. Aveţi grijă să nu vă împiedicaţi în bezna asta. Altădată puteam merge legat la ochi prin raionul ăsta. Ştiam fiecare pietricică, doar aici m-am născut. Însă după ce lumea a început să distrugă gardurile, nu mai recunosc nimic, nici cu ochii deschişi, parcă aş umbla printr-un oraş străin. În schimb ce colţuri au ieşit la iveală! Căsuţe în stil Empire, înconjurate de tufişuri, mese rotunde în grădini, bănci pe jumătate putrede. Zilele astea treceam pe lîngă un maidan, la intersecţia a trei stradele. Văd o babă de vreo sută de ani scormonind pămîntul cu toiagul. „Să-ţi ajute Dumnezeu, bunico! îi zic. Cauţi viermi, vrei să mergi la pescuit?" Firește că glumeam. Iar ea îmi răspunde cît se poate de serios: „Nu, nici gînd, neicuşorule. Caut ciuperci". Şi într-adevăr acum în oraş e ca în pădure. Miroase a frunze putrede, a ciuperci.

– Ştiu locul ăsta. E între străzile Serebriannaia şi Molceanovka, nu-i aşa? Acolo mi se întîmplă, din treacăt, felurite lucruri neaşteptate. Ba întîlnesc pe cîte cineva, pe care nu l-am mai văzut de douăzeci de ani, ba găsesc ceva. Se spune că mişună tîlharii. Nici nu-i de-a mirării. E un loc de trecere. E o reţea întreagă de cărări spre speluncile din piaţa Smolensk. Îţi iau banii, te dezbrac şi fiu-fiu, pune-le hoţilor sare pe coadă.

– Da, şi felinarele sînt chioare. Nu degeaba vînătăilor de sub ochi li se spune felinare. Chiar că te poţi pomeni pocnit în moalele capului.

6

Într-adevăr, în locul acela doctorul avusese parte de felurite întîmplări. Toamna tîrziu, cu puţin timp înainte de luptele din octombrie, într-o seară rece şi întunecoasă, se împiedicase aici de un om, care zăcea fără cunoştinţă de-a latul trotuarului. Cu mîinile desfăcute în lături şi cu capul sprijinit de rădăcina unui stîlp, omul era lungit cu picioarele în stradă. Din cînd în cînd gemea uşor. Ca răspuns la întrebările doctorului, care încerca să-l facă să-şi vină în fire, acesta bolborosise nişte vorbe incoerente şi îşi pierduse iarăşi cunoştinţa. Capul îi era spart şi plin de sînge, însă, la o examinare sumară, oasele craniului păreau întregi. Insul fusese cu siguranţă victima unui jaf înarmat. „Geanta, geanta", şoptise el de două ori sau de trei ori.

De la cea mai apropiată farmacie de pe Arbat, doctorul telefonase la spitalul „Înălţarea Crucii", chemîndu-l pe vizitiu cu căruţa, şi îl transportase pe necunoscut la spital.

Acesta se dovedise un om politic important. Doctorul îl tratã şi astfel cîştigă pentru mulţi ani un protector, care l-a scutit apoi de alte necazuri, în acele vremuri de suspiciuni şi temeri.

7

Era într-o duminică. Doctorul nu trebuia să meargă la serviciu. Era liber. În casa de pe strada Sivţev se stabiliseră pentru iarnă, conform planului Antoninei Aleksandrovna, în trei camere.

Era o zi rece şi vîntoasă, cu nori prevestitori de ninsoare, foarte întunecoasă.

Aprinseră focul de dimineaţă. Godinul începu să scoată fum. Antonina Aleksandrovna, care nu se pricepea deloc la făcutul focului, îi dădea nişte sfaturi inutile şi lipsite de noimă Niuşei, care se lupta cu lemnele ude. Doctorul, care văzuse astfel de sobe şi ştia ce trebuie

făcut, încerca să se amestece, dar soția îl lua de umeri și-l dădea afară din cameră, spunîndu-i:

– Du-te în camera ta. Cînd și-așa sînt amețită și toate merg anapoda, mereu te-amesteci cu observațiile tale. Nu vezi că torni gaz peste foc?

– O, Tonecika, ar fi grozav dacă am avea gaz: lemnele s-ar aprinde imediat. Nenorocirea-i că nu văd nici gaz, nici foc.

– Nu-i cazul să faci calambururi. Știi, există momente cînd n-ai chef de ele.

Necazul cu soba le strică planurile pentru toată duminica. Sperau cu toții să-și termine treburile înainte de lăsarea întunericului, să fie liberi toată seara, însă acum trebuiau să renunțe. Prînzul întîrzia, cineva voia să se spele pe cap cu apă fierbinte, alții aveau alte intenții, dar erau prea puține șanse să le poată face pe toate.

Curînd fumul deveni atît de gros, încît nu se mai putea respira. Vîntul puternic împingea fumul înapoi în cameră, umplînd-o cu un nor de funingine, ce părea un monstru din basme în mijlocul unui codru adînc.

Iuri Andreevici îi alungă pe toți prin camerele vecine și deschise fereastra. Scoase din godin jumătate din lemne, iar între celelalte făcu o cărăruie din surcele și găteje de mesteacăn.

Prin fereastra deschisă pătrunse un val de aer proaspăt. Perdeaua începu să tremure și se ridică în sus. De pe masă zburară cîteva hîrtii. Vîntul trînti o ușă îndepărtată și, rostogolindu-se prin colțuri, începu să fugărească resturile de fum, ca și cum ar fi fost o pisică ce fuge după un șoarece.

Lemnele porniră să ardă și să trosnească. Godinul duduia de flăcări, înroșindu-și tabla din loc în loc. Fumul din cameră se rări și dispăru de tot.

În cameră pătrunse mai multă lumină. Începură să plîngă ferestrele pe care Iuri Andreevici le chituise nu demult, așa cum îl învățase prozectorul. Se simțea din plin mirosul gras al chitului. De la lemnele care se uscau lîngă godin venea un iz acrișor de coajă de brad, care-ți înțepa nările, și un miros de plop parfumat ca apa de toaletă.

În acest timp, la fel de impetuos ca vîntul năpustit pe fereastră, intră Nikolai Nikolaevici, comunicîndu-i:

– Sînt lupte de stradă. Se luptă cadeţii, care sînt de partea Guvernului Provizoriu, cu soldaţii garnizoanei, care-i susţin pe bolşevici. S-au încăierat peste tot, insurecţia are focare nenumărate. Venind spre voi, de două sau de trei ori, era s-o păţesc, o dată la colţul străzii Bolşaia Dmitrovka şi o dată lîngă Poarta Nikitski. Nu se mai poate veni de-a dreptul, aşa că a trebuit să ocolesc. Hai, Iura! Îmbracă-te şi să mergem! Asta trebuie s-o vedem. Asta-i istoria. Nu se întîmplă decît o dată în viaţă.

Însă a mai flecărit vreo două ore, apoi au luat prînzul şi, cînd se hotărî să plece acasă luîndu-l cu el şi pe doctor, veni Gordon. Acesta dădu buzna în casă la fel de impetuos ca şi Nikolai Nikolaevici, cu aceleaşi veşti.

Însă între timp evenimentele evoluaseră. Apăruseră noi amănunte. Gordon le spuse că împuşcăturile s-au înteţit şi că au apărut deja morţi, dintre trecătorii loviţi de gloanţele rătăcite. Din cuvintele lui reieşea că în oraş fusese întreruptă circulaţia. Printr-o minune, reuşise să străbată pînă în strada lor, dar drumul înapoi îi fusese tăiat.

Nikolai Nikolaevici nu vru să asculte şi încercă să-şi scoată nasul în stradă, însă peste cîteva clipe se întoarse. Spuse că nu poate ieşi din strada lor, că şuieră gloanţele peste tot, desprinzînd de la colţurile casei aşchii de cărămidă şi tencuială. Nu se vede ţipenie de om, comunicarea pe trotuar e oprită.

În aceste zile micul Saşa răcise.

– De-o sută de ori v-am spus să nu ţineţi copilul lîngă soba încălzită, se supără Iuri Andreevici. E mult mai bine să-i fie prea frig decît prea cald.

Pe Saşa îl durea gîtul şi avea febră mare. Copilul simţea o spaimă supranaturală, mistică faţă de greaţă şi vărsături, a căror apropiere i se năzărea clipă de clipă.

Împingea mîna lui Iuri Andreevici, nu-l lăsa să-i bage laringoscopul în gît, încleşta gura, ţipa şi se sufoca. Nici un fel de argumente şi ameninţări nu acţionau asupra lui. Deodată, din neatenţie, Saşa căscă lung şi dulce, lucru de care doctorul profită, băgîndu-i fulgerător în gură o linguriţă cu care îi apăsă limba, astfel încît îi văzu laringele roşu şi amigdalele umflate, cu pete albe pe ele. Mai ales petele îl îngrijorară pe Iuri Andreevici.

Puţin mai tîrziu, printr-o manevră similară, doctorul reuşi să-i ia o probă din gît. Avea microscop acasă şi, cum-necum, făcu singur analiza. Din fericire, nu era difterie.

Însă în a treia noapte, Saşa avu un atac de laringită nervoasă. Copilul ardea tot şi se sufoca. Iuri Andreevici era disperat că nu-i putea alina durerile. Antoninei Aleksandrovna i se părea că băiatul moare. Îl luau în braţe, îl purtau prin cameră şi copilului i se făcea mai bine.

Trebuia să facă rost de lapte, de apă minerală sau gazoasă ca să-i potolească setea. Dar luptele de stradă atinseseră apogeul. Împuşcăturile şi bubuiturile de tun nu încetau nici o clipă. Chiar dacă, riscîndu-şi viaţa, Iuri Andreevici şi-ar fi luat inima în dinţi şi ar fi trecut de zona luptelor, nici dincolo de linia de foc n-ar fi găsit ţipenie de om, pentru că oraşul încetase să mai trăiască pînă la lămurirea definitivă a situaţiei.

Însă situaţia era deja clară. De pretutindeni se auzeau veşti cum că muncitorii cîştigă teren. Mai luptau doar trupe de cadeţi, izolate unele de altele, care pierduseră legătura cu comanda lor.

Raionul Sivţev intra în zona de acţiune a unităţilor ostăşeşti care presau centrul dinspre strada Dorogomilov. Soldaţii veniţi de pe frontul cu nemţii şi muncitorii, mai mult nişte adolescenţi, care stăteau *într-o tranşee săpată* în mijlocul străzii, îi cunoşteau de-acum pe locatarii clădirilor din jur şi, ca nişte buni vecini, glumeau cu cei care se ieţeau peste porţi sau ieşeau în stradă. În această parte a oraşului circulaţia fu reluată.

Atunci plecară din prizonieratul lor de trei zile Gordon şi Nikolai Nikolaevici, care în tot acest timp rămăseseră la familia Jivago. Iuri Andreevici se bucurase de prezenţa lor în zilele grele pentru el, cînd Saşa fusese bolnav, iar Antonina Aleksandrovna le ierta harababura pe care musafirii o adăugau talmeş-balmeşului general. Însă amîndoi, drept mulţumire pentru ospitalitate, se simţeau obligaţi să le facă gazdelor fără încetare conversaţie, iar Iuri Andreevici obosise atît de mult după trei zile de flecăreală, încît fu bucuros să se despartă de ei.

8

Aflară că oaspeţii au ajuns cu bine pe la casele lor, deşi chiar cu prilejul acestei verificări descoperiră că veştile despre încetarea ostilităţilor erau premature. În unele locuri încă se mai purtau lupte, prin unele cartiere

nu se putea trece, iar doctorul nu avea cum să ajungă la spitalul lui, de care i se făcuse dor şi unde, în sertarul biroului din sala medicilor, îl aşteptau *Jocul* şi notele lui savante.

Doar în interiorul unei zone restrînse oamenii ieşeau dimineaţa, la mică distanţă de casă, după pîine, oprindu-i pe cei care veneau cu sticle de lapte, strîngîndu-se ciorchine în jurul lor şi întrebîndu-i de unde l-au cumpărat.

Din cînd în cînd, schimburile de focuri se împînzeau în tot oraşul, împrăştiind din nou spectatorii. Toţi îşi dădeau seama că între tabere au loc tratative, a căror evoluţie pozitivă sau negativă se reflectă în duelul de artilerie cînd mai intens, cînd mai slab.

O dată, pe la sfîrşitul lui octombrie, după stilul vechi, pe la ora zece seara, Iuri Andreevici mergea repede pe stradă, îndreptîndu-se, fără un motiv special, spre un coleg de serviciu care locuia prin apropiere. Locurile prin care trecea, de obicei aglomerate, acum erau foarte puţin circulate. Nu întîlnea decît puţini trecători.

Iuri Andreevici mergea repede. Se cernea din cer prima ninsoare rară, însoţită de un vînt din ce în ce mai puternic, care, văzînd cu ochii, se transforma într-un adevărat viscol.

Iuri Andreevici dădea colţ după colţ şi pierduse şirul curbelor făcute, cînd deodată ninsoarea se înteţi şi se porni viforniţa, acea viforniţă care în cîmp deschis se aşterne ţiuind pe pămînt, iar în oraş se zbate prin fundacuri, de parcă s-ar fi rătăcit.

Ceva asemănător avea loc şi în lumea spirituală, şi în cea fizică, aproape şi departe, pe pămînt şi în văzduh. În depărtare, ca nişte insuliţe, răsunau ultimele salve ale rezistenţei înăbuşite. Undeva la orizont, ca nişte băşici uriaşe, se înălţau şi se spărgeau flăcările incendiilor pe cale de a fi stinse. Şi tot asemenea inele şi găuri fugărea şi împletea viscolul, fumegînd sub picioarele lui Iuri Andreevici, pe caldarîmul umed şi pe trotuare.

La o intersecţie, strigînd „Ultimele ştiri!", îl ajunse din urmă un băiat, care fugea, ducînd sub braţ un teanc voluminos de ziare abia ieşite de la tipografie.

– Păstrează restul, îi spuse doctorul.

Băiatul dezlipi cu greu din vraf o foaie umedă, i-o întinse doctorului şi dispăru în viscol, la fel de fulgerător cum apăruse.

Doctorul se apropie de un felinar de stradă ca să citească pe loc lucrurile cele mai importante.

Ediția specială, tipărită numai pe o parte, conținea un comunicat guvernamental din Petersburg, cu privire la formarea Sovietului de Comisari ai Poporului, la instaurarea în Rusia a puterii sovietice și la introducerea dictaturii proletariatului. Urmau apoi primele decrete ale noii puteri și diferitele informații transmise prin telegraf sau telefon.

Viscolul îi biciuia ochii doctorului și acoperea rîndurile cu făină de zăpadă zgrunțuroasă, cenușie și scorțoasă. Dar nu asta îl împiedică să citească. Măreția și eternitatea clipei îl cutremuraseră și nu-l lăsau să-și vină în fire.

Ca să citească totuși comunicatele, începu să se uite în toate părțile, în căutarea unui loc luminat, apărat de ninsoare. Astfel descoperi că se pomenise la intersecția lui magică și că stă la colțul dintre Serebrannaia și Molceanovka, lîngă scara unei clădiri cu patru etaje, cu ușă de sticlă și cu holul spațios, luminat electric.

Doctorul intră în clădire și, la lumina becului, se cufundă în lectura telegramelor.

La etaj, deasupra lui, se auziră niște pași. Cineva cobora scara, oprindu-se des, ca și cum ar fi șovăit. Într-adevăr, cel care cobora se răzgîndi brusc, se întoarse și dădu buzna într-o cameră la etaj. Se deschise o ușă și se auziră voci, deformate atît de tare de ecou, încît nu se putea spune dacă vorbesc bărbați sau femei. După aceea ușa se închise cu zgomot, iar cel care cobora mai înainte își reluă coborîrea, mai decis de data aceasta.

Absorbit de lectură, Iuri Andreevici avea ochii pironiți în ziar. Nu avusese de gînd să și-i ridice și să-l privească pe străin. Însă acesta, coborînd scara în fugă, se oprise brusc. Iuri Andreevici își ridică privirea spre el.

În fața lui stătea un adolescent de vreo optsprezece ani, cu o șubă de ren scorțoasă, cu blana pe dinafară, cum se poartă în Siberia. Pe cap avea o căciulă din aceeași blană. Băiatul era oacheș la față, cu ochi înguști, ca de kirghiz. Avea ceva aristocratic, acea strălucire, acea subțirime care pare adusă de departe și pe care o posedă oamenii cu sîngele amestecat.

Era clar că băiatul se înșală și că-l confundă cu cineva. Cu o buimăceală timidă îl privea pe doctor, de

parcă ar fi ştiut cine este, dar nu avea curajul să-i vorbească. Pentru a pune capăt confuziei, Iuri Andreevici îi aruncă o privire rece, ca să-i taie cheful de discuţii.

Băiatul se fîstici şi, fără să spună o vorbă, se duse spre ieşire. Acolo, privind încă o dată înapoi, deschise uşa grea, zdruncinată de vînt, şi, trîntind-o cu un scrîşnet, ieşi în stradă.

Peste vreo zece minute plecă şi Iuri Andreevici. Uitase şi de băiat, şi de colegul spre care pornise. Era plin de cele citite şi se duse spre casă. Pe drum, o altă circumstanţă, un amănunt existenţial, care în zilele acelea avea o importanţă uriaşă, îi devie atenţia şi puse stăpînire pe el.

Foarte aproape de casă, se poticni în întuneric de o stivă de scînduri şi bîrne trîntite de-a latul trotuarului, aproape de bordură. Pe strada respectivă era clădirea unei instituţii pentru care, probabil, fusese adus combustibil sub forma unei case de lemn demolate, de la periferie. Bîrnele nu încăpuseră în curte şi ocupau marginea străzii. Stiva era păzită de o santinelă înarmată care umbla prin curte şi, din cînd în cînd, ieşea în stradă.

Fără să stea pe gînduri, profitînd de intrarea paznicului în curte şi de un vîrtej foarte gros de ninsoare, Iuri Andreevici se apropie de grămadă din partea întunecată, unde nu răzbătea lumina felinarului şi, clătinînd-o încet, trase chiar de dedesubt o buturugă mare. Scoţînd-o din grămadă şi săltîndu-şi-o pe umăr, doctorul încetă a-i mai simţi greutatea (povara plăcută ţi se pare uşoară) şi o porni furiş, pe sub ziduri, spre casa lui din strada Sivţev.

Buturuga se nimerise la ţanc: terminaseră lemnele de foc. O tăiară cu ferăstrăul şi bucăţile le sparseră, obţinînd o movilă de lemne. Iuri Andreevici se aşeză pe vine în faţa godinului ca să aprindă focul. Şedea tăcut, privind uşiţa godinului care tremura şi zdrăngănea. Aleksandr Aleksandrovici împinse un fotoliu lîngă sobă şi se aşeză ca să se încălzească. Iuri Andreevici scoase din buzunarul hainei ziarul şi i-l întinse cu cuvintele:

– Aţi văzut? Citiţi şi admiraţi.

Stînd tot pe vine şi scormonind în sobă cu vătraiul, Iuri Andreevici vorbea singur cu glas tare.

– Ce chirurgie nemaipomenită! Să pui mîna pe bisturiu şi să tai artistic toate bubele vechi şi puturoase! O sentinţă simplă, fără ocolişuri, dată nedreptăţii care dăinuie de veacuri şi care s-a obişnuit cu plecăciuni, adulaţii şi temenele. În felul cum acest lucru a fost dus pînă la capăt există ceva naţional, de mult ştiut. Ceva din limpezimea necondiţionată a lui Puşkin, din ataşamentul neşovăielnic faţă de realitate al lui Tolstoi.

– Puşkin? Ce-ai spus? Stai puţin. Termin imediat. Nu pot să citesc şi să ascult în acelaşi timp, îl întrerupse Aleksandr Aleksandrovici, atribuindu-şi în mod greşit monologul pe care ginerele său şi-l rostea în barbă.

– Şi ce-i genial în asta? Dacă cineva ar fi primit misiunea să creeze o nouă lume, să înceapă o nouă cronologie, acesta ar fi avut negreşit nevoie ca mai întîi să i se elibereze spaţiul respectiv. Ar aştepta ca mai întîi să se sfîrşească vechile epoci şi abia după aceea s-ar apuca să le clădească pe cele noi. Ar avea nevoie de o cifră rotundă, de un alineat, de o pagină nescrisă. Dar acum – poftiţi, vă rog! Acest lucru nemaiîntîlnit, această minune a istoriei, această revelaţie a răbufnit în sînul cotidianului uniform, fără a acorda atenţie mersului acestuia. Nu e ceva care începe cu începutul, ci începe de la mijloc, fără termene dinainte stabilite, ci într-o zi aleasă la întîmplare, la ora de vîrf a tramvaielor care circulă prin oraş. Ăsta-i cel mai genial aspect. Numai lucrurile măreţe sînt atît de nelalocul lor şi atît de inoportune.

9

Iarna era chiar aşa cum fusese prevestită. Nu chiar aşa de cumplită ca cele două care aveau să urmeze, dar era de acelaşi soi, întunecoasă, flămîndă şi geroasă, plină de schimbări ale obişnuitului şi de reconstrucţie a tuturor fundamentelor existenţei, marcată de eforturi supraomeneşti pentru a te agăţa de viaţa care era gata-gata să te părăsească.

Au fost trei asemenea ierni, una după alta, groaznice, şi nu tot ceea ce acum pare că s-a petrecut în nouă sute şaptesprezece sau optsprezece s-a întîmplat într-adevăr atunci, ci, poate, mai tîrziu. Aceste trei ierni succesive s-au contopit şi acum sînt greu de despărţit una de alta.

Vechiul mod de viaţă şi noile rînduieli încă nu coincideau. Între ele nu exista încă acea duşmănie înverşunată, care urma să se manifeste peste un an, în timpul războiului civil, dar nu aveau nici o legătură una cu alta. Erau două părţi îndepărtate, puse faţă în faţă, care încă nu ţipau una la cealaltă.

Peste tot se ţinură alegeri administrative: în imobile, la serviciu, la instituţiile de deservire a populaţiei. Componenţa administraţiilor se schimba. În toate locurile începuseră să fie numiţi comisari cu împuterniciri nelimitate, oameni cu voinţa de fier, cu scurte din piele neagră, înarmaţi cu măsuri de intimidare şi cu revolvere, care se bărbiereau rar şi dormeau şi mai rar.

Ei ştiau bine geneza mic-burghezului, a micului proprietar de hîrtii de valoare, a burtă-verzimii tîrîtoare şi cu asemenea oameni discutau afişînd un zîmbet mefistofelic, de parcă ar fi avut de-a face cu nişte hoţi prinşi asupra faptului.

Aceşti oameni învîrteau totul aşa cum le ordona programul şi, iniţiativă după iniţiativă, asociaţie după asociaţie, deveneau bolşevice.

Spitalul „Înălţarea Crucii" se numea acum Spitalul nr. 2 Reformat. Avuseseră loc schimbări şi aici. O parte din personal fusese concediat, iar mulţi plecaseră singuri, constatînd că nu e rentabil să lucreze. Aceştia erau medici care cîştigau bine, la modă, cu multă clientelă, răsfăţaţi ai lumii bune, frazeori şi flecari. Plecarea din motive pecuniare nu întîrziară să şi-o dea drept demonstrativă, drept protest civic şi începură să se poarte cu dispreţ faţă de cei rămaşi, fiind gata chiar să-i şi boicoteze. Printre cei rămaşi şi dispreţuiţi era şi Jivago.

Seara, între soţ şi soţie aveau loc asemenea discuţii:

– Nu uita să te duci miercuri în pivniţa Societăţii Medicilor ca să iei cartofi degeraţi. Sînt doi saci. Aflu cînd scap de la serviciu ca să vin să te ajut. Trebuie să tragem amîndoi la sanie.

– Bine, Iura. Avem timp. Culcă-te mai repede. S-a făcut tîrziu. Oricum nu le poţi face pe toate. Trebuie să te odihneşti.

– E epidemie generală. Epuizarea scade rezistenţa la boli. Mi-e şi frică să mă uit la tine şi la tata. Trebuie să fac ceva. Dar ce? N-avem grijă de-ajuns de noi. Trebuie să fim mai atenţi. Ascultă. Nu dormi?

– Nu.

– Nu pentru mine mă tem, am două vieţi în mine. Dar dacă se întîmplă să cad la pat, nu fi proastă şi nu mă lăsa acasă. Du-mă iute la spital.

– Ce spui, Iurocika? Aibă-te Dumnezeu în pază. Ce rost are să cobeşti?

– Ţine minte că nu mai există nici oameni cinstiţi, nici prieteni. Nici care îşi ştiu meseria. Dacă se întîmplă ceva să nu ai încredere decît în Piciujkin. Bineînţeles, dacă speră şi el. N-ai adormit?

– Nu.

– S-au dus singuri, diavolii, ca să mănînce o pîine mai bună, iar acum susţin că a fost vorba de sentimente civice, de principialitate. Abia de-mi întind mîna cînd mă întîlnesc cu ei. „Lucraţi pentru ei?" Şi-şi încruntă sprîncenele. „Lucrez, le zic, şi vă rog să nu vă enervaţi: mă mîndresc cu lipsurile noastre şi îi respect pe oamenii care ne fac cinstea să ne impună aceste lipsuri."

10

Pentru o lungă perioadă de timp, hrana majorităţii a constituit-o fiertura de mei decorticat şi ciorba din capete de scrumbie. Restul scrumbiilor mergea la felul doi. Se hrăneau cu secară nemăcinată şi cu boabe de grîu, din care fierbeau un fel de terci.

Soţia unui profesor a învăţat-o pe Antonina Aleksandrovna să coacă pîine din făină opărită pe grătarul sobei de teracotă, o parte pentru vînzare, ca să poată cumpăra lemne pentru soba cea mare şi să se folosească de ea, ca altădată. Acest lucru le-ar fi permis să renunţe la afurisitul de godin, care scotea fum, încălzea prost şi nu ţinea căldura.

Pîinea Antoninei Aleksandrovna ieşea destul de bine, dar comerţul nu dădu nici un fel de rezultate. Fură nevoiţi să pună iarăşi în funcţie godinul. Familia Jivago trăia în sărăcie.

Într-o dimineaţă, ca de obicei, Iuri Andreevici plecă la treburile lui. În casă nu mai aveau decît două bucăţi de lemn. Îmbrăcîndu-şi şuba în care, de slăbiciune, tremura chiar şi pe vreme frumoasă, Antonina Aleksandrovna ieşi la vînătoare.

Rătăci vreo jumătate de oră prin străzile din apropiere, unde uneori se opreau țăranii din împrejurimi care aduceau legume sau cartofi. Țăranii trebuiau descoperiți, fiindcă se fereau, pentru că erau arestați dacă se descoperea că aduc alimente în boccele.

Curînd găsi ceea ce căuta. O namilă de flăcău, îmbrăcat în suman, condus de Antonina Aleksandrovna, își trase sania ca o jucărie după colț, în curtea familiei Gromeko.

În cotiuga din lemn de tei a saniei, sub o rogojină, erau cîteva brațe de lemne, nu mai groase decît balustrada unei case de modă veche din fotografiile secolului trecut. Antonina Aleksandrovna știa prea bine ce valoare au: mesteacăn numai cu numele, lemnele erau de cea mai proastă calitate, tăiate prea de curînd ca să fie bune pentru foc.

Din cinci-șase drumuri, tînărul țăran îi cără lemnele la etaj și, în schimb, tăbîrci în sanie micul dulăpior cu oglinzi al Antoninei Aleksandrovna, pe care i-l ducea drept cadou neveste-si. În treacăt, convenind că data viitoare va aduce niște cartofi, privi lung la pianul de lîngă ușă.

După ce se întoarse acasă, Iuri Andreevici nu-și spuse părerea cu privire la achiziția soției. Dulăpiorul Toniei ar fi putut fi foarte bine tăiat și pus pe foc, lucru mai convenabil și mai logic, dar niciodată nu și-ar fi luat inima în dinți s-o facă.

– Ai văzut biletul de pe masă? îl întrebă soția.

– De la directorul spitalului? Știu, mi-a spus despre ce-i vorba. Sînt invitat să vizitez o femeie bolnavă. Sigur că mă duc. Mă odihnesc puțin și mă duc. Numai că-i tare departe. Undeva pe lîngă Arcul de Triumf. Mi-am notat adresa.

– Ți se oferă un onorariu ciudat. Ai văzut? Citește-l totuși. O sticlă de coniac german sau o pereche de ciorapi de damă. Și-au găsit cu ce să te momească! Cine-ar putea să fie? O fi vorba de proaste maniere sau pur și simplu omul nu știe cum trăiește acum toată lumea. Or fi niște parveniți de dată recentă.

– Da, e un achizitor.

Această titulatură, la un loc cu cele de concesionari și mandatari, îi desemna pe micii întreprinzători, cărora, după ce li se distrusese comerțul particular, statul le acorda mici facilități în momentele de criză

economică, încheind cu ei contracte pentru furnizarea de diverse bunuri.

Printre aceştia nu se mai numărau deja foştii patroni ai vechilor firme, oameni de mare iniţiativă. Aceştia nu-şi mai reveniseră în urma loviturii primite. În categoria achizitorilor intrau afacerişti efemeri, scoşi de la fund de război şi revoluţie, inşi noi, venetici şi fără rădăcini.

După ce bău un pahar cu apă fierbinte şi albită puţin cu lapte, doctorul plecă să-şi vadă pacienta.

Trotuarele şi străzile erau acoperite cu un strat gros de zăpadă, care se întindea de la un şir de clădiri la celălalt. Troienele ajungeau pe alocuri pînă la ferestrele parterului. În tot cuprinsul acestui spaţiu se mişcau umbre doar pe jumătate vii, tăcute, care cărau în spinare sau tîrau pe sănii cîte ceva de mîncare. Aproape că nu se vedea nici o birjă.

Pe unele clădiri rămăseseră vechile firme. Dughenele de sub aceste firme, care nu mai corespundeau deloc denumirilor, erau închise, cu gratii la ferestre şi cu uşile bătute în scînduri.

Erau goale nu numai din pricina lipsei de mărfuri, ci şi din cauză că reconstrucţia tuturor laturilor vieţii, care cuprinsese şi comerţul, se ocupase doar de întreprinderile mari şi încă nu ajunsese la fleacurile reprezentate de aceste dughene cu uşile bătute în cuie.

11

Casa unde fusese invitat doctorul era la capătul străzii Brest, lîngă bariera Tver.

Era o clădire mare, din piatră, construită de mult, cu o curte interioară şi cu balcoane lungi din lemn, lipite pe trei rînduri de pereţii care dădeau spre curte.

Locatarii aveau o adunare generală care fusese fixată mai de mult şi care se desfăşura în prezenţa unei împuternicite din partea sovietului raional. Brusc, apăruse însă o comisie militară, care verifica permisele de port-armă şi confisca armele neînregistrate. Şeful comisiei o rugă pe delegata de la raion să nu plece, încredinţînd-o că percheziţia nu va dura mult şi că locatarii percheziţionaţi vor veni pe rînd înapoi, iar adunarea întreruptă va putea fi reluată.

Percheziția era pe sfîrșite și venise rîndul apartamentului în care trebuia să ajungă doctorul, tocmai cînd acesta intrase pe ușa clădirii. Un soldat cu pușca legată cu sfoară nici în ruptul capului nu voi să-l lase pe doctor să urce. Însă în discuția lor interveni comandantul care ordonă să nu i se facă greutăți și să amîne percheziția atîta timp cît Iuri Andreevici va examina bolnava.

Doctorul fu întîmpinat de stăpînul casei, un tînăr politicos cu fața oacheșă, cu ochii negri și melancolici. Era tulburat de mai multe circumstanțe: de boala soției, de percheziția care trebuia să înceapă și de respectul supranatural pe care îl nutrea față de medicină și de reprezentanții ei.

Pentru ca doctorului să-i fie mai ușor și să nu piardă mult timp, amfitrionul încercă să-i spună totul pe scurt, însă chiar graba îi făcea discursul lung și incoerent.

Apartamentul, un amestec de lux și de prost gust, era tixit de lucruri cumpărate în grabă pentru a investi banii în ceva cît de cît stabil. Mobilei din garnituri incomplete îi erau adăugate obiecte singulare, care pentru completarea setului ar fi avut nevoie și de perechea lor.

Amfitrionul credea că boala soției sale provine dintr-un șoc nervos. Cu multe amănunte inutile, îi povesti doctorului că a cumpărat pe nimic un ceasornic foarte vechi, cu melodie, care nu mai mergea de mult. Îl cumpărase doar ca o curiozitate de artă ceasornicărească, drept o mare raritate (îl conduse în camera alăturată ca să i-o arate). El și soția lui nici măcar nu credeau că ceasornicul poate fi reparat. Și deodată acesta, care nu mai funcționase de ani și ani, a început să meargă de la sine, clopoțind un menuet, după care iar se oprise. Soția tînărului se îngrozise crezînd că i-a sunat ceasul și acum zace în pat, aiurează, nu bea, nu mănîncă și nu-și recunoaște bărbatul.

– Deci credeți că e un șoc nervos? întrebă Iuri Andreevici, cu îndoială în glas. Duceți-mă la ea.

Intrară în altă cameră, care avea o lustră de porțelan și două noptiere de mahon, de o parte și de alta a patului. Pe marginea acestuia, cu plapuma trasă mai sus de bărbie, stătea culcată o femeie firavă, cu ochii mari și negri. Văzîndu-i pe cei doi, scoase o mînă de sub plapumă

şi le făcu semn să plece, astfel încît, ca urmare a acestei mişcări, mîneca lungă a halatului ei îi alunecă pînă la subţioară. Nu-şi recunoscu soţul şi, ca şi cum n-ar fi fost nimeni în cameră, începu să îngîne un cîntecel trist care o mîhni atît de mult, încît se puse pe plîns şi, sughiţînd ca un copil, începu să-i roage s-o ducă undeva acasă. Din orice parte s-ar fi apropiat doctorul de ea, femeia nu voia să se lase examinată şi se întorcea cu spatele la el.

– Ar trebui s-o examinez mai bine, spuse Iuri Andreevici. Dar e clar şi-aşa. E vorba de tifos exantematic, într-o formă destul de gravă. Suferă îngrozitor sărmana. Vă sfătuiesc s-o internaţi în spital. Chestiunea nu-i că-i puteţi asigura acasă tot confortul, ci că are nevoie de supravegherea medicală permanentă în timpul primelor săptămîni de boală. N-aţi putea face rost de un mijloc de transport, de o birjă sau măcar de o căruţă, ca s-o duceţi la spital, firește, după ce o veţi îmbrăca foarte bine? Vă dau o trimitere.

– Pot. Încerc. Dar staţi puţin. Chiar e tifos? Ce nenorocire!

– Din păcate.

– Mi-e frică să n-o pierd dacă o internez. Nu aţi accepta nicicum s-o trataţi acasă, venind cît puteţi de des? V-aş plăti ce şi cît aţi dori.

– V-am explicat. Are nevoie de supraveghere permanentă. Ascultaţi-mă. Vă sfătuiesc de bine. Faceţi rost de o birjă şi eu vă fac un bilet de trimitere. Cel mai bine o să-l întocmesc la comitetul de bloc. Trimiterea trebuie să poarte ştampila asociaţiei de locatari şi alte cîteva vize.

12

Locatarii care scăpaseră de percheziţie se întorceau unul cîte unul, înfofoliţi cu broboade groase şi şube, în încăperea neîncălzită a fostului depozit de ouă, ocupat acum de comitetul de bloc.

Într-un capăt se aflau un birou şi cîteva scaune care totuşi erau insuficiente pentru atîta lume. De aceea locurile fuseseră suplimentate cu lăzi lungi de ouă, întoarse cu fundul în sus, care închipuiau un fel de bănci. Un munte de lăzi se înălţa în capătul celălalt al camerei,

ajungînd pînă la tavan. Tot acolo, era măturată la perete o grămadă de talaş transformat în bulgăraşe de gălbenuşuri de ouă sparte, care curseseră pe ele şi se întăriseră. În această grămadă de talaş cotrobăiau zgomotos şobolanii, ieşind cîteodată în fugă pe duşumeaua de piatră şi dispărînd iarăşi în mormanul de gunoi.

La fiecare apariţie a şobolanilor, o locatară grasă sărea ţipînd pe o ladă. Îşi ţinea poalele fustei cu degetele răşchirate în mod delicat, bătea mărunt din picioarele ei încălţate cu cizmuliţe la modă şi, cu vocea intenţionat răguşită ca de beţiv, striga de fiecare dată:

– Olga, Olga, aveţi şobolani aici. Uf, iar s-a arătat, afurisitul! Ai-ai-ai, înţelege ticălosul! S-a înverşunat. Au, se caţără pe ladă. Mi-e frică să nu-mi intre sub fustă. Oh, mă tem. Mă tem! Domnilor, întoarceţi-vă cu spatele. Ah, am greşit, nu mai sînteţi bărbaţi, ci tovarăşi cetăţeni.

Femeia care făcea scandal avea pe ea o capă de astrahan cu nasturii desfăcuţi. Sub capă, în trei straturi tremurînde ca piftia, i se vedea bărbia, pieptul opulent şi pîntecele rotund, strîns de mătasea rochiei. Cîndva, după toate probabilităţile, se bucurase de mare succes printre negustorii de mîna a treia şi vînzătorii de prin dughene. Fantele ochilor ei de purcel, cu pleoapele umflate, abia se deschideau. Demult, o rivală încercase s-o ardă cu vitriol, dar îşi greşise ţinta şi nu-i făcuse decît două-trei pete mici pe obrazul stîng şi încă două mici urme în colţul gurii, care, abia vizibile, puteau părea chiar seducătoare.

– Nu mai zbiera, Hrapughina. Aşa nu se poate lucra, spunea femeia de la birou, reprezentanta sovietului raional, pe care adunarea o alesese drept preşedintă a întrunirii.

Delegata era cunoscută de mult de toţi chiriaşii, iar ea, la rîndul ei, îi cunoştea foarte bine. Înainte de începerea adunării, stătuse de vorbă, neoficial, în şoaptă, cu Tuşa Fatima, văduva fostului portar al clădirii, care împreună cu bărbatul ei şi cu copiii se înghesuia altădată într-o cămăruţă de la subsol şi care fusese mutată acum, împreună cu fiica ei, la etajul întîi, în două camere luminoase.

– Ei, Fatima, cum merg treburile? întrebase delegata.

Fatima i se plînse că nu se descurcă singură cu o casă atît de mare şi de populată, că nu are ajutor din partea nimănui, fiindcă nimeni nu respectă obligaţiile de a mătura curtea şi strada.

– Nu te necăji, Fatima, le rupem noi coarnele, fii pe pace. Păi, ăsta-i comitet? Cum se poate aşa ceva? Elemente criminale se ascund aici, imoralitatea locuieşte neînregistrată în cartea de imobil. Ăstora o să le facem vînt şi alegem alt comitet. O să te fac administrator, numai nu da cu piciorul.

Femeia o rugă să nu facă aşa ceva, însă delegata nu vru să audă. Îşi aruncă privirea prin încăpere, consideră că s-a adunat destulă lume, ceru să se facă linişte şi deschise adunarea cu o scurtă cuvîntare. Condamnînd inactivitatea fostului comitet de bloc, propuse să se desemneze candidaţi pentru înlocuirea acestuia şi trecu la alte chestiuni. Epuizînd ordinea de zi, spuse ca în treacăt:

– Acum uitaţi despre ce este vorba, tovarăşi. N-o să vă ascund nimic. Clădirea voastră e încăpătoare, bună pentru un cămin. Se întîmplă adeseori că vin delegaţi din felurite localităţi la cîte o adunare şi nu avem unde-i caza. Există o decizie ca această clădire să fie pusă la dispoziţia sovietului raional şi să fie transformată într-un cămin de tranzit şi să i se atribuie numele tovarăşului Tiverzin, despre care toată lumea ştie că a locuit aici înainte de a fi deportat. Nu sînt obiecţii, nu-i aşa? Acum despre eliberarea clădirii. Evacuarea nu este urgentă, mai este un an pînă atunci. Oamenii muncii vor primi alt spaţiu locativ, iar ceilalţi sînt acum preveniţi că trebuie să-şi caute singuri şi au la dispoziţie pentru asta douăsprezece luni.

– Dar care nu-i om al muncii aici? Noi nu avem oameni care să nu fie ai muncii! Toţi sînt ai muncii! începură ţipete din toate părţile. O voce le acoperi pe celelalte. Ăsta-i şovinism imperial! Acum toate naţionalităţile sînt egale! Ştiu eu la cine faceţi aluzie!

– Nu toţi deodată, vă rog! Pur şi simplu, nu ştiu cui să-i răspund! Ce legătură are naţionalitatea, tovarăşe Valdîrkin? De exemplu, Hrapughina nu-i deloc naţionalitate, însă tot o s-o evacuăm.

– Evacuează-mă! O să văd cum o să mă evacuezi! Saltea umflată ce eşti! Mahăr cu ţîţe! striga Hrapughina, scornindu-i delegatei porecle care de care mai absurde.

– Oh, şerpoaico! Diavoliţo! N-ai deloc ruşine în tine! fierbea văduva fostului portar.

– Nu te băga, Fatima. N-am nevoie de apărare, mă descurc şi singură. Încetează, Hrapughina. Te umfli prea mult în pene! Taci, căci altfel te dau pe mîna organelor, fără să mai aştept pînă te-or prinde, că faci rachiu şi ţii hoţi în casă.

Hărmălaia ajunse la apogeu. Nimeni nu mai asculta pe nimeni. În acest moment în fostul depozit îşi făcu apariţia doctorul. Îl rugă pe primul ins dispus să-l asculte să-i arate pe cineva din comitetul de bloc. Acesta, punîndu-şi palmele la gură, strigă acoperind gălăgia, ţipă cuvintele în silabe:

– Ga-li-ul-li-na! Vino încoace. Te caută cineva.

Doctorului nu-i veni să-şi creadă urechilor. Se apropie de el o femeie uscăţivă, puţin gîrbovită. Fu uluit de asemănarea dintre mamă şi fiu:

– O locatară s-a îmbolnăvit de tifos (îi spuse numele pacientei). E nevoie de măsuri preventive, ca să împiedicăm răspîndirea bolii. În plus, bolnava trebuie transportată la spital. Îi scriu o hîrtie care trebuie vizată de comitetul de bloc. Unde şi cum pot face acest lucru?

Soţia fostului portar înţelese despre că este vorba despre transportul bolnavei, nu despre întocmirea trimiterii la spital.

– Trebuie să vină la sovietul raional o trăsură după tovarăşa Demina, spuse Galiullina. Tovarăşa Demina e un om bun, îi spun şi ea o să renunţe la trăsură. Nu te necăji, tovarăşe doctor, îţi ducem noi pacienta la spital.

– Nu despre asta e vorba! Am nevoie de-un colţişor unde aş putea scrie trimiterea. Dar dacă o să fie şi o trăsură... Iertaţi-mă, nu cumva sînteţi mama locotenentului Galiullin, Osip Ghimazetdinovici? Am fost cu el pe front.

Femeia se cutremură şi păli la faţă. Apucîndu-l pe doctor de mînecă, îi spuse:

– Haideţi afară. O să stăm de vorbă în curte.

De îndată ce trecură pragul, îi şopti iute:

– Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu. Nu mă nenoroci. Iusupka a luat-o pe căi greşite. Gîndeşte-te şi singur: cine-i Iusupka? Un fost ucenic, muncitor. Iusup ar trebui să înţeleagă: pentru popor acum e mult mai bine, asta şi orbii ar putea s-o vadă. Nu ştiu ce gîndeşti, tu ai fi putut s-o faci, dar pentru Iusupka e un păcat. Dumnezeu să-l ierte. Tatăl lui Iusupka a fost soldat şi

s-a prăpădit, a murit, dar cum, că se zice că n-a mai avut nici faţă, nici mîini, nici picioare.

Nu mai avea putere să vorbească şi, dînd din mînă, aşteptă ca să-i mai treacă tulburarea. Apoi continuă:

– Hai. Îţi fac îndată rost de trăsură. Ştiu cine eşti. A fost aici două zile, mi-a spus. Mi-a zis că o ştii pe Lara. A fost o fată de treabă. Mi-aduc aminte că venea în casa asta. Acum Dumnezeu ştie cum o mai fi. Se poate ca domnii să se lupte între ei? Dar Iusupka păcătuieşte. Hai să cerem trăsură. Tovarăşa Demina ţi-o dă. Dar ştii cine-i tovarăşa Demina? Olia Demina, care a fost ucenică în atelierul mamei Larei. Uite cine-i. Şi-i tot de aici. Din curtea asta. Hai.

13

Se întunecase. Era noapte deja. Numai mica pată rotundă de la lanterna de buzunar a Deminei sărea la vreo cinci paşi înaintea lor, mutîndu-se de pe un troian pe altul şi mai mult încurcîndu-i decît luminîndu-le drumul. Împrejur era noapte şi în urmă rămăsese casa aceea, unde atîţia oameni o cunoşteau, unde ea venea cînd era domnişoară şi unde, după povestirile ei, locuise Antipov, viitorul ei soţ.

Demina adoptase faţă de el un ton protector şi glumeţ.

– Chiar nu puteţi merge mai departe fără lanternă? A? V-aş da-o, tovarăşe doctor. Da. Cîndva am admirat-o mult, am iubit-o din cale-afară, cînd eram amîndouă nişte fetişcane. Am fost ucenică la ele. M-am văzut cu ea anul ăsta. A trecut prin Moscova. Îi zic, unde te duci, proasto? Rămîi aici. Am locui împreună, ţi-aş găsi eu ceva de lucru. Da' de unde! Nu vrea! Treaba ei. Cu Paşa s-a măritat cu capul, nu cu inima, şi de-atunci s-a ţicnit. A plecat.

– Ce credeţi despre ea?

– Fiţi atent. E alunecuş. De-atîtea ori le-am spus să nu mai arunce lăturile în faţa uşii şi degeaba, parcă aş vorbi la pereţi. Ce cred despre ea? Ce să cred? N-am ce crede. N-am timp. Uite, aici stau eu. Nu i-am spus că pe frate-su, militarul, după cîte ştiu eu, l-au împuşcat. Iar pe maică-sa, fosta mea stăpînă, o s-o scot eu cumva din

necaz, o să mă duc la cine trebuie şi o s-o scap. Ei, rămîn aici. La revedere.

S-au despărţit. Lumina lanternei Deminei se prelinse pe o scară îngustă şi urcă repede, scoţînd la iveală pereţii murdari. Doctorul rămase în întuneric. În dreapta avea strada Sadovaia-Triumfalnaia, în stînga Sadovaia--Karetnaia. În depărtarea neagră, prin zăpada neagră, acestea nu mai erau străzi în sensul obişnuit al cuvîntului, ci două drumuri de sanie tăiate prin hăţişul clădirilor de piatră, înghesuite unele într-altele, închipuind parcă nişte codri de netrecut, ca în Urali sau în Siberia.

Acasă era lumină, căldură.

– De ce ai venit aşa de tîrziu? îl întrebă Antonina Aleksandrovna şi, nelăsîndu-i timp să răspundă, continuă:

– În lipsa ta s-a întîmplat ceva curios. Ceva nemaipomenit de bizar. Am uitat să-ţi spun. Ieri tata a stricat deşteptătorul şi era foarte supărat. Ultimul ceas din casă. S-a apucat să-l repare, a umblat în el şi nu a ieşit nimic. Ceasornicarul din colţ a cerut trei pfunzi de pîine, un preţ nemaiauzit. Ce-i de făcut? Tata renunţase cu totul. Şi deodată, închipuieşte-ţi, acum o oră, s-a auzit o sonerie pătrunzătoare, asurzitoare. Deşteptătorul! A început singur să meargă!

– Asta înseamnă că a bătut şi ceasul tifosului meu! rîse Iuri Andreevici şi-i povesti întîmplarea cu pacienta şi ceasornicul ei.

14

Însă făcu tifos mult mai tîrziu. Între timp sărăcia familiei Jivago ajunsese la limita îndurării. Nu aveau nici de unele şi mureau cu încetul. Iuri Andreevici îl găsise pe activistul de partid care îl salvase atunci cînd acesta fusese victima atacului înarmat. Respectivul îl ajută de cîteva ori cum putu. Însă începu războiul civil. Protectorul său era mereu plecat din oraş. În plus, conform convingerilor sale, acest om considera că dificultăţile de atunci sînt firesti şi ascundea faptul că şi el suferea de foame.

Încercă Iuri Andreevici să apeleze şi la achizitorul de lîngă bariera Tver. Însă în decursul celor cîteva luni achizitorul se făcuse nevăzut şi nimeni nu ştia nimic despre soţia acestuia, care se însănătoşise. Casa era

acum plină de locatari noi. Demina plecase pe front, iar pe administratora Galiullina Iuri Andreevici nu o găsi.

O dată primise o repartiţie de lemne la preţul oficial, care trebuiau aduse de la gara Vindava. Pe nesfîrşita stradă Meşceanskaia, escortîndu-l pe vizitiu şi pe gloaba care tîra această neaşteptată comoară, doctorul băgă deodată de seamă că Meşceanskaia pare a nu mai fi Meşceanskaia, că se clatină şi că picioarele nu-l mai pot duce. Îşi dădu seama că asta-i, a încurcat-o, că are tifos. Căzu şi vizitiul îl urcă în căruţă. Doctorul n-a aflat cum a fost adus acasă, întins pe lemnele din căruţă.

15

A delirat două săptămîni, cu mici întreruperi. I se năzărea prin vis că Tonia a pus pe masa lui de scris cele două străzi, în stînga Sadovaia-Karetnaia şi în dreapta Sadovaia-Triumfalnaia şi că a apropiat de ele lampa lui de birou, fierbinte, scrutătoare, portocalie. Pe străzile din vis se făcea lumină. Putea să lucreze. Şi se vedea scriind.

Scria cu patimă şi cu succes neobişnuit tot ceea ce voise şi trebuise să scrie de mult, dar nu putuse s-o facă pînă atunci. Uite că acum îi iese. Numai uneori îl deranja un băiat cu ochi de kirghiz şi cu o şubă descheiată, din blană de ren, cum se poartă în Siberia sau prin Urali.

E absolut clar că acest băiat este spiritul morţii lui sau, pur şi simplu, chiar moartea lui. Dar cum să fie moartea, cînd îl ajută să scrie poemul? Oare moartea poate fi de vreun folos, oare poate ea să ajute pe cineva?

Nu scrie un poem despre înviere, nici despre coborîrea în mormînt, ci despre zilele dintre moarte şi înviere. Scrie poemul *Învălmăşeala*.

Întotdeauna voise să scrie cum, în trei zile, furtuna de ţărînă viermănoasă asediază, ia cu asalt întruchiparea cea fără de moarte a iubirii, năpustindu-şi asupra ei stîncile şi bolovanii, la fel cum valurile de mare îşi iau avînt şi îngroapă ţărmul sub ele. Cum trei zile urlă, atacă şi dă înapoi furtuna neagră de pămînt.

Şi îl urmăreau două versuri ritmate:

„Te-atingem – bucurie mare“

şi

„Trezeşte-te din visare"

Mare bucurie le provoacă atingerea iadului, ruinei, putreziciunii, morţii, dar şi primăverii, Magdalenei, Vieţii. Şi trebuie să se trezească din visare. Trebuie să se trezească şi să se ridice. Trebuie să învie din morţi.

16

Începu să se întremeze. Mai întîi, ca un om sărac cu duhul, nu căuta legătura dintre lucruri, acceptă totul, nu-şi amintea de nimic, nu se mira de nimic. Soţia îi dădea să mănînce pîine şi unt, ceai cu zahăr, cafea. Uitase că toate acestea nu pot exista acum şi se bucura de gustul lor ca de poezia şi basmele potrivite pentru un convalescent. Dar, chiar din prima clipă cînd îşi dădu seama pe ce lume se află, îşi întrebă soţia:

– De unde ai făcut rost de aşa ceva?

– Grania al tău ni le-a adus.

– Care Grania?

– Grania Jivago.

– Grania Jivago?

– Da, Evgraf, fratele tău de la Omsk. Fratele tău vitreg. Cît timp ai zăcut fără cunoştinţă, ne-a vizitat în fiecare zi.

– Purta o şubă de ren?

– Da, da. Deci, chiar şi în starea de leşin, l-ai remarcat. Zice că s-a întîlnit o dată cu tine pe scara unei case. Ştia cine eşti, a vrut să se prezinte, dar l-ai speriat cu privirea! Te adoră, citeşte tot ce scrii. Şi ce de bunătăţi face rost, ca din pămînt! Orez, stafide, zahăr. A plecat înapoi. Ne cheamă şi pe noi. E atît de bizar, de enigmatic... Cred că se are bine cu guvernul. Zice că, pentru un an sau doi, ar trebui să părăsim oraşele mari, „să stăm pe pămînt". M-am sfătuit cu el despre fosta moşie a familiei Krueger. E de părere că am face bine dacă ne-am aşeza acolo. Să putem avea o mică grădină, să ne fie pădurea aproape. Căci chiar nu are nici un rost să murim aşa supuşi, ca oile.

În luna aprilie a aceluiaşi an toată familia Jivago plecă tocmai în Urali, la fosta moşie Varîkino, nu departe de oraşul Iuriatin.

Partea a VII-a

PE DRUM

1

Erau ultimele zile ale lui martie, primele zile calde din an, false vestitoare ale primăverii, după care în fiecare an urmează o perioadă foarte friguroasă.

În casa familiei Gromeko, se făceau în grabă pregătiri pentru călătorie. Faţă de numeroşii locatari ai clădirii, care în condiţiile restrîngerii spaţiului locativ deveniseră mulţi, ca nişte vrăbii în stradă, aceste pregătiri fuseseră date drept curăţenie generală înainte de Paşti.

Iuri Andreevici era împotriva plecării. Nu se opunea pregătirilor, pentru că acest plan i se părea irealizabil şi spera că, în ultima clipă, se va nărui. Dar lucrurile mergeau înainte şi se apropiau de final. Era timpul să discute la modul serios.

Îşi exprimă încă o dată îndoielile faţă de soţie şi faţă de socrul său, în cadrul unui consiliu de familie convocat cu acest scop.

– Deci consideraţi că nu am dreptate şi că, prin urmare, trebuie să plecăm? îşi continuă el obiecţiile.

Luă cuvîntul soţia:

– Spui că ne mai descurcăm un an, doi, că între timp se vor pune la punct relaţiile funciare şi atunci vom putea cere un mic lot lîngă Moscova, ca să-l cultivăm cu legume. Însă nu ne spui cum să rezistăm în intervalul ăsta. De fapt, acesta ar fi fost lucrul pe care am fi dorit să-l auzim de la tine.

– Da, e o aiureală absolută, îşi susţinu fiica Aleksandr Aleksandrovici.

– Bine, mă predau, spuse Iuri Andreevici. Nu mă opreşte decît totala nesiguranţă. Cu ochii închişi, ne ducem cine ştie unde, fără să ştim nimic despre locul spre care plecăm. Din cei trei oameni care au locuit la Varîkino, doi, mama şi bunica, nu mai sînt în viaţă,

bunicul Krueger, dacă o mai fi trăind, e cu siguranţă ostatic, după gratii.

În ultimul an de război a făcut ceva cu pădurile şi cu fabrica, le-a vîndut de ochii lumii unei persoane intermediare, unei bănci sau le-a trecut în mod condiţionat pe numele cuiva. Ce ştim noi despre afacerea asta? Ale cui sînt acum aceste pămînturi, nu în sensul proprietăţii, ducă-se pe pustii, ci în sensul răspunderii asupra lor? Sub administraţia cui sînt? Se taie cherestea? Fabricile funcţionează? În sfîrşit, cine este la putere în locurile acelea şi, mai ales, a cui va fi puterea cînd vom ajunge acolo?

Pentru voi, colacul de salvare este Mikuliţîn, al cărui nume vă place atît de mult. Dar cine v-a spus că acest bătrîn administrator mai trăieşte şi încă se mai află la Varîkino? Şi, la urma urmei, ce mai ştim despre el, în afară de faptul că bunicul îi rostea numele cu mare greutate, ceea ce şi explică de ce i-am reţinut numele?

Totuşi, are rost să ne contrazicem? Aţi hotărît să plecăm. Mă alătur şi eu. Însă mai întîi trebuie să ne lămurim cum se fac acum plecările. N-are rost să mai amînăm.

2

Iuri Andreevici se duse să se intereseze la gara Iaroslav.

Fluxul pasagerilor era îngrădit de balustradele întinse prin sălile de aşteptare, pe cimentul cărora zăceau oameni în mantale cenuşii, care se răsuceau de pe o parte pe alta, tuşeau şi scuipau, iar cînd începeau o discuţie, vorbeau de fiecare dată prea tare, apreciind greşit sonoritatea vocilor amplificate de plafonul boltit.

În marea lor majoritate, erau bolnavi de tifos exantematic. Din pricina supraaglomerării spitalelor, erau externaţi a doua zi după criză. Ca medic, şi Iuri Andreevici se lovise de această necesitate, dar nu ştia că nefericiţii sînt atît de mulţi şi că îşi găsesc adăpost prin gări.

– Faceţi-vă rost de o delegaţie, îi spuse un hamal cu şorţ alb pe dinainte. Trebuie să veniţi în fiecare zi ca să vă interesaţi. Acum trenurile sînt rare, chestiune de noroc. Şi se înţelege de la sine... (hamalul îşi frecă degetul mare de mijlociu şi arătător)... Un pic de făină sau altceva. Dacă nu ungi, nu pleci. Ei, şi udătura... (îşi lovi mărul lui Adam, cum fac beţivii)... e lucru sfînt.

3

În preajma plecării, Aleksandr Aleksandrovici fusese de cîteva ori invitat să dea nişte consultaţii la Sovietul Economic Superior, iar Iuri Andreevici îl tratase pe un membru al guvernului, care se îmbolnăvise grav. Amîndoi fuseseră răsplătiţi în modul cel mai avantajos pentru vremurile acelea: primiseră repartiţii pentru primul magazin cu circuit închis, deschis de curînd.

Magazinul care primea numai repartiţii se afla în nişte depozite ale garnizoanei de lîngă Mănăstirea Sfîntul Simion. Doctorul şi socrul său traversară cele două curţi interioare, a mănăstirii şi a cazarmei, şi direct printr-o uşă fără prag intrară sub bolţile de piatră ale unui subsol cu acoperişul din ce în ce mai înclinat. În capătul unde începea să se lărgească, subsolul era înfundat cu o tejghea transversală, lungă, îndărătul căreia, plecînd din cînd în cînd în magazin după marfă, şedea un magaziner calm, încet în mişcări, care cîntărea alimentele şi, pe măsura eliberării acestora, tăia de pe listă cîte un rînd, fluturîndu-şi larg mîna cu creionul.

Rîndul din faţa tejghelei era foarte mic.

– Daţi-mi ambalajul, le spuse magazinerul profesorului şi doctorului, aruncînd o privire fugară peste bonurile lor. Amîndoi holbară ochii cînd în husele de pernuţe mici, numite puişori, şi în feţe mai mari de pernă, acesta începu să le pună făină, crupe, macaroane şi zahăr, cînd le îndesă acolo slănină, săpun şi chibrituri, adăugînd în plus, pentru fiecare, ceva împachetat în hîrtie care, mai apoi, acasă, s-a dovedit a fi brînză caucaziană.

Ginerele şi socrul său se grăbiră să lege la gură mulţimea aceea de săculeţe, punîndu-le în două rucsacuri mari. Plecară iute din magazie pentru ca, cu agitaţia lor nerecunoscătoare, să nu-l enerveze pe magazinerul care îi uluise cu generozitatea lui.

Ieşiră din subsol ameţiţi nu din pricina bucuriei animalice, ci datorită conştiinţei faptului că nu trăiesc degeaba pe lumea asta şi nu fac în zadar umbră pămîntului, că vor merita lauda şi recunoştinţa tinerei gospodine de acasă.

4

În timp ce bărbaţii pierdeau zile întregi, făcînd turul diferitelor instituţii pentru a obţine delegaţii şi documente de proprietate asupra camerelor pe care urmau să le părăsească, Antonina Aleksandrovna se ocupa de selecţia lucrurilor pentru împachetat.

Umbla îngrijorată prin cele trei camere care figurau acum pe numele familiei Gromeko, luînd la nesfîrşit în mînă fiecare mărunţiş şi cîntărindu-l îndelung înainte de a-l pune la grămada lucrurilor care urmau să alcătuiască bagajul.

Numai o parte neînsemnată a acestor obiecte era destinată uzului personal, restul urmînd să servească drept monedă de schimb în timpul călătoriei şi al instalării.

Prin fereastra deschisă adia vîntul primăvăratic, mirosind ca o chiflă franţuzească, din care abia ai muşcat. În curte cîntau cocoşii şi se auzea gălăgia copiilor care se jucau. Cu cît mai mult se aerisea camera, cu atît mai pătrunzător se simţea mirosul de naftalină al hainelor de iarnă scoase din cufere.

În privinţa lucrurilor care trebuiau luate la drum şi a celor la care era bine să se renunţe, exista o întreagă teorie, elaborată de oamenii care plecaseră mai devreme şi ale căror observaţii se răspîndiseră în rîndurile cunoştinţelor lor rămase pe loc.

Aceste recomandaţii, condensate în nişte indicaţii scurte, peremptorii, erau atît de clare în mintea Antoninei Aleksandrovna, încît îşi închipuia că le aude din curte împreună cu ciripitul vrăbiilor şi cu glasurile copiilor, de parcă i le-ar fi suflat din stradă o voce tainică.

„Pînzeturile, pînzeturile, spuneau aceste consideraţii, e mai bine să fie în cupoane, însă pe drum sînt controale şi e periculos. Mai înţelept e să fie transportate în bucăţi cusute de formă. Se poate lua orice materie, textile, îmbrăcăminte, de preferinţă nu prea purtată. Obiecte cît mai puţine, fără greutăţi. Avînd în vedere că totul trebuie cărat în spinare, nu sînt recomandate cuferele şi geamantanele. Puţinele lucruri, verificate de o sută de ori, se leagă în boccele pe care le poate duce o femeie sau un copil. Sînt utile sarea şi tutunul, însă, după cum a arătat

practica, există riscuri mari cu ele. Banii trebuie să fie în bancnotele Guvernului Provizoriu. Cel mai greu e cu documentele." Şi aşa mai departe. Şi aşa mai departe.

5

În ajunul plecării începu să viscolească. Vîntul învîrtejea spre cer nori cenuşii de ninsoare care, ca o furtună albă, se întorceau pe pămînt, zburau în profunzimea străzii întunecate şi îşi aşterneau pe ea linţoliul alb.

Totul era pregătit pentru plecare. Camerele cu lucrurile rămase în ele urmau să fie lăsate în grija unei familii de oameni în vîrstă, rude de-ale Egorovnei, cu care Antonina Aleksandrovna făcuse cunoştinţă în iarnă cînd, prin intermediul acestora, schimbase pe cartofi şi lemne mobila de care se puteau lipsi.

În Markel nu putea avea nici o bază. La miliţie, unde îşi stabilise un fel de club politic, nu se plîngea că proprietarii clădirii, familia Gromeko, îi beau sîngele, însă le imputa, cu mintea cea de pe urmă, că aceştia l-au ţinut mulţi ani în neagra ignoranţă, ascunzîndu-i în mod intenţionat faptul că lumea se trage din maimuţă.

Pe aceşti doi oameni, rudele Egorovnei, un fost lucrător în comerţ şi soţia acestuia, Antonina Aleksandrovna îi conducea pentru ultima oară prin camere, le arăta care sînt cheile de la dulapuri, unde trebuie să fie fiecare lucru, încuia şi descuia cu ei uşile dulapurilor, trăgea şi împingea sertarele, îi învăţa şi le explica totul.

Mesele şi scaunele erau împinse lîngă pereţi, boccelele pentru drum erau trase în colţuri, fuseseră scoase perdelele de la ferestre. În camerele despuiate de confortul de iarnă, viscolul putea privi în voie prin ferestrele dezgolite. Fiecăruia le aducea aminte de cîte ceva. Lui Iuri Andreevici – de copilărie şi de moartea mamei. Antoninei Aleksandrovna şi lui Aleksandr Aleksandrovici – de sfîrşitul şi înmormîntarea Annei Ivanovna. Tuturor li se părea că aceasta este ultima noapte petrecută în această casă, pe care nu o vor mai vedea niciodată. În această privinţă, se înşelau, însă, sub influenţa acestui presentiment, pe care nu şi-l împărtăşeau unul altuia, ca să nu-şi sporească mîhnirea, fiecare dintre ei îşi rememora

în gînd viaţa petrecută sub acest acoperiş şi lupta cu lacrimile care îi umezeau ochii.

Toate acestea însă n-o împiedicaseră pe Antonina Aleksandrovna să salveze aparenţele faţă de cei doi străini, întreţinînd o discuţie continuă cu femeia în paza căreia rămînea toată casa. Exagera importanţa serviciului care i se făcea. Ca să nu pară nerecunoscătoare, se scuza mereu şi se ducea în camera de alături, de unde îi aducea drept cadou ba o basma, ba o bluză, ba o bucată de postav sau de şifon. Şi toate aceste pînzeturi erau închise la culoare, cadrilate, la fel cum plină de pătrate albe se vedea strada întunecată de la ferestrele lor, goale.

6

Plecară în zori la gară. La acea oră timpurie toată populaţia casei încă nu se sculase. Una dintre locatare, Zevorotkina, iniţiatoarea unor acţiuni cu participarea tuturor vecinilor, trecu pe la toate uşile, bătînd în ele şi strigînd:

– Atenţie, tovarăşi! Veniţi să vă luaţi rămas-bun! Mai iute! Foştii Gromeko pleacă.

Veniră cu toţi în vestibul şi pe scara de serviciu (uşa din faţă era acum tot timpul bătută în scînduri) şi formară pe trepte un semicerc, de parcă s-ar fi pregătit să se fotografieze în grup.

Locatarii căscau, se gîrboveau pentru ca paltoanele subţiri să nu le alunece de pe umeri şi tropăiau de frig în pîslarii largi, pe care îi încălţaseră la repezeală pe picioarele goale.

Markel, care, în acel timp de prohibiţie, reuşise să se îmbete cu cine ştie ce licoare ucigătoare, se sprijinea cu toată greutatea de balustrada ce părea gata-gata să cedeze. Se oferea să le care lucrurile la gară şi se simţea ofensat, văzînd că i se refuză ajutorul. Cu mare greutate reuşiră să scape de el.

Afară era încă întuneric. Vîntul contenise şi ninsoarea cădea în valuri mai dese decît în ajun. Ciorchini mari şi pufoşi pluteau în jos şi, leneşi, păreau că se opresc aproape de pămînt, ezitînd dacă să se aştearnă sau nu pe stradă.

Cînd ajunseră pe Arbat, se mai luminase. Ninsoarea coborîse o perdea albă şi lunecoasă de-a latul străzii, ale

cărei poale catifelate se clătinau şi se încurcau în picioarele pietonilor, astfel că dispărea sentimentul înaintării şi acestora li se părea că bat pasul pe loc.

Nu se vedea nici ţipenie de om. Călătorii porniţi din strada Sivţev erau singuri. Curînd îi ajunse din urmă, alb de tot, ca înfăşurat în aluat, un birjar cu sania goală şi cu gloaba ca dată cu var, care, pentru un preţ fabulos de mic pentru acele vremuri, îi luă pe toţi, cu tot cu calabalîc, cu excepţia lui Iuri Andreevici, care, la rugămintea lui, fu lăsat să vină singur la gară, pe jos şi fără bagaj.

7

Cînd Iuri Andreevici ajunse la gară, Antonina Aleksandrovna şi tatăl ei ocupaseră deja loc în rîndul nesfîrşit, strivit de barierele unei balustrade de lemn. Acum urcarea în tren nu se mai făcea de pe peron, ci undeva departe, la vreo jumătate de verstă în lungul liniei, aproape de semafoare, pentru că nu avea cine curăţa zăpada pînă în gară. O jumătate din teritoriul gării era acoperit cu gheaţă şi murdărie, iar locomotivele nu mai puteau răzbate.

Niuşa şi Şurocika nu stăteau la rînd. Se plimbau în voie sub copertina uriaşă a peronului şi din cînd în cînd se uitau înăuntru să vadă dacă nu cumva ar fi timpul să li se alăture celor mari. Miroseau amîndoi a petrol lampant cu care, ca mijloc de prevenire a păduchilor, fuseseră unşi din belşug pe la glezne, încheieturi şi gît.

Văzîndu-şi soţul, Antonina Aleksandrovna îi făcu semn cu mîna şi, nelăsîndu-l să se apropie, îi strigă de departe numărul casei de bilete la care se înregistrau mandatele lor de deplasare în delegaţie.

– Arată-mi ce ştampile ţi-au pus, îi spuse ea, după ce Iuri Andreevici se întoarse. Doctorul îi întinse peste balustradă teancul de hîrtii împăturite.

– Astea-s pentru un vagon special, într-un tren cu regim de rezervare, spuse cel care stătea la rînd după Antonina Aleksandrovna, privind peste umărul ei şi văzînd ştampila pusă pe delegaţie. Cel de dinaintea Toniei, unul dintre formaliştii care în orice împrejurare ştiu toate regulile din lume, îi dădu lămuriri amănunţite.

– Cu ştampila asta aveţi dreptul să cereţi locuri într-un vagon de clasă, adică într-unul de pasageri, dacă va exista aşa ceva în garnitură.

Cazul ajunse obiect de discuţie pentru întregul rînd. Se auziră voci:

– Du-te şi le caută pe cele de clasă! Grozav de multe o să găseşti. Acum dacă te urci pe tamponul unui vagon de marfă, poţi zice mulţumesc!

– Nu-i ascultaţi, tovarăşe delegat. Ascultaţi ce vă spun eu. Întrucît în momentul de faţă trenurile de diferite categorii au fost anulate şi există numai un singur tip de tren, comun, trenul ăsta e şi militar, şi pentru deţinuţi, şi pentru vite, şi pentru oameni. Se poate spune orice, limba-i moale şi se învîrte în toate părţile. Dar n-are rost să derutezi omul, trebuie să-i explici limpede, ca să te înţeleagă.

– Ce să zic, i-ai explicat! S-a găsit deşteptul. Asta încă nu-i nimic, că au dreptul la vagon special. Mai întîi uită-te la ei şi apoi vorbeşte. Crezi că într-un tren special poate urca un om ca ăsta? În trenurile speciale circulă acum fraţii. Şi marinarul are ochi priceput şi revolverul în mînă. Vede îndată că-i unul din clasa avută şi, cu atît mai mult, un doctor, unul dintre foştii domni. Marinarul pune mîna pe revolver şi gata cu el, îl striveşte ca pe-o muscă.

Nu se ştie pînă la ce intensitate ar fi ajuns valul de simpatie pentru doctor şi familia lui, dacă nu ar fi intervenit o altă circumstanţă.

Mulţimea din rînd arunca de mult priviri prin fereastra mare a gării, cu sticla groasă şi lucioasă. Copertinele lungi ale peronului îndepărtau la maximum priveliştea ninsorii care cernea peste linii. De la asemenea distanţă se părea că fulgii, aproape nemişcaţi, atîrnă în aer, cufundîndu-se încet în el, aşa cum se duc încet la fundul acvariului bucăţelele de pîine date la peşti.

În profunzimea peisajului plecau de mult oameni grupaţi sau izolaţi. Cît timp se strîngeau în pîlcuri mici, aceste siluete, neclare din pricina perdelei tremurînde de ninsoare, fuseseră luate drept muncitori feroviari, care aveau obligaţia de a umbla de-a lungul şinelor. Însă, brusc, într-acolo porni o mulţime compactă. Din direcţia în care mergeau aceştia apăru un nor de fum de la o locomotivă pusă sub presiune.

– Deschideţi uşile, ticăloşilor! începură să urle oamenii din rînd. Mulţimea se învălmăşi şi se repezi la uşă. Cei din spate începuseră să-i împingă pe cei din faţă.

– Ia uite ce fac, nemernicii! Au înfundat ieşirea, iar pe-acolo se urcă în tren, fără să stea la rînd! Or să ticsească vagoanele, iar noi stăm aici ca oile! Deschideţi, diavolilor, uşa c-o spargem! Hei, băieţi, împingeţi, sfărîmaţi-o!

– Şi-au găsit, proştii, pe cine să invidieze, spuse formalistul atoateştiutor. Sînt mobilizaţi, aduşi din Leningrad ca să fie trimişi la muncă forţată. Era cît pe ce să fie trimişi la Vologda, pe frontul de nord. Acum îi aduc pe cel de est. Nu merg de bunăvoie. Sînt sub escortă. Să sape tranşee.

8

Erau de-acum de trei zile pe drum, dar nu se îndepărtaseră prea mult de Moscova. Peisajul era hibernal: şinele, cîmpiile, pădurile, acoperişurile caselor – totul era acoperit de zăpadă.

Familia Jivago avusese norocul să nimerească în colţul din stînga al priciului de sus, lîngă ferestruica murdară chiar de sub tavan, unde se instalară cu toţii, fără să-şi divizeze grupul.

Antonina Aleksandrovna călătorea pentru prima dată într-un vagon de marfă. La urcarea în Moscova, Iuri Andreevici le ridicase în braţe pe femei pînă la înălţimea duşumelei vagonului, pe marginea căreia glisa o uşă mobilă. Apoi, în timpul călătoriei, femeile se deprinseseră să se cţere singure în vagon.

În primele ore, vagoanele i se părură Antoninei Aleksandrovna nişte grajduri pe roţi. După cum credea ea, aceste cutii urmau să se dezmembreze la prima împingere sau zguduitură. Dar mergeau de-acum de trei zile, aruncaţi înainte şi înapoi, într-o parte şi-n alta la schimbarea direcţiei de mers şi la curbe, de trei zile ţăcăneau roţile ca beţişoarele unei tobe mecanice, iar călătoria, în pofida termenilor Antoninei Aleksandrovna, decurgea cu bine.

În staţiile cu peroane scurte, eşalonul lor lung, compus din douăzeci şi trei de vagoane (ei erau în cel de-al

paisprezecelea), începea doar cu o mică parte a sa, din față, din coadă sau de la mijloc.

Vagoanele din față erau pline de militari, în cele din mijloc călătoreau pasagerii obișnuiți, iar în cele din spate se înghesuiau oamenii mobilizați la muncă forțată. Ultima categorie de pasageri, vreo cinci sute de inși, era cît se poate de pestriță în ceea ce privește vîrsta, profesiile și ocupațiile. Se înghesuiau cu toții în opt vagoane. Lîngă bogătași bine îmbrăcați, agenți de bursă și avocați din Petersburg, puteau fi văzuți, ca făcînd parte din clasa exploatatoare, birjari, parchetari, băieși, tătari care se ocupau cu vînzarea hainelor vechi, nebuni evadați din ospiciile desființate, mici negustori și călugări.

Cei dintîi ședeau împrejurul sobelor înroșite de căldură, fără sacouri, pe butuci tăiați scurt, își povesteau istorioare hazlii și rîdeau cu hohote. Erau oameni cu pile. Nu-și făceau probleme. Acasă interveneau pentru ei rude cu influență. În cel mai rău caz, puteau să se elibereze cumpărîndu-i pe paznici.

Ceilalți, cu cizme și caftane descheiate sau cu cămăși lungi, încinse peste nădragi și desculți, cu bărbi și fără bărbi, stăteau în picioare lîngă ușile vagoanelor supraîncălzite, se țineau de ușori și de barele de susținere, privind posomorîți la locurile prin care treceau și la oamenii de acolo, fără să intre în vorbă cu nimeni. Aceștia nu aveau pile. Nu aveau ce să spere.

Mobilizații nu încăpuseră toți în vagoanele rezervate pentru ei. O parte fuseseră plasați în vagoanele din mijloc, la un loc cu pasagerii, inclusiv în vagonul al paisprezecelea.

9

De obicei, cînd trenul se apropia de o stație, Antonina Aleksandrovna, pe priciul de sus, se ridica într-o poziție incomodă, la care o obliga plafonul jos, care nu-i permitea să se îndrepte în capul oaselor, și se apleca peste marginea priciului, privind prin ușa împinsă puțin în lături ca să-și dea seama dacă locul respectiv prezintă interes din punctul de vedere al schimbului de mărfuri și dacă merită să se dea jos de pe prici și să coboare din vagon.

Așa se întîmplă și de data aceasta. Încetinirea trenului o trezi din amorțeală. Numărul mare de macazuri

peste care ţopăia vagonul, înteţindu-şi ţăcănitul roţilor, era un semn că urma o staţie importantă, cu un timp de staţionare destul de lung.

Antonina Aleksandrovna se ridică din pat cum putu, se frecă la ochi, îşi aranjă părul şi, băgîndu-şi mîna în sacul cu lucruri, îl răscoli pînă la fund, pînă găsi un ştergar brodat cu cocoşi, flăcăi, cercuri şi roţi.

Între timp se trezise şi doctorul, care sări de pe prici şi îşi ajută soţia să coboare.

Prin dreptul uşii trase în lături plutiră gheretele şi felinare, copacii staţiei, încovoiaţi de zăpada groasă pe care o întindeau ospitalieri spre trenul din care, deşi viteza era încă destul de mare, săreau deja marinarii pe peronul cu zăpadă încă necălcată în picioare şi, din fugă, întrecîndu-i pe toţi, fugeau după colţul clădirii gării, unde, de obicei, apărate de pereţii laterali, se ascundeau femei care vindeau alimente, a căror comercializare era interzisă.

Uniforma neagră a marinarilor, panglicile fluturînde de la beretele lor şi pantalonii evazaţi la manşete le conferea paşilor acestora impresia de avînt şi viteză, făcînd mulţimea să se dea deoparte din faţa lor, ca şi cum ar fi venit în goană un grup de schiori sau de patinatori.

După colţul gării, ascunzîndu-se una în spatele celeilalte şi emoţionate de parcă li s-ar fi ghicit în cărţi, se înşiruiseră ţărănci din satele apropiate, cu castraveţi, carne fiartă de vită, brînzoaice de secară, care-şi păstrau aroma şi căldura sub învelitorile groase în care erau aduse. Femeile şi fetele, cu marginile broboadelor băgate sub gulerele cojoacelor, roşeau ca macul la glumele marinarilor şi în acelaşi timp se temeau, pentru că mai ales din marinari erau formate detaşamentele de luptă cu specula şi cu comerţul neorganizat, care fusese interzis.

Încurcătura ţărăncilor fu de scurtă durată. Trenul se oprise. Apărură şi restul pasagerilor. Publicul se amestecă. Începură tîrguielile.

Antonina Aleksandrovna trecu de-a lungul şirului de precupeţe, cu ştergarul pe umăr, ca şi cum s-ar fi dus în spatele gării ca să se spele cu zăpadă. De cîteva ori ţărăncile o strigaseră:

– Ei, orăşanco, ce vrei pe ştergar?

Dar Antonina Aleksandrovna nu se oprea, îşi continua drumul, mergînd alături de soţul ei.

În capătul şirului stătea o femeie, a cărei broboadă neagră era împodobită cu ciucuri roşii. Remarcase ştergarul brodat. Ochii ei îndrăzneţi se aprinseră. Se uită în toate părţile ca să se convingă că n-o paşte nici o primejdie, se apropie iute de Antonina Aleksandrovna şi, dînd deoparte cerga cu care avea marfa acoperită, îi şopti cu voce grăbită:

– Iote ce am. Chiar n-ai mai văzut aşa ceva? Nu-ţi place? Hai nu te mai gîndi mult, că mi-l cumpără alţii, rămîi fără şoldan.

Antonina Aleksandrovna nu înţelesese ultimul cuvînt. Se gîndi că e vorba de un cal. De aceea o întrebă:

– Ce spui, femeie?

Femeia îi spunea şoldan unei jumătăţi de iepure, tăiat în lung şi prăjit din cap pînă-n coadă. Arătîndu-i jumătatea de iepure, ţăranca repetă:

– Îţi zic să-mi dai ştergarul pe şoldan. Ce te uiţi? Să nu crezi că-i carne de cîine. Bărbatul mi-i vînător. E iepure, iepure, nu mai sta pe gînduri.

Schimbul se făcu. Fiecăreia din părţi i se părea că a ieşit în mare cîştig şi că cealaltă parte a ieşit în pierdere. Antoninei Aleksandrovna îi era ruşine că a înşelat-o pe sărmana ţărancă. Însă aceasta, mulţumită de afacere, se grăbi să părăsească locul şi, strigîndu-şi vecina care-şi terminase marfa, o porni împreună cu ea spre casă pe cărarea bătătorită, care se îndepărta de gară.

În acest timp, în mulţime se produse agitaţie. Undeva începu să strige o bătrînă:

– Unde pleci, cavalerule? Dar banii? Cînd mi i-ai dat, neruşinatule? Ah tu, maţ nesătul, îl strigi şi el nici nu se uită înapoi! Stai, stai îţi zic, domnule tovarăş! Ajutor! Hoţul! M-a tîlhărit! Uite-l, acela-i, ţineţi-l!

– Care-i?

– Acela fără barbă, care pleacă rîzînd.

– Acela cu cotul rupt?

– Da, el e. Prindeţi-l pe tîlhar!

– Acela cu cotul peticit?

– Da, da! Ah, oameni buni, m-a furat!

– Ce s-a întîmplat aici?

– S-a tocmit cu baba pentru plăcinte şi lapte, şi-a umplut burdihanul şi pe-aici ţi-e drumul. Uite cum plînge baba.

– N-ar trebui să stăm cu mîinile-n sîn. Ar trebui să-l prindem. Du-te şi-l prinde.

– E plin de curele şi cartuşe. Te prinde el pe tine.

10

În vagonul al paisprezecelea călătoreau şi cîţiva dintre cei mobilizaţi la muncă forţată, păziţi de un soldat numit Voroniuk. Din diferite pricini, trei dintre aceştia ieşeau în evidenţă : Prohor Haritonovici Prituliev, fost încasator la un magazin de vinuri din Petrograd, căruia i se spunea casierul, Vasea Brîghin, un băiat de şaisprezece ani, calfă la o prăvălie de fierărie, şi Kostoed-Amurski, un revoluţionar cărunt din partidul cooperatorilor, care trecuse prin toate ocnele fostului regim şi începea o nouă serie de detenţii sub noua orînduire.

Toţi aceşti oameni recrutaţi cu forţa erau străini unul de altul, adunaţi la nimereală. Făcuseră cunoştinţă abia în timpul călătoriei. Din discuţiile iscate în tren, reieşise că şi Prituliev, şi ucenicul Vasea Brîghin sînt amîndoi din provincia Veatka, din nişte sate pe lîngă care trenul trebuia să treacă în scurt timp.

Prituliev, mic proprietar din oraşul Malmîj, era un bărbat scund, cu părul tuns scurt, ciupit de vărsat şi hîd. Tunica lui cenuşie, înnegrită de transpiraţie subsuoară, îi strîngea corpul aşa cum platca sarafanului strînge sînii prea cărnoşi ai unei femei. Era tăcut ca o momîie şi ore întregi, cine ştie la ce gîndindu-se, îşi scărpina pînă la sînge negii de pe braţele pistruiate, făcîndu-le să supureze ca nişte răni.

Acum un an mergea, într-o zi de toamnă, pe Nevski Prospekt şi la colţul cu strada Liteinaia a nimerit într-o razie. I s-au cerut *documentele*. Atunci se descoperi că este deţinătorul unei cartele alimentare de categoria a patra, care se distribuia elementelor nemuncitoreşti şi pe baza căreia nu se putea cumpăra niciodată nimic. Pe baza acestui indiciu, fusese reţinut şi împreună cu mulţi alţii, arestaţi pe baza aceluiaşi motiv, fusese trimis sub escortă la cazarmă. Detaşamentul alcătuit astfel, după exemplul celui format mai înainte, urma să fie trimis să sape tranşee pe frontul de la Arhanghelsk. De aceea destinaţia iniţială fusese Vologda, dar direcţia

le fusese schimbată şi acum, prin Moscova, erau trimişi pe frontul răsăritean.

Prituliev avea o soţie în Luga, unde lucrase înainte de război, înainte de a fi angajat la Petersburg. Aflînd din întîmplare de ghinionul soţului, aceasta se repezise să-l caute la Vologda, ca să încerce să-l scape de la munca forţată. Însă detaşamentul luase cu totul altă direcţie şi femeia avea să-l caute degeaba, chinuindu-se în zadar. Totul era aiurea.

La Petersburg, Prituliev avusese o concubină, pe care o chema Pelaghea Nilovna Teagunova. Fusese reţinut la intersecţia de pe Nevski chiar la cîteva clipe după ce se despărţise de aceasta la colţ, avînd de gînd să plece în altă direcţie, unde avea o treabă. Printre trecătorii de pe Liteinaia, o văzuse din spate îndepărtîndu-se.

Această Teagunova, o femeie durdulie şi chipeşă din clasa de mijloc, cu mîini frumoase şi cu cosiţă groasă, pe care şi-o arunca oftînd adînc, cînd pe un umăr, cînd pe celălalt, îl însoţea pe Prituliev de bunăvoie şi se afla în tren.

Era inexplicabil ce găseau femeile la această momîie de Prituliev. În afară de Teagunova, în alt vagon, mai aproape de locomotivă, călătorea încă o prietenă a lui, care reuşise să se strecoare cumva în tren. Era Ogrîzkova, o domnişoară bălană şi subţire, adică „nasoala" şi „botoasa", cum îi spunea Teagunova, printre alte porecle urîte. Rivalele erau la cuţite şi se fereau să dea ochii una cu alta. Ogrîzkova nu se arăta niciodată în vagonul al paisprezecelea. Era un mister unde izbutea să se vadă cu obiectul pasiunii sale. Poate că se mulţumea să-l contemple de departe, atunci cînd toţi pasagerii participau la încărcarea lemnelor şi cărbunilor.

11

Istoria lui Vasea era total diferită. Tatăl lui fusese ucis pe front, iar maică-sa îl trimisese la Petersburg, ca să înveţe meserie.

În timpul iernii, unchiul lui, proprietarul unei dughene de fierărie în Piaţa Apraksin, fusese chemat să dea nişte explicaţii la Soviet. Greşise uşa şi, în locul camerei indicate pe convocare, nimerise în cea de alături. Întîmplător, camera respectivă era cea a recrutărilor pentru stagiile

de muncă forţată. Încăperea era foarte aglomerată. După ce oamenii chemaţi cu ordin de mobilizare se strînseseră într-un număr suficient, au venit nişte soldaţi care i-au înconjurat şi i-au dus să înnopteze în cazarma regimentului Semionovsk, iar dimineaţa i-au escortat la gară pentru a fi îmbarcaţi în trenul de Vologda.

Imediat tot oraşul a aflat de reţinerea unui număr atît de mare de oameni. A doua zi o mulţime de rubedenii veniseră să-şi ia rămas-bun la gară. Printre aceştia, erau Vasea şi cu mătuşa lui.

La gară, unchiul lui Vasea s-a apucat să-l roage pe paznic să-i dea drumul pentru cîteva minute ca să stea de vorbă cu soţia în afara gratiilor. Paznicul era chiar Voroniuk, santinela din vagonul al paisprezecelea. Voroniuk îi refuzase întrevederea cu soţia şi acceptase în cele din urmă numai în schimbul unei garanţii sigure că se va întoarce. Drept garanţie, unchiul şi mătuşa l-au lăsat pe Vasea ca ostatic. Vasea intrase în curtea împrejmuită cu sîrmă ghimpată, unchiul fusese lăsat să iasă. Dar unchiul şi mătuşa nu s-au mai întors.

Cînd s-a descoperit trucul, Vasea, care nici nu-şi putuse închipui că va fi înşelat, începu să plîngă. A îngenuncheat în faţa lui Voroniuk, i-a sărutat mîinile, implorîndu-l să-l elibereze, dar toate rugăminţile au fost zadarnice. Santinela nu a putut fi convinsă, dar nu din pricină că ar fi fost un om rău la inimă. Timpurile erau tulburi, legile aspre. Santinela răspundea cu capul de numărul mobilizaţilor încredinţaţi, care fusese stabilit la primul apel şi nu mai putea fi schimbat. Aşa a nimerit Vasea în rîndurile celor mobilizaţi la muncă forţată.

Cooperatistul Kostoed-Amurski, care se bucura de respectul tuturor temnicierilor în vechiul şi noul regim şi se împrietenea imediat cu toţi, a atras de mai multe ori atenţia şefului escortei asupra situaţiei intolerabile în care se afla Vasea. Acesta recunoscuse că, într-adevăr, e o nedreptate strigătoare la cer, însă le spusese că dificultăţile formale nu-i permiteau să lămurească situaţia pe drum şi că speră s-o descurce după ce vor ajunge la destinaţie.

Vasea era un băiat frumuşel, cu trăsături regulate ale feţei, aşa cum sînt pictate odraslele de împăraţi sau îngerii pe icoane. Era nespus de inocent şi de pur. Îndeletnicirea lui preferată era să stea jos pe podea,

prinzîndu-şi genunchii cu mîinile şi dîndu-şi capul pe spate, să asculte ce vorbeau sau ce povesteau cei mari. Atunci, după jocul muşchilor de pe faţa lui, cu ajutorul cărora îşi stăpînea lacrimile sau lupta cu hohotele de rîs, puteai reface conţinutul conversaţiei. Obiectul discuţiei se reflecta ca într-o oglindă pe chipul acestui băiat sensibil.

12

Cooperatistul Kostoed era musafirul familiei Jivago, pe priciul de sus, şi sugea bucata de friptură de iepure, cu care fusese servit. Se temea de curent şi de răceală. „Ce trage aici! De unde vine curentul?", întreba el şi se muta, căutînd un loc mai ferit. În cele din urmă, îşi găsi o poziţie potrivită, spuse: „Acum e bine", termină bucata de friptură, îşi linse degetele, le şterse cu batista şi, mulţumindu-le gazdelor, spuse:

– Trage de la fereastră. Ar trebui chituită. Totuşi, să ne întoarcem la subiectul discuţiei noastre. Nu aveţi dreptate, domnule doctor. Fireşte, iepurele fript e ceva grozav. Dar a trage de aici concluzia că satul huzureşte mi se pare, scuzaţi-mă, un lucru grăbit, un salt logic cam riscant.

– Ah, lăsaţi, îi replică Iuri Andreevici. Uitaţi-vă la gările astea. Copacii nu sînt tăiaţi. Gardurile sînt întregi. Pieţele astea! Şi femeile! Ia gîndiţi-vă, ce satisfacţie! Undeva există viaţă. Cineva se bucură. Nu toţi gem. Asta justifică tot.

– Bine ar fi să fie aşa. Dar nu e adevărat. De unde aţi scos toate astea? Ia mergeţi la o sută de verste mai încolo, îndepărtaţi-vă de calea ferată. Peste tot sînt răscoale ţărăneşti, care nu încetează. Mă întrebaţi împotriva cui luptă? Împotriva roşilor şi albilor, depinde de puterea cui a prins rădăcini. Veţi spune că da, ţăranul nu recunoaşte nici o ordine, nici el nu ştie ce vrea. Scuzaţi-mă, nu zîmbiţi triumfător. Ţăranul ştie mai bine ce vrea, însă nu vrea ce vrem noi amîndoi.

Cînd l-a trezit revoluţia, s-a gîndit că i se împlineşte visul de veacuri de a trăi separat, izolat în anarhia propriei lui gospodării, prin munca mîinilor lui, fără să depindă de nimeni şi fără să-i fie obligat nimănui cu nimic. Însă din strînsoarea fostei organizări de stat, a nimerit sub puterea superstatului nou, revoluţionar. Şi

iată că satul se zvîrcolește și nicăieri nu-și mai află liniște. Iar dumneavoastră îmi vorbiți de huzurul țărănimii. Nu știți nimic și, după cîte văd, nici nu vreți să știți.

– Chiar așa, nici nu vreau. Absolut exact. Ah, stați un pic! De ce să știu și să-mi fac sînge rău pentru toate? Timpul nu-mi cere părerea și-mi impune ce vrea el. Permiteți-mi și mie să ignor faptele. Spuneți că vorbele mele nu se potrivesc cu realitatea. Dar oare mai există în Rusia realitate? După părerea mea, realitatea a fost băgată în sperieți și se ascunde. Vreau să cred că satul a cîștigat și că înflorește. Dacă mă înșel, ce să fac? Pe ce să mă mai bazez în viață, pe cine să mai ascult? Și de trăit trebuie să trăiesc, pentru că am o familie.

Iuri Andreevici dădu a lehamite din mînă și, oferindu-i socrului șansa de a duce mai departe polemica aceea cu Kostoed, se duse la marginea priciului și, lăsîndu-și capul peste muchia acestuia, începu să privească ce se mai întîmplă jos.

Acolo se desfășura o discuție comună, la care participau Prituliev, Voroniuk, Teagunova și Vasea. Întrucît se apropiau locurile lui natale, Prituliev enunța modul de a ajunge la acestea, la care stație se coboară, cum se merge mai departe, pe jos sau cu căruța, iar Vasea, auzind denumirea satelor și cătunelor cunoscute, sărea și, cu ochii arzători, repeta emoționat denumirile, pentru că enumerarea acestora i se părea un basm fantastic.

– Coborîți la Vadul Sec? întrebă el cu sufletul la gură. Sigur că da! E gara noastră! Pe urmă nu cumva o luați spre Buiskoe?

– Da, mergi pe drumul spre Buiskoe.

– Așa ziceam și eu, spre Buiskoe. Cum să nu-l știu! Răspîntia noastră. De-aici mergi spre noi tot la dreapta, la dreapta. Spre Veretenniki. Și spre matale, nene Haritonîci, nu-i așa că trebuie s-o iei la stînga, lăsînd rîul în urmă? Ați auzit de rîul Pelga? Cum să nu! E rîul nostru! Dară spre noi trebuie să fie malul, tot pe mal. Și pe rîul ăsta, pe Pelga în sus e satul nostru, Veretenniki! Chiar pe malul rîpei! Malul e pieptiș! Noi îi zicem grohotiș. Dacă te uiți de sus, ți se face frică, așa de înalt e malul. Te temi să nu cazi. Zău că-i așa. Se taie piatră din el. Pentru mori. Și-n satul ăsta trăiește mama mea. Și cele două surori. Alionka și Arișka. Mama mea, tanti

Palaşa, Pelagheia Nilovna, seamănă cu matale, tînără, albă la faţă. Nene Voroniuk! Nene Voroniuk! Pentru numele lui Dumnezeu, te rog... Nene Voroniuk!

– Ei, ce-i! Ce-ai luat-o ca cucul: „Nene Voroniuk, nene Voroniuk?". Crezi că nu ştiu, crezi că eu n-am plozi? Ce vrei, ce-ţi trebuie? Să te las să sugi? Te-aţi ţicnit? O ştergi şi pe urmă – amin! – mă pun ăştia la zid!

Distrată, Pelaghia Teagunova se uita undeva în depărtare şi tăcea. Îl mîngîia pe Vasea în creştetul capului, răsfirîndu-i părul bălan şi plănuind ceva în mintea ei. Din cînd în cînd, cu ochii şi cu mici scuturături din cap, îi făcea nişte semne băiatului, al căror sens era că să nu facă prostii şi să nu discute cu Voroniuk asemenea lucruri. Adică ai răbdare şi totul se va aranja de la sine, fii pe pace.

13

După ce lăsară în urmă Rusia Centrală şi se îndepărtară spre est, începură să se întîmple lucruri neaşteptate. Treceau acum prin locuri periculoase, unde erau stăpîne bande înarmate sau unde de-abia fuseseră reprimate răzmeriţele.

Tot mai des trenul oprea în cîmp deschis, detaşamente de pază treceau prin toate vagoanele, controlau bagajele şi documentele.

O dată trenul se opri undeva noaptea. Nimeni nu urca în vagoane, nimeni nu era trezit din somn. Întrebîndu-se dacă nu cumva a avut loc vreun accident, Iuri Andreevici sări din vagon.

Noaptea era întunecoasă. Fără vreun motiv vizibil, trenul stătea la cine ştie ce kilometru dintre două staţii nevăzute, pe linia înconjurată de tufe de brad. Alţi pasageri, care coborîseră mai devreme şi acum tropăiau prin zăpadă, îi spuseseră lui Iuri Andreevici că, după informaţiile lor, nu s-a întîmplat nimic, doar că mecanicul a oprit trenul cu de la sine putere, sub motiv că localitatea respectivă e primejdioasă şi, cît timp starea liniei nu va fi verificată cu ajutorul drezinei, refuză să conducă garnitura mai departe. Cică nişte reprezentanţi ai pasagerilor se duseseră să-l convingă şi să-l ungă, dacă

va fi cazul. Se zicea că o dată cu aceştia porniseră şi cîţiva marinari spre locomotivă. Iar marinarii se pricep să convingă.

În timp ce Iuri Andreevici primea aceste explicaţii, zăpada netedă din faţa locomotivei era străfulgerată de limbile de foc ce ieşeau pe coşul locomotivei. Deodată o flamă lumină un petic de cîmp înzăpezit, locomotiva şi cîteva siluete negre care fugeau pe podina de pe laterala locomotivei.

Primul dintre ei era, probabil, mecanicul. Ajungînd la capătul podinei, sări în sus şi, zburînd peste traversa frontală a tampoanelor, dispăru. Aceleaşi mişcări le făcură marinarii care îl fugăreau. Şi ei alergară pînă la capătul podinei, săriră, planară puţin în aer şi dispărură ca înghiţiţi de pămînt.

Curioşi, Iuri Andreevici şi cîţiva pasageri se duseră la locomotivă.

În faţa acesteia, chiar pe linie, văzură un spectacol neaşteptat. Pe marginea terasamentului, în zăpada neatinsă, înota pînă la brîu mecanicul. Aşa cum hăitaşii fugăreau o fiară, îl înconjurau marinarii, îngropaţi şi ei în zăpada pînă la centiroane.

Mecanicul striga:

– Mulţumesc, albatroşilor! Am trăit s-o văd şi pe asta! Săriţi cu revolverul la fratele vostru, muncitorul! Că de ce am zis că garnitura nu merge mai departe. Tovarăşi pasageri, fiţi martori şi spuneţi cine are dreptate. Umblă pe aici cine vrea, deşurubează buloanele. Mama voastră, credeţi că ce grijă am? Eu, sufla-v-aş aburul sub coaste, nu la mine, la voi mă gîndesc. Să nu păţiţi ceva. Şi asta mi-i răsplata pentru grija pe care v-o port. Hai, trage, companie de minare! Tovarăşi pasageri, fiţi martori: ăsta-i el, ăsta-s eu, nu mă feresc.

Din grupul adunat pe terasament se auziră felurite păreri. Unii ţipau buimăciţi:

– Ce, îl crezi?... Vino-ţi în fire... Păi... Cine-i lasă? Asta o fac numai aşa – pe grozavii...

Alţii turnau gaz peste foc:

– Aşa, aşa, manivelă! Nu te lăsa, arată-le ce-nseamnă tracţiunea cu aburi!

Marinarul care izbutise să iasă primul din zăpadă era un uriaş roşcovan, cu un cap atît de mare, încît faţa îi

părea plată. Se întoarse cu faţa spre mulţime şi, cu vocea joasă şi calmă, cu accent ucrainean ca al lui Voroniuk, le spuse cîteva cuvinte caraghioase prin calmul lor absolut în această neobişnuită circumstanţă nocturnă.

– Scuzaţi, dar ce-i cu balamucul ăsta? Mă tem să nu răciţi pe frigul ăsta, cetăţeni. Ia urcaţi în vagoane.

După ce cioporul curioşilor se împrăştie prin vagoane, marinarul roşcovan se duse la mecanicul care tot nu-şi venise în fire şi-i spuse:

– Ajungă-ţi cu istericalele, tovarăşe mecanic. Ieşi din groapă. Hai să-i dăm drumul.

14

A doua zi, tîrîndu-se cu încetiniri dese pentru a nu deraia de pe şinele puţin troienite şi necurăţate de zăpadă, trenul se opri într-un loc pustiu, fără viaţă, în care doar cu greu recunoscură ruinele unei staţii arse de un incendiu. Pe faţada ei afumată se putea citi cu greu inscripţia: „Nijni Kelmes".

Însă nu doar clădirea gării purta urmele incendiului. În spatele staţiei se vedeau ruinele unui sat pustiu şi troienit, care, probabil, avusese aceeaşi soartă cu gara.

Casa din marginea sătucului era carbonizată, din colţul celei de alături fuseseră desprinse cîteva bîrne care zăceau răsturnate, întoarse cu ştorţurile în sus, toată uliţa era plină de resturi de sănii, de garduri dărîmate, fiare ruginite, scule şi mobilă sfărîmată. Zăpada afumată şi plină de funingine era presărată din loc în loc cu porţiuni arse şi băltoace îngheţate, cu tăciuni în ele. Toate acestea erau urmele incendiului şi încercărilor de a-l stinge.

Nici gara şi nici sătucul nu erau chiar pustii. Mai rămăseseră cîţiva oameni.

– A ars tot satul? îl întrebă, cu compasiune în glas, şeful de tren pe şeful gării, atunci cînd acesta îi ieşi în întîmpinare, din ruine.

– Vă salut. Bine-aţi venit. De ars am ars noi, dar sînt lucruri şi mai rele decît incendiul.

– Nu înţeleg.

– Mai bine să nu înţelegi.

– Strelnikov?

– Chiar el.

– Dar cu ce i-aţi greşit?

– Nu noi. Unde dai şi unde crapă. Vecinii. Noi am păţit-o o dată cu ei. Vedeţi satul de-acolo? Ei sînt vinovaţi. Satul Nijni Kelmes din plasa Ust-Nemda. Totul e din cauza lor.

– Dar ăia ce-au făcut?

– Păi, aproape toate cele şapte păcate. Au alungat comitetul săracilor, una la mînă; s-au împotrivit decretului cu privire la furnizarea cailor pentru Armata Roşie şi, să vedeţi, sînt cu toţii tătari şi nu-i om să n-aibă cal, doi la mînă. Şi nu s-au supus ordinului cu mobilizarea, trei la mînă, după cum vedeţi.

– Aşa, aşa. Atunci totu-i clar. Şi pentru asta a pus artileria pe ei, nu?

– Chiar aşa.

– Dintr-un tren blindat?

– Bineînţeles.

– Foarte trist. Regretele mele. Oricum însă, asta nu-i treaba noastră.

– Da, e o treabă care ţine de trecut. N-am nici o veste nouă care să vă bucure. O să rămîneţi la noi o zi, două.

– Lăsaţi glumele. Transport trupe pentru front, nu-i şagă. N-am obiceiul să fiu reţinut prin gări.

– Nu-mi arde de glume. După cum vedeţi, linia e înfundată. Timp de o săptămînă, viforniţa a bîntuit tot sectorul. A troienit linia. Şi n-are cine-o deszăpezi. A fugit o jumătate din oamenii din sat. Chiar dacă-i pun pe toţi cei rămaşi la muncă, tot nu-s forţe destule.

– Ah, fir-ar al naibii! S-a zis cu mine! Ce să fac?

– Curăţăm noi cumva linia şi o luaţi din loc.

– Troienele sînt mari?

– N-aş zice că cine ştie ce. Pe-alocuri. Viforniţa a bătut în rafale, pieziş. Cea mai grea porţiune e pe mijloc. Trei kilometri de adîncitură. O să avem ceva de furcă. Locul e înzăpezit tare. Dar mai încolo e taiga, pădurea a ferit linia. Nici pînă la adîncitură nu-i de speriat: cîmp deschis, vîntul a spulberat zăpada şi nu a troienit linia.

– Ah, lua-v-ar naiba! Ce drăcovenie! Îi dau pe toţi jos din tren, să pună mîna la treabă.

– La asta m-am gîndit şi eu.

– Numai marinarii şi soldaţii să fie lăsaţi în pace. Am un eşalon întreg de mobilizaţi la muncă forţată. Împreună cu ceilalţi pasageri sînt aproape şapte sute de oameni.

– Mai mult decît destui. Aducem imediat lopeți și vă dăm. Nu ne ajung lopețile. Am trimis prin satele învecinate. Facem rost.

– Mare pacoste, zău! Credeți că reușim?

– Sigur că da. Se zice că mulțimea cucerește cetăți. Calea ferată e-o arteră. N-aveți grijă.

15

Deszăpezirea liniei a durat trei zile. Toți membrii familiei Jivago, inclusiv Niușa, au luat parte la muncă. Au fost cele mai frumoase zile ale călătoriei.

Locul acela avea ceva ascuns, tainic. Dăinuia aici ceva din spiritul răscoalei lui Pugaciov în descrierea lui Pușkin, ceva din spiritul asiatic în versiunea lui Aksakov.

Misterul locului îl completau ruinele și firea ascunsă a locuitorilor rămași, care erau speriați, îi evitau pe pasagerii trenului și nu comunicau între ei de frica denunțurilor.

La muncă erau duși pe categorii, nu toți deodată. Teritoriul lucrărilor era înconjurat de ostași de pază.

Linia era curățată deodată din ambele direcții, de către brigăzi care aveau în primire sectoare. Între porțiunile eliberate de zăpadă, pînă la capătul sectoarelor rămîneau munți de zăpadă neatinsă, care despărțeau grupele de oameni, de nu se vedeau. Acești munți aveau să fie împrăștiați numai în ultima clipă, la terminarea curățării pe întreaga lungime.

Erau niște zile senine și geroase. Și le petreceau în aer liber, întorcîndu-se în vagon numai pentru noapte. Lucrau în schimburi scurte, care nu-i oboseau, pentru că nu erau destule lopeți și lucrătorii erau prea mulți. Munca ușoară era o adevărată plăcere.

Sectorul unde lucra familia Jivago era deschis, pitoresc. Privelișteа cobora spre est, apoi se înălța liber pînă la orizont.

Pe creastă străjuia o căsuță singuratică, în bătaia tuturor vînturilor. Era înconjurată de o livadă care vara era, probabil, umbroasă, însă acum crengile ei rare, pline de chiciură, nu apărau deloc clădirea.

Giulgiul de zăpadă rotunjea și îndulcea toate conturuile. Dar, judecînd după adînciturile coborîșului, pe care covorul alb nu le putea ascunde cu totul, primăvara, spre

viaductul de sub terasament, se năpustea un pîrîu şerpuit, învelit acum de zăpadă adîncă, aşa cum un copil îşi trage peste cap muntele plapumei de puf.

O fi trăind cineva în casă sau era goală şi se năruia încet, luată în evidenţa comitetului funciar al plasei sau al judeţului? Unde erau şi ce s-a întîmplat cu foştii ei stăpîni? Au fugit peste graniţă? Au fost ucişi de ţărani? Sau, lăsînd în urma lor o amintire frumoasă, s-au angajat la judeţ ca specialişti cu studii? I-o fi cruţat oare Strelnikov, dacă au rămas aici pînă în ultima clipă, sau au împărtăşit şi ei soarta crîncenă a chiaburilor?

De sus, casa stîrnea curiozitatea şi tăcea întristată. Însă în timpurile acelea nu se puneau întrebări şi nimeni nu răspundea la ele. Iar soarele incendia oglinda zăpezii cu scîntei atît de strălucitoare încît puteai orbi. În ce bucăţi regulate tăia lopata această materie albă! Ce răsfrîngeri diamantii de raze sclipeau pe muchiile acestor felii! Ce mult îi aminteau toate acestea de zilele copilăriei, cînd, cu o căciuliţă cu moţ şi într-un cojocel de oaie, micul Iura, dintr-o zăpadă la fel de strălucitoare, croia în curtea casei lor piramide şi cuburi, torturi cu frişcă, cetăţi şi oraşe de peşteri! Ah, ce gust bun avea pe atunci viaţa, ce frumoase şi dulci erau toate pe lume!

Dar şi aceste trei zile petrecute în aer liber le oferiră plăcuta senzaţie a îndestulării. Şi nu fără motiv. Seara, lucrătorii primeau cîte o porţie de pîine caldă, cine ştie de unde adusă şi în baza cine ştie cărei dispoziţii. Pîinea avea coaja crocantă şi gustoasă deasupra şi pe margini, iar coaja de dedesubt era groasă, cu mici bucăţele de cărbune prinse în aluat.

16

Îndrăgise ruinele gării, aşa cum nu poţi să nu te ataşezi de un adăpost vremelnic în munţi, în timpul unei drumeţii prin zăpadă. Reţinură amplasamentul, înfăţişarea exterioară, amănuntele distrugerii.

În gară se întorceau seara, cînd asfinţea soarele. Parcă dintr-o anume loialitate faţă de trecut, astrul zilei cobora în acelaşi loc, îndărătul mesteacănului bătrîn, crescut în faţa ferestrei telegrafistului.

Peretele exterior al acestei camere se prăbuşise înăuntru şi blocase încăperea. Însă dărîmătura nu atinsese colţul din fund, opus ferestrei săpate ca prin minune. Acolo totul se păstrase: tapetul de culoarea cafelei, soba din cărămidă smălţuită cu capacul ei rotund de aerisire, din aramă şi cu lanţ, şi opisul mobilierului prins de perete într-o ramă neagră.

Exact ca şi înainte de dezastru, soarele cobora pe pămînt şi atingea cărămida smălţuită, aprindea jăraticul cafeniu al tapetului şi atîrna de perete, ca un şal de femeie, umbra crengilor de mesteacăn.

În celălalt capăt al clădirii era o uşă bătută în scînduri cu un anunţ scris pesemne în primele zile ale revoluţiei din februarie sau cu puţin timp înaintea acesteia. Anunţul glăsuia: „Domnii bolnavi sînt rugaţi să nu se deranjeze pentru medicamente şi pansamente. Din motive lesne de înţeles, sigilez uşa, fapt pe care vi-l aduc la cunoştinţă. Felcerul-şef Cutare din Ust-Nemda".

După ce dădură la o parte munţii de zăpadă rămaşi între sectoare, calea ferată se deschise privirii, avîntîndu-se în depărtare ca o săgeată. Pe marginea ei se înălţau mormanele albe, aruncate de lopeţi, pe care, în toată lungimea, le contura zidul negru al pădurii.

Cît puteai cuprinde cu privirea, vedeai pe şine grupuri de oameni cu lopeţile în mîini. Aceştia se vedeau prima dată toţi la un loc şi se mirau cît sînt de mulţi.

17

Se află că trenul pleacă peste cîteva ore, cu toate că se făcuse tîrziu şi noaptea era aproape. Înainte de reînceperea călătoriei, Iuri Andreevici şi Antonina Aleksandrovna se duseră ca să admire pentru ultima dată linia curăţată de zăpadă. Pe terasament nu mai era nimeni. Doctorul şi soţia stătură cîtva timp cu ochii aţintiţi în depărtare, schimbară cîteva cuvinte şi o porniră spre vagonul lor.

Pe drumul de întoarcere auziră două femei care se certau cu ţipete răutăcioase şi răguşite. Recunoscură imediat vocile: erau Ogrîzkova şi Teagunova. Femeile mergeau în aceeaşi direcţie cu ei, de la locomotivă spre coada trenului, dar erau pe partea cealaltă a garniturii, dinspre staţie, în timp ce Iuri Andreevici şi Antonina

Aleksandrovna păşeau pe partea dinspre pădure. Între ei se întindea şirul vagoanelor. Foarte rar femeile erau în dreptul doctorului şi al soţiei, cel mai adesea le-o luau cu mult înainte sau rămîneau în urmă.

Amîndouă erau foarte enervate. Clipă de clipă, le părăseau puterile. Probabil, din mers, se afundau în zăpadă sau li se tăiau picioarele, judecînd după vocile care, ca urmare a înaintării în salturi, ba se transformau în ţipete, ba ajungeau doar nişte şoapte. Se pare că Teagunova o fugărea pe Ogrîzkova şi, ajungînd-o din urmă, îşi punea pumnii în funcţiune. Îşi împroşca rivala cu cuvinte urîte care, pe buzele delicate ale unei păuniţe şi doamne ca ea, sunau de-o sută de ori mai grosolan şi mai vulgar decît înjurăturile nemuzicale ale unui bărbat.

– Ah, japiţă, paraşută ce-mi eşti! striga Teagunova. Nu pot face un pas fără să te văd fîţîindu-ţi fusta şi dînd ochii peste cap! Nu-ţi ajunge, curvă ce eşti, nătăfleţul ăl bătrîn, ai ajuns să rîvneşti la un suflet de copil, vrei să-ţi bagi coada şi să-l strici!

– Adică vrei să spui că Vasea-i al tău, prin lege?

– Îţi arăt eu lege, putoare! Nu scapi vie din mîna mea, taci şi nu mă face să te omor!

– Ho, ho, ce tot dai din mîini! Ia-ţi labele, smintito! Ce vrei de la mine?

– Vreau să crăpi, tîrfa dracului, mîţă în călduri ce eşti, nerușinato!

– Ce să zic, eu mi-s tîrfă şi mîţă. Asta se ştie. Dar tu eşti doamnă mare! În şanţ fătată, sub poartă cununată, cu un şobolan gravidă şi cu un arici scos din pîntece... Ajutor, ajutor, oameni buni! Mă omoară ticăloasa! Eh, salvaţi-mă că-s fată lipsită de apărare şi orfană...

– Hai mai repede! spuse Antonina Aleksandrovna. Nu pot asculta asemenea lucruri dezgustătoare. Povestea asta se va termina rău de tot.

18

Dintr-o dată se schimbase totul: şi vremea, şi priveliştea. Ieşind din cîmpie, calea ferată o porni printre munţi, măguri şi dealuri. Nu se mai simţea vîntul nordic, care suflase fără încetare. Dinspre sud, ca dintr-un cuptor, adia un vînt cald.

Aici, pădurile urcau în trepte pe coastele munţilor. Cînd linia urca, trenul trebuia să se cațere şi el pe pantă, pentru ca apoi, la jumătate, să coboare brusc. Gîfîind, trenul se tîra prin hăţişuri, de parcă ar fi fost un pădurar bătrîn, mergînd în fruntea unei mulţimi de pasageri, care se uitau mereu în toate părţile şi nu le scăpa nimic.

Însă nu era nimic de văzut. În adîncul pădurii era aceeaşi şi aceeaşi pace din timpul iernii. Doar rareori unele tufişuri şi unii copaci foşneau, eliberîndu-şi crengile de zăpada care le împovărase atîta timp, ca nişte zgărzi sau gulere.

Peste Iuri Andreevici trecu un val prelung de somnolenţă. De-a lungul acestor zile stătu întins pe priciul lui de sus, dormind, trezindu-se, meditînd şi ascultînd. Dar deocamdată nu avea ce să asculte.

19

În timp ce Iuri Andreevici se sătura de somn, primăvara topea şi încălzea această zăpadă nesfîrşită, care începuse să cadă la Moscova, în ziua plecării, şi continuase să se cearnă în timpul călătoriei; toată zăpada pe care o scormoniseră şi o curăţaseră trei zile la Ust-Nemda şi care, în straturi infinite şi groase, zăcea pe spaţii de mii de verste.

La început zăpada se topea din interior, în taină, pe furiş. După ce jumătate din această muncă urieşească fusese îndeplinită, strădaniile primăverii nu mai puteau fi ascunse. Minunea răzbătu la suprafaţă. De sub giulgiul de zăpadă porniră la vale pîrîiaşe susurătoare. Pădurile adînci îşi începură freamătul. Totul se trezise la viaţă.

Apa avea unde-şi face de cap. Zbura în jos de pe costişe, umfla iazurile, se revărsa pe lunci. Curînd pădurea se umplu de vuietul, fierberea şi aburul ei. Pe pămînt se tîrau şerpuind pîraie, se înfundau în zăpadă şi-i rodeau zăgazurile care le îngrădeau înaintarea, curgeau şuierînd pe locurile drepte şi, prăbuşindu-se la vale, se transformau în nori de praf apos. De la înălţimi ameţitoare, aproape din nori, o sorbeau brazii seculari cu rădăcinile lor, la capătul cărora se aduna o spumă alburie, care se usca pe rădăcini, aşa cum se usucă spuma de bere pe buzele oamenilor.

Primăvara lovea creierul cerului cu amețeala ei îmbătătoare și tăriile se învolburau de aburi și se acopereau cu nori. Deasupra pădurii pluteau nori de pîslă, cu marginile pleoștite, prin care se prăvăleau ploi torențiale, calde, mirosind a țărînă și sudoare, care spălau de pe fața pămîntului ultimele bucăți de blindaj negru al gheții.

Iuri Andreevici se trezi, se întinse spre fereastra pătrată din care fusese scoasă sticla, se sprijini într-un cot și începu să asculte.

20

O dată cu apropierea zonei miniere, locurile deveneau din ce în ce mai populate, stațiile mai dese și distanțele dintre ele mai scurte. Călătorii nu se mai schimbau atît de rar. Mai mulți oameni urcau și coborau la micile stații intermediare. Oamenii care călătoreau pe distanțe mai mici nu se instalau temeinic și nu se culcau, ci își găseau cîte un loc lîngă ușa din mijlocul vagonului și discutau în șoaptă problemele lor locale, pe care doar ei le înțelegeau. Localnicii coborau de obicei la prima stație mică sau haltă.

Din frînturile de conversații ale oamenilor care se perindaseră prin vagon în ultimele trei zile, Iuri Andreevici ajunsese la concluzia că albii aveau supremația aici, în nord, și că ocupaseră sau se pregăteau să ocupe orașul Iuriatin. În plus, dacă nu-l înșelase auzul și nu era cumva vorba de vreun tiz al fostului lui amic din spitalul de la Meliuzeevo, forțele albilor erau sub comanda acelui Galiullin, pe care doctorul îl cunoștea atît de bine.

Nu le spuse membrilor *familiei nimic* despre toate acestea, ca să nu-i tulbure degeaba, atîta timp cît știrile nu erau sigure.

21

Iuri Andreevici se trezi în pragul nopții, pătruns de un sentiment vag de fericire, atît de puternic, încît nu-l lăsa să doarmă. Trenul stătea pe loc într-una din opririle lui nocturne. Stația nu se vedea din pricina semiîntunericului de sticlă al nopții albe.

Bezna alburie era impregnată de ceva discret și atotputernic. Acest ceva era mărturia asupra lărgimii și

imensității spațiului, dînd de înțeles că gara este așezată la loc înalt, cu orizont vast și liber.

Pe peron, discutînd cu voci scăzute, treceau cîteva umbre cu pași neauziți. Și acest lucru îl mișcă pe Iuri Andreevici. Crezu că lentoarea pașilor și șoaptele sînt semnele respectului pentru ora aceea nocturnă și ale grijii pentru cei care dorm în tren, lucruri care erau firești altădată, înainte de război.

Doctorul se înșela. Pe peron mulțimea făcea același vacarm și tropăia din cizme, ca peste tot. Dar undeva prin împrejurimi era o cascadă. Ea descătușa marginile nopții albe, adiind a prospețime și libertate. Vuietul ei fusese acela care îi insuflase doctorului, prin somn, sentimentul de fericire. Zgomotul permanent, neîncetat al apei în cădere domnea peste toate sunetele gării și le conferea falsa impresie de liniște.

Fără să intuiască prezența cascadei, dar calmat de tăria necunoscută a aerului de aici, doctorul adormi iarăși adînc.

Deodată în vagon se auziră două glasuri. Unul îl întreba pe celălalt:

– Ei, i-ați pus cu botul pe labe pe-ai voștri? Le-ați retezat cozile?

– Te referi la negustori?

– Da, la negustorii de cereale.

– I-am liniștit. Nu mai zic nici pîs. Pe unii i-am pus la zid ca să fie de exemplu, iar ceilalți s-au potolit. Am adunat contribuția.

– Ați strîns mult din toată plasa?

– Patruzeci de mii.

– Minți!

– De ce te-aș minți?

– Nu-mi vine-a crede!

– Patruzeci de mii de pfunzi.

– Ah, mînca-v-ar ciorile, bravo vouă! Bravo!

– Patruzeci de mii de pfunzi de făină.

– Se poate și minunea asta. Lucrurile-s clasa întîi. Cel mai bogat comerț cu făină. De-aici, pe Rînva în sus spre Iuriatin, urmează sat după sat, depozit după depozit, puncte de colectare. Frații Șestobitov, Perekatcik cu fiii – angrosist peste angrosist!

– Vorbește mai încet. Trezești oamenii.

– Bine.

Cel care vorbea căscă. Celălalt îi propuse:

– N-ar fi bine să ne întindem un pic? Parcă sînt semne că pornim.

În acest timp, din spate, înteţindu-se impetuos, se rostogoli un vuiet asurzitor, care acoperi zgomotul cascadei. Pe cealaltă linie a gării, pe lîngă eşalonul oprit, trecu cu toată viteza un expres de model vechi care, şuierînd şi huruind, fulgerîndu-şi pentru ultima oară luminile din spate, dispăru în cîteva clipe în direcţia în care urma să plece şi trenul lor.

Discuţia dintre cei doi reîncepu.

– De-acum gata. O să stăm aici mult şi bine.

– Da, nu mai plecăm degrabă.

– Strelnikov trebuie să fie. E un tren blindat cu destinaţie specială.

– Da, cred că-i el.

– E-o fiară cînd e vorba de contrarevoluţie.

– S-a repezit la Galeev?

– Dar cine mai e?

– Hatmanul Galeev. Se zice că e lîngă Iuriatin, cu o forţă cehă de acoperire. A ocupat, ticălosul, depozitele din gările fluviale. Hatmanul Galeev.

– Poate că-i prinţul Galileev. Nu-mi mai aduc aminte cum îl cheamă.

– Nu există prinţi cu numele ăsta. O fi Ali Kurban. L-ai încurcat.

– Poate că-i Kurban.

– Atunci se schimbă treaba.

22

Spre dimineaţă, Iuri Andreevici se trezi din nou. Iarăşi visase ceva plăcut. Sentimentul de fericire şi de eliberare, care pusese stăpînire pe el, nu contenise. Trenul era iarăşi oprit, poate într-o altă staţie, poate în cea veche. Iarăşi vuia cascada, dar putea fi totuşi alta.

Imediat adormi din nou şi, prin amorţeala somnului, i se năzări că se aud paşi repezi şi agitaţie. Kostoed se certa cu şeful escortei şi ţipau amîndoi unul la celălalt. Afară era şi mai bine decît fusese, adia a ceva nou, ceva ce nu mai fusese mai înainte. Ceva vrăjit, ceva primăvăratic,

alb-negru, rar, imponderabil, ca o furtună de zăpadă în mai, cînd fulgii umezi, care se topesc pe pămînt de îndată ce cad, nu-l albesc, ci, dimpotrivă, îl fac şi mai negru. Se simţea ceva străveziu, alb-negru, parfumat. „Mălinul!", ghici Iuri Andreevici prin vis.

23

În dimineaţa următoare, Antonina Aleksandrovna îi spuse:

– Totuşi, mă uluieşti, Iura. Eşti un ghem de contradicţii. Uneori se întîmplă că te trezeşti de cum bîzîie o muscă şi nu mai închizi pînă dimineaţa ochii, iar acum au fost zgomote, certuri, harababură şi tu nici nu te-ai mişcat. În timpul nopţii au evadat casierul Prituliev şi Vasea Brîkin. Da, închipuieşte-ţi! Şi Teagunova, şi Ogrîzkova. Stai, asta nu-i tot. Şi Voroniuk. Da, da, a fugit. Dacă poţi să crezi aşa ceva. Acum ascultă. E un mister absolut cum au dispărut: toţi o dată sau pe rînd. Să zicem că Voroniuk a fugit, firesc, cînd a descoperit evadarea. A fugit ca să-şi scape pielea. Dar ceilalţi? Or fi dispărut toţi de bunăvoie sau cineva a fost eliminat cu forţa? De exemplu, bănuiala cade asupra femeilor. Însă nu se ştie cine pe cine a ucis: Teagunova pe Ogrîzkova sau Ogrîzkova pe Teagunina. Comandantul escortei fuge de la un capăt al trenului la celălalt. „Să nu îndrăzniţi, ţipă el, să daţi semnalul de plecare. În numele legii, vă cer să ţineţi eşalonul pe loc pînă dau de urma fugarilor." Iar şeful trenului nu se lasă. „Ţi-ai ieşit din minţi, zice. Am trupe de dus pe front, o misiune de maximă importanţă. Să aştept pînă-ţi aduni dumneata păduchioşii! Tare isteţ te mai crezi!" Şi, pricepi, amîndoi se reped cu reproşuri la Kostoed. Cum adică, e om inteligent, cooperatist, a fost alături şi nu l-a împiedicat pe soldat să fugă, ştiind bine că acesta-i o fiinţă neştiutoare, lipsită de conştiinţă. „Încă mai zici că eşti narodnik, îi spun. Ei, Kostoed, n-o să-ţi rămînem datori pentru asta." „Sînteţi grozavi! le spune Kostoed. Deci, după părerea voastră, deţinutul trebuie să-l supravegheze pe paznic? Asta chiar că-i de rîsul curcilor." Iar eu te împung în coaste, te zgîlţîi de umăr. „Iura, îţi strig, scoală, evadare!" Dar de unde. Puteam trage cu tunul... Dar, iartă-mă, o să

vorbim mai tîrziu despre asta. Acum... Nu mai pot! Tată, Iura, ia priviţi ce minunăţie!

În dreptul ferestrei, lîngă care erau cu toţii întinşi pe priciurile de sus, se deschise o privelişte nesfîrşită, cu ape revărsate. Undeva, un rîu îşi ieşise din albie şi apa unui braţ lateral se întinsese pînă la terasament. Din pricina unghiului din care priveau ei, li se părea că trenul merge lin, de-a dreptul prin apă.

Doar în cîteva locuri această oglindă avea pete albăstrii. În rest, dimineaţa călduroasă mîna pe luciul ei scînteieri uleioase, de parcă o bucătăreasă ar fi uns o plăcintă fierbinte cu pana muiată în unt topit.

În acest golf, care părea fără margini, dimpreună cu luncile, gropile şi tufişurile erau înecaţi norii albi, cu ancorele aruncate la fund.

Undeva, în mijlocul acestei întinderi de ape, se vedea o fîşie îngustă de pămînt, cu două şiruri de copaci, unii înălţîndu-se spre cer şi alţii răsturnaţi în apă.

– Raţe! Un cuibar! strigă Aleksandr Aleksandrovici, privind într-acolo.

– Unde-s?

– Lîngă insuliţă. Nu acolo. Mai la dreapta. La naiba, au zburat, le-a speriat trenul.

– Ah, da, le văd. Trebuie să vorbesc cu dumneavoastră, Aleksandr Aleksandrovici. Dar nu acum, altă dată. Cît despre mobilizaţii la muncă forţată şi damele acelea, bine-au făcut că au şters-o. Şi cred că au plecat în pace, fără să facă nimănui nici un rău. Au fugit exact cum fuge apa.

24

Noaptea albă, polară era pe sfîrşite. Totul se vedea: munţii, dumbrava, prăpastia, dar aşa ca şi cum singure nu credeau că există şi că sînt venite dintr-o poveste.

Dumbrava începuse în înverzească. Creşteau în ea cîteva tufe de mălin înflorit. Micul ei hăţiş se înălţa la poalele unui munte vertical, pe un promontoriu îngust, care se termina cu o prăpastie.

Cascada era aproape. Nu se vedea din toate părţile, ci doar din capătul celălalt al dumbrăvii, de pe marginea

prăpastiei. Vasea obosise de cîte drumuri făcuse ca să privească iureşul cascadei care îl uluia şi îl îngrozea.

Nimic din preajmă nu se putea compara cu cascada, nu avea măreţia acesteia. Era teribilă în unicitatea ei, care o transforma în ceva dăruit cu viaţă şi conştiinţă, într-un balaur din poveste sau în şarpele înaripat al acestor locuri, care cere dări şi pustieşte ţinutul.

La jumătatea căderii, cascada se prăvălea pe un colţ de stîncă şi se dubla. Apa de la buza cataractei părea nemişcată, în schimb cele două torente căzătoare nu-şi încetau nici o clipă mişcarea imperceptibilă dintr-o parte într-alta, ca şi cum cascada ar fi alunecat mereu şi s-ar fi redresat de fiecare dată ca un om care alunecă, alunecă, dar tot rămîne în picioare.

Cu cojocul aşternut sub el, Vasea şedea culcat la marginea dumbrăvii. Cînd zorii deveniră mai întunecaţi, de pe munte îşi luă zborul o pasăre mare, cu aripile grele, plană circular deasupra poienii şi se lăsă pe vîrful unui brad alb din apropierea locului unde era Vasea. Băiatul îşi ridică ochii, se uită la gîtul albastru şi la pieptul albastru-cenuşiu al scorţarului şi, ca fermecat, şopti: „Ronja", numele sub care era cunoscută în Urali această pasăre. Apoi se ridică, îşi luă cojocul, şi-l aruncă pe umeri şi, traversînd poiana, se apropie de însoţitoarea lui.

– Hai să mergem, tuşă Polia. Ai răcit, îţi clănţănesc dinţii. Ce te uiţi de parcă te-a înspăimîntat cineva? Îţi spun că trebuie să mergem. Dă-ţi seama de situaţie, trebuie s-o pornim spre sate. În sate oamenii sînt de-ai noştri, or să ne ascundă. Dacă o ţinem aşa, nemîncaţi de două zile cum sîntem, pierim. Tare mi-i că nenea Voroniuk a făcut tărăboi mare şi a pornit cu soldaţii pe urmele noastre. Trebuie să plecăm, tuşă Polia, sau mai bine zis, trebuie s-o ştergem. Nu ştiu ce mă fac cu matale, că n-ai scos o vorbă de două zile! Ai rămas fără glas de amărăciune, zău aşa. De ce-ţi faci sînge rău? Pe tuşa Katia, Katia Ogrîzkova, ai împins-o fără răutate din vagon, i-ai dat doar un ghiont în coaste, am văzut cu ochii mei. S-a ridicat pe urmă nevătămată din iarbă şi a luat-o la fugă. La fel şi cu nenea Prohor, Prohor Haritonîci. Or să ne-ajungă din urmă, o să fim luaţi cu toţii, ce crezi mata? Dară sînge rău nu trebuie să-ţi faci, atunci şi limba o să-ţi înceapă a se învîrti în gură.

Întinzînd mîna spre Vasea, Teagunova se ridică şi spuse încet:

– Hai, puişorule.

25

Scrîşnind din toate încheieturile, vagoanele urcau în pantă. Sub rambleu se întindea o pădurice tînără, ale cărei vîrfuri nu ajungeau pînă la nivelul terasamentului. Ceva mai departe se vedeau nişte lunci de pe care apa abia se scursese. Iarba amestecată cu nisip era plină de bîrne aruncate în toate direcţiile. Bîrnele erau de fapt traverse, care fusese cioplite şi stivuite undeva prin apropiere, pentru a face plute din ele şi a le trimite în josul rîului. Însă apa le măturase şi le împrăştiase pe luncă.

Pădurica tînără de la poala rambleului era golaşă încă, precum iarna. Numai în mugurii cu care era presărată peste tot, ca picurată cu ceară, se iscase ceva de prisos, un fel de dezordine, o murdărie sau nişte furuncule, şi acest ceva de prisos, această neorînduială şi murdărie era viaţa, care cuprinsese cu flăcările ei verzi primii copaci înfrunziţi din pădure.

Ici şi colo, ca nişte mucenici, îşi îndreptau şalele mestecenii, străpunşi de colţii sau săgeţile frunzuliţelor înfipte în ramuri. Îţi puteai da seama de departe ce miros au. Parfumul venea de la luciul lor, de la răşina de lemn, din care se fabrică lacuri şi vopsele.

Curînd linia ajunse în dreptul locului de unde putuseră fi măturate bîrnele. La o curbă se ivi un luminiş plin de rumeguş şi surcele, cu o stivă de lemne în mijloc. Trenul tremură şi se opri în poziţia în care se afla, aplecat uşor pe vîrful rotund al pantei.

Locomotiva slobozi cîteva şuierături lătrătoare şi mecanicul strigă ceva. Dar şi fără şuierături pasagerii ştiau: trenul fusese oprit pentru aprovizionare cu combustibil.

Uşile vagoanelor se traseră în lături. Pe rambleu coborî o mulţime de oameni, cam cît populaţia unui orăşel. În tren rămaseră numai soldaţii din primele vagoane, care întotdeauna erau scutiţi de corvezi şi nici acum nu luau parte la acţiunea comună.

Mormanele de butuci din luminiş nu puteau ajunge pentru umplerea tenderului. În plus, trebuiau tăiate şi trunchiurile mari.

Locomotiva era dotată cu joagăre, care fură distribuite doritorilor împerecheaţi cîte doi. Primiră un joagăr şi profesorul împreună cu ginerele său.

Din vagoanele soldaţilor, prin uşile trase în lături, se iţeau mutre vesele. Adolescenţi care încă nu fuseseră în tranşee, elevi în clasele mari ale şcolilor de navigaţie, nimeriţi parcă din greşeală în aceleaşi vagoane cu muncitori ursuzi, capi de familie, care nici ei nu mirosiseră praful de puşcă şi de-abia trecuseră printr-un pospai de pregătire militară, făceau haz şi se prosteau la un loc cu marinarii mai în vîrstă, ca să nu se gîndească la ceea ce-i aşteaptă. Toţi simţeau că se apropie ora încercărilor.

Glumeţii strigau spre bărbaţii şi femeile care tăiau lemnele, rînjind cît puteau de tare:

– Hei, bunicule! Spune-le: sînt sugar, nu m-a înţărcat mama şi nu-s bun pentru munca fizică. Hei, Mavra! Ai grijă să nu-ţi tai cu joagărul poala fustei, ca să nu răceşti! Hei, tinerico! Nu te duce în pădure, mai bine ia-mă pe mine de bărbat!

În pădure erau cîteva capre făcute din pari încrucişaţi şi înfipţi în pămînt. Găsiră una liberă. Iuri Andreevici şi Aleksandr Aleksandrovici cărară un trunchi şi începură să-l taie în bucăţi pe această capră.

Era acel moment al primăverii cînd pămîntul iese de sub zăpadă, arătînd aproape la fel ca şi acum şase luni, cînd a intrat sub nămeţi. Pădurea era umedă şi o înţesau frunzele de anul trecut, ca pe o cameră nemăturată, pe duşumeaua căreia fuseseră aruncate petice de chitanţe, scrisori şi citaţii, adunate după mai mulţi ani.

– Mai rar, o să obosiţi, îi spuse doctorul lui Aleksandr Aleksandrovici, imprimînd joagărului o mişcare mai rară şi mai uniformă. Apoi îi propuse să se odihnească.

Pădurea răsuna de hîrşîitul răguşit al altor joagăre, care tăiau înainte şi înapoi, uneori armonizîndu-şi scrîşnetele, alteori făcîndu-le distonante. Undeva, departe-departe, îşi încerca puterile prima privighetoare. Cu intervale şi mai lungi, de parcă ar fi suflat într-un flaut înfundat, fluiera o mierlă sură. Chiar aburul din supapele locomotivei pufăia cîntător, înălţîndu-se la cer, de parcă ar fi fost nişte lapte care a început să fiarbă într-o spirtieră pentru copii.

– Voiai să discuţi ceva cu mine, îi aminti Aleksandr Aleksandrovici. N-ai uitat? Treceam pe lîngă insuliţă,

au zburat raţele, iar tu ai căzut pe gînduri şi mi-ai spus: „Trebuie să stau de vorbă cu dumneavoastră".

– Ah, da. Nu ştiu cum să mă exprim mai pe scurt. Vedeţi, ne cufundăm tot mai mult... Aici tot ţinutul fierbe. Curînd ajungem. Nu se ştie ce o să găsim la destinaţie. Pentru orice eventualitate trebuie să ne punem de acord. Nu mă refer la convingeri, ar fi absurd să le lămurim sau să le stabilim într-o discuţie de cinci minute, purtată primăvara, într-o pădure. Toţi trei, dumneavoastră, eu şi Tonia, împreună cu mulţi alţii, alcătuim în momentul de faţă o singură lume, deosebindu-ne între noi prin gradul de înţelegere. Nici la asta nu mă refer. E un a.b.c. Altceva vreau să zic. Trebuie să ne înţelegem din timp cum să ne comportăm în anumite circumstanţe, ca să nu roşim unul pentru altul şi să nu aruncăm unul asupra altuia pete de ruşine.

– Destul. Am înţeles. Îmi place cum pui problema. Ai găsit cuvintele potrivite. Uite ce-ţi spun eu. Îţi aminteşti probabil noaptea cînd ai adus manifestul cu primul decret, astă-iarnă, pe viscol. Îţi aminteşti cît de indiscutabil era tonul celor scrise. Francheţea era cea care făcea impresie. Dar asemenea lucruri există, în puritatea lor primordială, doar în capetele creatorilor lor şi nu ţin decît pînă în ziua cînd sînt proclamate. Chiar de-a doua zi iezuitismul politic le întoarce pe dos. Ce să-ţi spun? Această filosofie îmi e străină. Puterea aceasta e împotriva noastră. Nu mi s-a cerut acordul pentru acestă dărîmare. Dar mi s-a acordat încredere şi faptele mă obligă, chiar dacă le-am făcut din constrîngere.

Tonia mă întreabă dacă nu întîrziem cu săditul legumelor. Ce să-i răspund? Nu cunosc solul de aici. Care sînt condiţiile climatice? Vara e prea scurtă. Mă întreb dacă apucă să se coacă ceva prin locurile astea.

Şi la drept vorbind, venim de la asemenea depărtări ca să ne ocupăm cu grădinăritul? Aici nu se poate măcar face calamburul cu „şapte verste pentru o nimica toată", fiindcă, din păcate, aceste verste sînt trei sau patru mii. Nu, sinceri să fim, batem atîta drum cu un cu totul alt scop. Venim ca să încercăm să vegetăm searbăd după modelul timpurilor noi şi să apucăm ceva din risipirea fostelor păduri ale bunicului, a fostelor maşini şi fostelor bunuri. Nu venim să-i refacem proprietatea, ci să i-o

spulberăm, dînd o mînă de ajutor la înghiţirea colectivă a miilor ca să trăim de-o copeică, să trăim aiurea cum e acum totul, în forma contemporană, haotică, ce nu poate fi nicicum cuprinsă cu mintea. Îmbracă-mă în aur, dar în vechile condiţii n-aş primi fabrica nici dacă mi s-ar face cadou. Ar fi la fel de absurd, ca şi cum aş începe să umblu gol sau ca şi cum aş uita alfabetul. Nu, în Rusia s-a sfîrşit cu istoria proprietăţii private. Iar în ce ne priveşte pe noi, cei din familia Gromeko, am renunţat încă din generaţia trecută la patima chivernisirii.

27

Nu se putea dormi din pricina zădufului şi a aerului stătut. Capul doctorului înota în valurile de sudoare de pe pernă.

Coborî încet peste marginea priciului şi cu grijă, ca să nu trezească pe cineva, întredeschise uşa vagonului.

O pală de aer umed şi lipicios îl lovi peste faţă, ca atunci cînd, în pivniţă, nimereşti cu obrajii într-o pînză de păianjen. „E ceaţă", se gîndi el. „E ceaţă. Cu siguranţă mîine va fi o zi însorită, înăbuşitoare. De aceea se respiră atît de greu şi simt pe suflet o povară atît de grea."

Înainte de a coborî pe terasament, doctorul stătu în uşă şi ascultă în toate părţile.

Trenul era oprit într-o gară foarte mare, de felul nodurilor de cale ferată. În afară de linişte şi ceaţă, vagoanele erau cufundate într-un fel de uitare şi delăsare, impresie întărită şi de faptul că garnitura era oprită în fundul triajului şi pînă la gară era o distanţă destul de mare, străbătută de o reţea infinită de linii.

Din depărtări se auzeau două feluri de sunete.

Dindărăt, de unde veniseră, se auzea un plescăit ritmic, de parcă vîntul ar fi umflat nişte rufe puse la uscat sau s-ar fi zbătut în faldurile unui steag ud.

Din faţă se auzeau nişte bubuituri care îl făcură pe doctor să tresară şi să ciulească urechile, ca un om cu experienţa războiului.

„Tunuri cu bătaie lungă", conchise el, ascultînd cu atenţie huruitul monoton, care se rostogolea calm, pe o notă joasă, reţinută.

„Asta-i. Am ajuns pe linia frontului", se gîndi doctorul, clătinînd din cap, şi sări pe pămînt.

Înaintă cîţiva paşi. După următoarele două vagoane, trenul se termina. Garnitura era fără locomotivă, care plecase undeva cu tot cu vagoanele din faţă, care fuseseră decuplate.

„Aşadar, de asta-şi făceau ieri curaj, se gîndi doctorul. Simţeau, se vede, că de cum ajung la destinaţie vor fi aruncaţi direct în foc."

Ocoli capătul trenului, cu intenţia de a traversa linia şi a căuta drumul spre gară. Ca din pămînt, la colţul vagonului apăru o santinelă înarmată. Îl întrebă cu voce scăzută:

– Încotro? Permisul!

– Ce gară este?

– Nu-i nici o gară. Cine eşti tu?

– Sînt un doctor din Moscova. Eu şi familia mea călătorim în acest tren. Poftim documentul.

– Diavolul chel are nevoie de documentul tău. Că nu-s prost să citesc pe-ntuneric, ca să-mi stric ochii. Vezi că-i ceaţă. Te ghicesc şi fără document de la o poştă, văd eu ce fel de doctor eşti. Uite, doctorii tăi bubuie acum cu tunurile de doisprezece ţoli. Ar trebui să te omor, dar e prea devreme. Marş înapoi, cît mai eşti întreg.

„Mă confundă cu cineva", se gîndi doctorul. N-avea rost să se certe cu santinela. Chiar ar fi fost mai bine să se îndepărteze cît nu era prea tîrziu. Doctorul o porni în direcţia opusă.

Bubuiturile artileriei încetară. Se trăsese dinspre est. În aburul ceţii, apuse soarele şi se iţea tulbure prin scamele ceţii plutitoare, aşa cum se văd trupurile goale în baie, printre norii de aburi.

Doctorul merse pe lîngă vagoane. Le lăsă în urmă şi continuă să meargă. Pe măsură ce înainta, picioarele i se afundau tot mai adînc în nisipul afînat.

Pleoscăitul uniform se apropia. Trenul cobora brusc. Peste cîţiva paşi, doctorul se opri în faţa unor contururi neclare, cărora ceaţa le conferea nişte dimensiuni nefiresc de mari. Încă un pas şi din pîclă se iţiră spre Iuri Andreevici boturile unor bărci trase pe mal. Era pe malul unui fluviu, care pleoscăia leneş şi obosit în bordurile lotcilor pescăreşti şi în scîndurile micilor debarcadere.

– Cine ţi-a dat voie să te fîţîi pe-aici? îl întrebă altă santinelă, apărută brusc din întunericul malului.

– Ce fluviu este? întrebă doctorul, aproape împotriva voinţei lui, deşi nu-i venise deloc să întrebe după răspunsul primit de curînd.

În loc de răspuns, santinela îşi puse fluierul în dinţi, dar nu apucă să-l folosească. Prima santinelă, pe care voise s-o cheme cu fluierul şi care păşise nebăgată în seamă pe urma lui Iuri Andreevici, se apropia de tovarăşul său. Începură să discute.

– Nici n-ai la ce te mai gîndi. Pasărea se cunoaşte după cum zboară. „Ce gară este, ce fluviu este?" Şi-a găsit cu ce să ne ducă de nas. Cum zici, îl împuşcăm pe movilă sau mai întîi întrebăm la vagon?

– Zic că-i mai bine la vagon. Să vedem ce-o să spună şeful. Documentele! mîrîi a doua santinelă şi luă teancul de adeverinţe pe care i-l întinse doctorul.

– Păzeşte-l, omule, spuse el cuiva nevăzut şi, împreună cu prima santinelă, o porni pe linie spre gară.

Atunci, pentru lămurirea situaţiei, dădu glas şi se mişcă un om care stătuse întins pe nisip, un pescar după toate aparenţele.

– Ai noroc că s-au dus la şef. Poate că asta-i salvarea ta, omule. Dar nu le căta vreo pricină. Asta li-i datoria. Timpurile-s în puterea lor. Poate or să ducă la ceva bun, dar tu, pînă una-alta, nu spune nimic. După cum vezi, te-au luat drept altul. De mult umblă să-l prindă pe unul. Cred că tu eşti acela. Cred că, iote, ăsta-i duşmanul puterii muncitorilor, l-am prins. E o greşeală. În caz de ceva, cere să te ducă la şef. Nu te lăsa pe mîna ăstora. Sînt conştiincioşi, nevoie mare. Nu-i mare lucru la ei să te omoare. Dacă or să zică să mergi, tu să nu te duci la ei. Spune-le că vrei să stai de vorbă cu şeful.

De la pescar Iuri Andreevici află că fluviul pe malul căruia ajunsese era faimosul fluviu navigabil Rînva, iar gara de lîngă fluviu este Razvilie, suburbia industrială a oraşului Iuriatin. Află că Iuriatinul, aflat la vreo două sau trei verste în sus pe fluviu, fusese atacat de mai multe ori şi că, se pare, acum reuşiseră să-l recupereze de la albi. Pescarul îi spuse că şi în Razvilie avuseseră loc răzmeriţe care se pare că fuseseră înăbuşite. Liniştea de aici se explică prin faptul că zona din apropierea gării

fusese curăţată de populaţia civilă şi înconjurată de trupe. Mai află şi că printre trenurile din gară, în care se aflau comandamentele unor unităţi militare, este garat şi trenul special al lui Strelnikov, comisarul ţinutului, în vagonul căruia fuseseră duse documentele doctorului.

De acolo, peste cîtva timp, veni să-l ia o altă santinelă, care se deosebea de primii soldaţi prin faptul că-şi tîra puşca cu patul prin ţărînă sau uneori şi-o muta înainte, ca şi cum ar fi dus de braţ un amic cherchelit, care trebuia sprijinit ca să nu cadă. Îl duse pe doctor în vagonul comisarului.

28

Într-unul din cele două vagoane cuplate între ele, cu culoarele tapetate cu piele, în care, spunînd parola, urcară santinela şi doctorul, se auzeau rîsete şi mişcări, care se stinseră într-o clipă la apariţia lor.

Santinela îl conduse pe doctor, printr-un coridor îngust, în compartimentul larg din mijloc. Aici era linişte şi ordine. În încăperea curată şi confortabilă lucrau nişte oameni îngrijiţi, bine îmbrăcaţi. Doctorul îşi închipuia că altfel trebuie să arate sediul acelui comisar nemembru de partid, care în scurt timp devenise gloria şi teroarea unei regiuni întregi.

Fără îndoială însă, centrul activităţii sale nu se afla aici, ci undeva mai în faţă, la Cartierul General al frontului, mai aproape de locul de desfăşurare a operaţiunilor militare. Aici îşi avea subunitatea proprie, mica sa cancelarie personală şi patul de campanie.

De aceea era atîta linişte, ca pe coridoarele băilor de pe litoral, cu duşumelele din plută şi acoperite cu covoare pe care păşesc neauziţi îngrijitorii încălţaţi cu papuci moi.

Compartimentul mare din mijloc era fosta sală-restaurant a vagonului de clasa întîi, aşternută cu un covor şi transformată în stat-major. Sala avea cîteva birouri.

„Imediat", îi spuse un ofiţer tînăr, care şedea lîngă uşă. După aceste cuvinte, cei din încăpere se considerară îndreptăţiţi să uite de doctor şi să nu-i mai acorde nici o atenţie. Acelaşi ofiţer, făcînd un gest distrat cu capul,

expedie santinela care plecă tîrîndu-şi cu zgomot puşca pe stinghiile transversale, metalice, ale coridorului.

Doctorul îşi văzu din prag documentele. Erau pe marginea ultimei mese, în faţa unui ofiţer mai în vîrstă, cu ţinută de colonel. Era un statistician militar. Mormăind ceva în barbă, se uita în nişte cărţi de referinţă, studia hărţi militare, confrunta ceva, suprapunea, tăia şi lipea. Îşi plimbă privirile pe toate ferestrele încăperii şi spuse: „Azi o să fie căldură mare", de parcă ajunsese la această concluzie după examinarea ferestrelor şi lucrul acesta n-ar fi fost la fel de clar pentru toată lumea.

Pe duşumea, printre birouri, se tîra de-a buşilea un soldat care întindea un cablu. Cînd ajunse sub biroul ofiţerului celui tînăr, acesta se ridică în picioare, ca să nu-l deranjeze. Alături îşi făcea de lucru cu maşina de scris stricată o dactilografă îmbrăcată într-o tunică kaki. Carul alunecase într-o parte şi se blocase. Tînărul ofiţer se opri în spatele scaunului dactilografei şi începu, de sus, să cerceteze cauzele defecţiunii. Spre aceştia se tîrî soldatul cu cablul şi se apucă să studieze pe dedesubt pîrghiile şi tastele. Li se alătură şi ofiţerul cu ţinută de colonel.

Toate acestea îl calmară pe doctor. Nu-şi putea închipui că aceşti oameni, care ştiau mai bine ce soartă îl aşteaptă, pot să se ocupe cu atîta nepăsare de fleacuri în prezenţa unui om condamnat la moarte.

„Totuşi, cine ştie? se gîndi el. De unde atîta seninătate? În apropiere bubuie tunurile, mor oameni, iar ei fac liniştiţi prognoza zilei, nu în sensul că luptele vor fi fierbinţi, ci că ziua va fi călduroasă. Oare or fi văzut atîtea, încît nu-i mai impresionează nimic?"

Şi neavînd ce face, de la locul său, se apucă să privească prin ferestrele de la celălalt capăt al încăperii.

29

În faţa trenului, pe partea aceea, se întindeau capetele liniilor şi se vedea gara Razvilie, situată pe un deal, în suburbia cu acelaşi nume.

De la linii spre gară urca o scară din scînduri nevopsite, cu trei platforme de odihnă.

Pe partea cealaltă, liniile erau de fapt un mare cimitir de locomotive. Fără tenderele cu coşurile în formă de

cupă sau de carîmb de cizmă, vechile locomotive şedeau printre mormane de vagoane transformate în fier vechi.

Cimitirul de locomotive de jos şi cimitirul suburbiei, fierul vechi, îndoit de pe linii, şi acoperişurile din tablă, la un loc cu firmele particulare, se contopeau într-o priveliştе de părăsire şi vechime, care se desfăşura sub cerul alb, fiert de fierbinţeala timpurie a dimineţii.

La Moscova, Iuri Andreevici uitase cît de multe firme există în oraşele din provincie şi ce mare porţiune din faţadă pot să ascundă acestea. Firmele de aici îi amintiră aceste lucruri uitate. O jumătate din ele, datorită înălţimii literelor, puteau fi citite din tren. Coborau atît de jos, strivind ferestruicile clădirilor fără etaj, aplecate pe-o rînă, încît căsuţele scunde dispăreau sub ele precum capetele copiilor de ţărani sub şepcile taţilor lor, trase adînc pe faţă.

Ceaţa se împrăştiase de tot. Urmele nu i se mai vedeau decît în partea stîngă a cerului, spre răsărit, departe. Însă şi de acolo ceaţa se puse în mişcare şi se desfăcu, precum faldurile unei cortine de teatru.

Acolo, la vreo trei verste de Razvilie, pe un deal mai înalt decît precedentul, se vedea un oraş mare, capitală de ţinut sau de gubernie. Soarele îi îngălbenea toate culorile, depărtarea îi simplifica liniile. Se modela în etaje pe deal, ca muntele Athos sau ca un schit de schimnici înfăţişat pe o ilustrată ieftină, casă peste casă şi stradă peste stradă, cu o catedrală mare zidită pe creastă.

„Iuriatinul! îşi spuse doctorul emoţionat. Oraşul amintirilor răposatei Anna Ivanovna, despre care vorbea atît de des sora Antipova! De cîte ori am auzit de la ele numele acestui oraş şi în ce împrejurări îl văd acum pentru prima oară!"

În acel moment atenţia militarilor aplecaţi deasupra maşinii de scris fu abătută de ceea ce se vedea printr-o fereastră. Îşi întoarseră cu toţii capetele spre locul acela. Se uita şi doctorul.

Pe scara care ducea la gară erau duşi sub escortă cîţiva prizonieri sau arestaţi, printre care era şi un elev de gimnaziu, rănit la cap. Fusese deja pansat, însă de sub pansament i se scurgeau şiroaie de sînge, pe care el le întindea cu palma pe toată faţa lui bronzată, transpirată.

Ultimul din coloană, străjuit de o parte şi de alta de doi soldaţi, gimnazistul atrăgea atenţia nu doar prin

fermitatea ce se putea citi pe fața lui frumoasă, ci și prin sentimentul de milă pe care îl insufla un rebel atît de tînăr. El și însoțitorii lui erau în centrul atenției și datorită gesturilor lor anapoda. Tot timpul făceau altceva decît ar fi trebuit să facă.

De pe capul bandajat al gimnazistului aluneca mereu șapca de elev. În loc să și-o ia de pe cap și s-o ducă în mînă, și-o îndesa mereu la loc, zgîndărindu-și rana, iar soldații îl ajutau cu promptitudine în aceste eforturi absurde.

În această neghiobie contrară bunului-simț se simțea ceva simbolic. Și, cedînd multiplei semnificații a situației, doctorului îi venea să se repeadă la scări și să-l oprească pe gimnazist cu o cuvîntare gata pregătită, pe care și-o stăpînea cu greu. Voia să-i strige gimnazistului și oamenilor din vagon că salvarea nu constă în fidelitatea față de forme și uniforme, ci în renunțarea la ele.

Doctorul își mută privirea. În mijlocul încăperii stătea Strelnikov, care abia își făcuse apariția cu pași decișI, repezi.

Cum putuse el, doctorul, printre atîtea cunoștințe terne, să nu întîlnească pînă acum o natură atît de bine definită, ca a acestui om? Cum de nu i-a pus viața față în față? Cum de nu li s-au încrucișat drumurile?

Dintr-un motiv necunoscut, devenise imediat clar că acest om este manifestarea finală a voinței. Pînă într-o măsură atît de mare era ceea ce voise el să fie, încît toate, și hainele, și el însuși, păreau exemplare. Și capul lui bine proporționat și frumos, și repeziciunea pașilor lui, și picioarele lungi, în cizmele înalte, și tunica din postav cenușiu care, poate, era șifonată, dar părea bine călcată, din stofă bună.

Acesta era efectul produs de talentul firesc, neforțat, care se simte mai presus de orice situație a existenței sale pămîntești.

Acest om trebuia să aibă un har anume, nu în mod obligatoriu particular. Harul acesta, vizibil în toate mișcările sale, putea fi darul imitației. Pe-atunci toți imitau pe cîte cineva. Pe glorioșii eroi ai istoriei. Figurile văzute pe front sau în timpul luptelor de stradă de prin orașe, care puteau fi impresionante. Pe cele mai prestigioase autorități. Pe tovarășii ajunși în primele rînduri. Pur și simplu, unul pe altul.

Din politeţe, Strelnikov nu dădu deloc a înţelege că prezenţa unui străin îl uimeşte sau îl deranjează. Dimpotrivă, li se adresă tuturor, ca şi cum doctorul ar fi fost unul de-ai lor. Spuse:

– Felicitări. I-am alungat. Toate acestea par un joc de-a războiul doar pentru că ceilalţi sînt şi ei ruşi ca şi noi, dar le-a intrat în cap prostia, la care nu vor să renunţe, şi de aceea sîntem nevoiţi să le-o scoatem cu forţa. Comandantul lor mi-a fost prieten. Are o origine mai proletară decît a mea. Am crescut în aceeaşi curte. A făcut multe în viaţă pentru mine şi am obligaţii faţă de el. Însă mă bucur că l-am alungat dincolo de fluviu şi, poate, chiar mai departe. Pune mai iute la punct legătura, Gurian. Nu ne putem baza numai pe curieri şi pe telegraf. Aţi văzut ce mare căldură e? Totuşi, am dormit vreun ceas şi jumătate. Ah, da..., îşi aminti el şi se întoarse spre doctor. Acesta era motivul pentru care fusese trezit. Un fleac, pentru care cel reţinut fusese adus aici, iar el nu-şi putuse continua somnul.

„Ăsta? se gîndi Strelnikov, măsurîndu-l pe doctor din cap pînă-n picioare. Nu seamănă nici pe departe. Proştii!" Izbucni în rîs şi-i spuse lui Iuri Andreevici:

– Iertaţi-mă, tovarăşe. V-au confundat cu altcineva. Santinelele mele au făcut boacăna. Sînteţi liber. Unde e cartea de muncă a tovarăşului? Aha, astea-s documentele dumneavoastră. Scuzaţi-mi indiscreţia, dar aş vrea să-mi arunc o privire. Jivago... Jivago. Doctorul Jivago... Parcă-mi aminteşte de Moscova... Ştiţi ce, haideţi totuşi pentru o clipă în cabinetul meu. Aici este secretariatul, iar vagonul meu e alături. Poftiţi. Nu vă reţin mult.

30

Totuşi, cine era acest om? Era uimitor că ajunsese şi se menţinuse în asemenea funcţii un nemembru de partid, pe care nu-l cunoştea nimeni. Inexplicabilul consta şi în faptul că acesta era din Moscova, că, după absolvirea universităţii, plecase ca profesor în provincie, iar de pe front nimerise în prizonierat, lipsise mult timp şi se credea că a murit.

Muncitorul feroviar Tiverzin, în casa căruia Strelnikov locuise cînd era mic, îl recomandase şi garantase pentru

el. Fusese crezut de oamenii de care depindeau numirile pe atunci. În acele zile de patos dezlănţuit şi de păreri extreme, spiritul revoluţionar al lui Strelnikov, care nici el nu se dădea în lături de la nimic, se remarca prin autenticitatea, prin fanatismul lui, neimitat, personal, care nu era întîmplător, ci rezultase din întreaga lui trecere prin viaţă.

Strelnikov justificase încrederea acordată.

Statele lui de serviciu din ultima vreme conţineau represaliile de la Ust-Nemda şi Nijni-Kelmes, răscoala ţăranilor din Gubasovo, care se ridicaseră cu arma în mînă împotriva unui detaşament de rechiziţii, precum şi rezolvarea dosarului privitor la regimentul 14 de infanterie, care jefuise un convoi cu alimente în staţia Lunca Ursului. Se mai ocupase şi de soldaţii din regimentul „Razin", care se răsculaseră în oraşul Turkatui şi trecuseră cu tot cu arme de partea alb-gărdiştilor, precum şi de revolta din gara fluvială Cirkin Us, unde fusese ucis comandantul credincios puterii sovietice.

În toate aceste locuri apăruse ca din senin, judecase, condamnase, executase sentinţele repede, sever, ferm.

Datorită curselor trenului lui, se pusese capăt dezertărilor în masă din ţinut. Revizia organizaţiilor de recrutare schimbase totul în bine. Armata Roşie îşi întărea rîndurile prin noi înrolări. Comisiile începuseră se lucreze febril.

În sfîrşit, în ultimul timp, cînd albii începuseră să facă presiuni din nord şi situaţia fusese declarată drept periculoasă, lui Strelnikov i se încredinţaseră şi alte misiuni, de data aceasta în mod nemijlocit militare, strategice şi operaţionale. Rezultatele implicării lui nu întîrziară să apară.

Strelnikov ştia că fusese poreclit Rasstrelnikov[1], dar trecu calm peste acest amănunt, deoarece nu se temea de nimic.

Era din Moscova, fiul unui muncitor care participase, în nouă sute cinci, la revoluţie şi avusese de suferit din

1. Joc de cuvinte: *Strelnikov* – de la *streliati* = a trage (cu arma) şi *Rasstrelnikov* – de la *rasstreliati* = a executa prin împuşcare (n.t.).

această pricină. Pe atunci, prea mic fiind, rămăsese departe de mişcarea revoluţionară, ca şi mai tîrziu, cînd învăţa la universitate, pentru că tinerii din familiile sărace, cînd ajung studenţi, ţin mai mult la educaţia superioară şi învaţă mai bine decît cei din familiile bogate. Agitaţia studenţimii înstărite nu-l putuse atrage. Din universitate ieşise cu un volum uriaş de cunoştinţe. Specializarea istorico-filologică şi-o completase, prin eforturi proprii, cu o solidă pregătire de matematician.

Conform legii, nu era obligat să meargă la armată, însă se înrolase voluntar cu gradul de sublocotenent, fusese luat prizonier şi la sfîrşitul anului nouă sute şaptesprezece evadase şi se întorsese în patrie, aflînd că în Rusia este revoluţie.

Se remarca prin două trăsături, prin două pasiuni.

Gîndea extraordinar de clar şi de corect. Şi era înzestrat cu o rară puritate morală şi cu un deosebit simţ al dreptăţii. Sentimentele îi erau înflăcărate şi nobile.

Însă, pentru activitatea de savant, care deschide noi căi de cunoaştere, intelectului lui îi lipsea harul neprevăzutului, îi lipsea acea forţă care, prin descoperiri surprinzătoare, distruge stearpa înlănţuire logică a previziunii goale de conţinut.

Iar pentru a face bine, principialitatea lui ar fi avut nevoie de lipsa de principii a inimii, care nu cunoaşte cazuri generale, ci doar particulare, a inimii care e măreaţă datorită faptului că face lucruri mici.

Din copilărie Strelnikov năzuise spre culmile cele mai înalte şi mai luminoase. Considera că viaţa e o arenă pe care se respectă scrupulos regulile, pe care oamenii se întrec în atingerea perfecţiunii.

Cînd a descoperit că lucrurile sînt altfel, nu i-a trecut prin minte că nu are dreptate simplificînd ordinea lumii. Înghiţindu-şi pentru mult timp obida, a început să viseze că va deveni cîndva judecător între viaţă şi principiile tenebroase care o denaturează, că va apăra viaţa şi o va răzbuna.

Decepţia îl încrîncenase. Revoluţia îl înarmase.

31

– Jivago, Jivago, repeta în continuare Strelnikov la el în vagon. Ceva de negustor. Sau de aristocrat. Sigur că da: doctor din Moscova. Merge la Varîkino. Din Moscova de-a dreptul într-un loc uitat de lume.

– Chiar ăsta-i scopul. Căutăm liniştea. În pustietate, în necunoscut.

– Ah, ce poezie. Varîkino? Cunosc locurile de pe-aici. Fostele uzine ale lui Krueger. Nu cumva sînteţi rude? Moştenitori?

– La ce bun tonul acesta ironic? Ce rost au „moştenitorii"? Deşi soţia mea e, într-adevăr...

– Aha, asta-i! Vi s-a făcut dor de albi? O să vă dezamăgesc. Aţi întîrziat. Ţinutul e curăţat.

– De ce continuaţi să vă bateţi joc de mine?

– Şi, în plus, sînteţi doctor. Militar. Şi sîntem în plin război. Asta-i deja de competenţa mea. Sînteţi dezertor. Şi verzii se izolează în păduri. Caută liniştea. Ce motive aveţi?

– Am fost de două ori rănit şi reformat ca invalid.

– Ştiu că o să-mi prezentaţi o adeverinţă de la Comisariatul Poporului pentru învăţămînt sau de la Comisariatul Poporului pentru sănătate, care vă recomandă ca pe „un om cît se poate de sovietic", „simpatizant" şi „loial". Acum, dragă domnule, e Judecata de Apoi pe pămînt, cutreieră făpturi de Apocalipsă cu săbii şi balauri înaripaţi, nu doctori întru totul simpatizanţi şi loiali. Totuşi, v-am spus că sînteţi liber şi n-o să-mi iau cuvîntul înapoi. Dar numai de data asta. Presimt că ne vom mai întîlni, feriţi-vă, discuţia va fi cu totul alta.

Ameninţarea şi provocarea nu-l făcură pe Iuri Andreevici să-şi piardă cumpătul. Spuse:

– Ştiu ce credeţi despre mine. Din punctul dumneavoastră de vedere, aveţi dreptate. Dar polemica în care vreţi să mă atrageţi am purtat-o toată viaţa cu un acuzator imaginar şi, probabil, am avut tot timpul să ajung la o concluzie. Nu v-o pot spune în două cuvinte. Permiteţi-mi să mă îndepărtez fără explicaţii, dacă sînt într-adevăr liber, iar dacă nu – faceţi ce vreţi cu mine. Nu am de ce să mă justific faţă de dumneavoastră.

Fură întrerupți de țîrîitul telefonului. Legătura fusese restabilită.

– Mulțumesc, Gurian, spuse Strelnikov, după ce ridică receptorul și suflă de cîteva ori în el. Trimite-mi, amice, pe cineva ca să-l conducă pe tovarășul Jivago. Nu cumva să se mai întîmple ceva. Și dă-mi, te rog, rățușca din Razvilie, adică direcția Cekăi feroviare.

Rămînînd singur, Strelnikov telefonă la gară.

– A fost adus un băiat, își tot înfundă șapca pe urechi, iar capul îi e bandajat. Nu se poate. Da. Să i se dea ajutor medical, dacă e nevoie. Da, ca de lumina ochilor răspundeți față de mine. Dați-i și-o rație de mîncare, dacă-i flămînd. Așa. Acum să trecem la treburile noastre. Vorbesc, n-am terminat. Ah, la naiba, se bagă cineva pe fir. Gurian! Gurian! S-a întrerupt legătura.

„Poate o fi dintre elevii mei", se gîndi el, renunțînd pentru o clipă la încercarea de a continua convorbirea cu gara. „A crescut și luptă împotriva noastră." Strelnikov număra în gînd anii cît fusese profesor, cît luptase pe front și cît fusese prizonier ca să vadă dacă acest total se potrivește cu vîrsta băiatului. Apoi, privind pe fereastra vagonului, începu să caute cu ochii zona orașului situată la ieșirea din Iuriatin, unde era casa lor. Mare lucru ca soția și fetița să mai fie acolo? Tare s-ar mai duce pînă la ele! Chiar acum, în clipa asta! Dar e posibil așa ceva? Făceau parte din altă viață. Trebuie mai întîi s-o sfîrșească pe cea nouă, înainte de a se întoarce la vechea viață, întreruptă. Se va întîmpla cîndva, cîndva. Da, dar cînd, cînd?

Partea a VIII-a

SOSIREA

1

Trenul, care adusese familia Jivago pînă la locul acesta, încă mai stătea pe liniile din spate ale staţiei, mascat de alte garnituri, însă se simţea că, în dimineaţa aceea, se sfîrşise legătura cu Moscova, care îi însoţise de-a lungul drumului.

Începînd de aici se deschidea altă zonă teritorială, o altă lume, a provinciei, care tindea spre alt centru de gravitaţie, numai al ei.

Localnicii se cunoşteau mult mai bine între ei decît locuitorii capitalelor. Deşi zona feroviară Iuriatin-Razvilie fusese evacuată de persoanele străine şi încercuită de trupe ale Armatei Roşii, pasagerii din suburbiile apropiate, într-un mod inexplicabil, pătrundeau pînă la liniile ferate, „se infiltrau", cum s-ar spune în zilele noastre. Ticsiseră deja vagonul, umpluseră deja spaţiul uşilor, mergeau pe linie de-a lungul trenului şi stăteau pe terasament în dreptul uşilor de la vagoanele lor.

Toţi aceşti oameni se cunoşteau între ei, intrau în vorbă unii cu alţii de la distanţă, se salutau atunci cînd se nimereau alături. Erau puţin altfel îmbrăcaţi şi vorbeau cumva deosebit de cei din capitale, nu mîncau aceleaşi lucruri şi aveau alte deprinderi.

Ar fi fost interesant de ştiut cu ce trăiau, cu ce rezerve morale şi materiale se hrăneau, cum luptau cu greutăţile, cum evitau legile.

Răspunsul nu întîrzie şi apăru în forma cea mai vie cu putinţă.

2

Însoţit de santinela care-şi tîra arma pe pămînt şi se sprijinea în ea, doctorul se întorcea în vagonul său.

Era zăduf. Soarele înfierbînta şinele şi acoperişurile vagoanelor. Pămîntul, înnegrit de petrol, ardea cu reflexe gălbui, ca de aur.

Santinela brăzda praful cu patul armei, lăsînd o dîră în urma lui pe nisip. Arma se lovea cu zgomot de traverse. Santinela îi spuse:

– S-a limpezit timpul. Ar trebui semănate grînele, grîul arnăut sau, să zicem, meiul, fiindcă-i vremea cea mai potrivită. Dară pentru hrişcă îi prea devreme. Hrişca se seamănă la noi pe Akulina. Sîntem din Morşank, din gubernia Tambov, străini de locurile astea. Eh, tovarăşe doctor! Dacă n-ar fi acum hidra asta de război civil, contrarevoluţia mondială, crezi c-aş sta eu prin locuri străine cu mîinile-n sîn? Războiul ăsta a trecut printre noi ca pisica neagră a luptei de clasă şi uite ce face!

3

– Mulţumesc. Mă descurc singur, refuză Iuri Andreevici ajutorul propus. Din vagon, oamenii se aplecau spre el, îi întindeau mîinile ca să-l ajute să urce. Se îndreptă din şale, urcă în vagon dintr-un salt, se ridică în picioare şi se îmbrăţişă cu soţia.

– În sfîrşit. Ei, slavă Domnului că s-a sfîrşit totul cu bine! spuse Antonina Aleksandrovna. De altfel, pentru noi nu-i o noutate că ai avut noroc.

– Cum nu-i o noutate?

– Ştiam tot.

– De unde?

– Santinelele ne-au spus. Crezi că am fi suportat aşteptarea fără să ştim nimic? Şi-aşa aproape că ne-am ieşit din minţi şi eu, şi tata. Doarme şi nu-l poţi trezi. S-a prăvălit ca un buştean din pricina emoţiilor şi-acum nu mai poate fi urnit din loc. Au apărut pasageri noi. Acuşi o să-ţi fac cunoştinţă cu cineva. Dar mai întîi ascultă ce se vorbeşte împrejurul tău. Tot vagonul te felicită pentru că ai scăpat cu bine. Ia uitaţi-vă cum arată! exclamă ea, schimbînd discuţia brusc şi, întorcîndu-şi capul, i-l recomandă pe soţul ei unuia dintre pasagerii urcaţi de curînd, care şedea în profunzimea vagonului, înghesuit de ceilalţi oameni.

– Samdeviatov, se auzi de acolo și, pe deasupra capetelor înghesuite, flutură o pălărie moale. Cel care se prezentase începu să-și facă loc spre doctor, dînd deoparte trupurile care-l strîngeau ca într-un cleşte.

„Samdeviatov, se gîndea Iuri Andreevici în acest timp. Mă aşteptam la ceva din Rusia Veche, legendară, la o barbă răsfirată, la un om plin de vorbe de duh, cu chimir pe cinste. Însă dumnealui parcă ar face parte dintr-un club al amatorilor de artă, cu buclele încărunţite, cu mustăţi şi barbişon."

– Ei, v-a băgat Strelnikov în sperieţi? Nu-i aşa?

– Nu, de ce? Am avut o discuţie serioasă. În orice caz, e un om puternic, influent.

– Ba bine că nu. Ştiu cîte ceva despre această persoană. Nu-i din locurile noastre. E de-al dumneavoastră, de la Moscova. La fel ca şi toate inovaţiile noastre din ultimul timp. Sînt tot dinspre capitale, de import. Noi n-am fi ajuns la ele cu mintea noastră.

– Iurocika, dumnealui e Anfim Efimovici, un ştie-tot. A auzit de tine, de tatăl tău, îl cunoaşte pe bunicul meu, îi ştie pe toţi. Faceţi cunoştinţă. Şi Antonina Aleksandrovna întrebă ca în treacăt, inexpresiv: O cunoaşteţi cumva şi pe Antipova, care-i profesoară prin partea locului, nu-i aşa?

La această întrebare, Samdeviatov răspunse tot atît de inexpresiv:

– Ce nevoie aveţi de Antipova?

Iuri Andreevici auzi acest schimb de replici, însă nu susţinu discuţia. Antonina Aleksandrovna continuă:

– Anfim Efimovici e bolşevic. Fereşte-te, Iurocika. Fii atent cu el.

– Chiar aşa-i? Nu mi-aş fi închipuit. După înfăţişare, păreţi a proveni dintr-un mediu artistic.

– Tata avea un han. Avea mereu pe drum şapte trăsuri cu cîte trei cai. Însă eu am studii superioare. Şi, într-adevăr, sînt social-democrat.

– Iurocika, ascultă ce spune Anfim Efimovici. Apropo, n-aş vrea să vă supăr, dar numele şi patronimicul dumneavoastră mai că nu-mi sclintesc limba. Deci, Iurocika, ascultă ce-ţi zic. Am avut un noroc grozav. Iuriatinul nu ne primeşte. În oraş sînt incendii şi podul este aruncat în aer, aşa că trenul nu poate trece. Va ocoli pe o linie de legătură şi va trece chiar prin staţia noastră, Torfianaia.

Vezi! Nu mai trebuie să schimbăm trenul, să cărăm lucrurile prin tot oraşul, de la o gară la alta. În schimb, o să ne zgîlţîie tare pînă cînd vom pleca cu adevărat. Manevrele vor dura multă vreme. Toate astea mi le-a explicat Anfim Efimovici.

4

Prezicerile Antoninei Aleksandrovna se adeveriră. Recuplîndu-şi vagoanele şi mai luînd cîteva, trenul manevra la nesfîrşit, înainte şi înapoi, pe liniile aglomerate, pe care se mişcau şi alte garnituri, care mult timp îi barară drumul spre cîmpia largă.

O jumătate de oraş se pierdea în depărtare, ascunsă de povîrnişuri. Doar uneori apărea deasupra orizontului, arătîndu-şi acoperişurile clădirilor, vîrfurile coşurilor de fabrici, crucile de pe clopotniţe. Ardea o periferie. Fumul incendiului era purtat de vînt şi, ca o coamă vîlvoi de cal, se împîrnzea pe tot cerul.

Doctorul şi Samdeviatov şedeau în uşă, cu picioarele atîrnate în afară. Tot timpul Samdeviatov îi explica ceva lui Iuri Andreevici, îi arăta în depărtare cu mîna. Din cînd în cînd vuietul roţilor îi acoperea glasul şi vorbele nu i se mai auzeau. Iuri Andreevici îl întreba din nou, ca să se lămurească. Anfim Efimovici îşi apropia faţa de a doctorului şi, strigînd cît putea de tare, îi repeta ce spusese mai înainte.

– A fost incendiat cinematograful „Gigantul". Acolo s-au cuibărit iuncherii. Dar s-au predat mai devreme, cînd luptele încă nu se sfîrşiseră. Ia uitaţi-vă la punctele negre de pe clopotniţă. Sînt ai noştri. Îi alungă pe cehi.

– Nu văd nimic. Cum de puteţi să distingeţi totul de la asemenea distanţă?

– Acolo arde periferia meseriaşilor, Hohriki. Iar Kolodeevo, unde-s prăvăliile, e mai încolo. Asta mă interesează pentru că în Kolodeevo e şi prăvălia noastră. Dar incendiul nu-i prea mare. Centrul încă nu e atins.

– Repetaţi. Nu aud.

– Zic de centru, de centrul oraşului. De catedrală, bibliotecă. Numele nostru de familie, Samdeviatov, e un nume străin, San Donato, care a fost rusificat. Se zice că ne tragem din neamul Demidov.

– Iar n-am înţeles nimic.

– Spun că Samdeviatov e San Donato, schimbat. Se zice că ne tragem din neamul Demidov. Cnejii Demidov San Donato. Poate c-or fi şi minciuni. O legendă de familie. Iar satul acesta se numeşte *Spirkin niz*[1]. Vile, locuri de plimbări distractive. Nu-i aşa că denumirea e ciudată?

În faţa lor se aşternea cîmpia, tăiată în diferite direcţii de liniile de cale ferată. Peste cîmpie, cu paşi de cîte şapte mile, pierzîndu-se după orizont, înaintau stîlpii de telegraf. O şosea pietruită, lată, care şerpuia ca o panglică, se întrecea în frumuseţe cu drumul de şine. Se ascundea după orizont, apoi, pentru o clipă, îşi scotea la iveală arcuirea cîte unei curbe. După care dispărea din nou.

– E şleaul nostru celebru. Trece prin toată Siberia. E cîntat de ocnaşi. Acum e cîmpul de operaţii al partizanilor. De fapt, e bine la noi. O să vă deprindeţi aici, o să vă obişnuiţi. O să îndrăgiţi nostimadele oraşului. Cişmelele noastre. Sînt la intersecţii. Ele sînt cluburi feminine hibernale sub cerul liber.

– Nu ne stabilim în oraş. La Varîkino.

– Ştiu. Mi-a spus soţia dumneavoastră. E totuna. Veţi veni la oraş cu treburi. Din prima clipă mi-am dat seama cine este. Ochii. Nasul. Fruntea. E leită Krueger. Seamănă cu bunicul ei. Prin locurile astea aproape toţi şi-l amintesc pe Krueger.

La marginea cîmpiei se vedeau rezervoare de ţiţei, roşii, rotunde, înalte. Panouri de reclamă se zăreau sus, cocoţate pe stîlpi înalţi. Unul dintre acestea, care nimeri de două ori sub ochii doctorului, conţinea cuvintele: „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze".

– A fost o firmă serioasă. Producea unelte agricole excelente.

– Nu aud. Ce-aţi spus?

– De firmă vă zic. De firmă. Făcea unelte agricole. Era o societate în comandită. Tata era acţionar.

– Şi-mi spuneaţi de-un han.

– Hanul ca hanul. Firma şi hanul nu se încurcau reciproc. Iar tata nu era prost, îşi investea banii în cele mai bune întreprinderi. Investise şi în cinematograful „Gigantul".

---

1. *Spirkin niz* – vîlceaua lui Spirka (n.t.).

– Mi se pare mie sau vă mîndriţi cu asta?
– Cu abilitatea lui tata? Sigur că da!
– Şi cum rămîne cu social-democraţia dumneavoastră?
– Ce legătură are ea cu asta? Unde scrie că un om care gîndeşte în spirit marxist trebuie să fie un papă-lapte, care se smiorcăie tot timpul? Marxismul e o ştiinţă pozitivă, o teorie asupra realităţii, o filosofie a situaţiei istorice.
– Marxismul şi ştiinţa? N-ar fi fost bine să polemizeze cu acest om, prea puţin cunoscut. Însă totuşi. Marxismul e prea nestăpînit ca să fie ştiinţă. Ştiinţele sînt mai echilibrate. Marxismul şi obiectivitatea? Nu ştiu vreun curent care să se fi izolat mai mult în sine şi să fie mai departe de fapte ca marxismul. Fiecare nu are altă grijă decît să se verifice pe sine în practică, iar oamenii puterii, de dragul poveştii propriei lor infailibilităţi, se întorc cu spatele la adevăr. Politica nu-mi spune nimic. Nu-mi plac oamenii indiferenţi la adevăr.

Samdeviatov consideră cuvintele doctorului nişte extravaganţe ale unui om ciudat, amator de vorbe de duh. Rîse şi nu-l contrazise.

Între timp trenul manevra. De fiecare dată cînd ajungea la macazul de lîngă semaforul de la ieşirea din staţie, o femeie-acar, vîrstnică, avînd agăţat la brîu un bidon de lapte, îşi trecea andrelele şi împletitura dintr-o mînă în alta şi, aplecîndu-se, răsturna discul macazului, făcînd ca trenul să poată să revină cu spatele. În timp ce acesta trecea încet, femeia se îndrepta din şale şi ameninţa garnitura cu pumnul.

Samdeviatov se gîndi că gestul îi era adresat lui. „Cui i-o fi făcînd semn? se gîndi el. Mi se pare cunoscută. N-o fi Tunţeva? Parcă ea ar fi. Ce-o fi cu mine? E prea puţin probabil. E prea bătrînă pentru a fi Glaşa. Şi ce legătură să aibă cu mine? În maica Rusie sînt lovituri de stat, pe căile ferate e-o harababură îngrozitoare, sărmanei îi e greu, iar eu sînt vinovat şi de-aceea îmi arată pumnul. Ducă-se naibii, mi-am găsit cu ce să-mi bat capul!"

În sfîrşit, fluturîndu-şi steagul şi strigîndu-i ceva mecanicului, femeia-acar lăsa trenul să depăşească semaforul, la drum lung. Cînd vagonul numărul paisprezece trecu prin dreptul ei, scoase limba la cei doi flecari care şedeau cu picioarele spînzurate, parcă anume ca s-o enerveze. Şi din nou Samdeviatov căzu pe gînduri.

5

După ce suburbiile oraşului incendiat, rezervoarele de ţiţei, stîlpii de telegraf şi reclamele comerciale rămaseră în urmă şi dispărură din vedere, apărînd alte peisaje, crînguri, dîmburi printre care adeseori se zăreau şerpuirile şleaului, Samdeviatov spuse:

– Acum o să ne ridicăm în picioare şi o să ne despărţim. Trebuie să cobor imediat. De fapt, şi dumneavoastră trebuie să coborîţi la staţia următoare. Aveţi grijă să nu uitaţi.

– Cunoaşteţi bine locurile de aici, nu-i aşa?

– Îngrozitor de bine. Cale de-o sută de verste de jur împrejur. Sînt jurist. Am douăzeci de ani de practică. Afaceri. Mereu sînt pe drumuri.

– Şi acum tot cu asta vă ocupaţi?

– Sigur că da.

– Ce afaceri se mai pot încheia acum?

– De care doriţi. Afaceri vechi neîncheiate, operaţiuni, obligaţii neduse la îndeplinire, într-un cuvînt, am de lucru pînă peste cap, mi-e şi groază, zău aşa.

– Păi, relaţiile de felul acesta n-au fost anulate?

– Legal, da. Însă în realitate se pretind simultan chestiuni care se exclud reciproc. Şi naţionalizarea întreprinderilor, şi combustibil pentru sovietul orăşenesc, şi atelaje pentru sovietul economic al guberniei. Şi pe deasupra toţi vor să trăiască. Acestea sînt particularităţile etapei de tranziţie, cînd teoria nu se potriveşte cu practica. De aceea este nevoie de oameni descurcăreţi, abili, cu un caracter ca al meu. Mujicu-i bucuros cînd mîncă şi nu muncă, iau bani groşi pe ochi frumoşi. Cîteodată nu-i tot, că mai iau şi peste bot, cum zicea tata. O jumătate de gubernie se hrăneşte datorită mie. O să vă vizitez des pentru aprovizionarea cu lemne. Bineînţeles, voi veni cu calul, de îndată ce se însănătoşeşte. Căci, dacă mi-ar fi fost calul bun de înhămat, m-aş fi zdruncinat eu în harababura asta? Se tîrăşte ca viermele şi mai zice că-i maşină. În timpul vizitelor mele la Varîkino o să vă fiu de folos. Pe Mikuliţîni îi cunosc cît se poate de bine.

– Vă este cunoscut scopul călătoriei noastre, ştiţi cu ce intenţii venim aici?

– Aproximativ. Îmi dau seama. Ghicesc. Eterna năzuinţă a omului spre pămînt. Visaţi să vă hrăniţi din munca mîinilor dumneavoastră.

– Şi de ce nu? Mi se pare că nu prea sînteţi de acord, nu-i aşa? De ce?

– E un vis naiv, idilic. Dar de ce nu? Ajute-vă Dumnezeu. Dar nu cred. E utopic. Primitiv.

– Cum se va purta Mikuliţîn cu noi?

– N-o să vă lase să-i călcaţi pragul, o să vă alunge şi va avea dreptate. Şi fără dumneavoastră trăieşte-ntr-un iad, într-o mie şi una de nopţi, uzinele stagnează, muncitorii s-au împrăştiat, mijloacele de subzistenţă se reduc cam la o ceapă degerată, peste tot e foamete şi, dintr-o dată, apăreţi dumneavoastră, aduşi de necuratul, ca să se bucure. Păi, şi dacă v-ar omorî, l-aş scoate basma curată.

– Vedeţi, sînteţi bolşevic şi totuşi nu negaţi că aceasta nu-i viaţă, ci ceva fără precedent, o fantasmagorie, o absurditate.

– Bineînţeles. Dar este o perioadă istoricească inevitabilă, prin care trebuie să trecem.

– De ce e inevitabilă?

– Ce, sînteţi mic sau vă prefaceţi? Aţi picat din lună? Mîncăcioşii tăietori de frunze la cîini au stat în cîrca truditorilor, au scos sufletul din ei şi aşa trebuia să rămînă? Chiar nu înţelegeţi dreptatea mîniei populare, dorinţa norodului de a trăi în dreptate, căutările lui îndreptate spre adevăr? Sau vi se pare că această prefacere din rădăcini ar fi fost posibilă în Dume, pe calea parlamentarismului şi că puteam evita dictatura?

– Vorbim despre lucruri diferite, aşa că n-o să ajungem la nici o înţelegere. Ideile mele au fost foarte revoluţionare, însă acum cred că, pe calea violenţei, nu se poate obţine nimic. La bine se ajunge pe calea binelui. Dar nu-i vorba de asta. Să revenim la Mikuliţîn. Dacă probabilităţile întîlnirii cu el sînt cele pe care mi le-aţi descris, de ce să ne mai continuăm drumul? N-ar fi mai bine să facem cale întoarsă?

– Fleacuri. În primul rînd, credeţi că Mikuliţînii fac soarele să răsară pe cer? În al doilea rînd, Mikuliţîn e condamnabil de bun la suflet, e bun pînă la cea din urmă extremă. Va face scandal, va da din copite şi se va potoli,

îşi va scoate şi cămaşa de pe el, va împărţi cu dumneavoastră şi ultima firimitură de pîine.

Şi Samdeviatov îi povesti.

6

Cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, încă student al Institutului Politehnic, Mikuliţîn venise din Petersburg. Fusese deportat aici sub supravegherea strictă a poliţiei. Mikuliţîn a venit, s-a angajat ca administrator la Krueger şi s-a însurat. Erau aici patru surori din familia Tunţev, cu una mai mult decît la Cehov, şi le curtau toţi studenţii din Iuriatin: Agrippina, Evdokia, Glafira şi Serafima. Prenumele tatălui lor, Severin. Parafrazînd patronimicul de la acest prenume, fetelor li se spunea „nordice"[1]. Mikuliţîn s-a însurat cu cea mai în vîrstă dintre ele.

Curînd tînăra familie avu un fiu. Fiind un prost din generaţia cu ideea libertăţii în cap, tatăl şi-a botezat băiatul cu numele rar de Liveri[2]. Liveri, în vorbirea de zi cu zi Livka, a crescut derbedeu, dezvăluindu-şi de timpuriu aptitudinile multilaterale şi ieşite din comun. A început războiul. Livka a falsificat un an în metrică şi, avînd numai cincisprezece ani, a şters-o voluntar pe front. Agrafena Severinova, care era foarte bolnăvicioasă, n-a suportat această lovitură, a căzut la pat, de unde nu s-a mai ridicat şi a murit acum două ierni, cu puţin timp înainte de revoluţie.

S-a sfîrşit războiul. S-a întors Liveri. Cine-i dumnealui? Păi, e un sublocotenent-erou cu trei cruci şi, firește, e delegat-bolşevic bine lustruit de propaganda de pe front. Aţi auzit de „Fraţii pădureni"?

– Nu, scuzaţi-mă.

– Atunci n-are rost să vă mai povestesc. Se pierde o jumătate din frumuseţea istoriei. Dacă n-aţi auzit, n-are rost să vă tot uitaţi la şleaul acela. Căci prin ce este vestit şleaul? În timpul de faţă e vestit datorită partizanilor. Ce înseamnă partizanii? Sînt cadrele principale ale războiului civil. Pentru început, au participat la

1. În original, joc de cuvinte: patronimicul *Severinovna* conţine cuvîntul *sever* = nord (n.t.).
2. Forma rusească a numelui latinesc Liberius (n.t.).

crearea acestei forţe. Organizaţia politică ce şi-a asumat conducerea revoluţiei şi soldăţimea simplă care, după pierderea războiului, a refuzat să se mai supună vechii puteri. Din unirea acestor două lucruri a rezultat oştirea partizanilor. Alcătuirea acestor trupe este foarte pestriţă. Cei mai mulţi sînt ţărani mijlocaşi. Însă, alături de ei, întîlniţi pe cine vreţi şi pe cine nu vreţi. Sînt şi săraci, şi călugări răspopiţi, şi feciori de chiaburi care luptă împotriva taţilor lor. Sînt şi anarhişti în idei, şi coate-goale fără identitate, şi flăcăi buni de însurat, imbecili, alungaţi din gimnazii. Sînt prizonieri austro-germani, atraşi de promisiunea libertăţii şi a întoarcerii în patrie. Aşadar, o unitate a acestei armate care cuprinde mii de oameni şi care se numeşte „Fraţii pădureni" este comandată de tovarăşul Lesnîh, Livka, Liveri Averkievici, fiul lui Averki Stepanovici Mikuliţîn.

– Ce spuneţi?

– Ceea ce auziţi. Totuşi, să continuu. După moartea soţiei, Averki Stepanovici s-a recăsătorit. Noua lui soţie, Elena Proklovna, e o gimnazistă, luată de-a dreptul de pe băncile şcolii şi dusă la altar. E naivă din fire, dar naivă şi din calcul, tinerică, dar o şi face pe tinerica. Sub aceste înfăţişări ţîrîie, gîngureşte, o face pe neştiutoarea, pe prostuţa, pe ciocîrlia. De cum vă va vedea va începe să vă examineze. „În ce an s-a născut Suvorov?" „Enumeraţi-mi cazurile de egalitate a triunghiurilor." Şi se va bucura prinzîndu-vă cu mîţa-n sac şi făcîndu-vă de ruşine. Dar peste cîteva ceasuri o s-o vedeţi cu ochii dumneavoastră şi-mi veţi putea verifica descrierea.

„Dumnealui" are alte slăbiciuni: pipa şi slovenească gimnazială: „să te-ndoieşti nu face, dacă şi pentru că". Cîmpul lui de activitate trebuie să fie marea. În institut era la secţia de construcţii navale, lucru care i-a rămas în gesturi, în deprinderi. Nu poartă barbă, pipa nu şi-o scoate din gură zile întregi la rînd, vorbeşte cu jumătate de gură, amabil, fără grabă. Maxilarul de jos îi e ieşit în afară ca al oricărui fumător înrăit, ochii îi sînt cenuşii şi reci. Ah, mai că era să uit un amănunt: e eser, a fost alesul ţinutului în Adunarea Constituantă.

– E foarte important. Deci tatăl şi fiul sînt la cuţite? Sînt adversari politici?

– De formă, firească. Însă în realitate taigaua nu luptă cu Varîkinul. Totuşi, să continuu. Restul Tunţevilor,

cumnatele lui Averki Stepanovici, locuiesc şi astăzi în Iuriatin. Sînt fete bătrîne. S-au schimbat timpurile, s-au schimbat şi fetele.

Cea mai mare dintre cele nemăritate, Avdotia Severinovna, lucrează ca bibliotecară în sala de lectură a oraşului. E o domnişoară drăguţă, sprîncenată, timidă peste poate. Din nimic este gata să se înroşească precum bujorul. În sala de lectură e o linişte apăsătoare, de mormînt. Dă peste ea un guturai cronic, are o serie de vreo douăzeci de strănuturi şi numai ce-o vezi că, de ruşine, e gata să intre-n pămînt. Ce să-i faci? Nervii sînt de vină.

Mijlocia, Glafira Severinovna, e binecuvîntarea surorilor. O fată aprigă şi muncitoare. Nu strîmbă din nas la nici o muncă. După părerea tuturor, Lesnîh, şeful partizanilor, seamănă cu această mătuşă a lui. Abia ai apucat s-o vezi într-un artel de confecţii sau făcînd-o pe ciorăpăreasa. N-apuci să-ntorci capul şi vezi că-i frizeriţă. Aţi băgat de seamă că, la ieşirea din Iuriatin, ne ameninţa cu pumnul o femeie-acar? Na-ţi-o bună, m-am gîndit eu, Glafira s-a născut la calea ferată! Dar pare-se că nu era ea. Era prea în vîrstă.

Mezina, Simuşka, e crucea familiei, nenorocirea ei. E o fată învăţată, citită. S-a ocupat de filosofie, îi plăceau versurile. Şi în anii revoluţiei, sub influenţa entuziasmului general, a marşurilor pe străzi, a cuvîntărilor de la tribună printre pieţe, s-a sclintit, a căzut într-un fel de sminteală religioasă. De cum surorile ei pleacă la serviciu şi încuie uşa cu cheia în urma lor, ea sare pe fereastră şi-o porneşte pe străzi, dînd din mîini, adunînd spectatori şi prorocind cea de-a doua venire a lui Hristos, sfîrşitul lumii. Da, văd că m-am întrecut cu vorba şi staţia mi se-apropie. Dumneavoastră coborîţi la următoarea. Pregătiţi-vă.

După ce Anfim Efimovici coborî din tren, Antonina Aleksandrovna spuse:

– Nu ştiu ce părere ai tu, dar mie mi se pare că omul acesta ni l-a trimis soarta. Am impresia că va juca un rol benefic în existenţa noastră.

– E foarte posibil. Dar nu mă bucură faptul că eşti peste tot recunoscută datorită asemănării cu bunicul tău şi că de el oamenii îşi aduc încă atît de bine aminte. Chiar şi Strelnikov, de îndată ce am pomenit de Varîkino, mi-a

zis-o caustic: „Varîkino. Fabricile lui Krueger. Nu cumva sînteţi rude? Poate sînteţi moştenitorii?". Mă tem că aici vom fi mai la vedere decît în Moscova, de unde am fugit ca să putem trece nebăgaţi în seamă. Fireşte, acum nu mai putem face nimic. Cînd ţi se taie capul, nu plîngi că părul îţi era frumos. Însă e mai bine să nu te arăţi, să te ascunzi, să te prefaci mai modestă decît eşti. Am nişte presimţiri rele. Hai să-i trezim pe-ai noştri, să strîngem bagajele, să legăm curelele şi să ne pregătim de coborîre.

7

Pe peronul staţiei Torfianaia, Antonina Aleksandrovna număra a mia oară oamenii şi bagajele, pentru a se convinge că nu au uitat nimic în vagon. Simţea sub tălpi nisipul bătătorit al peronului, însă în acelaşi timp n-o părăsea nici senzaţia de spaimă că vor uita să coboare la timp. În urechi îi stăruia încă ţăcănitul trenului, deşi ochii o convingeau că acesta este oprit în dreptul ei şi că deja nu se mai mişcă de la peron. Aceste temeri nu o lăsau să vadă nimic, să audă sau să priceapă ceva.

Pasagerii care mergeau mai departe îşi luau rămas-bun de sus, din uşa vagonului. Ea nu-i auzea. Nu băgă de seamă că trenul a plecat şi a descoperit dispariţia lui abia după ce a văzut linia a doua, dincolo de care începea cîmpia verde, deasupra căreia plutea cerul albastru.

Clădirea staţiei era din piatră. În dreptul uşii, pe ambele laturi, erau două bănci. Călătorii de la Moscova, plecaţi de pe strada Sivţev, erau singurii pasageri coborîţi la Torfianaia. Lăsară bagajele jos şi se aşezară pe una dintre bănci.

Erau uimiţi de liniştea care domnea în gară, de pustietatea de aici şi de curăţenie. Li se părea un lucru neobişnuit faptul că nimeni nu se înghesuie şi nu înjură. Viaţa provinciei îndepărtate rămăsese aici în urma istoriei, întîrziase. Mai trebuia să treacă destul timp pînă avea să ajungă la sălbăticirea din capitale.

Gara se ascundea într-un crîng de mesteceni. Cînd trenul intrase în staţie, în vagoane se făcuse întuneric. Pe mîini şi pe feţe, pe nisipul umed al peronului, pe pămînt şi pe acoperişuri alunecau umbre mişcătoare aruncate de vîrfurile abia clătinate ale copacilor. Cîntecul

păsărilor era cît se poate de potrivit cu aerul proaspăt de aici. Niște triluri vădit sincere, trădîndu-și candoarea, răsunau în toată pădurea și o înțesau. Crîngul era tăiat de linia ferată și de un drumeag, umbrite la fel de crengile mari, pleoștite, ca niște mîneci largi, care ajung pînă-n pămînt.

Deodată Antoninei Aleksandrovna i se deschiseră ochii și urechile. Brusc, își dădu seama pe ce lume se află. Cîntecul sonor al păsărilor, curățenia acestui loc izolat din pădure, netulburarea liniștii revărsate peste tot. Avea în minte o frază gata pregătită: „Nu credeam că o să ajungem vii și nevătămați. Înțelegi, acest Strelnikov al tău ar fi putut să se arate mărinimos față de tine, dîndu-ți drumul, după care, prin telegraf, ar fi putut ordona să fim arestați la coborîre. Nu cred, dragul meu, în onestitatea lor. Totul e de ochii lumii". În locul acestor cuvinte prefabricate spuse altceva: „Ce splendoare!". Exclamația îi fusese smulsă din piept de priveliștea încîntătoare. Nu mai putu scoate o vorbă. O înecară lacrimile. Începu să plîngă în hohote.

Auzind plînsetele, din clădire ieși un bătrînel, șeful stației. Cu pași mici, se apropie de bancă, salută respectuos, ducîndu-și mîna la cozorocul șepcii roșii, și întrebă:

– Domnișoara are nevoie de niște picături calmante? Avem în trusa de prim-ajutor a gării.

– Nu-i nimic. Mulțumesc. Îi trece.

– Grijile de pe drum, neliniștea. Sînt lucruri firești, prin care trece oricine. În plus, căldura asta africană, rară prin locurile noastre. Și evenimentele din Iuriatin.

– Am văzut din tren incendiul.

– Înseamnă că sînteți din Rusia, dacă nu mă înșel.

– Din cetatea de piatră albă.

– Din Moscova? Atunci nu mă mai mir că nervii doamnei sînt zdruncinați. Așa-i că acolo n-a mai rămas piatră peste piatră?

– Exagerări. Dar, ce-i drept, am văzut destule. Iată, ea este fiica mea. Acolo e băiatul lor. Iar aceasta este tînăra noastră doică, Niușa.

– Vă salut. Vă salut. Îmi pare bine. Parțial, sînt încunoștiințat. Samdeviatov Anfim Efimovici mi-a dat telefon din stația Sakma. Doctorul Jivago din Moscova, împreună cu familia, rogu-te, zice, să-i ajutați în toate privințele. Deci dumneavoastră sînteți doctorul?

– Nu, doctorul Jivago este dumnealui, ginerele meu. Eu am altă specialitate, agricultura, sînt profesorul de agronomie Gromeko.

– Sînt vinovat, nu mi-am dat seama. Scuzaţi-mă. Sînt foarte bucuros să vă cunosc.

– Deci, judecînd după cuvintele dumneavoastră, îl cunoaşteţi pe Samdeviatov?

– Cum să nu-l cunosc pe vrăjitorul nostru? El e speranţa şi sprijinul nostru. Fără el, de mult am fi dat ortul popii. Da, îmi zice, ajută-i în toate privinţele. Am înţeles, îi zic. I-am promis. Aşa că, dacă aveţi nevoie, vă fac rost de-un cal sau de altceva. Unde aveţi de gînd să plecaţi?

– La Varîkino. E departe de aici?

– La Varîkino? Ah, şi nu-mi dădeam seama de cine-mi aminteşte fiica dumneavoastră. Şi mergeţi la Varîkino! Atunci totul se explică. Păi, eu şi Ivan Ernestovici am construit împreună calea ferată. Acum iau măsuri şi vă fac rost. Chem un om, găsesc o căruţă. Donat! Donat! Du lucrurile astea, cît mai stăm noi de vorbă, în sala de aşteptare. Şi cum facem rost de-un cal? Trage-o fugă, frăţioare, pînă la ceainărie, întreabă dacă nu s-ar putea. Parcă l-am văzut dimineaţă pe Vakh. Întreabă, poate n-o fi plecat. Spune-i că trebuie duşi la Varîkino patru oameni, aproape fără bagaje. Sînt veniţi de la drum. Du-te repede. Iar dumneavoastră, doamnă, vă dau un sfat prietenesc. În mod intenţionat nu vă întreb despre gradul de rudenie cu Ivan Ernestovici, însă aveţi grijă în privinţa aceasta. Nu vă deschideţi sufletul în faţa oricui. Vedeţi şi dumneavoastră de ce vremuri avem parte.

Auzind numele lui Vakh, cei veniţi se priviră miraţi unii pe alţii. Încă îşi mai aminteau istorisirile răposatei Anna Ivanovna despre legendarul fierar, care şi-a forjat intestine infailibile din fier şi alte asemenea născociri şi poveşti.

8

La Varîkino îi duse cu căruţa, la care avea înhămată o iapă cu mînz, un bătrîn urecheat, zburlit, alb ca un erete. La el toate erau albe din felurite pricini. Opincile lui noi nu apucaseră să se înnegrească de atîta purtat,

iar nădragii și cămașa se decoloraseră și se albiseră de prea multă întrebuințare.

În urma iepei albe, scăpărîndu-și picioarele subțiri, încă neîntărite, alerga un mînz negru ca pana corbului, ca noaptea, cu coama atît de cîrlionțată, încît semăna cu o jucărie de lemn sculptat.

Șezînd pe marginile căruței care se zgîlțîia la hopuri, călătorii se țineau de lătunoaie ca să nu cadă. Pacea le cuprinsese sufletele. Visul li se împlinise, se apropiau de ținta călătoriei. Ceasurile înserării, care urmaseră zilei splendide și însorite, întîrziau mărinimoase cu întunericul.

Drumul trecea cînd prin pădure, cînd prin poiene largi. Prin pădure, roțile se împiedicau de bușteni, zdruncinau căruța și-i făceau pe drumeți să se lovească unul de celălalt, să-și încovoaie spinările și să se încrunte. Însă, în locurile largi, unde însuși spațiul, îndemnat de deplinătatea sufletului său, își scotea pălăria din cap, călătorii își îndreptau spinările, se așezau mai bine, își scuturau capetele.

Locurile erau muntoase. Ca întotdeauna, munții aveau propria lor înfățișare, propria lor fizionomie. Se înălțau în depărtare ca niște umbre uriașe, care îi priveau în tăcere pe cei din căruță. Lumina îmbucurător de roz îi urma pe cîmpie, calmîndu-i și dîndu-le speranțe.

Le plăcea totul, totul îi uluia, dar cel mai mult le plăcea vorbăria vizitiului lor bătrîn și ciudat, în care urmele de forme arhaice, acum dispărute, cuvintele tătare și pronunția dialectală se amestecau cu ininteligibilități de invenție proprie.

Cînd mînzul rămînea în urmă, iapa se oprea și îl aștepta. Acesta venea din urmă, cu salturi slobode, împleticite. Cu pași neîndemînatici, semănați de picioarele lui strîmbe, venea spre căruță și, băgîndu-și capul pe sub hulube, sugea de la țîțele mamei lui.

– Totuși, nu înțeleg, striga Antonina Aleksandrovna spre soțul ei, clănțănindu-și dinții din pricina zdruncinăturilor, rostind cuvintele rar, pentru ca, la un hop neprevăzut, să nu-și muște limba. Oare-i posibil să fie același Vakh despre care ne povestea mama? Ei, ți-aduci aminte, felurite verzi și uscate. Un fierar, căruia i-au fost sfîrtecate intestinele într-o încăierare și și-a făcut altele. Într-un cuvînt, fierarul Vakh Pîntece de Fier. Știu și

singură că-s poveşti. Dar oare povestea să se refere la omul ăsta? Oare chiar el o fi?

– Fireşte că nu. În primul rînd, spui singură că-i o poveste, deci folclor. În al doilea rînd, acest folclor, chiar pe timpul mamei, după cum spunea şi ea, era vechi de vreo sută de ani. Dar de ce vorbeşti atît de tare? Bătrînul o să te audă şi o să se supere.

– Nu aude nimic, e cam surd. Şi chiar dacă aude, nu pricepe, pare cam ţicnit.

– Di, Fiodor Nefedîci! strigă bătrînul la iapă, cine ştie de ce atribuindu-i acesteia un nume masculin, ştiind prea bine, mai bine decît pasagerii, că e iapă. Ce zăduf de blestem! Ca-n nisipurile arăbeşti feciorii persieni! Di, diavol nepăscut. Cu tine vorbesc, ticălosule!

Brusc, începu să cînte nişte fragmente de ciastuşki[1] născocite de mult la fabricile de aici:

Bun-rămas, fabrică seacă,
Forjă neagră, bun-rămas,
Pîinea la stăpîn mi-i acră,
Mi-i sălcie apa-n iaz.
Lebăda la mal întruna
Lopăţeşte pe sub ea,
Nu de votcă-s beat acuma,
Vor recrut ca să mă dea.
Dar eu, Maşa, nu mi-s slab,
Maşa, eu nu mă prostesc:
Ai să vezi că în Seliab
Eu la toantă mă tocmesc.

– Di, iapă, de Domnu' uitată. Ia uitaţi-vă, oameni buni, ce mortăciune, ce bestie! Îi zici hai, ea-ţi zice stai. Ei, Fedia-Nefedia, cine te crede? Pădurea aiasta îi taigaua, sfîrşit nici că are. Colo puterea mare îi a norodului creştin, oho! Colo îi frăţia pădureană. Di, Fedia-Nefedia, drac şchiop, iară te-ai oprit!

Deodată se întoarse şi, privind-o drept în ochi pe Antonina Aleksandrovna, îi spuse:

– Tu-n' crieru' tău, fătucă, zîci că eu n-am sîmţît, nu te-am ghicit de unde eşti? Da' văd că eşti, fumeie, cam sacă la minte. Înghiţî-m-ar pămîntu', dacă nu mi-am dat

1. *Ciastuşki* (sg. *ciastuşka*) – specie folclorică scurtă, oarecum asemănătoare cu strigăturile româneşti (n.t.).

sama! Mi-am dat sama! Nu-mi vine să-mi cred boambelor, eşti leit Grigov! (Pentru bătrîn „boambele" erau ochii, iar Grigov – Krueger). Nu cumva-i eşti nepoată? Eu să n-am ochi pentru Grigov? Da' eu la el zîlili mi le-am ţînut şi făr' di dinţi am rămas. În tăti locurili şi la mari cinsti! Şî la tirasament, şî la schilărie, şî la grajd. Di, mişcă! Iar s-o oprit, gloaba! 'Tu-ţi îngerii tăi din Chitai, n-auzi ce-ţi zîc. Tu-ţî închipui dacî nu cumva Vakh aista nu-i tot unu' cu fieraru'. Şî sacă eşti la minti, maicî, chiar dacă eşti frum'şîcă, cucoană adicătelea, da' eşti proastă. Vakh aceala a' tău, Postanogov îi zîce. Postanogov Pîntece de Fier s-o bagat în pămînt cam di v'o juma' di sută di ani. Iară eu, pe din dos, îs Mehonoşîn. Numili-i la fel, da' la familie ni diosăbim. Îi Mărie, da' vezi că-i altî pălărie.

Încetul cu încetul, bătrînul le povesti, cu cuvintele lui, tot ce ştiau deja de la Samdeviatov despre familia Mikuliţîn. Lui îi zicea Mikulici, iar ei Mikulicina. Soţiei actuale a administratorului îi zicea „de-a doua", iar despre „prima, răposata", spunea că a fost o femeie dulce ca mierea, un heruvim alb. Cînd ajunse cu vorba pînă la conducătorul de partizani, Liveri, şi află că slava acestuia nu s-a împînzit pînă la Moscova şi că acolo nu se ştie nimic despre fraţii pădureni, acest lucru i se păru neverosimil:

– N-or auzit? Di tovarăşu' Pădurean[1] n-or auzit? Îngeri din Chitai, da' Moscova di ci mai are urechi?

Începuse să se însereze. Înaintea căruţei, lungindu-se din ce în ce mai mult, alergau umbrele pasagerilor. Străbăteau acum un spaţiu larg, pustiu. Ici-colo, în smocuri singuratice cu bucheţele de flori în vîrfuri, creşteau tulpiniţe lemnoase, înalte de lobodă, scaieţi, pufuliţe. Luminate de jos, de la pămînt, de razele asfinţitului, acestea creşteau ca nişte fantome, ca nişte foişoare rare, imobile, amplasate în cîmpie pentru pază.

Foarte departe, la capătul ei, lunca se sprijinea într-un deal transversal. Acesta se înălţa de-a curmezişul drumului ca un zid, dincolo de care se putea presupune

1. *Pădurean* – în original *Lesnoi*, derivat de la *Lesnîh*, pseudonimul de revoluţionar al personajului, pe care, sub această formă (*Pădurean*) îl vom întîlni şi în continuare în text (n.t.).

existența unei rîpe sau a unei albii de pîrău. În locul acela cerul părea împrejmuit cu un gard, spre poarta căruia ducea drumeagul.

În vîrful povîrnișului se vedea o casă fără etaj, albă, lunguiață.

– Vezi turla de pe deal? întrebă Vakh. Acolo-i Mikulici a' tău și Mikulișna. Iar supt ei îi o rîpă, la care-i zice Șutma.

Se auziră, unul după altul, două focuri de armă, rostogolindu-se dintr-acolo și fărîmițîndu-se în ecouri din ce în ce mai numeroase.

– Ce-i asta? Nu cumva sînt partizanii, moșule? Nu cumva trag în noi?

– Aibă-vă Hristos în pază! Care partizani? Stepanîci sparie lupii în Șutma.

9

Prima întîlnire a călătorilor cu amfitrionii avu loc în curtea casei directorului. Se jucă o scenă obositoare, mai întîi tăcută, apoi zgomotoasă, incoerentă și derutantă.

Elena Proklovna traversa curtea, întorcîndu-se din pădure, după plimbarea de seară. Razele soarelui asfințit se țînuseră în pădure pe urmele ei, întinzîndu-se de la un copac la altul, avînd aproape aceeași culoare cu a părului ei auriu. Elena Proklovna era îmbrăcată în haine subțiri, de vară. Se îmbujorase la față și se ștergea cu batista. Gîtul dezgolit i-l înconjura firul elastic, de care se ținea pălăria de paie alunecată pe spate.

Din partea opusă, venea spre casă soțul ei, care ieșise din rîpă și avea de gînd să se ocupe imediat cu curățatul țevilor fumegînde ale armei, întrucît, atunci cînd trăsese, remarcase niște rateuri.

Deodată, ca din senin, pe pavajul aleii din curte își făcu apariția, huruind, căruța lui Vakh, care le aducea un cadou neașteptat.

Foarte curînd, coborînd din căruță împreună cu ceilalți pasageri, Aleksandr Aleksandrovici le oferi primele explicații încurcate, ba scoțîndu-și, ba punîndu-și la loc căciula în timpul discursului.

Timp de cîteva clipe ținu încremenirea reală, deloc falsă a amfitrionilor puși în mare încurcătură și jena neprefăcută, sinceră a nefericiților oaspeți, care erau cît se poate

de ruşinaţi. Situaţia nu trebuia explicată, o înţelegeau nu numai participanţii, la care se mai adăugau Vakh, Nişa şi Şurocika. Senzaţia de stinghereală se transmitea şi iepei, şi mînzului, şi razelor aurii de soare, şi ţînţarilor care roiau împrejurul Elenei Proklovna, aşezîndu-i-se pe faţă şi pe gît.

– Nu înţeleg, rupse, în sfîrşit, tăcerea Averki Stepanovici. Nu înţeleg nimic şi n-o să înţeleg niciodată. Păi, ce-i aici la noi? E sudul, cu albii şi cu guberniile care nu suferă de foame? De ce tocmai la noi v-aţi gîndit, ce v-a dat ghes să veniţi tocmai aici?

– Nu vă daţi seama ce răspundere puneţi pe umerii lui Averki Stepanovici?

– Lenocika, nu mă întrerupe. Da, chiar aşa. Are dreptate. V-aţi gîndit ce povară înseamnă asta pentru mine?

– Doamne-Dumnezeule! Nu ne-aţi înţeles. Despre ce-i vorba? Despre foarte puţin. Nu atentăm cîtuşi de puţin la dumneavoastră, la tihna dumneavoastră. N-avem nevoie decît de un colţişor într-o clădire pustie, dărăpănată. De-o palmă de pămînt necultivat, ca să semănăm nişte legume. Şi de-o căruţă de lemne din pădure atunci cînd nu ne vede nimeni. Oare-i chiar atît de mult, oare-i chiar un atentat?

– Da, dar lumea e mare. Ce legătură au toate acestea cu noi? De ce tocmai nouă ni se oferă o asemenea onoare? De ce nu v-aţi gîndit la alţii?

– Ştiam cîte ceva despre dumneavoastră şi speram că şi dumneavoastră aţi auzit de noi. Că nu vă sîntem străini şi că nu o să ajungem printre străini.

– A, deci de Krueger e vorba, de faptul că îi sînteţi rude? Păi, cum de-aveţi curajul să mai rostiţi asemenea vorbe în timpurile pe care le trăim?

Averki Stepanovici era un bărbat cu faţa regulată, cu părul pieptănat pe spate, care călca apăsat şi, vara, îşi încingea peste cămaşa căzăcească un şnur cu ciucuri la capete. Altădată asemenea oameni o făceau pe uşkuinicii[1], iar în timpurile mai noi tot ei au profilat tipul studentului etern, al profesorului gînditor.

---

1. *Uşkuinici* – oameni liberi, tocmiţi ca mercenari de boierii şi negustorii din Novgorod (secolele XIV-XV) pentru incursiuni de pradă şi comerţ pe fluviile Volga şi Kama (n.t.).

Averki Stepanovici îşi dedicase tinereţea mişcării de eliberare, revoluţiei, şi nu se temuse decît că nu va trăi destul ca s-o vadă cu ochii lui, că, dezlănţuindu-se, aceasta, prin moderaţia ei, nu-i va satisface rîvna radicală şi sîngeroasă. Şi iată că această revoluţie a venit, a întors cu susul în jos pînă şi cele mai curajoase aşteptări ale lui, iar el, înnăscut şi permanent iubitor al muncitorilor, unul dintre primii fondatori ai comitetului sindical şi ai controlului obştesc la „Sviatogor Bogatîr", s-a pomenit tras pe sfoară, evitat, în orăşelul pustiu, din care fugiseră toţi muncitorii care, aici, erau parţial de partea menşevicilor. Şi acum această absurditate, aceşti moştenitori ai lui Krueger i se păreau o bătaie de joc a destinului, un renghi pus la cale ca să umple paharul răbdării lui.

– Nu, astea-s cai verzi pe pereţi. Totul e de neînţeles. Nu pricepeţi în ce primejdie mă băgaţi şi în ce situaţie mă puneţi? Poate că mi-oi fi ieşit într-adevăr din minţi. Nu înţeleg, nu înţeleg nimic şi n-o să înţeleg niciodată.

– Nu înţelegeţi că, şi fără dumneavoastră, stăm pe un adevărat vulcan?

– Stai, Lenocika. Soţia mea are dreptate. Ne era greu şi fără dumneavoastră. O viaţă de cîine, o viaţă de nebuni. Tot timpul sîntem între două focuri, n-avem nici o ieşire. Unii îmi scot ochii că feciorul mi-i prea roşu, că-i bolşevic, că-l iubeşte poporul. Altora nu le place că eu însumi am fost ales în Adunarea Constituantă. Nimănui nu-i poţi face pe plac, aşa că nu-ţi mai rămîne decît să te tăvăleşti în noroi. Iar acum mai apăreţi şi dumneavoastră. Mare bucurie cînd or să mă împuşte din pricina dumneavoastră!

– Cum puteţi vorbi aşa? Veniţi-vă în fire! Pentru numele lui Dumnezeu!

După cîtva timp, trecînd de la furie la îngăduinţă, Mikuliţîn le spuse:

– Ei, am lătrat destul în curte. Ne-ajunge. Putem continua şi în casă. Firește, nu văd nimic bun în viitor, dar s-o lăsăm moartă, n-are rost să încercăm să ghicim ce ne aşteaptă. Totuşi, nu sîntem ieniceri, nici lifte păgîne. N-o să vă lăsăm în pădure să vă mănînce Mihail Potapîci[1].

1. *Mihail Potapîci* – unul dintre numele proprii ale ursului în basmele populare ruseşti (n.t.).

Lenok, cred că-i bine să-i instalăm în camera cu palmieri, alături de cabinet. Pe urmă o să mai discutăm, o să vedem unde-or să stea, cred că o să-i plasăm totuşi în parc. Poftiţi în casă. Faceţi-ne onoarea. Vakh, du bagajele înăuntru. Ajută-i pe drumeţi.

Îndeplinind porunca, Vakh oftă:

– Sfîntă Născătoare! Ce de-a lucruri au oamenii iştia. Numa' nişte boccele. Nici un giamantan!

10

Se lăsa noaptea rece. Călătorii se spălară. Femeile se ocupară de aranjarea sălaşului pentru noapte în camera ce li se pusese la dispoziţie. Şurocika, obişnuit în mod inconştient că rostirile lui în limba copilărească îi încîntă pe cei mari şi adaptîndu-se acestei preferinţe, începuse şi acum să flecărească intens, se simţea stingherit de această dată. Astăzi sporovăiala lui nu avea succes, nimeni nu-i acorda atenţie. Era nemulţumit că nu fusese luat în casă mînzul cel negru, iar cînd strigară la el ca să se potolească, băieţelul începu să plîngă, temîndu-se ca nu cumva, fiindcă a fost copil rău şi neascultător, să fie trimis înapoi la magazinul de copii, de unde, îşi închipuia el, fusese dus acasă la părinţii lui de îndată ce văzuse lumina zilei. Spaima sinceră şi-o exprima foarte sonor, dar absurdităţile lui simpatice nu aveau nici un efect asupra celor din jur. Jenaţi de faptul că se află într-o casă străină, cei mari se mişcau mai iute ca de obicei şi erau cufundaţi în grijile lor tăcute. Şurocika se supărase şi se fandosea, cum zic doicile. I se dădu să mănînce şi îl culcară cu greu. În sfîrşit, adormi. Pe Niuşa o luă ca s-o hrănească şi s-o iniţieze în tainele casei Ustinia, servitoarea Mikuliţînilor. Antonina Aleksandrovna şi bărbaţii fură invitaţi la ceaiul de seară.

Aleksandr Aleksandrovici şi Iuri Andreevici cerură permisiunea să lipsească de la masă cîteva clipe şi ieşiră în verandă, ca să respire aer curat.

– Ce multe stele! exclamă Aleksandr Aleksandrovici.

Era întuneric. Aflaţi la doi paşi pe verandă, socrul şi ginerele nu se vedeau unul pe celălalt. Iar din spate, de după colţul casei, cădea lumina lămpii din casă, prelungindu-se pînă în rîpă. În dîra ei de lumină se vedeau,

zgribuliți de frig, copacii și alte obiecte neclare. Fanta de lumină nu-i cuprindea pe cei doi, ci îngroșa și mai mult întunericul dimprejurul lor.

– Mîine va trebui să vedem de cu dimineață clădirea unde are de gînd să ne instaleze și, dacă poate fi locuită, să ne apucăm imediat s-o reparăm. În timp ce ne punem colțișorul în ordine, solul se reface, pămîntul se încălzește. Atunci, fără să pierdem o clipă, trebuie să ne apucăm de straturi. Mi s-a părut că în timpul discuției ne-a promis că ne dă niște cartofi de sămînță.

– Ne-a promis, ne-a promis. Și alte semințe. Am auzit cu urechile mele. Iar colțul pe care ni-l oferă l-am văzut din mers, cînd traversam parcul. Știi unde e? E partea din spate a conacului, năpădită de urzici. Odăile lipite de clădire sînt din lemn, însă conacul e din piatră. V-am arătat din căruță, mai ținești minte? Acolo m-aș apuca să fac și straturile. După cîte mi se pare, acolo e-o fostă grădină de flori. Așa mi s-a părut de departe. Poate că greșesc. Aleile trebuie să le lăsăm deoparte, să le evităm, însă pămîntul vechilor straturi trebuie să fie gras, bogat în gunoi.

– Vedem mîine. Nu știu. Țărîna trebuie să se fi întărit din pricina ierbii și o fi fiind ca piatra. Desigur că în preajma conacului a fost o grădină de legume. Poate că lotul s-a păstrat și nu-l cultivă nimeni. Toate astea le lămurim mîine. Dimineața încă mai dă înghețul. Noaptea va fi cu siguranță geroasă. Ce noroc că am ajuns! Putem să ne felicităm. E bine aici. Îmi place.

– Sînt niște oameni foarte plăcuți. Mai ales el. Ea e puțin fandosită. Nu-i mulțumită de sine, nu-i place ceva în propria ei persoană. De aici această vorbărie insistentă, această flecăreală prefăcută. Parcă se grăbește să devieze atenția de la înfățișarea ei exterioară, ca să prevină o impresie neconvenabilă. Tot un semn prefăcut de neatenție e și faptul că uită să-și scoată pălăria, purtînd-o pe umeri.

– Să mergem totuși înăuntru. Am stat prea mult. Nu-i prea frumos din partea noastră.

În drum spre sufrageria luminată, unde, împrejurul unei mese rotunde ședeau lîngă samovar și beau ceaiuri amfitrionii și Antonina Aleksandrovna, ginerele și socrul trecură prin cabinetul cufundat în întuneric al directorului.

Fereastra cabinetului, cît un perete de mare, se ridica deasupra rîpei. De la fereastră, după cît izbutise doctorul să vadă la început, cînd încă mai era lumină, se deschidea priveliştea pînă departe, dincolo de rîpă, spre cîmpia pe care o traversase în căruţa lui Vakh. Lîngă fereastră era o masă, lungă şi ea cît peretele, locul de muncă al unui proiectant sau desenator. Pe masă, pusă de-a lungul, era o armă de vînătoare, care lăsa libere marginile din dreapta şi din stînga, acoperind astfel lăţimea mesei.

Acum, trecînd prin cabinet, Iuri Andreevici remarcă iarăşi cu invidie fereastra cu priveliştea ei largă, dimensiunile şi poziţia mesei, ca şi spaţiul mare, frumos mobilat al încăperii. Acesta fu primul lucru pe care, exclamativ, Iuri Andreevici i-l spuse amfitrionului cînd, împreună cu Aleksandr Aleksandrovici, se apropie de masa de ceai din sufragerie.

– Ce locuri frumoase sînt aici! Şi ce cabinet excelent aveţi, care te cheamă la lucru, te inspiră.

– Să vă torn în pahar sau în ceaşcă? Şi cum vă place: slab sau tare?

– Ia te uită, Iurocika, ce stetoscop a meşterit fiul lui Averki Stepanovici cînd era mic.

– Nici pînă acum nu a crescut, nu s-a maturizat, deşi a cucerit regiune după regiune pentru Puterea Sovietică, luptînd împotriva Komuci-ului.

– Cum aţi spus?

– Komuci.

– Ce înseamnă asta?

– E armata guvernului Siberiei, care este pentru reinstaurarea puterii Adunării Constituante.

– Toată ziua am auzit numai laude la adresa fiului dumneavoastră. Aveţi tot dreptul să vă mîndriţi cu el.

– Aceste vederi din Urali sînt duble, stereoscopice şi tot el le-a făcut, fotografiindu-le cu un obiectiv meşterit de el.

– Lipiile sînt cu zaharină? Biscuiţii sînt grozavi.

– Cum puteţi vorbi aşa? De unde zaharină în fundul ăsta de lume? Ce zaharină? E zahărul cel mai cinstit. Păi, v-am pus din zaharniţă. Chiar n-aţi băgat de seamă?

– Da, într-adevăr. Mă uitam la fotografii. Şi mi se pare mie sau ceaiul e natural?

– Cu floare. Se înţelege.

– De unde aţi făcut rost?

– De pe o faţă de masă care se întinde singură. De la o cunoştinţă. Un activist contemporan. Cu convingeri foarte de stînga. Reprezentantul oficial al sovietului economic de la gubernie. De la noi cară la oraş lemne, iar nouă, pentru că ne cunoaşte, ne aduce crupe, unt, făină. Siverka (aşa îi spunea ea soţului), Siverka, dă-mi, te rog, zaharniţa. Iar acum aş vrea să aflu de la dumneavoastră în ce an a murit Griboedov.

– S-a născut, mi se pare, în o mie şapte sute nouăzeci şi cinci. Dar cînd a fost ucis nu ştiu precis.

– Mai luaţi ceai.

– Nu, mulţumesc.

– Şi acum altă problemă. Spuneţi-mi cînd şi între ce ţări a fost încheiată pacea de la Nimwegen?

– Nu-i mai chinui, Lenocika. Lasă-i pe oameni să-şi vină în fire după atîta drum.

– Acum iată ce-aş vrea să-mi spuneţi. De cîte feluri sînt lupele şi în care cazuri se obţin imagini reale, răsturnate, drepte şi false?

– De unde aveţi atîtea cunoştinţe din domeniul fizicii?

– Am avut la Iuriatin un profesor excelent de matematică. Preda la ambele gimnazii, la cel de băieţi şi la noi. Ah, cum explica, cum explica! Ca un zeu. Uneori ne dădea de-a dreptul mură-n gură Antipov. Era căsătorit cu o profesoară tot de aici. Fetele erau înnebunite după el, toate îl iubeau. A plecat voluntar la război şi nu s-a mai întors, a fost ucis. Se zice că biciul lui Dumnezeu şi răzbunarea cerească, acest comisar Strelnikov, n-ar fi decît Antipov, sculat din morţi. Fireşte că-i o legendă. Nu prea seamănă. Dar cine ştie? Totul e posibil. Încă o ceşcuţă?

Partea a IX-a

VARÎKINO

1

În iarnă, cînd avea mai mult timp, Iuri Andreevici începu să țină un fel de jurnal. Iată ce își nota:

„Ce des, astă-vară, voiam să spun împreună cu Tiutcev[1]:

Ce vară, vară-ncîntătoare!
Ce anotimp sublim, divin!
Și-ntreb: prin ce minune care
Ni-i dăruită din senin?

Ce fericire să muncești pentru tine și pentru familia ta, din zori și pînă-n amurg, să repari acoperișul, să lucrezi pămîntul, să-ți creezi propria ta lume, asemenea lui Robinson, imitîndu-l pe Ziditor în facerea lumii, după nașterea datorată mamei tale renăscîndu-te singur, mereu-mereu, pe lume!

Cîte gînduri îți trec prin conștiință, cîte lucruri noi îți trec prin minte, în timp ce mîinile îți sînt ocupate cu munca mușchilor, fizică, brută sau cu dulgheria; cît timp îți pui probleme inteligente, fizic rezolvabile, care, pentru că le-ai îndeplinit, te răsplătesc cu bucurie și noroc; cît timp șase ore la rînd cioplești ceva cu toporul sau sapi pămîntul sub cerul liber, care te frige cu respirația lui binefăcătoare. Și faptul că aceste gînduri, presupuneri, aprecieri nu sînt puse pe hîrtie, ci sînt uitate în toată trecătoarea lor efemeritate, nu e o pierdere, ci un cîștig. Orășean schimnic, care-ți biciuiești nervii căzuți și imaginația cu cafea tare și tutun, nu știi narcoticul cel mai tare, care constă din nevoia francă și sănătatea de fier.

Nu merg mai departe de cele spuse, nu propovăduiesc simplitatea tolstoiană și întoarcerea la pămînt, nu

---

1. *Fiodor Ivanovici Tiutcev* (1803-1873) – poet important, fără de care, spunea Lev Tolstoi, „nu se poate trăi" (n.t.).

inventez corecţii personale pentru socialism, în problema agrară. Constat doar faptul şi nu ridic la rangul de sistem soarta noastră care întîmplător ne-a adus aici. Exemplul nostru este discutabil şi nu poate impune o concluzie. Gospodăria noastră este prea compozită. Prin munca mîinilor noastre obţinem numai o mică parte din cele trebuincioase, adică rezervele de legume şi cartofi. Restul provine din altă sursă.

Nu avem un drept legal asupra pămîntului pe care îl lucrăm. Acest lucru este în mod abuziv tăinuit faţă de evidenţa decretată de puterea guvernamentală. Tăierile noastre din pădure înseamnă furt, care nu este scuzabil prin faptul că furăm din buzunarul statului, care mai înainte a fost al lui Krueger. Ne acoperă toleranţa lui Mikuliţîn care trăieşte aproximativ prin aceleaşi mijloace, ne salvează distanţele, îndepărtarea de oraş, unde, din fericire, încă nu se ştie nimic de isprăvile noastre.

Am renunţat la medicină şi trec sub tăcere faptul că sînt medic, ca să nu-mi îngrădesc libertatea. Însă mereu cîte un suflet bun, aflat la capătul lumii, află că la Varîkino s-a stabilit un doctor şi, cale de treizeci de verste, vine după un sfat, aducînd ba o găină, ba nişte ouă, ba un căuş de unt sau mai ştiu eu ce. Oricît aş încerca să evit onorariile, nu pot scăpa de ele, pentru că oamenii nu cred în eficienţa sfaturilor neplătite, primite gratis. Deci practica medicală îmi mai aduce cîte ceva. Însă principalul nostru sprijin, ca şi al lui Mikuliţîn, este Samdeviatov.

Este incredibil cîte contrarii încap în acest om. Este sincer de partea revoluţiei şi merită întru totul încrederea pe care i-a acordat-o Sovietul Orăşenesc din Iuriatin. Avînd atîtea împuterniciri, ar fi putut să rechiziţioneze şi să care de-aici tot lemnul din pădure, fără să ne ceară părerea nouă sau lui Mikuliţîn, iar noi n-am fi zis nici pîs. Pe de altă parte, dacă ar fi avut chef să fure statul, ar fi putut pune în buzunar ce şi cît vrea, tot fără să-l ia nimeni la întrebări. N-are cu cine împărţi şi nu-i obligat să dea nimănui ciubuc. Atunci ce-l face să se îngrijească de noi, să-l ajute pe Mikuliţîn şi să-i sprijine pe oamenii din tot ţinutul, cum ar fi, de pildă, şeful de gară din Torfianaia? E tot timpul pe drumuri, face rost mereu de cîte ceva şi ne aduce, tîlcuieşte şi analizează la fel de

bine şi *Demonii* lui Dostoievski, şi Manifestul Comunist, relatîndu-le la fel de captivant şi, mi se pare, dacă nu şi-ar complica atît de inutil şi de haotic viaţa, ar muri de plictiseală".

2

Puţin mai tîrziu, doctorul îşi notă:

„Ne-am instalat în partea din spate a conacului, în două camere clădite din bîrne, pe care, pe cînd Anna Ivanovna era copil, Krueger le destinase servitorilor mai selecţi, croitoresei, intendentei şi fostei doici.

Odăile sînt destul de dărăpănate. Noi le-am reparat destul de repede. Cu ajutorul unor oameni pricepuţi, am refăcut soba care încălzeşte ambele camere. Cu noua distribuţie a fumurilor, soba dă mai multă căldură.

În acest colţ de parc, urmele fostului aranjament au dispărut sub vegetaţia care acoperă totul. Acum, iarna, cînd toată preajma a murit şi viul nu mai acoperă neviul, liniile de altădată apar mai clar.

Am avut noroc. Toamna a fost uscată şi caldă. Am apucat să scoatem cartofii înainte de primele ploi şi îngheţuri. După ce i-am restituit lui Mikuliţîn cartofii de sămînţă, ne-au mai rămas cam vreo douăzeci de saci, pe care i-am deşertat în despărţitura principală a pivniţei, acoperindu-i cu fîn şi pături rupte. Tot în pivniţă am coborît două butoaie cu castraveţi puşi la murat de Tonia şi încă două butoaie cu varză murată. Varza proaspătă am atîrnat-o pe stîlpii de susţinere, legînd căpăţînile cîte două. Morcovii i-am îngropat în nisip uscat.

Tot în nisip am pus la păstrare o cantitate suficientă de ridichi, sfeclă şi napi, iar în casă avem o mulţime de mazăre şi bobi. Lemnele din hambar, gata tăiate, ne ajung pînă la primăvară. Iarna, îmi place răsuflarea caldă a pivniţei, care îţi umple nările cu mirosul de rădăcini, pămînt şi zăpadă de cum ridici capacul în pragul zorilor, care iarna clipocesc devreme, şi cobori treptele cu lumînarea în mînă.

Cînd ieşi din grajd, ziua încă nu a început. Scîrţîi o uşă sau strănuţi fără să vrei sau, pur şi simplu, zăpada îţi scîrţîie sub picioare şi, din cîte-un strat îndepărtat,

din zăpada căruia răsar coceni de varză, o zbughesc şi o iau la sănătoasa iepurii, ale căror urme presară neaua în lung şi în lat. Şi în împrejurimi, unul după altul, încep să latre cîinii şi nu se potolesc decît cu mare greutate. Ultimii cocoşi au cîntat mai devreme, de-acum nu mai au cum cînta. Şi începe să se lumineze.

În afara urmelor de iepuri, imensa vale înzăpezită este traversată de amprentele lăsate de rîşi, gropiţă lîngă gropiţă, care se întind ca nişte fire de tort frumos împletite. Rîsul merge ca pisica, labă după labă, făcînd, cum se spune, drumuri de multe verste într-o singură noapte.

Împotriva lor oamenii pun capcane, care prin partea locului sînt numite laţuri. În locul rîşilor, în capcane se prind sărmanii iepuri, pe care oamenii îi găsesc îngheţaţi bocnă şi pe jumătate acoperiţi de zăpadă.

La început, în timpul primăverii şi verii, ne-a fost foarte greu. Eram la căpătul puterilor. Acum, în serile acestea de iarnă, ne odihnim. Datorită lui Anfim, care ne aprovizionează cu petrol, ne adunăm împrejurul lămpii. Femeile cos sau împletesc, eu sau Aleksandr Aleksandrovici citim cu glas tare. Focul în sobă este aprins şi eu, ca specialist recunoscut în materie, am grijă de el, închid capacul la vreme ca să nu se irosească fierbinţeala. Dacă vreun tăciune nears întîrzie focul, îl iau aşa fumegînd, fug cu el pînă în prag şi-l arunc departe în zăpadă. Împrăştiind scîntei, tăciunele zboară prin aer ca o făclie aprinsă, luminînd parcul adormit, dreptunghiurile pajiştilor, sfîrîie şi se stinge după ce cade într-un troian.

Citim la nesfîrşit *Război şi pace*, *Evgheni Oneghin* şi toate poemele, citim în traducere rusă *Roşu şi Negru* de Stendhal, *Istoria celor două oraşe* de Dickens şi scurtele povestiri ale lui Kleist".

3

În pragul primăverii, doctorul îşi notă:

„Mi se pare că Tonia e însărcinată. I-am spus. Ea e de altă părere, însă eu n-am nici o îndoială. Pînă la apariţia unor simptome sigure, nu mă pot înşela cele precedente, mai dificil de observat.

Faţa femeii se schimbă. N-aş zice că se face mai urîtă. Însă înfăţişarea exterioară, care mai înainte era în cîmpul ei de observaţie, îi scapă acum de sub control. Pune stăpînire de-acum pe ea acel viitor, care va ieşi din fiinţa ei şi care nu va mai fi ea însăşi. Această ieşire a înfăţişării femeii de sub control se manifestă sub forma dezorientării fizice, datorită căreia faţa îşi pierde culoarea, pielea i se aspreşte şi ochii încep să strălucească altfel decît ar vrea ea, de parcă ea n-a fost în stare să stăpînească aceste transformări şi a renunţat să se mai îngrijească.

Eu şi cu Tonia nu ne-am îndepărtat niciodată unul de celălalt. Dar acest an de muncă ne-a apropiat şi mai mult. Am văzut cît de dibace, puternică şi neobosită este Tonia, cît de inteligent îşi alege muncile, pentru ca, trecînd de la una la alta, să piardă cît mai puţin timp.

Mi s-a părut întotdeauna că fiecare concepţie este imaculată, că în dogma Născătoarei de Dumnezeu este exprimată ideea generală a maternităţii.

Fiecare femeie care naşte este marcată de aceeaşi amprentă a singurătăţii, părăsirii, lipsei de ocrotire. Bărbatul este pînă într-atîta de străin în această clipă capitală, încît s-ar zice că nici la început n-a avut nici o treabă şi totul a picat parcă din cer.

Femeia aduce singură urmaşii pe lume, singură se retrage cu pruncul în planul al doilea al existenţei, unde e mai linişte şi unde poate fi, fără teamă, instalat leagănul. Singură, în tăcută smerenie, îşi hrăneşte şi îşi creşte copilul.

Născătoarea de Dumnezeu este îndemnată: «Roagă-te cu sîrg Fiului şi Dumnezeului Tău». Ei i se pun pe buze frînturi de psalm: «Şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu, Că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile»[1]. Ea este cea care spune despre pruncul ei că o va preamări («Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic»[2]), că el este slava ei. La fel poate spune orice femeie. Dumnezeul ei este în copil. Mamele oamenilor mari ar trebui să cunoască acest sentiment. Dar absolut toate mamele sînt mamele unor oameni mari şi nu e vina lor că mai apoi viaţa le înşală".

1. *Luca*, I, 47-48 (n.t.).
2. *Luca*, I, 49 (n.t.).

4

„Recitim la nesfîrşit *Evgheni Oneghin* şi poemele. Ieri a trecut pe la noi Anfim, care ne-a adus o mulţime de daruri. Ne delectăm, ne luminăm cu ele. Discuţii interminabile despre artă.

Vechea mea idee că arta nu e denumirea unei categorii sau a unui domeniu, care acoperă o infinitate de noţiuni şi fenomene ramificate, ci că, dimpotrivă, e ceva îngust şi concentrat, numele unui principiu care intră în componenţa operei de artă, denumirea forţei utilizate în aceasta sau a adevărului pus în lumină. Niciodată arta nu mi s-a părut obiectul formei, nici cealaltă faţă a ei, ci mai degrabă o parte tainică şi ascunsă a conţinutului. Pentru mine toate acestea sînt clare ca lumina zilei, le simt cu toate fibrele, dar cum aş putea exprima această idee?

Operele vorbesc prin multe: prin teme, situaţii, subiecte, eroi. Dar cel mai mult vorbesc prin prezenţa artei conţinute în ele. Prezenţa artei în paginile romanului *Crimă şi pedeapsă* cutremură mai profund decît crima lui Raskolnikov.

Arta primitivă, cea egipteană, grecească, a noastră, probabil, una şi aceeaşi artă care, timp de atîtea secole, se defineşte prin numărul singular. E o idee, o afirmaţie despre viaţă, care, datorită amplitudinii ei atotcuprinzătoare, nu poate fi divizată şi, cînd o picătură din această forţă intră în componenţa unui aliaj mai complex, ponderea artei depăşeşte importanţa restului şi se dovedeşte a fi esenţa, sufletul şi fundamentul reprezentării."

5

„Sînt puţin răcit, tuşesc şi cred că am un pic de febră. Toată ziua mi-am simţit răsuflarea tăiată undeva lîngă laringe, oprindu-mi-se ca un nod în gîtlej. Nu-i a bine. De vină-i aorta. Primele semne ale eredităţii venite dinspre biata mama, care toată viaţa a fost cardiacă. Oare chiar să fie adevărat? La vîrsta mea? În acest caz, nu voi mai face mult timp umbră pămîntului.

În cameră miroase a oxid de carbon. Miroase a rufe călcate. Femeile calcă şi mereu, din soba neîncălzită bine,

iau jar şi-l pun în fierul de călcat, clănţănindu-i capacul. Zgomotul îmi aduce aminte de ceva. Dar nu-mi pot aminti cu precizie. Boala mă face să uit.

De bucurie că Anfim ne-a adus săpun gras, femeile au desfăşurat o spălare generală a rufelor, iar Şurocika a rămas nesupravegheat două zile. Cînd scriu, se bagă sub masă, se aşază pe stinghia dintre picioarele acesteia şi, imitîndu-l pe Anfim, care, de fiecare dată cînd vine, îl trage cu sania, îşi închipuie că mă duce el cu sania.

După ce mă însănătoşesc, va trebui să merg în oraş, să citesc cîte ceva despre etnografia şi istoria ţinutului. Am dormit rău. Am avut un vis confuz, unul dintre cele pe care le uiţi imediat după ce te trezeşti. Mi-a zburat prin minte şi nu-mi amintesc decît din ce pricină m-am trezit. M-a trezit vocea unei femei, pe care o auzeam în vis ţipînd sfîşietor. Mi-am amintit acest sunet şi, refăcîndu-l în memorie, mi-am perindat prin minte toate femeile cunoscute, încercînd să-mi dau seama care dintre ele putea avea o voce atît de profundă, greu de auzit din pricina respiraţiei, umedă. Nici una nu putea s-o aibă. M-am gîndit că, prea obişnuit fiind cu Tonia, auzul îmi e deformat în ceea ce o priveşte. Am încercat să uit că este soţia mea şi i-am îndepărtat imaginea la o distanţă suficient de mare pentru elucidarea adevărului. Nu, nu era vocea ei. Enigma a rămas nedezlegată.

Apropo de vise. Se crede că noaptea visezi ceea ce ziua, cînd eşti treaz, te impresionează cel mai mult. Cu mine se întîmplă exact invers.

Am observat de multe ori că lucrurile pe care ziua abia le bag în seamă, gîndurile neclarificate, cuvintele rostite superficial şi lăsate fără atenţie se întorc noaptea, întrupate, şi devin temele viselor mele, parcă drept compensaţie pentru faptul că le-am neglijat în timpul zilei."

6

„E o noapte senină, geroasă. Totul se vede neobişnuit de clar şi întreg. Pămîntul, aerul, luna, stelele sînt înghesuite unele într-altele, parcă sînt nituite de ger. În parc, de-a curmezişul aleilor, stau culcate umbrele clare ale copacilor, părînd sculptate în basorelief. Tot timpul mi se

năzare că, în diferite locuri, niște siluete negre traversează drumul. Stelele mari, ca niște felinare albăstrui de mică, atîrnă printre crengile copacilor din pădure. Tot cerul pare o vîlcea presărată cu flori mici de romaniță.

Seară de seară continuăm discuțiile despre Pușkin. I-am analizat poeziile de tinerețe, cuprinse în primul volum. Ce importanță avea stabilirea măsurii versurilor!

În versurile lungi, culmea orgoliului adolescentin era Arzamas[1], dorința de a nu fi mai prejos de consacrați, să-i arunce lui nenea praf în ochi cu mitologisme, grandilocvență, depravare inventată și epicureism, cu maturitate precoce, prefăcută.

Dar de cum, de la imitațiile lui Ossian, Parni sau de la *Amintirile din Tarskoe Selo*, tînărul a descoperit versurile scurte din *Orășelul*, *Scrisoare către sora mea* sau din poezia de mai tîrziu scrisă la Chișinău, *Către călimara mea* – în adolescent se trezește viitorul Pușkin.

În poezii, ca prin fereastra camerei, pătrundeau de afară lumina și aerul, zgomotul vieții, lucrurile, esențele. Obiectele lumii exterioare, obiectele de toate zilele, substantivele, înghesuindu-se și ticsindu-se, au pus stăpînire pe stihuri, eliminînd anumite părți de vorbire. Obiectele, obiectele, obiectele rimate în coloane se aliniau dintr-un capăt la celălalt al poeziei.

La fel cum acest, celebru mai tîrziu, vers de patru picioare al lui Pușkin reprezenta o unitate de măsură a vieții rusești, măsura liniară, însuși Pușkin a fost măsura întregii existențe rusești, la fel cum se desenează forma piciorului pentru cizmar, ca s-o poată croi, la fel cum, pentru a-ți alege mănușa potrivită, îi spui vînzătorului ce număr porți.

La fel, mai tîrziu, ritmurile Rusiei vorbitoare, tonurile limbajului ei popular au fost exprimate în unități de lungime de către picioarele trisilabice ale lui Nekrasov și de rimele dactilice ale acestuia."

---

1. *Arzamas* – societate literară, al cărei membru a fost Pușkin și care a ființat între anii 1815 și 1818; printre inițiatorii ei se număra și Jukovski, la care se face aluzie în text (n.t.).

7

„Aş dori foarte mult ca, alături de slujbă, muncă agricolă sau de practica medicală, să port în mine ceva care să rămînă, ceva capital, să scriu o lucrare ştiinţifică sau ceva beletristic.

Fiecare se naşte Faust, ca să cuprindă, să încerce, să exprime totul. Pentru ca Faust să fie savant s-au îngrijit greşelile înaintaşilor şi ale contemporanilor. Pasul înainte în ştiinţă se face pe baza legii respingerii, însoţită de dezminţirea rătăcirilor şi a teoriilor false.

Pentru ca Faust să fie artist s-au îngrijit exemplele contagioase ale profesorilor. Pasul înainte se face în artă pe baza legii atracţiei, însoţită de imitarea, continuarea şi adorarea precursorilor iubiţi.

Ce nu mă lasă să-mi fac serviciul, să vindec şi să scriu? Cred că nu lipsurile şi pribegiile, nu instabilitatea şi desele schimbări, ci triumfătorul în zilele noastre spirit al frazei sporovăitoare, care se bucură de o asemenea răspîndire; deci tocmai acestea toate: zorii viitorului, construcţia lumii noi, premergătorii omenirii. Asculţi toate acestea şi, la început, îţi zici: ce amplitudine a frazei, ce bogăţie! Însă în realitate aceste sintagme sînt bombastice tocmai pentru că n-au har.

Fabulos este numai ordinarul atins de mîna unui geniu. În această privinţă, cea mai bună lecţie este a lui Puşkin. Ce osanale înalţă el muncii cinstite, datoriei, obiceiurilor cotidianului! Acum cuvintele mic-burghez, filistin sună dezaprobator. Acest reproş este preîntîmpinat de versurile din *Genealogie*:

Sînt mic-burghez, sînt mic-burghez.

Şi din *Călătoria lui Oneghin*:

Mi-e idealul o nevastă,
Dorinţa-pace să mi se dea
Şi-un borş de varză, zău aşa.

Acum, din tot ce-i rusesc, cel mai mult îmi place copilăreala rusească a lui Puşkin şi Cehov, timida lor nepreocupare de lucruri pompoase, cum ar fi scopurile finale ale omenirii şi propria lor mîntuire. Se pricepeau foarte bine şi ei la toate acestea, dar de unde la ei atîta delicateţe – n-aveau nici chef, nici rangul potrivit pentru aşa

ceva! Gogol, Tolstoi, Dostoievski se pregăteau pentru moarte, se neliniștеau, căutau sensul, trăgeau concluzii, însă ceilalți doi, pînă la sfîrșitul zilelor, au fost distrași de amănuntele curente ale chemării artistice și, îndărătul succesiunii acestora, și-au trăit pe neobservate viața tot ca pe un amănunt personal, care nu privește pe nimeni, iar acum acest amănunt a devenit o chestiune comună și ea, precum merele răscoapte culese din pom, ajunge singură în posteritate, căpătînd tot mai multă dulceață și sens."

8

„Primele semne ale primăverii, dezghețul. Pămîntul miroase a blinii și votcă, încît ai zice că sîntem în săptămîna de dinaintea Postului Mare, de nu și-ar face calendarul de cap. Somnoros, soarele își mijește prin pădure ochii uleioși, somnoroasă, cu genele ei de cetină, clipește pădurea, strălucesc uleioase bălțile în amiază. Natura cască, se întinde, se întoarce pe coasta cealaltă și adoarme la loc.

În capitolul șapte din *Evgheni Oneghin* se vorbește despre primăvară, despre conacul pustiu în lipsa lui Oneghin, de mormîntul lui Lenski, pe malul apei, sub deal.

Și privighetoarea, al primăverii amant,
Cîntă toată noaptea. Înflorește măceșul[1].

De ce «amant»? La drept vorbind, epitetul este firesc, potrivit. Într-adevăr, amant. În plus, rimează cu «măceș». Oare însă nu va interveni sonor și «Solovei-tîlharul» din bîline?

---

1. Pentru cititorul scandalizat de dezacordul din primul vers, specificăm că, în limba rusă, substantivul *privighetoare* este de genul masculin, purtînd în cîntecele epice (*bîline*) supranumele de *Solovei-razboinik (Solovei-tîlharul = Privighetoarea-tîlhar)*. Întrucît în continuare Pasternak face cîteva considerații filologice, subliniem că, în original, cuvintele corespunzătoare lui *amant* și *măceș (liubovnik – șipovnik)* rimează. Din aceleași motive, versurile citate sînt traduse „nepoetic", în proză. Nota este lămuritoare și pentru strofa care urmează în text, precum și pentru poezia „Noroaie de primăvară" din *Poeziile lui Iuri Jivago* (n.t.).

În bîline, privighetorii i se spune Solovei-tîlharul, fiul lui Odihmant. Ce frumos se zice despre el!

De la el, de la şuieratul de privighetoare,
De la el, de la urlătura înfiorătoare,
Toată iarba-ierbişoara se spulberă,
Toate albastrele floricele se scutură,
Codrii negri se apleacă-n pămînt,
Cît despre oameni – ei morţi zac de mult.

Am sosit la Varîkino la începutul primăverii. Curînd, totul a înverzit, mai ales la Şutma, cum se numeşte rîpa de lîngă casa lui Mikuliţîn, plină de mălini, arini, aluni. După încă vreo cîteva nopţi au început să cînte privighetorile.

Şi iarăşi, ca şi cum le-aş fi auzit pentru prima oară, m-am mirat cît de mult se deosebeşte acest şuierat de celelalte triluri ale păsărilor, ce salt, fără o trecere intermediară, face natura spre bogăţia şi caracterul excepţional al acestui ciripit. Cîtă varietate este în schimbul generaţiilor şi ce forţă a sunetului clar, ce se aude pînă departe! Turgheniev a descris undeva aceste chemări, fluierul necuratului, trilul bezmetic. Se remarcau mai bine două turnuri. Un «teh-teh-teh» repede, şi lacom, şi fastuos, cîteodată în trei măsuri, cîteodată greu de numărat, drept răspuns la care lăstărişul plin de rouă se scutura şi se dichisea, tresărind ca gîdilat. Şi încă una, în două silabe, chemătoare, pătrunzătoare, imploratoare, asemănătoare cu o rugăminte sau povaţă:

«Fii-treaz! Fii-treaz! Fii-treaz!»"

9

„E primăvară. Ne pregătim pentru muncile agricole. Nu mai am timp de jurnal. Însă mi-a făcut plăcere să ţin aceste însemnări. Sînt nevoit să le amîn pînă la iarnă.

Zilele acestea, chiar în săptămîna de dinaintea Postului Mare, pe dezgheţ, îmi intră cu sania în curte un ţăran, venit prin apă şi noroi. Se înţelege, refuz să-l primesc. «Nu te supăra, dar nu mă mai ocup cu asta, n-am nici medicamentele, nici instrumentele necesare.» Dar nu-i aşa uşor să refuzi. «Ajută-mă. Rămîn fără piele. Fie-ţi milă. E boală trupească.»

Ce să fac? Inima nu îmi e de piatră. Am decis să-l examinez: «Dezbracă-te». Îl examinez. «Ai tuberculoză a pielei.» Îmi fac de lucru cu el, privind pe furiș la pervazul ferestrei, unde am o sticlă cu fenol. (Doamne-Dumnezeule, să nu mă întrebați de unde o am! Tot Samdeviatov mi-a adus-o, dimpreună cu alte medicamente de primă necesitate.) Văd că în curte mai intră o sanie, cu încă un bolnav, după cum mi s-a părut în prima clipă. De fapt, ca din cer, pică fratele meu Evgraf. Pentru cîtva timp rămîne la dispoziția casei, a Toniei, a lui Șurocika, a lui Aleksandr Aleksandrovici. Apoi, după ce mă eliberez, mă alătur și eu celorlalți. Încep întrebările: cum, de unde? Ca de obicei se eschivează, evită, nu răspunde de-a dreptul, lăsînd loc zîmbetelor, minunilor, enigmelor. Ne-a fost oaspete vreo două săptămîni, cu dese plecări la Iuriatin, și a dispărut brusc, de parcă ar fi intrat în pămînt. În decursul acestui timp am izbutit să remarc că e mai influent decît Samdeviatov și că afacerile și legăturile lui sînt încă și mai greu explicabile. De unde-o fi fiind? De unde atîta putere? Cu ce se ocupă? Înainte de dispariție, a promis să ne ușureze munca în gospodărie, pentru ca Tonia să aibă mai mult timp pentru educația lui Șurocika, iar eu pentru ocupațiile mele medicale și literare. Am fost curioși să aflăm ce vrea să întreprindă în acest sens. Iarăși s-a ascuns îndărătul zîmbetelor. Dar nu ne-a păcălit. Există semne că într-adevăr ni se vor îmbunătăți condițiile de viață.

Uluitor! E fratele meu vitreg. Poartă același nume de familie ca și mine. Și, la drept vorbind, îl cunosc mai puțin decît toți ceilalți. Acum e a doua oară cînd intră în viața mea ca un înger bun, ca un izbăvitor care îmi rezolvă dificultățile. Poate că alcătuirea fiecărei biografii, alături de personajele care se întîlnesc în ea, necesită și participarea unei forțe tainice, neștiute, a unui erou aproape simbolic, care-ți vine nechemat în ajutor. Poate că rolul acestui resort binefăcător al vieții mele îl joacă fratele meu, Evgraf?"

Aici se încheie însemnările lui Iuri Andreevici. Nu le-a mai continuat.

10

În sala de lectură a bibliotecii din Iuriatin, Iuri Andreevici frunzărea cărţile pe care le comandase. Sala avea multe ferestre şi cam vreo sută de locuri. De-a lungul ei, orientate perpendicular pe peretele cu ferestrele, se înşiruiau cîteva rînduri de mese lungi. O dată cu amurgul, sala de lectură se închidea. Oraşul nu primea electricitate în timpul primăverii. Însă Iuri Andreevici nu întîrzia niciodată pînă în amurg, de fapt pleca din oraş pe la ora prînzului. Lăsa calul pe care i-l dădea Mikuliţîn la hanul lui Samdeviatov, citea toată dimineaţa şi la amiază pornea călare spre Varîkino.

Pînă să înceapă frecventarea bibliotecii, Iuri Andreevici venise foarte rar la Iuriatin. Nu avea nici un fel de treburi speciale în oraşul acesta, pe care-l cunoştea destul de puţin. Şi cînd sub ochii lui sala se umplea treptat de locuitorii oraşului, care se aşezau ba mai departe, ba mai aproape de el, Iuri Andreevici avea sentimentul că începe să cunoască Iuriatinul stînd la o intersecţie aglomerată, ca şi cum în sală nu se adună cititorii, ci se concentrează clădirile şi străzile locuite de aceştia.

Totuşi, prin ferestrele sălii putea fi văzut şi Iuriatinul real, adevărat şi neînchipuit. Lîngă fereastra mare din mijloc era un rezervor mare cu apă fiartă. Cititorii, ca să se odihnească, ieşeau să fumeze pe scară, înconjurau rezervorul, beau apă, vărsînd surplusul în chiuvetă şi se înghesuiau lîngă fereastră, admirînd priveliştea oraşului.

Cititorii erau de două categorii: băştinaşi din rîndurile intelectualităţii locale, care constituiau majoritatea, şi oameni simpli.

Cel dintîi, printre care predominau femeile prost îmbrăcate, ce renunţaseră la pretenţiile de eleganţă, aveau feţele nesănătoase, alungite, buhăite din felurite pricini – foame, vărsare a fierii, edeme hidropizice. Aceştia erau stîlpii sălii de lectură, care le cunoşteau personal pe funcţionarele bibliotecii şi se simţeau aici ca acasă.

Oamenii din popor, cu feţele frumoase şi sănătoase, îmbrăcaţi cu grijă, ca de sărbătoare, intrau în sală timizi şi sfioşi ca la biserică şi făceau zgomot mai mult decît ar fi trebuit, dar nu din cauză că nu ştiau cum să se

poarte, ci datorită dorinţei de a intra absolut fără zgomot şi nepriceperii de a-şi adapta la încăpere vocile şi paşii apăsaţi.

În dreptul ferestrelor, peretele avea o adîncitură. În această nişă, pe un postament, despărţite de restul sălii, de un ghişeu înalt, îşi vedeau de treaba lor funcţionarele sălii de lectură, bibliotecara-şefă şi două ajutoare. Una dintre ele, supărată, cu o broboadă de lînă, îşi scotea mereu şi-şi punea la loc pe nas lornionul, conducîndu-se, probabil, nu după necesităţile vederii, ci după nestatornicia stărilor ei sufleteşti. Alta, într-o bluză din mătase neagră, suferea probabil de plămîni, pentru că nu-şi mai lua batista de la gură şi de la nas, vorbind şi respirînd numai prin ea.

Bibliotecarele aveau aceleaşi feţe tumefiate, alungite, scofîlcite, ca şi jumătate dintre cititori, aceeaşi piele veştedă, pleoştită, pămîntie-verzuie, de culoarea castraveţilor muraţi atinşi de mucegai; toate trei, cu schimbul, făceau acelaşi lucru: le explicau novicilor regulile de consultare a cărţilor, sortau buletinele de cerere, primeau cărţile restituite şi, între timp, lucrau la nişte dări de seamă anuale.

Şi ciudat, printr-o inexplicabilă înlănţuire de idei, faţă în faţă cu oraşul real de dincolo de fereastră şi cu cel imaginar din sală şi, de asemenea, datorită unei asemănări provocate de buhăirea cadaverică generală, ca şi cum pe toţi i-ar fi durut dinţii, Iuri Andreevici şi-o aminti pe femeia-acar nemulţumită de la macazul Iuriatinului, care le făcea semne în dimineaţa sosirii, îşi aminti panorama îndepărtată a oraşului, şi-l aminti pe Samdeviatov şezînd alături pe duşumeaua vagonului şi explicaţiile acestuia. Şi aceste explicaţii, oferite la mare distanţă de oraş, Iuri Andreevici ar fi vrut să le coreleze cu ceea ce vedea acum de aproape, în miezul tabloului. Însă nu ieşea nimic, pentru că nu mai ţinea minte denumirile de care se folosise atunci Samdeviatov.

11

Iuri Andreevici şedea în fundul sălii de lectură, ascuns îndărătul unui vraf de cărţi. Avea în faţă reviste de statistică locală şi cîteva lucrări de etnografie a ţinutului.

Încercase să mai ceară încă două studii despre istoria lui Pugaciov, însă bibliotecara îmbrăcată în bluză de mătase îi spuse, prin batistă, că nu se dau atîtea cărţi unui singur cititor şi că, pentru a obţine studiile care-l interesează, trebuie să restituie o parte din cărţile şi revistele luate.

De aceea Iuri Andreevici începuse să fie mai grăbit şi activ în parcurgerea cărţilor, ca să le reţină pe cele mai importante, iar restul să le schimbe cu lucrările istorice care îl interesau. Răsfoia repede volumele, tablele de materii, concentrat şi fără să privească împrejur. Aglomeraţia din sală nu-l deranja şi nu-i distrăgea atenţia. Îşi studiase bine vecinii, îi simţea în dreapta şi stînga lui cu ochii în cărţi, ceea ce-i crea impresia că aceştia vor rămîne nemişcaţi pînă la plecarea lui, aşa cum nu se vor clinti din loc clădirile şi bisericile care se zăreau pe fereastră.

Însă soarele nu stătea pe loc. Mişcîndu-se tot timpul, ocolise între timp colţul de est al bibliotecii. Acum lumina prin fereastra dinspre sud, orbindu-i pe cei aflaţi în bătaia lui şi deranjîndu-i la citit.

Bibliotecara răcită coborî de pe postamentul îngrădit şi se duse la ferestre. Acestea erau prevăzute cu perdele albe, în falduri, care filtrau plăcut lumina. Bibliotecara coborî perdelele la toate ferestrele, cu excepţia uneia. Ultima fereastră din capătul sălii, în care nu bătea lumina, femeia o lăsă descoperită. Trăgînd de un şnur, deschise oberlihtul şi strănută.

După ce strănută a zecea sau a douăsprezecea oară, Iuri Andreevici îşi dădu seama că aceasta este cumnata lui Mikuliţîn, una dintre domnişoarele Tunţev, despre care îi povestise Samdeviatov. Împreună cu alţi cititori, Iuri Andreevici îşi îndreptă privirea spre ea.

Abia atunci observă mica schimbare produsă în sală. În capătul celălalt se instalase o nouă cititoare. Iuri Andreevici o recunoscu de îndată pe Antipova. Şedea cu spatele la mesele din faţă, între care avea locul doctorul şi, cu jumătate de glas, discuta cu bibliotecara răcită, care stătea aplecată spre Larisa Fiodorovna şi îi răspundea tot în şoaptă. Se pare că discuţia avea o influenţă binefăcătoare asupra bibliotecarei. Se lecuise într-o clipă nu numai de guturaiul regretabil, ci şi de circumspecţia

nervoasă. Aruncîndu-i Antipovei o privire caldă, recunoscătoare, îşi luă de la gură batista pe care şi-o ţinuse tot timpul lipită de buze şi, punînd-o în buzunar, se întoarse în nişa ei fericită, sigură pe sine şi zîmbitoare.

Această scenă, măruntă, dar impresionantă, nu scăpă cîtorva dintre cei prezenţi. Din multe colţuri ale sălii oamenii o priveau cu simpatie pe Antipova, zîmbind şi ei. După aceste semne abia vizibile, Iuri Andreevici îşi dădu seama că Antipova este cunoscută şi iubită în oraş.

12

Prima pornire a lui Iuri Andreevici a fost să se ridice şi să se îndrepte spre Larisa Fiodorovna. Apoi însă birui lipsa de naturaleţe şi simplitate care i se formase faţă de ea, deşi erau străine firii lui. Se decise să n-o deranjeze şi să nu-şi întrerupă lucrul. Pentru a se apăra de ispita de a privi înspre ea, îşi puse scaunul în capul mesei, întorcîndu-se aproape cu spatele spre vecinii lui, după care se adînci în cărţi, ţinînd una desfăcută în dreptul ochilor şi încă una pe genunchi.

Totuşi, gîndurile îi hălăduiau departe, peste nouă mări şi nouă ţări, neîntîlnindu-se defel cu obiectul studiilor sale. Fără nici un fel de legătură cu acestea, doctorul înţelese că vocea pe care o visase cîndva, într-o noapte de iarnă, la Varîkino, era vocea Antipovei. Îl ului această descoperire şi, atrăgînd atenţia celor din jur, el puse brusc scaunul în vechea poziţie, astfel încît s-o poată vedea pe Antipova, şi n-o mai scăpă din ochi.

O vedea din semiprofil, aproape din spate. Era îmbrăcată într-o bluză albă în carouri, strînsă într-un cordon, şi citea cu pasiune, uitînd de toate, precum copiii, aplecîndu-şi puţin capul spre umărul stîng. Cîteodată, cădea pe gînduri, se uita în tavan sau, mijindu-şi ochii, privea undeva înainte, după care îşi punea iar coatele pe masă, îşi sprijinea capul în palmă şi, cu mişcări largi şi rapide, îşi făcea note într-un caiet.

Iuri Andreevici îşi verifica şi îşi confirma vechile impresii de la Meliuzeevo. „Nu vrea să placă, se gîndi el, nu vrea să fie frumoasă, atrăgătoare. Dispreţuieşte această latură a esenţei feminine şi parcă are mustrări

de conştiinţă pentru că-i atît de frumoasă. Şi această orgolioasă adversitate faţă de sine o face de zece ori mai fatală.

Ce frumos e tot ce face ea. Citeşte, de parcă cititul nu e activitatea superioară a omului, ci ceva simplu, la îndemîna animalelor. Parcă ar căra apă sau ar curăţa cartofi."

Aceste meditaţii îl calmară pe doctor. Îşi simţi inima cuprinsă de un val de linişte. Gîndurile încetară a-i mai alerga care încotro, de la un obiect la altul. Zîmbi fără să vrea. Prezenţa Antipovei avusese asupra lui acelaşi efect ca şi asupra bibliotecarei nervoase.

Fără să se mai îngrijească de poziţia scaunului, nemaitemîndu-se de piedici şi de distragerea atenţiei, lucră şi mai asiduu, şi mai concentrat decît înainte de sosirea Antipovei. Răscoli muntele de cărţi înălţat înaintea lui, selectă lucrurile cele mai necesare şi chiar izbuti între timp să înghită două articole esenţiale întîlnite în paginile lor. Hotărînd să se mulţumească cu ce făcuse, îşi strînse cărţile ca să le predea la masa bibliotecarelor. Îl părăsiseră orice prejudecăţi, care îi încărcau conştiinţa. Cu inima curată şi fără nici un fel de intenţii ascunse, se gîndi că, după lecţia făcută cum trebuie, are dreptul să se întîlnească cu o bună şi veche cunoştinţă, neexistînd nici o bază legală ca să-şi refuze această bucurie. Dar după ce se ridică şi îşi plimbă privirea prin sală, descoperi că Antipova nu mai era la locul ei, că dispăruse cu desăvîrşire.

La ghişeu, unde doctorul îşi duse volumele şi broşurile, mai erau încă, nepuse la locul lor, cărţile înapoiate de Antipova. Toate erau îndreptare şi îndrumare de marxism. Probabil că Lara, ca fostă profesoară, reîncadrată în muncă, îşi făcea acasă, cu propriile ei forţe, pregătirea politică.

În cărţulii erau şi buletinele de cerere înaintate de Larisa Fiodorovna în sala cataloagelor. Fîşiile de hîrtie aveau capetele ieşite în afară. Conţineau şi adresa Larisei Fiodorovna, care putea fi citită cu uşurinţă. Iuri Andreevici şi-o copie, mirîndu-se de ciudăţenia denumirii: „Strada Negustorilor, în faţa clădirii cu statui". Informîndu-se pe loc, Iuri Andreevici află că expresia „clădirea cu statui" în Iuriatin e la fel de folosită ca denumirea

circumscripţiilor în funcţie de parohii la Moscova sau ca denumirea „la cinci colţuri" în Petersburg.

Aceasta era denumirea unei case de culoare cenuşiu-închis ca oţelul, cu cariatide şi statui ale muzelor antice, având dairale, lire şi măşti în mîini, clădire pe care, în secolul trecut, un negustor amator de teatru o construise pentru un teatru la domiciliu. Urmaşii negustorului vînduseră casa Consiliului Negustorilor, care, la rîndul său, dăduse această denumire străzii, al cărei colţ îl ocupa clădirea. Aceeaşi denumire se extinde asupra zonei învecinate. Acum, în casa cu statui funcţiona Comitetul orăşenesc de partid şi, pe zidul pieziş de fundaţie, care se îngusta din pricina pantei, unde altădată erau lipite afişe de teatru şi circ, spînzurau acum decrete şi hotărîri guvernamentale.

13

Era o zi rece, cu vînt, prea urîtă pentru începutul lui mai. Umblînd cu treburi prin oraş şi intrînd pentru o clipă în bibliotecă, pe neaşteptate Iuri Andreevici îşi schimbă toate planurile şi se duse s-o caute pe Antipova.

Vîntul îl oprea adeseori în drum, barîndu-i calea cu nori de praf şi nisip. Doctorul se întorcea cu spatele, îşi mijea ochii, îşi lăsa capul în jos şi aştepta ca vîrtejul de praf să treacă, după care îşi continua drumul.

Antipova locuia la colţul străzii Negustorilor cu stradela Novosvalocinîi, vizavi de casa cu statui, întunecată, aproape vineţie, pe care acum doctorul o vedea pentru prima oară. Într-adevăr, casa se potrivea cu porecla şi îţi lăsa o impresie ciudată, îngrijorătoare.

Toată partea de sus era înconjurată cu un brîu de cariatide feminine, mitologice, înalte de-un stat şi jumătate de om. Între două rafale ale vîntului, care ascundeau faţada, doctorului i se năzări pentru o clipă că toate femeile din casă ieşiseră pe balcon şi, aplecîndu-se peste balustradă, privesc spre el şi spre strada Negustorilor care se aşternea în faţa lor.

La Antipova se putea ajunge pe două intrări: prin cea din faţă, dinspre stradă, şi prin curte, dinspre stradelă. Necunoscînd prima intrare, doctorul o alesese pe

cea de-a doua. Cînd intră pe poarta dinspre stradelă, pămîntul învîrteji spre cer ţărînă şi gunoaie, astfel că doctorul nu mai putu să vadă curtea. Îndărătul acestei perdele negre, nişte găini săriră cotcodăcind de sub picioarele lui, salvîndu-se prin fugă de cocoşul care le urmărea.

După ce norul de praf se împrăştie, doctorul o văzu pe Antipova lîngă fîntînă. Vîrtejul o surprinsese cu amîndouă găleţile pline şi cu cobiliţa pe umărul stîng. Avea pe cap o basma pusă în grabă, ca să-şi ferească părul de praf. Basmaua era legată cu un nod pe frunte, legătura „cuculeanca", după cum se spune. Femeia îşi strîngea între genunchi poalele capotului umflat de vînt, ca să nu se pomenească cu ele ridicate. Dăduse s-o pornească cu apa spre casă, însă o oprise o nouă rafală de vînt, care îi smulsese basmaua de pe cap, îi ciufulise părul, iar basmaua i-o purtase pînă la colţul gardului, unde găinile tot mai cotcodăceau.

Iuri Andreevici dădu fuga după basma şi, lîngă fîntînă, i-o înmînă Antipovei, care rămăsese cu gura căscată. În virtutea naturaleţei ei firești, aceasta nu-şi trădă nici printr-o exclamaţie uimirea şi surprinderea. Nu spuse decît:

– Jivago!

– Larisa Fiodorovna!

– Prin ce minune? Ce vînt vă aduce?

– Lăsaţi găleţile jos. Le duc eu.

– Niciodată nu mă întorc de la jumătatea drumului şi nu renunţ la ceea ce am început să fac. Dacă aţi venit la mine, să mergem.

– Păi, la cine să fi venit?

– Nu pot să ştiu.

– Totuşi, permiteţi-mi să mut cobiliţa pe umărul meu. Nu pot sta cu mîinile încrucişate, cînd dumneavoastră munciţi.

– Asta nu-i muncă. Nu vă dau voie. O să-mi udaţi scara. Mai bine mi-aţi spune ce vînt v-a adus? Sînteţi aici de mai bine de un an şi-abia acum v-aţi învrednicit, v-aţi luat inima în dinţi?

– De unde ştiţi?

– Lumea vorbeşte. Şi, de fapt, v-am văzut şi la bibliotecă.

– De ce nu m-aţi strigat?

– N-o să mă faceţi să cred că nu m-aţi observat.

Mergînd în urma Larisei Fiodorovna, care se clătina uşor în ritmul găleţilor, doctorul ajunse sub o boltă joasă. Era tinda de serviciu a parterului. Aici, lăsîndu-se iute pe vine, Larisa Fiodorovna puse găleţile pe pardoseala de pămînt, îşi eliberă umărul de sub cobiliţă, se îndreptă de şale şi se apucă să-şi şteargă mîinile cu o batistă mică, pe care cine ştie de unde o scosese.

– Haideţi, vă duc pe coridorul interior spre intrarea principală. Acolo holul e luminos şi o să mă aşteptaţi. Eu duc apa pe scara de serviciu, fac puţină ordine sus, mă schimb. Vedeţi ce scară avem. Trepte de fontă, cu model. De sus se vede totul prin ele. Casa e veche. A fost zguduită puţin în timpul atacurilor de artilerie. Doar se trăgea cu tunul! Vedeţi cum s-au depărtat pietrele. Printre cărămizi sînt crăpături, găuri. Iată, în crăpătura asta ascundem cheia eu şi Katia cînd plecăm de acasă şi astupăm locul cu o cărămidă. Să ţineţi minte. Poate că veniţi odată, nu mă găsiţi, deci poftim, deschideţi, intraţi, simţiţi-vă ca acasă. Iar eu vin mai tîrziu. Iată, cheia şi acum e aici. Dar acum nu-mi trebuie, intru prin spate şi deschid uşa pe dinăuntru. Numai că avem o pacoste: şobolanii. Sînt cîtă frunză şi iarbă, nu ştim cum să mai scăpăm de ei. Ţi se suie în cap. Clădirea e veche, pereţii şubrezi, găuri peste tot. Unde pot, mai astup, lupt cu ei. Dar degeaba. Poate că veniţi odată să mă ajutaţi? Astupăm împreună duşumelele, plintele. Ce ziceţi? Rămîneţi pe palier, gîndiţi-vă la ceva. N-o să vă las mult să aşteptaţi, acuşi vă strig.

În aşteptarea chemării, Iuri Andreevici începu să-şi plimbe privirile pe pereţii scorojiţi de la intrare şi pe treptele din fontă turnată ale scării. Se gîndea: „La sala de lectură am comparat rîvna lecturii ei cu frenezia şi hărnicia unei ocupaţii adevărate, a muncii fizice. Şi, dimpotrivă, căra apă ca şi cum ar citi, uşor, fără efort. Această armonie se simte în tot ce face. Ca şi cum avîntul general pentru viaţă şi l-a luat de mult, în copilărie, şi acum pe toate le face din acelaşi elan, firesc, cu uşurinţa efectului care urmează cauzei. Acest lucru se simte şi în liniile spinării ei, cînd se apleacă, şi în zîmbetul care-i depărtează buzele şi-i rotunjeşte bărbia, şi în cuvinte, şi în gînduri."

– Jivago! se auzi chemarea venită din pragul apartamentului de la etaj. Doctorul urcă scara.

– Daţi-mi mîna şi veniţi după mine. Trecem prin două camere întunecoase ticsite cu lucruri pînă-n tavan. Vă puteţi lovi de ceva.

– Chiar că-i un labirint. N-aş fi găsit singur drumul. De ce-i aşa? Apartamentul e în reparaţie?

– O, nu, cîtuşi de puţin. Nu asta-i problema. Locuinţa nu-i a mea. Nici măcar nu ştiu a cui este. Noi am avut un apartament de stat, în clădirea gimnaziului. După ce gimnaziul a fost ocupat de secţia de imobile a Sovietului din Iuriatin, mie şi Katiei ne-au repartizat o parte din locuinţa asta, care era părăsită. Mobilierul este al foştilor proprietari. Multă mobilă. Dar eu n-am nevoie de ce nu-i al meu. Lucrurile lor le-am înghesuit în camerele astea două, iar ferestrele le-am dat cu var. Nu-mi lăsaţi mîna, că vă rătăciţi. Aşa. La dreapta. De-acum hăţişul a rămas în urmă. Asta-i uşa mea. Acuşi va fi mai multă lumină. Pragul. Să nu vă împiedicaţi.

Cînd Iuri Andreevici şi călăuza lui intrară în încăpere, văzu că peretele opus uşii are o fereastră. Doctorul fu uluit de privelişte. Fereastra dădea spre curtea casei, spre curţile din spate ale vecinilor şi spre maidanele de lîngă rîu. Acolo păşteau şi, ca nişte poale de cojoace descheiate, măturau praful, cu lîna lor lungă, o mulţime de oi şi capre. Tot pe acele terenuri virane, cocoţată pe doi stîlpi şi orientată către fereastră, se vedea firma deja cunoscută doctorului: „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze".

Sub influenţa firmei văzute, de la primele cuvinte, doctorul se apucă să-i descrie Larisei Fiodorovna sosirea sa în Urali, împreună cu familia. Uitase de faptul că, pentru gura lumii, Strelnikov şi soţul Larisei erau una şi aceeaşi persoană şi, fără să ezite, îi povesti întîlnirea care avusese loc între el şi comisar în vagonul acestuia. Această parte a istorisirii o impresionă în mod special pe Larisa Fiodorovna.

– L-aţi văzut pe Strelnikov? întrebă ea iute. Deocamdată nu vă spun nimic. Dar ce întîmplare semnificativă! Pur şi simplu e ceva predestinat, pentru că trebuia să vă întîlniţi. Mai tîrziu o să vă explic şi-o să rămîneţi perplex. Dacă v-am înţeles bine, v-a făcut o impresie mai degrabă favorabilă decît negativă, nu-i aşa?

– Da, cam așa. Trebuia să-mi inspire dezgust. Treceam prin locurile represaliilor și distrugerilor lui. Mă așteptam să întîlnesc un soldățoi războinător sau un maniac revoluționar, un opresor. Dar nu era nici una, nici alta. E bine atunci cînd omul îți înșală așteptările, cînd imaginea lui se deosebește de cea pe care ți-ai făcut-o despre el înainte de a-l cunoaște. Apartenența la un anumit tip înseamnă sfîrșitul omului, condamnarea lui. Dacă nu există o categorie în care să-l incluzi, dacă nu este exemplar, ai deja o jumătate din ceea ce-i poți pretinde ca om. Eliberat de povara propriei imagini, are în el un grăunte de nemurire.

– Să zicem că-i fără partid.

– Da, mi se pare. Prin ce-ți trezește simpatia? Prin faptul că nu are nici o șansă. Cred că va sfîrși rău. Va trebui să răscumpere răul pe care îl săvîrșește. Samavolnicii revoluției nu sînt îngrozitori ca scelerați, ci ca mecanisme scăpate de sub control, ca mașini sărite de pe linie. Strelnikov e la fel de smintit ca toți ceilalți, dar nu l-au smintit cărțile, ci viața și suferințele. Nu-i cunosc secretul, dar sînt sigur că are unul. Alianța lui cu bolșevicii e întîmplătoare. Atîta timp cît au nevoie de el, îl suportă, merg pe același drum. Dar de îndată ce va înceta să mai fie necesar, îl vor îmbrînci fără milă și-l vor strivi, așa cum au făcut pînă acum cu mulți alți specialiști militari.

– Așa credeți?

– Fără îndoială.

– Și n-are nici o scăpare? N-ar putea să fugă?

– Unde să fugă, Larisa Fiodorovna? Asta se putea altădată, pe vremea țarilor. Acum degeaba ați încerca.

– Păcat. Povestirea dumneavoastră m-a făcut să-l compătimesc. Dar v-ați schimbat. Altădată nu judecați atît de sever revoluția, nu erați atît de iritat de ea.

– Tocmai asta-i problema, Larisa Fiodorovna, că toate ar trebui să aibă o limită. În timpul scurs ar fi trebuit să se ajungă la așa ceva. Însă s-a văzut că, pentru inspiratorii revoluției, talmeș-balmeșul schimbărilor și regrupărilor este singura stihie firească, s-a văzut că nici de mîncare nu le trebuie, dacă le dai ceva cam de dimensiunile globului pămîntesc. Construcția lumilor, etapele de tranziție reprezintă pentru ei scopuri în sine. N-au învățat nimic altceva, nu se pricep la nimic altceva.

Şi ştiţi din ce provine graba deşartă a acestor veşnice pregătiri? Din absenţa unor anumite calităţi preexistente, din lipsa de vocaţie. Omul se naşte ca să trăiască, nu ca să se pregătească pentru viaţă. Şi însăşi viaţa, fenomenul vieţii, darul vieţii sînt nişte lucruri atît de serioase, încît îţi taie respiraţia! Atunci de ce s-o înlocuieşti cu arlechinada infantilă a unor scorneli imature, cu aceste evadări în America ale şcolarilor lui Cehov? Dar ajunge. Acum e timpul meu să vă pun întrebări. Ne-am apropiat de oraş în momentul schimbării puterii. Aţi intrat atunci la apă?

– O, ba bine că nu! Fireşte. Incendii peste tot. Mai că n-am ars şi eu, şi Katia. V-am spus că ni s-a cutremurat casa! Şi-acum mai avem lîngă poartă un obuz neexplodat. Tîlhării, bombardamente, neobrăzare. Ca atunci cînd se schimbă puterea. Dar de-acum eram deja învăţaţi, ne obişnuisem. Nu era pentru prima dată. Dar ce-a fost în timpul albilor! Omoruri de după colţ, din răzbunare personală, şantaje, orgii! Ah, nu v-am spus ce era mai important despre Galiullin! A fost mare ştab aici în timpul cehilor. Un fel de general-guvernator.

– Ştiu. Am auzit. V-aţi văzut cu el?

– Foarte des. Cîtor oameni le-am salvat viaţa datorită lui! Pe cîţi i-am ascuns! Trebuie să fim drepţi cu el. S-a purtat ireproşabil, ca un cavaler, nu ca toţi prăpădiţii cum ar fi esaulii de cazaci sau subofiţerii de poliţie. Însă pe atunci tonul îl dădeau aceşti nemernici, nu oamenii de treabă. Galiullin m-a ajutat în multe probleme. Sîntem cunoştinţe vechi. Cînd eram mică, am fost de multe ori în curtea în care a crescut el. Clădirea era locuită de muncitori de la calea ferată. În copilărie, am văzut de aproape sărăcia şi munca. De aceea am altă părere despre revoluţie decît dumneavoastră. Mi-e mai aproape. Există în ea ceva familiar. Şi deodată el devine colonel, acest băiat, fiul portarului. Sau chiar general alb. Sînt dintr-o familie în care n-au existat militari şi nu mă pricep la grade. Iar specialitatea mea este istoria. Da, chiar aşa, Jivago. Pe mulţi i-am ajutat. Mă duceam la el. Ne-am amintit de dumneavoastră. Deci am cunoştinţe şi protectori în toate guvernele, la fel cum sub oricare din puteri am parte de suferinţe şi pierderi. Căci numai în cărţile proaste oamenii se împart în două tabere, care nu

au nimic în comun între ele. Însă în realitate, totul se amestecă! Ce om de nimic trebuie să fii ca să joci în viaţă un singur rol şi să ocupi un singur loc în societate, să însemni unul şi acelaşi lucru!

– A, eşti deci aici?

În cameră intră o fetiţă de vreo opt ani cu două cosiţe mărunt împletite. Ochii ei înguşti, piezişi o făceau să pară o ştrengăriţă şireată. Cînd rîdea, îşi ridica ochii în sus. Îşi dăduse seama înainte de a deschide uşa că mama are un oaspete, însă considera că trebuie să se arate surprinsă. Făcu o reverenţă şi îşi aţinti asupra doctorului ochii ficşi, netemători, de copil învăţat să gîndească de timpuriu, care creşte însingurat.

– Fiica mea, Katia. Vă rog s-o cunoaşteţi şi s-o îndrăgiţi.

– Mi-aţi arătat la Meliuzeevo fotografiile ei. Cît de mult a crescut şi s-a schimbat!

– Deci eşti acasă? Credeam că te plimbi. N-am auzit cînd ai intrat.

– Iau cheia din crăpătură şi acolo era un şobolan uite-aşa de mare! Am ţipat şi-am fugit! credeam că mor de frică.

Katia vorbea strîmbîndu-se drăguţ, bulbucîndu-şi ochii pişicheri şi rotunjindu-şi guriţa, ca un peşte scos din apă.

– Bine, du-te în camera ta. Uite, încerc să-l conving pe nenea să rămînă la prînz, scot caşa din cuptor şi te chem.

– Mulţumesc, dar sînt nevoit să refuz. Ai mei, ca urmare a deselor mele drumuri la oraş, au început să ia prînzul la ora şase. M-am deprins să nu întîrzii şi am de mers trei ceasuri şi ceva, dacă nu chiar patru. De aceea am venit la dumneavoastră atît de devreme. Iertaţi-mă, mă ridic imediat.

– Încă o jumătate de oră, vă rog.

– Cu plăcere.

15

– Iar acum – sinceritate pentru sinceritate. Strelnikov, despre care mi-aţi povestit, este soţul meu Paşa, Pavel Pavlovici Antipov, pe care l-am căutat pe front şi în moartea aparentă a căruia refuzam să cred cu atîta îndreptăţire.

– Nu sînt uluit şi sînt pregătit pentru aceasta. Am auzit această poveste şi cred că-i o prostie. Tocmai de asta nu mi-am dat seama şi v-am vorbit, liber şi imprudent, despre el, ca şi cum aceste scorneli n-ar exista. Dar sînt absurdităţi. L-am văzut pe acest om. Cum vă pot raporta la el? Ce-aveţi dumneavoastră comun cu el?

– Şi totuşi aşa este, Iuri Andreevici. Strelnikov este Antipov, soţul meu. Sînt de acord cu opinia publică. Şi Katenka ştie şi se mîndreşte cu tatăl ei. Strelnikov e numele lui de împrumut, pseudonimul, cum au toţi activiştii revoluţiei. Din nu ştiu ce considerente trebuie să trăiască şi să acţioneze sub un nume străin.

A cucerit Iuriatinul, a aruncat obuze peste noi, ştia că sîntem aici şi nici măcar o singură dată nu s-a interesat dacă mai trăim. Ca să nu-şi divulge taina. Era de datoria lui, firească. Dacă m-ar fi întrebat ce să facă, l-aş fi sfătuit acelaşi lucru. Veţi spune că inviolabilitatea mea, locuinţa acceptabilă oferită de Sovietul orăşenesc şi altele sînt dovezi indirecte ale grijii lui secrete faţă de mine şi Katia! Oricum n-o să mă convingeţi de asta. Să fii atît de aproape şi să-ţi reprimi dorinţa de a ne vedea! Creierul meu nu acceptă aşa ceva, e mai presus de capacitatea mea de înţelegere. E ceva inaccesibil pentru mine, nu e viaţă, ci un fel de vitejie romană cetăţenească, unul dintre trucurile de astăzi. Dar cad sub influenţa dumneavoastră şi vă împrumut tonul. N-aş fi vrut. Nu avem aceleaşi convingeri. Înţelegem în acelaşi fel ceea ce este insesizabil facultativ. Însă sîntem adversari în lucrurile de largă semnificaţie, în filosofia vieţii. Dar să ne întoarcem la Strelnikov.

Acum e în Siberia şi aveţi dreptate: am auzit că i se aduc nişte imputaţii care fac să îngheţe sîngele în mine. Acum e în Siberia, pe un sector foarte avansat al frontului nostru, îl învinge pe prietenul lui din copilărie, pe tovarăşul lui de front, pe sărmanul Galiullin, pentru care nu-i un secret nici numele lui, nici faptul că e soţul meu şi care, dintr-o nepreţuită delicateţe, nu mi-a reproşat nimic niciodată, deşi cum aude de Strelnikov tună şi fulgeră, îşi iese din fire. Deci acum e în Siberia.

Iar cînd a fost aici (a stat destul de mult şi a locuit tot timpul în vagonul tras pe linia moartă, unde l-aţi văzut), am tot încercat să-l întîlnesc întîmplător, fortuit. Cîteodată

venea la statul-major, aflat în clădirea unde altădată fusese Comandamentul militar al Komuci-ului al armatei Adunării Constituante. Şi ce glumă ciudată a sorţii! Intrarea în statul-major era în aceeaşi aripă a clădirii în care mai înainte mă primea Galiullin, cînd veneam să intervin la el pentru cîte cineva. De pildă, a fost o istorie scandaloasă la şcoala de cadeţi, cînd cadeţii au început să-i pîndească pe profesorii indezirabili şi să-i împuşte sub motivul că simpatizează cu bolşevicii. Sau cînd au început prigoana şi maltratarea evreilor. Apropo. Dacă sîntem orăşeni şi intelectuali, jumătate dintre cunoştinţele noastre sînt evrei. Şi în asemenea perioade de pogromuri, cînd încep aceste grozăvii şi ticăloşii, pe lîngă indignare, ruşine şi milă, ne urmăreşte senzaţia apăsătoare de duplicitate, în sensul că toată compătimirea noastră e pe jumătate cerebrală şi ne lasă o zgură nesinceră, neplăcută.

Oamenii care în vechime au eliberat omenirea de sub jugul idolatriei şi care acum, atît de mulţi, s-au dedicat eliberării aceleiaşi omeniri de răul social nu se pot elibera de ei înşişi, de fidelitatea faţă de o denumire revolută, antediluviană, care şi-a pierdut orice semnificaţie, nu sînt în stare să se autodepăşească şi să se dizolve fără urmă printre ceilalţi, ale căror baze religioase ei înşişi le-au clădit şi care, dacă i-ar cunoaşte mai bine, le-ar fi cît se poate de apropiaţi.

Probabil că prigoana şi reprimările îi obligă să ia această poză inutilă şi fatalistă, îi împinge la această izolare pudică, la aceste sacrificii care nu le aduc decît nenorociri, dar toate acestea divulgă şi şubrezirea interioară, şi oboseala istorică, acumulată de-a lungul secolelor. Nu-mi place ironia cu care se autoîmbărbătează, nu-mi place sărăcia cotidiană a noţiunilor, a imaginaţiei lor lipsite de curaj. Toate acestea irită, ca şi discuţiile bătrînilor despre bătrîneţe sau ale bolnavilor despre boală. Nu sînteţi de acord?

– Nu m-am gîndit la asta. Am un amic, un oarecare Gordon, cu aceleaşi opinii.

– Deci mergeam ca să-l pîndesc pe Paşa. Sperînd că va intra sau că va ieşi. Altădată, în aripa aceea era cancelaria general-guvernatorului. Acum pe uşă era tăbliţa: „Birou de reclamaţii". N-aţi văzut-o? E locul cel mai frumos din oraş. În dreptul uşii, piaţa e pavată cu piatră

cubică. Dincolo de piață, e grădina publică. Cătină, arțari, păducei. Mă așezam în rîndul solicitanților, care ocupau trotuarul, și așteptam. Firește, nu încercam să forțez intrarea, nu spuneam că sînt soția lui. Căci și numele de familie erau diferite. Și ce să caute aici glasul inimii? Ei au cu totul alte reguli. De exemplu, tatăl lui, Pavel Ferapontovici Antipov, fost deportat politic, muncitor, lucrează undeva pe-aproape într-un tribunal. În fostul său loc de deportare. Și prietenul lui, Tiverzin. Sînt membri ai tribunalului revoluționar. Și ce credeți? Fiul nu se divulgă nici în fața tatălui lui, care nu se supără, considerînd că așa trebuie să fie. Dacă fiul e pus la secret înseamnă că nu se poate. Sînt stînci de cremene, nu oameni. Principiile. Disciplina.

Și, la drept vorbind, mare lucru dacă aș fi demonstrat că sînt soția lui. Cui îi arde de soții? Astea-s vremuri de soții? Proletariatul din lumea întreagă, prefacerea lumii, asta ar fi altă discuție, se înțelege. Cît despre o bipedă oarecare, care se cheamă soție, tfui! ducă-se naibii, că nu-i decît ultima plosniță sau cel din urmă păduche.

Aghiotantul umbla printre oameni, se interesa despre ce-i vorba. Pe cîțiva i-a introdus. Eu nu mi-am spus numele de familie și am declarat că am o problemă personală. Puteam ști dinainte că n-are rost, că voi fi refuzată. Aghiotantul a ridicat din umeri, m-a cercetat cu o privire bănuitoare. Așa că nu l-am văzut niciodată.

Și credeți că ne disprețuiește, că nu mă mai iubește, că m-a uitat? O, dimpotrivă! Îl cunosc prea bine! A plănuit așa ceva doar din pricina sentimentelor sale prea puternice. Vrea să ne pună la picioare acești lauri militari, ca să nu se întoarcă cu mîinile goale, ci să revină în plină glorie, învingător! Să ne facă nemuritoare, să ne orbească! Nu-i decît un copil!

În cameră intră iarăși Katenka. Larisa Fiodorovna o luă în brațe pe fetița nedumerită, începu s-o legene, s-o gîdile, s-o sărute și s-o înăbușe în îmbrățișări.

16

Iuri Andreevici se întorcea la Varîkino, venind călare din oraș. Nu mai știa a cîta oară trecea prin locurile acestea. Se obișnuise cu drumul, devenise insensibil la el, nu-l mai observa.

Se apropia de răscrucea din pădure, de unde, din drumul ce ducea direct la Varîkino, se desprindea un drumeag lateral, care înainta spre aşezarea de pescari Vasilievskoe, de pe malul rîului Sakma. Chiar la răscruce se înălţa cel de-al treilea stîlp din împrejurimi cu un panou de reclamă a maşinilor agricole. De regulă, aproape de această răspîntie, doctorul era ajuns din urmă de asfinţit. Şi acum se înserase.

Trecuseră deja două săptămîni de cînd, după o călătorie în oraş, nu se întorsese acasă şi rămăsese la Larisa Fiodorovna, iar în familie motivase că întîrziase cu treburi în oraş şi înnoptase la hanul lui Samdeviatov. Era de mult la „tu" cu Antipova şi-i spunea Lara, iar ea lui – Jivago. Iuri Andreevici o înşela pe Tonia şi îi ascundea nişte lucruri din ce în ce mai serioase şi mai nepermise. Niciodată nu i se mai întîmplase aşa ceva.

O iubea pe Tonia, aproape o diviniza. Pacea sufletului ei, liniştea ei erau cele mai scumpe lucruri pe care le avea pe lume. Se făcea luntre şi punte pentru onoarea ei, mai mult decît tatăl ei şi chiar decît ea însăşi. Dacă cineva i-ar fi atins cît de cît orgoliul vulnerabil, doctorul l-ar fi sugrumat pe vinovat cu mîna lui. Şi iată că acum vinovatul era chiar el.

Acasă, în sînul familiei, se simţea ca un infractor nedescoperit. Faptul că ai casei nu ştiau nimic şi-l tratau cu căldura lor obişnuită îl ucidea pe doctor. În focul discuţiei îşi amintea vina, înlemnea şi înceta a mai auzi şi înţelege ceea ce se discuta.

Dacă această stare îl apuca la masă, bucata luată în gură i se oprea în gît, punea lingura deoparte, împingea farfuria. Lacrimile îl înăbuşeau. „Ce-i cu tine?", îl întreba Tonia, nedumerită. „Ai aflat în oraş ceva urît? Au arestat pe cineva? Au împuşcat? Spune-mi. Nu-mi cruţa buna dispoziţie. Aşa o să-ţi fie mai uşor."

Oare a înşelat-o pe Tonia preferînd pe altcineva în locul ei? Nu, el nu alegea şi nu compara pe nimeni. Ideile de „dragoste liberă", cuvinte ca „drepturile şi necesităţile sentimentului" îi erau străine. I se părea vulgar să vorbească şi să se gîndească la asemenea lucruri. În viaţă nu rupea „florile plăcerii", nu se considera că ar aparţine categoriei semizeilor sau supraoamenilor, nu pretindea privilegii şi avantaje. Suferea, nesimţindu-se cu conştiinţa curată.

Ce va urma? se întreba el uneori şi, negăsind răspunsul, spera în ceva imposibil, în amestecul unor circumstanţe neprevăzute, care să rezolve această stare de lucruri.

Acum însă, era altfel. Hotărîse să taie nodul gordian. Mergea acasă cu rezolvarea pregătită. Voia să-i mărturisească totul Toniei, s-o implore să-l ierte şi să nu se mai întîlnească cu Lara.

E adevărat că nu era chiar atît de simplu. După cum i se părea acum, nu rămăsese destul de clar că o rupe cu Lara pentru totdeauna, pe vecie. Îi explicase în diminea̦ta aceea că vrea să-i destăinuiască totul Toniei, că nu se mai pot întîlni, dar acum avea sentimentul că aceste lucruri i le spusese cumva edulcorat, insuficient de ferm.

Larisa Fiodorovna nu voia să-l necăjească pe Iuri Andreevici făcîndu-i scene grele. Înţelegea că se chinuieşte destul şi fără asta. Încercase să-i asculte planurile cît se poate de calmă. Explicaţia dintre ei avusese loc în camera goală, pe care Larisa Fiodorovna n-o ocupase, care aparţinea foştilor stăpîni ai casei şi dădea cu ferestrele spre strada Negustorilor. Larei îi curgeau pe obraji lacrimi pe care nu le simţea şi nu le conştientiza, la fel ca şiroaiele de ploaie care curgeau în acelaşi timp pe feţele statuilor clădirii de vizavi. Sincer, fără falsă mărinimie, îi spuse încet: „Fă cum e mai bine pentru tine, la mine nu te gîndi. Eu o să rezist la toate". Şi nu ştia că plînge şi nu-şi ştergea lacrimile.

La gîndul că Larisa Fiodorovna l-a înţeles greşit, că a indus-o în eroare, lăsîndu-i speranţe deşarte, doctorul era gata să se întoarcă în oraş, să precizeze lucrurile pînă la capăt şi, ceea ce era mai important, să se despartă de ea mult mai fierbinte şi mai tandru, mai în concordanţă cu felul cum trebuie să-şi ia adio nişte oameni care nu se vor mai întîlni toată viaţa, care s-au despărţit pentru o întreagă eternitate. Cu greu îşi frînse această pornire şi îşi continuă drumul.

Pe măsură ce soarele cobora, pădurea se umplea de frig şi întuneric. Mirosea reavăn a măturici opărite din mladă de zadă, ca în tinda unei băi cu aburi. În văzduh, aidoma unor flotoare pe apă, atîrnau în nemişcare roiuri de ţînţari, bîzîind la unison, pe aceeaşi notă subţire. Iuri

Andreevici îi strivea la infinit pe frunte şi pe grumaz şi plesniturilor sonore de pe trupul lui transpirat le răspundeau într-un mod uluitor celelalte sunete ale mersului călare: scîrţîitul curelelor de la şa, clefăitul prelung al copitelor în noroiul clisos şi salvele uscate, plesnite, care ieşeau de sub coada calului. Deodată în depărtarea amurgului începu trilul unei privighetori.

„Fii-treaz! Fii-treaz!", striga ea convingătoare şi acest îndemn suna aproape ca înaintea Paştelui: „Sufletul meu, sufletul meu! Trezeşte-te, nu mai dormi!".

Deodată pe Iuri Andreevici îl fulgeră ideea cea mai simplă cu putinţă. La ce bun să se grăbească? Nu va da îndărăt de la ceea ce şi-a pus în gînd. Demascarea se va înfăptui. Totuşi, cine spune că trebuie să fie făcută astăzi? Toniei încă nu i s-a comunicat nimic. Încă nu-i prea tîrziu pentru ca explicaţia să fie amînată pentru altă dată. Între timp, va reveni în oraş. Va duce pînă la capăt discuţia cu Lara, va fi o discuţie profundă şi sinceră, care să compenseze toate suferinţele. O, ce bine! Ce minunat! Cum de nu i-a trecut mai devreme prin minte?

Acceptînd gîndul că o va mai vedea o dată pe Antipova, Iuri Andreevici simţi că înnebuneşte de bucurie. Inima începu să-i bată cu putere. Îşi închipui cum va decurge totul.

Ulicioarele de bîrne ale periferiei, trotuarele din scînduri. Merge la ea. Acum, pe stradela Novosvalocinaia, maidanele şi partea de lemn a oraşului se sfîrşesc şi începe partea de piatră. Căsuţele periferiei rămîn în urmă ca paginile unei cărţi pe care o răsfoieşti repede, dar nu aşa ca atunci cînd le întoarcem cu degetul arătător, ci ca atunci cînd apăsăm cu degetul mare pe marginea cărţii şi le facem să sară una după alta. E cu sufletul la gură! Iată, acolo locuieşte ea, în capătul acela. Sub pata albă a cerului ploios, înseninat în pragul înserării. Ce mult îi plac aceste case bine ştiute, pe lîngă care trece în drum spre ea! Le-ar lua în palme şi le-ar săruta! Aceste mezanine cu un singur ochi, trîntite de-a lungul acoperişurilor! Poamele luminiţelor şi candelabrelor reflectate în băltoace! Sub fîşia albă a cerului ce atîrnă deasupra uliţei. Acolo va primi iarăşi în dar, din palmele ziditorului, această minune albă, creată de Dumnezeu. Uşa i-o va deschide o siluetă înfăşurată în negru. Şi promisiunea atingerii ei, reţinute, reci, care, precum noaptea

nordică, este a nimănui, nu aparţine nimănui, i se va rostogoli în întîmpinare precum primul val al mării, spre care alergi prin întuneric, călcînd pe nisipul de pe ţărm.

Iuri Andreevici aruncă frîul, se aplecă peste şa, îmbrăţişă gîtul calului, îşi înfundă faţa în coama acestuia. Luînd această gingăşie drept un apel la viteza lui, calul o porni la galop.

În zborul lin al galopului, în intervalele dintre rarele, abia sesizabilele atingeri ale calului cu pămîntul, care mereu se desprindea de copite şi rămînea în urmă, în afara bătăilor propriei inimi care tresălta de bucurie, Iuri Andreevici auzi nişte ţipete, dar se gîndi că i se năzare.

Îl asurzi o împuşcătură. Doctorul îşi săltă capul, înşfăcă frîul şi trase de el. Din inerţie, calul mai galopă cîţiva paşi, îşi încetini salturile, rămase cu toate picioarele pe pămînt, pregătindu-se să se cabreze pe cele din spate.

În faţă, drumul se despărţea în două. Pe marginea lui ardea în lumina amurgului reclama „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze". De-a curmezişul drumului, blocîndu-l, stăteau trei călăreţi înarmaţi. Un elev de liceu, cu şapca şcolii şi cu tunica încrucişată în benzi de mitralieră, un cavalerist cu manta ofiţerească şi cuşmă şi un grăsun ciudat, ca un mascat de mascaradă, în pantaloni matlasaţi, pufoaică, avînd trasă pe ochi o pălărie de preot, cu boruri largi.

– Nu te mişca, tovarăşe doctor! îi spuse sacadat şi calm comandantul celor trei, cavaleristul cu cuşmă. În caz de supunere, îţi garantăm deplina securitate. Dacă nu, nu te supăra, te împuşcăm. A fost ucis felcerul din detaşamentul nostru. Te mobilizăm forţat, fiind cadru medical. Descălecaţi şi daţi-i frîul tovarăşului nostru mai tînăr. Vă previn că, la cea mai mică încercare de evadare, vă împuşcăm.

– Sînteţi Liveri, fiul lui Mikuliţîn, tovarăşul Lesnîh?

– Nu, sînt comandantul plutonului de legătură, Kamennodvorski.

Partea a X-a

PE DRUMUL MARE

1

Se înşiruiau oraşe, sate, staţii de cale ferată. Oraşul Krestovozdvijensk, staniţa Omelcino, Pajinsk, Tîsiaţkoe, noua localitate Iaflinskoe, suburbia Zvonarskaia, staţia Volnoe, Gurtovşciki, cătunul Kejemska, staniţa Kazeevo, suburbia Kuteinîi Posad, satul Malîi Ermolai.

Şleaul trecea printre aceste localităţi, fiind şoseaua cea mai veche din Siberia, singurul drum de poştă de altădată. Tăia oraşele în două, înfigîndu-şi în ele, ca într-o pîine, cuţitul uliţei principale, iar satele le zburătăcea, risipind departe în urmă, cu stîlpii lui, casele sau ocolindu-le cu arcuirea unei curbe bruşte.

În trecutul îndepărtat, înainte de construirea liniei ferate care trece prin Hodatskoe, de-a lungul şleaului circulau troicile de poştă. Într-o direcţie se tîrau căruţele cu ceaiuri, grîne şi fier prelucrat, iar în direcţia cealaltă, sub escortă, erau mînate grupe pedestre de deţinuţi. Băteau pasul, zornăindu-şi toţi deodată lanţurile de la picioare. Erau suflete pierdute, crude, înfricoşătoare, ca trăsnetele prăvălite din cer. Şi de jur împrejur fremătau codrii întunecaţi, de netrecut.

Şleaul trăia ca o mare familie. Oamenii din diferite oraşe şi sate se cunoşteau şi se înrudeau unii cu alţii. În Hodatskoe, unde şleaul se întîlnea cu calea ferată, erau ateliere de reparaţii ale locomotivelor, secţii mecanice auxiliare căii ferate, sărăcimea trăia înghesuită în căzărmi, bolea şi murea. Deportaţii politici care îşi ispăşiseră anii de ocnă şi aveau cunoştinţe tehnice ajungeau aici meşteri şi rămîneau să locuiască mai departe tot în aceste locuri.

De-a lungul acestei linii, sovietele de la început fuseseră înlăturate de la putere. Cîtva timp se menţinuse puterea Guvernului Provizoriu al Siberiei, iar acum fusese înlocuită peste tot de cîrmuirea lui Kolceak.

2

Pe o porţiune a sa, drumul urca. Priveliştea se lărgea de jur împrejur. Se părea că urcuşul şi orizontul sînt fără sfîrşit. Şi atunci cînd caii şi oamenii oboseau şi se opreau ca să-şi tragă sufletul, panta se sfîrşea. Drept în faţă, pe sub pod, se năpustea năvalnicul rîu Kemja.

Dincolo de rîu, pe un deal şi mai abrupt, se arăta zidul de cărămidă al mănăstirii Înălţarea Crucii. În vale, drumul ocolea povîrnişul mănăstirii şi, făcînd cîteva curbe printre curţile din dos ale periferiei, pătrundea în oraş.

Acolo mai atingea încă o dată proprietatea mănăstirii, în piaţa mare, unde dădea poarta de fier a mănăstirii, vopsită în verde. Icoana de pe arcul porţii era înrămată de o inscripţie aurită şi arcuită: „Bucură-te, cruce frumoasă, biruinţă nebiruită a pietăţii".

Iarna era pe sfîrşite. Era Săptămîna Patimilor, sfîrşitul Postului Mare. Zăpada de pe drumuri se înnegrea, semn că începuse să se topească, însă pe acoperişuri era încă albă, alcătuind nişte căciuli ţuguiate.

Ţîncii care se căţărau în clopotniţa mănăstirii se uitau de sus şi vedeau casele ca pe nişte cutioare sau bărcuţe înghesuite unele într-altele. De case se apropiau omuleţi mici şi negri, ca nişte puncte. Pe unii dintre aceştia, de la înălţimea clopotniţei, îi recunoşteau după mişcări. Cei care se apropiau de clădiri citeau afişele lipite de ziduri, care conţineau decretul dat de Comandantul suprem cu privire la mobilizarea ultimelor trei contingente.

3

Noaptea aduse multe lucruri neprevăzute. Se făcu neobişnuit de cald pentru vremea respectivă. Cernea o ploaie măruntă, atît de volatilă, încît se părea că nu atinge pămîntul, ci se dizolvă în văzduh ca o fumegoasă pulbere de apă. Însă era doar o aparenţă. Apele ei calde, adunate în pîrîiaşe, erau suficiente pentru a spăla de tot zăpada de pe pămînt, lăsîndu-l negru şi lucitor, de parcă l-ar fi podidit broboane de sudoare.

Înmuguriţi, merii pitici îşi zvîrleau în uliţă, peste gard, crengile. De pe ele, cu foşnete neritmice, cădeau

stropi pe trotuarele de scînduri. Răpăiala lor neuniformă răsuna în tot oraşul.

În curtea atelierului unui fotograf lătra şi scheuna Tomik, un cățel care fusese pus în lanț de cu dimineață. Poate iritată de lătratul acestuia, în grădina lui Galuzin croncănea o cioară, a cărei larmă se auzea în tot oraşul.

În partea de jos, negustorului Liubeznîi îi fuseseră aduse trei căruțe cu haine. Acesta refuza să le primească spunînd că e o greşeală, că nu comandase niciodată o asemenea marfă. Invocînd ora tîrzie, cărăuşii îl rugau să-i lase să rămînă peste noapte. Negustorul se certa cu ei, îi alunga şi nu voia să le deschidă poarta. Şi această sfadă se auzea în tot oraşul.

În cel de-al şaptelea ceas bisericesc, adică la ora unu noaptea, clopotul cel mare al mănăstirii se mişca încet, slobozind dangăte moi, neguroase şi dulci, care se desprinseră de arama lui şi plutiră pe sus, amestecîndu-se cu umezeala noptatică a ploii. Dangătul se desprinse de clopot ca un bolovan de pămînt care se rupe de mal, spălat de ape, şi se duce la fund, dispărînd în rîu.

Era noaptea de Joia Mare, denia celor douăsprezece evanghelii. Prin întuneric, prin perdeaua rară a ploii, începură să se mişte, să plutească luminițe abia văzute, care pîlpîiau pe frunți, nasuri, fețe. Erau oamenii care posteau şi mergeau la utrenie.

După un sfert de oră, dinspre mănăstire se auziră nişte paşi bocănind pe scîndurile trotuarului. Era negustoreasa Galuzina care se întorcea acasă, venind de la utrenia abia începută. Avea pe cap o broboadă şi şuba îi era descheiată. Păşea cînd mai repede, cînd mai încet, oprindu-se adeseori. I se făcuse rău în aerul stătut al bisericii, ieşise afară şi acum îi părea rău că n-a stat pînă la sfîrşitul slujbei şi că nici acum, ca şi anul trecut, nu ținuse postul. Dar nu aceasta era pricina tristeții ei. Peste zi fusese amărîtă din cauza ordinului de mobilizare, lipit peste tot, sub incidența căruia cădea prostuțul ei de fiu, sărmanul Terioşka. Încerca să uite această neplăcere, dar peticele de hîrtie ce se vedeau albe prin întuneric îi aminteau la tot pasul de pacostea care o aştepta.

Casa ei era după colț, foarte aproape, însă afară se simțea mai bine. Voia să mai stea la aer, n-o trăgea ața în casă, la căldură.

Era frămîntată de gînduri triste. Dacă le-ar fi luat la rînd, rostindu-le cu voce tare, nici cuvintele nu i-ar fi fost de-ajuns, nici timp destul nu ar fi avut pînă la răsăritul soarelui. Însă aici, în stradă, aceste gînduri posomorîte, chiar dacă năvăleau în valuri, ea se simțea în stare să le rezolve în cîteva minute, cît ținea drumul de la colțul mănăstirii pînă la colțul pieței.

Sfînta sărbătoare e atît de aproape, iar ea nu are în casă pe nimeni, toți s-au răspîndit care încotro, lăsînd-o singură. Ce, oare nu au lăsat-o singură? Firește că singură, Ksiușa, copilul de suflet, nu intră la socoteală. Și la drept vorbind, cine-i Ksiușa? Nu poți ști ce zace în sufletul omului. Poate îi e prietenă, poate dușmancă, poate îi e rivală pe ascuns. A moștenit-o din prima căsătorie a soțului ei, e fiica adoptivă a lui Vlasușka. Oare n-ar putea fi fiica din flori, nu adoptivă? Și poate că nu-i deloc fiică, ci ó fi fiind vorba aici de cu totul altceva! Poți citi ce scrie în sufletul bărbatului? Însă de față n-ai nimic a zice împotrivă. E deșteaptă, frumoasă, ascultătoare. Mult mai deșteaptă decît prostutul de Terioșka și decît tatăl ei adoptiv.

Iată deci că a rămas singură în pragul Sfintelor Paște, iar ceilalți au părăsit-o, s-au împrăștiat care încotro.

Soțul ei, Vlasușka, a pornit-o de-a lungul șleaului să le țină recruților cuvîntări, să le ureze drum bun noilor mobilizați și să-i îndemne la fapte vitejești. Însă, prostul de el, mai bine ar fi făcut dacă ar fi avut grijă de propriul lui fecior, dacă l-ar fi ferit de primejdia de moarte care îl paște.

Nici Terioșka, fiu-său, n-a mai avut răbdare, a luat-o la sănătoasa înaintea sfintei sărbători. S-a dus la Kuteinîi Posad, la neamuri, ca să petreacă și să se calmeze după cele îndurate. A fost exmatriculat micuțul din liceul real. Jumătate din clase le repetase de cîte două ori fără nici un fel de consecințe, iar acum, cînd tocmai ajunsese într-a opta, ultima, nu le-a mai fost milă de el și i-au făcut vînt.

Ah, ce zile amărîte! Oh, Doamne! De ce i s-a făcut deodată atît de rău, că nici mîinile n-o mai ascultă? Nu-i în stare să facă nimic și i s-a urît cu viața! De ce a căzut pe ea o asemenea pacoste? Poate din cauza revoluției? Nu, sigur că nu! Toate astea-s din pricina războiului.

Floarea bărbaţilor a pierit în război, n-au mai rămas decît nişte scursuri prăpădite, care nu-s bune de nimic.

Parcă aşa fusese în casa tatălui ei, antreprenor particular? Tatăl ei nu bea, ştia carte, casa îi era îndestulată. Ele erau două surori, Polia şi Olia. Şi pe cît de potrivite le erau numele, tot aşa de bine se înţelegeau şi fetele şi la fel de frumoase erau. Veneau la tatăl lor pînă şi brigadieri, maimari peste echipele de dulgheri. Şi pentru că trăiau ca-n sînul lui Avram, le trecea lor, fetelor, prin cap, să împletească fulare din cîte şase fire de lînă. Da, erau poznaşe! Dar se şi pricepeau la împletit, de vreme ce fularele lor erau vestite în tot judeţul. Şi toate zilele de sărbătoare le bucurau prin mulţimea de oameni care le înconjurau şi prin armonia orînduielilor: slujba de la biserică, dansurile, oamenii, manierele, cu toate că familia lor era simplă, burgheză, provenită din strămoşi ţărani şi muncitori. Şi Rusia pe-atunci era ca o mireasă şi avea administratori adevăraţi, apărători adevăraţi, nu ca cei de acum. Însă în vremurile din urmă s-a dus tot luciul, n-a mai rămas decît drojdia avocăţimii şi a jidănimii, care zi şi noapte mestecă vorbe, meliţează în pustiu. Vlasuşka şi prietenii lui cred că pot momi vremurile de aur de altădată cu şampanie şi urări de bine. Păi, aşa poţi recîştiga iubirea pierdută? Pentru asta trebuie să cari bolovani, să muţi munţii din loc, să răscoleşti pămîntul!

4

Galuzina ajunsese de cîteva ori la hală, la piaţa oraşului Krestovozdvijensk. Nu mai avea mult pînă acasă. Dar de fiecare dată se răzgîndise, se întorsese şi o pornise din nou pe ulicioarele din apropierea zidului mănăstirii.

Piaţa era cam cît un ogor mare. Altădată, în zilele de iarmaroc, era plină de căruţele ţăranilor. O latură se sprijinea în capătul străzii Eleninskaia. Latura opusă, curbă, era mărginită de clădiri scunde, cu parter sau cu etaj. Toate erau ocupate de hambare, birouri, spaţii comerciale, ateliere ale meseriaşilor.

Aici, pe cînd timpurile nu erau aşa de tulburi, şedea în pragul uşii sale uriaşe, în patru canaturi de fier, ursul cu ochelari şi surtuc, lung, grosolanul de Briuhanov, un

misogin căruia tare-i mai plăcea să citească ziarul de o copeică, în aşteptarea clienţilor pentru mărfurile sale: piele, catran, roţi, hamuri, ovăz şi fîn.

Aici, expuse într-o ferestruică chioară, zăceau ani de-a rîndul, prăfuite, cîteva cutii de carton cu perechi de lumînări de cununie, ornamentate cu panglici şi flori de hîrtie. Dincolo de fereastră, în odăiţa cu mobilă puţină şi aproape fără marfă, dacă nu puneai la socoteală cele cîteva roţi de ceară, încheiau afaceri de mii de ruble cu mastic, ceară şi lumînări nişte mandatari necunoscuţi ai unui milionar, îmbogăţit de pe urma lumînărilor, despre care nimeni nu ştia unde locuieşte.

Aici, în mijlocul şirului de clădiri, se găsea prăvălia de coloniale a lui Galuzin, un magazin mare, cu trei ferestre. Prăvălia este măturată de trei ori pe zi, după ce duşumeaua nevopsită, scîrţîitoare era presărată cu firele opărite de ceai, care erau destule pentru curăţenie, întrucît antreprenorii şi proprietarul beau ceai toată ziua, fără măsură. Aici îi plăcea adeseori să stea la casă tinerei gospodine. Culoarea ei preferată era liliachiul, violetul, culoarea veşmintelor bisericeşti, deosebit de solemne, culoarea liliacului abia înflorit, culoarea celei mai bune rochii a ei din brocart, culoarea pe care o avea sticla serviciului ei de pahare de vin. Culoarea fericirii, culoarea amintirilor, culoarea fecioriei asfinţite, de dinainte de revoluţie, a Rusiei, i se părea tot liliachie. Şi îi plăcea să stea în prăvălie la casă, pentru că penumbra violetă de aici, mirosind a scrobeală, zahăr şi a caramele zmeuriu-liliachii, păstrate în borcane de sticlă, i se părea asemănătoare culorii ei preferate.

Aici, la colţ, lîngă depozitul de lemne, era o casă veche, cu etaj, din lemn cenuşiu, povîrnită pe toate patru laturile, aidoma unui rădvan hodorogit. În clădire erau patru apartamente şi două intrări, în amîndouă colţurile faţadei. Jumătatea stîngă a parterului o ocupa farmacia lui Salkind, pe cea din dreapta – cancelaria notarului. Deasupra farmaciei locuia Şmulevici, croitor pentru dame, un om bătrîn şi cu mulţi copii. În dreptul croitorului, deasupra notarului, se aciuaseră o mulţime de chiriaşi, profesiile cărora le puteai afla citind firmele şi tăbliţele care acopereau toată uşa de la intrare. Aici lucra un ceasornicar şi primea comenzi un cizmar. Aici ţineau un

atelier fotografic companionii Juk și Strodach, aici se afla atelierul de gravură al lui Kaminski.

Datorită faptului că apartamentul era supraaglomerat, ajutoarele fotografilor, retușerul Senea Maghidson și studentul Blajein, își făcuseră un fel de laborator în curte, în ghereta de trecere a magaziei pentru lemne. Se pare că și acum își făceau acolo de lucru, judecînd după pîlpîirea răutăcioasă a lămpii de developat, care clipocea, chioară, în ferestruica odăii. Sub această ferestruică ședea legat cățelul Tomik, care lătrase de răsunase toată strada Eleninskaia.

„Și-au înghesuit tot kahalul[1] aici", se gîndi Galuzina, trecînd pe lîngă clădirea cenușie. „E o speluncă a caliciei și mizeriei." Însă pe loc își zise că Vlas Pahomovici nu are dreptate în iudofobia lui. Oamenii aceștia prea sînt a cincea roată la căruță, ca să însemne ceva în destinul țării. De altfel, dacă-l întrebi pe bătrînul Șmulevici de unde se trag dezordinea și tulburările, el se gîrbovește, strîmbă din nas și-ți spune zîmbind: „Astea-s isprăvi de-ale lui alde Leibocika"[2].

Ah, dar ce, ce gîndește ea acum, cu ce-și bate capul? Oare asta-i problema? Aici se-ascunde năpasta? Năpasta se ascunde în orașe. Nu orașele țin Rusia. Fugind după cultură, am încercat cu toții să ajungem orășeni și n-am izbutit. Ne-am îndepărtat de limanul nostru, la limanul altora n-am putut ajunge.

Sau poate că, dimpotrivă, tot păcatul e în ignoranță. Un om învățat vede totul ca-n palmă, își dă seama la timp de toate. Iar noi, cînd ni se taie capul, înșfăcăm căciula ca să nu ne-o fure careva. Parcă am trăi în codru. Chiar dacă, să zicem, nici oamenii cu carte n-au acum parte de zile mai bune. I-a alungat foamea din orașe. Cum să te mai dumirești? Și dracu' și-ar frînge piciorul.

Și totuși, parcă neamurile noastre de la țară nu erau chiar bune de nimic? Selitvinii, Selaburinii, Pamfil Palîh, frații Nestor și Pankrat Modîh? Erau oameni stăpîni pe munca lor, cu scaun la cap. Gospodăriile lor de-a lungul

1. *Kahal* – comunitate evreiască din Polonia, care a dăinuit între secolele al XVI-lea și al XIX-lea; aici, prin extensie, „gloată", „adunătură" (n.t.).
2. Se face aluzie la Trotki (n.t.).

şleaului sînt noi, nu te mai saturi privindu-le. Fiecare are semănate cîte zece deseatine, au cai, oi, vaci, porci. Grîne au de rezervă pentru încă trei ani. Inventarul agricol e ca la expoziţie. Maşini de recoltat. În faţa lor Kolceak se ploconeşte, îi ademeneşte în armata lui, comisarii îi momesc să vină în rîndurile detaşamentelor din păduri. De pe front s-au întors toţi cu crucea Sfîntul Gheorghe şi de îndată au fost invitaţi ca instructori. Chiar dacă ai galoane, chiar dacă n-ai. Dacă eşti om care ştie ce face, lumea are nevoie peste tot de tine. Nu mori de foame.

Totuşi, e timpul să meargă acasă. Nu-i şade bine unei femei să se preumble atîta timp. Bine-ar fi să poată şedea la ea în grădină. Însă nu se poate, noroiul i-ar ajunge pînă la genunchi. Însă parcă şi-a mai revenit puţin.

Încurcîndu-se de tot în gîndurile ei şi pierzîndu-le şiragul, Galuzina se duse spre casă. Însă, înainte de a trece pragul, în cele cîteva clipe cît bătuse pasul pe loc în dreptul scării, mai apucă să cuprindă cu privirea interioară multe şi mărunte.

Şi-i aminti pe cei care comandă acum în Hodatskoe, oameni pe care-i cunoştea destul de bine, deportaţi politici din capitale, cum ar fi Tiverzin, Antipov, Vdovicenko--Drapelul Negru, lăcătuşul din partea locului Gorşenia Beşenîi. Toţi erau oameni care ştiu ce fac. Multe zîzanii au iscat ei la viaţa lor şi e sigur că şi acum pun iarăşi ceva la cale, pregătesc ceva. Fără asta n-au linişte. Şi-au petrecut viaţa în preajma maşinilor, ajungînd şi ei neîndurători şi reci, ca maşinile. Umblă în sacouri scurte, îmbrăcate peste pufoaice, ţigările le fumează din muştiucuri de os, ca nu cumva să se molipsească de vreo boală, beau numai apă fiartă. Lui Vlasuşka n-o să-i mai reuşească nimic, pentru că oamenii ăştia le vor întoarce pe toate după voia lor, vor pune lucrurile la locul lor.

Şi începu să se gîndească la ea însăşi. Ştia că-i femeie frumoasă şi la locul ei, bine păstrată şi deşteaptă, deci un om bun. Însă nici una dintre calităţile ei nu era recunoscută în acest fund de lume şi poate că n-ar fi fost recunoscută nicăieri în altă parte. Şi cupletele fără perdea despre proasta Sentetiuriha, celebre în tot ţinutul de dincolo de Ural, din care puteau fi rostite numai versurile de la început:

Sentetiuriha căruţa şi-a vîndut,
Bani de-o balalaică g avut

pentru că urmau numai scîrboşenii, Galuzina credea că sînt cîntate cu aluzie la ea.

Oftînd adînc, intră în casă.

5

Fără să se oprească în tindă, se duse la ea în dormitor. Ferestrele camerei dădeau spre grădină. Acum, noaptea, grămezile de umbre de dinăuntru şi de dincolo de fereastră par că se repetă una pe alta. Faldurile suspendate ale draperiilor de la fereastră erau aproape ca faldurile atîrnate ale copacilor de afară, goi şi negri, cu contururi vagi. Bezna de tafta a nopţii acesteia de sfîrşit de iarnă era încălzită în grădină de colcăiala zmeurie a primăverii apropiate, care răzbătea prin pămînt. În cameră, cam în aceeaşi combinaţie intrau două elemente asemănătoare: căldura prăfoasă a perdelelor rău scuturate era înmuiată şi colorată de pîlpîirea violetă a sărbătorii care se apropia.

De sub veşmîntul de argint al ferecăturii icoanei, Maica Domnului scotea la iveală două palme subţiri, negricioase, îndreptate spre cer. În fiecare din ele părea că ţine cîte o literă grecească de la începutul şi de la sfîrşitul denumirii ei bizantine: metér teú, Maica Domnului. În ferecătura ei aurită, candela întunecată ca o călimară din sticlă arunca pe covorul din dormitor licăriri stelare fierăstruite de dinţişorii de pe marginea paharului.

Dîndu-şi jos broboada şi şuba, Galuzina se răsuci neîndemînatică şi iar simţi o împunsătură în coaste şi dureri în omoplat. Ţipă, se sperie, începu să bîiguie: „Tu, Maica Domnului, apărătoarea celor necăjiţi, care le sari în ajutor şi lumea o ocroteşti", apoi izbucni în plîns. După ce durerea o mai lăsă, începu să se dezbrace. Copcile din spate ale gulerului şi ale sutienului îi alunecau dintre degete şi se îngropau în cutele materialului fumuriu. Le căuta şi nu le găsea.

În cameră intră Ksiuşa, fata ei adoptivă, pe care o trezise cînd intrase în casă.

– De ce stai pe întuneric, mamă? Nu vrei să aduc o lampă?

– Nu-i nevoie. Se vede şi aşa.

– Mamă, Olga Nilovna, lasă-mă să te deschei eu. Nu-i nevoie să te chinuiești.

– Degetele nu mă ascultă și pace. Proasta de croitoreasă n-a fost în stare să coasă copcile ca la oameni. Fir-ar ea de curcă chioară. Îmi vine să sfîșii rochia și să-i dau cu tivul peste bot.

– Frumos s-a cîntat la biserică. Noaptea-i liniștită. Cîntecele s-au auzit pînă aici.

– Da, de cîntat s-a cîntat bine. Da' mie, fato, mi-e rău. Iar mă împunge și-aici, și-aici. Peste tot. Mare pacoste. Nici nu știu ce să mă fac.

– Păi, te-a ajutat Gomeopat Stîdobski.

– Da, m-a ajutat cu sfaturi pe care nu le pot îndeplini. E-un șarlatan homeopatul tău. Nici la deal, nici la vale. Asta în primul rînd. Și, în al doilea rînd, a plecat. S-a dus, s-a dus. Și nu numai el. Înaintea sărbătorii toți au șters-o din oraș. Oare la ce se-așteaptă, la un cutremur?

– Măcar doctorul acela ungur, prizonierul, te-a tratat bine.

– Asta-i altă aiureală. Îți zic că n-a mai rămas nimeni, toți s-au împrăștiat. Kerenýi Lajos, ca alți maghiari, a nimerit dincolo de linia de demarcație. L-au obligat să slujească, drăguțul de el. L-au luat în Armata Roșie.

– Păi, n-ai decît ipohondrie. O nevroză cardiacă. Un descîntec ar putea face minuni. Ți-aduci aminte că te-a descîntat nevasta unui soldat? Parcă ți-a luat durerea cu mîna. Am uitat cum o cheamă. Numele nu i-l mai știu.

– Văd că mă crezi proastă. Nu m-aș mira să-mi cînți pe furiș „Sentetiuriha".

– Fie-ți frică de Dumnezeu! Nu vorbi cu păcat. Mai bine adu-mi aminte cum o cheamă pe femeie. Numele îmi stă pe limbă. Nu mă potolesc pînă nu mi-l aduc aminte.

– Păi, are mai multe nume decît fuste. Nu știu care îți trebuie. O cheamă Kubariha și Medvediha și Zlîdariha. Și mai are și vreo zece porecle. Nici ea nu-i aici. Ia-o de unde nu-i. Ai băgat-o pe roaba lui Dumnezeu în pușcăria din Kejemsk. Pentru un avort și nu știu ce prafuri. Și vezi bine, ea, decît să i se facă urît în temniță, a șters-o undeva prin Extremul Orient. Doar ți-am zis că au plecat cu toții. Vlas Pahomîci, Terioșka, mătușa Polia-inimă de zahăr. În tot orașul, dintre femeile cinstite, n-am mai rămas decît noi, două proaste. Să știi că nu glumesc. Și

n-ai de unde găsi un doctor. Dacă se-ntîmplă ceva, crăpi şi n-ai pe cine striga în ajutor. Se zice că a venit un doctor mare din Moscova, care s-a aşezat la Iuriatin. Cică-i profesor, feciorul unui negustor din Siberia care şi-a pus capăt zilelor. Pînă m-am tot gîndit eu cum să-l chem, s-au pus pe drum vreo douăzeci de cordoane de-ale roşilor, nici să strănuţi nu mai ai loc. Şi acum să schimbăm vorba. Du-te şi te culcă, am să încerc şi eu să adorm. Ştiu că Blajein, studentul, se ţine de capul tău. N-are rost să tăgăduieşti. N-ai cum să te ascunzi de mine, te-ai înroşit ca racul. Trudeşte bietul tău student la poze în noaptea asta sfîntă, îmi face mie fotografiile. Nici ei nu dorm şi nici pe alţii nu-i lasă. Tomik al nostru scheaună de se aude în tot oraşul. Şi-o ticăloasă de cioară croncăne în mărul nostru, aşa că, pare-mi-se, iar n-o să închid ochii toată noaptea. Da' de ce te superi, mironosiţo? De-aia sînt studenţi pe lume, ca să le placă fetelor.

6

– Ce se tot dă cîinele acolo de ceasul morţii? Ar trebui să vedem despre ce-i vorba. Nu latră el degeaba. Stai, Lidocika, fir-ai tu să fii, taci o clipă. Trebuie să lămurim situaţia. Nu cumva să fi dat buzna esaulii. Nu pleca, Ustin. Rămîi şi tu, Sivobliui. Se descurcă şi fără noi.

Neauzind că este rugat să tacă şi să aştepte puţin, preşedintele de la centru continuă cu ton obositor de orator:

– Puterea burghezo-militară care există acum în Siberia, prin politica ei de jaf, biruri, violenţă, execuţii şi torturi, trebuie să le deschidă ochii celor care s-au lăsat înşelaţi. Această putere îi este ostilă nu numai clasei muncitoare, ci, în esenţa lucrurilor, şi întregii ţărănimi. Ţărănimea muncitoare din Siberia şi Urali trebuie să înţeleagă că numai în alianţă cu proletariatul de la oraşe, cu soldaţii, în alianţă cu sărăcimea kirghiză şi buriată...

În sfîrşit, auzind că este întrerupt, se opri, îşi şterse cu batista fruntea transpirată, îşi coborî pleoapele obosite şi umflate, închizînd ochii.

Cei de lîngă el îi şoptiră:

– Hodinește-te oleacă. Bea niște apă.

Șefului de partizani, care se alarmase, i se comunică:

– De ce te temi? Totul e în ordine. Felinarul de semnal e în fereastră. Santinela, vorbind metaforic, devorează spațiul cu ochii. Cred că trebuie continuat referatul. Vorbiți, tovarășe Lidocika.

Interiorul magaziei mari fusese golit de lemne. În partea rămasă liberă se desfășura întrunirea ilegală. Cei adunați erau ascunși de stiva de lemne înălțată pînă la tavan, care despărțea jumătatea goală de ghereta de trecere și de ușă. În caz de primejdie, cei adunați aveau o cale de retragere: ridicînd chepengul din dușumea, se putea coborî și, printr-un tunel subteran, se putea ajunge în partea din spate a fundacului Konstantinov, dincolo de zidul mănăstirii.

Referentul, cu o pălărie neagră din percal, care-i acoperea țeasta cheală, avea fața palidă, mată, acoperită de barbă pînă la urechi. Suferea de transpirație pe fond nervos și de aceea se ștergea mereu cu batista. Își aprinse cu lăcomie chiștocul de țigară, aplecîndu-se cu el în gură spre jetul fierbinte care ieșea din sticla lămpii cu gaz, apoi se uită prin hîrtiile aruncate pe masă. Plimbîndu-și nervos și repede peste ele ochii miopi, ca și cum le-ar fi adulmecat, referentul continuă cu voce inexpresivă și obosită:

– Această alianță dintre sărăcimea de la orașe și sate poate fi realizată numai prin intermediul sovietelor. Vrînd-nevrînd, de-acum țărănimea siberiană va voi același lucru pe care îl voiește muncitorul siberian, care a început lupta de mult. Scopul lor comun îl reprezintă răsturnarea autocrației amiralilor și hatmanilor, pe care poporul îi urăște atît de mult, pe calea unei insurecții armate naționale. În plus, în lupta lor cu mercenarii înarmați pînă în dinți ai clicii ofițerești și căzăcești, insurgenții vor trebui să acționeze în condiții de război, conform unei tactici adecvate, întrucît lupta va fi îndîrjită și îndelungată.

Vorbitorul se opri iarăși, își șterse transpirația și își închise ochii. În pofida regulamentului, cineva sări în picioare, își ridică mîna, dorind să facă o observație.

Căpetenia partizanilor, mai exact comandantul militar al grupării din Kejemsk a partizanilor de dincolo de Urali, ședea chiar sub nasul vorbitorului, cu o poză

provocatoare şi neglijentă, întrerupîndu-l în mod grosolan şi nearătîndu-i nici un pic de respect. Îţi venea greu să crezi că un militar atît de tînăr, aproape un băieţandru, comandă armate şi grupări întregi, că i se dădea ascultare şi se bucura de respect. Şedea cu braţele şi picioarele învelite în poalele unei mantale de cavalerist. Partea de sus a mantalei şi mînecile, aruncate pe spătarul scaunului, lăsau să se vadă bustul lui în tunică, pe umerii căreia se zăreau încă urmele întunecate ale galoanelor de sublocotenent, pe care şi le descususe.

La dreapta şi la stînga lui stăteau în picioare doi ostaşi din garda personală, la fel de tineri ca şi el, îmbrăcaţi în scurte de oaie destul de ponosite, cu vipuşti cîrlionţate din blană de miel. Feţele lor frumoase şi împietrite nu exprimau nimic, în afară de devotamentul orb faţă de comandantul lor şi de hotărîrea de a face orice de dragul lui. Erau martori pasivi ai întrunirii, nu-i interesau chestiunile discutate, nici polemicile, nu vorbeau şi nu zîmbeau.

În afara acestor oameni, în magazie mai erau încă vreo zece-cincisprezece inşi. Unii stăteau în picioare, alţii şedeau pe duşumea, cu picioarele întinse sau ţinîndu-şi genunchii cu mîinile, sprijiniţi de pereţi sau de bîrnele ieşite în afară, cîlţuite în spaţiile goale.

Pentru oaspeţii de onoare erau şi cîteva scaune. Acestea erau ocupate de trei-patru muncitori, care participaseră la fosta revoluţie. Printre ei era Tiverzin, posomorît şi schimbat, şi prietenul lui, bătrînul Antipov, care îi susţinea mereu părerile. Incluşi în categoria zeilor, la picioarele cărora revoluţia îşi depusese toate ofrandele şi jertfele, ei şedeau ca nişte idoli tăcuţi, severi, din care trufia politică stîrpise tot ce aveau viu, omenesc.

În magazie mai existau cîteva figuri demne de atenţie. Nestînd o clipă liniştit, se ridica de pe duşumea şi se aşeza la loc, umbla şi se oprea în mijlocul încăperii unul dintre stîlpii anarhismului rusesc, Vdovicenko-Drapelul Negru, un grăsan uriaş, cu capul imens, cu gura mare şi cu părul ca o coamă de leu, unul dintre ofiţerii care apucaseră să lupte în războiul cu Japonia, dacă nu cumva chiar şi în ultimul război cu Turcia. Acesta era un visător veşnic absorbit de fanteziile sale.

Din pricina imensei sale blîndeţi şi a staturii colosale, care îl împiedica să observe fenomenele mai mici în dimensiune, acesta nu acorda suficientă importanţă întrunirii şi, înţelegînd totul anapoda, îşi confunda opiniile proprii cu cele care de fapt i le contraziceau, ceea ce-l făcea să fie de acord cu orice.

Alături de el, pe duşumea, şedea prietenul lui, Svirid, un vînător. Deşi Svirid nu era un truditor al pămîntului, fiinţa lui pămîntie, plugărească răzbătea prin tăietura cămăşii negre de postav, pe care şi-o strîngea într-un ghemotoc cu tot cu guler şi cu crucea de la gît, ghemotoc pe care-l purta încoace şi încolo, scărpinîndu-şi pieptul. Era pe jumătate buriat, un mujic inimos şi analfabet cu laţe subţiri de păr în cap, cu mustăţi rare şi cu barba încă şi mai rară, alcătuită doar din cîteva smocuri. Trăsăturile mongoloide îi îmbătrîneau faţa, pe care şi-o încreţea permanent într-un zîmbet ce voia să exprime acordul lui faţă de cele discutate.

Oratorul, care cutreierase toată Siberia pentru a prezenta Instrucţiunile Militare ale Comitetului Central, era cu capul în nori şi îşi imagina nemărginirea spaţiului pe care trebuia să-l mai străbată. Faţă de majoritatea celor de faţă nu simţea nici un interes. Dar, fiind încă din copilărie revoluţionar şi poporanist pînă în vîrful unghiilor, îl privea cu adoraţie pe tînărul comandant care şedea în faţa lui. Nu numai că îi trecea băieţandrului cu vederea toate grosolăniile, care bătrînului i se păreau a fi vocea spiritului revoluţionar subteran, acum descătuşat, dar mai era şi încîntat de ieşirile prea familiare ale acestuia, aşa cum unei femei îndrăgostite îi poate plăcea grosolănia neruşinată a stăpînului ei.

Căpetenia partizanilor era fiul lui Mikuliţîn, Liveri, vorbitorul venit de la centru era fostul mobilizat la muncă forţată Kostoed-Amurski, care în trecut făcuse parte din rîndurile revoluţionarilor socialişti. În ultimul timp îşi revizuise opiniile, recunoscuse caracterul eronat al platformei sale, se pocăise în cîteva declaraţii amănunţite şi nu numai că fusese primit în rîndurile partidului comunist, dar, curînd după aceea, i se încredinţase această muncă atît de importantă.

Fusese ales pentru această misiune, deşi nu era cîtuşi de puţin militar, în semn de respect pentru stagiul lui de

revoluționar, pentru anii grei de suferință petrecuți în închisoare și datorită faptului că, făcînd parte dintre cei mobilizați la muncă forțată, se presupunea că trebuie să cunoască foarte bine starea de spirit a maselor țărănești din Siberia Apuseană, cuprinsă de răscoale. Iar în chestiunea respectivă, această presupusă cunoaștere apărea mai importantă decît pregătirea militară.

Schimbarea convingerilor politice îl făcuse pe Kostoed de nerecunoscut. Avea acum cu totul altă înfățișare, cu totul alte gesturi și maniere. Nimeni nu-și amintea să-l fi văzut în trecut cu chelie și barbă. O fi fiind în travesti? Partidul îi recomandase un incognito strict. Numele lui conspirative erau Berendei și tovarășul Lidocika.

După ce se stinse rumoarea provocată de inoportuna declarație a lui Vdovicenko că este de acord cu punctele prezentate din instrucțiuni, Kostoed continuă:

– În scopul cuprinderii complete a mișcării crescînde a maselor țărănești trebuie să stabilim imediat un contact permanent cu toate detașamentele de partizani care se află în zona comitetului de gubernie.

În continuare, Kostoed vorbi despre tehnica întîlnirilor conspirative, despre parole, cifruri și mijloace de comunicare. Apoi trecu iarăși la detalii:

– Detașamentele vor fi informate despre depozitele de arme, echipament și alimente ale instituțiilor și organizațiilor pe care se sprijină albii, li se vor comunica locurile unde se țin sume mari de bani și sistemele de pază ale acestora.

Este necesar să se elaboreze, pînă în cele mai mici detalii, toate problemele privitoare la organizarea internă a detașamentelor, la comandanți, la disciplina militară tovărășească, la conspirație, la legătura detașamentelor cu restul lumii, la comportamentul cu populația locală, la curtea marțială revoluționară, la tactica subversivă dusă pe teritoriul inamic: distrugerea podurilor, a căilor ferate, a vapoarelor, șlepurilor, gărilor, atelierelor cu echipamentul lor tehnic, a telegrafului, minelor și proviziilor alimentare.

Liveri răbdă cît răbdă și pînă la urmă nu mai putu să suporte. Toate acestea i se păreau niște aiureli de diletant, care nu aveau nici o legătură cu realitatea. De aceea interveni:

– E o lecție grozavă. O să iau aminte. Probabil că toate acestea trebuie acceptate fără discuție, dacă nu vrem să pierdem sprijinul Armatei Roșii.

– Bineînțeles.

– Dar ce să fac eu, minunată Lidocika, cu fițuica dumitale de adormit copiii, cînd, fir-ai tu să fii, forțele mele, adică trei regimente, cu artilerie și cavalerie, sînt de mult în marș și dau lovituri excelente inamicului?

„Admirabil! Ce forță!", se gîndi Kostoed.

În discuție interveni Tiverzin, căruia nu-i plăcuse tonul impertinent al lui Liveri.

– Scuzați-mă, tovarășe conferențiar. Nu sînt sigur. Poate că mi-am notat inexact unul dintre punctele instrucțiunilor. Îl voi citi. Vreau să mă conving. „Este foarte de dorit să fie atrași în comitet ostașii care au fost pe front în timpul revoluției și care acum fac parte din organizațiile soldățești. Este de dorit să fie incluși în componența comitetului unul sau doi subofițeri și un tehnician militar." Tovarășe Kostoed, am notat corect?

– Corect. Cuvînt cu cuvînt.

– În cazul acesta, permiteți să fac următoarea observație. Punctul privitor la specialiștii militari mă pune pe gînduri. Noi, muncitorii care am participat la revoluția din 1905, nu sîntem obișnuiți să avem încredere în ofițerime. Întotdeauna atrage după sine elemente contrarevoluționare.

Oamenii începură să strige:

– Ajunge! Rezoluția! Rezoluția! E timpul să mergem acasă. E tîrziu.

– Sînt de acord cu părerea majorității, tună Vdovicenko, cu vocea groasă. Chiar așa, exprimîndu-mă poetic. Instituțiile civile trebuie să crească de jos, pe baze democratice, ca niște puieți plantați în sol, care au prins rădăcini. Nu pot fi bătute de sus, ca stîlpii de la gard. Aceasta a fost greșeala dictaturii iacobinilor, motiv pentru care Convenția a fost strivită de termidorieni.

– E limpede ca lumina zilei, îl susținu Svirid pe tovarășul său de hoinăreli. Asta o pricepe chiar și un copil. Trebuia să ne gîndim la asta mai de mult, acum e prea tîrziu. Acum nu ne-a mai rămas decît să luptăm și să mergem drept la țintă. Taci și rabdă. Că văd c-acu' și de

popi se ia lumea! Dacă ai intrat în horă, ia şi joacă! Dacă te-ai băgat în apă, nu striga: „Mă-nec!".

– Rezoluţia! Rezoluţia! cereau oamenii din toate părţile.

Au mai vorbit un timp, ascultîndu-se din ce în ce mai puţin unul pe altul, iar în zori au pus capăt şedinţei. Plecară pe rînd, luîndu-şi toate măsurile de siguranţă.

7

De-a lungul şleaului era un loc pitoresc. Amplasate pe panta abruptă, despărţite de iutele pîrîu Pajinka, aproape lipite unul de celălalt erau cătunul Kuteinîi Posad care cobora de sus şi satul Malîi Ermolai, ce se întindea pestriţ la vale, în continuarea acestuia. În Kuteinîi erau petrecuţi la armată recruţi, iar în Malîi Ermolai, sub conducerea colonelului Strese, îşi continua activitatea comisia de recrutare, convocînd, după scurta întrerupere prilejuită de Paşti, tineretul din sat şi din plasele învecinate, care împlinise vîrsta de încorporare. Cu această ocazie, în sat acţionau trupe de miliţie călare şi cazaci.

Era a treia zi de Paşti care în anul acela căzuse foarte tîrziu, într-o primăvară neobişnuit de timpurie, blîndă şi călduroasă. Mesele cu gustări pentru recruţii încorporaţi erau aşezate în Kuteinîi sub cerul liber, la marginea şoselei, ca să nu încurce circulaţia. Puse cap la cap, mesele alcătuiau o linie nu tocmai dreaptă şi, ca un cîrnat strîmb, se aliniau aproximativ, sub feţele albe de masă care ajungeau pînă la pămînt.

Mîncărurile pentru recruţi fuseseră colectate din întreg satul, reprezentînd în principal ceea ce mai rămăsese de la praznicul de Paşti, la care se mai adăugaseră două şunci afumate, cîţiva cozonaci, două-trei păşti. Pe toată lungimea mesei comune erau aşezate castroane cu ciuperci, castraveţi şi varză murată, farfurii cu pîine de casă, talere cu ouă vopsite, clătite în moviliţe înalte. Cele mai multe dintre ele erau roz sau albastre.

Iarba dimprejurul meselor era murdară de bucăţele de coji de ouă roz şi albastre pe dinafară şi albe pe dinăuntru. Albastre şi roz erau şi cămăşile flăcăilor, atît cît se vedeau de sub surtucuri. Albastre şi roz erau rochiile fetelor. Albastru era cerul. Rozalii erau norii,

care pluteau pe cer atît de încet şi graţios, încît cerul părea a curge o dată cu ei.

Tot roz era şi cămaşa lui Vlas Pahomovici Galuzin, peste care era încins cu o cingătoare de mătase, cînd acesta, bocănind mărunt cu tocurile cizmelor şi aruncîndu-şi picioarele la dreapta şi la stînga, coborî în fugă treptele de la casa lui Pafnutkin (casă aflată pe un dîmb, chiar lîngă şirul de mese) şi începu:

– Paharul acesta de rachiu neaoş, neavînd şampanie, îl ridic pentru voi, băieţi. Noroc şi mulţi ani, tineri recruţi! Domnilor recruţi! Doresc să vă felicit în multe alte momente şi privinţe. Atenţie, vă rog. Drumul crucii, care se întinde de-acum în faţa voastră, vă e hărăzit pentru a apăra cu piepturile voastre patria siluită de duşmanii care au înroşit cîmpiile noastre cu sîngele fratricid. Poporul a trăit cu speranţa că nu va vărsa sînge pentru împărţirea cuceririlor revoluţiei, dar de îndată partidul bolşevicilor, alcătuit din slugoi ai capitalului, a dizolvat visul sfînt al poporului, Adunarea Constituantă, folosind pentru asta forţa brutală a baionetei şi sîngele, care curge ca un fluviu lipsit de apărare. Tineri care plecaţi acum! Ridicaţi cît puteţi de sus onoarea murdărită a armatei ruse, căci sîntem datori faţă de aliaţii noştri cinstiţi, ne-am acoperit de ruşine, rămînînd deoparte, la un loc cu roşii, şi nefăcînd nimic, în timp ce Germania şi Austria îşi ridică iarăşi capul cu neruşinare. Cu voi e Dumnezeu, copii! spuse Galuzin şi imediat se auziră urale şi glasuri care cereau să-l arunce pe braţe pe Vlas Pahomovici. Rumoarea îi acoperi vocea, iar Vlas Pahomovici duse la buze paharul şi, cu înghiţituri rare, începu să soarbă rachiul tulbure, rău distilat. Lichidul nu-i făcu plăcere. Era obişnuit cu băuturi mai de soi, cu vin din struguri. Dar se simţea satisfăcut, întrucît era conştient că face un sacrificiu pentru binele poporului.

– Taică-tu-i un vultur! Ştie să-i tragă bine cu vorba! Pe lîngă el e un nimic Miliukov, ăla de-a fost ales în Duma. Zău aşa! îl lăuda Goşka Riabîh, cu voce de beţiv, în mijlocul bolboroselii beţivilor de la masă. Laudele îi erau adresate prietenului său, Terenti Galuzin, care şedea pe locul de alături. Chiar aşa, vultur! Nu se străduieşte el degeaba! Vrea să te scutească de mobilizare şi de asta dă cu gura.

– Spui prostii, Goşka! Să-ţi fie ruşine! Auzi, „să mă scutească"! O să primesc ordinul de mobilizare în aceeaşi zi cu tine, asta-i toată „scutirea". M-au dat afară de la liceu, ticăloşii. Mama se dă de ceasul morţii ca nu cumva să nimeresc în rîndurile voluntarilor. Cît despre tata, într-adevăr e mare meşter la cuvîntări de paradă. Şi ştii de unde are talentul ăsta? E înnăscut. N-are nici un fel de educaţie sistematică.

– Ai auzit de Sanka Pafnutkin?

– Am auzit. Să fie adevărat ce se zice de infecţie?

– Da, rămîne bolnav pe toată viaţa. O să se usuce pe picioare. Dar el e singurul vinovat. I-am spus să nu se ducă. Trebuie să ai grijă cu cine te încurci.

– Acum ce-o să se întîmple cu el?

– O tragedie. A vrut să se împuşte. Astăzi or să-l consulte la comisia din Ermolai şi cred că o să-l ia. Zice că se duce la partizani. Să se răzbune pentru bubele sociale.

– Tu, Goşka, zice că boala asta se ia. Dar dacă nu te duci la ele, te poţi pomeni cu altă boală.

– Înţeleg unde baţi. Se vede că te ocupi cu treaba asta. Asta nu-i boală, ci un viciu ascuns.

– Pentru vorbele astea, Goşka, îţi pot da peste bot. Să nu îndrăzneşti să-ţi jigneşti colegul, mincinos parşiv ce eşti!

– Potoleşte-te, am glumit. Uite ce voiam să-ţi spun. De Lăsatul Secului am fost la Pajinsk. Acolo, un tip în trecere a ţinut conferinţa „Descătuşarea personalităţii". Foarte interesant. Chestia asta îmi place. Mă înscriu la anarhişti, lua-te-ar naiba. Cică puterea e în interiorul nostru. Zice că sexul şi caracterul sînt manifestări ale electricităţii animalice. Cum îţi place? Era un tînăr, un copil minune. Dar văd că m-am cam pilit. Şi urlă ăştia, de nu mai înţeleg nimic. Taci, Terioşka. Îţi zic să taci, ţîţă de căţea, şorţ de mumă, n-auzi?!

– Stai, Goşka, vreau să-mi mai spui ceva. Nu ştiu toate cuvintele despre socialism. De pildă, sabotor. Ce fel de vorbă-i asta? La ce se referă?

– Vezi tu, chiar dacă-s profesor de asemenea cuvinte, lasă-mă-n pace, Terioşka, doar ţi-am zis că-s beat. *Sapătăr* e unul care face parte din aceeaşi haită cu alţii. Dacă se zice *sapătăr* înseamnă că eşti cu el din aceeaşi bandă. Ai priceput, nătăfleţule?

– Îmi ziceam eu că-i o vorbă urîtă. Dar bine-ai zis despre forţa electrică. Am citit o reclamă şi voiam să-mi comand de la Petersburg un suspensor electric. Pentru mărirea activităţii. Cu plata ramburs. Dar vezi că s-a mai produs o revoluţie. Nimeni nu mai are acum grija suspensoarelor.

Terenti nu-şi mai termină vorba. Rumoarea vocilor bete fu acoperită de tunetul unei explozii apropiate. Zgomotul făcut de cheflii încetă brusc. Peste un minut începu din nou şi mai puternic. O parte din meseni săriră de la locurile lor. Cei mai rezistenţi la băutură reuşiră să se ţină pe picioare. Alţii, împleticindu-se, vrură să se tragă deoparte, dar nu rezistară şi se prăbuşiră sub masă, începînd imediat să sforăie. Femeile se puseră pe ţipat. Se stîrni un haos general.

Vlas Pahomovici îşi aruncă privirea în toate părţile, căutîndu-l pe vinovat. La început crezuse că explozia avusese loc undeva dincoace de Kutenîi, poate chiar foarte aproape de mese. Gîtul i se încordase, obrajii se făcuseră stacojii şi începu să urle cît îl ţineau bojocii:

– Care Iuda s-a pitit printre noi şi-şi face de cap? Care fecior de căţea bufneşte grenade? Al oricui ar fi, chiar de-ar fi al meu, îl gîtui pe ticălos! Cetăţeni, să nu permitem asemenea glume! Cer să facem o razie. Să înconjurăm tot Kutenîi Posad! Să-l prindem pe provocator! Să nu-l lăsăm pe nemernic să scape!

La început oamenii îl ascultară. Apoi toată atenţia le fu distrasă de dîra de fum care se înălţa dinspre Cancelaria de plasă din Malîi Ermolai. Toţi se repeziră spre marginea rîpei ca să vadă ce se întîmplă.

Din Cancelaria de plasă ieşiră în fugă cîţiva recruţi dezbrăcaţi, dintre care unul era desculţ şi aproape gol, cu pantalonii pe vine. Recruţii fură urmaţi de colonelul Strese şi de alţi militari, care se ocupaseră de trierea tinerilor. Cazacii şi miliţienii galopau călări prin sat, fluturîndu-şi cravaşele şi întinzîndu-şi braţele şi trupurile în şa, ca şi cum ar fi călărit nişte şerpi năbădăioşi. Se frăsuiau încoace şi încolo, căutînd, încercînd să prindă pe cineva. O mulţime de oameni veneau în fugă spre Kuteinîi, urmăriţi de dangătul mărunt al clopotului, care dădea alarma.

Evenimentele se desfăşurară în continuare cu o iuţeală înspăimîntătoare. În amurg, continuîndu-şi investigaţiile, Strese, însoţit de cazaci, urcă din sat în cătunul învecinat, Kuteinîi, şi, punînd santinele împrejurul satului, se apucă să percheziţioneze fiecare casă, fiecare gospodărie.

La ora aceea, jumătate dintre recruţii în onoarea cărora se făcuse cheful dormeau tun, cu capetele pe masă sau prăbuşiţi sub masă. Se întunecase deja cînd s-a aflat în cătun de venirea miliţiei.

Cîţiva flăcăi îşi luară călcîiele la spinare, fugind prin curţile din dos, grăbindu-se unii pe alţii cu ghionturi şi îmbrînceli, ascunzîndu-se sub primul hambar nimerit în cale, mascaţi de împletitura de nuiele care ajungea pînă la pămînt. Prin întuneric nu-şi puteau da seama al cui e hambarul, dar, judecînd după mirosul de peşte şi de petrol lampant, trebuia să fi fost al prăvăliei.

Cei care se ascundeau nu aveau nimic pe conştiinţă. Era o greşeală că se ascunseseră. Majoritatea o făcuseră din grabă, din beţie sau din prostie. Unii dintre ei aveau prietenii care, li se părea lor, erau compromiţătoare şi-i puteau distruge. Căci acum toate căpătau culoare politică. Ştrengăria şi huliganismul, în zona sovietică, erau considerate semne de reacţionism, iar în zona ocupată de albi erau luate drept manifestări bolşevice.

Descoperiră că nu fuseseră primii care se ascunseseră sub hambar. Spaţiul dintre pămînt şi duşumea era plin de lume. Se pitiseră aici cîţiva oameni din Kuteinîi şi din Ermolai. Primii erau morţi de beţi. O parte din ei dormeau gemînd prin somn, scrîşnind din dinţi sau mormăind, altora le era greaţă şi vomitau. Sub hambar era o beznă de puteai să-ţi bagi degetele în ochi, era înghesuială şi duhoare. Ultimii retraşi acolo acoperiră gaura prin care intraseră cu pămînt şi pietre, pentru ca orificiul să nu-i trădeze. Curînd încetară cu totul sforăielile şi gemetele celor beţi. Se făcu linişte deplină. Toţi dormeau liniştiţi. Doar într-un colţ se auzeau şoaptele celor neogoiţi, adică ale lui Terenti Galuzin, care era înspăimîntat de moarte, şi ale lui Koska Nehvalenîh, un bătăuş, feciorul unui chiabur din Ermolai.

– Mai încet, cîine, ne omori pe toţi, diavol mucos ce eşti. Auzi cum umblă ai lui Strese, cum cotrobăie. Acuşi

or să ajungă şi-aici. Au cotit-o încoace de la răscruce, merg în şir şi-acuşi or să ajungă aici. Auzi-i. Taci, să nu sufli, că te sugrum! Norocul tău că încă-s departe. Au trecut. Cine dracu' te-a adus aici? Tu de ce trebuia să te ascunzi? Cine te-ar fi atins măcar cu un deget?

– Păi, l-am auzit pe Goşka urlînd: ascunde-te, ştoarfă ce eşti! Şi m-am băgat aici.

– Cu Goşka e altă treabă. Toată familia Riabîh e luată la ochi, cică nu-s de încredere. Neamurile lor sînt în Hodatskoe. Toţi sînt os de meseriaş şi muncitori. Nu te mai foi, nătăraule, stai liniştit. E scîrnă şi borîtură peste tot. Dacă te mişti, te mînjeşti şi întinzi rahatul şi pe mine. Nu simţi cum pute? De ce crezi că Strese umblă prin sat? Caută nişte tipi străini, veniţi din Pajinsk.

– Koska, cum s-a întîmplat? De la ce a început?

– Din pricina lui Sanka s-a iscat toată zarva, din pricina lui Sanka Pafnutkin. Stăm noi aliniaţi să ne consulte. Îi vine rîndul lui Sanka. Nu se dezbracă. Sanka era băut, venise cherchelit. Furierul îi face observaţie. Dezbrăcaţi-vă, zice. Politicos. Îl ia pe Sanka cu „dumneavoastră". Ce mai, funcţionar de armată. Dar Sanka îi răspunde grosolan: „Nu mă dezbrac. Nu doresc să le arăt la toţi părţile corpului". Parcă i-ar fi ruşine. Şi se apropie de furier pe-o parte şi-i trage una în falcă. Da. Şi ca să vezi! N-apucă nimeni să clipească din ochi şi Sanka înşfacă de-un picior masa furierului şi-o trînteşte pe duşumea cu tot ce era pe ea, cu călimara şi cu listele de recrutare! Din uşa cancelariei zbiară Strese: „V-arăt eu scandal! Vă arăt eu revoluţie fără vărsare de sînge şi ce înseamnă respectul faţă de legi într-o instituţie de stat. Cine-a început?".

Iar Sanka se repede la fereastră. „Ajutor, strigă. Luaţi-vă hainele. Ăştia ne omoară, tovarăşi!" Eu pun mîna pe haine, mă îmbrac din fugă şi mă alătur lui Sanka. A spart Sanka geamul cu pumnul, ţuşti afară şi ia-l de unde nu-i. Eu fug după el. După noi se iau şi alţii. Şi dă-ne Doamne picioare. Iar ăilalţi s-au şi apucat să ne urmărească. Şi ia întreabă-mă: la ce bun? Nimeni nu pricepe nimic.

– Dar bomba?

– Care bombă?

– Cine-a aruncat bomba? Bine – grenada, dacă vrei.

– Doar nu crezi că noi am aruncat-o?

– Dar cine?

– Habar n-am. Trebuie să fi fost altcineva. Vede că-i zăpăceală şi-şi zice: ia să profit eu de zgomot şi să arunc în aer Cancelaria de Plasă. Or să creadă că alţii au făcut-o. Zic c-o fi fost vreun „politic", că acuma-s destui pe-aici „politici" din ăştia, veniţi de la Pajinsk. Gura! Taci! Se-ntorc ai lui Strese. Ne-am dus dracului. Tacă-ţi fleanca, îţi zic!

Vocile se apropiau. Cizmele scîrţîiau, pintenii zăngăneau.

– Nu mă mai contraziceţi. Nu pot fi păcălit chiar aşa de uşor. Am auzit clar nişte şoapte.

Era vocea lui Strese, autoritară, clară, cu accent de Petersburg.

– A putut să vi se pară, excelenţă, încerca să-l convingă primarul din Malîi Ermolai, bătrînul Otviajistin, pescar de meserie. Nu-i de-a mirării că se aud oameni vorbind, doar e sat, nu cimitir. Se poate să fi vorbit într-o casă. Că-s oameni, nu animale necuvîntătoare. Poate visează vreunul că-l sugrumă duhul casei.

– Ia vezi! N-o mai faceţi pe măscăriciul, pe pomanagiul, că mă supăr! Auzi, duhul casei! Prea vă faceţi de cap. De-atîta deşteptăciune, o să ajungeţi la revoluţia mondială şi-o să fie prea tîrziu. Auzi, duhul casei!

– Doamne fereşte, excelenţă, domnule colonel! Ce revoluţie mondială! Oamenii de pe la noi sînt proşti, întunecaţi la minte. Şi-n trebnicile vechi nu-s în stare să silabisească. Nu mai pot ei de revoluţie!

– Aşa spuneţi toţi pînă la prima dovadă. Percheziţionaţi clădirea cooperativei de sus pînă jos. Cotrobăiţi prin toate sunducurile, uitaţi-vă şi pe sub tejghele. Percheziţionaţi clădirile din împrejurimi.

– Am înţeles, excelenţă!

– Pe Pafnutkin, Riabîh şi Nehvalenîh să mi-i aduceţi vii sau morţi. Chiar şi din gaură de şarpe. Şi pe viţelul lui Galuzin. Nu mă-ncîntă taică-su cu cuvîntările lui patriotice, cu faptul că-şi sticleşte dinţii. Dimpotrivă. Asta nu ne înşală vigilenţa. Atunci cînd un negustor o face pe oratorul, nu-i a bine. E suspect. E împotriva naturii. Din informaţiile secrete pe care le deţin, în casa lui din Krestovozdvijensk sînt ascunşi activişti politici, se

organizează întruniri secrete. Să-l prindeți pe băiat. Încă nu m-am decis ce să fac cu el, dar dacă se dă de gol, n-o să-mi pară rău să-l spînzur, ca să le fie altora de învățătură.

Potera plecă. După ce soldații se îndepărtară suficient, Koska Nehvalenîh îl întrebă pe Terioșka Galuzin, care era mort de frică:

– Ai auzit?

– Da, îi răspunse acesta cu voce schimbată.

– Păi, de-acum eu, tu, Sanka și Goșka nu mai avem altă scăpare decît pădurea. Nu spun că pentru totdeauna. O să ne ascundem pînă se mai liniștesc lucrurile. Și cînd oamenii or să-și vină-n fire, mai vedem noi. Poate ne întoarcem.

Partea a XI-a

OȘTIREA DIN PĂDURE

1

Trecuse mai bine de un an de cînd Iuri Andreevici căzuse prizonier la partizani. Graniţele captivităţii sale erau foarte vagi. Locul prizonieratului lui Iuri Andreevici nu era împrejmuit cu gard. Nu era păzit, nu era ţinut sub observaţie. Partizanii erau în continuă mişcare. Iuri Andreevici se deplasa o dată cu ei. Această oştire nu se delimita, nu se ţinea deoparte de restul populaţiei. Dimpotrivă, se amesteca, se dizolva în ea.

Se părea că această dependenţă, acest prizonierat nu există, că doctorul se află în libertate, doar că nu-i în stare să profite de ea. Dependenţa doctorului, prizonieratul lui nu se deosebeau prin nimic de alte forme de constrîngere din viaţă, la fel de invizibile şi insesizabile, care şi ele par ceva inexistent, o himeră sau o iluzie. Cu toată absenţa cătuşelor, a lanţurilor şi santinelelor, doctorul era nevoit să se supună acestei captivităţi aparent închipuite.

Cele trei tentative de evadare se terminaseră cu capturarea sa. Nu suferise nici o pedeapsă, deci nu era vorba de nici un joc cu focul. Nu le mai repetase.

Îl ocrotea şeful partizanilor, Liveri Mikuliţîn, care îi aşternea să doarmă la el în cort, îi plăcea societatea lui. Pe Iuri Andreevici îl sîcîia această familiaritate impusă.

2

Era perioada cînd partizanii se retrăgeau aproape continuu spre est. Uneori, această deplasare reprezenta o parte din planul general de înaintare care urmărea să-l scoată pe Kolceak din Siberia de Vest. Alteori, cînd partizanii albi atacau din spate şi încercau să-i încercuiască,

deplasarea în aceeaşi direcţie se transforma în retragere. Mult timp doctorul nu reuşise să înţeleagă această subtilitate.

Orăşelele şi satele situate de-a lungul şleaului, paralel cu care sau adeseori pe care se efectua această deplasare, erau care de partea albilor, care de partea roşilor, în funcţie de modificările survenite în desfăşurarea războiului. Foarte rar îţi puteai da seama cine e la putere în ele, doar privindu-le de departe.

Cînd prin acele orăşele şi sate trecea armata aceasta de ţărani, ea reprezenta aici lucrul cel mai important. Pe ambele laturi ale drumului casele parcă se piteau şi intrau în pămînt şi parcă mai înalţi decît casele erau călăreţii care mestecau noroiul, caii, tunurile şi puşcaşii înalţi, cu mantalele în bandulieră.

O dată, într-un asemenea orăşel, doctorul lua în primire sub formă de captură de război, un depozit de medicamente englezeşti, abandonate în retragere de către o unitate de ofiţeri de sub comanda generalului Kappel.

Era o zi întunecată, ploioasă, bicoloră. Tot ce era luminat părea alb, tot ce nu era luminat părea negru. Şi în suflet era aceeaşi beznă a simplificării, fără treceri atenuante şi penumbre.

Drumul, complet desfundat de desele deplasări de trupe, părea un fluviu de noroi negru, care nu putea fi trecut peste tot prin vad. Strada putea fi traversată doar prin cîteva locuri, foarte îndepărtate unele de altele, spre care pentru a ajunge trebuia să faci ocoluri mari. În aceste condiţii a întîlnit-o doctorul la Pajinsk pe fosta lui tovarăşă de călătorie, Pelagheia Teagunova.

Ea îl recunoscu prima. Lui îi trebuiră cîteva clipe să-şi amintească cine este această femeie cu chipul cunoscut, care îi aruncă priviri ambigue peste drum, de parcă s-ar fi aflat pe faleza opusă a unui canal. În aceste priviri se citea ba hotărîrea de a-l saluta dacă o va recunoaşte, ba hotărîrea de a se retrage în caz contrar.

Peste nici un minut îşi aminti totul. O dată cu imaginile din vagonul de marfă supraaglomerat, cu mulţimea celor goniţi la muncă forţată, a santinelelor, cu pasagera care avea cozile aruncate pe piept, doctorul îşi văzu propria familie în mijlocul acestui tablou. Amănuntele

călătoriei de acum doi ani îl invadară de îndată. Vii, îi răsăriră în fața ochilor chipurile dragi, după care tînjea de moarte.

Îi făcu Tiagunovei un semn cu capul să meargă în susul uliței unde era unul dintre locurile de trecere, adică un șir de pietre rare, care ieșeau din noroi, ajunse și el la acel vad, trecu drumul spre Teagunova și o salută.

Ea îi povesti o mulțime de lucruri. Amintindu-i de Vasea, băiatul acela frumos și nestricat, care fusese inclus pe nedrept în grupul celor mobilizați la muncă forțată, care călătorise în același vagon cu ei, Teagunova îi descrise doctorului viața ei în satul Veretenniki, acasă la mama lui Vasea. Se simțise foarte bine acolo. Dar satul îi scotea ochii că-i străină, venetică. O învinuiseră pe nedrept că s-ar fi ținut cu Vasea. A trebuit să plece ca să nu dea de bucluc. S-a mutat în orașul Krestovozdvijensk, la sora ei Olga Galuzina. În Pajinsk venise ademenită de zvonurile că cineva l-a văzut aici pe Prituleev. Știrile s-au dovedit false, dar a rămas aici, găsind de lucru.

Între timp, oamenii pe care îi îndrăgise avuseseră parte de nenorociri. Aflase că satul Veretenniki fusese supus la represalii din cauză că nu se supusese legii cu privire la rechiziția de alimente. Se pare că și casa familiei Brîkin arsese și că unii dintre ai lui Vasea fuseseră uciși. La Krestovozdvijensk, familiei Galuzin i-au fost confiscate casa și averea. Cumnatul ei a fost băgat la închisoare sau împușcat. Nepotul a dispărut. În lunile care urmaseră acestei nenorociri, Olga suferise de foame, iar acum slugărește numai pe mîncare la niște rude de-ale ei, țărani din Zvonarkaia Sloboda.

Din întîmplare, Teagunova era angajată ca să spele vasele la farmacia orașului, pe care doctorul urma să o rechiziționeze. Toți cei care cîștigau o bucată de pîine pe lîngă farmacie, inclusiv Teagunova, rămîneau pe drumuri ca urmare a rechiziției. Dar doctorul nu avea nici o putere în această chestiune. Teagunova a fost de față la preluarea medicamentelor.

Căruța pusă la dispoziția lui Iuri Andreevici fu trasă în curtea din spate a farmaciei, aproape de ușa depozitului. Dinăuntru scoaseră baloți, damigene cu împletitură din nuiele de salcie, lăzi. Împreună cu oamenii, în staulul lui, privea trist calul slăbănog și răpciugos

al farmacistului, părîndu-i şi lui rău de pierderea medicamentelor. Ziua pioasă se apropia de sfîrşit. Cerul se răzbunase puţin. Pentru o clipă, înghesuit de nori, se arătă soarele. Asfinţea. Razele lui de culoarea bronzului învechit licăriră prin curte, aurind lugubru băltoacele scurse de sub grămezile de băligar. Vîntul nu le înfiora. Mustul de gunoi era prea gros ca să se mişte. În schimb, apa de ploaie din băltile de pe şosea făcea vălurele şi se încreţea, roşie precum chinovarul.

Iar trupele treceau şi treceau pe marginile drumului, ocolind, pe jos sau călare, lacurile adînci şi gropile. În stocul de medicamente rechiziţionat s-a descoperit existenţa unui borcan plin cu cocaină cu mirosirea căreia, în ultimul timp, cam păcătuia şeful partizanilor.

3

Printre partizani, doctorul avea de lucru pînă peste cap. Iarna – tifosul exantematic, vara – dizenteria şi, în plus, în zilele de reluare a operaţiunilor militare, numărul răniţilor era în creştere.

În pofida ghinioanelor şi a retragerii preponderente, rîndurile partizanilor se îngroşau permanent cu noi răsculaţi din satele prin care trecea armata ţăranilor şi cu dezertori din tabăra inamică. În anul şi jumătate de cînd doctorul era la partizani, efectivul acestora devenise de zece ori mai mare. Atunci cînd, la întrunirea statului-major clandestin din Krestovozdvijensk, Liveri Mikuliţîn spusese de ce forţe dispune, exagerase cam de zece ori. Acum acestea ajunseseră la efectivele indicate atunci.

Iuri Andreevici avea ajutoare, adică vreo cîţiva sanitari improvizaţi, care aveau ceva experienţă. Mîna lui dreaptă în ceea ce priveşte tratamentele erau comunistul maghiar, doctorul militar prizonier Kerenýi Lajos, căruia în tabără i se spunea tovarăşul Laiuşci[1], şi felcerul Horvat Angelar, prizonier austriac. Cu primul Iuri Andreevici vorbea nemţeşte, iar cel de-al doilea, originar din Balcanii slavi, înţelegea cu chiu cu vai ruseşte.

---

1. *Laiuşci* – „care latră", joc de cuvinte, prin asemănarea fonetică cu maghiarul *Lajos* (n.t.).

4

În conformitate cu convenţia internaţională a Crucii Roşii, medicii militari şi sanitari nu aveau dreptul să pună mîna pe armă în timpul operaţiilor militare ale beligeranţilor. Dar o dată, împotriva voinţei sale, doctorul a fost nevoit să încalce această regulă. Se afla pe cîmp cînd a început lupta şi a trebuit să se apere trăgînd, împărtăşind adică soarta celor care luptau.

Şirul de partizani, pe care doctorul îi însoţea atunci cînd îi surprinsese focul inamicului, se afla la liziera unei păduri. Iuri Andreevici s-a aruncat pe pămînt lîngă telegrafistul detaşamentului. În spatele partizanilor era taigaua, în faţă – o poiană, un spaţiu golaş şi neapărat, pe care albii o străbăteau, atacînd.

Se apropiaseră. Doctorul le putea distinge chipurile. Erau adolescenţi şi tineri din rîndurile populaţiei civile a capitalelor şi oameni mai în vîrstă, mobilizaţi dintre rezervişti. Tonul însă îl dădeau primii, tineretul, studenţii din anul întîi şi gimnaziştii din clasa a opta, care se înrolaseră de curînd ca voluntari.

Doctorul nu cunoştea pe nici unul dintre ei, dar jumătate din chipuri i se păreau întîlnite cîndva, văzute, ştiute. Îi aduceau aminte de foştii lui colegi de şcoală. Vor fi oare fraţii lor mai mici? Pe unii parcă i-ar fi întîlnit în mulţimea de la teatru sau de pe stradă, în anii de altădată. Fizionomiile lor expresive, simpatice i se păreau apropiate, familiare.

Chemarea datoriei, aşa cum o înţelegeau ei, îi însufleţea cu o bravură exaltată, inutilă, provocatoare. Veneau în linie rară, fără să se aplece deloc, întrecîndu-i în eleganţa ţinutei chiar pe ofiţerii de carieră, sfidînd primejdia, fără să facă salturi şi fără să se arunce la pămînt, deşi poiana avea destule neregularităţi, dîmburi şi muşuroaie, îndărătul cărora se puteau adăposti. Gloanţele partizanilor îi secerau aproape pe toţi.

În mijlocul cîmpului golaş, pe faţa căruia înaintau albii, se înălţa un copac mort, carbonizat. Fusese ars de trăsnet sau de flacăra unui foc ori poate îl despicaseră şi îl mistuiseră luptele precedente. Fiecare dintre voluntarii care înaintau îşi arunca privirea spre el, învingîndu-şi tentaţia de a se ascunde îndărătul trunchiului

acestuia, pentru a fi la adăpost şi a putea ţinti mai bine. Dar nici unul dintre ei nu profita de copac, trecînd mai departe.

Partizanii aveau cartuşe destul de puţine, care trebuiau economisite. Aveau ordin, pe care îl întăriseră printr-o înţelegere între ei, să tragă numai de la distanţe mici şi să folosească un număr de puşti egal cu cel al ţintelor vizibile.

Doctorul nu avea armă, stătea întins în iarbă şi privea desfăşurarea luptei. Toată simpatia lui era de partea copiilor care mureau eroic. Le dorea succes din tot sufletul. Erau copiii unor familii probabil înrudite spiritual cu el, care primiseră aceeaşi educaţie, care posedau aceeaşi morală şi acelaşi mod de gîndire.

Îi licări în minte ideea să fugă în întîmpinarea lor şi să se predea, căpătîndu-şi libertatea. Dar pasul era prea riscant, prea primejdios.

În timp ce ar fi fugit, cu mîinile ridicate, pînă la mijlocul poienii, ar fi putut fi împuşcat din ambele părţi, în piept şi în spate, de către ai lui pentru trădare şi de către ceilalţi dintr-o înţelegere greşită a intenţiei lui. Se mai aflase de multe ori în situaţii asemănătoare, analizase toate posibilităţile şi de mult constatase că aceste planuri de salvare nu au sorţi de izbîndă. Şi resemnîndu-se cu duplicitatea sentimentelor sale, doctorul stătea întins pe burtă, cu faţa spre poiană şi, fără armă, urmărea din iarbă soarta bătăliei.

Totuşi, era inadmisibil şi mai presus de forţele omeneşti să contempli pasiv şi să nu faci nimic atunci cînd împrejurul tău se luptă pe viaţă şi pe moarte. Şi nu era vorba de fidelitatea faţă de tabăra care îl ţinea captiv, nu de propria sa securitate, ci trebuia să urmeze ordinea impusă de cele ce se petreceau sub ochii lui, trebuia să se supună legilor care guvernau întîmplările ce aveau loc în faţa sa şi împrejurul lui. Era împotriva regulilor să rămînă deoparte. Trebuia să facă ceea ce făceau ceilalţi. Se desfăşura o luptă. Se trăgea asupra lui şi asupra tovarăşilor săi. La împuşcături trebuia să răspundă cu alte împuşcături.

Şi atunci cînd telegrafistul de lîngă el se cutremură, se zbătu convulsiv şi apoi încremeni, Iuri Andreevici se tîrî pînă la el, îi luă raniţa şi puşca, după care, întorcîndu-se la locul lui, începu să tragă focuri rare.

Dar mila nu-i permitea să țintească în tinerii pe care îi admira și îi simpatiza. Pe de altă parte, să tragă prosteşte în aer ar fi fost o ocupație idioată și lipsită de noimă, neconformă cu intențiile lui. Şi alegînd clipele cînd între el și țintă nu apărea nici unul dintre atacatori, doctorul începu să tragă în copacul carbonizat. Avea tehnica lui.

Țintind și, pe măsură ce linia de ochire devenea tot mai exactă, apăsînd imperceptibil și incomplet trăgaciul, ca și cum nu miza că va trage vreodată, continuînd această apăsare lentă pînă cînd trăgaciul parcă declanșa împușcătura de la sine, doctorul, cu precizia sa obișnuită, începu să secere cu gloanțe crengile de jos ale copacului aceluia aproape mort.

Dar groaznic! Oricît încerca doctorul să nu nimerească pe cineva, cîte unul dintre atacatori, în clipa decisivă, se interpunea între pușcă și copac, traversînd linia de ochire chiar în momentul descărcării armei. Pe doi îi răni, iar un al treilea, care avusese ghinionul să se nimerească în calea glonțului, plătise, se pare, cu viața și se prăbușise lîngă copac.

În sfîrșit, comandantul albilor, convingîndu-se de inutilitatea atacului, ordonă retragerea.

Partizanii erau puțini. O parte a forțelor lor principale se aflau în marș, o altă parte se îndepărtaseră, intrînd în luptă cu o grupare mai puternică a inamicului. Detașamentul nu se lansă în urmărirea celor care se retrăgeau, ca să nu-și deconspire slăbiciunea.

Felcerul Angelar veni la lizieră, însoțind doi sanitari cu o targă. Doctorul le porunci să se ocupe de răniți, iar el se apropie de telefonistul care zăcea nemișcat. Spera vag că acesta mai răsuflă și că va putea fi readus la viață. Dar telefonistul era mort. Pentru a se convinge definitiv, Iuri Andreevici îi descheie cămașa și-i ascultă inima. Nu, nu mai bătea.

La gîtul mortului, atîrna o amuletă, legată cu un șnur. Iuri Andreevici i-o dezlegă. În ea găsi, cusută într-o cîrpă, o hîrtie ponosită, mai ales pe marginile care fusese împăturite. Doctorul o despături, avînd grijă să nu desprindă bucățile care abia se mai țineau la un loc.

Hîrtia conținea fragmente din Psalmul 90 cu schimbările și deformările pe care poporul le introduce în

rugăciuni, care, de la o copiere la alta, se îndepărtează tot mai mult de original.

Fragmentele textului slavon erau transcrise în alfabetul rus.

În psalm se zice: „Cel ce locuiește în ajutorul Celui Preaînalt". În rugăciune, aceste cuvinte deveniseră titlu: „Ajutoare vii". Versul psalmului: „Nu te vei mai teme de frica... de săgeata ce zboară ziua" se transformase în cuvinte de încurajare: „Nu te teme de săgeata zburătoare a războiului". „Că a cunoscut numele meu", spune psalmul, iar rugăciunea „Tîrziu e numele meu". „Cu dînsul sînt în necaz și-l voi scoate..." devenise în rugăciune: „Curînd în iarna lui"[1].

Textul psalmului era considerat miraculos, se credea că apără de gloanțe. Ca talisman îl purtau soldații care luptaseră în ultimul război imperialist. Au trecut zece ani și, mult mai tîrziu, au început să și-l coase în haine deținuții și-l murmurau atunci cînd erau chemați la interogatorii după miezul nopții.

Lăsîndu-l în pace pe telefonist, Iuri Andreevici se duse în poiană, spre cadavrul tînărului alb-gardist pe care îl ucisese. Pe fața lui frumoasă erau înscrise trăsăturile inocenței și ale suferinței care iertase totul. „De ce l-am ucis?", se întrebă doctorul în gînd.

Îi descheie nasturii mantalei și-i desfăcu larg poalele. Pe căptușeala acesteia, cu litere caligrafice, o mînă grijulie și iubitoare, probabil a mamei sale, brodase: „Serioja Rantșevici", prenumele și numele de familie ale celui ucis.

Prin deschizătura de la cămașa lui Serioja ieșea afară un lănțișor, de care erau legate cruciulița, un medalion și încă o cutiuță plată, aurită, poate o tabacheră minusculă, al cărei capac era spart, de parcă cineva ar fi înfipt un cui în el. Cutiuța era aproape deschisă și din ea ieșea

1. Biserica rusă tradițională utilizează slavona bisericească drept limbă de cult. Datorită asemănării acesteia cu rusa, dar și caracterului arhaic al slavonei bisericești, sînt posibile asemenea „traduceri" aberante. Aici, textul Psalmului 90 îl citățm după Biblia canonică românească, iar textul rugăciunii îl traducem direct, renunțînd la o echivalare expresivă, adică la posibile deformări, dotate cu sens, ale textului românesc (n.t.).

marginea unei hîrtii împăturite. Doctorul o desfăcu şi nu-i veni să-şi creadă ochilor. Era acelaşi Psalm 90, dar tipărit, cu toată autenticitatea lui slavonească.

În acest timp Serioja gemu şi se mişcă. Trăia. După cum s-a constatat mai tîrziu, fusese doborît de o uşoară contuzie internă. Glonţul se izbise de amuleta mamei lui şi asta îl salvase. Dar ce era de făcut cu băiatul acela încă leşinat?

Pe atunci sălbăticia beligeranţilor ajunsese la apogeu. Prizonierii nu mai ajungeau vii la destinaţie, răniţii inamici erau ucişi cu baionetele chiar pe cîmpul de luptă.

Datorită efectivelor fluctuante ale partizanilor, cărora ba li se alăturau noi amatori, ba fugeau la inamic vechii combatanţi, Ranţevici, în condiţiile păstrării secretului, putea fi dat drept un aliat nou, alăturat de curînd.

Iuri Andreevici îi luă hainele telefonistului mort şi, cu ajutorul lui Angelar, căruia doctorul îi împărtăşise planul, îl îmbrăcă cu ele pe tînărul care nu-şi revenise încă.

Împreună cu felcerul, îl îngriji pe băiat. După ce Ranţevici se făcu bine, îi dădură drumul, deşi acesta nu ascundea faţă de salvatorii săi intenţia de a se întoarce în armata lui Kolceak, ca să continue lupta împotriva roşilor.

5

Toamna, partizanii îşi stabiliseră tabăra la Ostrovul Vulpii, într-o pădure mică, situată pe o măgură înaltă, la poalele căreia curgea din trei părţi, muşcînd din maluri, un pîrîu iute şi înspumat.

Înaintea partizanilor iernaseră aici trupele lui Kappel. Făcuseră tranşee cu mîinile lor şi cu munca ţăranilor din împrejurimi, iar în tranşee şi şanţurile de comunicaţie se adăpostiseră partizanii.

Bordeiul său, Liveri Averkievici îl împărţea cu doctorul. Era a doua noapte cînd îl ţinea de vorbă, nelăsîndu-l să doarmă.

– Aş vrea să ştiu ce face acum onorabilul meu părinte, respectabilul meu vater-papachen.

„O, Doamne, nu pot suferi tonul ăsta de măscărici! oftă doctorul în sinea lui. Şi doar seamănă leit cu taică-său!"

– După cît am conchis din discuțiile noastre anterioare, l-ați cunoscut destul de bine pe Averki Stepanovici. Și mie mi se pare că aveți o părere destul de bună despre el. Așa-i, stimate domnule?

– Liveri Averkievici, mîine avem pe dîmb întrunirea de dinaintea alegerilor. În plus, se apropie procesul sanitarilor care au făcut rachiul. Lajos și cu mine încă n-am terminat materialul cu privire la ei. Mîine ne întîlnim să-l facem. Iar eu n-am dormit două nopți la rînd. Să amînăm convorbirea. Fiți atît de bun.

– Nu, m-aș întoarce totuși la Averki Stepanovici. Ce-mi puteți spune despre bătrîn?

– Tatăl dumneavoastră este încă destul de tînăr, Liveri Averkievici. Nu face să vorbiți așa despre el. Și-acum vă răspund. V-am spus de multe ori că nu mă pricep prea bine la anumite gradații ale decoctului socialist și nu văd să fie prea mare diferență între bolșevici și ceilalți socialiști. Tatăl dumneavoastră este unul dintre oamenii cărora Rusia le datorează tulburările și dezordinea din ultimul timp. Averki Stepanovici e un tip și un caracter revoluționar. La fel ca și dumneavoastră, este un reprezentant al esenței de fermentație rusească.

– E o laudă sau un repros?

– Încă o dată, vă rog să amînăm polemica pentru un moment mai potrivit. În plus, vă atrag atenția asupra cocainei, pe care o consumați fără măsură. În mod samavolnic, mi-o furați din rezervele de care răspund. Avem nevoie de ea pentru alte scopuri, ca să nu mai vorbim că este o otravă și că răspund de sănătatea dumneavoastră.

– Iar ați lipsit de la cursurile de ieri. Suferiți de atrofiere a simțului social, ca o țărancă analfabetă sau ca un burghez în mod iremediabil refractar la toate. Și totuși, sînteți doctor, sînteți un om cinstit care, mi se pare, mai și scrie. Cum se leagă toate astea?

– Nu știu cum. Probabil că nu se leagă deloc, n-am ce să fac. Sînt demn de compasiune.

– Smerenia-i mai bună decît trufia. Și în loc să rîdeți atît de caustic, mai bine ați face cunoștință cu programul cursurilor noastre și ați recunoaște că aroganța dumneavoastră e total nelalocul ei.

– Pentru Dumnezeu, Liveri Averkievici! Ce aroganță? Mă înclin în fața muncii dumneavoastră educative.

Rezumatele chestiunilor care se discută sînt anunțate în convocări. Le-am citit. Vă cunosc ideile privitoare la evoluția spirituală a soldaților. Sînt entuziasmat de ele. Tot ce spuneți despre atitudinea soldatului din armata populară față de tovarășii săi, față de cei slabi, lipsiți de apărare, față de femei, față de ideea purității și onoarei, deci toate acestea sînt aproape învățătura alcătuită de *duhobornici*[1], sînt un fel de tolstoianism, sînt visul unei vieți demne, sînt ideile pe care le-am nutrit în adolescență. Tocmai eu să rîd de asemenea lucruri?

Însă, în primul rînd, ideile perfecțiunii sociale, așa cum au fost înțelese începînd cu octombrie, nu mă entuziasmează deloc. În al doilea rînd, acestea sînt încă departe de realizare și simpla lor punere în discuție a fost deja plătită cu un asemenea ocean de sînge încît scopul nu mai scuză mijloacele. În al treilea rînd, ceea ce e mai important, cînd aud de transformarea vieții, îmi pierd controlul și mă cuprinde disperarea.

Transformarea vieții! Astfel pot vorbi numai oamenii care, chiar dacă au trecut prin multe, nu au înțeles niciodată ce e viața, nu i-au simțit spiritul, sufletul. Pentru ei, existența e un cocoloș grosolan de material neînnobilat de atingerea lor, care trebuie prelucrat. Însă viața nu este niciodată material, substanță. Ea însăși, dacă vreți să știți, e un principiu care se înnoiește continuu, care se transformă continuu, ea se modelează și recreează, e mai presus de teoriile inepte ale unuia ca mine sau ca dumneavoastră.

– Și totuși, frecventarea ședințelor și discuțiile cu minunații noștri oameni v-ar fi ajutat, îndrăznesc să vă atrag atenția, să vă îmbunătățiți starea de spirit. Nu v-ați mai lăsa pradă melancoliei. Știu de unde provine. Vă marchează faptul că sînteți bătuți și nu credeți că vor veni și zile senine. Dar, amice, niciodată nu trebuie să vă lăsați învins de panică. Știu lucruri mult mai îngrozitoare, care mă privesc direct – uneori n-am voie să le divulg –, dar nu mă pierd cu firea. Ghinioanele noastre sînt doar temporare. Kolceak n-are scăpare. Luați aminte la ce vă spun. Veți vedea. Vom învinge. Așa că sus capul!

---

1. *Duhobornici* – ruși ortodocși de rit vechi care neagă divinitatea Sfîntului Duh (n.t.).

„Nu, așa ceva este imposibil! se gîndi doctorul. Cît infantilism! Ce miopie! Îi repet mereu că avem păreri diametral opuse, că m-a capturat cu sila și mă ține aici cu forța, iar el își închipuie că ghinioanele lui mă indispun, că planurile și speranțele lui îmi insuflă curaj. Ce orbire de sine! Pentru el interesele revoluției și existența sistemului solar sînt totuna."

Iuri Andreevici se cutremură. Nu-i răspunse nimic, strînse doar din umeri, neascunzînd deloc că naivitatea lui Liveri depășește orice limită a răbdării și că face eforturi ca să se abțină. Lui Liveri nu-i scăpă lucrul acesta.

– Jupiter, te superi, deci nu ai dreptate, spuse el.

– Înțelegeți, înțelegeți odată că toate astea nu-s pentru mine „Jupiter", „să nu cădem în panică", „cine a spus *a*, trebuie să zică *b*", „Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece" – toate aceste vulgarități, toate aceste expresii nu sînt pentru mine. Eu voi spune *a*, dar *b* nu voi spune, chiar de-ar fi să crăpați. Admit că sînteți lumina călăuzitoare și eliberatorii Rusiei, că fără voi ea ar fi pierit cufundată în mizerie și ignoranță, și totuși n-aveți decît să vă duceți la dracu'!

Stăpînitorilor gîndurilor voastre le plac proverbele, dar l-au uitat pe cel mai important, care spune că dragoste cu sila nu se face, și se încăpățînează în obiceiul de a-i elibera și ferici pe cei care nu cer lucrul acesta. Vă închipuți, probabil, că pentru mine nu există loc mai potrivit pe lume decît tabăra și compania dumneavoastră. Poate vreți să vă mulțumesc pentru captivitate, pentru că m-ați eliberat de familie, de fiu, de casă, de treburi, de tot ce mi-e drag și face ca viața mea să merite a fi trăită.

A ajuns pînă la noi vestea că Varîkinul a fost invadat de o unitate necunoscută, nerusă. Se spune că satul a fost distrus și prădat. Kamennodvorski nu neagă acest lucru. S-ar părea că ai mei au reușit să fugă. Se zice că au fost niște războinici mitologici, cu ochii piezișI, cu pufoaice și cușme, care au trecut Rînva pe gheață, într-o zi cu ger înspăimîntător și, fără să spună nimănui o vorbă urîtă, au împușcat tot ce era viu în localitate, după care s-au mistuit la fel de misterios cum apăruseră. Ce știți de asta? E adevărat?

– Prostii. Scorneli. Aiureli necontrolate, împînzite de intriganţi.

– Dacă sînteţi atît de bun şi mărinimos ca în poveţele privitoare la educaţia morală a soldaţilor, daţi-mi drumul. Plec în căutarea alor mei de care nici măcar nu ştiu dacă sînt în viaţă sau nu. Şi dacă nu vreţi să-mi daţi drumul, tăceţi, vă rog, şi lăsaţi-mă în pace, pentru că restul nu mă interesează şi nu sînt responsabil de ceea ce spun. Şi la urma urmei, la naiba, am şi eu dreptul la somn!

Iuri Andreevici se trînti pe pat cu faţa în jos, afundîndu-şi obrajii în pernă. Încerca din răsputeri să nu-l audă pe Liveri care voia să se justifice, continuînd să-l consoleze cu ideea că în primăvară albii vor fi zdrobiţi. Războiul civil va lua sfîrşit, va fi libertate, bunăstare şi pace. Atunci nimeni nu-l va mai ţine pe doctor cu forţa. Însă pînă atunci trebuie să rabde. După atîtea suferinţe, jertfe, după asemenea aşteptare, nu mai e mult şi toate se vor limpezi. Însă acum, doctorul nu ar avea unde se duce. Pentru binele lui, nu trebuie acum lăsat să plece nicăieri de unul singur.

„Iar şi-a luat cîntecul de la capăt, diavolul! Şi-a pus limba în funcţiune! Cum nu-i e ruşine să clefăie atîţia ani aceeaşi gumă de mestecat? ofta el în sinea lui, fierbînd de furie. Îi place să se audă, gură de aur, drogat mizerabil. Cu el noaptea nu-i noapte, nici nu poţi dormi cu ticălosul, nici nu te lasă să trăieşti. Ah, cum îl urăsc! Dumnezeu mi-e martor că într-o zi am să-l omor.

O, Tonia, sărmana mea fetiţă! Mai trăieşti? Unde eşti? Doamne, păi, trebuia de mult să nască! Cum o fi fost naşterea? Ce avem, băiat sau fată? Dragii mei, ce s-a întîmplat cu voi? Tonia, eşti veşnicul meu reproş şi veşnica mea vină! Lara, mi-e frică să-ţi zic pe nume pentru ca, rostindu-l, să nu-mi slobozesc sufletul din mine. Doamne! Doamne! Iar ăsta tot melităează, nu se mai potoleşte animalul ăsta urîcios, nesimţit! Oh, odată şi odată n-o să mai rezist şi o să-l omor."

6

Vara tîrzie trecuse. Începuseră zilele senine ale toamnei de aur. În colţul din vest al Ostrovului Vulpii se înălţa turnuleţul de lemn al unei cazemate rămase de pe vremea

voluntarilor. Aici Iuri Andreevici îşi dăduse întîlnire cu doctorul Lajos, asistentul său, pentru a discuta nişte probleme comune. La ora stabilită, Iuri Andreevici venise aici. În aşteptarea colegului, se plimba pe marginea tranşeei surpate, se urca în foişor şi privea prin ambrazurile goale ale fostelor cuiburi de mitralieră la depărtările împădurite, care se aşterneau dincolo de rîu.

De-acum toamna însemnase clar graniţa dintre lumea coniferă şi cea de foioase. Prima, ca un zid întunecat, aproape negru, se zbîrlea în profunzimea cealaltă, ca nişte pete purpurii, lucea în intervale, ca un orăşel antic, cu cetăţuie şi foişoare cu acoperişurile aurite, clădite în mijlocul codrului, cu bîrne tăiate tot de aici.

Pămîntul din şanţ, de sub picioarele doctorului şi din făgaşele drumului de pădure, întărit de gerul dimineţii, era aşternut cu un covor gros de frunze de salcie, uscate, mărunte, parcă tunse, răsucite. Toamna mirosea amar a frunze cafenii, amestecate cu alte arome. Lacom, Liveri Averkievici sorbea parfumul acesta complex, în care se amesteca mirosul de mere macerate şi îngheţate, de vreascuri amare, de umezeală dulceagă şi de abur siniliu al lui septembrie, care aminteau de fumul focurilor stinse cu apă sau al unui incendiu stins de curînd.

Nu-l observă pe Lajos, care venise din spate.

– Salutare, colega, îi spuse el în germană şi se apucară să discute despre treburile lor.

– Avem trei puncte. Fabricanţii de rachiu, reorganizarea infirmeriei şi a farmaciei şi, cel mai important, tratarea ambulatorie a bolnavilor psihici, în condiţii de campanie. Poate că nu consideraţi că este necesar, dar, după observaţiile mele, ne pierdem minţile, dragă Lajos, şi nebunia se manifestă sub formă de infecţii, de boli contagioase.

– E o chestiune foarte interesantă. Mă întorc imediat la ea. Acum iată despre ce este vorba. În tabără e mare agitaţie. Soarta fabricanţilor de rachiu atrage simpatia majorităţii. Mulţi sînt îngrijoraţi şi de soarta familiilor care fug de albi, părăsindu-şi satele. O parte a partizanilor refuză să părăsească tabăra, deoarece se apropie convoiul cu soţiile, cu copiii şi bătrînii lor.

– Ştiu, va trebui să-l aşteptăm.

– Şi toate acestea se întîmplă înaintea alegerii unui comandant unic, care să fie acelaşi şi pentru celelalte detaşamente, care nu ni se subordonează. Cred că singurul candidat este tovarăşul Liveri. Tineretul îl susţine pe altul, Vdovicenko. În spatele acestuia se ascunde o grupare străină nouă, care face parte din cercul fabricanţilor de rachiu. Sînt feciori de chiaburi şi negustori, dezertori din armata lui Kolceak. Aceştia fac cel mai mare scandal.

– Ce credeţi că o să se întîmple cu sanitarii care au fabricat rachiu şi l-au vîndut?

– Cred că vor fi condamnaţi la moarte prin împuşcare, după care sentinţa va fi suspendată.

– Bine, ne-am luat cu vorba. Să ne apucăm de treburile noastre. Reorganizarea infirmeriei. Asta aş vrea s-o discutăm în primul rînd.

– Perfect. Dar trebuie să spun că nu mă miră deloc propunerea dumneavoastră cu privire la psihiatria preventivă. Am aceeaşi părere ca şi dumneavoastră. Au apărut şi se răspîndesc boli psihice foarte tipice, care poartă însemnele vremurilor, care sînt provocate în mod direct de caracteristicile istorice ale epocii. Avem un soldat din fosta armată ţaristă, un om conştiincios, cu un instinct înnăscut al luptei de clasă. Îl cheamă Pamfil Palîh. Cauza tulburării lui e spaima pentru familie, pentru faptul că, dacă el va fi ucis, aceştia vor cădea în mîinile albilor şi vor trebui să răspundă pentru el. E o structură mintală foarte complexă. Mi se pare că ai lui sînt în convoiul de refugiaţi, care e gata să ne ajungă din urmă. Nu ştiu suficient de bine limba, ca să-l pot examina cum trebuie. Întrebaţi-i de el pe Angelar sau pe Kamennodvorski. Ar trebui consultat.

– Îl cunosc foarte bine pe Palîh. Cum să nu-l ştiu! Un timp m-am întîlnit cu el la consiliul militar. E un tip negru, crud, cu fruntea îngustă. Nu înţeleg ce-aţi găsit la el. Întotdeauna este adeptul măsurilor extreme, cere pedepse, execuţii. De asta m-a dezgustat întotdeauna. Bine. Mă voi ocupa de el.

7

Era o zi senină și însorită. Ca și săptămîna trecută, vremea era blîndă și uscată.

Din profunzimea taberei se rostogolea rumoarea activității în comun a acelei mulțimi de oameni care trăiau pe un spațiu restrîns. Rumoarea semăna cu murmurul îndepărtat al unei mări. Se auzeau pașii celor care umblau prin pădure, voci, bocănit de topoare, zornăitul unei nicovale, nechezat de cal, hămăituri de cîine, cîntece de cocoși. Prin pădure rătăceau gloate de oameni bronzați, zîmbitori, cu dinții albi. Unii îl cunoșteau pe doctor și îl salutau, alții, pentru care era un străin, treceau fără să-i acorde nici o atenție.

Deși partizanii nu era de acord să plece din Ostrovul Vulpii pînă nu-i ajungea din urmă convoiul de căruțe, care le transporta familiile, avînd în vedere că acesta era de-acum aproape, la numai cîteva zile de mers, trupele făceau în pădure pregătirile necesare pentru ridicarea taberei și pentru mutarea ei mai departe, spre est. Reparau, curățau, băteau lăzi în cuie, numărau căruțele și le verificau.

În mijlocul pădurii era un luminiș larg, bătătorit, un fel de movilă sau măgură, care purta denumirea de dîmb. De regulă, aici erau convocate întrunirile. Astăzi, tot aici se stabilise să aibă loc adunarea generală, în care urmau să fie făcute comunicări importante.

În pădure era încă mult frunziș verde, neîngălbenit. În profunzimea peisajului, copacii erau verzi aproape toți. Soarele după-amiezii, care coborîse treptat, străbătea pădurea cu razele ei. Frunzele filtrau lumina soarelui și păreau cioburi de sticlă în care licăresc niște luminițe verzui.

Pe o pajiște, lîngă arhiva lui, comandantul detașamentului de transmisiuni Kamennodvorski ardea hîrtiile vechi rămase de la cancelaria de regiment a lui Kappel. Le răsfoise și nu mai avea nevoie de ele. În același timp, punea pe foc și maldăre din scriptele lui. Focul pîlpîia între doctor și soare. Soarele răzbătea prin flacăra transparentă ca prin verdeața pădurii. Focul nu se vedea și numai după aerul care tremura de căldură îți puteai da seama că în locul acela arde și se mistuie ceva.

Ici şi colo pădurea era împestriţată de poame coapte: brelocuri elegante de rîjnică, soc fleşcăit, cărămiziu la culoare, buchete strălucitoare, alb-zmeurii de cătină. Zumzăindu-şi aripioarele ca de sticlă, pluteau prin văzduh libelule bălţate, transparente şi ele ca focul sau ca pădurea.

Lui Iuri Andreevici îi plăcea încă din copilărie pădurea amurgită, prin care pătrundea zarişte asfinţitului. În asemenea clipe se simţea el însuşi străbătut de aceste fascicule de lumină. Simţea că harul duhului viu îi pătrundea în piept, îi traversa toată fiinţa şi, ca o pereche de aripi, îi ieşea afară prin umeri. Acest arhetip infantil, care se formează pentru toată viaţa în fiecare om şi care apoi mereu îl slujeşte şi i se pare chipul său interior, personalitatea sa, se trezi în el în deplinătatea forţei sale primordiale şi sili natura, pădurea, zarişte înserării şi toată priveliştea să se transforme în imaginea la fel de primordială şi de atotcuprinzătoare a unei fetiţe. „Lara", şopti el, închizînd ochii, sau poate doar se adresă întregii sale vieţi, pămîntului lui Dumnezeu, întregului spaţiu care, străluminat de soare, se aşternea acum în faţa lui.

Dar realitatea cotidiană curentă continua, în Rusia avusese loc revoluţia din octombrie şi el era prizonier la partizani. Şi, absent, se apropie de focul lui Kamennodvorski.

– Ardeţi documentele? Abia acum?

– Da' de unde! Avem multă treabă cu hîrţoagele astea.

Cu vîrful piciorului, doctorul împinse şi împrăştie un teanc de hîrtii. Era corespondenţa prin telegraf a statului-major al albilor. Avu presimţirea vagă că, printre hîrtii, va da de numele lui Ranţevici, dar curînd îşi dădu seama că se înşelase. Nu erau decît nişte comunicate neinteresante de anul trecut, cu abrevieri ininteligibile, de felul: „omsk cartgensup primului copie Omsk comreg omsk harta 40 verste Enisei nu primit". Scormoni cu piciorul încă un morman. Erau procesele-verbale ale adunărilor de partizani. Deasupra era o hîrtie pe care era scris: „Foarte urgent. Despre permisii. Realegerea membrilor comisiei de revizie. Chestiuni curente. Avînd în vedere faptul că învinuirile aduse învăţătoarei din satul Ignatodvorţi s-au dovedit neîntemeiate, consiliul armatei propune...".

Între timp, Kamennodvorski scoase o hîrtie din buzunar şi i-o întinse doctorului, spunîndu-i:

– Iată programul plutonului dumneavoastră sanitar, în cazul plecării din tabără. Căruţele cu familiile partizanilor sînt deja aproape. Neînţelegerile din tabără vor fi rezolvate astăzi. Din zi în zi ne putem aştepta la evacuare.

Doctorul îşi aruncă privirea pe hîrtie şi protestă:

– E mai puţin decît mi-aţi dat ultima dată. Şi acum răniţii sînt mult mai numeroşi! Cei răniţi uşor sau numai bandajaţi vor merge pe jos. Dar aceştia sînt foarte puţini. Pe cei grav răniţi cu ce o să-i transport? Dar medicamentele, paturile, echipamentul?

– Va trebui să vă înghesuiţi! Trebuie să vă adaptaţi împrejurărilor. Acum altă problemă. O rugăminte a noastră, a tuturor. Avem un tovarăş, călit, verificat, devotat cauzei, un soldat excelent. Ceva nu e în regulă cu el.

– Palîh? Mi-a spus Lajos.

– Da. Mergeţi să-l vedeţi. Examinaţi-l.

– E ceva psihic?

– Aşa cred. Un fel de alergăreţi, după cum zice el. Probabil, are halucinaţii! Nu doarme. Îl doare capul.

– Bine. Mă duc chiar acum. Am puţin timp liber. Cînd începe şedinţa?

– Cred că lumea a început să se adune. Dar ce să faceţi dumneavoastră la şedinţă? Vedeţi că nici eu nu m-am dus. Se descurcă ei şi fără noi.

– Atunci mă duc să-l văd pe Pamfil. Deşi mor de somn, de-abia mă mai ţin pe picioare. Lui Liveri Averkievici îi place să filosofeze noaptea, m-a bătut la cap. Cum să ajung la Pamfil? Unde îl găsesc?

– Ştiţi unde e mestecănişul dindărătul gropii cu maluri de piatră? E un hăţiş din mladă de mesteacăn.

– Îl găsesc eu.

– Acolo, în poiană, sînt corturile comandanţilor. I-am pus lui Pamfil unul la dispoziţie. Pentru că îşi aşteaptă familia. În convoi vine nevastă-sa cu copiii. Deci e într-un cort de-al comandanţilor. E comandant de batalion. Pentru meritele lui revoluţionare.

8

În drum spre Pamfil, doctorul simți că picioarele nu mai sînt în stare să-l poarte. Era mort de oboseală. Nu-și putea învinge somnul, acumulat în cele cîteva nopți de cînd nu dormise suficient. Ar fi putut să se întoarcă și să se culce în blindaj. Dar se temea să facă acest lucru. În fiecare clipă putea să apară Liveri și să-l deranjeze.

Se culcă în pădure, într-unul dintre puținele locuri pe care nu le năpădise tufărișul, pe iarba presărată cu frunze aurii, scuturate din copacii care mărgineau mica pajiște. Covorul de frunze părea țesut în carouri. La fel, în carouri, cădeau razele de soare. Ochii i se împăienjeneau din pricina acestor carouri duble, care se încrucișau.

Doctorul se întinse pe frunzele care foșneau ca mătasea, punîndu-și drept pernă mîna așezată pe mușchiul care acoperea cu movilițele lui rădăcinile copacului. Ațipi într-o clipă. Razele pestrițe ale soarelui care îl făcuseră să adoarmă îi acopereau cu broderia lor în carouri trupul întins pe pămînt și îl făceau invizibil, în caleidoscopul de raze și frunze, ca și cum și-ar fi pus pe cap căciula fermecată, datorită căreia nimeni nu putea să-l vadă.

Foarte curînd dorința lui excesivă de a dormi și nevoia exagerată de somn îl treziră. Cauzele directe acționează numai în limitele anumitor proporții. Devierile de la normă provoacă efectul contrar. Conștiința care nu-și găsea odihna, neamorțită, funcționa febril în gol. Crîmpeie de gînduri se vînturau și se învîrtejeau, aproape țăcănind, ca o mașinărie stricată. Această învălmășeală sufletească îl chinuia și îl supăra pe doctor. „Porcul de Liveri! se enervă el. Nu îi e de-ajuns că acum există pe lume sute de motive în stare să-l înnebunească pe bietul om. Cu prizonieratul, cu prietenia și cu flecăreala lui idioată poate face un nevrotic dintr-un om sănătos. Odată și-odată o să-l omor."

Ca un petic multicolor, care se împăturea și se despăturea, trecu un fluture stropit cu picățele cărămizii, venind dinspre partea însorită. Cu ochi somnoroși, doctorul îi urmări zborul. Fluturele se așează pe ceea ce semăna cel mai mult cu propriile lui culori, adică pe coaja cu picățele cafenii a unui pin, cu care se contopi perfect și nu mai putea fi descoperit. Fluturele dispăruse pe coaja pinului,

așa cum și Iuri Andreevici nu putea fi observat sub rețeaua de raze și umbre care se încrucișau pe trupul lui.

Mintea i se cufundă în cercul lui obișnuit de idei, tratate în multe lucrări de medicină pe care le scrisese pînă atunci. Era vorba despre libertate și oportunitate, ca urmări ale adaptării. Despre mimetism, despre culoarea imitativă și protectoare. Despre supraviețuirea celor mai bine adaptați, despre faptul că, poate, calea trasată de selecția naturală este însăși calea creării și nașterii conștiinței. Ce este subiectul? Ce este obiectul? Cum să le definești identitatea? În reflecțiile doctorului, Darwin se întîlnea cu Schelling, iar fluturele care trecuse în zbor se întîlnea cu pictura contemporană, cu arta impresionistă. Se gîndea la creație, creaturi, creativitate și ipocrizie.

Ațipi din nou, însă se trezi aproape imediat, auzind în apropiere o conversație înăbușită, purtată aproape în șoaptă. Au fost suficiente cele cîteva cuvinte ajunse pînă la el pentru ca Iuri Andreevici să înțeleagă că era martorul unui plan secret criminal. Desigur, complotiștii nu-l văzuseră, nu bănuiau că este atît de aproape. Dacă acum s-ar fi mișcat și și-ar fi trădat prezența, asta l-ar fi costat viața. Iuri Andreevici încremeni și începu să tragă cu urechea.

Recunoscu cîteva voci. Aparțineau ciurucurilor, drojdiei partizanilor, adică băieților andrilor Sanka Pafnutkin, Goșka Riabîh, Koska Nehvalenîh și lui Terenti Galuzin, care se țineau cu aceștia. Ei erau pricina tuturor pacostelor și infamiilor. Cu ei era și Zahar Gorazdîh, un tip și mai sinistru, amestecat în afacerea cu rachiul, dar care nu fusese temporar implicat în judecată, pentru că-i trădase pe principalii vinovați. Pe Iuri Andreevici îl miră prezența unui partizan din „compania de argint", Sivobliui, care făcea parte din garda personală a comandantului. Conform tradiției, moștenite de la Razin și Pugaciov, acest favorit, datorită încrederii acordate de Liveri, era numit „urechea hatmanului". Deci și el făcea parte din conspirație.

Complotiștii duceau tratative cu trimiși din pozițiile avansate ale inamicului. Parlamentarii nu se auzeau deloc, întrucît nu vorbeau decît în șoaptă cu trădătorii și numai după intervalele de liniște care surveneau în

discuţia celor cunoscuţi, Iuri Andreevici îşi dădea seama că luaseră cuvîntul reprezentanţii inamicului.

Cel mai mult vorbea, înjurînd de mama focului, beţivul de Zahar Gorazdîh. Vocea îi era groasă, întretăiată. Probabil că el era principalul instigator.

– Acum, voi ceilalţi, ascultaţi. Important e s-o facem pe furiş, în taină. Dacă vreunul piscuie sau trădează, vedeţi cuţitul? Cu el îi scot maţele afară. Aţi priceput? De-acum nu mai avem scăpare nici la deal, nici la vale, ne aşteaptă spînzurătoarea. Trebuie să ne cîştigăm iertarea. Trebuie să facem o şmecherie cum nu s-a mai văzut. Ei îl vor viu, legat fedeleş. Se zice că acum de pădurile astea se apropie şeful lor, Gulevoi. (Îi spuseră cum e corect, dar el nu auzi bine şi rosti iarăşi pocit numele lui Galiullin: „generalul Galeev".) Altă ocazie nu mai apucăm. Ei or să vă zică tot. Ei zic că nesmintit trebuie să-l predăm legat, viu. Întrebaţi-i şi singuri pe tovarăşi. Acum, voi ăştilalţi, spune-ţi-le şi voi. Spuneţi-le ceva, fraţilor.

Începură să vorbească cei străini, trimişii. Iuri Andreevici nu putu prinde nici o vorbă. După lungimea pauzei, îşi putu închipui că explicaţia fusese amănunţită. Iarăşi luă cuvîntul Gorazdîh:

– Aţi auzit, fraţilor? Acum vedeţi şi voi cu cine avem de-a face. Aur, nu altceva. Pentru unul ca el s-o păţim noi? Oare ăsta-i om? E-un stricat, un neisprăvit, un smintit, un fel de schimnic. Nu mai rînji, Terioşka! Ce-ţi sticleşti dinţii, sodomistule? Nu tu ar trebui să rîzi. Da. Cică ar fi un fel de schimnic din tinereţe. Tu i te încredinţezi, iar el te călugăreşte, te scopeşte. Ce vă tot spune? Să eliminăm din societate, jos înjurăturile, lupta cu beţia, comportarea faţă de femeie. Oare se poate trăi aşa? Deci uite hotărîrea. Astă seară, la vad, unde-s puse pietre. Îl momesc eu, zic că o să împuşcăm un cerb. Sărim toţi grămadă asupra lui. Parcă-i mare lucru să-l punem cu botul pe labe? Nici pîs n-o s-apuce să zică. Dar care-i şmecheria? Ei îl vor viu. O să-l legăm. Şi dacă o să văd că nu iese cum vrem noi, mă descurc şi singur, îl sugrum cu mîinile mele. Ăştia o să-şi trimită şi ei oamenii, ca să ne ajute.

Vorbitorul dezvoltă planul complotului, dar împreună cu ceilalţi începuse să se îndepărteze şi doctorul nu-l mai

auzi. „Ticăloşii, pe Liveri vor să-l extermine! se gîndi doctorul cu groază şi indignare, uitînd de cîte ori el însuşi îl blestemase pe călăul lui şi-i dorise moartea. Nemernicii vor să-l predea albilor sau să-l omoare. Cum să împiedic complotul? Mă voi apropia de foc ca din întîmplare şi, fără să divulg nici un nume, îl voi pune la curent pe Kamennodvorski. Şi pe Liveri trebuie să-l previn cumva asupra pericolului care-l paşte.

Kamennodvorski nu mai era la locul unde-l lăsase. Focul era aproape stins, păzit de ajutorul lui Kamennodvorski, care avea grijă să nu se extindă.

Dar atentatul nu mai avu loc, fu curmat din faşă. Conspiraţia era cunoscută. În ziua aceea fusese dezvăluit complet, iar complotiştii fuseseră arestaţi. Sivobliui jucase rolul dublu de copoi şi provocator. Doctorul se simţi şi mai dezgustat.

9

Se află că refugiatele şi copiii s-au apropiat la două zile de mers. Pe Ostrovul Vulpii se făceau pregătiri în vederea întîlnirii cu familiile şi pentru ridicarea taberei, prevăzută a avea loc imediat după aceea. Iuri Andreevici se duse să-l vadă pe Pamfil Palîh.

Îl găsi la intrarea în cortul său, cu toporul în mînă. În faţa lui era o stivă înaltă de mesteceni tineri, din care avea de gînd să facă prăjini. Pamfil încă nu apucase să-i cureţe de crengi. Unii dintre mesteceni fuseseră doborîţi chiar acolo şi, prăbuşindu-se cu toată greutatea lor, îşi înfipseseră în pămînt frînturile de crengi. Pe alţii îi adusese din apropiere şi-i clădise deasupra. Tremurînd şi balansîndu-se pe crengile elastice, mestecenii nu stăteau nici pe pămînt, dar nici strîns lipiţi unul de altul. Crengile lor păreau nişte braţe care îl îmbrînceau pe Pamfil şi, ca o pădure verde şi vie, îi îngrădeau intrarea în cort.

– În aşteptarea oaspeţilor dragi, îi spuse Pamfil, explicîndu-i cu ce se ocupă. Pentru soţie, pentru copilaşi, cortul e prea scund. Şi intră ploaia prin el. Vreau să sprijin acoperişul cu nişte prăjini. Pentru prăjini am tăiat mestecenii.

– Pamfil, degeaba îţi închipui că familiei tale o să i se permită să stea la tine în cort. Unde s-a mai văzut ca

nişte civili, femei şi copii, să aibă voie să locuiască în interiorul unei tabere militare? Or să stea undeva la margine, în căruţele lor. Nu cred că o să-i lase în cort. Dar nu despre asta-i vorba. Mi s-a spus că slăbeşti, că nu bei şi nu mănînci, că nu poţi să dormi. Aşa-i? Deşi arăţi destul de bine. Doar că ar trebui să te tunzi.

Pamfil Palîh era o namilă de om, cu părul negru vîlvoi, cu barbă, cu o frunte noduroasă de părea dublă din pricina grosimii osului frontal, care, ca un inel sau un cerc de aramă, îi strîngea tîmplele. Din această pricină Pamfil avea înfăţişarea morocănoasă şi sinistră de om care se uită pieziş, pe sub sprîncene.

La începutul revoluţiei, cînd, ţinînd cont de experienţa anului 1905, existase temerea că şi de această dată revoluţia nu va fi decît un eveniment de scurtă durată petrecut în istoria păturii culte a societăţii, fără să atingă straturile de jos şi fără să se consolideze în ele, se depuseseră toate eforturile pentru influenţarea prin propagandă a poporului, care fusese revoluţionarizat, panicat, tulburat şi zădărît.

În acele prime zile oameni ca soldatul Pamfil Palîh, care, fără nici un fel de agitaţie, îi urau sălbatic, neomeneşte pe intelectuali, domni şi ofiţeri, li se păreau entuziaştilor intelectuali de stînga păsări rare şi erau deosebit de preţuiţi. Neomenia lor apărea ca o minune a conştiinţei de clasă, barbaria lor – un model de tărie proletară şi de consolidare în jurul propriei persoane. Era bine văzut de către căpeteniile de partizani şi liderii de partid.

Lui Iuri Andreevici această namilă morocănoasă şi nesociabilă i se părea a fi un degenerat nu tocmai normal, impresie lăsată de cruzimea lui vizibilă, de uniformitatea şi nimicnicia lucrurilor care îi erau dragi şi-l puteau preocupa.

– Poftim în cort, îl invită Pamfil.

– Nu, n-are rost. E mai plăcut la aer.

– Bine. Fie cum vrei tu. Chiar că-i un bîrlog. O să vorbim pe retezături (aşa le spunea el copacilor clădiţi în lungime).

Se aşezară amîndoi pe copacii care umblau şi se clătinau sub ei.

– Zice-se că-i uşor de spus, dară mai greu e de făcut. Dară şi ce am eu de spus nu se zice uşor. Ar dura trei ani ca să-ţi spun povestea mea. Nici nu ştiu cu ce să încep.

Bine, oi începe eu cumva. Am trăit cu nevastă-mea. Eram tineri. Ea-mi ţinea gospodăria. Nu m-am plîns, pămîntul îl lucram eu. Copiii. M-au luat pe front. M-au mînat ca ostaş de flanc la război. Da' ce război. N-are rost să-ţi mai povestesc. Şi tu l-ai văzut, tovarăşe doctor. Pe urmă – revoluţia. M-am luminat. S-au deschis ochii soldatului. Nu acela-i neamţ care-i germanul, adică nu străinu-i rău, ci neamţu-i chiar al tău. Soldaţi ai revoluţiei mondiale, baionetele-n pămînt, acasă, asupra burjuilor! Şi aşa asemenea. Ştiţi şi singur, tovarăşe medic militar. Şi aşa mai departe. Războiul civil. Nimeresc la partizani. Acuma sar peste multe, că altfel nu mai termin. De-acuma acu-i acu', ce văd eu în momentul de faţă? El, parazitul, de pe frontul rus a adus regimentul unu şi doi de la Stavropol, a adus şi regimentul unu de cazaci de la Orenburg. Crezi că-s ţînc şi nu pricep? Ce, n-am făcut armata? E rău de noi, tovarăşe doctor militar, ne-a luat naiba. Căci ticălosul ce vrea? Vrea să se năpustească asupra noastră cu toată mulţimea de armată. Vrea să ne încercuiască.

Acuma, în prezent, am nevastă, copilaşi. Dacă acuma el ne răzbeşte, cum or să scape de el? Parcă el o să vrea să priceapă că nevasta şi copiii n-au nici o vină, că au stat deoparte? N-o să-şi bată el capul cu asta. Pentru mine, nevesti-mi or să-i ardă mîinile, or s-o schingiuiască, pentru mine o să-mi chinuie nevasta şi copiii, or să le sfîşie carnea de pe ei, or să le frîngă oasele. Aşa că mai dormi şi mai mănîncă dacă poţi. De fier să fii şi tot înnebuneşti, o iei razna.

– Eşti un sucit, Pamfil. Nu te înţeleg. Atîţia ani ai trăit fără nevastă şi copii, n-ai vrut să ştii de ei, nu ţi-a păsat. Iar acum, cînd azi-mîine te vezi cu ei, în loc să te bucuri, te-ai apucat să le cînţi ca de înmormîntare.

– Ce-a fost a fost, iar între ce-a fost şi ce-i acum e mare deosebire. Ne răzbeşte canalia cu galoane albe. Şi nu-i vorba de mine. Eu mi-s mort de pe-acuma. Se vede că m-aşteaptă mormîntul. Dar vezi că pe nevastă-mea, pe copilaşi nu-i pot lua pe lumea cealaltă. Or să ajungă în labele afurisitului. O să scoată sîngele din ei, picătură cu picătură.

– Şi din pricina asta ai alergăreţi? Se zice că ai nu ştiu ce alergăreţi.

– Bine, doctore. Nu ţi-am zis tot. Nu ţi-am zis ce era mai important. Aşa că ascultă adevărul meu sfîşietor, dar să nu te superi pe mine că ţi-o zic de la obraz.

La mulţi de-alde tine le-am făcut capătul, mult sînge am vărsat de ofiţeri sau de domni, dar n-am avut nici pe naiba. Le-am uitat şi numărul şi numele şi totul s-a dus ca apa la vale. Dară un ţîngău nu-mi iese din minte, un ţîngău pe care l-am omorît şi nu-l pot uita. De ce l-am miruit pe puştan? M-a făcut să rîd, asta-i. L-am împuşcat în rîs, din prostie. Degeaba.

Era pe vremea revoluţiei din februarie. Sub Kerenski. Ne răsculasem. Ne-au trimis un băieţandru ca agitator, să-şi pună limba la treabă şi să ne facă să atacăm. Ca să luptăm pînă la victoria finală. A venit un cadet ca să ne potolească. Era tare pipernicit. Avea el lozinca cu victoria finală. Cu lozinca asta a sărit pe un butoi de pompieri, care era într-o gară. Adică s-a căţărat pe butoi ca, de sus, să ne îndemne la luptă. Şi deodată capacul i s-a răsucit sub picioare şi-a căzut în apă. Călcase greşit. Oh, ce-am mai rîs! Plesneam de rîs. Credeam că mor. Ce mai caraghioslîc! Şi-aveam puşca în mînă. Rîdeam şi nu mă mai puteam opri, parcă m-ar fi gîdilat. Aşa că am pus mîna pe armă şi l-am omorît pe loc. Nici eu nu pricep cum de-a ieşit aşa. Parcă m-ar fi împins cineva.

Aşa că ăştia-s alergăreţii mei. Noaptea, visez gara aceea. Atunci îmi venea să rîd, dar acum îmi pare rău.

– Era în oraşul Meliuzeevo, la gara Biriuci?

– Am uitat.

– V-aţi răsculat împreună cu locuitorii din Zîbuşino?

– Am uitat.

– Ce front era? Care front a fost? Cel de vest?

– Parcă cel de vest. Se prea poate să fi fost. Nu mai ţin minte.

Partea a XII-a

SCORUŞE ÎN ZAHĂR

1

Familiile partizanilor, în căruţe, cu copiii şi tot calabalîcul, veneau de mult în urma soldaţilor. În urma convoiului de refugiaţi erau mînate cirezi de vite, mai ales vaci, vreo cîteva mii de capete.

O dată cu soţiile partizanilor, în tabără îşi făcuse apariţia o figură nouă, soţia unui soldat, Zlîdárika sau Kubariha, tămăduitoare de vite, adică veterinară, mai fiind în taină şi vrăjitoare.

Umbla într-o pălărie ca o clătită, împinsă pe-o ureche, într-o manta de culoarea mazării, din dotarea puşcaşilor imperiali scoţieni, din cele pe care englezii le livraseră ca ajutor Comandantului Suprem. Femeia asigura pe toată lumea că în această îmbrăcăminte intrase de-a dreptul din boneta şi halatul de deţinută, că fusese eliberată de către roşii din închisoarea din Kejemsk, unde Kolceak o băgase fără vină.

Între timp partizanii se opriseră într-alt loc. Se presupunea că popasul va fi de scurtă durată, pînă se va efectua recunoaşterea împrejurimilor şi se va găsi un loc pentru iernat mai lung şi mai stabil. Însă circumstanţele luară altă turnură şi-i siliră pe partizani să-şi petreacă iarna acolo.

Această nouă tabără nu semăna deloc cu Ostrovul Vulpii, părăsit de curînd. Pădurea de aici era compactă, de netrecut, precum taigaua. Într-o parte, dincolo de şosea şi de tabără, pădurea părea să nu aibă sfîrşit. În primele zile, în timp ce oştirea alcătuia noul bivuac şi se organiza pentru a locui aici, Iuri Andreevici avea mai mult timp liber. Se afundase în pădure, o explorase în mai multe direcţii şi se convinsese că nu era greu să te rătăceşti în ea. Două locuri i-au atras atenţia şi i-au rămas în memorie încă de la prima excursie.

La ieşirea din tabără şi din pădure, care acum era tomnatică şi golaşă şi se putea vedea prin ea ca printr-o poartă deschisă, creştea un scoruş singuratic, frumos, care numai el dintre toţi copacii îşi păstrase frunzişul ruginit, cărămiziu. Se înălţa pe o măgură, deasupra unei viroage mlăştinoase şi pline de muşuroaie, întinzînd spre cerul plumburiu, ce prevestea viscolele de peste iarnă, micile scuturi ale poamelor lui tari, rărite. Păsările mici de iarnă, cu penetul strălucitor ca zorii cu ger, botgroşi şi piţigoi coborau din zbor pe scoruş, ciuguleau încet bobiţele mari, alegîndu-le cu grijă, şi le înghiţeau cu greu, întinzîndu-şi gîturile şi dîndu-şi ciocurile pe spate.

Între păsări şi arbust exista un fel de simbioză vie. Parcă scorușul vedea totul, se împotrivea îndelung, pentru ca apoi să i se facă milă de păsări şi să le cedeze, îşi desfăcea cămaşa şi le dădea să sugă, aşa cum face o mamă cu pruncul ei. „Bine, n-am ce vă face. Na, mîncaţi, mîncaţi-mă. Hrăniţi-vă.“ Şi rîdea.

Celălalt loc era şi mai frumos.

Era pe o înălţime. Înălţimea aceasta, un fel de deal curmat brusc, se termina cu o prăpastie. S-ar fi putut crede că jos, la rădăcina prăvălişului, ar fi trebuit să fie altceva decît sus, un pîrîu, o văgăună sau o luncă întinsă, năpădită de iarba necosită. Totuşi, peisajul de sub deal îl repeta pe cel de sus, numai că se desfăşura la o adîncime ameţitoare, la alt nivel, astfel încît vîrfurile copacilor de acolo îţi ajungeau pînă sub picioare. Probabil aici avusese loc cîndva o alunecare de teren.

S-ar fi zis că această pădure posacă, semeaţă, uriaşească s-a poticnit şi, aşa cum era, a zburat în jos şi ar fi trebuit să se prăbuşească în străfundurile pămîntului, dar, în momentul decisiv, a reuşit ca prin minune să se menţină la suprafaţă şi iat-o acum, teafără şi nevătămată, clătinîndu-se în vale.

Dar culmea de deal împădurită nu doar din această pricină era demnă de atenţie. Toată marginea ei era îngrădită de stane de granit, verticale. Semănau cu nişte lespezi plate, cioplite, ale unor dolmene preistorice. Cînd ajunse pentru prima dată pe această platformă, Iuri Andreevici era în stare să jure că pietrele nu sînt creaţia naturii, ci poartă amprenta mîinii omului. Aici ar fi putut exista în vechime un templu păgîn, în care nişte necunoscuţi adoratori de idoli se închinau şi aduceau jertfe.

Aici, într-o dimineaţă rece şi înnourată, fusese executată sentinţa de condamnare la moarte a celor unsprezece complotişti şi a celor doi sanitari vinovaţi de fabricarea şi vinderea rachiului.

Vreo douăzeci de partizani dintre cei mai devotaţi revoluţiei, al căror nucleu îl forma garda personală a comandantului, îi aduseră aici pe condamnaţi. Escorta se aşezase în semicerc în jurul condamnaţilor şi, cu armele în cumpănire, îi împinsese iute, îi mînase în colţul stîncos al platformei, de unde nu mai puteau scăpa decît sărind în prăpastie.

Interogatoriile, detenţia prelungită şi înjosirile prin care trecuseră şterseseră orice trăsătură omenească de pe chipul celor duşi la moarte. Păroşi, murdari, erau sleiţi de puteri şi înfricoşători, ca nişte stafii.

Fuseseră dezarmaţi chiar de la începutul anchetei. Nimănui nu-i trecuse prin cap să-i mai percheziţioneze o dată înainte de execuţie. Aşa ceva ar fi părut o ticăloşie de prisos, o bătaie de joc faţă de nişte oameni care trebuiau să moară din clipă în clipă.

Deodată, Rjaniţki, care păşea alături de Vdovicenko şi care, ca şi prietenul său, era un vechi anarhist în idei, trase trei focuri de revolver spre escortă, ţintind în Sivobliui. Rjaniţki era un excelent trăgător, dar rată ţinta, pentru că mîna îi tremura de emoţie. Iarăşi aceeaşi delicateţe şi milă faţă de foştii tovarăşi nu le permiseră partizanilor să se repeadă la Rjaniţki sau să răspundă, la atentatul acestuia, cu o salvă prematură, trasă fără a primi comanda. Rjaniţki mai avea trei cartuşe, dar, tulburat, poate uitînd de ele şi enervîndu-se din pricină că nu nimerise ţinta, trînti browningul de pietre. Din pricina izbiturii, browningul se descărcă a patra oară, rănindu-l în picior pe Pacikolia, unul dintre condamnaţi.

Sanitarul Pacikolia ţipă, se apucă de picior şi căzu, urlînd de durere. Pafnutkin şi Gorazdîh, care erau mai aproape de el, îl apucară de subsuori şi-l tîrîră, pentru ca în talmeş-balmeşul iscat să nu fie călcat în picioare de tovarăşii lor, care îşi pierduseră capul şi nu mai ştiau ce fac. Pacikolia merse spre marginea stîncoasă, spre care erau mînaţi condamnaţii la moarte, sărind, şchiopătînd, ţipînd de durere, ori de cîte ori piciorul rănit îi atingea pămîntul. Urletele neomeneşti îi contaminară şi pe

ceilalți. Ca la un semn, toți își pierdură controlul. A început ceva de nedescris. Au prins să curgă înjurături, rugăminți, blesteme.

Adolescentul Galuzin, scoțîndu-și de pe cap șapca de licean, pe care încă o mai purta, se lăsă în genunchi și se tîrî, cu spatele printre ceilalți, spre stîncile acelea cumplite. Le făcea gardienilor plecăciuni dese pînă la pămînt, plîngea cu sughițuri și-i implora cu voce cîntată, aproape inconștient de ceea ce spune:

– Sînt vinovat, fraților, îndurați-vă de mine, n-o să mai fac. Nu mă omorîți. Lăsați-mă să trăiesc. N-am apucat să trăiesc un pic, s-o mai văd măcar o dată pe mama. Iertare, fraților, îndurați-vă de mine. Am să vă sărut picioarele. Am să vă car apă-n spinare. Oh, oh, m-am prăpădit, mamă, mamă!

Din grupul condamnaților, nu se știe cine începu să se văicărească:

– Tovarăși dragi, iubiților! Cum se poate? Veniți-vă în fire. Ne-am vărsat împreună sîngele în două războaie. Am luptat cu voi pentru același lucru. Îndurați-vă de noi, dați-ne drumul. Niciodată n-o să uităm binele pe care ni-l faceți, o să-l meritățm, o să vă dovedim prin fapte. Ce, ați surzit de nu răspundeți? Nu sînteți creștini.

Alții țipau la Sivobliui:

– Iudă, vînzător de Hristos ce ești! Ce fel de trădători sîntem noi în comparație cu tine? Tu, cîine, ești de trei ori trădător, tu trebuiești spînzurat! Țarului tău i-ai jurat credință, pe țarul tău l-ai omorît, nouă ne-ai jurat credință și ne-ai trădat. Pupă-te-n bot cu diavolul tău, cu Pădureanul, cît încă nu l-ai trădat. Că o să-l trădezi.

Chiar și la un pas de mormînt, Vdovicenko nu se dezise de sine însuși. Ținîndu-și sus capul cu pletele cărunte răsfirate de vînt, i se adresă lui Rjaniţki cu vocea tare, ca de la comunard la comunard, destul de tare ca să-l audă toți:

– Nu te umili, Bonifacius! Protestul tău n-ajunge la inima lor. Nu te vor înțelege acești *opricinici*[1], acești călăi ai noilor beciuri de tortură. Dar nu-ți pierde cumpătul.

---

1. *Opricinici* – soldați dintr-un corp special de oaste al lui Ivan cel Groaznic, cu ajutorul cărora țarul își exercita politica de oprimare și jaf organizat (n.t.).

Istoria va pune lucrurile la locurile lor. Posteritatea îi va ţintui la stîlpul infamiei pe aceşti bourboni ai comisarocraţiei, dîndu-le pe faţă faptele lor mîrşave. Murim ca martiri ai ideii în zorii revoluţiei mondiale. Trăiască revoluţia spiritului! Trăiască anarhia universală!

O salvă trasă din douăzeci de puşti, provocată de o comandă mută, ştiută doar de trăgători, cosi o jumătate dintre condamnaţi, dintre care cei mai mulţi muriră pe loc. Ceilalţi fură doborîţi de a doua salvă. Cel mai mult se zvîrcoli băiatul, Terioşka Galuzin, dar în cele din urmă încremeni şi el în nemişcare.

2

Nu se renunţase uşor la ideea de a strămuta tabăra în alt loc, mai spre est. Mult timp continuară să cerceteze împrejurimile, organizînd expediţii de partea opusă a şleaului, de-a lungul cumpenei apelor Vîtsk-Kejemsk. Liveri părăsea des tabăra şi pleca în taiga, lăsîndu-l singur pe doctor.

Dar era prea tîrziu ca să se mute în alt loc şi, de fapt, nici nu aveau unde. Partizanii treceau prin perioada cea mai cruntă de eşecuri. Înaintea propriei lor distrugeri definitive, albii luaseră decizia să termine o dată şi pentru totdeauna, dintr-o singură lovitură, cu detaşamentele neregulate din păduri. Pentru aceasta, cu eforturile comune ale tuturor fronturilor lor, îi înconjuraseră pe partizani din toate părţile. Încercuirea ar fi fost pentru ei o adevărată catastrofă, dacă raza acesteia ar fi fost mai mică. Însă erau salvaţi de lărgimea dispozitivului albilor. În pragul iernii, inamicul nu era în stare să-şi strîngă flancurile prin taigaua de nepătruns, infinită şi să înghesuie şi mai mult oştirea de ţărani.

În orice caz, deplasarea nu mai era posibilă în nici o direcţie. Firește, dacă ar fi avut un plan de mişcare, care să le ofere anumite avantaje strategice, ar fi putut străpunge printr-o luptă încercuirea, pentru a ajunge la noua poziţie.

Dar nu exista un plan bine gîndit. Oamenii ajuseseră la capătul puterilor. Comandanţii cu grade mici, care şi ei îşi cam pierduseră curajul, nu mai aveau nici o autoritate

asupra subordonaţilor. Cei mai mari în grad ţineau consiliu în fiecare seară, propunînd soluţii care se băteau cap în cap.

Trebuiră să renunţe la căutarea altui loc şi să-şi întărească tabăra pentru a ierna în adîncul pădurii pe care o ocupaseră. Pe timp de iarnă, cînd zăpada era adîncă, pădurea era un obstacol de netrecut pentru inamicul prost dotat cu schiuri. Trebuiau să sape tranşee şi să adune mari cantităţi de alimente.

Bisiurin, intendentul partizanilor, raporta lipsa acută de făină şi cartofi. Vite erau destule şi Bisiurin era sigur că, peste iarnă, hrana principală vor fi carnea şi laptele.

Nu erau nici suficiente haine groase. Mulţi partizani umblau aproape dezbrăcaţi. Fură omorîţi toţi cîinii din tabără. Cei pricepuţi la cojocărie coseau pentru partizani cojoace din blană de cîine întoarsă.

Doctorului i se refuzau mijloacele de transport. Căruţele erau acum necesare pentru lucruri mai importante. Pe ultima parte a drumului răniţii fuseseră purtaţi pe tărgi cale de patruzeci de verste.

Singurele medicamente pe care le mai avea Iuri Andreevici erau chinina, iodul şi sărurile Glauber. Iodul, necesar la operaţii şi pansamente, era în cristale, care trebuiau dizolvate în alcool. Acum regretau că puseseră capăt producţiei ilicite de rachiu şi au apelat la sanitarii mai puţin vinovaţi, care scăpaseră în urma procesului, dîndu-li-se însărcinarea să repare cazanul sau să facă unul nou. Fabricarea rachiului fu astfel reluată, de data aceasta în scopuri medicale. Oamenii din tabără îşi făceau cu ochiul şi clătinau din cap. Beţia izbucni din nou, contribuind la accentuarea dezordinii din rîndurile partizanilor.

Reuşiseră să facă rachiu de aproape o sută de grade. Lichidul de această tărie dizolva foarte bine cristalele. Cu acelaşi rachiu, fiert cu scoarţă de chinină, mai tîrziu, la începutul iernii, Iuri Andreevici trata cazurile de tifos exantematic, care apăruseră din nou o dată cu frigul.

3

În aceste zile doctorul se ducea să-l viziteze pe Pamfil Palîh. Soția și copiii acestuia îșI petrecuseră vara trecută în bejanii pe drumuri prăfoase, sub cerul liber. Erau speriați de grozăviile prin care trecuseră și se așteptau la altele. Pribegiile îșI puseseră pecetea de nești pe chipurile lor. Soția și cei trei copii ai lui Pamfil, un băiat și două fetițe, aveau părul blond, decolorat de soare, și sprîncenele albe, încruntate, conturate clar pe fețele lor măslinii, bronzate, bătute de vînturi. Copiii erau prea mici ca să mai păstreze și alte semne ale celor îndurate, însă de pe chipul mamei lor zguduirile și primejdiile izgoniseră și ultima scînteie de viață, lăsîndu-i numai regularitatea uscată a trăsăturilor, buzele subțiri ca firul de ață, imobilitatea încordată a suferinței, gata oricînd să se apere.

Pamfil îi iubea pe toți, mai ales pe copii, și, cu o ușurință uluitoare pentru doctor, le cioplea, folosind pentru aceasta numai vîrful toporului bine ascuțit, jucării din lemn: iepurași, ursuleți, cocoșei.

De cînd sosiseră, Pamfil era mai vesel, îi mai venise sufletul la loc, începuse să se însănătoșească. Însă curînd se răspîndi vestea că, avînd în vedere influența negativă pe care prezența familiilor o exercita asupra stării de spirit din tabără, partizanii vor fi despărțiți de musafiri, acest apendice de prisos, nemilitar va fi înlăturat, iar convoiul va fi amplasat pentru iernat într-un loc ceva mai îndepărtat, bineînțeles, asigurîndu-i-se paza necesară. De fapt, mai mult se vorbea decît se făcea ceva pentru despărțirea refugiaților de partizani. Doctorul nu credea că planul poate fi pus în aplicare. Însă Pamfil se posomorî și începu iarăși să vadă alergăreți.

4

În pragul iernii, din mai multe cauze, tabăra trecu printr-o perioadă lungă de neliniște, incertitudini, situații amenințătoare și încurcate, de stupidități bizare.

Așa cum îșI propuseseră, albii încheiaseră încercuirea rebelilor. Operațiunea fusese condusă de generalii Vițîn,

Kvardi şi Basalîgo, celebri prin duritatea şi fermitatea lor neîndurătoare. Numele lor le băgau în sperieţi pe soţiile rebelilor din lagăr şi îngrozeau populaţia paşnică, rămasă încă la locurile ei de baştină, în satele situate dincolo de încercuirea inamică.

Aşa cum s-a spus, duşmanul nu avea nici o modalitate de a strînge cercul. În privinţa asta, partizanii puteau fi liniştiţi. Totuşi, nici nu puteau rămîne indiferenţi la încercuire. Acceptarea situaţiei întărea moralul inamicului. Din capcană, chiar dacă nu era primejdioasă, trebuiau să încerce o ieşire, fie şi numai demonstrativă.

Pentru aceasta, cîteva detaşamente puternice de partizani au fost concentrate la vestul încercuirii. După mai multe zile de lupte grele, partizanii au învins inamicul şi, spărgînd în acest loc o breşă, au ieşit în spatele liniilor acestuia.

Breşa deschisese o cale de acces spre rebelii din taiga, pe care începu să se scurgă un şuvoi întreg de noi refugiaţi. Şuvoiul nu era alcătuit numai de rudele partizanilor. Îngroziţi de măsurile de represalii luate de albi, toţi ţăranii din împrejurimi s-au pus în mişcare, părăsindu-şi vetrele şi năzuind, firește, spre oştirea ţărănească din pădure, pe care o considerau protectoarea lor.

Dar în lagăr se străduiau să se descotorosească de propriii lor chiriaşi. Partizanii n-aveau nevoie de alţii noi. Grupele de fugari erau întîmpinate de emisari, care le opreau şi le dirijau într-altă direcţie, spre moara de pe o pîrloagă defrişată pe malul pîrîului Cilimka. Cătunul, format pe clinul acela de pămînt ca urmare a înmulţirii acareturilor dimprejurul morii, se numea Dovorî. Aici se intenţiona să se asigure iernatul pentru refugiaţi, după ce se va fi alcătuit pentru ei un depozit de alimente.

Însă, în timp ce aceste măsuri erau analizate, evenimentele îşi urmau cursul lor şi comenduirea tabărei nu le putea face faţă.

Victoria asupra inamicului se complicase. Lăsînd să treacă gruparea de partizani care îi atacase, albii închiseseră încercuirea la loc. Detaşamentul ajuns în spatele liniilor inamice nu se mai putea întoarce la tabăra din taiga.

Nu era a bine nici cu femeile refugiate. În hăţişul pădurii era uşor să nu dai peste cine cauţi. Emisarii

adeseori nu dădeau de urma grupelor cărora le ieşiră în întîmpinare şi se întorceau în tabără, iar femeile înaintau potop în profunzimea taigalei, dovedind în marş minuni de inventivitate, doborînd copaci, clădind poduri şi podeţe, tăindu-şi drumuri.

Însă toate acestea erau în contradicţie cu intenţiile statului-major din pădure şi răsturnau cu josul în sus planurile şi dispoziţiile lui Liveri.

5

Tocmai din această pricină făcea el scandal, stînd împreună cu Svirid în apropierea şleaului care trecea, pe o porţiune mică, prin taiga. În drum se adunaseră cîţiva comandanţi şi se certau dacă să taie sau nu firele care se întindeau de-a lungul drumului, susţinute de stîlpii de telegraf. Ultimul cuvînt, cel decisiv, trebuia să-i aparţină lui Liveri, însă acesta intrase în discuţie cu vînătorul hoinar. Liveri le făcu semn comandanţilor să-l aştepte, pentru că vine imediat.

Mult timp, Svirid fusese şocat de judecarea şi împuşcarea lui Vdovicenko, care nu avea altă vină decît că influenţa lui rivaliza cu autoritatea lui Liveri, producînd disensiuni în tabără. Svirid voise să părăsească rîndurile partizanilor ca să trăiască iar singur, după cum îl tăia capul, ca altădată. Dar tocmai aici era buba. Se înrolase, se vînduse şi l-ar fi aşteptat soarta celor împuşcaţi dacă ar fi părăsit frăţia din pădure.

Un timp mai mizerabil nici că se putea inventa. Vîntul tăios, în rafale, mîna foarte aproape de pămînt zdrenţe de nori negri, ca nişte fulgi mari de funingine zburătoare. Brusc, din ei începu să se cearnă ninsoarea, cu graba febrilă a unei sminteli albe.

În cîteva clipe toată depărtarea se înfăşura într-o perdea albă, iar pămîntul se acoperi cu un covor la fel de alb. În clipele următoare, covorul se mistui, se topi de tot. Reapărură pămîntul negru precum cărbunele, cerul negru, împroşcat de sus cu haşurile piezişe ale unor ploi venite de departe. Pămîntul nu mai era în stare să absoarbă apa. În clipele cînd cerul se înseninа, norii păreau nişte ferestre date în lături pentru aerisire, prin care se scurgea

în jos o lumină albă, sticloasă. Apa neintrată în pămînt răspundea de jos cu ferestrele la fel de larg deschise ale băltoacelor şi bălţilor, care luceau la fel de sticlos.

Ca un fum, ploaia aluneca pe acele smolite, parcă date cu terebentină, ale pădurii de conifere, fără să pătrundă în ele, aşa cum apa nu trece nici printr-o muşama. Pe sîrmele de telegraf picăturile de ploaie se înşirau ca nişte mărgele. Erau strîns înghesuite şi nu se îndepărtau una de cealaltă.

Svirid făcea parte dintre cei trimişi în adîncul taigalei pentru a le întîmpina pe femei. Voia să-i povestească şefului ce văzuse şi la ce fusese martor: harababura iscată din pricina unor ordine care se contraziceau şi erau la fel de imposibil de îndeplinit, cruzimile săvîrşite de femeile cele mai slabe şi sălbăticite. Mergînd pe jos şi cărînd în spinare boccele, saci şi copii sugari, secîndu-le laptele şi smintindu-se, tinerele mame îşi părăseau copiii în drum, scuturau făina din saci şi făceau cale întoarsă. Cică-i mai bine să mori iute decît să crăpi de foame cu încetul. Mai bine în mîna duşmanului decît în laba lupanului.

Altele, cele mai puternice, dovedeau o răbdare şi un curaj de care nici bărbaţii n-ar fi fost în stare. Svirid mai avea multe de spus. Voia să-şi prevină comandantul asupra pericolului unei noi răzmeriţe, gata-gata să izbucnească în tabără, care ameninţa să fie mult mai cruntă decît cea reprimată de curînd. Însă nu-şi găsea cuvintele, pentru că nerăbdarea lui Liveri, care îl zorea enervat, îl lipsise cu totul de harul vorbirii. Iar Liveri îi lua mereu vorba din gură nu doar pentru că era aşteptat în drum, de unde i se făceau semne şi i se striga să vină, ci şi pentru că, în ultimele două săptămîni, i se mai aduseseră la cunoştinţă numeroase asemenea semnale şi deci primejdia unei răzmeriţe nu era o noutate pentru el.

– Nu mă fugări, tovarăşe comandant. Şi-aşa nu-s prea vorbăreţ. Vorba mi se opreşte între dinţi, îmi rămîne în gît. Păi, ce să-ţi zic? Du-te la convoiul de refugiate, spune-le *cealdoncelor*[1] să-şi vadă de treabă. Că a dat neghiobia-n ele. Şi te-ntreb, ce-avem noi aici de făcut, „toţi asupra lui Kolceak!" ori o chelfăneală de muieri?

---

1. *Cealdonka* – femeie care face parte din populaţia aborigenă a Siberiei (n.t.).

– Mai scurt, Svirid. N-auzi că mă strigă? N-o mai lungi.

– Acum drăcoaica, satana de Zlîdariha, naiba s-o mai ştie cine-o mai fi. Zice, primiţi-mă la vite babă vînterinară...

– Veterinară, Svirid.

– Păi, eu ce spun? Chiar aşa spun: babă vînterinară ca să tămăduiască vitele de vînturi. Şi-acum de unde să mai grijească de vite, s-a prefăcut în lipoveancă de-acelea care nu vor s-audă de popi, ţine liturghie la vaci, pe femeile fugare le-abate de la calea cea dreaptă. Uite, zice, voi singure sînteţi de vină că vă ţineţi după steagul roşu cu poalele fustelor în mînă. Altădată să nu mai fugiţi.

– Nu înţeleg de care fugare e vorba. De nevestele partizanilor noştri sau de altele?

– E clar că de altele. De cele noi, venite din alte locuri.

– Păi, le-am pus la dispoziţie cătunul Dovorî, lîngă moara Cilimka. Cum au ajuns aici?

– Ha, cătunul Dovorî! Din Dovorî al tău n-a mai rămas decît cenuşa. Şi moara şi toate casele s-au prefăcut în tăciuni. Ele, ajungînd la Cilimka, văd că-i pustie. O jumătate din ele şi-au pierdut minţile şi, urlînd de mama focului, or întors oiştea către albi, înapoi. Altele or venit încoace cu tot convoiul.

– Prin hăţişuri, prin mlaştini?

– Da' topoarele şi ferăstraiele pentru ce-s? Le-ai trimis bărbaţi de-ai noştri ca să le păzească. Le-au mai ajutat şi ei. Zice-se că au croit treizeci de verste de drum prin pădure. Au făcut şi poduri, bestiile. Şi să mai zici că-s muieri. Fac ticăloasele nişte isprăvi de te minunezi trei zile-n şir!

– Bună poamă mai eşti şi tu! Ce te bucuri, nătărăule? Că au tăiat drum treizeci de verste? Asta le convine de minune lui Viţîn şi lui Kvadri. Au făcut drum prin taiga. De-acum albilor nu le mai rămîne decît să-şi trimită artileria.

– Pune un detaşament de acoperire şi-ai rezolvat treaba.

– O da el Dumnezeu să ştim ce să facem şi fără tine.

6

Zilele se făcuseră tot mai scurte. La ora cinci era întuneric. Pe înserate, Iuri Andreevici traversă șleaul în locul în care, cu cîteva zile mai înainte, Liveri se luase la harță cu Svirid. Doctorul mergea spre tabără. Aproape de poiană și de măgura pe care creștea scorușul, care era considerat jalon de frontieră al taberei, auzi vocea poznașă, însuflețită a Kubarihăi, „rivala" lui, cum îi zicea el în glumă doftoroaiei. Concurenta lui, cu voce cîntată, țipătoare, rostea ceva vesel, obraznic, probabil niște *ciastușki*. Avea auditoriu. O întrerupeau hohote de rîs aprobator, după care se putea ghici că publicul era alcătuit și din bărbați, și din femei. Apoi se făcu liniște. Probabil că toți ceilalți plecaseră.

Rămasă singură, Kubariha începu să cînte altfel, pentru sine, cu jumătate de glas. Ferindu-se să nu calce în mlaștină, Iuri Andreevici, pe întuneric, se strecură încet pe cărăruia care înconjura poiana la capătul căreia se afla scorușul. Ajungînd mai aproape, încremeni. Kubariha cînta un străvechi cîntec rusesc. Iuri Andreevici nu-l știa. Se întrebă dacă nu cumva femeia improvizează.

Cîntecul rusesc e ca apa zăgăzuită. Ți se pare că s-a oprit și nu se mișcă. Dar în adîncuri ea se scurge fără oprire prin călugărul punții și calmul ei de la suprafață e înșelător.

Prin toate mijloacele posibile, prin repetiții și paralelisme, cîntecul încetinește desfășurarea treptată a subiectului. La un anumit punct, tema ni se dezvăluie și ne uimește. O forță tristă, reținută se manifestă în felul acesta. E o încercare nebunească de a opri timpul în loc cu ajutorul cuvintelor.

Kubariha pe jumătate cînta, pe jumătate vorbea:

„Ci fugea un iepuraș prin lumea largă,
Prin lumea largă, prin neaua albă,
Fugea șoldanul pe lîngă scoruș,
Fugea șoldanul și scorușului i se jelea:
– Inima mea de iepure tare-i sfioasă,
Tare-i sfioasă și speriată,
Frică-mi e de urma de fiară,
De urma de fiară, de pîntecul lupului nesătul,

Aibi milă de mine, scoruşule,
Tufă de scoruş, frumosule scoruş,
Nu-ţi dărui frumuseţea duşmanului rău,
Duşmanului rău, răului corb,
Împrăştie-ţi poamele roşii în vînt,
Seamănă-le-n vînt, pe alba-dalba zăpadă,
Rostogoleşte-le, zvîrle-le spre satul meu,
Spre casa din margine, spre casa din uliţă.
În fereastra din margine, în odaia cea mare
Acolo se-ascunde-o sihastră,
Draga mea mult dorită,
Şopteşte-i iubitei la ureche
Un cuvînt cald, arzător,
Spune-i că eu, soldatul, prins sînt în robie,
Că dor mi-e aici printre străini,
Dar că-o să mă smulg din robia amară,
O să fug la scoruş, la dragostea mea".

7

Kubariha îi descînta vaca bolnavă a Agafiei Fotievna, nevasta lui Pamfil Palîh, căreia toată lumea îi zicea Fatevna. Vaca fusese scoasă din cireadă şi adusă în tufăriş, unde fusese legată de un copac, după ce funia îi fusese trecută printre coarne. La picioarele ei din faţă, pe un ciot, se aşezase stăpîna vacii, iar pe scăunelul de muls, la picioarele din spate, se instalase doftoroaia.

Cireada foarte numeroasă se înghesuia într-o poieniţă. Codrul întunecat o înconjura din toate părţile cu zidul brazilor triunghiulari, înalţi cît munţii, care păreau că stau pe pămînt, aşezaţi pe şezuturile groase ale crengilor răşchirate în partea de jos.

În Siberia era foarte răspîndită o rasă de vaci elveţiene, premiată. Aproape toate bălţate în alb şi negru, vacile erau la fel de chinuite ca şi oamenii din pricina lipsei de hrană, a drumurilor lungi şi a înghesuielii insuportabile. Frecîndu-şi şoldurile una de alta, erau înnebunite din cauza îmbulzelii. În sminteala lor, uitaseră de sexul lor şi, mugind ca taurii, se căţărau una pe alta, săltîndu-şi anevoie ugerele grele, umflate. Viţeluşele încălecate de ele, ridicîndu-şi cozile bîrzoi, ieşeau de sub vaci şi, rupînd tufişurile şi crengile, o zbugheau în hăţişul pădurii, urmărite de strigătele bătrînilor văcari şi ale băieţandrilor care îi ajutau.

Şi ca întemniţaţi în cercul strîmt pe care vîrfurile brazilor îl conturau pe cerul hibernal, la fel de furtunos şi anapoda se îmbulzeau, se cabrau şi se încălecau norii albi, aducători de ninsoare, de deasupra poieniţei.

Grupul de curioşi, adunat la o oarecare depărtare, o deranja pe doftoroaie. Ea îi măsura cu priviri răutăcioase. Dar ar fi fost sub demnitatea ei să admită că o stînjenesc. Orgoliul ei de artistă nu-i permitea să-i alunge. Se prefăcea că nu-i vede. Ascuns privirilor ei, doctorul o urmărea din spatele mulţimii.

Era pentru prima dată cînd avea prilejul s-o vadă mai bine. Purta eterna ei bonetă englezească, aceeaşi manta de culoarea mazării, moştenită de la intervenţionişti, al cărei guler dublu şi larg şi-l desfăcuse cu nepăsare. De altfel, liniile, arogante de habotnicie oarbă, care îi întinereau şi-i înnegreau ochii şi sprîncenele acestei femei trecute de prima tinereţe, arătau clar că nu-i păsa deloc de hainele cu care ar fi trebuit sau nu să se îmbrace.

Însă Iuri Andreevici fu surprins de felul cum arăta soţia lui Pamfil. Aproape că nu o recunoscu. În cîteva zile îmbătrînise teribil. Ochii păreau gata-gata să-i iasă din orbite. Pe gîtul care i se alungise ca o hulubă de căruţă, i se zbătea o vinişoară umflată. În halul acesta o aduseseră spaimele ei secrete.

– Nu dă lapte, drăguţă, îi spuse Agafia. Am crezut că aşa-i după fătare, că schimbă laptele, dar nu, ar fi timpul de mult să dea lapte.

– Care schimbare de lapte? Nu vezi bubele de pe uger? Are dalac. Am să-ţi dau nişte ierburi cu grăsime ca s-o ungi. Şi firește, o să-i şoptesc ceva.

– Mai am un necaz şi cu bărbatul.

– Am să-l descînt ca să nu mai umble după altele. Asta se poate. N-o să mai poţi scăpa de el. Acu' zi-mi al treilea necaz.

– Păi, nu umblă după altele. Bine-ar fi dacă ar umbla. Necazu-i că, dimpotrivă, s-a lipit de mine şi de copii, se usucă pe picioare de dragul nostru. Ştiu la ce se gîndeşte. Îşi zice că or să ne despartă taberele, că or să ne ducă într-o parte şi pe el or să-l trimită în alta. Se teme c-or să ne prindă ai lui Basalîgo şi el n-o să fie cu noi. Că n-o să aibă cine să ne apere. Că or să ne căznească şi-or să se bucure de chinurile noastre. Ştiu eu care i-s gîndurile. Mă tem să nu-şi pună capăt zilelor.

– Am să mă gîndesc. O să-nmoi tristeţea. Zi-mi al treilea necaz.

– Nu mai am nici unul. Astea mi-s toate necazurile: vaca şi bărbatul.

– Oh, maică, tare eşti săracă-n necazuri. Vezi cum te miluieşte Dumnezeu? Aşa ceva mai rar. Are sărmana două necazuri, dintre care unul îi un bărbat milos. Ce-mi dai pentru vacă? Încep s-o descînt.

– Da' tu ce vrei?

– Un colac şi pe bărbat-tu.

Privitorii izbucniră în rîs.

– Glumeşti?

– Ei, dacă-ţi pare rău, mă las păgubaşă de colac. Mă mulţumesc numai cu bărbat-tu.

Rîsetele se înteţiră.

– Cum îi zice? Vacii, nu lui bărbat-tu.

– Frumoasa.

– Frumoasa le zice la jumătate de cireadă. Dar fie. S-o blagoslovim.

Şi începu să descînte vaca. La început, descîntecul ei era într-adevăr unul pentru vite. Apoi o luă razna şi-i ţinu Agafiei o pologhie întreagă despre descîntece şi despre felul cum trebuie folosite. Ca fermecat, Iuri Andreevici asculta aceste aiureli, aşa cum altădată, la capătul călătoriei din Rusia europeană în Siberia, ascultase flecăreala plină de înfloriturile lui Vakh.

Femeia spuse:

– Mătuşă Margosie, vino-n ospeţie. De marţi pînă miercurea, vaca nu mi-o deochea. Buba să coboare de pe ţîţa moale. Stai, vacă, cuminte, nu da din copite. Ca stînca să stai, lapte mult să dai. Mare sperietoare, sparge coaja tare, ia rîia de-aici şi-azvîrle-o-n urzici. Vorba vrăjitoare-i ca a ţarului de tare.

Pe toate trebuie să le ştii, Agafiuşka, porunci, vorbele lungi, cuvîntul dat, cuvîntul păstrat. Stai, te uiţi şi zici că eşti în pădure. Da' cînd colo necuratul s-a luat la luptă cu armia îngerilor aşa cum ai voştri fac război cu ai lui Basalîgo.

Sau, de-o pildă, uită-te unde-ţi arăt eu. Da' nu într-acolo, drăguţă. Uită-te cu ochii, nu cu ceafa, îndreaptă-ţi privirea unde-ţi arăt eu cu degetul. Pricepi ce-nseamnă asta? Crezi că-n mesteacăn vîntul a răsucit,

a încîlcit două crengi? Ori crezi că o pasăre s-a gîndit să-şi facă cuib? Nu-i aşa. Asta-i scorneala cea mai diavolească. O ştimă i-a împletit fiică-si cunună. A auzit că trec oameni pe-aproape şi n-a mai terminat-o. Au speriat-o. Ai să vezi că la noapte o s-o termine.

Ori iară despre steagul vostru cel roşu. Ce crezi că este? Crezi că-i steag? Vezi că nu-i steag, e basmaua morţii cu care-i ispiteşte pe flăcăi, că moartea-i ca o fată care ispiteşte şi de ce crezi că ispiteşte? Le face semn flăcăilor cu basmaua, îi momeşte la uciganie, la moarte, la putreziciune. Şi voi aţi crezut că-i steag, că zice veniţi la mine prolitiri şi calici din toate ţările.

Acuma pe toate trebuie să le ştii, Agafia, pe toate, tot-tot, adică tot. Ce-i pasărea, ce-i piatra, ce-i iarba. Acuma, de-o pildă, pasărea are să fie *stratimul*[1], graurul. Iar fiara o să fie bursucul.

Acuma de-o pildă, dacă vrei să te ţii cu unul, ia şi-mi spune. Îndată-l fac să-i cazi cu tronc, oricine-ar fi el. Chiar de-ar fi comandantul vostru, Pădureanul, chiar de-ar fi Kolceak sau Ivan ţarevici[2]. Crezi că mă laud, că mint? Uite că nu mint. Ia ascultă. Cînd o veni iarna şi-o-ncepe să viscolească, cînd or să se-nalţe stîlpi de zăpadă spre cer, în vîrtejul acela o să-mpung cu cuţitul, o să înfig cuţitu' în zăpadă pîn' la plăsele şi-am să-l scot roşu tot de sînge din zăpada aceea. Ei, ai văzut? Aşa? Şi credeai că spun minciuni. Da' ia zi-mi, de unde să fie sînge în vîrtejul furtunii? Că doară nu-i decît aer, pulbere de omăt. Păi, asta-i, cumătră, că nu-i vînt furtuna, ci o moroaică şi-o pierdut pruncul ei de vrăjitoare, îl caută pe cîmpie, plînge că nu-l găseşte. Şi-n ea nimereşte cuţitul meu. De-acolo-i sîngele. Şi tot cu cuţitul retez urma cui vrei şi, ca pe-un petic de mătase, ţi-l cos pe poale. Şi oricine-ar fi el, Kolceak, Strelnikov, vreun ţar nou apărut, are să vină, are să se ţină de tine, unde-ai

---

1. *Stratim* – cuvînt obscur, desemnînd o pasăre fantastică; unele dicţionare dau ca plauzibilă o adaptare neaoşă rusească a cuvîntului *strufokamil* = „struţocămilă" (vezi Cantemir, *Istoria ieroglifică*) (n.t.).
2. *Ivan ţarevici* (*ad litteram*: *Ivan – fiu de ţar*) – principalul personaj masculin din basmele ruse, un fel de Făt-Frumos (n.t.).

să te duci tu, are să vină şi el. Şi tu-ţi închipuiai că mint, credeai că adunaţi-vă la mine calici şi prolitiri din toate ţările.

Ori încă, de-o pildă, acuma cad pietre din cer, cad ca ploaia. Iese omu-n pragul casei şi-i cad pietrele-n cap. Ori alţii au văzut nişte oameni călări trecînd pe cer, că le-atingeau caii casele cu copitele. Sau nişte vrăjitori ziceau în vechime: femeia asta îşi bagă-n ea grîne ori miere ori o blană de jder. Iar înzăuaţii îi dezgoleau umărul, ca şi cum ar fi descuiat o tainiţă, şi cu sabia scoteau din omoplat ori o măsură de grîu, ori o blăniţă de veveriţă, ori un fagure de miere.

Uneori întîlnim pe lume un sentiment mare şi puternic. Cel mai adesea e amestecat cu mila. Cea sau cel pe care îl divinizăm ne par a fi victime, pe măsură ce îi iubim mai mult. La unii bărbaţi compătimirea faţă de femeie depăşeşte toate limitele ce pot fi închipuite. Compătimirea lor o plasează în situaţii himerice, care nu pot fi întîlnite în viaţă şi există doar în imaginaţia lor, ajungînd astfel să fie geloşi pe aerul care o înconjoară, pe legile naturii, pe mileniile scurse înaintea venirii ei pe lume.

Iuri Andreevici citise destul de mult ca să-şi dea seama că ultimele cuvinte ale vrăjitoarei sînt începutul unei vechi cronici, poate al celei din Novgorod, poate al celei a lui Ipatie, care, prin deformări succesive, ajunseseră aproape nişte apocrife. Veacuri întregi aceste cronici au fost stîlcite de descîntători şi povestitori, transmiţîndu-se pe cale orală din generaţie în generaţie. Mai înainte le încurcaseră şi le denaturaseră copiştii.

Atunci de ce tirania legendei pusese stăpînire pe el? De ce, ascultînd aceste neghiobii, aceste sporovăieli fără sens, avusese impresia că aude nişte întîmplări reale?

Larei i-au dezgolit umărul stîng. Aşa cum cineva bagă cheia în uşiţa secretă a unui mic seif, mascat într-un dulap, un soldat, răsucindu-şi sabia, îi deschide omoplatul. În adîncul cavităţii deschise a sufletului ei se arătară tainele păstrate acolo. Oraşe străine vizitate, case străine, întinderi străine au început să se desfăşoare în afară ca nişte filme, ca nişte role de film, ca nişte jurubiţe de panglici, făcute baloţi şi aruncate spre el.

Cît de mult o iubea! Ce frumoasă era! Exact atît de frumoasă cum năzuise, cum visase el, era chiar frumuseţea

de care avea el nevoie! Dar în ce fel, cu ce parte a sinelui? Prin ceva care poate fi numit sau descoperit prin analiză? O, nu, nu! O iubea datorită liniei neasemuit de simple și avîntate cu care ea, dintr-o singură trăsătură, fusese conturată de sus pînă jos de către creator și în această configurație divină îi fusese întinsă sufletului lui, așa cum ți se întinde, ca să-l iei în brațe, un prunc strîns înfășurat în cearșaf, după ce a fost îmbăiat.

Iar acum unde-i el, ce-i cu el? Pădurea, Siberia, partizanii. Sînt încercuiți și va trebui să le împărtășească soarta. Ce diavoliadă, ce scorneală fantastică mai e și asta? Și iarăși Iuri Andreevici își simți ochii și mintea în ceață. Totul plutea pe dinaintea lui. Între timp, în locul ninsorii așteptate, începu să plouă. Ca o placardă întinsă transversal deasupra unei străzi, agățată de cîte o clădire la ambele capete și fluturîndu-și pînza ei uriașă în văzduh, de la o margine a poienii la cealaltă, se lăți, vagă, mărită de multe ori, fantasma unui cap uluitor, de zeitate. Capul plîngea, iar ploaia, din ce în ce mai puternică, îl săruta și îl stropea cu picăturile ei.

– Du-te, îi spuse doftoroaia Agafiei. Vaca ți-am descîntat-o și are să se facă bine. Roagă-te la Maica Domnului. Ea-i sălașul luminii și cartea cuvîntului din lumea dobitoacelor.

8

Se duceau lupte la marginea de vest a taigalei. Însă taigaua era atît de imensă încît, comparativ cu dimensiunile ei, toate acestea parcă se petreceau la granițele depărtate ale țării, iar tabăra ascunsă în hățișurile ei era atît de dens populată încît, oricîtă lume ar fi plecat la luptă, întotdeauna rămînea și mai multă și nu mai lăsa deloc impresia că s-ar goli.

Zgomotul luptelor îndepărtate aproape că nu ajungea pînă la tabără. Deodată, în pădure, răsunară cîteva împușcături. La început fuseseră izolate, însă dintr-o dată se prefăcură în rafale rapide, neregulate. Surprinși de împușcături care pe unde se întîmplase, oamenii se împrăștiară ca potîrnichile. Cei din rezervele auxiliare ale taberei se repeziră la căruțele lor. Se stîrni o zăpăceală generală. Toți începură să se pregătească de luptă.

Curînd zarva încetă. Alarma se dovedise a fi falsă. Dar imediat după aceea lumea începu să se scurgă spre locul de unde se auziseră împuşcăturile. Mulţimea creştea. Celor prezenţi li se alăturau mereu alţi veniţi în grabă.

Gloata se strînse împrejurul unui om ciopîrţit, care zăcea la pămînt. Mutilatul abia mai răsufla. Mîna dreaptă şi piciorul stîng îi fuseseră retezate. Era de neînchipuit cum izbutise nefericitul să se tîrască pînă în lagăr. Înfricoşătoare hălci sîngerînde, mîna şi piciorul retezat îi erau legate de spinare, alături de o inscripţie lungă, mîzgălită pe un capăt de scîndură, în care, printre înjurăturile cele mai porcoase, se spunea că aceasta s-a făcut drept răsplată pentru atrocităţile unui detaşament roşu, cu care partizanii din frăţia pădureană nu aveau nici o legătură. În plus, se adăuga că aşa vor plăti toţi, dacă, la termenul indicat în inscripţie, partizanii nu se vor supune şi nu vor preda armele reprezentanţilor unităţilor de sub comanda generalului Viţîn.

Sîngerînd abundent, cu voce slabă, cu limba împleticită, pierzîndu-şi mereu cunoştinţa, mucenicul le povesti chinurile şi torturile pe care le îndurase în subunităţile de anchetă şi pedepsire ale generalului Viţîn. Fusese condamnat la spînzurătoare, apoi, drept graţiere, pedeapsa îi fusese comutată într-una şi mai groaznică: tăierea mîinii şi a piciorului, pentru ca, mutilat cum era, să fie trimis în tabăra partizanilor, ca să-i înspăimînte. Pînă aproape de linia de demarcaţie a taberei fusese cărat pe braţe, apoi soldaţii îl puseseră jos şi-i porunciseră să se tîrască singur, gonindu-l de departe cu focuri de armă trase în aer.

Torturatul abia îşi mai mişca buzele. Ca să-i asculte şoaptele bolborosite, oamenii se îndoiau din şale şi se aplecau spre el.

– Aveţi grijă, fraţilor, spuse acesta. A străpuns linia voastră.

– Am trimis trupe de acoperire. Sînt lupte mari. Nu-i lăsăm să treacă.

– E o spărtură. O spărtură. Vrea să vă ia ca din oală. Ştiu. Oh, nu mai pot, fraţilor. Vedeţi, se scurge sîngele din mine, scuip sînge. Acuşi mor.

– Trage-ţi sufletul. Nu mai vorbi. Hei, irozilor, nu-l mai lăsaţi să vorbească. Nu vedeţi că-i face rău?

– Tot trupul mi l-a schingiuit, satrapul, cîinele. Cu sîngele tău, zice, ai să te speli, spune cine eşti. Dar eu, fraţilor, cum să-i spun, cînd mi-s dezertor? Da. De la el am fugit la ai voştri.

– Zici că „el". Cine-i acela care te-a dus în aşa hal?

– Oh, fraţilor, ard maţele-n mine. Lăsaţi-mă să-mi trag un pic sufletul. Îndată vă spun. Hatmanul Bekeşin. Colonelul Strese. Îs de-ai lui Viţîn. Voi aici, în pădure, nu ştiţi nimica. În oraş îi vai şi-amar. Fierb oamenii de vii. Din oameni vii îşi taie curele. Te apucă de guler şi te-azvîrl nici nu mai ştii unde, că-i bezna de pe lume. Pipăi împrejur şi-ţi dai seama că eşti într-o cuşcă, într-un vagon. În cuşcă eram mai mult de patruzeci de oameni, numa-n izmene. Iară ei deschid cuşca şi bagă labele-n vagon. Îl scot pe primul. Afară. Pe oricare. Ca pe-o găină pe care vrei s-o tai. Zău aşa. Pe unii îi spînzură, pe alţii-i omoară-n bătăi cu vergile, pe alţii îi interoghează. Te jupoaie-n bătăi, îţi pun sare pe răni şi toarnă apă clocotită pe tine. Cînd ţi se-apleacă sau te scapi pe tine, te silesc să înfuleci ce-ai făcut. Şi ce fac cu copiii şi cu femeile, o, Doamne!

Nefericitul era la capătul puterilor. Nu mai apucă să termine fraza, ţipă şi-şi dădu duhul. Toţi pricepură imediat despre ce-i vorba, îşi scoaseră căciulile şi începură să-şi facă cruce.

În aceeaşi seară prin tabără se răspîndi vestea despre un eveniment şi mai teribil.

Pamfil Palîh fusese în mulţimea adunată împrejurul muribundului. Îl văzuse, îi ascultase istorisirea, citise inscripţia plină de ameninţări de pe capătul de scîndură.

Spaima lui permanentă pentru soarta ce-i aşteaptă pe ai lui după moartea sa răbufnise cu o intensitate incredibilă. În imaginaţie, îi vedea deja supuşi la cazne lente, le vedea feţele contorsionate de durere, le auzea gemetele şi strigătele de ajutor. Ca să-i mîntuiască de suferinţele viitoare şi ca să pună capăt propriilor dureri, şi-a omorît cu mîna lui soţia şi copiii. I-a omorît cu acelaşi topor tăios ca briciul cu care le cioplea jucărioare din lemn fetiţelor şi lui Flionuşka, băieţelul, la care ţinea cel mai mult.

Uluitor era că nu-şi pusese imediat şi el capăt zilelor. Ce intenţii, ce planuri mai putea să aibă? Era clar că se smintise, că viaţa lui nu mai putea continua în nici un fel.

În timp ce Liveri, doctorul și membrii consiliului erau în ședință, discutînd ce să facă cu el, Pamfil umbla liber prin tabără, cu capul căzut în piept, nemaivăzînd nimic cu ochii lui tulburi și galbeni, care priveau cu dușmănie în jur. Un zîmbet vag, rătăcit, neomenesc îi flutura permanent pe față, divulgînd o suferință care nu mai putea fi învinsă prin nimic.

Nimeni nu-l compătimea. Toți îl evitau. Se auziră glasuri care cerea să fie omorît fără judecată. Dar această propunere nu-și găsi mulți susținători.

Pamfil nu mai avea ce face pe lume. În zori, dispăru din tabără, așa cum fuge de el însuși un animal turbat.

9

Iarna venise de mult. Erau niște geruri cumplite. Sunete și forme zdrențuite, fără nici o legătură vizibilă între ele, apăreau în ceața geroasă, se opreau, se mișcau, dispăreau. Pe cer nu mai era soarele cu care oamenii de pe pămînt se obișnuiseră, ci un alt soare, care, ca un glob sîngeriu, atîrna în pădure. De la acesta, țepene și lente ca într-un vis sau o poveste, porneau raze de lumină, cleioase ca mierea, sidefii, care încremeneau la jumătatea drumului, se lipeau de copaci și înghețau acolo.

Abia atingînd pămîntul cu tălpile lui ovale și trezind la fiecare pas scîrțîitul furios al zăpezii, în toate direcțiile înaintau niște picioare nevăzute, încălțate cu pîslari, iar siluetele care le completau, cu glugi și cojoace scurte, păreau că plutesc separat de picioare prin văzduh ca niște aștri ce se rotesc pe sfera cerească.

Cei care se cunoșteau se opreau și înfiripau cîte-o discuție, își apropiau unul de altul fețele înroșite, ca ieșite din baia de aburi, pe care atîrnau, înghețate, cîrpele bărbilor și mustăților. Vălătuci de abur dens, vîscos se smulgeau ca niște nori din gurile lor și, în imensitatea lor, erau total incompatibili cu cuvintele lor zgîrcite, congelate parcă, din vorbirea lor simplă.

Pe potecă doctorul se întîlni cu Liveri.

– Dumneavoastră sînteți? De cît timp nu ne-am văzut! Vă invit diseară la mine-n bordei. Veți înnopta la mine. O să ne-aducem aminte de vremurile de altădată. Am să vă spun ceva.

– S-a întors curierul? Aveți informații despre Varîkino?

– În raport nu se zice nici pîs despre ai mei sau ai dumneavoastră. Dar tocmai din asta trag concluzii liniștitoare. Deci au apucat să plece la timp. Altfel s-ar fi spus ceva despre ei. De fapt, vorbim diseară. Deci vă aștept.

În bordei, doctorul își repetă întrebarea:

– Spuneți-mi mai iute ce știți despre familiile noastre?

– Iar nu vreți să vedeți mai departe de lungul nasului. După toate aparențele, ai noștri sînt teferi, în afara oricărui pericol. Dar nu despre ei e vorba. Am știri extraordinare. Vreți niște carne? Friptură rece de mînzat.

– Nu, mulțumesc. Nu mă duceți cu vorba. Fiți mai explicit.

– Păcat că nu vreți. Eu o să iau o bucățică. E scorbut în tabără. Oamenii au uitat de cînd n-au mai pus în gură pîine sau verdețuri. Astă-toamnă trebuia să ne organizăm mai bine, să fi adunat nuci și poame, cît timp au stat refugiatele cu noi. Vă spun că treburile noastre merg strună. S-a întîmplat ceea ce am susținut eu întotdeauna. S-a spart gheața. Kolceak se retrage – pe toate fronturile. Este înfrîngerea lui definitivă, care evoluează din ce în ce mai mult. Vedeți? Ce vă spuneam eu? Iar dumneavoastră vă văitați.

– Cînd m-am văitat?

– Tot timpul. Mai ales cînd ne înghesuia Vițîn.

Doctorul își aminti toamna, împușcarea rebelilor, își aminti cum Pamfil își ucisese soția și copiii, își aminti încăierările sîngeroase, cînd oamenii erau sacrificați ca la abator, cînd acest coșmar părea să nu mai aibă sfîrșit. Albii și roșii se întreceau în atrocități, care de care mai crunte, răspunzînd la crime cu altele mai mari, ca și cum le-ar fi multiplicat. Sîngele îți făcea greață, ți se oprea în gît și ți se urca la cap, îți înotau ochii în sînge. Asta nu era văicăreală, ci cu totul altceva. Dar cum să-i explice lui Liveri?

În bordei mirosea a lemn ars. Funinginea ți se așeza pe cerul gurii, îți gîdila nările și gîtlejul. Bordeiul era luminat cu surcele subțiri, înfipte într-un trepied de fier. Cînd o surcea se termina de ars, tăciunele cădea în ligheanul cu apă de sub trepied și Liveri înfigea în inel alta aprinsă.

– Vedeţi ce ard? Am terminat untdelemnul. Surcelele ard repede. Da, e scorbut în lagăr. Sigur nu vreţi friptură de mînzat? Scorbut. Dar dumneavoastră, doctore, ce aşteptaţi? De ce nu convocaţi statul-major, ca să lămuriţi situaţia, să le explicaţi comandanţilor ce măsuri trebuie să ia împotriva scorbutului?

– Nu mă mai chinuiţi, pentru Dumnezeu! Ce ştiţi exact despre familiile noastre?

– V-am spus doar că nu am nici un fel de informaţii exacte despre ai noştri. Dar nu v-am spus ceea ce ştiu din ultimele comunicate. Războiul civil s-a sfîrşit. Kolceak este zdrobit. Armata Roşie îl goneşte din urmă de-a lungul căii ferate, mînîndu-l spre est, ca să-l arunce în mare. O altă parte a Armatei Roşii se grăbeşte să facă joncţiunea cu noi, pentru ca, cu forţe unite, să curăţăm spatele frontului de numeroasele rămăşiţe ale unităţilor auxiliare ale albilor. Sudul Rusiei a fost eliberat. De ce nu vă bucuraţi? Vi se pare puţin?

– Nu-i adevărat. Mă bucur. Dar unde sînt familiile noastre?

– În Varîkino nu sînt, şi asta-i un mare noroc. Deşi, aşa cum am bănuit, legendele de astă-vară ale lui Kamennodvorski nu s-au confirmat – vă mai amintiţi de zvonurile prosteşti cum că Varîkino ar fi fost invadat de nu ştiu ce populaţie enigmatică? –, totuşi satul este pustiit. Trebuie să se fi întîmplat acolo ceva şi e foarte bine că amîndouă familiile au plecat de-acolo la timp. Să sperăm că s-au salvat. După cum spun cercetaşii mei, aşa cred puţinii locuitori care au rămas pe loc.

– Dar Iuriatinul? Ce-i acolo? În mîinile cui e?

– Tot ceva de neînchipuit. Trebuie să fie o greşeală.

– Adică?

– Cică Iuriatinul e încă în mîna albilor. E o absurditate indiscutabilă, o imposibilitate evidentă. Acum o să vă demonstrez cît se poate de clar.

Liveri puse în opaiţ o surcea nouă şi, împăturind harta lui boţită în aşa fel încît zona necesară să fie deasupra, începu să-i explice cu creionul în mînă.

– Uitaţi-vă şi dumneavoastră. Pe toate aceste sectoare ale frontului, albii au fost puşi pe fugă. Aici şi aici, în toată regiunea. Mă urmăriţi cu atenţie?

– Da.

– Deci nu pot fi în zona Iuriatinului. Altfel, avînd comunicaţiile tăiate, riscă să fie încercuiţi. Asta nu pot să nu o înţeleagă generalii lor, oricît ar fi ei de incapabili. V-aţi îmbrăcat cu cojocul? Unde vă duceţi?

– Scuzaţi-mă, ies cîteva clipe. E prea mult fum de tutun şi de la surcele. Nu mă simt bine. Mă duc să iau puţin aer.

Ieşind din bordei, doctorul mătură cu mănuşa zăpada de pe buşteanul gros, care închipuia un fel de bancă, la ieşire. Se aşeză şi, sprijinindu-şi capul în palme, căzu pe gînduri. Taigaua, tabăra din pădurea înzăpezită, cele optsprezece luni petrecute la partizani parcă dispăruseră. Uitase totul. În imaginaţia lui, nu-i mai vedea decît pe cei dragi. Prin faţa ochilor i se perindau imagini închipuite, care de care mai îngrozitoare.

Iat-o pe Tonia, pe cîmp, mergînd prin crivăţ cu Şurocika în braţe. Îl înveleşte în pătură, picioarele ei se afundă în zăpadă, ea şi le smulge din răsputeri, iar viscolul o troieneşte, vîntul o trînteşte la pămînt, ea cade şi se ridică, dar n-o mai ţin picioarele slăbite, care i se împleticesc. Ah, dar vezi că uită, uită mereu. Tonia are doi copii, iar pe cel mic îl ţine la sîn. Are amîndouă mîinile ocupate, la fel ca refugiatele de la Cilimka, care înnebuniseră de amărăciune şi de eforturile mai presus de puterile lor.

Are amîndouă mîinile ocupate şi în apropiere nu se vede ţipenie de om. N-are cine s-o ajute. Tatăl lui Şurocika nu se ştie unde este. El e departe, întotdeauna e departe, toată viaţa lipseşte de lîngă ei şi parcă-i tată, aşa sînt oare taţii? Dar unde-i tatăl ei? Unde-i Aleksandr Aleksandrovici? Unde-i Niuşa? Unde-s ceilalţi? Ah, mai bine să nu-şi pună aceste întrebări, mai bine să nu se gîndească, mai bine să nu încerce să ghicească.

Doctorul se ridică de pe buştean, cu intenţia de a coborî iar în bordeiul de sub pămînt. Brusc, gîndurile sale luară altă turnură. Se hotărî să nu se mai întoarcă la Liveri.

Schiuri, un săculeţ cu pesmeţi şi cu alte lucruri necesare pentru evadare le avea de mult puse deoparte. Le îngropase în zăpadă dincolo de linia păzită a taberei, sub un brad alb, pe care, pentru mai multă siguranţă, îl

însemnase cu o crestătură. Pe poteca bătucită de paşi, printre troiene, doctorul o porni spre ascunzătoare. Era o noapte senină cu lună plină. Doctorul ştia posturile santinelelor şi le ocoli cu succes. Dar lîngă poiana cu scorușul înghețat, o santinelă îl somă de departe, în timp ce, înfipt în schiurile lui, alunecă iute spre el.

– Stai! Stai că trag! Cine eşti? Parola!

– Ce-i frate, te-ai ţicnit? Sînt de-al vostru. Nu m-ai recunoscut? Sînt doctorul vostru, Jivago.

– Iertare. Nu te supăra, tovarăşe Jelvak. Nu te-am cunoscut. Dar chiar dacă eşti Jelvak, nu-ţi dau voie să treci. Trebuie să-mi zici parola.

– Bine, dacă aşa vrei. Parola: „Siberia Roşie", răspunsul: „Jos intervenţia".

– Asta-i altă gîscă. Du-te unde vrei. Dar după care drac umbli-n toiul nopţii?

– Nu pot dormi şi m-a dat gata setea. M-am gîndit să mă plimb un pic şi să-nghit nişte zăpadă. Am văzut scorușul plin de poame înghețate şi mi s-a făcut poftă.

– Asta chiar că-i prostie domnească să umbli iarna după poame. De trei ani îi burdușim ca să le scoatem prostia din cap, dar degeaba. N-au nici un pic de minte. Du-te după scorușele tale. Crezi că-mi pare rău?

Şi la fel de repede cum venise, santinela îşi făcu vînt pe schiurile care şuierau prin zăpada neatinsă, dispărînd îndărătul tufişurilor golaşe, ca nişte fire rare de păr din capul cuiva. Iar cărarea pe care păşea doctorul îl duse chiar pînă la scoruş.

Era pe jumătate troienit de zăpadă. Cealaltă jumătate era acoperită de frunze şi poame înghețate, din care se întindeau spre el două ramuri înverzite. Îşi aminti mîinile mari şi albe ale Larei, rotunde, darnice şi, agățîndu-se de ramuri, strînse arbustul la piept. Ca şi cum ar fi înţeles tot, scorușul făcu o mişcare de răspuns şi-l albi de zăpadă din cap pînă-n picioare. Doctorul bolborosi, nedîndu-şi seama că vorbeşte de unul singur.

– Te voi vedea, frumoasa mea, prinţesa mea, scorușul meu, sîngele meu.

Noaptea era senină. Luna lumina din cer. El se afundă mai departe în pădure, ajunse la bradul tainic, îşi dezgropă lucrurile şi părăsi tabăra.

Partea a XIII-a

VIZAVI DE CASA CU STATUI

1

Strada Negustorilor cobora în linie curbă spre străzile Malaia Spasskaia şi Novosvalocinîi. Putea fi văzută din clădirile şi bisericile situate în zonele mai înalte ale oraşului.

La colţul ei se înălţa o clădire cenuşie, cu statui. Pe pietrele uriaşe, pătrate din fundaţia înclinată a acestei clădiri se vedeau, lipite de curînd, numere recente ale ziarelor centrale, decrete şi hotărîri guvernamentale. Această literatură o citeau, întîrziind mult timp pe trotuar, mici grupuri de trecători.

După cîteva zile de dezgheţ, acum vremea era uscată. Era destul de frig şi gerul se înteţea treptat. La orele cînd, cu puţin timp în urmă, se înserа, acum era încă lumină. Iarna de-abia plecase. Pustietatea locului abia eliberat o umplea lumina, care nu se mai stingea atît de iute, întîrziind la ceasurile înserării. Această lumină tulbura sufletele, chema în depărtări, speria şi punea pe gînduri.

Abia de cîteva zile albii părăsiseră oraşul, cedîndu-l roşilor. Se pusese capăt astfel bombardamentelor, vărsării de sînge, alarmelor. Ca şi plecarea iernii, ca şi lungirea zilelor de primăvară, şi acalmia era ameninţătoare şi alarmantă.

Înştiinţările pe care, în lumina întîrziată a serii, le citeau trecătorii anunţau:

„Spre ştirea populaţiei. Cărţile de muncă pentru cetăţenii încadraţi în cîmpul muncii pot fi obţinute contracost, 50 ruble bucata, la Oficiul Alimentar de pe lîngă Sovietul din Iuriatin, strada Octombrie, fosta stradă a Guvernatorului General, 5, camera 137.

Neposedarea cărţii de muncă sau înscrierea de date inexacte, cu atît mai mult false, se pedepseşte conform

rigorilor perioadei de război. Procedura exactă de utilizare a cărților de muncă a fost publicată în Instrucțiunile Comitetului Executiv Iuriatin nr. 86 (1013), anul curent, care sînt afișate la Oficiul Alimentar Iuriatin, camera 137".

Alt afiș comunica faptul că în oraș există suficiente rezerve de produse alimentare, pe care burghezia le ascunde pentru a dezorganiza distribuția și a semăna haos în problema alimentară. Anunțul se încheia cu cuvintele:

„Cei ce vor fi descoperiți că ascund rezervele alimentare vor fi împușcați pe loc".

Un al treilea anunț spunea:

„În scopul rezolvării problemei alimentare, cetățenii care nu fac parte dintre elementele exploatatoare se asociază în comune de consum. Informații suplimentare pot fi obținute la Oficiul Alimentar de pe lîngă Sovietul Iuriatin, strada Octombrie, fosta stradă a Guvernatorului General, 5, camera 137".

Militarii erau atenționați:

„Persoanele care nu predau armele și cei care le poartă fără a poseda permis de tip nou vor fi sancționate conform legii. Permisele se preschimbă la Comitetul Revoluționar Iuriatin, strada Octombrie, 6, camera 63".

2

De grupul celor care citeau ordonanțele se apropie un om slab, care nu se spălase de mult și de aceea părea oacheș la față. Omul arăta cam sălbatic, avea o desagă în spinare și un băț în mînă. Părul vîlvoi, netuns de mult, nu avea nici un fir cărunt, însă în barba lui castanie, nerasă de multe zile, străluceau deja fire albe. Era doctorul Iuri Andreevici Jivago. Probabil că de mult cojocul îi fusese furat pe drum sau îl schimbase el însuși pentru mîncare. Purta o haină străină, cu mînecile prea scurte, care, de zdrențuită ce era, nici măcar nu-i ținea de cald.

În desagă mai avea un codru de pîine, primit de pomană în ultimul sat din preajma orașului, și o bucată de slănină. Acum aproape un ceas intrase în oraș dinspre calea ferată și de atunci străbătuse cu mare greutate

distanţa de la periferie pînă la această intersecţie, deoarece era sleit şi slăbit de drumurile lungi făcute în ultimele zile. Se oprise des şi abia se abţinuse să nu cadă la pămînt şi să sărute pietrele oraşului, unde nu mai spera să ajungă vreodată şi la vederea căruia, acum, se bucura nespus, de parcă ar fi întîlnit o fiinţă vie.

Multă vreme, o jumătate din pribegia lui pedestră, mersese de-a lungul căii ferate, care era părăsită, necirculată şi troienită de zăpadă. Trecuse pe lîngă garnituri întregi de-ale albilor, trenuri de pasageri şi de marfă, care fuseseră surprinse de înzăpeziri, de înfrîngerea totală a lui Kolceak şi de epuizarea combustibilului. Aceste trenuri împotmolite, oprite pentru totdeauna şi îngropate sub zăpadă, se întindeau unul după altul, ca o panglică aproape continuă, cale de multe zeci de verste. Serveau drept fortăreţe bandelor de tîlhari înarmaţi, care pustiau drumurile, drept adăposturi pentru deţinuţii de drept comun sau politici, care evadaseră, dar cel mai adesea serveau de morminte comune sau cavouri prefabricate pentru cei morţi de frig sau ucişi de tifosul care bîntuise de-a lungul căii ferate şi cosise sate întregi aflate în apropiere.

Aceste vremuri justificau vechea zicală că omul este lup pentru semenul său. Călătorul făcea cale întoarsă la vederea altui călător, străinul îl omora pe străin ca să nu fie el omorît. Apăruseră cazuri izolate de canibalism. Legile civilizaţiei omeneşti erau de-acum uitate. Omul visa visele preistorice ale cavernelor.

Umbrele singuratice, care uneori se furişau pe marginile liniei, care traversau cu frică poteca mult înainte şi pe care Iuri Andreevici, cum putea, le evita, i se păreau adeseori cunoscute, văzute cîndva. I se năzărea că toate aceste umbre sînt din tabăra partizanilor. De cele mai multe ori greşea, însă o dată privirea nu l-a înşelat. Adolescentul, care ieşise tîrîş dintr-un dîmb de zăpadă ce acoperea un vagon internaţional de dormit şi care, după ce-şi făcuse nevoile, dispăruse iarăşi în nămete, era într-adevăr din frăţia pădureană. Era Terenti Galuzin, cel executat prin împuşcare. Fusese doar rănit în cîteva locuri, zăcuse mult timp leşinat, îşi venise apoi în fire, se îndepărtase tîrîş de locul execuţiei, se ascunsese în pădure, rănile i se vindecaseră şi acum, pe furiş, sub nume fals, încerca

să ajungă la ai lui, în Krasnovozdvijensk, ferindu-se pe drum de oameni şi adăpostindu-se în trenurile înzăpezite.

Aceste tablouri şi spectacole dădeau impresia de ceva străin, transcendental. Apăreau ca nişte crîmpeie din alte existenţe, neştiute, de pe alte planete, existenţe care fuseseră din greşeală aruncate pe pămînt. Şi numai natura rămînea credincioasă istoriei şi se arăta privirii exact aşa cum o zugrăveau pictorii contemporani.

Din cînd în cînd, se întîmpla cîte o seară calmă, scăldată în nuanţe de cenuşiu şi roz pămîntiu. În zarea senină, se conturau vîrfurile negre ale mestecenilor, subţiri ca nişte slove vechi. Pe sub pojghiţa subţire ca un fum al gheţii, curgeau pîraiele negre în albiile lor străjuite de troiene înalte, albe, pe care apa întunecată le înnegrea de jos în sus. Tocmai o asemenea seară, cenuşiu-lăptoasă ca mîţişorii de salcie, promitea să se lase, peste un ceas sau două, vizavi de casa cu statui din Iuriatin.

Doctorul dădu să se apropie de panoul Presei Centrale, aflat pe peretele de piatră al clădirii, ca să citească ordonanţele oficiale. Dar clipă de clipă privirea i se îndrepta spre partea cealaltă a străzii, se aburca în sus, spre cele două ferestre de la etajul clădirii de vizavi. Aceste ferestre, care dădeau spre stradă, erau cîndva văruite. În cele două camere era depozitată mobila stăpînilor. Deşi gerul acoperise partea de jos a geamurilor cu o pojghiţă cristalină de gheaţă, se vedea că ferestrele sînt acum transparente, cu varul şters de pe ele. Ce va fi însemnînd această schimbare? Se vor fi întors proprietarii? Sau Lara e plecată şi în apartament locuiesc alţi oameni, care au şters geamurile?

Incertitudinea îl tulbura pe doctor. Nu-şi putea stăpîni emoţia. Traversă strada, intră pe uşa principală în vestibul şi începu să urce scara atît de bine ştiută şi atît de dragă inimii lui. În tabăra din pădure îşi amintise deseori şi ultima volută a acestor trepte din fontă, şi ultimul amănunt al desenului. La o anumită curbă a scării, privind prin zăbrelele de sub picioare, puteai vedea jos, la parter, găleţi sparte, hîrdaie şi scaune stricate. Această privelişte a văzut-o şi acum. Nimic nu se schimbase, totul rămăsese ca şi altădată. Doctorul mai că nu-i era recunoscător scării pentru fidelitatea ei faţă de trecut.

Altădată lîngă uşă era o sonerie. Însă aceasta se stricase şi nu mai funcţiona încă de pe cînd doctorul mai venea pe aici, înainte de a fi capturat de partizani în pădure. Voi să bată la uşă, însă băgă de seamă că este încuiată altfel, cu un lacăt mare, trecut prin două belciuge, grosolan înşurubate în lustrul uşii vechi de stejar, cu furnirul foarte frumos, dar pe alocuri desprins. Mai înainte un asemenea vandalism ar fi fost de neconceput. Erau utilizate broaşte, care se încuiau bine şi, dacă se stricau, existau lăcătuşi care să le repare. Acest amănunt insignifiant era, în felul său, o mărturie asupra deteriorării generale, mult evoluate în ultima vreme.

Doctorul era sigur că Lara şi Katia nu sînt acasă. Poate că nici în Iuriatin nu mai erau, poate că nici în viaţă nu mai erau. Era pregătit pentru cele mai groaznice dezamăgiri. Numai ca să-şi liniştească propria conştiinţă, se hotărî să caute în gaura de care se temeau atît de mult el şi Katia. Izbi cu piciorul în zid ca să nu dea cu mîna peste vreun şobolan. Nu avea nici o speranţă că va găsi ceva în tainiţă. Gaura era astupată cu o cărămidă. Iuri Andreevici scoase cărămida şi-şi băgă mîna înăuntru. Şi minune! O cheie şi o scrisoare! Scrisoarea era destul de lungă, pe o foaie mare de hîrtie. Doctorul se duse la fereastra de pe casa scării. O minune şi mai mare, şi mai incredibilă! Scrisoarea era pentru el! Citi repede:

„Dumnezeule, ce fericire! Mi s-a spus că trăieşti şi că ţi-ai făcut apariţia. Cineva te-a văzut prin împrejurimi, a dat fuga şi m-a anunţat. Presupunînd că mai întîi te vei grăbi către Varîkino, merg şi eu acolo, împreună cu Katenka. Pentru orice eventualitate, îţi las cheia la locul ştiut. Stai aici pînă mă întorc, nu pleca nicăieri. Da, nu ştii, acum locuiesc în partea dinspre stradă a apartamentului. Cred că o să-ţi dai seama şi singur. Casa-i goală, lăsată în paragină, a trebuit să vînd o parte din mobila proprietarilor. Îţi las nişte mîncare, cartofi fierţi. Pune ceva pe capacul castronului, fierul de călcat sau alt obiect greu, cum am făcut eu, ca să nu-şi bage nasul şobolanii. Sînt nebună de bucurie".

Aici se terminau rîndurile scrise pe faţa filei. Doctorul nu băgă de seamă că mai era ceva scris şi pe verso. Cu fila întinsă pe palme, şi-o duse la buze şi apoi, fără s-o mai privească o dată, o împături şi, împreună cu cheia,

şi-o băgă în buzunar. O durere grozavă, tăioasă se insinua în bucuria lui nebunească. Dacă Lara, fără să stea pe gînduri, fără nici un fel de preziceri, pleacă la Varîkino, înseamnă că familia lui nu mai e acolo. În afară de alarma provocată de acest amănunt, simţea o durere tristă şi adîncă pentru cei dragi. Nu-şi putea explica de ce Lara nu scrisese nici un cuvînt despre ei, despre locul unde se află, ca şi cum nici n-ar fi existat pe lume.

Dar nu mai avea timp de stat pe gînduri. Afară începuse să se însereze. Trebuia să se apuce să facă o mulţime de treburi cît mai era încă lumină. Una dintre primele griji trebuia s-o constituie citirea decretelor lipite în stradă. Cu vremurile acestea nu-i de glumit. Din neştiinţă, puteai plăti cu viaţa pentru că ai încurcat cine ştie ce ordonanţă obligatorie. Şi fără a mai intra în apartament, fără să-şi dea jos desaga de pe umărul obosit, el coborî în stradă şi se apropie de peretele pe care, pe o mare porţiune, erau lipite anunţurile, tipărite în fel şi chip.

3

Tipăriturile constau din articole din ziare, din procese-verbale ale unor şedinţe şi din decrete. Iuri Andreevici parcurse repede titlurile: „Modul de desfăşurare a rechiziţiilor şi de impozitare a claselor avute. Controlul muncitoresc. Comitetele de fabrici şi uzine". Erau ordonanţele puterii noi, care pătrunsese de curînd în oraş şi abroga legile elaborate de către vechile autorităţi. Noua putere reamintea stricteţea principiilor sale, pe care, poate, populaţia le uitase în timpul administraţiei temporare a albilor. Dar Iuri Andreevici începu să ameţească din pricina acestor repetiţii uniforme şi interminabile. Din ce perioadă erau aceste titluri? Ce fel de inscripţii sînt acestea? De anul trecut? De acum doi ani? O dată în viaţă se entuziasmase de caracterul necondiţionat al acestui limbaj şi de francheţea acestor idei. Oare pentru acest entuziasm imprudent trebuie să plătească, să nu mai vadă nimic altceva în viaţă decît aceste ţipete şi comenzi, care aveau să dăinuiască neschimbate ani şi ani, decît aceste imperative bezmetice, care vor deveni din ce în ce mai inaplicabile, mai

ininteligibile și mai irealizabile? Oare pentru o clipă de simpatie prea generoasă trebuie să se lase robit pe toată viața?

Un petic de raport rupt de cine știe de unde îi nimeri sub ochi. Citi:

„Informațiile privitoare la foamete divulgă incredibila lipsă de activitate a organizațiilor locale. Cazurile de abuzuri sînt evidente, speculația este monstruoasă, dar ce a făcut biroul organizatorilor sindicali, ce au făcut comitetele sindicale de fabrică și uzine din oraș și din județ? Cît timp nu vom efectua percheziții masive în depozitele gării Iuriatin-Mărfuri, ale sectoarelor feroviare Iuriatin-Razvilie și Iuriatin-Rîbalka, cît timp nu vom lua măsuri severe de teroare față de speculanți, mergînd pînă la împușcarea pe loc, nu vom scăpa de foamete".

„Ce orbire demnă de invidiat! se gîndi doctorul. Despre ce fel de grîne mai poate fi vorba, cînd acestea nu mai există în natură? Ce clase avute, ce speculanți, cînd aceștia au fost de mult nimiciți de sensul decretelor precedente? Ce țărani, care sate, cînd nici ele nu mai există? Care uitare a propriilor indicații și măsuri, cînd acestea de mult n-au mai lăsat piatră peste piatră? Ce fel de oameni trebuie să fie aceștia care, din an în an, delirează cu asemenea ardoare neogoită pe marginea unor teme inexistente, care au dispărut de mult, nemaivrînd să știe și să audă de nimic altceva!"

Doctorul ameți. Leșină și căzu fără cunoștință pe trotuar. Curînd își reveni și niște oameni, care îl ajutară să se ridice, îi propuseră să-l ducă unde dorește. El le mulțumi și le refuză ajutorul, explicîndu-le că nu trebuie decît să traverseze strada, vizavi.

4

Încă o dată urcă treptele și se apucă să deschidă ușa de la apartamentul Larei. Casa scării era la fel de luminată ca și atunci cînd urcase prima dată. Cu bucurie recunoscătoare, remarcă astfel că soarele nu-l grăbește.

Pocnetul broaștei descuiate produse panică înăuntru. Încăperea, goală în lipsa oamenilor, îl întîmpină cu zornăitul și zdrăngănitul vaselor de tablă răsturnate și

trîntite pe duşumea. Sărind şi izbindu-şi burţile de ciment, şobolanii fugeau care încotro. Doctorul fu oripilat de sentimentul neputinţei sale faţă de aceste fiinţe dezgustătoare, care probabil se plodiseră aici cîtă frunză şi iarbă.

Şi înaintea oricărei încercări de a se instala pentru noapte în apartament, doctorul decise să se baricadeze de această belea, adăpostindu-se într-o cameră a cărei uşă se închide bine, după ce va fi astupat toate găurile lor cu cioburi de sticlă şi bucăţi de tablă.

Din vestibul, înaintă spre dreapta, pătrunzînd în partea necunoscută a apartamentului. După ce traversă camera întunecată de trecere, ajunse într-alta luminoasă, cu două ferestre care dădeau spre stradă. Chiar în dreptul ferestrelor, pe partea cealaltă a străzii, se înălţa casa cu statui. Partea de jos a zidului era acoperită de ziarele lipite acolo. Cu spatele la el, trecătorii opriţi citeau ziarele.

Lumina din casă şi din exterior era aceeaşi, era lumina crudă, nelimpezită încă a serilor de primăvară timpurie. Comuniunea dintre lumina dinăuntru şi cea de afară era atît de mare încît camera părea că se contopeşte cu strada. Nu era decît o mică deosebire. În dormitorul Larei, unde se afla acum Iuri Andreevici, era mai frig decît afară, pe strada Negustorilor.

În ultima parte a drumului, cînd se apropia de oraş, şi în decursul celor aproape două ore cînd îl străbătuse pînă aici, slăbiciunea copleşitoare pe care o simţea i se păruse lui Iuri Andreevici a fi simptomul unei îmbolnăviri şi-l speriase.

Acum, la fel de fără temei, îngemănarea luminii din casă şi de afară îl bucura. Aerul rece, acelaşi şi în cameră, şi în stradă, îl făcea să simtă un fel de afinitate cu trecătorii, cu starea de spirit din oraş, cu viaţa de pe pămînt. Transparenţa primăvăratică a luminii atotpătrunzătoare i se părea a fi chezăşia unor speranţe îndepărtate şi generoase. Credea că totul merge spre mai bine, că va realiza totul în viaţă, că-i va găsi pe toţi şi-i va împăca în cele din urmă, că va izbuti să cugete la tot şi va găsi cuvintele cele mai potrivite. Şi bucuria întîlnirii cu Lara o aştepta ca pe prima demonstraţie a acestor împliniri.

O surescitare cumplită şi o agitaţie bezmetică luară locul depresiunii fizice de mai înainte. Înviorarea de

acum era un simptom al bolii care îl pîndea mai sigur decît slăbiciunea care îi trecuse. Iuri Andreevici nu putea sta locului. Ceva îi dădea ghes să iasă iarăşi în stradă.

Înainte de a se instala aici, voia să se tundă şi să se bărbierească. Cu această intenţie, încă de cînd străbătuse oraşul, se uitase la vitrinele fostelor frizerii. O parte din acestea erau goale sau folosite în alte scopuri. Altele, care îşi păstraseră destinaţia, erau ferecate cu lacăte. Nu avea unde să se tundă şi să se bărbierească. Iuri Andreevici nu avea brici. Dacă ar fi găsit la Lara vreun foarfece, acesta l-ar fi putut scoate din încurcătură. Dar din pricina agitaţiei grăbite, cu care răscoli în măsuţa de toaletă a Larei, nu găsi nici un foarfece.

Îşi aminti că altădată, pe strada Malaia Spasskaia, era un atelier de croitorie. Se gîndi că, dacă acesta mai funcţionează şi dacă ajunge înaintea închiderii, ar putea împrumuta un foarfece de la o croitoreasă. Cu acest gînd coborî în stradă.

5

Memoria nu-l înşelase. Atelierul era tot acolo şi funcţiona. Ocupa un spaţiu comercial la nivelul trotuarului, cu vitrina cît peretele de mare şi cu intrarea dinspre stradă. Prin fereastră se vedea totul pînă la peretele din fund. Croitoresele lucrau în văzul lumii.

Încăperea era teribil de aglomerată. Probabil că, pe lîngă muncitoarele vechi, aici se aciuaseră croitoresele amatoare, doamne mai în vîrstă din lumea bună a Iuriatinului, pentru a obţine cărţile de muncă, despre care se pomenea în decretul afişat pe zidul casei cu statui.

Mişcările lor nu puteau fi imediat deosebite pe fondul dexterităţilor croitoreselor profesioniste. Atelierul confecţiona numai echipament militar, pantaloni vătuiţi, tunici matlasate şi pufoaice, la care se adăugau acele cojoace, pe care Iuri Andreevici le văzuse în tabăra partizanilor, care aici erau cusute din blăni de cîine de diferite culori, de parcă ar fi fost destinate să le poarte nişte măscărici. Cu degete neîndemînatice împingînd sub acele maşinilor tivurile care urmau să fie tăiate, croitoresele-amatoare abia se descurcau cu această muncă ce era mai mult cojocărie decît croitorie.

Iuri Andreevici bătu în geam şi făcu semn că vrea să intre. Femeile îi răspunseră, tot prin semne, că nu se primesc comenzi de la particulari. Doctorul nu se dădu însă bătut şi, repetînd aceleaşi gesturi, insistă să fie lăsat să intre, ca să le spună despre ce este vorba. Cu mişcări de refuz, îi dădură a înţelege că au ceva urgent de făcut, că n-are rost să insiste şi că ar fi mai bine să-şi vadă de drum. Una dintre muncitoare, întipărindu-şi pe faţă o expresie de nedumerire şi, în semn de enervare, întinzîndu-şi palma înainte, ca pe o bărcuţă, îl întrebă din sprîncene ce vrea. Cu două degete, cu mijlociul şi arătătorul, doctorul îi arătă că vrea un foarfece. Dar femeile nu-l înţeleseră. Crezură că-i un gest urît şi că vrea să le enerveze şi să-şi rîdă de ele. Hainele lui zdrenţuite şi comportarea lui ciudată îl făceau să pară bolnav sau nebun. Femeile din atelier chicoteau, rîdeau una la alta şi dădeau din mîini spre el, gonindu-l de la fereastră. În cele din urmă doctorului îi trecu prin cap să caute cealaltă intrare, prin curtea clădirii. Găsi uşa şi bătu în ea.

6

Îi deschise o croitoreasă destul de în vîrstă, oacheşă, îmbrăcată într-o rochie neagră, care, judecînd după ţinuta ei severă, părea a fi şefa atelierului.

– Doamne, nu ne mai lasă în pace! Parcă ne-a pedepsit cineva! Hai, spuneţi-mi ce doriţi? N-am timp.

– Am nevoie de un foarfece, nu vă miraţi. Aş vrea să-l împrumut pentru cîteva clipe. Chiar aici, în prezenţa dumneavoastră, îmi dau jos barba şi vi-l restitui, cu mulţumiri.

În ochii croitoresei licări o expresie de uimire neîncrezătoare. Era absolut clar că se îndoia de capacităţile mintale ale conlocutorului.

– Vin de departe. Abia am ajuns în oraş şi vedeţi ce barbă mi-a crescut. Aş vrea să mă tund. Dar toate frizeriile sînt închise. Aş face-o singur, dar n-am foarfece. De-aceea vă rog să-mi împrumutaţi unul.

– Bine. Vă tund eu. Dar vă previn. Dacă aveţi altceva în minte, cine ştie ce viclenii, schimbarea înfăţişării pentru

a vă deghiza, dacă-i ceva politic la mijloc, să nu vă supărați pe noi, o să dăm de știre acolo unde trebuie. Așa-s timpurile.

– Pentru Dumnezeu, nu vă faceți asemenea griji.

Croitoreasa îl lăsă să intre, îl conduse într-o odăiță laterală, nu mai mare decît o cămară, și peste cîteva clipe doctorul ședea pe scaun, ca la frizerie, cu un cearșaf strîns înfășurat împrejurul gîtului.

Croitoreasa plecă după instrumente și, foarte repede, se întoarse cu foarfece, pieptene, cu cîteva mașini de tuns de diferite numere, cu o curea și un brici.

– Am făcut de toate la viața mea, îi explică ea, văzîndu-l pe doctor uimit de faptul că avea toate instrumentele necesare. Am lucrat și ca frizeriță. În războiul celălalt, pe cînd eram soră de caritate, am învățat să tund și să bărbieresc. Barba o să v-o tund mai întîi cu foarfecele și apoi o să v-o rad.

– Dacă puteți, vă rog să-mi scurtați părul cît mai mult.

– O să încerc. Păreți un om cult, dar vă prefaceți că nu știți. Acum nu mai socotim zilele pe săptămîni, ci pe decade. Astăzi sîntem în șaptesprezece și, în zilele cu șapte, frizeriile sînt închise, au liber. Parcă n-ați ști.

– Pe cuvîntul meu. De ce m-aș preface? Vin de departe. Nu-s din partea locului.

– Stați liniștit. Nu vă mișcați. Nu vreau să vă tai. Deci veniți de departe? Și cu ce ați venit?

– Pe jos.

– Ați venit pe șosea?

– Un timp am mers pe șosea, după aceea de-a lungul căii ferate. Ah, cîte garnituri sînt înzăpezite! De toate felurile, trenuri de lux speciale.

– A mai rămas o bucățică. O dăm jos de-aici și gata. Ați venit cu probleme de familie?

– Ce probleme de familie! Am venit în chestiuni de serviciu, în problema fostei uniuni a întovărășirilor de credit. Sînt inspector de teren. M-au trimis într-un turneu de inspecții tocmai la mama dracului. Am rămas blocat în Siberia de Est. Și n-am cu ce mă întoarce. Nu mai există trenuri. A trebuit s-o iau pe jos. Merg de o lună și jumătate. Am văzut atîtea grozăvii încît nu mi-ar ajunge toată viața ca să povestesc.

– Nici nu trebuie să povestiţi. Vă învăţ de bine. Zic că nu trebuie să povestiţi nimic, nimic. Acum e mai bine să taci mîlc. Întovărăşiri de credit, trenuri de lux înzăpezite, inspectori şi revizori – cel mai bine ar fi să uitaţi aceste cuvinte. Cine ştie în ce bucluc puteţi nimeri din cauza lor. Puteţi nimeni cu oiştea-n gard. Mai bine aţi minţi că sînteţi doctor sau profesor. Aşa, barba am tuns-o, de-acum v-o rad. Vă săpunesc şi-o să întineriţi cu zece ani. Mă duc să încălzesc nişte apă.

„Cine-i femeia asta? se gîndi doctorul în absenţa ei. Am senzaţia că parcă între noi ar exista o anumită legătură şi ar trebui s-o cunosc. Am văzut sau am auzit ceva despre ea. Probabil că îmi aminteşte de cineva. Dar de cine naiba?"

Croitoreasa se întoarce.

– Deci acuma ne bărbierim. Da, ar fi mai bine s-o lăsaţi mai moale cu vorba. Bună zicală era altădată. Cică vorba e de argint, iar tăcerea e de aur. Trenuri speciale, întovărăşiri de credit. Mai bine aţi născoci că sînteţi doctor sau profesor. Şi nu mai spuneţi nimănui ce aţi văzut. Pe cine mai puteţi mira în zilele noastre? Nu vă doare?

– Puţin.

– Trage, ştiu că trebuie să tragă. Răbdaţi. Nu se poate fără să vă doară. Părul a crescut, s-a întărit, pielea s-a dezobişnuit. Da. Acum oamenii nu mai pot fi uimiţi cu nimic. Fiecare a văzut destule. Şi noi am îndurat multă amărăciune. Cîte nu s-au întîmplat aici pe vremea hatmanilor! Furturi, crime, răpiri. Oamenii erau vînaţi. De pildă, unui satrap mărunt i se pusese pata pe un sublocotenent. Îşi trimite soldaţii să-l pîndească în dumbrava de la marginea oraşului, în faţa casei lui Krapulski. Îl dezarmează şi-l duc sub escortă la Razvilie. Iar pe-atunci Razvilie era ce-i acum Ceka guberniei. Locul Căpăţînii[1]. De ce daţi din cap? Ciupeşte briciul? Ştiu, dragul meu, ştiu. N-am ce face. Aici trebuie să trag contra cu briciul, dar

1. *Locul Căpăţînii* – locul unde a fost crucificat Iisus (*Luca*, XXIV, 33); în original – *lobnoe mesto*, care desemnează şi o mică scenă rotundă din piatră, situată în Piaţa Roşie de la Moscova, de pe care ţarul sau patriarhul se adresau poporului şi de unde erau făcute publice condamnările la moarte (n.t.).

şi perii sînt ca sîrma. Aşa-i aici. Soţia deci e înnebunită. Kolia! Kolia al meu! şi se duce la şeful cel mare. Adică vine vorba că se duce. Cine să-i dea drumul? Omul era păzit. Dar o persoană de pe strada de alături avea intrare la comandant şi la toţi le-a luat apărarea. Iar comandantul era un om nemaipomenit de bun la suflet, nu ca alţii. Generalul Galiullin. Iar de jur împrejur linşaje, atrocităţi, drame de gelozie. Exact ca în romanele spaniole.

„De Lara îmi spune, îşi dădu seama doctorul, dar, precaut tăcu şi nu puse întrebări amănunţite. Iar cînd a zis «ca în romanele spaniole», iar mi-a adus aminte de cineva. Chiar cu aceste cuvinte potrivite ca nuca-n perete."

– Acum, firește, alta-i situaţia. Chiar dacă-s şi-acum destule anchete, turnătorii, execuţii. Dar în idee e cu totul altceva. În primul rînd, puterea e încă nouă. Conduce de prea puţin timp ca să fi prins gustul. În al doilea rînd, orice s-ar zice, ăştia-s pentru oamenii simpli, de aceea se bucură de sprijin. Noi am fost patru surori. Şi toate am muncit. În mod firesc, ne simţim atrase de bolşevici. Una dintre noi a murit, a fost măritată cu un deportat politic. Soţul ei a fost administratorul unei uzine. Fiul lor, adică nepotul meu, e comandantul rebelilor noştri din pădure, am putea zice că-i o celebritate.

„Asta era! se lămuri Iuri Andreevici. E mătuşa lui Liveri, legenda locală, şi cumnata lui Mikuliţîn, frizeriţa, croitoreasa, acăriţa, omul bun la toate. Totuşi, voi tăcea, ca să nu mă dau de gol."

– Nepotul meu din copilărie se simte atras de popor. A crescut printre muncitorii de la Sviatogor Bogatîr, fabricile din Varîkino, poate aţi auzit de ele. Dar, doamne, ce facem? Ia te uită ce-am făcut, proastă şi uitucă ce sînt! Un obraz l-am bărbierit, iar pe celălalt l-am uitat. Iată ce-nseamnă să te iei cu vorba. Dar dumneavoastră de ce nu m-aţi luat la rost? Vi s-a uscat săpunul pe faţă. Mă duc să mai încălzesc nişte apă. S-a răcit.

După ce Tunţeva se întoarse, Iuri Andreevici o întrebă:

– Varîkino-i un loc uitat de lume şi de Dumnezeu, nu-i aşa? Probabil că toate nenorocirile astea n-au ajuns pînă acolo.

– N-a fost chiar uitat de Dumnezeu. Coclaurile de-acolo au avut de îndurat chiar mai multe decît noi. Prin Varîkino au trecut nu știu ce bande înarmate. Nu vorbeau limba noastră. Au trecut prin toate casele, au scos oamenii afară și i-au împușcat. Și au plecat fără să zică nici pîs. Cadavrele au rămas să zacă în zăpadă. Căci era iarnă. De ce vă mișcați așa brusc? Cît pe ce să vă tai.

– Spuneam că și cumnatul dumneavoastră locuia la Varîkino. Nici el n-a scăpat de toate astea?

– Nu, a scăpat. Dumnezeu e mare. A plecat la timp de acolo cu nevastă-sa. Cu cea nouă, cu cea de-a doua. Nu știu unde se află acum, dar toată lumea știe că au scăpat cu viață. Acolo, în ultimul timp, apăruseră și niște oameni noi. O familie de la Moscova, venetici. Aceia plecaseră și mai devreme. Bărbatul cel tînăr, capul familiei, dispăruse fără urmă. Ce înseamnă fără urmă?! Asta doar se zice ca să nu se amărască oamenii. Deci trebuie să presupunem că a murit, că a fost ucis. L-au tot căutat, dar degeaba, nu l-au găsit. Între timp, celălalt, bătrînul, a fost chemat înapoi la Moscova. Era profesor de agronomie. Am auzit că a primit chemare chiar de la guvern. Prin Iuriatin au trecut înainte de a doua ocupație a albilor. Iar vă fîțîiți, dragă tovarășe? Dacă vă suciți și vă smuciți în felul ăsta sub brici, nu-i mare lucru să-mi tai clientul. Vreți prea mult de la frizer.

„Deci sînt la Moscova!"

7

„La Moscova! La Moscova!", auzea el în suflet ecoul acestor cuvinte, în timp ce, pentru a treia oară, urca treptele de fontă. Apartamentul gol îl întîmpină iarăși cu hărmălaia îngrozitoare a șobolanilor, care săreau și cădeau, fugind în toate părțile. Lui Iuri Andreevici îi era clar că alături de aceste ființe scîrboase nu va putea închide ochii, oricît ar fi de obosit. Pregătirile pentru culcare le începu prin astuparea găurilor de șobolani. Din fericire, în dormitor nu erau atît de multe, ca în restul apartamentului, unde pînă și dușumelele și fundațiile zidurilor erau ciuruite. Dar trebuia să se grăbească. Se apropia întunericul. Ce-i drept, la bucătărie îl aștepta pe

masă o lampă, care, probabil în aşteptarea lui, fusese scoasă din perete şi umplută pe jumătate cu petrol. Lîngă aceasta, într-o cutioară rămasă la locul ei, erau cîteva chibrituri, în număr de zece, cum constată Iuri Andreevici. Însă şi chibriturile, şi petrolul era mai bine să le economisească. În dormitor mai descoperi un opaiţ cu resturi de untdelemn, pe care, desigur, şobolanii îl linseseră aproape tot.

În cîteva locuri, muchiile plintelor erau depărtate de duşumea. Iuri Andreevici umplu crăpăturile cu cîteva straturi de cioburi împinse cu vîrfurile înăuntru. Uşa de la dormitor se închidea bine, lipindu-se fix de prag. Putea s-o încuie şi, astfel apărat, datorită faptului că astupase găurile, se putea izola de restul apartamentului. Toate aceste pregătiri pentru culcare duraseră ceva mai mult de o oră.

Un colţ al dormitorului era ocupat de o sobă de teracotă, a cărei margine de sus nu ajungea chiar pînă în tavan. În bucătărie era o rezervă de vreo zece braţe de lemne. Iuri Andreevici se decise s-o jefuiască pe Lara de vreo două braţe şi, aşezîndu-se în genunchi, se apucă să clădească lemnele pe braţul stîng. Le duse în dormitor, le puse lîngă sobă, apoi se uită înăuntru ca să vadă dacă e în bună stare de funcţionare. Voise să încuie dormitorul cu cheia, dar broasca era defectă şi de aceea înţepeni uşa cu o hîrtie împăturită în mai multe. Apoi, fără grabă, se apucă să aprindă focul.

Punînd lemnele în sobă, văzu un semn pe secţiunea transversală a unuia dintre butuci. Surprins, recunoscu semnul. Erau literele iniţiale „p" şi „k", care, pe lemnele netăiate, indicau depozitul din care proveneau. Cu aceste litere, altădată, pe vremea lui Krueger, erau ştanţate capetele de butuci de la Parcela Kulab din Varîkino, în perioadele cînd fabricile vindeau surplusul de lemn pentru foc.

Prezenţa acestor lemne în gospodăria Larei dovedea că ea îl cunoaşte pe Samdeviatov, care se îngrijeşte de ea, aşa cum, altădată, îl aproviziona pe doctor cu toate lucrurile necesare pentru familia lui. Această descoperire fu ca un cuţit înfipt în inima doctorului. Şi mai înainte se jenase de ajutorul pe care i-l acorda Anfim Efimovici. Acum jena acestor obligaţii era complicată şi de alte sentimente.

Puţin probabil că Anfim o ajută pe Larisa Fiodorovna numai de ochi frumoşi. Iuri Andreevici îşi imaginã manierele libertine ale lui Samdeviatov şi nesăbuinţa feminină a Larei.

În sobă lemnele uscate de la Kulab trosneau în cor şi, pe măsură ce se aprindeau, accesul de gelozie al lui Iuri Andreevici, iscat din nişte presupoziţii vagi, deveneau certitudine.

Însă sufletul îi era chinuit cu totul şi o durere o împingea deoparte pe alta. Nu se putea descotorosi de aceste bănuieli. Gîndurile lui, cu de la sine putere, săreau de la un subiect la altul. Îşi aduse aminte de ai săi şi, pentru un timp, fantasmagoriile geloziei îi fură acoperite.

„Deci, dragii mei, sînteţi la Moscova?" De-acum i se părea că Tunţeva îi confirmase şi că aceştia ajunseseră cu bine acasă. „Deci aţi repetat fără mine acest drum lung şi greu? Cum aţi ajuns? Ce să însemne această delegaţie, această chemare a lui Aleksandr Aleksandrovici? O fi fost o propunere din partea Academiei care îl invită să reia activitatea la catedră? Ce-aţi găsit acasă? Şi oare mai există casa noastră? O, ce greu mi-e şi cît sufăr, Doamne! O, ce bine-ar fi să pot să nu mă mai gîndesc! Cum mi se încîlcesc gîndurile! Ce-i cu mine, Tonia? Mi se pare că mă îmbolnăvesc. Ce-o să se întîmple cu mine şi cu voi toţi, Tonia, Tonecika, Tonia, Şurocika, Aleksandr Aleksandrovici? De ce m-ai alungat de pe faţa Ta, lumină neasfinţită[1]? De ce viaţa vă îndepărtează pe toţi de mine? De ce sîntem întotdeauna despărţiţi? Dar curînd o să fim împreună, o să fim împreună, nu-i aşa? Ne vom vedea? Totul o să fie iarăşi bine, nu-i aşa?

Dar cum de mă mai rabdă pămîntul, dacă mereu uit că Tonia trebuia să nască şi că, probabil, a născut? Nu-i prima dată cînd mă dovedesc atît de uituc. Cum i-o fi fost naşterea? Cum a născut? În drum spre Moscova au trecut prin Iuriatin. Deşi Lara nu-i cunoştea, ar fi putut pomeni ceva despre ei în scrisoare. Căci pentru croitoreasa şi frizeriţa aceea străină, soarta lor nu a rămas cu totul necunoscută. Ce lipsă de atenţie ciudată, care seamănă a indiferenţă! La fel de inexplicabilă ca şi trecerea sub tăcere a relaţiilor ei cu Samdeviatov."

1. În original, în slavona veche (n.t.).

Iuri Andreevici cercetă cu alți ochi, mai atenți, pereții dormitorului. Știa că dintre lucrurile aflate aici nu exista nici unul care să-i aparțină Larei, deoarece mobilierul era al foștilor proprietari anonimi, care se ascundeau undeva. Deci aceste lucruri nu puteau nicidecum depune mărturie despre gusturile Larei.

Oricum însă, începu să se simtă stingherit printre bărbații și femeile care îl priveau de pe pereți, din fotografiile lor mărite. Mobila de prost gust respira ostilitate. Se simțea străin și de prisos în acest dormitor.

Iar el, prostul, își amintise de-atîtea ori această casă, avusese nostalgia ei și, în închipuire, intra în cameră nu ca într-o încăpere, ci ca în dorul lui pentru Lara! Cît de caraghios trebuie să pară din exterior acest mod de simțire! Oare așa trăiesc, așa se comportă și se exprimă oamenii puternici, practicienii de felul lui Samdeviatov, bărbații cu adevărat frumoși? Și de ce Lara ar trebui să prefere slăbiciunea lui de caracter și limbajul obscur, ireal al iubirii lui? Oare chiar are nevoie de acest haos? Oare chiar vrea Lara să fie ceea ce înseamnă ea pentru el?

Dar ce înseamnă ea pentru el, după cum s-a exprimat acum o clipă? O, la această întrebare avea întotdeauna răspunsul pregătit.

Iată seara aceasta de primăvară de afară. Tot văzduhul e sfîșiat de sunete. Vocile copiilor care se joacă sînt presărate în locuri situate la depărtări diferite, parcă drept semn că întreg spațiul este viu. Și depărtarea aceasta e Rusia, născătoarea lui fără seamăn, vestită, muceniță, încăpățînată, sucită, poznașă, divinizată, cu extravaganțe etern mărețe și fatale, care nu pot fi niciodată ghicite dinainte! O, ce dulce e viața! Ce bine e să trăiești pe lume și să iubești viața! O, cum îți vine mereu să-i mulțumești vieții, însăși existenței, să le mărturisești acest lucru fără ascunzișuri!

Tocmai aceste lucruri sînt Lara. Cu ele nu se poate sta de vorbă, iar Lara este reprezentanta lor, expresia lor, harul auzului și al cuvîntului, dăruit principiilor necuvîntătoare ale existenței.

Și nu e adevărat, de-o mie de ori nu-i adevărat tot ce-a trăncănit el despre ea în aceste clipe de îndoială. Dimpotrivă, ce perfecte și ireproșabile sînt toate în ființa ei!

Lacrimi de admirație și căință i se așternură pe ochi. Deschise ușița sobei și scormoni jăraticul cu vătraiul. Jarul curat, răbufnit în flăcări, îl împinse în fundul sobei, iar tăciunii nearși complet îi aduse mai în față, unde soba trăgea mai bine. Cîtva timp stătu cu ușița deschisă. Îl desfăta jocul luminii și al căldurii pe obraji și pe mîini. Reflexele lungi ale luminii îl făcură să-și revină complet. O, cît de mult îi lipsea ea acum, ce nevoie avea, în clipa aceasta, de ceva care să provină vădit, palpabil de la ea!

Scoase din buzunar scrisoarea boțită. O scoase cu fața cealaltă a hîrtiei și abia acum își dădu seama că este scrisă și pe verso, de jos. Privind hîrtia mototolită, el citi la lumina jucăușă a flăcărilor din sobă:

„Știi că ai tăi sînt la Moscova. Tonia a născut o fetiță". Urmau cîteva rînduri înnegrite, apoi frazele: „Am tăiat pentru că e stupid să scrii despre asta. O să vorbim despre toate cînd o să ne vedem. Mă grăbesc, încerc să fac rost de un cal. Nu știu ce mă fac dacă nu găsesc. Cu Katenka mi-ar fi prea greu...". Ultimele cuvinte erau șterse și nu se puteau citi.

„După cal a dat fuga la Anfim și probabil că l-a convins să i-l împrumute, dacă a plecat", reflectă, calm, Iuri Andreevici. „Dacă, în această privință, conștiința nu i-ar fi fost absolut curată, n-ar mai fi amintit acest amănunt."

8

După ce soba se înfierbîntă, doctorul închise portița și mîncă ceva. După masă, îl cuprinse un acces de somnolență. Fără să se dezbrace, se întinse pe canapea și adormi imediat. Nu auzi hărmălaia asurzitoare și insolentă a șobolanilor, care își făceau de cap dincolo de ușa și pereții dormitorului. Visă la rînd două vise urîte.

Era la Moscova, într-o cameră, în fața unei uși de sticlă încuiate, pe care, pentru mai multă siguranță, o ținea de clanță din toate puterile. Îndărătul ușii se zbătea, plîngea și se ruga să-l lase înăuntru fiul lui, Șurocika, îmbrăcat într-un paltonaș, cu pantaloni de marinar și cu o căciuliță pe cap, frumușel și nefericit. În spatele băiețelului, stropindu-l și pe el, și ușa, se prăvălea vuind o cascadă provenită poate de la conducta de apă sau de

la canalizare (fenomen frecvent în zilele acelea), poate de la un torent de apă furios, răspîndind în jur frigul milenar şi întunericul din peşterile care păreau acum că, precum un defileu muntos, se sfîrşeau şi se propteau în uşa aceea.

Vuietul apei în cădere îl speria de moarte pe băieţel. Nu i se auzeau strigătele, pentru că vuietul apei i le acoperea. Dar Iuri Andreevici vedea că acesta alcătuia cu buzele cuvintele: „Tăticule! Tăticule!".

Lui Iuri Andreevici i se rupea inima. Cu toată fiinţa sa, voia să-l ia în braţe pe băiat, să-l strîngă la piept şi să fugă cu el încotro va vedea cu ochii.

Dar, cu ochii plini de lacrimi, trăgea de clanţa uşii încuiate şi nu dădea drumul băieţelului înăuntru, jertfindu-l unor fals-înţelese sentimente de cinste şi onoare, pe care le avea faţă de o femeie, alta decît mama băiatului, care dintr-o clipă în alta trebuia să intre în cameră pe cealaltă uşă.

Iuri Andreevici se trezi scăldat în sudoare şi lacrimi. „Am febră. Mă îmbolnăvesc, se gîndi el imediat. Dar nu e tifos. E o formă grea de îmbolnăvire, periculoasă, rezultată din oboseală, o boală cu criză, ca în cazul tuturor infecţiilor serioase, şi problema este cine va învinge: viaţa sau moartea? Dar ce somn îmi e!" Şi adormi din nou.

Visă o dimineaţă întunecoasă de iarnă şi o stradă aglomerată din Moscova, cu felinarele încă aprinse. După toate semnele, era încă înainte de revoluţie: strada era animată, zornăiau primele tramvaie, felinarele aruncau dîre galbene pe zăpada cenuşie de pe trotuare.

Visă un apartament lung, cu multe ferestre, care dădeau toate spre aceeaşi stradă. Apartamentul era la etajul întîi, destul de jos, iar perdelele de la ferestre erau lungi, pînă-n podele. În camere dormeau, în felurite poze, nişte oameni îmbrăcaţi, veniţi parcă de la drum, şi era o dezordine ca într-un vagon, se vedeau resturi de mîncare pe nişte ziare pătate de grăsime, oase nestrînse de friptură de găină, aripi şi picioare, iar duşumeaua era plină de încălţările, perechi-perechi, ale rudelor sau cunoştinţelor aflate în trecere sau lipsite de locuinţă. Avînd treabă pînă peste cap, prin apartament umbla iute gazda, Lara, într-un halat încins în grabă în jurul mijlocului. El se ţinea scai de ea, punîndu-i nişte întrebări banale

şi nepotrivite, iar ea n-avea nici o clipă de tihnă, îi răspundea doar întorcîndu-şi capul spre el din mers, aruncîndu-i priviri nedumerite şi izbucnind în hohote cristaline, irezistibile de rîs, singurele forme de intimitate care mai rămăseseră între ei. Şi era atît de distantă, atît de rece şi atît de seducătoare, femeia aceea, căreia el îi dăruise totul, pe care o preferase tuturor bucuriilor din lume şi renunţase, de dragul ei, la tot, considerînd că toate acestea, în comparaţie cu ea, sînt inferioare şi nu au nici o valoare.

9

Nu el însuşi, ci ceva mai general, mai cuprinzător decît el plîngea şi se tînguia în fiinţa lui cu nişte cuvinte ca de fosfor, gingaşe şi senine, luminînde prin întuneric. Şi, împreună cu sufletul, plîngea şi el. Îi era milă de sine însuşi.

„Mă îmbolnăvesc, sînt bolnav, raţiona el în momentele de trezire, printre stările de somn, de delir din pricina febrei şi de inconştienţă. Probabil că e totuşi o formă de tifos, care nu a fost descrisă în tratate şi despre care nu am învăţat la facultatea de medicină. Trebuie să gătesc, trebuie să mănînc ceva, altfel mor de foame."

Dar la prima tentativă de a se ridica într-un cot, se convingea că nu era nici măcar în stare să se mişte, după care leşina din nou sau adormea.

„Oare de cît timp zac aici, îmbrăcat? se întrebă el într-unul dintre momentele de luciditate. De cîte ore? De cîte zile? Cînd m-am prăbuşit, începuse să se desprimăvăreze. Iar acum geamurile sînt îngheţate, o gheaţă atît de poroasă şi murdară, încît camera e cufundată în întuneric.

La bucătărie şobolanii răsturnau cu zgomot farfuriile, se căţărau pe partea cealaltă a zidului, se prăbuşeau pe duşumea, bufnindu-şi trupurile grele, chiţcăind dezgustător de ascuţit, ca şi cum ar fi plîns.

Şi doctorul iarăşi adormea şi se trezea, descoperind că geamurile îngheţate sînt inundate de o lumină roşie, care se străvede prin sticlă precum vinul roşu turnat în nişte pahare de cristal. Şi nu ştia dacă e lumina zorilor sau a amurgului.

La un moment dat, i se năzăriră nişte voci foarte aproape de el şi se îngrozi, crezînd că acestea sînt primele semne de nebunie. Plîngîndu-şi singur de milă, ridica un şuvoi de şoapte mute spre cer, implorîndu-l pe Dumnezeu să nu-l lase singur, să nu-l părăsească. „M-ai alungat de pe faţa Ta, lumină neasfinţită, şi-acoperit sînt acum de bezna străină a necuratului!"[1]. Şi deodată înţelese că nu visează, că este adevărul adevărat, că e dezbrăcat şi spălat, că are pe el o cămaşă curată şi că nu mai e întins pe canapea, ci într-un pat curat şi că, amestecîndu-şi părul şi lacrimile cu părul şi lacrimile lui, deasupra lui stă aplecată Lara. De bucurie, îşi pierdu cunoştinţa.

10

În delirul său recent, dojenise cerul pentru indiferenţă, iar cerul, cu toată imensitatea lui, coborîse deasupra patului şi două mîini de femeie, mari şi albe pînă la umeri, se întindeau spre el. I se împăienjeneau ochii de bucurie şi, ca şi cum s-ar fi prăbuşit în haosul inconştienţei, căzu în întunericul fericirii.

Toată viaţa făcuse ceva, fusese mereu ocupat, lucrase în casă, tratase oameni la spital, meditase, studiase, produsese. Ce bine era să înceteze a mai fi activ, să înceteze a încerca să obţină ceva, să se gîndească la ceva, ce bine era să renunţe temporar la această muncă în favoarea naturii, să devină el însuşi un lucru, un obiect în mîinile ei milostive, splendide, creatoare de frumuseţe!

Iuri Andreevici se întrema repede. Îl hrănea, îl vindeca Lara cu grijile ei, cu splendoarea ei de lebădă albă, cu şoaptele umede, mîngîietoare şi răguşite ale întrebărilor şi răspunsurilor ei.

Discuţiile cu jumătate de glas, chiar cele mai neînsemnate, erau pline de semnificaţie, ca dialogurile lui Platon.

Mai mult chiar decît comuniunea sufletească, îi unea o prăpastie ce-i despărţea de restul lumii. Amîndurora le repugna la fel de mult tot ce era fatal de tipic în omul contemporan, entuziasmul lui artificial, vioiciunea

1. În original, în limba slavonă bisericească (n.t.).

ţipătoare şi acea lipsă mortală de avînt, pe care cu atîta rîvnă o propovăduiesc numeroşii lucrători din domeniul ştiinţelor sau artelor, pentru ca genialitatea să continue a rămîne o raritate.

Iubirea lor era imensă. Dar de iubit iubesc toţi, fără să remarce caracterul excepţional al sentimentului.

Pentru ei însă, şi prin asta erau unici, clipele, cînd, asemenea adierii eternităţii, în existenţa lor umană predestinată îşi făcea loc patima, erau momente de revelaţie şi de descoperire a ineditului în propriile lor fiinţe şi în viaţă.

11

– Trebuie să te întorci neapărat la ai tăi. N-o să te reţin nici o zi mai mult decît este nevoie. Dar vezi ce se întîmplă. De-abia ne-am contopit cu Rusia Sovietică şi imediat ne-a înghiţit ruina acesteia. Cu ajutorul Siberiei şi al Orientului încearcă să-i astupe găurile. Tu nu ştii încă nimic. Dar în timpul bolii tale, în oraş s-au schimbat multe lucruri. Rezervele din depozitele noastre sînt cărate la centru, la Moscova. Pentru Moscova, asta-i o picătură într-un ocean, transporturile dispar în ea ca într-un sac fără fund, iar noi rămînem fără alimente. Poşta nu funcţionează, trenurile de pasageri au fost anulate, circulă numai garniturile care transportă cereale. Iarăşi fierbe tot oraşul ca înainte de răscoala lui Gaida, iarăşi, drept răspuns la manifestările de nemulţumire, îşi face de cap Ceka.

Unde să pleci, cînd eşti numai piele şi os, cînd n-a mai rămas decît sufletul din tine? Vrei să o porneşti iarăşi pe jos? Păi, n-ai să ajungi! După ce o să te mai întremezi, cînd o să mai prinzi puteri, va fi altă discuţie.

Nu vreau să crezi că insist, dar în locul tău, înainte de a pleca spre familie, m-aş angaja pentru cîtva timp. Trebuie să lucrezi neapărat în specialitatea ta – o să se aprecieze lucrul acesta. Deci, în locul tău, m-aş angaja, de pildă, la Direcţia sanitară a guberniei. E în fosta clădire a Direcţiei spitalelor.

Că altfel, judecă şi tu. Eşti fiul unui milionar siberian, care s-a sinucis. Soţia ta e fiica unui fabricant şi moşier

din partea locului. Ai fost la partizani şi ai fugit. Oricum ai lua-o, e vorba de părăsirea rîndurilor armatei revoluţionare, adică de dezertare. În nici un caz nu trebuie să rămîi fără un loc de muncă. Nici situaţia mea nu-i mai sigură. Şi eu mă angajez la Secţia de învăţămînt, pentru că îmi arde pămîntul sub picioare.

– Cum arde? Dar Strelnikov?

– Tocmai din cauza lui Strelnikov îmi arde. Ţi-am mai spus că are mulţi duşmani. Acum Armata Roşie a învins. De-acum militarilor fără partid, care au fost aproape de vîrf şi ştiu prea multe, li se va da peste cap. De fapt, bine-ar fi dacă li s-ar da peste cap, dar cred că-i vor lichida pe toţi, ca să şteargă urmele. Printre ei, Paşa-i primul pe listă. Se află în mare pericol. A fost în Extremul Orient. Am aflat că a fugit, că se ascunde. Se zice că-i dat sub urmărire. Dar să nu mai vorbim despre el. Nu-mi place să plîng, dar, dacă-l mai pomenesc cu un singur cuvînt, simt că n-o să mă mai pot abţine.

– L-ai iubit, îl mai iubeşti şi acum, nu-i aşa?

– Doar m-am măritat cu el, este soţul meu. E o personalitate deosebită, strălucită. Sînt foarte vinovată faţă de el. Ar fi un neadevăr dacă aş zice că i-am făcut ceva rău. Însă el e un om foarte mare şi foarte sincer, iar eu, în comparaţie cu el, sînt un nimeni, un nimic. Asta-i vina mea. Dar, rogu-te, să nu mai vorbim despre asta. Îţi promit că voi reveni mai tîrziu, că-ţi voi spune mai multe, dar nu acum. Cît despre Tonia ta, e o minune! Ca o pictură de Botticelli. Am fost de faţă cînd a născut. Ne-am împrietenit la toartă. Însă şi asta te-aş ruga s-o lăsăm pe mai tîrziu. Deci hai să ne căutăm amîndoi cîte un loc de muncă. Vom merge la slujbă. În fiecare lună ne vom primi lefurile, miliarde de ruble. Înainte de ultima răsturnare a puterii, au fost puse în circulaţie bancnotele siberiene. Apoi au fost anulate şi mult timp, cît ai bolit tu, am trăit fără nici un fel de bani. Da. Imaginează-ţi. Greu de crezut, dar am reuşit să ne descurcăm. Acum, la fosta casierie, a fost adus un transport de bancnote, se zice că-s cel puţin patruzeci de vagoane. Sînt tipărite pe coli mari, cu două culori, roşu şi albastru, ca timbrele poştale, şi sînt împărţite în pătrate mici. Pătratele albastre valorează cîte cinci milioane, iar cele roşii cîte zece milioane. Se decolorează uşor, tiparul e prost, cerneala tipografică se ia pe degete.

– Ştiu, am văzut bancnotele astea. Au fost puse în circulaţie înainte de plecarea noastră din Moscova.

12

– Ce ai făcut atîta timp la Varîkino? A mai rămas cineva pe acolo? Ce te-a reţinut atît de mult?

– Katia şi cu mine am făcut curat în casa voastră. M-am temut că te vei duce direct acolo. Nu voiam să-ţi găseşti căminul într-un asemenea hal.

– În care hal? Ce-i acolo: ruină, dezordine?

– Dezordine. Murdărie. Am făcut curat.

– Văd că eviţi să-mi răspunzi. Îmi ascunzi ceva. Dar fie cum vrei tu, n-o să mă apuc să te descos. Povesteşte-mi despre Tonia. Cum a botezat-o pe fetiţă?

– Maşa. În amintirea mamei tale.

– Mai vorbeşte-mi despre ai mei.

– S-o lăsăm pe altă dată. Ţi-am spus că abia mă abţin să nu plîng.

– Acest Samdeviatov, care ţi-a dat calul, e o persoană foarte interesantă, nu-i aşa?

– Foarte interesantă.

– Îl cunosc foarte bine pe Anfim Efimovici. Ne-a fost prieten. Aici, în locurile astea străine pentru noi, ne-a ajutat mult.

– Ştiu. Mi-a povestit.

– Sînteţi prieteni? Încearcă să-ţi fie de folos?

– Pur şi simplu mă copleşeşte cu binefacerile lui. Nici nu ştiu ce m-aş fi făcut fără el.

– Mi-e uşor să-mi imaginez. Să presupun că sînteţi prieteni buni şi că te vizitează oricînd doreşte? Probabil că-i mort după tine.

– Fireşte că da. Nu mă mai slăbeşte.

– Dar tu? Iartă-mă. Am cam întrecut măsura. Cu ce drept te întreb? Scuză-mă. N-am fost prea delicat.

– O, nu-i nimic. Însă cred că altceva te interesează. Vrei să afli ce fel de relaţii sînt între noi, nu-i aşa? Vrei să ştii dacă în amiciţia noastră nu s-a strecurat cumva ceva mai intim? Fireşte că nu. Îi sînt foarte obligată lui Anfim Efimovici, îi sînt cît se poate de îndatorată, dar, chiar dacă m-ar îmbrăca în aur, chiar dacă şi-ar da viaţa

pentru mine, asta nu m-ar face să mă apropii de el nici măcar cu un pas. Din naștere mi-a displăcut acest tip de oameni, care nici pe departe nu seamănă cu mine. În treburile domestice, acești inși întreprinzători, siguri pe sine, autoritari sînt de neînlocuit. Însă în chestiuni sentimentale, automulțumirea lor cocoșească, masculină, e oribilă. Eu înțeleg cu totul altfel afecțiunea în viață. Dar asta încă nu-i totul. Din punct de vedere moral, Anfim îmi amintește de alt om, mult mai respingător decît el, care este vinovat că eu sînt așa cum sînt, datorită căruia sînt ceea e sînt.

– Nu înțeleg. Cum ești? Explică-te. Îmi pari cel mai bun om din lume.

– Ah, Iurocika, cum poți vorbi așa? Eu sînt serioasă cu tine, iar tu îmi faci complimente de salon. Mă întrebi cum sînt. În mine s-a rupt ceva, am rămas cu o fisură în suflet pentru toată viața. Am fost făcută femeie prea devreme, într-un mod criminal, am fost inițiată în viață din partea cea mai urîtă, în sensul fals, bulevardier, pe care i-l atribuia vieții un trîntor îngîmfat și destul de în vîrstă. Unul dintre monștrii de odinioară, care profitau de orice și își permiteau orice poftă.

– Cred că înțeleg. Aveam niște bănuieli. Dar stai puțin. E ușor să-mi imaginez durerea ta nepotrivită unui copil, spaima lipsei de experiență, prima jignire prin care ai trecut, cît încă erai o fată nematurizată. Dar toate astea sînt de domeniul trecutului. Vreau să spun că acum aceasta nu mai e tristețea ta, ci a acelora care, asemenea mie, te iubesc. Eu trebuie să-mi smulg părul din cap și să mă simt disperat din pricina întîrzierii, din cauză că n-am fost lîngă tine încă de pe atunci, ca să preîntîmpin cele întîmplate, dacă ele, într-adevăr, sînt o nenorocire pentru tine. Uluitor. Mi se pare că pot fi gelos de moarte, cu patimă, numai față de cineva inferior mie, îndepărtat. Rivalitatea cu cineva superior mie îmi provoacă cu totul alte sentimente. Dacă un om apropiat mie spiritual, pe care îl iubesc, ar îndrăgi aceeași femeie ca și mine, aș avea față de el un sentiment de frăție tragică, nu aș simți pornirea să mă cert cu el sau să-i fac concurență. Desigur că nici o clipă n-aș fi în stare să împart cu el femeia iubită. Dar m-aș retrage cu sentimentul unei cu totul alte suferințe decît gelozia, mai puțin răzbunătoare.

Același lucru s-ar întîmpla cu mine dacă m-aș întîlni cu un artist care m-ar umili prin forța superioară a talentului său în lucrări asemănătoare celor pe care le fac eu. Probabil că aș renunța la căutările mele care-i repetă tentativele ce m-au învins.

Dar văd că am deviat de la subiectul discuției. Cred că nu te-aș iubi atît de tare dacă n-ai avea de ce te plînge și ce regreta. Nu-mi plac oamenii care au mereu dreptate, care nu au căzut, care nu au bătut în retragere. Virtutea lor e moartă și lipsită de valoare. Frumusețea vieții nu li s-a revelat.

– Păi, tocmai de această frumusețe îți vorbesc. Mi se pare că, pentru a putea vedea, imaginația trebuie să-ți fie neatinsă, iar capacitatea de receptare trebuie să-ți fie în stare intactă. Iar eu tocmai de asta am fost lipsită. Poate că mi-aș fi creat o concepție proprie despre viață, dacă, de la primii pași, n-aș fi văzut-o sub o amprentă străină, vulgarizatoare. Dar asta nu-i totul. Din cauză că în viața mea abia începută a intervenit banalitatea imorală și egoistă, am ratat căsătoria ulterioară cu un om mare și remarcabil, care m-a iubit mult și căruia i-am răspuns cu aceleași sentimente.

– Stai puțin. Despre soțul tău o să-mi povestești mai tîrziu. Ți-am spus că gelozia îmi este provocată, în mod obișnuit, de un om care-mi e inferior, nu de același calibru cu mine. Nu sînt gelos pe soțul tău. Ce-i cu celălalt?

– Care „celălalt"?

– Ticălosul care ți-a distrus viața. Cine-i?

– Un avocat din Moscova, destul de cunoscut. A fost amic cu tata și, după moartea lui, a sprijinit-o material pe mama, cînd trăiam în sărăcie. Necăsătorit, bogat. Probabil că-l fac să pară mai interesant decît era în realitate, probabil că-i acord o importanță pe care n-o merită. Nu merită nici măcar să-l ponegresc. E un ins cît se poate de ordinar. Dacă vrei, îți spun cum îl cheamă.

– Nu-i nevoie, știu. L-am văzut o dată.

– Zău?

– La hotelul în care se otrăvise mama ta. Era seara tîrziu. Eram încă niște copii, gimnaziști.

– O, îmi amintesc întîmplarea. Veniserăți și stăteați în întuneric, în vestibulul de la intrare. Poate că niciodată

nu mi-aş fi amintit scena asta, dar tu m-ai ajutat s-o extrag din memorie. Mi-ai pomenit de ea, mi se pare, la Meliuzeevo.

– Komarovski era acolo.

– Da? Se prea poate. Pe-atunci nu era greu să fim văzuţi împreună, ne întîlneam foarte des.

– De ce ai roşit?

– Din pricina cuvîntului „Komarovski" auzit pe buzele tale. Este un lucru neobişnuit şi surprinzător pentru mine.

– Cu mine mai venise un coleg de gimnaziu, cu care învăţam în aceeaşi clasă. Iată ce mi-a relatat la hotel. Komarovski l-a recunoscut pe omul întîlnit cîndva întîmplător, în nişte circumstanţe neobişnuite. O dată, cînd călătorea cu trenul, acest băiat, acest gimnazist, Mihail Gordon, a fost martor la sinuciderea tatălui meu, care era un industriaş milionar. Mişa mergea în acelaşi tren cu tata. Tata s-a aruncat din mersul trenului, cu intenţia de a se sinucide. Tata era însoţit de juristul său consult, de Komarovski. Acesta îl făcuse pe tata să se apuce de băut şi, după ce îl aduse în pragul falimentului, l-a împins şi la sinucidere. Din cauza lui s-a sinucis tata şi eu am rămas orfan.

– Nu se poate! Ce amănunt semnificativ! Să fie adevărat? Deci a fost şi geniul tău rău? Ce mult ne face acest lucru să semănăm! Pur şi simplu, pare o predestinare!

– Iată omul din pricina căruia sînt gelos nebuneşte, incurabil.

– Cum poţi spune aşa ceva? Nu numai că nu-l iubesc, îl dispreţuiesc.

– Te cunoşti chiar atît de bine pe tine însăţi? Firea omenească, mai ales cea feminină, e misterioasă şi plină de contradicţii. Prin un anumit colţişor al dezgustului tău eşti, poate, mai dependentă de el decît de oricare om pe care îl iubeşti de bunăvoie, fără constrîngere.

– E groaznic ce mi-ai spus. Şi ca de obicei, ai spus-o atît de sec încît această monstruozitate mi se pare a fi un adevăr. Dar atunci e groaznic!

– Linişteşte-te! Nu asculta ce-ţi zic. Am vrut să spun că sînt gelos pe ceea ce este obscur, inconştient, pe lucruri faţă de care explicaţiile sînt imposibile şi nu pot fi ghicite. Sînt gelos pe lucrurile cu care îţi faci toaleta, pe

picăturile de transpiraţie care-ţi apar pe piele, pe bolile infecţioase care plutesc în aer, care te pot molipsi şi îţi pot infesta sîngele. Şi ca pe o asemenea molipsire sînt gelos pe Komarovski, care mi te va lua cîndva, aşa cum cîndva ne va despărţi moartea mea sau a ta. Ştiu că toate acestea trebuie să ţi se pară o îngrămădire de obscurităţi. Dar nu le pot exprima mai elegant şi mai inteligibil. Te iubesc la nesfîrşit, dincolo de raţiune, uitînd absolut de toate.

13

– Mai vorbeşte-mi despre soţul tău. „Noi doi, în cartea sorţii sîntem pe-acelaşi rînd", după cum spune Shakespeare.

– Unde spune asta?

– În *Romeo şi Julieta*.

– Ţi-am vorbit mult despre el în Meliuzeevo, cînd pornisem în căutarea lui. Apoi şi aici, în Iuriatin, cînd, din povestirile tale, am aflat că a vrut să te aresteze la el în vagon. Poate ţi-am spus, poate nu, dar o dată l-am văzut de departe, cînd urca în maşină. Nici nu-ţi poţi imagina cum era păzit! Am găsit atunci că nu s-a schimbat aproape deloc. Aceeaşi faţă frumoasă, cinstită, fermă, cea mai cinstită dintre toate feţele pe care le-am văzut de cînd sînt pe lume. Nici o umbră de afectare, acelaşi caracter puternic, care nu se preface cîtuşi de puţin. Aşa a fost întotdeauna şi aşa a rămas. Şi totuşi, am remarcat o schimbare, care m-a pus pe gînduri.

Parcă ceva abstract ar fi pătruns în înfăţişarea lui, decolorîndu-i-o. Faţa lui vie, de om, a devenit personificare, principiu, imagine a ideii. Mi s-a strîns inima de durere văzînd această transformare. Am înţeles că provine de la acele forţe în mîna cărora s-a predat, care sînt sublime, dar ucigătoare şi nemiloase, care nici pe el nu-l vor cruţa cîndva. Mi s-a părut că este însemnat de însuşi destinul. Dar poate că sînt zăpăcită. Poate că m-am lăsat influenţată de expresiile tale, atunci cînd mi-ai descris întîlnirea voastră. Căci, dincolo de comunicarea sentimentelor noastre, împrumut atît de multe de la tine!

– Nu așa. Povestește-mi cum ați trăit înainte de revoluție.

– De copil visam la puritate. Pașa a fost întruchiparea purității. Am fost aproape vecini. Eu, el și Galiullin. Am fost pasiunea lui de copil. Încremenea, îl treceau fiorii ori de cîte ori mă vedea. Nu-i frumos, probabil că recunosc și că știu asta. Dar ar fi mai rău dacă m-aș preface că nu știu. Am fost deci iubirea lui de copil, pasiunea aceea înrobitoare care de obicei este ascunsă, pe care orgoliul copilăresc nu permite să ți-o divulgi și care, chiar și fără cuvinte, ți-e scrisă pe chip și o poate vedea oricine. Eram prieteni. Eram atît de deosebiți unul de altul, pe cît de mult ne asemănăm noi doi, eu și cu tine. Și tot atunci l-am ales cu inima. Am decis să-mi unesc viața cu acest băiat fermecător, imediat ce vom fi destul de mari pentru asta. Încă de pe atunci, m-am logodit mintal cu el.

Dacă ai ști ce înzestrat e! Extraordinar! Tatăl lui era un simplu acar sau cantonier la calea ferată, iar el, numai datorită talentului și rîvnei sale, a atins – era să zic nivelul, dar ar trebui să spun altceva –, a atins deci perfecțiunea cunoștințelor actuale universitare în două specialități: matematică și studii clasice. Doar nu-i o glumă!

– Atunci din ce pricină vi s-a destrămat căsătoria, dacă tot zici că vă iubeați atît de mult?

– Greu de răspuns la această întrebare. Imediat o să-ți povestesc totul. Dar mă mir. Eu, femeie slabă, să-ți explic ție, care ești un om atît de inteligent, ce se întîmplă acum cu viața în general, cu viața oamenilor din Rusia, și de ce se destramă familiile, inclusiv a mea și a ta? Doar nu crezi că aceasta se întîmplă din cauza oamenilor, că la mijloc e potrivirea sau nepotrivirea de caracter, iubirea sau neiubirea. Tot ce derivă din cotidian, tot ce este orînduit și ține de cuibul omenesc s-a făcut praf și pulbere o dată cu revoluția și cu reașezarea societății pe alte temelii. Firescul a fost răsturnat și distrus. N-a mai rămas decît forța nefirească, neîntrebuințată a sinceității goale, despuiate, pentru care nu s-a schimbat nimic, deoarece ea, în toate timpurile, a tremurat și a năzuit spre sinceritatea de alături, la fel de dezgolită și singuratică. Eu și cu tine sîntem precum primii oameni, precum Adam și Eva, care nu aveau cu ce să-și acopere goliciunea la

începutul lumii. Ca și ei, noi doi sîntem acum, la sfîrșitul lumii, la fel de despuiați și pribegi. Și sîntem ultimele vestigii ale acelei măreții infinite, care a fost creată pe lume în mileniile ce s-au scurs de la ei și pînă la noi, și în memoria acestor minunății dispărute respirăm și iubim și plîngem și ne ținem unul de altul și ne lipim eu de tine și tu de mine.

14

După o scurtă pauză, Lara continuă mult mai calmă:

– Am să-ți spun: Dacă Strelnikov ar deveni din nou Pașenka Antipov. Dacă ar înceta cu nebuniile și răzvrătirile. Dacă timpurile s-ar întoarce îndărăt. Dacă undeva departe, la capătul lumii, printr-o minune, ar licări fereastra casei noastre, cu lampa și cărțile pe masa de lucru a lui Pașa, mi se pare că m-aș tîrî în genunchi pînă acolo. Ar tresălta totul în mine. Nu aș rezista acestei chemări a trecutului, acestei chemări a fidelității. Aș sacrifica totul. Chiar tot ce am mai scump. Pe tine. Chiar și iubirea mea față de tine, atît de ușoară, nesilită, firească. Ah, iartă-mă. Am luat-o razna. Nu-i adevărat.

Se aruncă la pieptul lui și începu să plîngă. Curînd își reveni. Ștergîndu-și lacrimile, îi spuse:

– E aceeași chemare a datoriei, care te împinge spre Tonia. Doamne, ce amărîți sîntem! Ce se va întîmpla cu noi? Ce-i de făcut?

După ce reuși să se stăpînească, Lara continuă:

– Totuși, nu ți-am răspuns. Nu ți-am spus de ce ni s-a distrus fericirea. Și eu m-am lămurit destul de tîrziu. Am să-ți povestesc. Nu e doar povestea noastră. Aceasta a devenit soarta multora.

– Povestește-mi, iubito.

– Ne-am căsătorit chiar înainte de război, cu doi ani înainte de izbucnirea acestuia. De îndată ce am început să trăim după mintea noastră, după ce ne-am aranjat casa, s-a pornit războiul. Acum sînt convinsă că războiul este de vină pentru toate nefericirile care au urmat după aceea și care și acum lovesc generația noastră. Îmi amintesc foarte bine cum era în copilărie. Am apucat timpurile cînd încă mai erau valabile valorile moștenite din

pașnicul secol precedent. Oamenii ascultau de glasul rațiunii. Considerau firesc și necesar tot ce le sugera conștiința. Moartea unui om de mîna altui om era o raritate, un eveniment excepțional, cu totul în afara ordinii lucrurilor. Se credea că uciderile puteau fi întîlnite numai în tragedii, în romanele polițiste și în rubricile de fapt divers de prin ziare. Nimeni n-ar fi crezut că se pot întîmpla în existența noastră obișnuită.

Și deodată, din acest ritm calm, nevinovat, s-a produs saltul în sînge și vaiete, a apărut această nebunie și sălbăticie a uciderii de fiecare zi, de fiecare ceas, a crimei legiferate și elogiate.

Probabil că niciodată așa ceva nu va rămîne nepedepsit. Știi mai bine decît mine, îți amintești poate cum, brusc, toate au început să meargă spre dezastru. Circulația trenurilor, aprovizionarea orașelor cu alimente, temeliile vieții de familie, fundamentele morale ale conștiinței.

– Continuă. Știu ce vei spune. Ce bine înțelegi tot ce se întîmplă! Mă bucur să te ascult.

– Atunci a pătruns minciuna pe pămîntul rusesc. Marea nenorocire, rădăcina tuturor relelor care au urmat a fost pierderea încrederii în prețul părerii proprii. Oamenii și-au închipuit că a trecut timpul cînd se conduceau după sugestiile oferite de propriul lor simț moral, că trebuie să repete ce spun alții și să trăiască după alte principii, străine și îndesate tuturor pe gît. A început să se impună dominația frazei, mai întîi a celei monarhiste, apoi a celei revoluționare.

Această rătăcire socială a fost atotcuprinzătoare, contagioasă. Totul a căzut sub influența ei. Nici casa noastră n-a rezistat acestei epidemii. S-a clătinat ceva în ea. În locul spontaneității noastre dintotdeauna și în discuțiile noastre a pătruns o fărîmă de declamație idioată, un fel de sporovăială doctă, de fațadă, obligatorie, pe marginea unor teme obligatorii, de importanță universală. Oare Pașa, un om atît de subtil și de exigent cu sine, care deosebea fără greș realitatea de aparență, putea trece pe lîngă fățărnicia strecurată în viața noastră fără să o observe?

Tocmai de aceea a comis eroarea fatală, care a determinat tot ce avea să urmeze. Semnul epocii, răul social l-a

luat drept ceva ce aparţine casei noastre. Tonul nefiresc, tensiunea cazonă a părerilor noastre le-a extins asupra propriei persoane, atribuindu-le mediocrităţii, pedanteriei sale şi zicîndu-şi că nu-i decît un om în carapace[1]. Probabil că ţi se pare de neconceput ca asemenea fleacuri să fi însemnat ceva în viaţa noastră. Nu-ţi poţi imagina ce importanţă le acorda Paşa şi cîte prostii a făcut din pricina acestui infantilism.

A plecat la război, deşi nimeni nu-i cerea acest lucru. A făcut-o ca să se elibereze de el însuşi, de opresiunea lui imaginară. De aici au început nebuniile lui. Cu un orgoliu adolescentin greşit dirijat, s-a supărat pe ceva din viaţă, pe care oamenii nu se supără niciodată. A început să fie îmbufnat pe cursul evenimentelor, pe istorie. Au început disensiunile lui cu istoria. Căci şi acum încă mai încearcă să-şi încheie socotelile cu ea. De aici provin extravaganţele lui provocatoare. Merge la moarte sigură din această ambiţie prostească. Ah, dacă l-aş putea salva!

– Ce infinit de pur şi intens îl iubeşti! Iubeşte-l, iubeşte-l! Nu sînt gelos, nu-ţi stau în cale.

15

Vara veni şi se duse pe neobservate. Doctorul se însănătoşise. Temporar, în aşteptarea plănuitei plecări la Moscova, se angajase în trei locuri deodată. Rapida devalorizare a banilor îl obliga să se descurce cu mai multe slujbe.

Doctorul se scula la cîntatul cocoşilor, ieşea în strada Negustorilor şi cobora de-a lungul ei, pe lîngă cinematograful „Gigantul", spre fosta tipografie a Armatei de Cazaci din Urali, acum rebotezată „Zeţarul Roşu". La colţul străzii Gorodskaia, pe uşa Administraţiei Locale, îl întîmpina tăbliţa „Reclamaţii". Traversa pieziş piaţa şi ajungea în strada Malaia Buianovka. Trecînd de fabrica lui Stegop, străbătea curtea din spate a spitalului şi intra în dispensarul Spitalului Militar, locul său principal de muncă.

---

1. *Omul în carapace* – titlul unei povestiri de A.P. Cehov (n.t.).

Cea mai mare parte a drumului său trecea pe sub copacii umbroşi, cu crengile răsfirate deasupra străzii, pe lîngă case ciudate, din lemn, cu acoperişurile ţuguiate, cu garduri din bare de fier, cu porţile sculptate şi cu ancadramente pictate la ferestre.

Lîngă dispensar, în fosta grădină moştenită de văduva negustorului Goregliadiv, se înălţa o căsuţă curioasă, scundă, clădită în stil medieval rusesc. Era placată cu cărămidă smălţuită, iar piramidele care înţesau zidurile o făceau să semene cu vechile conace boiereşti din Moscova.

De trei-patru ori pe decadă, Iuri Andreevici pleca de la dispensar în fosta casă a lui Ligetti de pe Staraia Miasskaia, unde participa la şedinţele Direcţiei sanitare regionale Iuriatin.

La capătul celălalt al oraşului se afla casa pe care tatăl lui Anfim, Efim Samdeviatov, o donase oraşului în memoria răposatei sale soţii, care murise dîndu-i naştere lui Anfim. În această clădire funcţionau Institutul de Ginecologie, pe care îl întemeiase Samdeviatov. Acum clădirea adăpostea cursurile rapide de medicină şi chirurgie „Rosa Luxemburg". În cadrul acestor cursuri, Iuri Andreevici preda patologia generală şi încă vreo cîteva discipline facultative.

De la aceste locuri de muncă se întorcea acasă seara tîrziu, istovit şi flămînd, şi o găsea pe Larisa Fiodorovna ocupată pînă peste cap cu treburile gospodăreşti, gătind şi spălînd rufe. Arătînd destul de prozaică şi domestică, cu mînecile suflecate şi poalele prinse-n brîu, ea aproape că-l speria cu forţa ei de atracţie maiestuoasă, impresionantă, mai mult chiar dacă ar fi găsit-o înainte de a pleca la un bal, mai înaltă, crescută parcă pe tocuri, cu o rochie albă, decoltată, cu trenă foşnitoare.

Lara gătea sau spăla şi apoi, cu apa cu săpun rămasă, se apuca să frece podelele. Sau, calmă şi mai puţin dezlănţuită, călca sau cîrpea rufele ei şi ale Katiei. Sau, după ce terminase cu gătitul, spălatul şi curăţenia, făcea lecţii cu Katia. Sau, înfundîndu-şi nasul în broşuri, se străduia să se reeduce politic înainte de a ajunge iarăşi profesoară la noua şcoală, reorganizată.

Cu cît o simţea mai apropiată pe această femeie şi pe fiica ei, cu atît mai puţin simţea curajul să le considere

ca fiind familia lui, cu atît mai severă era interdicţia impusă modului lui de gîndire de către sentimentul datoriei faţă de ai săi şi de durerea conştiinţei faptului că îi înşală. Această reţinere a lui nu avea nimic jignitor pentru Lara şi Katenka. Dimpotrivă, acest mod nefamilial de simţire conţinea un univers întreg de stimă, care elimina dezinvoltura şi vulgaritatea.

Însă această duplicitate îl chinuia şi îl rănea, iar Iuri Andreevici se obişnuise cu ea, aşa cum te poţi obişnui cu o rană nevindecată, care sîngerează mereu.

16

Aşa trecură două sau trei luni. O dată, în octombrie, Iuri Andreevici îi spuse Larisei Fiodorovna:

– Ştii, cred că va trebui să renunţ la serviciu. E aceeaşi istorie veche, care se repetă mereu. Totul începe cum nu se poate mai bine. „Sîntem bucuroşi cînd omul munceşte cinstit. La fel, salutăm şi ideile, mai ales pe cele noi. Cum să nu le salutăm? Bine aţi venit! Lucraţi, luptaţi, căutaţi!"

Apoi, în practică, pricep că prin idei nu se înţelege, de fapt, decît aparenţa lor, garnitura verbală menită a preamări revoluţia şi regimul. Mi-e lehamite şi silă. Nu mă pricep deloc la osanale.

Şi într-adevăr, ei au dreptate. Fireşte că nu sînt de partea lor. Dar mi-e greu să mă împac cu gîndul că ei sînt eroi, personalităţi strălucite, în timp ce eu nu-s decît un suflet meschin, partizan al obscurantismului şi înrobirii omului. Ai auzit vreodată de Nikolai Vedeniapin?

– Da, sigur. Înainte de a te cunoaşte pe tine am auzit de el, apoi am aflat mai multe din ceea ce mi-ai spus tu. Simocika Tunţeva îl pomeneşte adeseori. E discipola lui. Dar, spre ruşinea mea, nu i-am citit cărţile. Nu-mi plac scrierile dedicate în întregime filosofiei. După părerea mea, filosofia ar trebui să fie doar un condiment al artei şi vieţii. A nu face decît filosofie e la fel de ciudat ca şi cînd ai mînca numai hrean. Însă iartă-mă, prostiile astea ne îndepărtează de miezul discuţiei.

– Nu, dimpotrivă. Sînt de acord cu tine. E un mod de gîndire foarte asemănător cu al meu. Deci vorbeam

despre unchiul meu. Poate că într-adevăr influenţa lui m-a corupt. Însă ei înşişi strigă în gura mare: diagnostician genial, diagnostician genial. Şi, ce-i drept, greşesc foarte rar atunci cînd determin boala. Dar e vorba de aceeaşi intuiţie care le repugnă, cu care, cică, păcătuiesc în faţa lor, e vorba de cunoaşterea de ansamblu, care cuprinde dintr-o dată tot tabloul.

Mă preocupă problema mimetismului, adaptarea exterioară a organismelor la culoarea mediului. Aici, în această racordare, se ascunde trecerea uluitoare a interiorului în exterior.

Am îndrăznit să ating aceste chestiuni la cursuri. Şi-au început! „Idealism, misticism. Filosofie naturală goetheană, neoschellingism."

Trebuie să plec. De la Direcţia sanitară şi de la Institut îmi dau singur demisia, însă la spital voi încerca să rezist pînă cînd mă vor concedia ei. Nu vreau să te sperii, dar uneori am presimţirea că pot fi arestat din clipă în clipă.

– Doamne fereşte, Iurocika! Din fericire, încă nu s-a ajuns atît de departe. Dar ai dreptate. Nu strică să fim prevăzători. După cum am băgat de seamă, fiecare instaurare a acestei puteri noi trece prin cîteva etape. Mai întîi este triumful raţiunii, spiritul critic, lupta cu prejudecăţile.

Deocamdată, începe cea de-a doua perioadă. Încep să aibă cîştig de cauză forţele tenebroase ale celor „infiltraţi", ale falşilor acoliţi. Se înteţesc suspiciunea, turnătoriile, intrigile, ura. Şi ai dreptate, ne aflăm la începutul celei de-a doua faze.

Nu trebuie să caut prea departe ca să-ţi dau un exemplu. La noi, în colegiul tribunalului revoluţionar, au fost cooptaţi doi vechi deţinuţi politici din Hodatskoe, foşti muncitori, un oarecare Tiverzin şi încă unul, Antipov.

Amîndoi mă cunosc foarte bine, unul dintre ei e chiar tatăl soţului meu. În realitate însă, abia de cînd au fost ei transferaţi aici, am început să tremur pentru viaţa mea şi a Katiei. De la amîndoi mă pot aştepta la orice. Antipov nu mă poate suferi. Mă pot aştepta ca, într-o bună zi, ăştia doi să mă distrugă, să-l ucidă chiar şi pe Paşa, în numele unei justiţii revoluţionare superioare.

Foarte curînd au avut prilejul să continue această discuţie. Între timp, într-o noapte, fusese făcută o percheziţie la numărul 48 de pe strada Malaia Buianovka, în casa văduvei Goregliadova, cea de lîngă dispensar. În clădire s-a găsit un depozit de arme şi a fost descoperită o organizaţie contrarevoluţionară. Au fost arestaţi mulţi oameni din oraş, apoi valurile de percheziţii şi arestări au continuat. Cu privire la aceasta, lumea vorbea în şoaptă că o parte din cei suspecţi au trecut pe malul celălalt al fluviului. Se enunţau asemenea păreri: „Ce folos vor avea din asta? Sînt fluvii şi fluvii. Unele, într-adevăr, sînt salvatoare. În Blagoveşcensk, de exemplu, care-i pe malul Amurului, de partea cealaltă e China. Ai sărit în apă, ai trecut Amurul înot şi adio! – puneţi-mi sare pe coadă! Ăsta da, fluviu! E cu totul altceva".

– Atmosfera devine din ce în ce mai încărcată, spuse Lara. S-au dus vremurile cînd eram în siguranţă. Fără doar şi poate, vom fi arestaţi. Şi atunci ce se va întîmpla cu Katenka? Sînt mamă. Trebuie să evit nenorocirea asta şi să inventez ceva. Trebuie să am o soluţie pregătită din timp pentru o asemenea alternativă. Înnebunesc numai cînd mă gîndesc la asta.

– Hai să medităm împreună. Ce ne-ar rămîne de făcut în situaţia asta? Sîntem în stare să evităm această lovitură? Doar e un lucru care ţine de destin.

– Nu putem fugi şi nici nu avem unde. Însă trebuie să ne tragem în umbră, în planul al doilea. De pildă, am putea pleca la Varîkino. O să mă mai gîndesc la casa din Varîkino. E destul de departe şi locul e părăginit. Însă acolo nu le-am mai sta în ochi, ca aici. Vine iarna. Nu m-ar înspăimînta să locuiesc acolo toată iarna. Înainte de a ne găsi, am smulge un an de viaţă, care-ar fi oricum un cîştig. Legătura cu oraşul ne-ar putea ajuta Samdeviatov s-o obţinem. Cred că ar accepta să ne ascundă. Dar tu ce zici? Ce-i drept, acum acolo nu mai locuieşte nici un suflet de om, e un pustiu deprimant. Cel puţin aşa era în martie, cînd m-am dus acolo. Şi se zice că sînt şi lupi. Dar oamenii, mai ales cei de teapa lui Antipov sau Tiverzin, sînt acum mai înspăimîntători decît lupii.

– Nu ştiu ce să zic. Tot timpul mă îndemni să plec la Moscova, mereu mă sfătuieşti să nu-mi mai amîn plecarea. Acum e mai simplu. M-am interesat la gară. După

cît se pare, s-au lăsat păgubaşi să-i mai vîneze pe desăgari. Cred că nu pe toţi călătorii care nu au hîrtii în regulă îi dau jos din tren. Au obosit să tot împuşte, acum împuşcă mai rar.

Mă neliniştește că toate scrisorile pe care le trimit la Moscova rămîn fără răspuns. Trebuie să ajung acolo şi să văd ce se întîmplă cu ai mei. Asta mi-o spui şi tu mereu. Atunci cum să înţeleg vorbele tale despre Varîkino? Ai să stai singură, fără mine, în locul acela uitat de lume, atît de îngrozitor?

– Nu, firește că, fără tine, aşa ceva e de neconceput.

– Atunci tot mai eşti de părere că trebuie să plec la Moscova?

– Da, e absolut necesar.

– Ascultă. Ştii ce? Am un plan excelent. Hai şi tu la Moscova. O luăm şi pe Katenka cu noi.

– La Moscova? Ai înnebunit! Ce să fac eu acolo? Nu, trebuie să rămîn aici. Trebuie să fiu aici, aproape. Aici se hotărăşte soarta lui Paşenka. Trebuie să aştept pînă la capăt ca, în caz de nevoie, să-l pot ajuta.

– Atunci să ne gîndim la Katenka.

– Din cînd în cînd mă vizitează Simuşka, Sima Tunţeva. Am vorbit zilele astea despre ea.

– Sigur că da. O văd deseori la tine.

– Mă mir de tine. Oare bărbatul chiar nu are ochi? În locul tău m-aş fi îndrăgostit de ea. Ce drăguţă e! Ce bine arată! Talia. Zvelteţea. Inteligenţa. Cultura. Bunătatea. Claritatea opiniilor.

– În ziua cînd am ajuns în oraş, după ce am fugit de la partizani, m-a bărbierit sora ei, Glafira, croitoreasa.

– Ştiu. Amîndouă surorile locuiesc cu cea mai mare, Avdotia, bibliotecara. Sînt o familie muncitoare şi cinstită. Vreau să le rog s-o ia în grija lor pe Katenka, în cazul că eu şi cu tine vom fi arestaţi. Încă nu m-am decis.

– Asta chiar că numai în cazul cînd nu vom mai avea altă ieşire. Însă să sperăm că Dumnezeu o să ne ajute să nu ajungem pînă acolo.

– Se zice că Sima-i cu minţile cam duse de-acasă. Într-adevăr, nu se poate zice că ar fi o femeie întru totul normală. Dar asta numai ca urmare a profunzimii şi originalităţii ei. E fenomenal de cultivată, dar nu la modul intelectual, ci altfel, ca un om din popor. Părerile

ei se aseamănă foarte bine cu ale tale. I-aş lăsa-o pe Katia cu inima uşoară ca s-o crească.

17

Iarăşi se dusese la gară şi se întorsese cu buzele umflate. Nu era nimic sigur. Şi el, şi Lara se confruntau cu necunoscutul. Ziua era rece şi întunecată, ca înainte de prima ninsoare. La răspîntii, unde se aşternea mai larg decît deasupra străzilor înguste, cerul avea culoarea iernii.

Cînd Iuri Andreevici ajunse acasă, Lara avea o musafiră, pe Sima. Amîndouă purtau o discuţie care semăna mai curînd cu o conferinţă ţinută de Sima în faţa gazdei sale. Iuri Andreevici nu vru să le deranjeze. În plus, voia să fie singur cîtva timp. Femeile discutau în camera alăturată, cu uşa întredeschisă. Prin perdeaua lungă, care atîrna pînă-n podele, cuvintele lor răzbăteau pînă la el fără nici o piedică.

– Am ceva de cusut, dar dumneata, dragă Sima, nu lua în seamă, sînt numai urechi. La vremea mea, în facultate, am urmat istoria şi filosofia. Construcţia ideilor dumitale îmi place foarte mult. În plus, pentru mine e o uşurare să te ascult. În ultimul timp n-am prea dormit din pricina grijilor. E de datoria mea s-o pun pe Katia în siguranţă, în cazul cînd ni se va întîmpla vreo nenorocire. Trebuie să mă gîndesc la asta cu sînge rece. Dar planurile la rece nu-s pe potriva puterilor mele. Sînt mîhnită că trebuie să constat lucrul acesta. Sînt mîhnită din pricina oboselii şi a somnului insuficient. Şi apoi, din clipă în clipă trebuie să ningă. Cînd ninge, e o plăcere să asculţi o expunere lungă şi inteligentă. Ai observat că, dacă te uiţi pe fereastră cînd ninge, ţi se pare că cineva vine prin curte spre casă? Începe, Simuşka. Te ascult.

– Unde rămăsesem data trecută?

Iuri Andreevici nu auzi răspunsul Larei. Începu să urmărească ce spunea Sima.

– Putem să ne folosim de cuvintele: cultură, epoci. Dar ele sînt înţelese în mod diferit. Deci, datorită sensului lor confuz, nu vom apela la ele. Le vom înlocui cu alte expresii.

Aş zice că omul este compus din două părţi. Din Dumnezeu şi din operă. Evoluţia spiritului uman se divide în opere de o durată imensă. Ele au fost efectuate de generaţii şi au urmat una alteia. O astfel de operă a fost Egiptul, o astfel de operă a fost Grecia, o astfel de operă a fost cunoaşterea biblică a lui Dumnezeu de către proroci. Dintre acestea, ultima în sens temporal, căreia încă nu i-a succedat o alta, este creştinismul, operă săvîrşită de inspiraţia contemporană.

Pentru a-ţi prezenta în toată frumuseţea ei, într-un mod neaşteptat, altfel decît ştii şi te-ai obişnuit, mai simplu, deci pentru a-ţi explica acel ceva nou, nemaipomenit adus de creştinism, am să analizez împreună cu dumneata cîteva fragmente din textele liturgice, numai cîteva şi acelea prescurtate.

Majoritatea stiharelor sînt alcătuite din fragmente alăturate, provenite din Noul şi Vechiul Testament. Cu conceptele lumii vechi, cu tufişul arzător, cu exodul lui Israel din Egipt, cu pruncii în cuptorul aprins, cu Iona în pîntecele balenei şi aşa mai departe, sînt confruntate preceptele lumii noi, adică opiniile despre cum a rămas grea Fecioara Maria şi despre învierea lui Hristos.

În această împreunare frecventă, aproape permanentă, vechimea vechiului, noutatea noului şi diferenţa dintre ele apar deosebit de clar.

Într-o mulţime de versete, maternitatea Mariei este comparată cu trecerea Mării Roşii de către evrei. De exemplu, în versetul „În Marea Roşie cîteodată se zugrăvea icoana unei mirese fecioare“[1], se spune „După trecerea lui Israel marea s-a făcut de netrecut, preacurata după naşterea lui Emanuel s-a făcut fecioară“[2]. Adică, după ce a trecut poporul lui Israel, apele mării au acoperit drumul lor, iar Fecioara, după ce l-a născut pe Dumnezeu, a rămas neprihănită. Ce fel de întîmplări sînt puse aici în paralel? Ambele evenimente sînt supranaturale, amîndouă sînt recunoscute drept minuni. Dar în ce vedeau minunea aceste timpuri diferite, vechiul timp primitiv şi noul timp, de după Roma, după atîta evoluţie?

1. În original, în slavona bisericească (n.t.).
2. *Idem.*

Într-unul din cazuri, din porunca patriarhului Moise, căpetenia poporului său, la o fluturare a toiagului său fermecat, marea s-a despicat în două, lăsînd să treacă o seminţie întreagă, cîtă frunză şi iarbă, lasă deci să treacă prin sine o mulţime de sute de mii de oameni şi, după ce trece ultimul dintre ei, se închide iarăşi la loc, acoperindu-i şi înecîndu-i pe egiptenii care îi urmăreau. Spectacolul era pe gustul celor vechi, stihia ascultă de vocea vrăjitorului, mulţimea se înghesuie precum oştile romane în decursul campaniilor, avem poporul şi conducătorul, adică nişte lucruri care pot fi văzute şi auzite şi care te buimăcesc.

În celălalt caz, o fecioară, adică o fiinţă obişnuită, pe care lumea veche nici n-ar fi băgat-o în seamă, dă naştere, în taină şi linişte, unui prunc, aduce pe lume o viaţă, minunea vieţii, viaţa tuturor, „Viaţa tuturor"[1], cum va fi numit mai pe urmă. Naşterea ei este nelegiuită nu doar din punctul de vedere al cărturarilor, ca fiind în afara căsătoriei, ci contrazice chiar legile naturii. Fecioara nu naşte din necesitate, ci printr-o minune, printr-o inspiraţie. Este acea inspiraţie pe baza căreia *Evanghelia*, care de regulă opune excepţionalul banalităţilor şi sărbătoarea zilelor de lucru, vrea să clădească viaţa în pofida oricăror constrîngeri.

Ce schimbare uriaşă! În ce fel pentru cer (pentru că toate acestea trebuie apreciate cu ochiul cerului, pentru că în faţa cerului, în rama sfîntă a unicităţii, se săvîrşesc toate acestea), deci în ce fel, pentru ce această împrejurare pur omenească, insignifiantă din punctul de vedere al celor din vechime, a devenit la fel de importantă ca o strămutare de populaţie?

S-a mişcat ceva în lume. S-a sfîrşit Roma, domnia cantităţii, constrîngerea, impusă cu armele, de a trăi în turmă, cu toţii la un loc. Conducătorii şi popoarele au rămas în domeniul trecutului.

În locul lor a venit personalitatea, propovăduirea libertăţii. Istoria unei vieţi omeneşti a devenit povestirea Dumnezeiască, a umplut cu conţinutul său spaţiul universal. Cum se spune într-o cîntare de Buna Vestire,

1. *Idem.*

Adam a vrut să devină om şi a greşit, nu a devenit, iar acum Dumnezeu devine om, ca să-l transforme pe Adam în Dumnezeu („Dumnezeu e om, pînă la Dumnezeu pe Adam o să-l înalţe"[1]). Sima continuă:

– Imediat o să-ţi mai spun ceva pe tema asta. Însă acum fac o mică digresiune. În ceea ce priveşte grija faţă de oamenii muncii, ocrotirea mamei, lupta împotriva puterii banului, timpul nostru revoluţionar e un timp unic, de neuitat, cu realizări de lungă durată, care vor dăinui întotdeauna. Însă înţelegerea vieţii, filosofia fericirii care ni se impun acum, ei bine, nici nu-mi vine să cred că despre aşa ceva se vorbeşte serios, într-atît de caraghioasă este această rămăşiţă a trecutului. Aceste declamaţii despre conducători şi popoare ne-ar putea întoarce la timpurile Vechiului Testament, ale seminţiilor de păstori şi ale patriarhilor, dacă ar avea forţa necesară pentru a putea să întoarcă viaţa şi să arunce istoria înapoi prin milenii. Din fericire, aşa ceva este imposibil.

Cîteva cuvinte despre Hristos şi Magdalena. Nu din povestirea evanghelică despre ea, ci dintr-o rugăciune din Săptămîna Patimilor, mi se pare din Marţea sau Miercurea Mare. Însă toate acestea le ştii foarte bine şi dumneata, Larisa Fiodorovna. Nu vreau decît să-ţi amintesc cîte ceva, în nici un caz nu doresc să-mi dau aere de superioritate.

Patimă în slavoneşte, după cum bine ştii, înseamnă în primul rînd pătimire, patimile Domnului, „ale Domnului ce se duce de bunăvoie la chinuri"[2]. În plus, acest cuvînt mai este utilizat şi cu semnificaţia rusească de mai tîrziu, cea de desfrîuri sau pofte. „Cu patima înrobindu-mi demnitatea sufletului, vită am fost", „Alungaţi din rai, prin înfrînarea patimilor să încercăm a ne întoarce"[3] şi aşa mai departe. Probabil că sînt foarte stricată, dar nu-mi plac citaniile de acest fel dinaintea Paştelui, care sînt menite să înfrîneze simţurile şi să ucidă carnea. Întotdeauna mi se pare că aceste rugăciuni grosolane,

1. *Idem.*
2. *Idem.* În original, traducerea în limba rusă a citatului apare între paranteze (n.t.).
3. *Idem.*

plate, fără poezia altor texte bisericești, au fost compuse de niște călugări grași, plesnind de sănătate. Și problema nu e că acești călugări n-au trăit după pravile și i-au înșelat pe ceilalți. N-aveau decît să trăiască și cît se poate de cinstit. Nu de ei era vorba, ci de conținutul acestor fragmente. Aceste întristări conferă o importanță prea mare anumitor slăbiciuni ale trupului și faptului dacă trupul este bine hrănit sau sleit de puteri. E dezgustător. O chestiune murdară, inexistentă, secundară este înălțată pe o culme nemeritată, incompatibilă cu ea. Scuză-mă că amîn ceea ce e mai important. Acum o să te răsplătesc pentru că ai avut răbdare să-mi asculți digresiunile.

Întotdeauna m-am întrebat de ce Magdalena este pomenită chiar în ajunul Paștelui, în pragul sărbătorii morții și învierii lui Hristos. Nu cunosc cauza, dar amintirea a ceea ce este viața mi se pare foarte oportună chiar în clipa despărțirii de ea și în pragul învierii din morți. Acum ascultă cu ce patimă reală, cu ce sinceritate nemiloasă se face această pomenire.

Există îndoieli dacă este Magdalena, Maria Egipteanca sau altă Marie. Însă, oricine ar fi, ea îl roagă pe Dumnezeu: „Dezleagă-mă de păcat, așa cum eu îmi despletesc părul"[1].

Cît de concret este exprimată setea de mîntuire, de căire! Atît de concret, încît pare un lucru pe care îl poți atinge cu mîinile.

Mai există o exclamație asemănătoare în alt tropar pentru aceeași zi, mai amănunțit, în care aproape cu siguranță este vorba despre Maria Magdalena.

Aici, cu o concretețe teribilă, palpabilă, ea își cainã trecutul, se plînge că fiecare noapte îi aprinde apucăturile incorigibile. „Precum noaptea e pentru mine aţîţarea desfrîului nepotolit și tot întunecată și fără lună mi-i grija păcatului"[2]. Îl roagă pe Hristos să-i primească lacrimile de căință și să-și plece urechea la jeluirile inimii ei, ca să-i poată șterge picioarele preacurate cu pletele ei, în vuietul cărora s-a ascuns Eva, uluită și rușinată. „Lasă-mă să-ți sărut picioarele preacurate și să ți le șterg

1. *Idem*. În original apare traducerea imediată a frazei în limba rusă (n.t.).
2. *Idem*.

cu părul din cap, căci şi Eva, în rai, auzind cu urechile ei o chemare, s-a ascuns în pletele ei de frică"[1]. Şi deodată, după ce pomeneşte de plete, i se smulge o exclamaţie: „Păcatele mi-s nenumărate şi cine-o să cerceteze bezna sorţilor tale?"[2]. Ce sfială, ce egalitate a lui Dumnezeu şi a vieţii, a lui Dumnezeu şi a personalităţii, a lui Dumnezeu şi a femeii!

18

Iuri Andreevici se întorsese obosit de la gară. Era ziua de odihnă de la sfîrşitul fiecărei decade. De regulă, în aceste zile libere recupera din orele de somn nedormite în timpul săptămînii. Sprijinit de spătarul canapelei, stătea pe marginea acesteia, luînd din cînd în cînd o poziţie semiculcată sau întinzîndu-se de tot pe canapea. Deşi o asculta pe Simuşka prin valurile de somnolenţă care îl cuprindeau, părerile ei îl încîntau. „Firește, toate acestea provin de la unchiul Kolia, se gîndi el. Dar ce femeie talentată şi deşteaptă este!"

Sări de pe canapea şi se duse la fereastră. Aceasta dădea spre grădină, ca şi fereastra camerei din care acum şoaptele Larei şi Simei nu mai puteau fi înţelese.

Vremea se înrăutăţea. Afară se făcea întuneric. În curte intrară în zbor două coţofene, căutîndu-şi un loc de odihnă. Vîntul le zburlea uşor penele. În cele din urmă, se lăsară pe capacul lăzii de gunoi, apoi zburară peste gard, coborîră pe pămînt şi începură să umble prin curte.

„Coţofenele fac a ninsoare", se gîndi doctorul. În aceeaşi clipă, de după perdea, o auzi pe Sima spunînd:

– Coţofenele înseamnă veste. Se pregăteşte cineva să te viziteze sau o să primeşti o scrisoare.

Ceva mai tîrziu, cineva trase de cordonul clopoţelului de la intrare, pe care Iuri Andreevici îl reparase de curînd. De după perdea ieşi Larisa Fiodorovna şi, cu paşi repezi, se duse să deschidă. Din discuţia ei din faţa uşii de la intrare, Iuri Andreevici înţelese că venise sora Simei, Glafira Severinovna.

---

1. *Idem.*
2. *Idem.*

– Ai venit după sora dumitale? o întrebă Larisa Fiodorovna. Simuşka e la noi.

– Nu, n-am venit după ea. Dar oricum e bine. Mergem împreună, dacă nu vrea să mai stea. Dar nu după ea am venit. I-am adus o scrisoare prietenului dumitale. Să zică mulţumesc că am lucrat cîndva la poştă. A trecut printr-o mulţime de mîini şi mi-a dat-o mie o cunoştinţă. E de la Moscova. A făcut cinci luni pe drum. Nu l-au putut găsi pe destinatar. Dar eu ştiu cine-i. S-a bărbierit o dată la mine.

Scrisoarea lungă, scrisă pe multe coli de hîrtie, boţită, pătată de grăsime, băgată într-un plic ponosit şi aproape putred, era de la Tonia. Ca din transă, doctorul se pomeni cu scrisoarea în mînă, nebăgînd de seamă cînd Lara îi întinsese plicul. Cînd doctorul începu să citească scrisoarea, încă mai ştia în ce oraş şi în casa cui se află, dar pe măsură ce parcurgea rîndurile Toniei, pierdea treptat legătura cu tot ce era împrejurul lui. Ieşi Sima şi îşi luă rămas-bun. Doctorul îi răspunse maşinal, cuviincios, dar fără să-i acorde nici o atenţie. Memoria lui nu înregistră în nici un fel plecarea femeii. Încetul cu încetul, uita unde se află şi ce îl înconjoară.

„Iura, îi scria Antonina Aleksandrovna, ştii că avem o fiică? Am botezat-o Maşa, în memoria mamei tale, răposata Maria Nikolaevna.

Acum altceva. Cîţiva oameni de vază, profesori din partidul cadeţilor şi socialişti de dreapta, Melgunov, Kiselvetter, Koskov şi alţii, printre care unchiul meu, Nikolai Aleksandrovici Gromeko, şi tata, sînt exilaţi din Rusia în străinătate. Aceeaşi soartă o avem şi noi, eu şi copiii, ca membri ai familiei tatei.

E o nenorocire, mai ales în absenţa ta, dar trebuie să ne supunem şi să-i mulţumim lui Dumnezeu pentru această formă blîndă de expulzare, căci, în timpurile astea teribile, ar fi putut fi mult mai rău. Dacă ţi-ai fi făcut apariţia şi ai fi fost aici, ai fi plecat împreună cu noi. Dar unde eşti acum? Expediez scrisoarea pe adresa Antipovei, ştiind că ţi-o va transmite, dacă va da de tine. Mă chinuie ideea că nu ştiu dacă ulterior ţi se va acorda şi ţie, cînd va da Domnul să apari, permisiunea de plecare din ţară, ca fiind membru al familiei noastre, permisiunea care nouă ni s-a acordat la toţi. Cred că eşti în

viaţă şi vei apărea în cele din urmă. Asta mi-o spune inima mea iubitoare şi eu mă încred în şoaptele ei. Este posibil ca atunci cînd tu vei reapărea, condiţiile de viaţă din Rusia să fie mai blînde. Poate că vei izbuti să obţii o viză personală pentru a călători în străinătate şi atunci vom putea fi iarăşi cu toţii la un loc. Însă, scriind aceste lucruri, nu-mi vine nici mie a crede în împlinirea unei asemenea fericiri.

Tot necazul e că te iubesc, iar tu nu mă iubeşti. Încerc să descopăr sensul acestei condamnări, s-o interpretez, s-o justific, privesc, mă adîncesc în mine însămi, îmi derulez în minte viaţa petrecută cu tine şi tot ceea ce ştiu despre mine însămi, însă nu văd motivul şi nu-mi pot aminti ce-am făcut de-am abătut asupra mea o asemenea nenorocire. Mă priveşti cumva greşit, pieziş, mă vezi deformată, ca într-o oglindă strîmbă.

Dar eu te iubesc. Ah, dacă ţi-ai putea imagina ce mult te iubesc. Iubesc tot ce e deosebit în tine, tot ce e în favoarea şi în defavoarea ta, toate laturile tale obişnuite, care mi-s dragi în neobişnuita lor împreunare, înnobilată de conţinutul interior al feţei tale, care, poate, fără ele, ar părea urîtă, îţi iubesc talentul şi inteligenţa care par a-ţi înlocui voinţa ce-ţi lipseşte cu desăvîrşire. Toate acestea mi-s dragi şi nu ştiu să existe pe lumea asta un om mai bun decît tine.

Dar ştii ce vreau să-ţi spun? Chiar dacă nu mi-ai fi fost drag, chiar dacă nu mi-ai fi plăcut într-o asemenea măsură, oricum regretabilul adevăr al răcelii mele faţă de tine nu mi s-ar fi dezvăluit, oricum mi-aş fi închipuit că te iubesc. Numai din teamă faţă de pedeapsa înjositoare, distrugătoare a neiubirii, m-aş fi ferit în mod inconştient să înţeleg că nu te iubesc. Nici eu, nici tu nu am fi aflat acest lucru niciodată. Propria mea inimă ar fi ascuns-o faţă de mine, pentru că neiubirea este aproape ca o omucidere şi n-aş fi avut puterea să dau o asemenea lovitură cuiva.

Deşi încă nu există o hotărîre definitivă, probabil că vom merge la Paris. Am să ajung în nişte ţinuturi îndepărtate, unde ai fost tu cînd erai copil şi unde au învăţat tata şi unchiul meu. Tata îţi trimite salutări. Şura a crescut, n-aş zice că-i cine ştie ce chipeş, dar s-a făcut băiat mare şi zdravăn care, ori de cîte ori îţi pomeneşte

cineva numele, plînge amarnic şi nu mai poate fi împăcat cu nimic. Nu mai pot. Mi se sfîşie inima din pricina lacrimilor. Rămîi cu bine, lasă-mă să fac semnul crucii pentru tine şi să te binecuvîntez pentru toată această despărţire interminabilă, pentru greutăţi şi incertitudine, pentru tot drumul tău lung-prelung şi întunecos. Nu te învinuiesc de nimic, nu-ţi fac nici un reproş, clădeşte-ţi viaţa cum vrei, numai să-ţi fie bine.

Înainte de a pleca din Uralii aceia atît de teribili şi fatali pentru noi, am cunoscut-o destul de bine pe Larisa Fiodorovna. Îi sînt recunoscătoare pentru că a stat lîngă mine cînd îmi era greu şi m-a ajutat la naştere. Trebuie să fiu sinceră şi să recunosc că e un om bun, dar nici nu vreau să fiu ipocrită: este exact contrariul meu. M-am născut pe lume ca să simplific viaţa şi să caut ieşirea cea bună. Ea, dimpotrivă, e făcută ca să complice viaţa şi să abată din drum.

Rămîi cu bine, trebuie să închei. A venit cineva după scrisoare şi trebuie să împachetez. Ah, Iura, Iura, iubitule, dragul meu, soţul meu, tatăl copiilor mei, ce înseamnă asta? Ştiu doar că n-o să ne mai vedem niciodată, niciodată. Iată că am scris şi aceste cuvinte, îţi dai seama ce înseamnă ele? Pricepi, înţelegi? Mi se face semn să mă grăbesc şi asta parcă ar însemna că au venit după mine ca să mă ducă la execuţie. Iura! Iura!"

Iuri Andreevici îşi ridică de pe o scrisoare ochii absenţi, fără lacrimi, îndreptaţi în gol, uscaţi de suferinţă, pustiiţi de durere. Nu vedea nimic împrejur, nu era conştient de nimic.

Dincolo de fereastră începuse să ningă. Vîntul purta fulgii pieziş, ninsoarea se înteţea, ca şi cum ar fi vrut să recupereze cine ştie ce întîrziere, şi Iuri Andreevici privea pe fereastră de parcă afară n-ar fi nins, ci ar fi văzut în continuare în faţa ochilor scrisoarea Toniei, şi nu steluţele albe şi reci ale fulgilor i-ar fi licărit dinainte, ci micile spaţii ale hîrtiei albe dintre literele mici şi negre, spaţiile albe, albe, fără sfîrşit, fără sfîrşit.

Fără să vrea, Iuri Andreevici gemu şi se încleştă cu mîna de piept. Simţi că leşină, se împletici pînă la canapea şi se prăbuşi pe ea fără cunoştinţă.

Partea a XIV-a

IARĂȘI LA VARÎKINO

1

Iarna se instalase de-a binelea. Ningea cu niște fulgi mari și pufoși. Iuri Andreevici se întoarse acasă de la spital.

– A venit Komarovski! îi spuse Lara cu vocea răgușită. Îl luase chiar de la ușă, din camera din față. Arăta dezorientată, de parcă ar fi bătut-o cineva.

– Unde? La cine? E la noi?

– Nu, firește că nu. A trecut azi-dimineață și a spus că revine spre seară. Trebuie să pice din clipă în clipă. Vrea să discute cu tine.

– De ce a venit?

– N-am înțeles prea bine ce-a vrut să-mi spună. Zice că e în drum spre Extremul Orient și că în mod intenționat a făcut un ocol spre Iuriatin, ca să se întîlnească cu noi. În special ca să vă vadă pe tine și pe Pașa. A vorbit mult despre amîndoi. Susține că toți trei, adică eu, tu și Patulia, sîntem într-o primejdie de moarte și că numai el ne poate salva, dacă îi ascultăm sfaturile.

– Plec. N-am chef să-l văd.

Lara izbucni în lacrimi, încercă să îngenuncheze în fața doctorului și, îmbrățișîndu-i picioarele, să-și înfunde capul în ele. Însă el îi curmă intenția, ținînd-o cu forța în picioare.

– Rămîi de dragul meu, te implor. Să nu crezi că mi-e frică să stau de vorbă cu el între patru ochi. Dar mi-e greu. Cruță-mă de neplăcerea unei întîlniri în doi. În plus, e un om practic, trecut prin multe. Poate că într-adevăr ne va sfătui ceva. Dezgustul tău față de el e firesc. Dar te rog, calcă-ți pe inimă. Rămîi.

– Ce-i cu tine, îngerul meu? Calmează-te. Ce faci? Nu îngenunchea. Ridică-te! Fii veselă! Alungă obsesia asta. Te-a speriat pentru toată viața. Sînt cu tine. Dacă trebuie, dacă îmi poruncești, îl omor.

Peste o jumătate de ceas se făcu seară. De-acum era întuneric. De vreo jumătate de an astupaseră găurile de şobolani din duşumea. Iuri Andreevici urmărea apariţia noilor găuri şi avea grijă să le astupe. Aduseseră în apartament un motan mare, pufos, care îşi petrecea timpul într-o misterioasă şi imobilă contemplaţie. Şobolanii nu plecaseră din casă, dar deveniseră mai precauţi.

În aşteptarea lui Komarovski, Larisa Fiodorovna tăie cîteva felii de pîine neagră, primită la raţie, şi puse pe masă o farfurie cu cîţiva cartofi fierţi. Aveau de gînd să-şi primească musafirul în fosta sufragerie a proprietarilor, care-şi păstrase destinaţia. Acolo era o masă de mari dimensiuni, din lemn de stejar, şi un dulap mare şi greu din aceeaşi esenţă. Pe masă ardea opaiţul mobil al doctorului, adică un flacon cu fitil, plin cu ulei de ricin.

Komarovski îşi făcu apariţia din întunericul lui decembrie, plin de zăpada care se dezlipea de pe cojocul, căciula şi galoşii lui, topindu-se pe duşumea şi formînd băltoace. Din pricina zăpezii care-i intrase în mustăţile şi barba pe care altădată şi le rădea, Komarovski avea ceva de clovn, de măscărici. Era îmbrăcat cu un costum destul de bine păstrat, cu pantalonii în dungi şi bine călcaţi. Înainte de a-şi saluta amfitrionii şi de a le spune ceva, îşi pieptănă mult timp părul ud şi zburlit şi-şi şterse cu o batistă bine călcată mustăţile ude şi sprîncenele. Apoi, cu o expresie de tăcută teatralitate, semnificativă, le întinse simultan amîndouă mîinile, stînga Larisei Fiodorovna şi dreapta lui Iuri Andreevici.

– Să considerăm că ne cunoaştem, îi spuse el lui Iuri Andreevici. Am fost foarte bun prieten cu tatăl dumneavoastră, probabil că ştiţi. A murit în braţele mele. Mă tot uit la dumneavoastră ca să găsesc o asemănare cu el. Dar degeaba, nu v-aţi aruncat în partea lui. A fost un om cu suflet larg. Spontan, expansiv. Judecînd după înfăţişarea dumneavoastră, cred că semănaţi mai degrabă cu mama. A fost o femeie delicată. O visătoare.

– Larisa Fiodorovna m-a rugat să vă ascult. Din cuvintele ei reiese că aveţi o anumită treabă cu mine. Am cedat rugăminţilor ei. Discuţia dintre noi este deci din constrîngere. N-aş fi încercat să vă cunosc din proprie iniţiativă şi nu consider că am făcut cunoştinţă. De aceea v-aş ruga să fiţi concret. Ce doriţi?

– Bine v-am găsit, dragii mei! Simt totul, simt absolut totul şi înţeleg totul cît se poate de bine. Iertaţi-mi îndrăzneala, dar aş zice că semănaţi extraordinar unul cu altul. Sînteţi o pereche armonizată la superlativ.

– Sînt nevoit să vă întrerup. Vă rog să nu vă amestecaţi în lucruri care nu vă privesc. Nimeni nu vă cere părerea. Săriţi peste cal.

– Iar dumneavoastră, tinere, nu vă aprindeţi aşa, deodată. Nu, cred totuşi că semănaţi mai mult cu tatăl dumneavoastră. Şi el exploda iute. Da, cu permisiunea dumneavoastră, vă felicit, copiii mei. Regret că, aşa cum am mai spus, sînteţi într-adevăr nişte copii, care nu ştiu nimic şi care nu se gîndesc la nimic. Sînt aici numai de două zile şi am aflat mai multe despre dumneavoastră decît v-aţi putea închipui. Dacă nu preîntîmpinăm cumva primejdia, zilele libertăţii dumneavoastră, poate şi ale vieţii, sînt numărate.

Există un oarecare stil comunist. Nu sînt prea mulţi oameni cărora li se potriveşte. Dar nimeni nu încalcă atît de făţiş această manieră de viaţă şi gîndire ca dumneavoastră, Iuri Andreevici. Nu pricep de ce vă jucaţi cu focul. Sînteţi o batjocură la adresa acestei lumi, sînteţi jignirea ei. Bine-ar fi dacă acesta ar fi secretul dumneavoastră. Dar aici există oameni influenţi, de la Moscova. Ei ştiu exact ce vă poate pielea. Amîndoi le sînteţi teribil de nesuferiţi sacerdoţilor locali ai Femidei. Tovarăşii Antipov şi Tiverzin îşi ascut ghearele pentru Larisa Fiodorovna şi pentru dumneavoastră.

Sînteţi bărbat, sînteţi cazac slobod sau cum s-o mai fi zicînd. Aveţi dreptul sfînt de a vă face de cap, de a vă juca cu propria dumneavoastră viaţă. Dar Larisa Fiodorovna nu e un om liber. Dumneaei e mamă. Are în mîinile ei viaţa unui copil, soarta lui. Nu are dreptul să fantazeze, să umble cu capul în nori.

Toată dimineaţa mi-am pierdut-o încercînd s-o conving să ia în serios situaţia de aici. Dar nu doreşte să mă asculte. Uzaţi de autoritatea dumneavoastră, influenţaţi-o pe Larisa Fiodorovna. Nu are dreptul să se joace cu siguranţa Katiei, nu trebuie să-mi ignore argumentele.

– Niciodată în viaţă nu am încercat să conving pe cineva sau să-i impun cuiva voinţa mea. Mai ales celor dragi. Larisa Fiodorovna e liberă să vă asculte sau nu. E

treaba ei. În plus, nici nu știu prea bine despre ce-i vorba. Nu cunosc ceea ce dumneavoastră numiți argumente.

– Nu, din ce în ce mai mult îmi amintiți de tatăl dumneavoastră. Și cu dumneavoastră mi-i tot atît de greu să mă înțeleg. Deci să trecem la lucrurile cele mai importante. Însă, deoarece este un subiect destul de complicat, vă rog să aveți răbdare. Vă rog să mă ascultați și să nu mă întrerupeți.

Sus se pun la cale mari schimbări. Nu, nu, o știu din sursele cele mai demne de încredere, puteți să nu vă îndoiți de asta. Se are în vedere trecerea la un curs mai democratic, concesii făcute legalității, și asta în viitorul cel mai apropiat.

Dar chiar din cauza aceasta, instituțiile represive, care urmează a fi desființate, acum, la sfîrșit, vor face ravagii, încheindu-și în grabă socotelile locale. A venit rîndul distrugerii dumneavoastră, Iuri Andreevici. Numele dumneavoastră e pe listă. Nu glumesc spunîndu-vă acest lucru, am văzut cu ochii mei, puteți să mă credeți. Cît nu-i prea tîrziu, gîndiți-vă la salvarea dumneavoastră.

Dar toate acestea n-au fost decît un preambul. Trec la fondul problemei.

În zona mării, lîngă Oceanul Pacific, are loc regruparea forțelor politice rămase fidele Guvernului Provizoriu și Adunării Constituante care a fost dizolvată. Se adună membri ai Dumei, activiști politici, cei mai importanți dintre oamenii fostei Zemstve, afaceriști, industriași. Generalii își concentrează aici rămășițele armatelor lor de voluntari.

Puterea sovietică se face că nu vede apariția Republicii Extremului Orient. Existența unei asemenea formațiuni statale îi este utilă drept tampon între Siberia roșie și lumea exterioară. Guvernul republicii va fi compozit. Moscova a obținut mai mult de jumătate din locuri pentru comuniști, pentru ca, cu ajutorul acestora, cînd le va conveni, să facă o lovitură de stat și să pună stăpînire pe republică. Planul e destul de transparent, însă problema este să putem profita de timpul rămas.

Înainte de revoluție, m-am ocupat cu afacerile fraților Arharov, Merkulov și ale altor bănci și case de comerț din Vladivostok. Sînt cunoscut acolo. Un emisar secret al guvernului în curs de constituire, pe jumătate în secret,

pe jumătate cu acordul tacit al oficialităților sovietice, mi-a adus propunerea să intru ca ministru al justiției în Guvernul din Extremul Orient. Am acceptat și merg acolo. După cum v-am spus, toate acestea au loc cu știrea și acordul tacit al puterii sovietice, totuși această încuviințare nu este atît de fățișă, încît să vorbesc de ea pe toate drumurile.

Pot să vă iau cu mine pe dumneavoastră și pe Larisa Fiodorovna. De-acolo veți putea ajunge ușor pe mare la ai dumneavoastră. Cred că știți că au fost exilați. A fost o istorie scandaloasă, despre care vorbește toată Moscova. Larisei Fiodorovna i-am promis să parez lovitura care-l amenință pe Pavel Pavlovici. Ca membru al unui guvern independent și recunoscut, îl voi găsi pe Strelnikov în Siberia de Est și-i voi înlesni trecerea în regiunea noastră autonomă. Dacă nu va reuși să evadeze, voi propune să ne fie predat în schimbul vreunei persoane reținute de aliați, care prezintă interes pentru puterea centrală de la Moscova.

Larisa Fiodorovna urmărea cu greu firul discuției, al cărei sens îi scăpa adeseori. Dar auzind ultimele cuvinte ale lui Komarovski, privitoare la securitatea doctorului și a lui Strelnikov, ieși din starea ei de indiferență tăcută, deveni atentă și, roșind puțin, spuse:

– Înțelegi, Iurocika, ce importante sînt planurile acestea pentru tine și pentru Pașa?

– Ești prea credulă, draga mea. Nu trebuie să iei un proiect drept fapt dus deja la îndeplinire. Nu spun că Viktor Ippolitovici ne duce de nas în mod conștient. Dar nu sînt decît niște castele de nisip! Iar acum, Viktor Ippolitovici, voi spune și eu cîteva cuvinte. Vă mulțumesc că vă gîndiți la mine, dar chiar credeți că vă voi lăsa să-mi clădiți destinul? Cît privește grija dumneavoastră față de Strelnikov, Lara trebuie să se gîndească la aceasta.

– Nu înțelegi ce vreau să spun? Dacă să mergem sau nu cu el, după cum ne propune. Știi prea bine că fără tine nu merg nicăieri.

Komarovski bea des din spirtul diluat pe care doctorul îl adusese de la dispensar și-l pusese pe masă, molfăia cartofi și se amețea încetul cu încetul.

2

Se făcuse tîrziu. Ori de cîte ori i se scurta mucul, fitilul opaiţului îşi mărea flacăra, trosnea şi lumina întreaga cameră. Apoi totul se cufunda iarăşi în întuneric. Gazdelor le era somn şi voiau să vorbească între patru ochi. Dar Komarovski nu mai pleca. Prezenţa lui era apăsătoare, ca şi vederea dulapului greu din stejar, ca şi bezna de gheaţă a lui decembrie, care stăpînea dincolo de fereastră.

Komarovski nu se uita la ei, ci undeva, peste capetele lor, proptindu-şi ochii împăienjeniţi de băutură într-un punct fix şi, cu limba muiată de somn, împleticită, meliţa întruna, meliţa anost unul şi acelaşi lucru. Calul lui de bătaie era acum Extremul Orient. Despre Extremul Orient întindea pelteaua, dezvoltîndu-şi în faţa Larei şi a doctorului competiţiile despre importanţa politică a Mongoliei.

Iuri Andreevici şi Larisa Fiodorovna nu băgaseră de seamă în care punct al discuţiei Komarovski se împiedicase de Mongolia. Faptul că le scăpase modul cum făcuse acest salt verbal le amplifica şi mai mult plictisul pe care-l simţeau faţă de o temă străină, neinteresantă pentru ei.

Komarovski spunea:

– Siberia, această Nouă Americă, cum i se spune pe bună dreptate, ascunde posibilităţi imense. Ea e leagănul marelui viitor al Rusiei, garanţia democratizării noastre, a înfloririi, a însănătoşirii politice. Încă şi mai bogat în posibilităţi atrăgătoare este viitorul Mongoliei, al Mongoliei Externe, al marelui nostru vecin din Extremul Orient. Ce ştiţi despre Mongolia? Nu vă e jenă să căscaţi şi să clipiţi de somn, însă e vorba despre un teritoriu de un milion şi jumătate de verste pătrate, de zăcăminte minerale neprospectate, de o ţară în stare de virginitate preistorică, spre care îşi întind mîinile lacome China, Japonia şi America, în detrimentul intereselor noastre, ale Rusiei, care sînt recunoscute de către toţi aliaţii ori de cîte ori se face o împărţire a sferelor de influenţă în acest colţ îndepărtat al globului pămîntesc.

China profită de înapoierea feudal-teocratică a Mongoliei, influențîndu-i pe preoții lama[1] și *hutuhta*. Japonia se sprijină pe prinții locali, în mongolă – *hoșuni*. Rusia roșie, comunistă, își are drept aliat *hamdjils*-ul, altfel spus asociația revoluționară a păstorilor răsculați din Mongolia. În ceea ce mă privește, aș vrea să văd o Mongolie într-adevăr prosperă, sub conducerea unui *hurultai* liber ales. În mod direct, ar trebui să ne intereseze următoarele. După ce faceți un pas dincolo de granița mongolă și lumea e la picioarele dumneavoastră, veți fi liber ca pasărea cerului.

Flecăreala lui verboasă pe marginea unei teme sîcîitoare, care n-avea nici o legătură cu ei, o iritau pe Larisa Fiodorovna. Istovită de plictisul vizitei prelungite, îi întinsese hotărîtă mîna lui Komarovski în semn de rămas-bun și, fără ocolișuri, cu ostilitate fățișă, îi spuse:

– E tîrziu. E timpul să plecați. Mi-e somn.

– Sper că nu veți fi atît de neospitalieri, încît să mă dați afară la ora asta din noapte. Nu sînt sigur că voi găsi drumul într-un oraș străin, neluminat.

– Trebuia să vă gîndiți mai devreme și să nu stați atît de mult. Nimeni nu v-a reținut.

– Ah, de ce vorbiți atît de categoric cu mine? Nici măcar nu m-ați întrebat dacă am adăpost.

– Nu mă interesează absolut deloc. Știu că vă puteți descurca și singur. Dacă insistați să rămîneți la noi, aflați că nu vă primesc în camera noastră, unde dormim împreună cu Katenka. Iar în celelalte camere n-o să vă lase în pace șobolanii.

– Nu mi-e frică de ei.

– Treaba dumneavoastră.

3

– Ce-i cu tine, îngerul meu? A cîta noapte nu dormi, de cînd nu te atingi de mîncare și umbli toată ziua năucă? La ce te tot gîndești? Ce te obsedează? Nu trebuie să te lași copleșită de gîndurile astea alarmante.

---

1. *Lama* – preot budist-lamaist; *lamaismul* este un curent budist apărut inițial în Tibet (secolul al VII-lea), foarte răspîndit în Mongolia secolelor XVI-XVII (n.t.).

– Iar a trecut pe-aici Izot, paznicul de la spital. Se ține cu spălătoreasa din curte. A trecut pe la mine ca să mă bucure. Am un secret, zice, groaznic. Al tău n-are să scape de răcoare. Mîine-poimîine or să-l bage la pușcărie. Pe urmă și tu, sărmano, tot acolo ai să nimerești. De unde, zic eu, Izot, ai asemenea informații? Nu te îndoi, zice, poți fi sigură, mi-a spus de la „igzecuție". După cum îți poți da seama și singur, prin „igzecuție" Izot înțelegea comitetul executiv.

Larisa Fiodorovna și doctorul izbucniră în rîs.

– Are dreptate.

– Pericolul e foarte aproape de noi, pîndește în prag. Trebuie să dispărem imediat. Problema este unde să ne ducem. Să încercăm să plecăm toți la Moscova – nici nu merită să ne gîndim. Pregătirile ar fi prea complicate și ar atrage atenția. Iar noi trebuie să dispărem fără zgomot. Știi ce, bucuria mea? Hai să ne întoarcem la ideea ta. Hai să ne înghită pămîntul pentru cîtva timp. Iar locul dispariției ar putea fi Varîkino. Să mergem acolo pentru vreo două săptămîni, poate pentru o lună.

– Mulțumesc, dragul meu, mulțumesc. Ah, cît mă bucur! Înțeleg că toată ființa ta ar trebui să fie împotriva acestei hotărîri. Dar nu e vorba de casa voastră. Într-adevăr, acolo ne-ar fi imposibil să locuim. Ai vedea camerele pustii, reproșuri, comparații. Crezi că nu înțeleg? Pricep prea bine ce înseamnă să-ți clădești fericirea pe suferința altuia, să calci în picioare tot ce are el mai scump și mai sfînt. N-aș accepta niciodată această jertfă din partea ta. Dar nu-i vorba de asta. Casa voastră e atît de dărăpănată, încît doar cu mare greutate am aduce camerele în starea de a putea fi locuite. Cînd vorbeam de Varîkino, mă gîndeam mai degrabă la casa părăsită de Mikulițîn.

– E foarte adevărat. Mulțumesc pentru înțelegere. Dar stai o clipă. Tot timpul vreau să te întreb și uit. Unde-i Komarovski? Mai e aici sau a plecat? N-am mai auzit nimic de el de la cearta pe care am avut-o, cînd i-am făcut vînt pe scări.

– Nici eu nu știu nimic. Aibă-l Dumnezeu în pază. La ce-ți trebuie?

– Încep să mă gîndesc din ce în ce mai mult că ar fi trebuit să avem atitudini diferite față de propunerea lui.

Nu sîntem în aceeaşi situaţie. Tu porţi răspunderea fiicei tale. Chiar dacă ai vrea să-mi împărtăşeşti soarta nu ai dreptul să-ţi permiţi aşa ceva.

Dar să ne întoarcem la discuţia despre Varîkino. Firește, ar fi cea mai mare nebunie să mergem în sălbăticia aceea, pe o asemenea iarnă, neavînd nici rezerve, nici puteri, nici speranţe. Dar hai să fim nebuni, sufletul meu, dacă tot nu ne-a mai rămas altceva de făcut. Să ne mai umilim încă o dată. Hai să cerşim calul de la Anfim. Să facem rost, de la el sau poate de la speculanţii pe care-i ţine sub ocrotirea lui, de făină şi cartofi, cerîndu-le pe datorie, pe o datorie nejustificată de nici o încredere. Să-l convingem să nu-şi ofere, drept răsplată imediată, o vizită la noi. Să-l rugăm deci să vină mai către sfîrşitul lunii, cînd va avea nevoie de cal. Să fim singuri cîtva timp. Hai să mergem, inima mea! Să mergem şi să punem pe foc într-o săptămînă mai multe lemne decît ar fi fost de-ajuns pentru încălzire timp de-un an în condiţiile unei gospodării mai chibzuite.

Şi încă ceva. Încă o dată, te rog să mă ierţi pentru panica pe care ai simţit-o în cuvintele mele. Cît de mult aş vrea să vorbesc cu tine lepădîndu-mă de acest patos prostesc! Dar, într-adevăr, n-am altă soluţie. Oricum i-ai zice, moartea ne bate la uşă. Nu mai avem la dispoziţie decît cîteva zile, şi acelea numărate. Să le cheltuim deci pentru a ne lua rămas-bun de la viaţă, pentru ultima întîlnire dinaintea ultimei despărţiri. Să ne luăm rămas-bun de la tot ce ne-a fost drag, de la toate valorile obişnuite, de la felul cum am visat să trăim, de la tot ce ne-a învăţat conştiinţa, să ne luăm rămas-bun de la speranţe, să ne luăm rămas-bun unul de la altul. Să ne spunem încă o dată cuvintele noastre tainice, noptatice, măreţe şi pacifice precum denumirea oceanului asiatic. Nu degeaba te-am aflat la sfîrşitul vieţii, îngere al meu tainic, interzis, care, sub cerul războaielor şi insurecţiilor, ai rămas ca şi altădată, sub cerul paşnic al copilăriei, cînd te-ai înălţat la începutul vieţii mele.

În noaptea aceea, în uniforma ta cafenie de gimnazistă aflată în ultimele clase, în penumbra camerei de hotel, erai exact aceeaşi fiinţă ca şi cea de acum, la fel de uluitoare şi de frumoasă.

Adeseori, în viaţă, am încercat să definesc şi să numesc acea lumină de vrajă pe care ai aruncat-o spre

mine, acea rază ce se întunecă treptat, acel sunet ce se stinge lin, raza și sunetul care de-atunci s-au impregnat în toată existența mea și au devenit cheia prin care pătrundeam, datorită ție, în tot restul sensurilor din lume.

Cînd, precum o umbră în uniformă de elevă, mi-ai ieșit din umbra nișei tale, eu, băiatul, care nu știam nimic despre tine, cu toată suferința forței ce-ți răspundea ca un ecou, am înțeles: fetița aceasta plăpîndă, slăbuță, e încărcată, precum cu electricitate, cu toată feminitatea ce poate fi închipuită pe lume. Dacă te apropii de ea sau dacă o atingi cu degetul, scînteia va străluminа camera și ori te va ucide pe loc, ori te va electriza pentru toată viața cu o forță de atracție chemătoare, languroasă, tristă. Ființa mea toată s-a umplut de lacrimi rătăcitoare, tot sufletul meu strălucea și plîngea. Mi-era nespus de milă de mine însumi și, încă și mai mult, îmi era milă de fata aceea. Toată făptura mea se mira și întreba: dacă dragostea și încărcarea cu electricitate sînt atît de dureroase înseamnă că și mai dureros e să fii femeie, să fii electricitate, să trezești iubirea.

Iată că, în sfîrșit, ți-am spus totul. Din pricina asta omul își poate ieși din minți. Iar eu sînt cufundat cu totul în acest sentiment.

Larisa Fiodorovna stătea întinsă pe marginea patului, îmbrăcată și suferindă. Se încovrigă și se acoperi cu șalul. Iuri Andreevici ședea pe scaunul de lîngă pat și vorbea încet, cu pauze mari. Cîteodată Larisa Fiodorovna se ridica într-un cot, își sprijinea bărbia în palmă și, cu gura căscată, îl privea pe Iuri Andreevici. Alteori, se lipea de umărul lui și, fără să-și observe lacrimile, plîngea tihnită și fericită. În sfîrșit, se întinse spre el, se aplecă peste marginea patului și îi șopti fericită:

– Iurocika! Iurocika! Ce inteligent ești! Tu știi totul, intuiești totul. Iurocika, ești cetatea și limanul meu, ești justificarea vieții mele, ierte-mi Dumnezeu această blasfemie. Ah, cît sînt de fericită! Să mergem, să mergem, dragul meu! Acolo, o dată ajunși, îți voi spune ce mă apasă pe suflet.

Crezînd că face aluzie la faptul că ar fi însărcinată, lucru pe care el îl credea puțin probabil, doctorul îi spuse:

– Știu.

4

Ieşiră din oraş într-o dimineaţă cenuşie de iarnă. Era zi de lucru şi oamenii umblau pe străzi, preocupaţi de treburile lor. Văzură mulţi cunoscuţi. La intersecţiile deluroase, lîngă vechile gherete ale pompelor de apă, erau adunate şiruri nesfîrşite de femei care, lăsîndu-şi deoparte găleţile şi cobiliţele, îşi aşteptau rîndul la apă. Doctorul o ţinea cu greu în frîu pe Savraska lui Samdeviatov, o iapă gălbui-fumurie, cu smocuri cîrlionţate de păr, pe care o conducea cu grijă printre gospodine adunate în grupuri. Sania aluneca pe pavajul bombat al străzii, derapa pe apa îngheţată de pe marginea acesteia şi urca pe trotuar, lovindu-se de stîlpii de iluminat şi de borne.

Mergînd în trap întins, îl depăşiră pe Samdeviatov, dar nu întoarseră capetele pentru a se convinge dacă i-a recunoscut, dacă şi-a dat seama că e calul lui şi dacă nu cumva le strigă ceva din urmă. În acelaşi mod, în alt loc, trecură pe lîngă Komarovski, convingîndu-se astfel că încă mai e în Iuriatin.

Glafira Tunţeva le strigă în gura mare, de pe trotuarul opus:

– Cineva mi-a spus că aţi plecat de ieri. Să mai crezi ce vorbeşte lumea! Vă duceţi după cartofi? Apoi, făcîndu-le semn că nu aude, le făcu cu mîna un semn de despărţire.

De dragul Simei, au încercat să se oprească pe dîmb, într-un loc incomod, unde era greu de stat în loc. Şi fără asta, calul trebuia mereu potolit, prin trageri puternice de hăţuri. Sima era înfofolită de sus pînă jos în două sau trei şaluri, care îi transformau silueta într-un buştean ţeapăn de lemn. Cu paşi drepţi, parcă fără să-şi îndoaie genunchii, veni pînă la sania din mijlocul drumului şi îşi luă rămas-bun, urîndu-le să ajungă cu bine.

– După ce vă întoarceţi, va trebui să stăm de vorbă, Iuri Andreevici.

În sfîrşit, ieşiră din oraş. Deşi şi altădată Iuri Andreevici mai mersese iarna pe acest drum, şi-l amintea mai ales cum arăta vara şi nu prea îl mai recunoştea.

Sacii cu provizii şi restul bagajelor le ascunseseră în fîn, în partea de dinainte a saniei, legîndu-le bine cu frînghii. Iuri Andreevici mîna iapa sau stînd în genunchi

pe fundul cotigii dărăpănate, căreia în graiul local i se spunea „cotiugar", sau şezînd pe-o parte, atîrnîndu-şi peste marginea saniei picioarele încălţate cu pîslarii lui Samdeviatov.

După-amiază, cînd, cu aparenţa înşelătoare a iernii, începuse să i se pară că înserează, Iuri Andreevici se apucă să biciuiască iapa fără milă. Savraska zbura ca săgeata. Coşul saniei plutea ca o barcă în jos şi în sus, plonjînd în adînciturile drumului. Katia şi Lara erau înfofolite în cojoace, în care abia se puteau mişca. La pante sau hopuri, ţipau şi rîdeau de se prăpădeau, rostogolindu-se de la o margine a saniei la alta şi îngropîndu-se în fîn cu mîinile lor neîndemînatice. Uneori, ca să rîdă, doctorul trecea dinadins cu o talpă peste cîte-un dîmb acoperit de zăpadă, răsturnînd sania şi aruncîndu-le astfel, fără să păţească nimic, în zăpadă. Iar el, tîrîndu-se de hăţuri cîţiva paşi pe drum, o oprea pe Savraska, punea sania la loc pe tălpile ei şi se lăsa bătut în joacă de Katia şi Lara, care, scuturîndu-se de zăpadă, urcau iarăşi în sanie, ba rîzînd, ba făcînd pe supăratele.

– Am să vă arăt locul unde m-au oprit partizanii, le promise doctorul după ce se îndepărtaseră destul de mult de oraş. Însă nu-şi putu ţine promisiunea, fiindcă goliciunea hibernală a pădurilor, liniştea de moarte şi pustietatea dimprejur făceau locurile de nerecunoscut. Aici! strigă el destul de repede, confundînd primul stîlp al lui Moreau şi Vetcinkin, aflat în plin cîmp, cu celălalt, din pădure, adică cu cel lîngă care într-adevăr îl prinseseră partizanii. Iar cînd trecură pe lîngă cel de-al doilea, de lîngă răspîntia cu drumul ce ducea spre rîul Sakma, stîlpul n-a putut fi văzut din pricina grilajului des al chiciurii, care filigranase pădurea cu argint şi metal negru. Deci nu văzură stîlpul cu reclama.

În Varîkino ajunseră pe lumină şi opriră sania lîngă fosta casă a familiei Jivago, deoarece aceasta era mai aproape de drum decît casa lui Mikuliţîn. Pătrunseră în casă grăbiţi ca nişte tîlhari, căci curînd avea să se înnopteze. În interior era de-acum întuneric. O jumătate din ruină şi din mizerie Iuri Andreevici nu apucă s-o observe din pricina grabei. O parte din mobilă era încă întreagă. În Varîkinul pustiit nu mai avusese cine desăvîrşi tîlhăriile începute. Nu descoperiră nimic din averea personală

a lui Iuri Andreevici. Însă el nu fusese de față cînd îi plecase familia și nu știa ce luaseră ai lui. Între timp, Lara îi spuse:

– Trebuie să ne grăbim. Acuși se face noapte. N-avem timp de stat pe gînduri. Dacă ne instalăm aici, băgăm calul în grajd, proviziile le aducem în tindă, iar nou ocupăm camera asta. Dar sînt împotriva acestei decizii. Am vorbit destul despre asta. Ție, deci și mie ne va fi greu. Ce-i aici, dormitorul vostru? Nu, camera copilului. Pătucul băiatului tău. Pentru Tonia e prea mic. Pe de altă parte, ferestrele-s întregi, pereții și tavanul nu au crăpături. În plus, soba e grozavă, am admirat-o mult cînd am fost aici data trecută. Și dacă totuși insiști să rămînem aici, mă dezbrac de cojoc și într-o clipă mă apuc de treabă. Primul lucru pe care trebuie să-l facem e să aprindem focul în sobă. Să facem focul, focul, focul. În primele zile focul trebuie să ardă tot timpul în sobă. Ah, dragul meu, ce-i cu tine? Nu-mi răspunzi nimic.

– Imediat. Nu-i nimic. Iartă-mă, te rog. Știi, cred că-i mai bine să vedem dacă ne-am putea instala la Mikulițîn.

Așa că plecară mai departe.

5

Casa lui Mikulițîn era încuiată cu un lacăt trecut prin urechile ivărului. Iuri Andreevici avu mult de furcă pînă reuși să-l smulgă, împreună cu așchiile de lemn care rămăseseră prinse pe filetul șuruburilor. Ca și în cealaltă casă, dădură buzna îmbrăcați, cu cojoacele, căciulile și cizmele în picioare.

Remarcară imediat amprenta ordinii care domnea printre lucrurile din cîteva colțuri ale casei, de exemplu în biroul lui Averki Stepanovici. Cineva locuise aici pînă nu demult. Dar cine? Dacă erau stăpînii sau unul dintre ei, atunci unde dispăruseră și ușa de la intrare nu o încuiaseră cu iala, ci cu lacătul înfipt în toc? Pe lîngă asta, dacă stăpînii ar fi locuit aici mai mult timp, ar fi fost ordine în toată casa, nu numai în anumite unghere. Ceva le spunea noilor veniți că nu familia Mikulițîn locuise aici. În cazul acesta, cine să fi fost? Pe doctor și pe Lara acest mister nu-i puse pe gînduri. Nu-și bătură capul

cu el. Parcă acum sînt puține case părăsite cu lucrurile pe jumătate șterpelite? Puțini fugari sînt acum urmăriți și nevoiți să se ascundă? „Trebuie să fie vreun ofițer alb dat în urmărire, conchiseră amîndoi. Dacă se întoarce, o să stea cu noi, o să ne înțelegem."

Și iarăși, ca altădată, Iuri Andreevici încremeni în pragul biroului, admirîndu-i lărgimea și mirîndu-se de confortul pe care îl oferea masa mare de lîngă fereastră. Și din nou se gîndi cum acest confort sever îți dă ghes, te îndeamnă să lucrezi răbdător, fructuos.

Printre anexele gospodăriei lui Mikulițîn era un grajd lipit de șopron. Însă ușa acestuia era încuiată și Iuri Andreevici nu știa în ce stare este încăperea. Ca să nu mai piardă timpul, se gîndi să lase calul pentru prima noapte în șopronul neîncuiat. O deshămă pe Savraska și, după ce iapa se răcori, o adăpă cu apă adusă de la fîntînă. Iuri Andreevici voi să-i dea niște fîn din sanie, dar acesta se fărîmițase sub ei și nu mai era bun de hrană pentru cal. Din fericire, în colțurile podului de deasupra șopronului și a grajdului, găsi destul fîn.

Dormiră în cojoace, îmbrăcați, dormiră tun, fericiți, ca și cum ar fi fost niște copii cufundați în dulceața somnului după o zi întreagă de joacă și boroboațe.

6

După ce se sculară, de cu dimineață, Iuri Andreevici începu să tragă cu coada ochiului la masa ispititoare de lîngă fereastră. Simțea că îl mănîncă mîinile să se apuce de scris. Însă acest drept și-l rezervă pentru mai tîrziu, după ce Lara și Katenka se vor fi culcat. Pînă atunci trebuiau să facă ordine măcar în două camere, aveau deci treabă pînă peste cap.

Gîndindu-se că seara va lucra, nu-și făcea planuri mari. Era pur și simplu o pasiune a cernelii, o chemare a peniței, un chef de a scrie.

Simțea nevoia să mîzgălească ceva. Pentru început, s-ar fi mulțumit să-și reamintească și să-și noteze ceva din lucrurile vechi, nescrise, doar ca să-și revigoreze talentul lîncezit, amorțit din pricina inactivității. Iar apoi, spera el, dacă vor izbuti să rămînă aici mai mult timp, se va putea apuca de ceva inedit, important.

– Eşti ocupat? Ce faci?

– Pun mereu pe foc. De ce?

– Mi-ar trebui o albie pentru rufe.

– Dacă mai ard mult, n-au să ne ajungă lemnele nici pentru trei zile. Trebuie să văd dacă nu a mai rămas ceva în fosta noastră magazie. Dacă au rămas lemne destule, le-aş aduce aici cu sania. De asta o să mă ocup mîine. Mi-ai cerut o albie. Imaginează-ţi, am dat undeva cu ochii de una, dar nu-mi amintesc unde anume am văzut-o.

– Şi eu am văzut-o şi tot nu-mi amintesc. Probabil că-i undeva pe aproape, într-un loc în care n-ar fi trebuit să fie. De-aceea am uitat unde anume. Să ştii că încălzesc atîta apă pentru curăţenia din casă. Ce-mi rămîne o s-o folosesc ca să spăl ceva pentru mine şi pentru Katia. Aşa că dă-mi şi rufele tale murdare. Diseară, după ce facem curăţenie şi vedem ce ne mai rămîne de făcut, o să ne spălăm cu toţii înainte de culcare.

– Îţi aduc imediat rufele. Mulţumesc. Am îndepărtat peste tot de pereţi dulapurile şi lucrurile grele, aşa cum m-ai rugat.

– Bine. În loc de albie, o să folosesc pentru spălat ligheanul de vase. Numai că e unsuros, trebuie să-l frec cu peria.

– De îndată ce termin cu focul, închid soba şi mă apuc să controlez restul sertarelor. La fiecare pas descopăr ceva în masa de birou şi în comodă. Săpun, chibrituri, creioane, hîrtie, ustensile de scris. Surprize sînt şi la vedere. De exemplu lampa de pe masă, plină cu gaz. Ştiu că nu-i a lui Mikuliţîn. E din altă sursă.

– Ce noroc! Este tot de la locatarul nostru misterios. Ca în Jules Verne. Ah, spune şi tu! Ne-am luat cu vorba, iar cazanul meu fierbe.

Începură să se agite, zorind dintr-o cameră în alta, avînd mereu cîte ceva în mîini, lovindu-se în fugă unul de celălalt sau împiedicîndu-se de Katia, care n-avea ce face şi li se încurca mereu printre picioare. Fetiţa umbla dintr-un colţ în altul, deranjîndu-i la spălatul podelelor şi bosumflîndu-se cînd i se făcea observaţie.

„Săracii copii din ziua de azi, victime ale modului nostru nomad de viaţă, mici şi docili tovarăşi de bejenie", se gîndi doctorul spunîndu-i fetiţei:

– Scuză-ne, draga mea. N-are rost să te zgribuleşti. Astea-s minciuni şi capricii. Soba s-a înroşit.

– Poate că sobei i-o fi cald, dar mie mi-e frig.

– Atunci rabdă, Katiușa. Deseară o să mai fac o dată focul. Mama zice că vrea să-ți facă baie. Ai auzit? Dar pînă atunci, ține! Și doctorul îi trînti dinainte toate jucăriile vechi ale lui Liveri, scoase din cămară, unele întregi, altele stricate. Erau cărămizi și cuburi, vagoane și locomotive, bucăți de carton cu pătrățele desenate și însemnate cu cifre, rămase de la niște jocuri cu jetoane și zaruri.

– Cum se poate, Iuri Andreevici? spuse Katia, supărîndu-se ca un om mare. Lucrurile astea nu-s ale mele. Și sînt pentru copii mici. Eu sînt mare.

Însă peste cîteva clipe se instalase comod în mijlocul covorului și, în mîinile ei, jucăriile de toate felurile se transformau în materiale de construcție, din care Katia construia, pentru păpușa Ninka, pe care o adusese din oraș, o casă mult mai bine proiectată și mai permanentă decît acele locuințe, străine, care se schimbau adeseori, prin care fusese nevoită pînă acum să trăiască.

– Ce instinct al căminului are, ce atracție fantastică pentru propriul cuib și pentru ordine! spuse Larisa Fiodorovna, urmărind din bucătărie jocul fiicei ei. Copiii sînt sinceri, nu le e jenă, nici frică de adevăr, iar noi, de teamă să nu părem înapoiați, sîntem gata să trădăm tot ceea ce avem mai scump, lăudăm lucrurile care ne repugnă și le aprobăm pe cele neînțelese.

– Am găsit albia, o întrerupse doctorul, aducînd-o din vestibulul întunecos. Într-adevăr, nu era la locul ei. Stătea sub o gaură din plafon, pusă acolo, probabil, din toamnă.

La prînzul pregătit pentru trei zile din proviziile abia începute, Larisa Fiodorovna le servi un festin nemaipomenit: supă de cartofi și friptură de berbec cu cartofi. Lacomă, Katenka nu se mai putea sătura, chicotea și făcea pozne. Apoi, cu burtica plină și toropită de căldură, se înveli cu pledul mamei ei și adormi pe canapea.

Venind de la plită, obosită, transpirată și pe jumătate adormită, ca și fiica ei, Larisa Fiodorovna era mulțumită de impresia produsă de mîncărurile gătite, așa că nu se grăbi să strîngă masa. Se așeză să se odihnească. Asigurîndu-se că fetița a adormit, își sprijini sînii pe masă și bărbia în palmă, spunînd:

– Aș munci din răsputeri și aș fi fericită s-o fac, dacă aș ști că toate eforturile noastre nu sînt gratuite și că

vor duce la ceva. Trebuie să-mi aminteşti în fiecare clipă că am venit aici ca să fim împreună. Căci, dacă stăm să ne gîndim drept, ce facem, ce se întîmplă aici? Am dat buzna într-o casă străină, am spart lacătul, ne-am instalat şi tot timpul ne autobiciuim cu febrilitate, ca să nu ne dăm seama că asta nu-i viaţă, ci o punere în scenă, o comedie cu păpuşi, pe care nu o jucăm serios, n-o interpretăm „pe bune", cum zic copiii, ci într-un mod de care ar rîde şi curcile.

– Dar, îngerul meu, tu ai insistat să venim aici. Aminteşte-ţi cît m-am opus şi cît de greu am acceptat.

– Aşa-i. Nu te contrazic. A mea e toată vina. Tu ai dreptul să te îndoieşti, să eziţi, însă toate faptele mele trebuie să fie consecvente şi logice. Am intrat în casă, ai văzut pătucul fiului tău şi ţi s-a făcut rău, mai că nu ai leşinat de durere. Tu ai acest drept, dar eu nu-l am, frica pentru ce s-ar putea întîmpla cu Katia, gîndurile de viitor trebuie să dea înapoi faţă de dragostea mea pentru tine.

– Laruşa, îngerul meu, vino-ţi în fire! Niciodată nu-i prea tîrziu să te răzgîndeşti, să renunţi la o decizie. De prima dată te-am sfătuit să iei în serios vorbele lui Komarovski. Avem un cal. Dacă vrei, mîine zburăm la Iuriatin, Komarovski e încă acolo, n-a plecat. L-am văzut din sanie şi cred că el nu ne-a observat. Sînt sigur că-l găsim în oraş.

– Încă n-am izbutit să-ţi spun nimic şi-ţi ghicesc note nemulţumite în glas. Dar spune-mi: n-am dreptate? Ne-am ascuns aici, cam la nimereală, deşi tot atît de bine ne puteam ascunde şi în Iuriatin. Iar dacă vrem într-adevăr să ne căutăm salvarea, trebuia s-o facem la sigur, cu un plan bine chibzuit, cum a fost cel pe care, la urma urmei, ni l-a propus acest om bine informat şi lucid, deşi dezgustător. Căci nu ştiu dacă nu cumva aici sîntem mai în primejdie decît oriunde în altă parte. E un cîmp fără margini, măturat de toate vînturile. Sîntem singuri. Într-o noapte putem fi troieniţi şi nu vom mai izbuti să ieşim de sub zăpadă. Sau misteriosul nostru binefăcător, care a locuit aici, ar putea da buzna peste noi, prilej cu care am constata că e un tîlhar şi că ne taie beregata. Măcar o puşcă ai? Nu, n-ai. Mă îngrozeşte superficialitatea ta, cu care mă molipseşti şi pe mine. Din pricina asta nu mai pot gîndi limpede.

– În cazul acesta, ce vrei? Ce dorești să fac?

– Nici nu știu ce să-ți răspund. Ține-mă tot timpul din scurt. Adu-mi mereu aminte că-ți sînt sclava care te iubește orbește și nu trebuie să gîndească nimic. Ah, am să-ți spun! Ai noștri, ai mei și ai tăi, sînt de o mie de ori mai buni decît noi. Dar parcă asta-i problema? Darul iubirii e ca oricare alt dar. Poate fi chiar măreț, dar nu poate apărea fără binecuvîntare. Iar noi parcă am fost învățați în ceruri să ne sărutăm, iar apoi, de copii, am fost trimiși să trăim în același timp, ca să ne verificăm unul altuia acest talent. Sîntem o culme a compatibilității, nu avem în noi nici părți, nici grade, nici sublim, nici josnic, e o echivalență a ființei, totul bucură, totul a devenit suflet. Dar în această tandrețe bizară, mereu amenințătoare, există ceva infantil de neîmblînzit, de nepermis. E o forță a naturii arbitrară, distrugătoare, ostilă liniștii casnice. E de datoria mea să mă tem și nu am încredere în ea.

Își aruncă brațele în jurul gîtului lui și, luptînd cu lacrimile, încheie:

– Înțelege că nu sîntem în aceeași situație. Înaripareа ți s-a dat pentru ca aripile să te poarte dincolo de nori, iar eu, ca femeie ce sînt, am aripi ca să mă lipesc de pămînt și să-mi ocrotesc cu ele puiul de primejdie.

Doctorului îi plăcea grozav ce spunea ea, însă nu-și dădu pe față entuziasmul ca să nu cadă în dulcegărie. Rezervat, spuse:

– Într-adevăr, viața asta de campanie e falsă și surescitată. Ai perfectă dreptate. Dar nu noi am inventat acest mod de viață. Zvîrcolirea aceasta smintită e soarta tuturor, e în spiritul vremurilor. Nu-ți pot spune ce dor mi s-a făcut să lucrez. Nu mă refer la muncile agricole. Cîndva, toți ai mei, inclusiv eu, ne-am dedicat muncii cîmpului și am avut succes. Dar n-aș mai fi în stare să repet această îndeletnicire. La altceva mă gîndesc.

Din toate părțile, viața se așază treptat în ordinea firească. Poate că odată și-odată iar se vor tipări cărți.

Iată la ce m-am gîndit. Poate că l-am putea convinge pe Samdeviatov să ne țină, în condiții avantajoase pentru el, o jumătate de an pe spezele lui, oferindu-i în schimb onorariul care mi s-ar cuveni pentru cartea pe care aș scrie-o în acest timp: un tratat de medicină sau ceva

beletristic, poate un volum de versuri. Sau, să zicem, m-aș apuca să traduc vreo carte străină, celebră, de valoare universală. Știu bine cîteva limbi străine și de curînd am citit un anunț dat de o mare editură din Petersburg, care nu publică decît traduceri. Asemenea lucrări vor avea, desigur, valoarea de schimb, care va putea fi transformată în bani. Aș fi bucuros să mă pot ocupa cu așa ceva.

– Îți mulțumesc că mi-ai amintit. Și eu m-am gîndit astăzi la așa ceva. Dar nu cred că vom rămîne mult timp aici. Dimpotrivă, am presimțirea că vom fi repede măturați și mai departe. Totuși, pînă una-alta, avem la dispoziție această locuință și vreau să te rog ceva. Jertfește-ți pentru mine cîteva ore în nopțile care urmează și notează tot ce mi-ai recitat cu diferite prilejuri. Jumătate din poezii s-au pierdut, cealaltă jumătate nici n-au fost scrise vreodată pe hîrtie și mi-e teamă că vei uita totul și vor fi pierdute, cum ți s-a mai întîmplat de atîtea ori, după cum mi-ai spus.

Spre seară se bălăciră toți cu apa fierbinte rămasă din belșug de la spălatul rufelor. Lara o îmbăie pe Katenka. Iuri Andreevici, simțindu-se curat și fericit, ședea la masa de la fereastră cu spatele la camera în care Lara, mirosind frumos, înfășurată în halatul de baie, cu părul ud înfășurat în turbanul prosopului, o învelea pe Katia și se pregătea și ea de culcare. Cufundat cu totul în plăcerea anticipată a viitoarei concentrări intelectuale, Iuri Andreevici recepta tot ce se petrecea în jurul lui prin membrana unei atenții aliniate și atotabstractizatoare.

Era trecut de miezul nopții cînd Lara, care pînă atunci doar se prefăcuse că doarme, se cufundase de-a binelea în somn. Cămașa ei de noapte, cămășuța Katiei și cearșafurile dantelate de pat străluceau de curățenie, proaspăt călcate. Chiar și în acele vremuri, Lara reușea cumva să-și scrobească lucrurile.

Iuri Andreevici era înconjurat de o liniște plină de fericire, care respira dulce a viață. Lumina lămpii își așternea galbenul ei blînd pe filele albe de hîrtie și licărea argintie pe oglinda cernelii din călimară. Dincolo de fereastră străjuia noaptea albăstrie, geroasă, de iarnă. Iuri Andreevici păși în camera de alături, neîncălzită și neluminată, de unde se vedea mai bine afară. Privi pe fereastră. Lumina lunii pline întindea peste cîmpia

înzăpezită o crustă vîscoasă şi palpabilă, ca şi cum ar fi fost un albuş de ou sau un strat de var încleiat. Splendoarea nopţii geroase era de nedescris. Doctorul îşi simţea sufletul împăcat. Se întoarse în camera luminată şi încălzită şi se apucă de scris.

Cu litere lăbărţate, îngrijindu-se ca aspectul exterior al scrisului să redea mişcarea vie a mîinii, să nu devină inexpresiv, mut, fără suflet, îşi aminti şi îşi notă, în variante succesive, îmbunătăţite, tot mai îndepărtate de forma iniţială, cîteva poezii care prinseseră contururi mai clare în mintea lui, *Steaua de Crăciun*, *Noaptea de iarnă*, şi destul de multe alte poeme apropiate ca gen, uitate ulterior, pierdute, nemaigăsite de nimeni.

Apoi, de la lucrurile încheiate şi definitivate trecu la altele, începute cîndva, neduse pînă la capăt, intră în tonul acestora şi începu să le continue, fără să spere cîtuşi de puţin că va trebui să le finalizeze pe loc. După aceea, simţindu-se în vervă, se apucă să scrie o poezie nouă.

După două-trei strofe închegate cu uşurinţă, după cîteva comparaţii de care fu el însuşi uimit, munca puse stăpînire pe el şi simţi apropierea a ceea ce se numeşte inspiraţie. Raportul de forţe care direcţionează creaţia devine parcă decisiv. Întîietatea n-o mai deţine omul, nici starea lui de spirit căreia îi caută o expresie, ci rolul principal şi-l arogă limbajul în care vrea s-o exprime. Limbajul, patria şi creuzetul frumuseţii şi sensului, începe el însuşi să gîndească şi să vorbească în numele omului, devine muzică, dar nu în ce priveşte sonoritatea auditivă exterioară, ci datorită rapidităţii şi forţei fluxului său interior. Atunci, asemenea vîltorii rostogolite a unui fluviu, care numai prin mişcarea sa lustruieşte stîncile de pe fund şi învîrteşte pietrele morii, această vîltoare curgătoare doar prin forţa propriilor sale legi creează în drumul ei, în trecere, măsura versului şi rima, ca şi mii de alte forme şi imagini mult mai importante, dar care pînă acum nu au fost încă simţite, luate în calcul, numite.

În asemenea clipe, Iuri Andreevici simţea că nu el săvîrşeşte creaţia principală, ci altceva, care e mai presus de el, ceva ce se află undeva deasupra lui, adică starea ideii universale şi a poeziei, starea care îi e menită în

pasul următor, pe care trebuie să-l facă în evoluţia ei istorică. Şi el se simţea doar pretextul şi punctul de sprijin, pentru ca poezia să se pună în mişcare.

Se descotorosea de reproşurile pe care şi le făcea singur, de nemulţumirea de sine, de sentimentul propriei nimicnicii. Se uita, îşi rotea privirile împrejur.

Vedea capetele Larei şi Katenkăi pe pernele albe ca zăpada. Curăţenia aşternutului, curăţenia camerelor, curăţenia chipurilor lor, contopindu-se cu curăţenia nopţii, zăpezii, lunii şi stelelor, revărsîndu-se în acel unic val, uniform, care trecea prin sufletul doctorului, îl îndemna să se bucure şi să plîngă din pricina sentimentului de triumfătoare curăţenie a existenţei.

„Doamne! Doamne! era el gata să şoptească. Toate astea mie mi le-ai dăruit? Atît de multe mi-ai dăruit? Cum m-ai îngăduit în preajma Ta, cum m-ai lăsat să ajung pe acest nepreţuit pămînt al Tău, sub stelele Tale, la picioarele acestei femei, docile, nefericite, iubite, care nu-mi reproşează nimic?"

Era ora trei noaptea cînd Iuri Andreevici îşi ridică ochii din hîrtiile de pe masă. Din concentrarea înstrăinată în care se cufundase cu totul, se întoarse la sine, la realitate, fericit, puternic, liniştit. Deodată, în muţenia spaţiilor îndepărtate care începeau dincolo de fereastră, se făcu auzit un sunet melancolic, trist.

Se duse în camera neluminată de alături, ca să se uite de acolo pe fereastră. În ceasurile scurse, de cînd se apucase de scris, geamurile îngheţaseră şi nu se mai putea vedea nimic prin ele. Iuri Andreevici trase la o parte covorul făcut sul în dreptul uşii, ca să nu intre frigul pe sub ea, îşi aruncă pe umeri cojocul şi ieşi afară.

Îl orbi flacăra albă care cuprinsese zăpada luminată de lună, jucînd pe ea ca un rug imens. La început nu putu vedea nimic. Dar peste cîteva clipe auzi, estompat de depărtare, un urlet prelung, un scheunat jalnic şi abia atunci zări, dincolo de văgăuna din marginea cîmpiei, patru umbre alungite, nu mai groase decît o dîră de creion.

Lupii stăteau unul lîngă altul, cu boturile îndreptate către casă. Cu capetele date pe spate, urlau la lună sau spre ferestrele argintii ale casei lui Mikuliţîn. Cîteva clipe stătură nemişcaţi, dar de îndată ce Iuri Andreevici

înţelese că sînt lupi, aceştia, ca nişte cîini, părăsiră în fugă cîmpia, de parcă gîndul doctorului ar fi ajuns pînă la ei. Doctorul nu apucă să-şi dea seama în ce direcţie dispăruseră.

„O veste neplăcută! se gîndi el. Numai ei mai lipseau. Oare vor fi avînd bîrlogul chiar atît de aproape? Să sperăm că nu e chiar în rîpă. Ce grozăvie! Iar Savraska lui Samdeviatov e în şopron. Precis lupii au simţit calul."

Se hotărî să nu-i spună nimic Larei deocamdată, ca să n-o sperie. Intră în casă, încuie uşa de afară, o întredeschise pe cea din interior care ducea din camera rece în cea încălzită, astupă toate găurile şi crăpăturile, după care se duse iarăşi la masă.

Ca şi mai înainte, lumina lămpii era clară şi prietenoasă. Dar nu mai avea chef de scris. Nu se putea calma. Nu se mai putea gîndi la nimic altceva decît la lupi şi la alte complicaţii care ameninţau să vină. În plus, obosise.

Între timp se trezi Lara.

– Tot mai arzi, tot mai licăreşti, lumînarea mea nestinsă! îi spuse ea cu şoapte umede, blînde, înfundate din pricina somnului. Aşază-te lîngă mine cîteva clipe. Vreau să-ţi spun ce am visat.

Şi el suflă în lampă.

9

Iarăşi se scurse o zi de blîndă nebunie. Găsiră o săniuţă în casă. Roşie la faţă, îmbrăcată în cojocel, rîzînd tare, Katenka îşi dădea drumul la vale pe aleea nemăturată din curte, coborînd de pe derdeluşul îngheţat pe care i-l făcuse doctorul înălţînd cu lopata un dîmb de zăpadă, peste care turnase apă. Cu zîmbetul încremenit pe faţă, Katia urca la nesfîrşit derdeluşul, tîrînd după ea săniuţa pe care o trăgea de sfoară.

Era ger, din ce în ce mai ger. Afară era soare. Sub razele amiezii, zăpada părea galbenă, iar mai apoi, în galbenul ei de aramă, ca un dulce sediment, începu să se insinueze mierea portocalie a amurgului timpuriu.

După spălatul şi baia din seara precedentă, casa devenise jilavă. Ferestrele se acoperiseră cu chiciură pufoasă, iar tapetul aburit era străbătut de pîrîiaşe negre, care îşi

croiau albii minuscule din tavan pînă în podea. Camerele deveniseră întunecate şi neprimitoare. Iuri Andreevici căra lemne şi apă, continuîndu-şi inspecţia prin casă şi făcînd mereu noi descoperiri. O ajuta pe Lara la treburile ei casnice care, o dată începute de cu dimineaţă, deveneau din ce în ce mai multe.

Iarăşi, grăbindu-se să facă un lucru sau altul, mîinile li se întîlneau şi rămîneau una într-alta, iarăşi greutatea ridicată ca s-o care undeva o lăsau jos înainte de a o duce la locul ei, dezarmaţi fiind de accesele unei tandreţi ameţitoare, de neînvins. Iarăşi scăpau totul din mînă şi mintea li se golea de gînduri. Iarăşi se scurgeau minute după minute, care deveneau ore întregi, şi ei se dezmeticeau, amintindu-şi că nu-i dăduseră Katiei să mănînce, că, în grajd, calul stătea nehrănit şi neadăpat. De aceea se agitau bezmetici, încercînd să recupereze timpul pierdut, simţind mustrări de conştiinţă.

Din pricina nesomnului, pe doctor îl durea capul. O ceaţă dulce ca o mahmureală îi plutea în creier, iar în tot trupul simţea o slăbiciune plăcută. Aştepta seara cu nerăbdare, ca să se întoarcă la scris.

Prima jumătate a trebii o făcea, în locul lui, acest abur somnoros de care îi era plină fiinţa, care învălătucea totul în jur şi-i învăluia gîndurile. Imaginea generală de vag, pe care acest abur o atribuia tuturor lucrurilor, evolua în direcţia ce preceda precizia transpunerii exacte. Asemenea formei confuze a primelor ciorne, lenea istovitoare din timpul zilei îi slujea drept pregătire necesară în vederea unei nopţi de muncă.

Inactivitatea oboselii nu lăsa nimic neatins, netransformat. Totul era în schimbare şi lua altă formă.

Iuri Andreevici presimţea că planurile lui de a rămîne la Varîkino mai mult timp nu se vor realiza, că ora despărţirii lui de Lara e aproape, că o va pierde inevitabil, pierzînd o dată cu ea şi această trezire la viaţă, poate chiar însăşi viaţa. Durerea îi făcea inima să sîngereze. Dar şi mai mult îl istovea aşteptarea serii şi dorinţa de a-şi revărsa această tristeţe într-o expresie care să-i stoarcă oricui lacrimi.

Lupii de care îşi amintise toată ziua nu mai erau lupi stînd în zăpada străluminată de lună, deveniseră de-acum tema lupilor, reprezentarea forţei ostile, care

avea scopul de a-i ucide pe el şi pe Lara sau măcar de a-i alunga din Varîkino. Ideea acestei ostilităţi, dezvoltîndu-se, atinse spre seară o asemenea forţă, de parcă în Şutma ar fi fost descoperite urmele unui monstru antediluvian, de parcă în rîpă şi-ar fi găsit sălaş un dragon de dimensiuni monstruoase, fantastic, însetat de sîngele doctorului şi al Larei.

Sosi şi seara. Ca şi ieri, doctorul aprinse lampa de pe masă, iar Lara şi Katenka se culcară mai devreme ca în ajun.

Poeziile scrise în timpul nopţii erau de două categorii. Cele ştiute, retranscrise în variante noi, se înşiruiau pe hîrtie fără ştersături, în rînduri caligrafice. Poemele noi erau mîzgălite în grabă, cu prescurtări, puncte şi cuvinte indescifrabile.

Descurcînd aceste notaţii, doctorul simţea dezamăgirea obişnuită. Astă-noapte aceste fragmente schiţate îl făcuseră să plîngă, îl uimiseră cu ineditul cîtorva imagini reuşite. Acum mai ales aceste reuşite închipuite îl opriră şi îl mîhniră, pentru că i se păreau în mod evident trase de păr, forţate.

Toată viaţa visase la o originalitate atenuată şi discretă, insesizabilă din afară şi ascunsă sub membrana formei curente şi obişnuite, toată viaţa tinsese să-şi elaboreze acel limbaj ponderat, lipsit de ostentaţie, care să-i permită cititorului sau ascultătorului să-şi asume conţinutul, fără a băga de seamă în ce fel şi-l asumă. Toată viaţa se străduise să aibă un stil imperceptibil, care să nu atragă atenţia, şi acum îl consterna constatarea că este încă foarte departe de acest ideal.

În bruioanele de ieri voise ca, prin nişte mijloace simple, ajungînd pînă la gîngurit, şi foarte apropiate de duioşia cîntecului de leagăn, să-şi exprime starea complexă de iubire şi spaimă, anxietate şi curaj, astfel încît această stare să se reverse parcă de la sine, fără cuvinte.

Acum, uitîndu-se peste aceste încercări, îşi dădu seama că aveau nevoie de o inserţie de conţinut, care să lege la un loc strofele disparate. Înnegrind treptat tot ce scrisese, Iuri Andreevici se apucă, în aceeaşi manieră lirică, să relateze legenda lui Egor Viteazul. Începu cu un pentametru amplu, care-i oferea o largă libertate de exprimare.

Sonoritatea independentă de conținut, specifică acestui metru, îl irita cu cantabilitatea ei cazonă, falsă. Renunță la acest metru fastuos, cu cezură, limitîndu-l la un vers de patru picioare, așa cum scriitorii luptă, în proză, cu bețiia de cuvinte. Acum era mai greu de scris, dar mai plăcut. Poezia curgea mai vioaie, dar totuși era marcată de prolixitate. Se sili să scurteze și mai mult versurile. În măsura de trei picioare cuvintele începură să se înghesuie, ultimele urme de somn dispărură de pe fața autorului, acesta se trezise, se însufleți se, strîmtoarea spațiilor rimate îi șoptea ea însăși ce trebuie să adauge. Obiectele, abia denumite în cuvinte, începură să se contureze clar în rama sugestiei. Auzi tropotul calului alergînd pe suprafața poeziei, așa cum se aude buiestrul cálului într-una din baladele lui Chopin. Gheorghe Purtătorul de Biruință galopa prin nemărginita întindere a stepei, Iuri Andreevici îl vedea din spate cum se micșorează, îndepărtîndu-se. Scria cu grabă febrilă, abia izbutind să noteze cuvintele și versurile, care se înșiruiau ca din zbor.

Nu băgă de seamă că Lara coborîse din pat și se apropiase de masă. În cămașa ei de noapte, lungă pînă la călcîie, părea firavă, slabă și mai înaltă decît era în realitate. Surprins, Iuri Andreevici tresări, cînd ea îi răsări dinainte palidă, înfricoșată și, cu mîinile întinse spre el, îi șopti:

– Auzi? Urlă un cîine. Chiar doi. Ah, ce frică îmi e, ce semn rău! Pînă dimineață mai răbdăm, dar pe urmă mergem. Nu mai rămîn nici o clipă aici.

O oră mai tîrziu, după multe stăruințe din partea doctorului, Larisa Fiodorovna se calmă și adormi din nou. Iuri Andreevici ieși pe trepte. Lupii erau mai aproape decît în noaptea trecută și dispărură și mai repede. Iarăși el nu apucă să-și dea seama în ce direcție au dispărut. Iarăși stăteau înghesuiți unul într-altul și doctorul nu reuși să-i numere. I se păru că erau acum mai mulți.

10

Veni și cea de-a treisprezecea zi a șederii lor la Varîkino, care nu se deosebea prin nimic de precedentele zile. La fel, în ajun, urlaseră lupii, care nu se mai arătaseră de la

mijlocul săptămînii. Iarăşi, luîndu-i drept cîini, speriată de ei ca de un semn rău, Larisa Fiodorovna voi să plece imediat, de cu dimineaţă. Ca şi mai înainte, stările de echilibru alternau în sufletul Larei cu accesele de alarmă mîhnită, fireşti la o femeie harnică, neobişnuită cu zile întregi de descărcare a inimii şi cu luxul nepermis al tandreţilor dezlănţuite.

Totul se repetă, aşa că, şi în această dimineaţă din cea de-a doua săptămînă de cînd se mutaseră aici, Larisa Fiodorovna, cum mai făcuse de atîtea ori, se apucase să facă bagajele pentru întoarcere, încît s-ar fi putut zice că perioada petrecută în această casă nici n-ar fi existat.

Iarăşi era umezeală în camere din pricina înnorării de afară. Cerul se înmuiase şi din norii săi joşi trebuia să înceapă, din clipă în clipă, cernerea ninsorii. Lui Iuri Andreevici îi tremurau genunchii din pricina oboselii fizice şi psihice, din cauza prea multor nopţi nedormite. Gîndurile i se învălmăşeau, tremura de slăbiciune şi, zgribulit, frecîndu-şi mîinile ca să se încălzească, umbla de colo colo prin camera neîncălzită, neştiind ce va hotărî Larisa Fiodorovna şi ce va trebui el să facă în consecinţă.

Intenţiile ei nu erau clare deloc. Acum şi-ar fi dat jumătate din viaţă ca ei doi să nu mai fie atît de liberi la modul haotic, ci să fie nevoiţi să se supună oricărei ordini severe, prestabilite, în virtutea căreia să meargă amîndoi la serviciu, să aibă anumite obligaţii, care să-i facă să trăiască judicios şi cinstit.

Îşi începu ziua ca de obicei, făcu paturile, făcu ordine şi mătură camerele, le dădu să mănînce doctorului şi Katiei. Apoi se apucă să facă bagajele şi-l rugă pe doctor să înhame calul. Se hotărîse definitiv să plece.

Iuri Andreevici nu încercă s-o facă să se răzgîndească. Era nebunie curată să se întoarcă în oraş, după ce reuşiseră să dispară, tocmai acum cînd valul arestărilor trebuia să fi ajuns la punctul culminant. Dar tot o nebunie era să rămînă, fără să aibă măcar o puşcă, aici, în mijlocul acestei pustietăţi pline şi ea de felurite primejdii.

În plus, ultimele braţe de fîn pe care doctorul reuşea să le mai adune din şurile vecinilor erau pe sfîrşite. Fireşte, dacă ar fi avut posibilitatea să rămînă aici mai mult timp, Iuri Andreevici ar fi colindat cu sania toată zona, îngrijindu-se de completarea rezervelor de furaje

şi alimente. Acum, pentru o incertă şedere de cîteva zile, n-avea rost să se lanseze în căutări. Renunţînd la idee, se duse să se ocupe de cal.

Nu se prea pricepea la înhămat, deşi Samdeviatov îl învăţase cum se face. Iuri Andreevici uitase sfaturile acestuia. Cu mîini nedibace, făcu totuşi ce trebuia. Capătul ghintuit al curelei, cu ajutorul căreia fixase cercul de hulube, îl înnodă de una din hulube, după ce îl înfăşură de cîteva ori pe capătul acesteia; apoi, împingînd cu piciorul în burta calului, strînse tare cheutoarea dublă a gîtarului. După aceea, efectuînd şi restul operaţiunilor de înhămare, duse calul la scară, îl legă de balustradă şi intră ca să-i spună Larei că pot căra bagajele în sanie.

O găsi extrem de agitată. Ea şi Katia erau îmbrăcate, bagajele erau pregătite, însă Larisa Fiodorovna îşi frîngea mîinile. Stăpînindu-şi cu greu lacrimile, îl rugă pe Iuri Andreevici să se aşeze un pic şi începu să vorbească iute-iute, incoerent, ridicîndu-se şi aşezîndu-se mereu la loc, întrerupîndu-şi deseori firul argumentaţiei cu exclamaţia „Nu-i aşa".

– Nu sînt vinovată, zise ea. Nici eu nu ştiu cum s-a întîmplat. Dar putem pleca acum? Curînd se întunecă. Ne va prinde noaptea pe drum, chiar în pădurea ta cumplită. Nu-i aşa? Fac ce-mi spui tu, dar nu-s în stare să decid singură plecarea. Ceva mă împiedică s-o fac. Nu mă lasă inima. Dar tu fă cum ştii. Nu-i aşa? De ce taci şi nu-mi spui măcar o vorbă? Am irosit toată dimineaţa, nu ştim ce-am făcut o jumătate de zi. Mîine n-o să se mai întîmple, o să fim mai prevăzători, nu-i aşa? N-ar fi bine să mai rămînem o zi? Mîine ne sculăm mai devreme, plecăm de cum se face lumină, pe la ora şapte sau şase dimineaţa. Ce zici? O să faci focul, o să mai scrii aici încă o zi, mai dormim o noapte în casa asta. Ah, ar fi nemaipomenit, splendid! De ce nu-mi răspunzi? Iar sînt vinovată cu ceva, sărmana de mine!

– Exagerezi. Pînă-n amurg e încă timp. E încă foarte devreme. Dar fie cum zici tu. Bine. Rămînem. Numai liniştește-te. Eşti prea tulburată. Zău, hai să despachetăm, să ne dezbrăcăm de cojoace. Uite, Katia spune că îi e foame. Să mîncăm ceva. Ai dreptate, ar fi prea în pripă să plecăm fără să ne pregătim cum trebuie. Numai nu mai fi necăjită şi nu mai plînge, pentru numele lui

Dumnezeu. Imediat aprind focul. Dar înainte de asta, dacă iapa tot e înhămată la sanie şi aşteaptă la scară, mă duc să car ultimele lemne din fosta mea magazie, căci aici nu mai avem nici o surcea. Şi nu mai plînge. Mă întorc repede.

11

Spre şopronul de lemne al familiei Jivago duceau mai multe urme de sanie, făcute de Iuri Andreevici în timpul raidurilor precedente. În dreptul pragului, zăpada era murdărită şi bătătorită de la ultimul transport de lemne, pe care-l făcuse cu două zile în urmă.

Norii, care de cu dimineaţă înneguraseră cerul, se împrăştiaseră. Bolta se înseninase. Era destul de frig. Vechiul parc, care înconjura la diferite distanţe acest loc, înainta pînă aproape de şopron, ca şi cum ar fi vrut să-l privească în ochi pe doctor şi să-i aducă aminte de ceva. Zăpada din anul acela era adîncă, mai groasă decît înălţimea pragului de la intrarea în şopron. Pragul de sus al uşii părea mai scund, de parcă şopronul s-ar fi gîrbovit. Aproape la înălţimea capului lui Iuri Andreevici, precum pălăria unei ciuperci uriaşe, se ţuguia acoperişul troienit. Iar pe coama acoperişului, ca înfiptă în zăpadă, se vedea secera lunii tinere, abia născute, arzîndu-şi jăraticul cenuşiu.

Deşi era încă ziuă şi încă destul de lumină, doctorul avea sentimentul că stă, noaptea tîrziu, în codrul des al vieţii sale. Atîta beznă, atîta tristeţe avea în suflet. Şi luna nouă, ca o prevestire a despărţirii, ca o icoană a singurătăţii, ardea aproape la înălţimea ochilor lui.

Abia se ţinea pe picioare de obosit ce era. Lua în braţe mai puţine lemne decît de obicei şi le arunca în sanie din pragul şopronului. Chiar şi prin mănuşi, îl dureau mîinile ori de cîte ori apuca vreo buturugă îngheţată. Deşi se mişca mult şi repede, nu se putea încălzi. Ceva se oprise, se rupsese în el. Îşi blestema soarta fără de noroc şi se ruga lui Dumnezeu s-o cruţe, s-o lase în viaţă pe această femeie frumoasă, tristă, supusă, naivă. Iar luna atîrna deasupra şopronului, arzînd şi nedînd căldură, albind şi neluminînd.

Deodată calul, întorcîndu-şi capul în direcţia de unde veniseră, începu să necheze, mai întîi încet şi cu sfială, apoi mai tare şi mai şovăitor.

„Ce-o fi cu iapa? se întrebă doctorul. Ce bucurie o fi apucat-o? Nu pare că i-ar fi frică de ceva. Caii nu nechează cînd le e frică. Doar nu-i proastă să-şi trădeze prezenţa, dacă a simţit lupii. E-un nechezat de bucurie. Vrea şi ea acasă. Ai răbdare, plecăm îndată."

Pe lîngă lemne, Iuri Andreevici mai puse în sanie surcele şi cîteva coji de mesteacăn, rotunde, mari, desprinse întregi de pe trunchi, semănînd cu nişte carîmbi de cizme. Surcelele şi cojile îi trebuiau ca să aţîţe focul. Acoperi apoi lemnele cu o rogojină, peste care trecu o funie şi, călcînd pe lîngă sanie, cără lemnele spre şopronul lui Mikuliţîn.

Iapa necheză din nou, de data aceasta ca răspuns la alt nechezat de cal, care se auzise desluşit, de undeva de departe. „În curtea cui o fi nechezînd? se întrebă doctorul, înfiorat. Credeam că Varîkinul e pustiu. Deci ne-am înşelat." Nici prin cap nu-i trecea că avea musafiri şi că nechezatul de cal se auzea dinspre casa lui Mikuliţîn, din grădină. O mînă pe Savraska ocolind prin curţile din spate, pe lîngă anexele clădirilor dimprejurul fabricii, nevăzînd faţada casei din pricina dîmburilor care îi îngrădeau privirea.

Fără grabă (de ce s-ar fi grăbit?), aruncă lemnele în şopron, deshămă iapa, lăsînd sania în magazie, iar iapa o bagă în grajdul de alături. O mînă în stănoaga din colţul din dreapta, unde curentul trăgea mai puţin, şi, aducînd cîteva mîini din fînul rămas, i-l îndesă prin gratiile înclinate ale ieslei.

Păşind spre casă, îşi simţea sufletul îngrijorat. Lîngă scară era oprită o sanie ţărănească lată, cu coşul foarte comod, la care era înhămat un armăsar negru, bine hrănit. Împrejurul calului, plesnindu-l peste crupă şi cercetîndu-i chişiţele, se învîrtea un flăcău îmbrăcat într-un suman frumos. Stăpînul era la fel de lucios la faţă şi sătul ca şi calul.

Din casă se auzeau voci. Nevrînd să tragă cu urechea şi nefiind în stare să audă ceva, Iuri Andreevici, fără voie, îşi încetini paşii şi se opri apoi, ca încremenit. Fără să înţeleagă cuvintele, recunoscu vocea lui Komarovski,

a Larei şi a Katiei. Probabil, erau în prima cameră, cea de la intrare. Komarovski se contrazicea cu Lara şi, judecînd după răspunsurile ei, femeia era tulburată, plîngea şi ba îi riposta vehement, ba se declara de acord cu el. În virtutea cine ştie cărui indiciu nedefinit, Iuri Andreevici îşi imagină că, în clipa aceea, Komarovski adusese vorba despre el, cam în sensul că nu e un om de nădejde („slugă la doi stăpîni" – i se năzări doctorului), că nu se ştie ce iubeşte mai mult, familia sau pe Lara, că Lara nu trebuie să se bizuie pe el, întrucît, dacă ar face acest lucru, „ar alerga după doi iepuri deodată şi ar sta cu fundul în două luntre". Iuri Andreevici intră în casă.

Într-adevăr, în prima cameră, îmbrăcat într-o şubă lungă pînă-n podea, stătea Komarovski. Lara o ţinea pe Katia de gulerul şubei şi încerca să i-l încheie, dar nu nimerea cheutorile. Se supărase pe fetiţă, ţipa la ea să nu-şi învîrtă capul şi să stea liniştită, iar Katia se plîngea: „Mamă, mai încet, mă sugrumi". Toţi erau îmbrăcaţi, gata de plecare. Cînd Iuri Andreevici îşi făcu apariţia, Lara şi Viktor Ippolitovici se repreziră spre el, luîndu-şi vorba unul altuia din gură.

– Unde-ai fost atîta timp? Avem atîta nevoie de tine!

– Vă salut, Iuri Andreevici! În pofida tuturor grosolăniilor pe care ni le-am turnat unul altuia ultima dată, după cum vedeţi, am venit iarăşi fără invitaţie.

– Vă salut, Viktor Ippolitovici.

– De ce-ai întîrziat atîta? Ascultă ce-ţi spune şi ia tu o hotărîre şi pentru mine, şi pentru tine. Nu avem timp de pierdut. Trebuie să ne grăbim.

– De ce stăm în picioare? Luaţi loc, Viktor Ippolitovici. Cum unde am fost, Larocika? Ştii doar că am fost după lemne, iar după aceea m-am îngrijit de cal. Viktor Ippolitovici, vă rog, luaţi loc.

– Nu eşti uimit? De ce nu-ţi arăţi mirarea? Noi regretam că acest om a plecat şi nu ne-am agăţat de propunerea lui, iar acum iată-l în faţa ta şi nu te miri. Dar şi mai uluitoare sînt noutăţile pe care mi le-a spus. Povestiţi-i, Viktor Ippolitovici.

– Nu pricep la ce se referă Larisa Fiodorovna, dar, în ceea ce mă priveşte, vă voi spune următoarele. În mod intenţionat am răspîndit zvonul că am plecat ca să vă ofer, dumneavoastră şi Larisei Fiodorovna, posibilitatea

să regîndiţi problemele discutate împreună şi, după o judecată matură, să ajungeţi, poate, la o decizie mai puţin pripită.

– Dar nu mai putem amîna. Acum e timpul cel mai potrivit pentru plecare. Mîine dimineaţă... Dar mai bine să-ţi povestească Viktor Ippolitovici.

– Un moment, Larocika. Iertaţi-mă, Viktor Ippolitovici. De ce stăm cu şubele pe noi? Să ne dezbrăcăm şi să ne aşezăm. Căci discuţia este serioasă. Nu se poate aşa, hodoronc-tronc. Scuzaţi-mă, Viktor Ippolitovici. Altercaţiile noastre privesc anumite subtilităţi intime. Ar fi ridicol şi neplăcut să luăm în discuţie aceste lucruri. Niciodată nu m-am gîndit să merg cu dumneavoastră. Însă, dacă-i vorba de Larisa Fiodorovna, asta-i altă discuţie. În rarele cazuri cînd propriile noastre nelinişti au fost despărţite una de alta şi noi ne-am adus aminte că nu sîntem o singură fiinţă, ci două, cu două destine distincte, am considerat că Lara, mai ales de dragul Katiei, trebuie să mediteze mai profund la planurile dumneavoastră. De fapt o face permanent, întorcîndu-se mereu la aceste posibilităţi.

– Dar numai cu condiţia să mergi şi tu cu noi.

– Ne e la fel de greu să ne imaginăm despărţirea, dar, poate, ar trebui să ne luăm inima în dinţi şi să facem acest sacrificiu. Pentru că nici nu poate fi vorba să plec şi eu.

– Dar nu ştii încă nimic. Mai întîi ascultă. Mîine dimineaţă... Viktor Ippolitovici!

– Cred că Larisa Fiodorovna se referă la informaţiile aduse de mine, pe care deja i le-am comunicat. Pe o linie de rezervă din Iuriatin, gata de plecare, aşteaptă un tren de serviciu al Guvernului din Extremul Orient. Ieri a sosit de la Moscova şi mîine pleacă mai departe. Este trenul ministerului nostru de comunicaţii. E alcătuit pe jumătate din vagoane internaţionale de dormit.

Eu trebuie să călătoresc cu acest tren. Îmi sînt oferite locuri pentru persoanele pe care le-am invitat să lucreze în colegiul meu. Am putea călători cu tot confortul. N-o să mai avem o asemenea ocazie. Ştiu că dumneavoastră nu aruncaţi cuvintele în vînt şi nu vă veţi răzgîndi în privinţa refuzului de a pleca cu noi. Ştiu că sînteţi omul deciziilor ferme. Dar totuşi. Călcaţi-vă pe inimă de

dragul Larisei Fiodorovna. Aţi auzit că nu pleacă fără dumneavoastră. Haideţi cu noi, dacă nu la Vladivostok, măcar pînă la Iuriatin. Şi-acolo o să mai vedem. Dar în acest caz trebuie să ne grăbim. Nu mai putem pierde nici o clipă. Am un om cu mine, nu mă pricep să mîn caii. N-o să încăpem toţi aici în sania mea. Dacă nu mă înşel, calul lui Samdeviatov este la dumneavoastră. Mi-aţi spus că aţi cărat lemne cu el. Încă nu l-aţi deshămat?

– Ba da, l-am deshămat.

– Atunci înhămaţi-l mai iute şi trageţi sania încoace. Vizitiul meu o să vă ajute. De altfel, ştiţi ceva? Ducă-se dracului cealaltă sanie! O să ajungem cumva şi în a mea. Numai, pentru Dumnezeu, grăbiţi-vă. Luaţi pe drum numai lucrurile strict necesare, pe care le aveţi la îndemînă. Casa n-are decît să rămînă aşa cum este, neîncuiată. Trebuie să salvăm viaţa copilului, nu să ne jucăm cu cheile în lacăte.

– Nu vă înţeleg, Viktor Ippolitovici. Vorbiţi cu mine ca şi cum m-aş fi declarat de acord cu plecarea. Mergeţi cu Dumnezeu, dacă aşa vrea Larisa Fiodorovna. Casei nu-i duceţi grija. Rămîn şi, după ce plecaţi, fac ordine şi încui uşa.

– Ce spui, Iura? La ce bun să spui vorbele astea, cînd ştii dinainte că nu-s decît nişte absurdităţi? „Dacă aşa vrea Larisa Fiodorovna." Şi ştie foarte bine şi singur că, fără el, Larisei Fiodorovna nici prin cap nu-i trece să plece şi nu ia nici un fel de decizii. Atunci la ce bun fraza: „Fac eu ordine în casă şi-o să am grijă de toate"?

– Deci sînteţi de neînduplecat. Atunci am o altă rugăminte. Cu permisiunea Larisei Fiodorovna, aş vrea să vă spun două cuvinte şi, dacă se poate, între patru ochi.

– Bine. Dacă e aşa de important, să mergem la bucătărie. Nu ai nimic împotrivă, Laruşa?

12

– Strelnikov a fost prins, condamnat la pedeapsa capitală şi sentinţa a fost executată.

– Ce nenorocire! Sînteţi sigur?

– Aşa am auzit. Sînt convins de asta.

– Să nu-i spuneţi Larei. Şi-ar ieşi din minţi.

– Cum să-i spun? Tocmai de asta v-am chemat în altă cameră. După această discuţie, ea şi fetiţa se află într-o primejdie imediată, foarte uşor de prevăzut. Ajutaţi-mă să le salvez. Nici în ruptul capului nu vreţi să mă însoţiţi?

– Firește. Doar v-am spus.

– Dar, fără dumneavoastră, nici ea nu merge. Pur şi simplu nu ştiu ce să fac. Atunci am nevoie de un fel de ajutor din partea dumneavoastră. Prefaceţi-vă, în vorbe, prin înşelăciune, că sînteţi gata să cedaţi rugăminţilor ei, că aţi putea fi făcut să vă răzgîndiţi. Nu-mi pot închipui cum vă veţi despărţi. Nici aici, nici la gara din Iuriatin, dacă într-adevăr aţi veni să ne conduceţi. Trebuie s-o faceţi să creadă că mergeţi şi dumneavoastră. Dacă nu acum, o dată cu noi, atunci peste cîtva timp, cînd eu vă voi oferi posibilitatea, pe care veţi promite că nu o veţi mai refuza. Şi-n clipa aceea va trebui să fiţi capabil să juraţi strîmb. Dar, din partea mea, astea nu sînt vorbe goale. Vă dau cuvîntul meu că, la prima dumneavoastră dorinţă, mă angajez oricînd să vă iau de aici şi să vă aduc la noi, dîndu-vă ocazia apoi să plecaţi oriunde aţi dori. Larisa Fiodorovna trebuie să fie convinsă că ne conduceţi. Faceţi-o să creadă acest lucru, punîndu-vă la bătaie toată forţa de convingere. Să zicem că vă prefaceţi că vă duceţi să înhămaţi calul şi ne implorați să plecăm imediat, pentru că ne veţi ajunge din urmă pe drum.

– Sînt copleşit de vestea cu privire la împuşcarea lui Pavel Pavlovici şi nu-mi pot veni în fire. Vă urmăresc cu greu cuvintele. Dar sînt de acord cu dumneavoastră. După răfuiala cu Strelnikov, conform logicii noastre de acum, viaţa Larisei Fiodorovna şi a Katiei atîrnă de un fir de păr. Cu siguranţă, unul dintre noi va fi băgat la închisoare şi, prin urmare, oricum ne vor despărţi. Atunci zău că-i mai bine să ne despărţiţi dumneavoastră. Luaţi-le şi duceţi-le cît mai departe, chiar la capătul pămîntului. Acum, cînd vă spun aceste cuvinte, lucrurile se desfăşoară oricum în sensul dorit de dumneavoastră. Probabil că nu voi mai rezista şi, călcîndu-mi pe inimă, frîngîndu-mi cerbicia, mă voi tîrî umil la dumneavoastră, ca s-o primesc din mîinile dumneavoastră şi pe ea, şi viaţa, şi calea maritimă către ai mei, şi propria mea salvare. Dar daţi-mi timp să mă dumiresc în toate acestea.

Noutatea pe care mi-ați comunicat-o m-a năucit. Sînt strivit de suferința care mă lipsește de capacitatea de a gîndi și judeca. Poate că, cedînd acum în fața dumneavoastră, săvîrșesc o greșeală fatală, ireparabilă, de care mă voi îngrozi toată viața, însă, în ceața acestei dureri care mă sleiește de puteri, singurul lucru pe care-l pot face e să vă aprob mașinal și orbește, să vă ascult de parcă n-aș avea voință. Deci, de dragul ei, o voi anunța imediat că mă duc să pun calul la sanie și că o să vă ajung din urmă, dar de fapt voi rămîne aici. Cum o să plecați acum, cînd noaptea-i atît de aproape? Drumul trece prin pădure, peste tot pîndesc lupii, aveți grijă.

– Știu. Am o pușcă și un revolver. Nu vă faceți griji. Apropo, am adus și un pic de spirt, ca să alung frigul. Am destul. Vreți să vă las puțin?

13

„Ce-am făcut? Ce-am făcut? Am dat-o, m-am dezis, am trădat-o. Trebuie să mă grăbesc să-i ajung din urmă, s-o aduc înapoi. Lara! Lara!

Nu mă aud. Vîntul bate din față. Și probabil, vorbesc tare. Ea are toate motivele să fie veselă, liniștită. S-a lăsat înșelată și nu bănuiește că totul a fost pus la cale. Iurocika al ei, fantezistul și încăpățînatul, s-a îmblînzit în sfîrșit, slavă Creatorului, și pleacă împreună cu ea într-un loc mult mai sigur, la oameni mai deștepți decît cei de aici, sub ocrotirea legii și ordinii. Chiar dacă, pentru a nu se da bătut și ca să-și arate firea îndărătnică, va face mofturi și nu va urca mîine în tren, Viktor Ippolitovici o să trimită după el încă un tren și astfel vor fi cît de curînd împreună.

Iar acum, desigur, e în grajd, tremurînd din pricina emoției și a grabei, încercînd, cu mîinile lui nedibace, care nu-l ascultă, s-o înhame pe Savraska și s-o pornească imediat, mîncînd pămîntul, ca să-i ajungă din urmă cît sînt încă în cîmpie, cît n-au intrat încă în pădure."

Probabil că așa gîndește Lara. Și nici măcar nu și-a luat rămas-bun ca lumea, Iuri Andreevici le-a făcut doar un semn cu mîna și s-a întors cu spatele, străduindu-se să-și înghită nodul din gît, ca și cum s-ar fi înecat cu o bucată de măr.

Cu şuba aruncată pe un singur umăr, doctorul stătea pe scară. Cu mîna liberă, netrecută prin mînecă, strîngea sus de tot, aproape de acoperiş, gîtlejul stîlpului sculptat, de parcă ar fi vrut să-l sugrume. Cu toată conştiinţa sa era ţintuit de un punct îndepărtat din spaţiu. Acolo, pe o distanţă destul de scurtă, drumul urca în pantă şi se deschidea privirii printre cîţiva mesteceni crescuţi la întîmplare. Peste porţiunea aceea de drum tocmai cădeau razele soarelui ce se pregătea să asfinţească. Acolo, în această pată de lumină, dintr-o clipă în alta, trebuia să-şi facă apariţia sania, gonind la deal din vîlceaua în care se scufundase pentru puţin timp.

– Adio, adio! repeta doctorul, în aşteptarea clipei cînd îi va vedea, şoptind mecanic şi aproape neauzit, smulgîndu-şi cu greu din piept aceste cuvinte şi risipindu-le în gerul crepuscular. Adio, unică iubită, pe veci pierdută!

– Iată-i! Iată-i! şopti el năvalnic cu buzele albite, atunci cînd sania zbură ca o săgeată în sus, trecînd de mesteceni şi încetinindu-şi goana. O, ce bucurie! S-a oprit în *dreptul ultimului mesteacăn*.

O, cum a început să i se zbată inima, o, cum a început să i se zbată inima, şi-a simţit picioarele secerate, de emoţie tot trupul i s-a făcut moale, catifelat, cu şuba care-i cădea de pe umăr! „O, Doamne, mi se pare sau voinţa ta e să se întoarcă la mine? Ce se întîmplă acolo, dincolo de hotarul acela îndepărtat al amurgului? Care-i explicaţia? De ce s-au oprit? Nu. S-a sfîrşit. S-au pus în mişcare. Şi-au reluat goana. Probabil că ea s-a rugat să oprească pentru cîteva clipe, ca să se uite, pentru ultima oară, la casa aceasta. Oare n-o fi vrut să se convingă dacă nu cumva Iuri Andreevici a plecat şi dacă nu cumva goneşte pe drum în urma lor? Au plecat. Au plecat.

Dacă mai apucă, dacă soarele nu asfinţeşte mai devreme (prin întuneric nu i-ar putea zări), îi va mai vedea o dată, chiar pentru ultima oară, pe malul celălalt al rîpei, în poiana unde, acum două nopţi, stăteau lupii la pîndă."

Şi iată, a venit, a sosit şi această clipă. Soarele sîngeriu încă mai atîrna, rotund, deasupra liniei troienelor. Zăpada sugea cu lăcomie dulceaţa de ananas pe care astrul o cernea deasupra ei. Şi iată că s-au arătat, au trecut în goană, s-au dus. „Adio, Lara, la bună vedere pe lumea cealaltă, adio, frumuseţea mea, bucuria mea,

adîncă, nesecătuită, veşnică." De-acum au dispărut din vedere. „N-o să te mai văd niciodată, niciodată, niciodată în viaţă n-o să te mai văd."

Între timp, se lăsa seara. Petele amurgului, de bronz rubiniu, împrăştiate pe zăpadă, se decolorau cu repeziciune. Moliciunea de cenuşă a spaţiilor se cufunda iute în amurgul liliachiu, care se întuneca din ce în ce mai mult la culoare. Cu aburul lor cenuşiu se contopea zvelteţea dantelată, picturală a mestecenilor de pe drum, ale căror centuri se reliefau gingaş pe cerul roz-pal, parcă înnămolit dintr-o dată.

Amărăciunea sufletească îi ascuţea lui Iuri Andreevici simţul percepţiei. Resimţea totul cu o claritate înzecită. Tot ceea ce-l înconjura căpăta trăsături de rară unicitate, chiar şi aerul. Cu o milă incredibilă respira seara aceea de iarnă, ca un martor care compătimeşte întreaga lume. Părea că niciodată nu mai amurgise ca acum, un amurg ce-l mîngîia pe omul rămas orfan, căzut în singurătate. Parcă n-ar fi stat ca o panoramă înconjurătoare, cu spatele la orizont, cocoţate pe măguri, pădurile din apropiere, ci au ieşit din pămînt şi s-au aburcat pentru a exprima mila şi înţelegerea.

Doctorul aproape că vru să alunge cu mîna această oră de frumuseţe palpabilă, ca şi cum ar fi încercat să se descotorosească de o mulţime de oameni insistenţi, compătimitori. Mai că era gata să le şoptească razelor amurgului, care se alungeau pînă la el: „Mulţumesc. Nu-i nevoie".

Continua să stea pe scară, cu faţa spre uşa închisă, întors cu spatele la lume. „S-a ascuns soarele meu cel limpede", repeta şi insista ceva din fiinţa lui. Nu avea puterea să rostească, cu voce tare, toate aceste cuvinte, nu le putea alinia unul după altul fără crampe dureroase în gît, care le întrerupeau şirul.

Intră în casă. În interiorul lui începea şi se săvîrşea un monolog dublu, de două feluri: uscat, aparent realist faţă de sine însuşi şi curgător, fără maluri, în ceea ce o privea pe Lara. Iată cum i se desfăşurau gîndurile: „De-acum trebuie să plec la Moscova. Şi trebuie să rezist, să trăiesc. Să nu cedez insomniei. Să nu mă culc. Să lucrez noapte de noapte pînă la sminteală, pînă cînd oboseala mă va doborî. Şi încă ceva. Să fac imediat focul în dormitor, ca să nu-mi fie frig la noapte".

Însă iată cum mai discuta cu sine însuşi: „Adorata şi neuitata mea! Atîta timp cît te mai simt adînciturile coatelor mele, atîta timp cît eşti pe palmele şi pe buzele mele, voi fi şi eu cu tine. Lacrimile pentru tine mi le voi revărsa în ceva demn, durabil. Amintirea ta o voi zugrăvi într-o imagine gingaşă, gingaşă, gingaşă, copleşitor de tristă. Rămîn aici pînă fac acest lucru. Pe urmă voi pleca şi eu. Uite cum o să te zugrăvesc. Voi pune pe hîrtie liniile tale, aşa cum, după o furtună teribilă, care a cutremurat marea din temelii, se aşază pe nisip urmele valului celui mai puternic, care şi-a împins cel mai departe coama înspumată. Într-o linie frîntă şi şerpuită, marea aruncă pe mal pietrele poroase, plutele, scoicile, algele, adică lucrurile cele mai uşoare, mai volatile, pe care a izbutit să le ridice de pe fundul ei. Această linie este graniţa celui mai înalt flux şi se întinde, infinită, de-a lungul ţărmului. Furtuna vieţii te-a împins spre mine, mîndria mea. Aşa o să te zugrăvesc".

Intră în casă, încuie uşa, se dezbrăcă de şubă. Cînd ajunse în camera unde de cu dimineaţă Lara făcuse ordine cu atîta grijă, acum răvăşită iarăşi de graba plecării, cînd văzu aşternutul aruncat în dezordine pe pat, lucrurile căzute peste tot, pe duşumea şi pe scaune, doctorul, ca un copil, îngenunche lîngă pat, îşi împinse pieptul în marginea tare a acestuia şi, cufundîndu-şi faţa într-o pernă, începu să plîngă, tot ca un copil, uşor şi amarnic. Plînsul nu ţinu mult. Iuri Andreevici se ridică în picioare, îşi şterse iute lacrimile, se uită împrejur cu o privire mirată, distrată, obosită şi absentă, puse mîna pe sticla lăsată de Komarovski, îi scoase dopul, îşi turnă o jumătate de pahar, adăugă nişte apă, presără nişte zăpadă şi, cu desfătare aproape egală cu cea a lacrimilor nemîngîiate de acum cîteva clipe, începu să soarbă acest amestec cu înghiţituri mici, lacome.

14

Cu Iuri Andreevici se petreceau lucruri absolut absurde. Îşi ieşea din minţi cu încetul. Niciodată nu mai avusese un asemenea mod de viaţă bizar. Neglija casa, încetase să se mai îngrijească, prefăcea zilele în nopţi şi pierduse socoteala zilelor scurse de la plecarea Larei.

Bea şi scria mereu lucruri care îi erau dedicate, însă Lara poeziilor şi însemnărilor lui, pe măsură ce apăreau mai multe ştersături şi un cuvînt era înlocuit cu altul, se îndepărta tot mai mult de prototipul său real, de mama vie a Katiei, de cea care, împreună cu Katia, se afla acum pe drumul care-l îndepărta de el.

Toate aceste tăieturi Iuri Andreevici le făcea cu scopul de a conferi expresiei mai multă precizie şi forţă, dar ele erau şi ecoul sugestiilor venite dinspre discreţia interioară, care nu-i permitea să dezvăluie prea franc sentimentele personale, care nu erau inventate, ci trăite, ca să-i rănească şi să-i jignească pe cei care participaseră în mod direct la cele scrise şi trăite. Astfel, sentimentele intime, durerea încă aburindă, neîncetată erau eliminate din poezii şi, în locul amănuntelor sîngerînde şi dureroase, în ele apărea amploarea edulcorantă care înalţa cazul particular pînă la stadiul comun, ştiut de toată lumea. Nu urmărea intenţionat acest lucru, dar amploarea venea singură ca o mîngîiere trimisă lui personal de femeia aflată în drum, ca un rămas-bun de la distanţă, ca o năzărire prin somn sau ca o atingere a mîinii ei de fruntea lui. Şi în versuri el iubea această pecete înălţătoare.

După acest bocet al său după Lara, finaliză şi mîngîierile sale din diferite perioade, cu subiecte de toate pentru toţi, dedicate naturii sau vieţii cotidiene. Aşa cum i se mai întîmplase şi altădată, ideile privind viaţa sa personală şi viaţa societăţii se năpustiră asupra lui şi-l însoţiră în timp ce finisa aceste lucruri.

Iarăşi se gîndi că istoria, ceea ce se numeşte cursul istoriei, el şi-o reprezintă cu totul altfel decît se obişnuieşte şi că pentru el istoria se înfăţişează precum viaţa regnului vegetal. Iarna, sub zăpadă, ramurile golaşe ale pădurii de foioase sînt anemice şi jalnice, precum firele de păr dintr-o bărbuţă rară de bătrîn. Primăvara, în cîteva zile, pădurea se înnoieşte, se înalţă pînă la nori, în hăţişurile ei frunzoase te poţi rătăci, te poţi ascunde. Această prefacere se realizează datorită mişcării, care le depăşeşte în viteză pe animale, pentru că un animal nu creşte atît de repede ca o plantă şi niciodată nu-i putem ghici intenţiile. Pădurea nu se mişcă, nu o putem surprinde, n-o putem pîndi ca să vedem cînd îşi schimbă

locul. Întotdeauna o găsim în nemişcare. Şi în aceeaşi nemişcare găsim istoria etern crescătoare, etern schimbătoare, viaţa societăţii, ale cărei transformări nu le putem urmări.

Tolstoi nu şi-a dus ideea pînă la capăt, cînd i-a negat lui Napoleon rolul de iniţiator, cînd l-a negat şi conducătorilor, comandanţilor de oşti. Gîndea exact acelaşi lucru, dar nu l-a rostit cu toată claritatea. Nimeni nu face istoria, ea nu se vede, cum nu se vede nici iarba crescînd. Războaiele, revoluţiile, ţarii, Robespierii sînt excitanţii ei organici, drojdia ei de fermentare. Revoluţiile le fac oamenii activi, fanatici unilaterali, genii ale restricţiei benevole. Aceştia, în cîteva ore sau în cîteva zile, răstoarnă vechea ordine. Schimbările durează săptămîni, mulţi ani, iar apoi timp de decenii, de secole, oamenii se prosternează, ca în faţa a ceva sfînt, spiritului de plafonare, care a dus la schimbare.

După bocetul său după Lara, doctorul a mai bocit şi acea vară de demult din Meliuzeevo, cînd revoluţia era un dumnezeu recent, picat parcă din cer, dumnezeul acelei veri, şi fiecare vieţuia după cum îl tăia capul şi viaţa fiecăruia curgea în propria ei albie, care nu era deloc explicativ-ilustrativă, menită a confirma justeţea politicii superioare.

În timp ce schiţa aceste de toate pentru toţi, verifică şi remarcă din nou că arta serveşte întotdeauna frumosul, iar frumuseţea este fericirea de a poseda forma, forma este cheia organică a existenţei, formă ce trebuie să aibă tot ce este viu ca să existe, şi, astfel, arta, inclusiv cea tragică, este o naraţiune despre fericirea existenţei. Aceste meditaţii şi însemnări îi produceau, şi ele, bucurie, o bucurie atît de tragică şi de înlăcrimată, încît capul îi obosea şi începea să-l doară.

Veni să-l viziteze Anfim Efimovici. Îi adusese şi el votcă şi îi povesti cum a plecat Antipova cu fiica ei, însoţite de Komarovski. Anfim Efimovici venise pe calea ferată, cu drezina. Dojenindu-l pe doctor pentru prea puţina grijă faţă de cal, i-l luă şi plecă cu el, deşi Iuri Andreevici îl rugase să mai rabde trei-patru zile. În schimb, Anfim Efimovici îi promise că, după scurgerea acestui termen, va veni personal şi-l va lua cu sania de aici.

Uneori, obosit de scris, de muncă, Iuri Andreevici şi-o amintea brusc pe femeia plecată, şi-o amintea atît de aievea, încît îşi pierdea capul de tandreţe şi din pricina acuităţii absenţei ei. La fel ca de mult în copilărie, înconjurat de natura fermecătoare, plină de trilurile păsărelelor, i se năzări vocea răposatei sale mame, atît de armonizată, atît de contopită cu vocea Larei, încît uneori îl înşela. „Iurocika" – i se părea uneori, într-un fel de halucinaţie auditivă, că aude din camera de alături.

În această săptămînă au mai fost şi alte cazuri cînd simţurile l-au indus în eroare. La sfîrşitul săptămînii, noaptea, se trezi brusc după un vis greu, absurd, în care văzuse un bîrlog de dragon sub casă. Deschise ochii. Deodată fundul rîpei fu străluminat de un fulger, urmat de tunetul şi ecoul unei împuşcături. Uluitor e că, după cîteva clipe de la această întîmplare neobişnuită, doctorul adormi din nou, iar a doua zi dimineaţă se gîndi că visase.

15

Iată ce s-a întîmplat, puţin mai tîrziu, într-una din nopţile acelea. În sfîrşit, doctorul începu să asculte de glasul raţiunii. Îşi spuse că, dacă şi-ar pune în gînd să se sinucidă cu orice preţ, ar putea găsi un procedeu mai rapid şi mai puţin dureros. Îşi dădu cuvîntul că, de îndată ce apare Anfim Efimovici, va pleca imediat de aici.

Înaintea amurgului, cînd era încă lumină, auzi scîrţîitul unor paşi pe zăpadă. Cineva, cu mers vioi, hotărît, venea spre casă.

Ciudat. Cine să fie? Anfim Efimovici ar fi venit cu sania. În Varîkinul pustiit nu puteau fi trecători întîmplători. „După mine vine, se gîndi Iuri Andreevici. Îmi aduce o citaţie sau ordinul de a mă întoarce în oraş. Sau vine să mă aresteze. Dar cu ce mă va duce? Şi atunci ar fi fost doi. Înseamnă că e Mikuliţîn, Averki Stepanovici", se bucură el, presupunînd chiar că l-ar fi recunoscut pe musafir după mers. Omul, care deocamdată rămînea o enigmă, întîrzie în dreptul uşii cu ivărul smuls şi, negăsind lacătul, îşi continuă înaintarea, cu paşi siguri, cu mişcări ferme, deschizînd cu mînă de stăpîn uşile întîlnite în cale şi închizîndu-le cu grijă în urma lui.

Aceste ciudăţenii îl surprinseră pe Iuri Andreevici la masa de scris, şezînd cu spatele la uşă. În timp ce se ridica şi se întorcea cu faţa spre intrare ca să-şi întîmpine musafirul, acesta se oprise deja încremenit în prag.

„Pe cine căutaţi?" Această întrebare doctorul o pusese cu o inconştienţă care nu obliga la nimic şi de aceea nu se miră cînd constată că nu i se răspunde.

Cel intrat era un om puternic, chipeş, îmbrăcat cu o scurtă din blană, cu pantaloni din blană, cu cizme groase din piele de capră în picioare. Pe umăr avea trecută cureaua unei puşti.

Numai clipa apariţiei necunoscutului fusese o surpriză pentru doctor, nu şi venirea acestuia. Descoperirile făcute în casă şi alte semne îl pregătiseră pe Iuri Andreevici pentru această întîlnire. Cel intrat era cu siguranţă proprietarul rezervelor găsite în casă. Doctorului i se părea că-l cunoaşte, că l-a mai văzut cîndva. Probabil că vizitatorul fusese prevenit asupra faptului că în casă locuieşte cineva. Nu se mirase suficient de mult, găsind pe cineva aici. Poate i se spusese pe cine va găsi? Poate că îl cunoştea personal pe doctor?

„Cine-i? Cine-i? se întreba chinuitor Iuri Andreevici, încercînd să-şi amintească această faţă. Doamne, unde l-am mai văzut o dată? Oare e posibil? Era o dimineaţă fierbinte de mai, din nu mai ştiu care an. Gara Razvilie. Vagonul comisarului, care nu promitea nimic bun. Claritatea ideilor, francheţea, severitatea principiilor, adevărul, adevărul, adevărul. E Strelnikov!"

16

Discutau deja de mult, de cîteva ceasuri încheiate, aşa cum nu discută decît ruşii în Rusia, mai ales cum discutau oamenii aceia îngroziţi şi întristaţi, oamenii aceia smintiţi şi frenetici, cum erau pe atunci toţi în Rusia. Se făcea întuneric.

Pe lîngă vorbăria neliniştită, meteahnă de care Strelnikov suferea ca toată lumea, acum vorbea neîncetat şi dintr-o anume pricină personală, numai a lui.

Nu se mai sătura de vorbit şi, din răsputeri, se agăţa de discuţia cu doctorul, ca să evite singurătatea. Oare se

temea de mustrările de conştiinţă, de amintirile triste care îl urmăreau sau îl chinuia nemulţumirea de sine, datorită căreia omul nu se poate suporta, se urăşte singur şi este gata să moară de ruşine? Sau luase deja o hotărîre teribilă, irevocabilă, cu care nu voia să rămînă singur, a cărei punere în practică o amîna, pe cît posibil, prin flecăreala aceasta cu doctorul?

Oricum, Strelnikov ascundea o taină importantă, împovărătoare, restul sufletului revărsîndu-şi-l în nişte efuziuni cu atît mai risipitoare.

Aceasta era boala secolului, sminteala revoluţionară a epocii. În intenţii toţi erau altfel decît în cuvinte şi manifestări. Nimeni nu avea conştiinţa curată. Fiecare avea toate motivele să se considere vinovat de tot, criminal ascuns, şarlatan nedemascat. De cum apărea un motiv cît de mic, imaginaţia autobiciuitoare o ţinea într-o orgie nemărginită. Oamenii îşi dădeau frîu liber fanteziei, se calomniau singuri nu numai sub presiunea spaimei, ci şi ca urmare a unei vocaţii bolnăvicioase, distructive, de bunăvoie, într-o stare de transă metafizică, mînaţi de acea patimă a autocondamnării, căreia, dacă-i dai drumul, n-o mai poţi opri.

Cîte asemenea depoziţii de dinaintea morţii, scrise sau orale, a citit şi a ascultat la vremea sa Strelnikov, comandant de arme şi uneori chiar judecător în diferite curţi marţiale? Acum şi el, cuprins de furia autodemascării, se reevalua cu totul, îşi trăgea singur concluziile, vedea totul într-o deformare febrilă, monstruoasă, delirantă.

Strelnikov povestea incoerent, sărind de la o mărturisire la alta.

– Asta s-a întîmplat lîngă Cita. V-au uimit raritățile cu care mi-am ticsit dulapurile şi sertarele din casa asta? Toate sînt din rechiziţiile de război, pe care le-am făcut atunci cînd Armata Roşie a ocupat Siberia de Est. Bineînţeles, n-am cărat singur toate lucrurile astea, nu le-am adus în spinare. Întotdeauna viaţa m-a răsfăţat cu oameni de încredere, devotaţi. Aceste lumînări, chibrituri, cafeaua, ceaiul, ustensilele pentru scris şi celelalte provin parţial din patrimoniul militar ceh, parţial din cel japonez sau englez. Cai verzi pe pereţi, nu-i aşa? „Nu-i aşa?“ era expresia preferată a soţiei mele, probabil că aţi

observat şi singur. Nu ştiam ce să fac, ezitam să vă spun imediat acest lucru, dar acum recunosc. Am venit aici ca să mă întîlnesc cu ea şi cu fiică-mea. Mi s-a comunicat prea tîrziu că sînteţi aici. De aceea am întîrziat. Cînd, din bîrfe şi rapoarte, am aflat că sînteţi în relaţii intime cu ea şi cînd prima dată mi s-a pronunţat numele „doctor Jivago", într-un mod cu totul inexplicabil, din miile de chipuri care mi-au trecut pe dinainte, mi l-am amintit chiar pe doctorul cu acest nume de familie, care mi-a fost cîndva adus la interogatoriu.

– Şi aţi regretat că nu l-aţi împuşcat?

Strelnikov nu acordă nici o atenţie acestei replici. Se poate să nici nu fi remarcat că monologul îi fusese întrerupt. Continuă distrat şi gînditor.

– Firește, am fost gelos pe dumneavoastră, chiar şi acum mai sînt. Se putea altfel? În locurile de aici mă ascund doar în ultimele luni, după ce mi-au fost deconspirate celelalte ascunzători, aflate departe, în est. Urma să fiu deferit curţii marţiale pentru o vină născocită. Deznodămîntul nu era greu de ghicit. Nu mă ştiam vinovat cu nimic. Mi-am închipuit că sînt speranţe să mă dezvinovăţesc şi să-mi apăr renumele mai tîrziu, cînd circumstanţele vor fi mai favorabile. M-am decis să dispar la timp din cîmpul vizual, înainte de a fi arestat şi, pînă la vremuri mai bune, să mă ascund, să rătăcesc, s-o fac pe schimnicul. Poate că în cele din urmă aş fi reuşit să mă salvez. Dar m-a înşelat un mic ticălos care mi-a cîştigat încrederea.

Traversam Siberia pe jos, pe timp de iarnă, mă ascundeam, flămînzeam. Mă îngropam în troiene, înnoptam în trenurile înzăpezite, care pe-atunci, în şiruri nesfîrşite, zăceau de-a lungul magistralei siberiene.

Pribegiile m-au pus faţă în faţă cu un băieţandru vagabond, care zicea că ar fi fost executat de partizani împreună cu alţi condamnaţi la moarte. Zicea că s-ar fi tîrît dintre cei morţi, şi-ar fi revenit, ar fi stat un timp ascuns şi apoi începuse să hoinărească exact ca mine, prin felurite vizuini şi bîrloguri. Era un ticălos de adolescent, parşiv, ignorant, dintre realiştii repetenţi, alungat ca incapabil din liceu.

Cu cît povestirea lui Strelnikov devenea mai amănunţită, cu atît mai sigur devenea doctorul că îl cunoaşte pe băiat.

– Nu-l chema cumva Terenti Galuzin?

– Da.

– Atunci e adevărat tot ce v-a spus de partizani şi de execuţie. Nu a inventat nimic.

– Singura parte bună a băiatului era că-şi adora nebuneşte mama. Tatăl său fusese împuşcat ca ostatic. Băiatul a aflat că mama lui e la închisoare şi că va avea aceeaşi soartă ca a lui taică-său. De aceea s-a gîndit să facă orice ca s-o elibereze. La Ceka judeţeană, unde se dusese să-şi ceară iertare şi să-şi ofere serviciile, i s-a promis ştergerea tuturor păcatelor cu condiţia să le dea pe mînă o persoană importantă. Le-a indicat locul unde mă ascunsesem. Am izbutit să-i preîntîmpin trădarea şi să dispar la timp.

Cu eforturi fantastice, trecînd prin mii de peripeţii, am traversat Siberia şi am ajuns aici, în locurile în care sînt cunoscut ca un cal breaz şi unde se aşteptau cel mai puţin să mă întîlnească, neputîndu-se aştepta la atîta insolenţă din partea mea. Şi, într-adevăr, multă vreme m-au căutat prin împrejurimile Citei, în timp ce eu am ajuns în căsuţa asta şi în alte adăposturi de prin împrejurimi. Dar acum gata. Mi-au dat şi-aici de urmă. Ascultaţi-mă. Amurgeşte. Se apropie ora care nu-mi place deloc, pentru că de mult nu mai pot să dorm. Ştiţi ce chin este. Dacă n-aţi ars toate lumînările mele – care sînt într-adevăr grozave, de stearină, nu-i aşa? –, haideţi să mai stăm un pic de vorbă. Haideţi să stăm de vorbă cît veţi fi în stare să susţineţi discuţia şi s-o facem cu tot fastul, toată noaptea, la lumina lumînărilor.

– Lumînările sînt neatinse. N-am desfăcut decît un pachet. Pînă acum am ars petrolul lampant pe care l-am găsit aici.

– Pîine aveţi?

– Nu.

– Atunci cu ce aţi trăit? De altfel, pun întrebări prosteşti. Cu cartofi. Ştiu.

– Da. Cartofi sînt cît doriţi. Stăpînii casei erau oameni cu experienţă, cu grija zilei de mîine. Se pricepeau să-i pună la păstrare. Cartofii sînt în bună stare, în pivniţă. Nici n-au mucegăit, nici n-au degerat.

Brusc, Strelnikov începu să vorbească despre revoluţie.

17

– Toate astea nu-s importante pentru dumneavoastră. N-aveţi cum să înţelegeţi. Aţi crescut în cu totul alt mediu. Pentru mine, copilăria şi adolescenţa înseamnă lumea periferiilor, a căilor ferate şi a cazarmelor muncitoreşti. Murdărie, înghesuială, sărăcie, profanarea sufletului din muncitor, profanarea femeii. Şi mai era impertinenţa batjocoritoare, nepedepsită a desfrîului la care se dedau feciorii de bani gata, studenţii – fii de comercianţi şi băcani. Cu glume sau cu izbucniri de iritare dispreţuitoare, se descotoroseau de lacrimile sau plîngerile celor jefuiţi, insultaţi, de fetele seduse şi părăsite. Ce Olimp al paraziţilor, care nu se remarcau prin nimic decît prin faptul că nu-şi băteau capul cu nimic, nu căutau, nu dăruiau şi nu lăsau nimic lumii!

Însă noi ne-am asumat viaţa ca pe o campanie militară; noi mutam munţii din loc, de dragul celor pe care îi iubeam. Şi deşi nu le-am adus decît suferinţă, nu le-am clintit nici măcar un fir de păr din cap, pentru că s-a întîmplat să ajungem mucenici mai mari decît ei.

Totuşi, înainte de a continua, consider că e de datoria mea să vă mai spun ceva. Trebuie să plecaţi de aici, să plecaţi fără întîrziere, dacă ţineţi la viaţă. Cercul hăitaşilor se strînge în jurul meu şi, indiferent ce s-ar întîmpla cu mine, veţi fi şi dumneavoastră implicat, pentru că deja aveţi o oarecare legătură cu mine prin simplul fapt că stăm acum de vorbă. În plus, să ştiţi că pe-aici sînt mulţi lupi, zilele trecute am fost nevoit să trag în ei.

– Deci dumneavoastră aţi tras?

– Da. Deci aţi auzit? Mă îndreptam spre altă ascunzătoare, dar, înainte de a ajunge, mi-am dat seama după anumite semne că locul fusese descoperit şi oamenii mei ucişi. N-am să rămîn mult la dumneavoastră, numai să treacă noaptea asta şi, de cu dimineaţă, plec. Deci, cu permisiunea dumneavoastră, voi continua.

Dar oare fanţi ca-n mahalalele Tver şi Iamskaia, care goneau cu fetele în trăsuri, care purtau şepcile pe-o ureche sau pantaloni cu manşetă, existau numai în Moscova, numai în Rusia? Strada, strada în pragul nopţii, strada veacului în pragul nopţii, trăsurile, fetele erau peste tot. Ce a conferit unitate epocii, ce a constituit veacul al

nouăsprezecelea într-o perioadă istorică? Apariția ideilor revoluționare. Aveau loc revoluții, tineri pătrunși de spiritul de sacrificiu urcau pe baricade. Publiciștii își băteau capul cum să înfrîneze nerușinarea animalică a banului, străduindu-se să înțeleagă și să apere demnitatea umană a celui sărac. A apărut marxismul, care a descoperit rădăcina răului și remediul necesar vindecării. Marxismul a devenit forța principală a secolului. Această forță erau mahalalele Tver și Iamskaia ale veacului și mizeria și strălucirea sfințeniei și desfrîul și cartierele muncitorești, proclamațiile și baricadele.

Ah, ce frumoasă a fost cînd nu era decît o fetiță, o gimnazistă! Nici nu vă puteți închipui. Venea adeseori la o colegă de școală care locuia în blocul vecin, în care cei mai mulți chiriași erau funcționari ai liniei de cale ferată Brest. Așa s-a numit mai înainte această magistrală, abia mai apoi a fost rebotezată de cîteva ori. Tatăl meu, care actualmente este membru al tribunalului din Iuriatin, era pe atunci maistru de sector la gară. Mă duceam și eu în casa aceea și acolo am întîlnit-o. Era un copil, o fetiță, dar gîndirea circumspectă, neliniștea veacului se puteau deja citi pe chipul ei, în ochii ei. Toate temele veacului, toate lacrimile și jignirile lui erau înscrise pe chipul ei, în ținuta ei, în amestecul ei de sfiiciune copilărească și de logică îndrăzneață. Veacul putea fi condamnat în numele ei, cu buzele ei. Trebuie să fiți de acord că asta nu-i un fleac. Este un fel de predestinare, un semn, pe care trebuia să-l aibă de la natură, pentru a fi îndreptățită să condamne secolul.

– Vorbiți extraordinar despre ea. Am văzut-o și eu în zilele acelea. Am văzut-o exact așa cum mi-o descrieți. Eleva de liceu se contopea cu eroina unei taine necopilărești. Umbra ei se proiecta pe perete cu o mișcare de autoapărare mereu bănuitoare. Așa am văzut-o. Așa mi-o amintesc. Ați exprimat uluitor acest lucru.

– Ați văzut-o și v-o amintiți? Dar ce-ați făcut pentru ea?

– Asta e cu totul altă întrebare?

– Vedeți deci, nu-i așa, că tot acest secol nouăsprezece, cu toate revoluțiile lui din Paris, cu cele cîteva generații ale emigrației ruse, începînd cu Herzen, cu toate atentatele plănuite împotriva țarului, reușite sau nu, cu toată mișcarea muncitorească din lume, cu tot marxismul

din parlamentele şi universităţile Europei, cu tot sistemul lui inedit de idei, cu noutatea şi rapiditatea deciziilor, cu atitudinea lui zeflemistă, cu toată cruzimea auxiliară inventată în numele milei, deci toate acestea le-a absorbit în sine Lenin şi le-a exprimat generalizate prin propria sa fiinţă, pentru ca secolul întreg, precum însăşi răzbunarea personificată, să se năpustească asupra lumii vechi.

Alături de el s-a ridicat impresionant de imensa icoană a Rusiei, care, sub ochii lumii întregi, s-a aprins dintr-o dată ca o lumînare a ispăşirii pentru toată oropsirea şi durerile omenirii. Dar la ce bun vă spun toate acestea? Pentru dumneavoastră vorbele mele nu-s decît două talgere izbite unul într-altul, nişte sunete fără sens.

De dragul acestei fetiţe am intrat la universitate, de dragul ei m-am făcut profesor şi am venit să lucrez în acest Iuriatin, pe care pînă atunci nu-l cunoşteam. Am înghiţit un morman de cărţi şi mi-am însuşit o mulţime de cunoştinţe, ca să-i fiu ei util, ca să-i fiu la îndemînă, dacă ar avea nevoie de ajutorul meu. Am plecat la război pentru ea, după trei ani de căsnicie, s-o cuceresc din nou, iar pe urmă, după război, după ce m-am întors din prizonierat, am profitat de faptul că se credea că sînt ucis şi, sub un nume străin, inventat, m-am aruncat în vîltoarea revoluţiei ca să-i răzbun cu vîrf şi îndesat toate suferinţele ei, ca să-i şterg cu desăvîrşire toate amintirile triste, ca să nu mai existe cale de întoarcere către trecut, ca să nu mai existe fanţi din străzile Tver şi Iamskaia. Şi ele, ea şi fiica mea, erau aproape, erau aici! Ce eforturi mi-au trebuit ca să-mi reprim dorinţa de a da fuga la ele, de a le vedea! Dar am vrut să-mi isprăvesc mai întîi opera vieţii mele. Ah, ce n-aş da ca să le pot privi acum măcar o dată! Cînd ea intra în camera mea, părea că s-a dat fereastra în lături, odaia se umplea de lumină şi de aer proaspăt.

– Ştiu cît de mult aţi iubit-o. Dar iertaţi-mă, vă imaginaţi ce mult v-a iubit ea?

– Scuzaţi-mă, vă rog. Ce-aţi spus?

– Vă întreb dacă aveţi idee cît de drag i-aţi fost, mai drag decît oricine pe lumea asta?

– De unde aţi scos-o?

– Chiar ea mi-a spus.

– Ea? Dumneavoastră?

– Da.

– Vă rog să mă iertaţi. Înţeleg că rugămintea mea e aproape imposibil de îndeplinit, dar, dacă indiscreţia mea nu este total inacceptabilă, reconstituţi, vă rog, cu precizie, tot ce v-a spus.

– Cu mare plăcere. A spus că sînteţi un model pentru ceea ce ar trebui să fie omul, că sînteţi un om fără egal după ştiinţa ei, excepţional prin autenticitatea dumneavoastră neprefăcută, şi că, dacă, la capătul pămîntului, ar mai licări o dată imaginea casei pe care a împărţit-o cîndva cu dumneavoastră, s-ar tîrî în genunchi pînă-n pragul acesteia, de oriunde s-ar afla, fie şi din celălalt capăt al lumii.

– Iertaţi-mă. Dacă nu atentez cumva la ceva intangibil pentru dumneavoastră, vă rog să vă amintiţi cînd, în ce împrejurări a rostit aceste cuvinte.

– Făcea ordine în această cameră. Apoi a ieşit afară ca să scuture covorul.

– Scuzaţi-mă, care covor? Aici sînt două.

– Cel care-i mai mare.

– N-ar fi putut să-l scuture singură. O ajutaţi?

– Da.

– Îl ţineaţi fiecare de cîte un capăt şi ea îşi făcea vînt pe spate, ridicîndu-şi mîinile, ca şi cum s-ar fi dat în scrînciob, întorcîndu-şi capul ca să nu respire praful iscat, mijindu-şi ochii şi rîzînd. Nu-i aşa? Ce bine îi ştiu gesturile! Apoi v-aţi apropiat unul de celălalt, împăturind covorul mai întîi în două, apoi în patru, iar ea, în timpul acesta, glumea şi făcea felurite pozne. Nu-i aşa? Nu-i aşa?

Se ridicară de la locurile lor, se duseră fiecare la altă fereastră şi începură să privească afară în direcţii diferite. După cîteva momente de tăcere, Strelnikov se apropie de Iuri Andreevici. Apucîndu-i mîinile şi ducîndu-şi-le la piept, continuă să vorbească cu aceeaşi grabă de mai înainte.

– Iertaţi-mă, înţeleg că ating ceva drag, tainic. Dar, dacă-mi permiteţi, o să vă mai pun nişte întrebări. Numai vă rog să nu plecaţi. Nu mă lăsaţi singur. Curînd plec. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră: şase ani de despărţire, şase ani de absurdă fermitate. Însă, mi se părea mie, libertatea încă nu fusese cucerită pe de-a-ntregul.

Îmi ziceam că mai întîi voi cuceri această libertate şi atunci voi fi numai al lor, voi avea mîinile dezlegate. Acum însă din toate planurile mele s-a ales praful şi pulberea. Mîine voi fi prins. Îi sînteţi un om apropiat, drag. Poate o veţi revedea cîndva. Dar, Doamne, ce vă rog? E o nebunie. Mîine voi fi prins şi nu mă vor lăsa să mă dezvinovăţesc. Se vor năpusti imediat asupra mea, închizîndu-mi gura cu zbierete şi înjurături. Tocmai eu să nu ştiu cum se procedează?

18

În sfîrşit, se va sătura de somn. Pentru prima dată după atîtea zile, Iuri Andreevici adormi fără să bage de seamă, imediat ce puse capul pe pernă. Strelnikov rămăsese peste noapte la el. Iuri Andreevici îi făcuse patul în camera de alături. În scurtele clipe cînd Iuri Andreevici se trezea ca să se întoarcă pe partea cealaltă sau să-şi tragă pătura alunecată, simţea influenţa binefăcătoare a somnului sănătos, care-i dădea puteri, şi adormea cu desfătare la loc. În cea de-a doua jumătate a nopţii începu să viseze vise scurte, caleidoscopice, cu episoade din copilărie, atît de clare şi amănunţite, încît puteau fi luate foarte uşor drept realitate.

Astfel, de exemplu, acuarela desenată de mama lui, care reprezenta un peisaj de pe litoralul italian şi care atîrna înrămată pe perete, a căzut pe parchet şi zgomotul sticlei sparte îl trezi pe Iuri Andreevici. Deschise ochii. Nu, e cu totul altceva. Probabil că e Antipov, soţul Larei, Pavel Pavlovici, cu numele de familie Strelnikov, care, vorba lui Vakh, iar „sparie" lupii în Sutma. Dar nu se poate, e absurd. Bineînţeles că e tabloul mamei care a căzut de pe perete. Iată-l pe parchet, printre cioburi, se convinse el, reîntors în visul ce continua.

Se trezi cu dureri de cap, fiindcă dormise prea mult. Nu-şi dădu seama imediat cine este, unde este, pe care lume.

Deodată îşi aminti. „Păi, Strelnikov a rămas la mine peste noapte. E tîrziu. Trebuie să mă îmbrac. El s-o fi sculat probabil şi, dacă nu, îl trezesc, fac cafeaua, ca s-o bem împreună."

– Pavel Pavlovici!

Nici un răspuns. „Deci încă doarme. Totuşi, doarme prea mult." Fără să se grăbească, Iuri Andreevici se îmbrăcă şi intră în camera de alături. Pe masă era căciula militară a lui Strelnikov, dar stăpînul acesteia dispăruse. „S-o fi plimbînd, se gîndi doctorul. Şi fără căciulă. Se căleşte. Şi cînd te gîndeşti că astăzi ar fi trebuit să-i pun cruce Varîkinului şi să mă întorc în oraş. Dar e tîrziu. Iar am dormit prea mult. Aşa se întîmplă în fiecare dimineaţă."

Iuri Andreevici aprinse focul în sobă, luă găleata şi se duse la fîntînă. La cîţiva paşi de treptele de la intrare, prăbuşit de-a curmezişul pîrtiei, cu capul înfundat într-un troian, zăcea Strelnikov, care se împuşcase. Sub tîmpla lui stîngă, zăpada se transformase într-un bulgăre roşu, în mijlocul unei băltoace de sînge. Stropii mărunţi de sînge, împroşcaţi în toate părţile, păreau nişte mici mărgele roşii, asemănătoare cu boabele îngheţate de scoruş.

Partea a XV-a

SFÎRȘIT

1

Mai rămîne să relatăm pînă la sfîrșit povestea simplă a lui Iuri Andreevici, să rezumăm cei opt sau nouă ani pe care i-a mai trăit înainte de a muri, în decursul cărora doctorul a decăzut tot mai mult, pierzîndu-și cunoștințele și deprinderile medicale și risipindu-și-le pe cele de scriitor, cînd uneori ieșea pentru scurt timp din starea sa de deprimare și declin, se însufleța, devenea iarăși activ și apoi, după o scurtă străfulgerare, iar recădea în prelunga indiferență față de sine însuși și față de tot ce se petrecea pe lume. În acești ani a evoluat foarte mult boala de inimă pe care și-o diagnosticase singur mai devreme, dar nu-și dăduse seama de adevărata ei gravitate.

Veni la Moscova la începutul NEP-ului[1], cea mai ambiguă și mai falsă dintre perioadele sovietice. Slăbise, se sălbăticise, îl năpădise barba și mai mult decît în timpul întoarcerii sale la Iuriatin, după ce evadase de la partizani. Pe drum, iarăși se dezbrăca de hainele care mai prețuiau cîte ceva, schimbîndu-le pe pîine, la care cumpărătorii adăugau niște zdrențe, pentru ca cel ce le vindea să nu rămînă gol. Astfel, și-a mîncat pe drum cea de-a doua șubă și costumul de haine, făcîndu-și apariția pe străzile Moscovei cu o cușmă cenușie, în moletiere și într-o manta soldățească ponosită, care, fără nasturii smulși pînă la cel din urmă, semăna foarte bine cu hainele pe care deținuții le purtau încinse cu sfoară. În aceste straie, nu se deosebea cu nimic de numeroșii soldați demobilizați din Armata Roșie, care inundau piețele, bulevardele și gările capitalei.

Nu venise singur la Moscova. De el se ținea scai un țărănuș, îmbrăcat și el în efecte militare, ca și doctorul.

---

1. NEP – abreviere în limba rusă, care înseamnă „noua politică economică", instaurată de Lenin în 1921 (n.t.).

Cu această înfăţişare, amîndoi îşi făcură apariţia în cele cîteva saloane care mai rămăseseră în Moscova, în care Iuri Andreevici îşi petrecuse copilăria, unde stăpînii îşi mai aduceau aminte de Iuri Andreevici şi-l primeau împreună cu însoţitorul lui, interesîndu-se, în prealabil, cu delicateţe, dacă musafirii fuseseră la baie după călătorie (tifosul exantematic continua să facă ravagii), şi de unde, în primele zile ale şederii sale la Moscova, Iuri Andreevici aflase circumstanţele plecării familiei sale în străinătate.

Amîndoi se fereau de oameni, dar, datorită timidităţii lor acutizate, evitau să meargă în vizite separat, întrucît în asemenea cazuri musafirul nu poate tăcea şi trebuie să întreţină discuţia. De obicei siluetele lor slăbănoage îşi făceau apariţia la cunoştinţe atunci cînd aceştia erau invitaţi, se înfundau în cîte un ungher cît mai îndepărtat şi îşi petreceau seara în tăcere, fără să ia parte la conversaţia generală.

Însoţit de tînărul său tovarăş, slab şi înalt, în hainele lui zdrenţuite, doctorul semăna cu un căutător al adevărului, plecat din sînul poporului, iar tînărul său însoţitor părea un adept ascultător, un ucenic care îl urma orbeşte. Dar cine era acest tînăr discipol?

2

În preajma Moscovei, ultima etapă a călătoriei sale Iuri Andreevici o făcuse cu trenul. Însă prima parte a drumului, cea mai mare, o străbătuse pe jos.

Priveliştea satelor prin care trecea nu era cu nimic mai frumoasă decît ceea ce văzuse în Siberia şi în Urali, în timpul evadării din prizonieratul din pădure. Numai că atunci străbătuse acel ţinut pe timp de iarnă, iar acum era sfîrşitul verii, cînd începea toamna caldă, uscată şi era mai uşor de mers.

Jumătate din localităţile prin care trecuse erau pustii, ca după invazia unui duşman, ogoarele erau părăsite, cu grînele nesecerate. Într-adevăr, acestea erau urmările unui război, ale războiului civil.

Timp de două sau trei zile de la sfîrşitul lui septembrie, drumul lui urmase malul înalt şi plin de rîpe al

unui rîu. Firul apei, care curgea în direcţia opusă celei în care înainta Iuri Andreevici, îl însoţea mereu pe partea dreaptă. În stînga, începînd de la marginea drumului şi întinzîndu-se hăt departe, pînă la linia orizontului ce se profila printre nori, se vedeau lanuri nesecerate. Din loc în loc, întinderea lor era întreruptă de pădurile de foioase, în care predominau stejarii, ulmii şi arţarii. Prin vîlcelele adînci, pădurea alerga spre rîu şi traversa drumul, căţărîndu-se pe dealuri şi coborînd pe povîrnişuri.

În lanurile necosite secara nu se mai ţinea în spicele răscoapte, boabele ei se scuturau în ţărînă. Iuri Andreevici îşi băga cîte un pumn de boabe în gură, le mesteca cu greu, ele fiindu-i singura hrană în cazurile cele mai dificile, cînd nu avea posibilitatea să-şi fiarbă un terci din ele. Stomacul lui mistuia anevoie furajul acesta crud, pe jumătate mestecat.

Niciodată în viaţă Iuri Andreevici nu mai văzuse o secară atît de rău prevestitoare, roşcată, cafenie, de culoarea aurului vechi. De obicei, treierată la timp, secara era mult mai deschisă la culoare.

Aceste lanuri, ca nişte flăcări ce ardeau fără foc, ca nişte mute strigăte de ajutor, erau mărginite de calmul rece al cerului imens, care se întorsese deja cu faţa către iarnă, pe oglinda căruia, aidoma unor umbre pe chipurile oamenilor, pluteau fără oprire nori lungi, stratificaţi, cu mijlocul negru şi cu marginile albe, care păreau că poartă de-acum ninsorile în ei.

Şi totul era în mişcare, într-o mişcare lentă, uniformă. Curgea rîul. Drumul se aşternea în întîmpinarea lui. Pe drum păşea doctorul. În aceeaşi direcţie cu el se tîrau norii. Dar nici lanurile nu rămîneau în nemişcare. Ceva se mişca prin ele, erau cuprinse de o furnicare măruntă, neastîmpărată, care îţi făcea greaţă.

Niciodată nu mai existase pînă atunci o asemenea invazie de şoareci prin lanuri. Cînd noaptea îl prindea pe doctor în mijlocul cîmpului, silindu-se să se culce la vreo margine de lan, şoarecii ţopăiau pe faţa şi pe mîinile lui, zburdînd prin pantaloni şi prin mînecile cămăşii. Turmele lor cîtă frunză şi iarbă, sătule, îţi foiau ziua sub tălpi în mijlocul drumului şi se transformau într-o mîzgă chiţcăitoare şi mişcătoare atunci cînd îi striveai.

Dulăii înspăimîntători, sălbăticiți, flocoși, din satele pustii, se uitau cu subînțeles unul la altul, parcă sfătuindu-se cînd să se arunce toți deodată asupra doctorului și să-l sfîșie. Totuși, haitele lor se țineau la o oarecare distanță în urma drumețului. Se hrăneau cu mortăciuni, dar nu-și refuzau nici carnea șoarecilor de care foiau lanurile, urmărindu-l de departe pe doctor și ținîndu-se scai de el, ca și cum ar fi așteptat tot timpul ceva. Ciudat era că dulăii nu intrau în pădure, pe măsură ce aceasta era tot mai aproape, și rămîneau treptat în urmă, făceau cale întoarsă și dispăreau.

Cîmpul și pădurea ofereau pe atunci un contrast total. Fără mîna omului, cîmpurile rămăseseră în paragină, de parcă în lipsa lui le-ar fi blestemat cineva. Pădurile, descotorosite de el, își etalau frumusețea, aidoma unor puștcăriași eliberați din captivitate.

De regulă, oamenii, mai ales copiii de prin sate, rup nucile de crude, nelăsîndu-le să se coacă. Acum suișurile împădurite ale dealurilor și coborîșurile rîpelor erau acoperite cu frunzișul neatins și foșnitor, care parcă se aprinse de căldurile toamnei. Din covorul de frunze se iteau, țuguiate, parcă legate la un loc în mănunchiuri, nuci crescute cîte trei-patru una dintr-alta, gata să iasă din coji, dar ținîndu-se încă în ele. Iuri Andreevici, la nesfîrșit, le spărgea și le ronțăia din mers. Avea buzunarele pline de nuci, la fel și desaga. Timp de o săptămînă nucile i-au fost principala hrană.

Doctorului i se părea că vede aceste cîmpuri cuprinse de delirul unei boli grave, iar pădurile în starea limpede de convalescență. I se părea că Dumnezeu sălășluiește în pădure, iar pe cîmpuri șerpuiește surîsul batjocoritor al Diavolului.

3

Chiar în aceste zile, în acest moment al călătoriei sale, doctorul intră într-un sat ars din temelii, părăsit de locuitorii lui. Toate casele se înșirau numai pe partea cealaltă a drumului. Pe malul rîului nu era nici una.

În sat rămăseseră întregi doar cîteva case, înnegrite și pîrjolite pe dinafară. Dar și acestea erau pustii, nelocuite.

Restul izbelor se transformaseră în grămezi de tăciuni, din mijlocul cărora se înălţau, afumate şi ele, coşurile de la sobe.

Povîrnişul dinspre rîu era plin de gropi, din care foştii locuitori extrăgeau pietre de moară, din vînzarea cărora altădată îşi cîştigau existenţa. Trei asemenea pietre nefinisate zăceau în ţărînă în dreptul ultimei case din sat, una dintre cele care nu fuseseră distruse. Ca şi celelalte, şi aceasta era pustie.

Iuri Andreevici intră în casă. Seara era calmă, dar, de cum intrase doctorul, casa păru zburătăcită de o pală de vînt. Pe duşumea o zbughiră în toate părţile smocuri de fîn şi de cîlţi, iar pe pereţi începură să se zbată resturile de tapet. Toată casa se puse în mişcare, începu să foşnească. Chiţcăind, începură să alerge în toate părţile şoarecii, care mişunau şi aici, ca peste tot.

Doctorul ieşi din casă. La marginea cîmpiilor asfinţea soarele. Lumina lui aurie inunda malul celălalt, ale cărui tufişuri şi limbi de pămînt îşi întindeau pînă în mijlocul apei strălucirea stinsă a umbrelor lor. Iuri Andreevici traversă drumul şi se aşeză să se odihnească pe una dintre pietrele de moară.

De jos, din rîpă, apăru un cap blond, pletos, apoi umerii cuiva, mîinile. Dinspre rîu, pe cărare, venea cineva cărînd o găleată cu apă. Omul îl văzu pe doctor şi se opri, cînd nu se vedea decît pe jumătate de sub buza rîpei.

– Vrei să-ţi dau apă, om bun? Dacă nu pui mîna pe mine, nici eu nu te-ating.

– Mulţumesc. Dă-mi să beau. Da' ieşi de-acolo, nu te teme. De ce ţi-aş face vreun rău?

Omul cu căldarea, care ieşise din rîpă, era un adolescent. Era desculţ, zdrenţuit şi ciufulit.

Cu toate cuvintele prietenoase ale drumeţului, îşi aţinti asupra doctorului privirea neliniştită, pătrunzătoare. Dintr-un motiv inexplicabil, băiatul era emoţionat. Tulburat, puse găleata jos şi deodată, repezindu-se spre doctor, se opri brusc şi bîigui:

– Oare... Oare... Dar nu se poate, mi s-a năzărit. Scuzaţi-mă, tovarăşe, dar aş vrea să vă întreb. Mi s-a părut că vă cunosc de undeva. Aha! Aha! Nenea doctorul?!

– Dar tu cine eşti?

– Nu m-aţi recunoscut?

– Nu.

– De la Moscova am călătorit cu eşalonul, am mers în acelaşi vagon cu dumneavoastră. Mă duceau la muncă forţată. Sub pază.

Era Vasea Brîkin. Căzu în genunchi în faţa doctorului, începu să-i sărute mîinile şi izbucni în plîns.

Ruinele arse erau ale satului natal, Veretenniki. Maică-sa murise. După răfuiala cu satul şi incendierea lui, cînd Vasea se ascunsese într-o peşteră de unde se extrăsese piatră, mama lui a crezut că soldaţii l-au luat la oraş şi, înnebunind de durere, s-a înecat în rîul acela care se numea Pelaga, pe malul căruia stăteau acum de vorbă doctorul şi cu Vasea. Cît despre surorile sale Alionka şi Arişka, Vasea aflase că ar fi într-un orfelinat din alt judeţ. Doctorul îl luă cu el pe Vasea la Moscova. Pe drum acesta îi povesti lui Iuri Andreevici felurite grozăvii.

4

– Astea-s grînele semănate astă-toamnă. Nici n-am apucat bine să semănăm, că au şi început necazurile. Cînd a plecat tuşa Polia. Pe tuşa Polia v-o amintiţi?

– Nu. Şi nici n-am cunoscut-o vreodată. Cine-i?

– Cum n-aţi cunoscut-o? Pe Pelagheia Ivanovna! A fost cu noi în vagon. Teagunova. Cea cu faţa sinceră, plină, blondă.

– Cea care-şi tot împletea şi-şi despletea cozile?

– Cozile, cozile! Aţi nimerit la ţanc. Cozile!

– Ah, mi-am amintit. Stai un pic. Păi, m-am mai întîlnit o dată cu ea în Siberia, într-un oraş, pe stradă.

– Nemaipomenit! Cu tuşa Palaşa?

– Ce-i cu tine, Vasea? De ce-mi scuturi braţele în halul ăsta, de parcă ai turbat? Ai grijă să nu mi le rupi. Şi ai roşit ca o fată mare.

– Cum o duce? Haideţi, spuneţi-mi mai iute!

– Păi, cînd am văzut-o, era sănătoasă. Mi-a povestit despre voi. Parcă a stat la voi cîtva timp, după cîte îmi amintesc. Sau poate că mă înşel, oi fi uitat.

– Sigur că da, cum să nu! A stat, a stat! Mama a îndrăgit-o ca pe-o soră. Cuminte. Muncitoare. Se pricepea

la cusut. Cît a stat la noi, am avut de toate în casă. Dar n-au lăsat-o în pace la noi în Veretenniki, au făcut-o să plece cu fel de fel de născociri.

Era în sat unul Harlam Gniloi. Umbla s-o găbjească pe Polia. Era un ticălos fără pereche. Iar ea nici nu se uita la el. Pentru asta Harlam avea un dinte împotriva mea. A început să bîrfească lucruri rele despre noi, despre mine şi Polia. Aşa că ea a plecat. N-a mai putut răbda. După asta au început toate.

Nu departe de aici a fost un omor groaznic. O văduvă singură a fost omorîtă într-un cătun din pădure, mai aproape de Buiskoe. Casa ei era în afara cătunului, la marginea pădurii. Umbla în bocanci bărbăteşti cu urechi, care se strîng cu gumă. Împrejurul gospodăriei ei umbla pe sîrmă un cîine rău. I se zicea Gorlan. Cu gospodăria, cu pămîntul se descurca singură, fără ajutoare. Şi iată, se face iarnă pe neaşteptate. A nins de timpuriu. Şi văduva n-apucase să-şi îngroape cartofii. Vine ea la Veretenniki şi zice: ajutaţi-mă, plătesc cu cartofi sau dau bani.

Am sărit eu s-o ajut să-şi îngroape cartofii. Ajung la ea acasă şi-acolo îl găsesc pe Gniloi. Se tocmise înaintea mea. Dar femeia zice că cică n-o să ne batem din pricina asta. Şi ne-am apucat amîndoi de lucru, pe timp rău. Ploua, ningea, pămîntul era cleios. Am săpat noi ce-am săpat, am dat foc la vrejuri ca să uscăm cartofii la fum cald. Ei, i-am îngropat, ne-a răsplătit femeia cinstit. Lui Harlam i-a dat drumul să plece, iar mie îmi face uite-aşa cu ochiul, cică mai vino sau rămîi acuma, am o treabă cu tine.

Vin eu altădată. Nu vreau, zice, să dau cotele la stat. Tu, zice, eşti băiat de treabă, ştiu că n-o să mă torni. Vezi că nu mă ascund de tine. Aş fi săpat singură o groapă ca să ascund cartofii, dar vezi ce vreme-i afară. Mi-am dat seama tîrziu, s-a făcut iarnă. Singură nu mă descurc. Dacă-mi sapi o groapă, n-are să-ţi pară rău. O s-o uscăm şi-o s-o astupăm pe urmă.

I-am săpat groapa, cum se cade să fie o ascunzătoare, la fund lată şi la buză îngustă, ca un ulcior cu gîtul în sus. Groapa tot cu fum am uscat-o, am încălzit-o. Pe viscolul cel mai mare. Am ascuns pe cinste cartofii, am astupat groapa cu pămînt. Ascunzătoarea era fără cusur. Fireşte, n-am zis nimănui nimic. Nimănui. Nici măcar mamei sau surioarelor. Nimănui, Doamne!

Aşa. Nu trece nici o lună şi, cică, s-ar fi întîmplat o tîlhărie în gospodăria femeii. Au povestit nişte oameni care veneau de la Buiskoe că au văzut casa cu uşile în lături, cu toate lucrurile furate. Văduva dispăruse, cîinele Gorlan rupsese lanţul şi fugise de-acasă.

A mai trecut un timp. În primul dezgheţ din iarna aceea, aproape de Anul Nou, în ajun de Sfîntul Vasile, a plouat cu găleata, iar apa a spălat zăpada de pe dîmburi, lăsînd pămîntul gol. A venit Gorlan în fugă şi s-a apucat să scurme pămîntul cu labele în locul unde erau ascunşi cartofii. A scurmat pînă ce-a dat de picioarele stăpînei, de bocancii ei cu gumă. Ca să vezi ce grozăvie!

La toţi oamenii din Veretenniki le-a părut rău după văduvă, i-au făcut parastas. Nimeni nu l-a bănuit pe Harlam. Şi cum să-l bănuiască? Dacă el ar fi omorît-o, ce curaj ar mai fi avut să rămînă în Veretenniki şi s-o facă pe ţanţoşul? Ar fi trebuit să se ducă învîrtejit de la noi, s-o şteargă cît mai departe.

De tîlhăria din gospodăria văduvei s-au bucurat chiaburii. S-au apucat să tulbure apele în sat. Uite, ziceau ei, ce sînt în stare să facă orăşenii. Asta-i o lecţie pentru voi, o intimidare. Adică, să nu ascunzi grînele, să nu îngropi cartofii. Iar oamenii, proştii, au început s-o ţină una şi bună: tîlharii din pădure, pentru că, vezi Doamne, li s-au năzărit tîlhari în gospodăria văduvei. Ce mai, nişte proşti! Ascultaţi-i, cică, mai bine pe orăşeni. Or să vă arate ei altele şi mai şi, or să vă facă să muriţi de foame. Dacă vă vreţi binele, luaţi-vă după noi. O să vă învăţăm noi cum să faceţi. Or să vină să vă ia ce-i al vostru, trudit din greu, iar voi să ziceţi că nu-s surplusuri, că n-aţi secerat nici un pic de secară. Şi-n caz de ceva, puneţi mîna pe furci. Şi cine-i împotriva obştii să se ferească. Au început bătrînii să dea glas, să se laude, să ţină sfat. Iar lui Harlam turnătorul nici nu-i trebuia mai mult. Şi-a pus căciula în cap şi-a şters-o la oraş. Şi-acolo: şu-şu-şu. Uite ce se-ntîmplă-n sat şi voi nu ştiţi nimica. Trebuie să facem îndată un comitet al sărăcimii. Dacă porunciţi, într-o clipă îi fac acolo pe fraţi să se ia la bătaie între ei. Şi pe urmă şi-a luat tălpăşiţa, nu s-a mai arătat prin locurile noastre.

Iar ceea ce s-a întîmplat pe urmă a venit de la sine. Nimeni n-a pus grozăviile la cale, nimeni nu-i vinovat de

ele. Au trimis soldaţi din oraş. Şi tribunalul militar. Au început cu mine de prima dată. Harlam mă încondeiase bine. Voiau să mă judece şi pentru dezertare, şi pentru refuzul de a mă duce la muncă forţată, şi pentru că aş fi îndemnat oamenii să se răscoale, şi pentru că aş fi omorît-o pe văduvă. Şi m-au încuiat într-o casă. Slavă Domnului că mi-a trecut prin cap să smulg o scîndură din duşumea şi să evadez. M-am ascuns într-o peşteră, sub pămînt. Deasupra capului meu satul ardea, n-am văzut, tot de deasupra mea mămuca s-a aruncat în copcă – şi n-am văzut. Totul s-a petrecut de la sine. Soldaţii au fost încartiruiţi într-o casă, li s-a dat rachiu pînă şi-au băut minţile. În timpul nopţii, din neatenţie, a luat foc casa în care chefuiau ei, iar de la ea s-au aprins şi casele vecinilor. Ai noştri, unde au luat foc casele, au dat fuga afară, dar soldaţii, chiar dacă nu le-a dat nimeni foc, se înţelege că au ars de vii, pentru că n-a avut cine-i scoate afară. Pe săteni nu i-a alungat nimeni din Veretenniki, din ruinele astea. S-au răspîndit, de frică, cu toţii, care încotro, să nu care cumva să se mai întîmple vreo tărăşenie. Iar se răspîndise vestea că, dacă rămîn în sat, tot al zecelea om va fi împuşcat. Cînd am ieşit din ascunzătoarea mea, n-am mai găsit pe nimeni, toţi s-au împrăştiat prin lume, pribegesc pe cine ştie ce coclauri.

5

Doctorul şi Vasea au sosit la Moscova în primăvara lui nouă sute douăzeci şi doi, chiar la începutul NEP-ului. Erau nişte zile senine şi călduroase. Petele de soare, reflectate de cupolele aurii ale Catedralei Mîntuitorului, cădeau pe pietrele dreptunghiulare ale pieţei, printre care creştea iarba.

Fuseseră anulate interdicţiile cu privire la iniţiativa privată, era permis, în limitele stricte, comerţul liber. Se încheiau afaceri la piaţă, în limitele circulaţiei mărfurilor posibile la nişte vînzători de vechituri. Dimensiunile ridicole ale acestor afaceri sporeau speculaţia şi abuzurile. Vînzoleala măruntă a bişniţarilor nu producea nimic, nu adăuga nimic material la paragina oraşului. Se adunau averi din revînzarea inutilă a unor mărfuri vîndute deja de zece ori.

Proprietarii cîtorva foarte modeste biblioteci personale îşi scoteau cărţile din rafturi şi le cărau într-un loc. Făceau cerere la sovietul orăşenesc, în care îşi exprimau dorinţa de a face comerţ cooperatist cu cartea. Solicitau să li se acorde un spaţiu. Primeau în folosinţă un depozit de încălţăminte, rămas gol încă din primele zile ale revoluţiei, sau o seră care îşi încetase tot atunci activitatea. Sub bolţile înalte ale acestor încăperi, îşi puneau în vînzare colecţiile sărace de cărţi, adunate la întîmplare.

Soţii de profesori unversitari, care şi mai înainte, în perioade dificile, coceau chifle pentru vînzare, împotriva interdicţiilor, acum le vindeau pe faţă în vreun atelier de reparat biciclete, care în decursul perioadei precedente fusese închis pentru inventar. Îşi schimbaseră orientarea, acceptaseră revoluţia, spuneau „există o asemenea chestiune" în loc de „da" sau „bine".

În Moscova, Iuri Andreevici spuse:

– Vasea, va trebui să te apuci de ceva.

– Ziceam că ar trebui să învăţ.

– Asta se înţelege de la sine.

– Şi mai am un vis. Vreau să pictez chipul mamei din memorie.

– Foarte bine. Dar pentru asta trebuie să ai talent la desen. Măcar ai încercat vreodată?

– În piaţa Apraksin, cînd nu mă vedea unchiu-meu, mă mai jucam cu cîte un cărbune.

– Bine. Fie într-un ceas bun. O să încercăm.

Vasea nu dovedi cine ştie ce calităţi extraordinare de desenator, dar avea suficientă îndemînare pentru a putea fi înscris la arte plastice. Cu ajutorul unei cunoştinţe, Iuri Andreevici îl înscrise la secţia de cultură generală a fostei şcoli „Stroganov", de unde a fost transferat la Facultatea de Poligrafie. Aici studia tehnica litografiei, a tiparului şi a legătoriei, ca şi grafica de carte.

Doctorul şi Vasea îşi uniră eforturile. Doctorul scria mici cărţulii, de cîte o coală de tipar, în care trata problematici foarte diverse, iar Vasea le tipărea în calitate de lucrări practice, pentru care primea note. În tiraje de cîteva exemplare, aceste cărţi le difuzau prin anticariatele nou înfiinţate, ale căror proprietari erau cunoştinţele lor comune.

Cărţuliile conţineau filosofia lui Iuri Andreevici, vederile lui în materie de medicină, definiţiile date de el sănătăţii şi nesănătăţii, idei despre transformism şi evoluţie, despre personalitate ca fundament biologic al organismului, opiniile lui Iuri Andreevici despre istorie şi religie, foarte apropiate de cele ale unchiului său şi ale Simei, descrieri ale locurilor prin care trecuse răscoala lui Pugaciov, pe care doctorul le vizitase, versurile şi povestirile lui Iuri Andreevici.

Aceste lucrări erau accesibile, scrise într-un stil colocvial, totuşi urmărind cu totul alte scopuri decît cele ale popularizatorilor, pentru că tratau opinii discutabile, arbitrare, insuficient verificate, dar întotdeauna vii şi originale. Cărţile se vindeau bine, fiind apreciate de către amatori.

În acele vremuri totul devenise specialitate: poezia, arta traducerii beletristice, despre toate se scriau tratate teoretice, pentru toate se creau institute. Apăruseră feluritе Palate ale Gîndirii, Academii de Idei Artistice. În jumătate din aceste instituţii-mamut Iuri Andreevici era încadrat ca medic.

Multă vreme doctorul şi Vasea fuseseră prieteni şi locuiseră împreună. Între timp se mutaseră mereu din cameră în cameră, închiriind mereu alte unghere semiruinate, fiecare în felul lui insalubru şi inconfortabil.

Imediat după sosirea la Moscova, doctorul trecuse prin strada Sivţev, pe la vechea lor casă, în care, după cum aflase acum, familia nu se mai oprise în puţinele zile pe care le petrecuse în oraş înainte de a pleca în străinătate. Deportarea lor schimbase totalmente lucrurile. Camerele repartizate doctorului şi familiei sale erau acum ocupate de alţi chiriaşi, dintre lucrurile lui personale şi ale familiei nu mai rămăsese nimic. Foştii vecini se fereau de Iuri Andreevici, ca de o cunoştinţă primejdioasă.

Markel avansase şi nu mai era de găsit în strada Sivţev. Fusese numit administrator în Tîrgul de Făină, unde îi fusese pus la dispoziţie apartamentul fostului funcţionar. Totuşi, el prefera să locuiască mai departe în cămăruţa lui de portar, cu lut pe jos, prin care trecea conducta de apă şi unde jumătate din încăpere era ocupată de o uriaşă sobă tipic rusească. În toate corpurile de

clădire de la Tîrgul Făinii se spărgeau, iarna, conductele de apă şi de încălzire şi numai în odaia portarului era cald, iar apa nu îngheţa.

Între timp relaţiile doctorului cu Vasea se răciseră. Vasea evoluase neobişnuit de mult. Începuse să vorbească şi să gîndească cu totul altfel decît gîndea şi vorbea băieţandrul desculţ de pe malul rîului Pelaga, în satul Veretenniki. Evidenţa, autoargumentarea adevărurilor proclamate de revoluţie îl atrăgeau din ce în ce mai mult. Vorbirea doctorului, greu de înţeles, plastică, i se părea vocea neadevărului condamnat, care-şi conştientizează slăbiciunea şi de aceea se exprimă evaziv.

Doctorul umbla pe la felurite instanţe. Încerca să obţină două lucruri. Solicita reabilitarea politică a familiei sale şi permisiunea ca ai lui să se întoarcă în ţară şi, concomitent, cerea să i se elibereze un paşaport şi o viză, pentru ca el însuşi să plece la Paris după soţie şi copii.

Vasea era uimit cît de neconvingătoare şi anemice erau aceste eforturi ale doctorului. Iuri Andreevici conchisese prea repede, prea în grabă, că orice eforturi sînt inutile, vorbea cu prea multă siguranţă şi aproape cu satisfacţie că orice tentativă întreprinsă în această direcţie ar fi zadarnică.

Vasea îl dezaproba tot mai des pe doctor. Acesta nu se supăra cînd era dojenit pe bună dreptate. Dar relaţiile lor se deteriorau. În sfîrşit, puseră capăt prieteniei şi se despărţiră. Doctorul îi lăsă lui Vasea camera pe care o închiriaseră în doi şi se mută la Tîrgul de Făină, unde atotputernicul Markel îi repartiză un colţ din fosta locuinţă a familiei Sventiţki. Acest ungher din partea din spate a apartamentului era alcătuit din vechea baie, acum nefolosită, din camera cu o singură fereastră de lîngă baie şi din bucătăria dărăpănată, spre care ducea casa scării de serviciu, aproape ruinată, cu pereţii adînciţi în pămînt. Iuri Andreevici se mută aici şi, după instalare, renunţă la medicină, se transformă într-o persoană foarte neîngrijită, încetă să-şi mai viziteze prietenii şi începu să trăiască într-o sărăcie lucie.

6

Era o duminică cenuşie de iarnă. Fumul sobelor nu se înălţa deasupra acoperişurilor, ci ieşea în dîre subţiri prin oberlihturile ferestrelor din care, cu toate interdicţiile, continuau să se ţească burlanele de tablă ale godinelor. Viaţa oraşului încă nu-şi revenise la normal. Locatarii Tîrgului de Făină umblau ca nişte murdărici nespălaţi, sufereau de furunculoză, tremurau de frig, răceau.

Fiind duminică, familia lui Markel Şciapov era toată acasă. Stăteau cu toţii împrejmurul aceleiaşi mese pe care, cîndva, cînd pîinea se distribuia pe cartele, în fiecare dimineaţă se tăiau cu foarfecele cupoanele de pîine ale tuturor locatarilor din clădire, apoi aceste cupoane erau sortate, numărate, împachetate în batiste sau bucăţi de hîrtie după categorii, erau duse la brutărie şi apoi, după ce se aducea pîinea, tot pe această masă era bucăţelită, tăiată, fărîmiţată şi cîntărită în porţii pentru toţi locatarii. Acum toate acestea erau de domeniul legendei. Raţionalizarea alimentelor fusese înlocuită cu alte forme de control. Împrejurul mesei lungi familia Markel mînca cu poftă, tuturor le trosneau fălcile, toţi mestecau şi clefăiau.

O jumătate din odaia portarului era ocupată de soba rusească, lată, înălţată în mijlocul încăperii, de pe pătuceanul[1] căreia atîrna un capăt de plapumă matlasată.

Pe peretele din faţă, cel de lîngă uşă, deasupra chiuvetei, era robinetul de apă rece, singurul care funcţiona în toată clădirea. Pe pereţii laterali se înşiruiau laviţe, sub care, în saci şi în lăzi, se păstrau lucrurile familiei. Peretele din stînga îl ocupa masa de bucătărie. Deasupra mesei, în perete, era agăţat un blidar.

În sobă ardea focul. Odaia era bine încălzită. Cu mînecile suflecate pînă la coate, în faţa sobei stătea Agafia Tihonovna, soţia lui Markel, şi, cu un cîrlig lung, care pătrundea adînc în cuptor, muta oalele, cînd înghesuindu-le una într-alta, cînd depărtîndu-le, după cum avea nevoie.

---

1. *Pătucean* – în original *polati*, un fel de podină din scînduri, amplasată între sobă şi perete, aproape de tavan, pe care se doarme (n.t.).

Fața ei transpirată era cînd luminată de jarul din cuptor, cînd înceţoşată de aburul care ieşea din fierturi. Mutînd oalele într-o parte, scoase din adîncul cuptorului o plăcintă coaptă pe o bucată de tablă, dintr-o singură mişcare o răsturnă pe partea cealaltă şi o împinse iarăşi în cuptor, ca să se rumenească. În odaia portarului intră Iuri Andreevici cu două găleţi în mînă.

– Poftă bună!

– Poftim la masă. Şezi şi mănîncă cu noi.

– Mulţumesc, am luat prînzul.

– Ştim noi prînzurile tale. Mai bine-ai şedea şi-ai mînca ceva cald. Degeaba strîmbi din nas. Avem cartofi copţi în oală de lut. Plăcintă cu caşă. Hai!

– Nu, zău, mulţumesc. Scuză-mă, Markel, că intru des, că îţi răcesc casa. Vreau să strîng deodată mai multă apă. Am frecat lună cada de zinc, o umplu toată, vreau să umplu şi rezervoarele. O să mai vin acum de vreo cinci ori, poate chiar de zece ori, şi pe urmă n-o să te mai deranjez multă vreme. Iartă-mă, te rog. În afară de tine, nu mai am la cine apela.

– Toarnă cîtă vrei, nu-mi pare rău. Sîrop n-am, dar apă este cîtă pofteşti. Ia-o pe degeaba. N-o vînd.

Cei de la masă izbucniră în rîs.

Cînd Iuri Andreevici intră a treia oară, ca să umple a cincea şi a şasea găleată, tonul lui Markel se modifică întru cîtva şi discuţia luă altă turnură.

– Ginerii mă întreabă cine eşti. Le spun şi nu mă cred. Da' ia-ţi apă, nu mai sta pe gînduri. Numai n-o vărsa pe jos, cioară ce eşti. Vezi c-ai udat pragul. O să-ngheţe şi nu tu ai s-o spargi cu tîrnăcopul. Da' închide uşa mai bine, nerodule, că trage de-afară. Da, le zic ginerilor cine eşti, dar ei nu mă cred. Cîţi bani s-or cheltuit degeaba cu tine! Ai învăţat atîta carte şi ce folos?

Cînd Iuri Andreevici intră a cincea sau a şasea oară, Markel se încruntă.

– Încă o dată şi basta! Trebuie să mai ştii şi de ruşine, frate. Ai aici pe cineva care-ţi ia apărarea, pe fata cea mai mică, altfel nu m-aş fi uitat eu ce boier de zidar îmi eşti şi ţi-aş fi închis uşa cu zăvorul. Ţi-o mai aduci aminte pe Marina? Uite-o, şade-n capu' mesei, cea negricioasă. Oho, s-a înroşit! Nu-l jigni, tataie, zice. Parcă se ia cineva de tine. Marina lucrează telegrafistă la telegraful din

centru, înțelege străinește. Zice către mine că ești nefericit. Ar sări și-n foc pentru tine, așa-i de miloasă. Parcă eu ți-aș fi vinovat că n-a ieșit nimic din tine. Nu trebuia s-o ștergi în Siberia, să-ți lași casa la vreme de primejdie. Singuri ați fost vinovați. Uite, noi foametea asta, toată blocada asta am stat aici, nu ne-am clintit din loc și n-am murit. Pune-ți singur cruce. Pe Tonka n-ai păstrat-o, hoinărește-acum prin străinătăți. Pe mine nu mă privește. Treaba ta. Numa' nu te supăra că te-ntreb: la ce-ți trebuie atîta apăraie? Nu cumva te-ai tocmit să uzi toată curtea, ca să-ngheațe apa și să faci patinoar? Oh, nici nu mă pot supăra pe tine, curcă plouată ce ești!

Cei de la masă izbucniră iarăși în rîs. Marina roși iarăși și, măsurîndu-i pe toți cu priviri mînioase, începu să-i dojenească în șoaptă. Iuri Andreevici îi auzi vocea, fu uimit de ea, dar încă nu-i sesiză secretul.

– Am mult de spălat în casă, Markel. Trebuie să fac curat. Să frec podelele. Trebuie să spăl niște rufe.

Cei de la masă începură să se mire.

– Și nu ți-i rușine să vorbești, nu să și faci? Cine ești tu, spălătoreasă din Chitai sau mai știu eu ce?

– Iuri Andreevici, permiteți-mi s-o trimit pe fiică-mea. O să vină la dumneavoastră, o să spele rufele, o să frece podelele. Dacă-i nevoie, poate cîrpi lucrurile mai vechi. Să nu te temi de dumnealui, fata mea. Vezi că nu-i ca alții, e om delicat. N-ar omorî nici o muscă.

– Nu, Agafia Tihonovna, așa ceva nu se poate. N-o să accept niciodată ca Marina să se murdărească pentru mine. Doar nu mi-i servitoare! Mă descurc cumva și singur.

– Dumneavoastră vă puteți murdări, iar eu nu? Nu mai fiți așa îndărătnic, Iuri Andreevici. De ce mă refuzați? Și ce-ar fi dacă v-aș face o vizită? M-ați alunga?

Marina ar fi putut ajunge cîntăreață. Avea o voce pură, cristalină, bine modulată, puternică. Vorbea încet, dar cuvintele ei erau mai sonore decît o cereau împrejurările, iar această voce nu se contopea cu Marina, părea să aibă o existență independentă de ea. Se părea că răsună din camera din spatele ei. Această voce era pavăza ei, îngerul ei păzitor. Pe o femeie cu o asemenea voce nu-ți venea s-o superi sau s-o întristezi.

Începînd cu căratul apei, din acea duminică s-a înfiripat prietenia dintre doctor şi Marina. Fata venea adeseori să-l ajute în gospodărie. O dată a rămas la el şi nu s-a mai întors în odaia portarului. În acest fel a devenit a treia soţie neînregistrată la starea civilă a lui Iuri Andreevici, avînd în vedere că nu divorţase de prima. Au avut copii. Markel şi Agafia Şciapov, tatăl şi mama fetei, începură să-i zică „doamna doctor". Markel bombănea că nu e cununat cu fata lui şi se întreba de ce nu se căsătoresc de-adevăratelea. „Te-ai smintit? îl lua nevastă-sa la rost. Cum ar fi asta, dacă Antonina-i în viaţă? Bigamie?" „Eşti o proastă! îi răspundea Markel. Ce să ne mai uităm la Tonka? Tonka parcă nici n-ar mai fi. Pe Tonka nici o lege n-ar apăra-o."

Cîteodată, Iuri Andreevici spunea în glumă că idila lor a fost un roman în douăzeci de găleţi, aşa cum există romane în douăzeci de capitole sau douăzeci de scrisori.

Marina îi ierta doctorului toanele bizare care puseseră pe-atunci stăpînire pe el, îi ierta capriciile de om decăzut, care îşi conştientizează prăbuşirea, îi ierta murdăria şi dezordinea pe care le făcea. Răbda cicălelile, vorbele tari, iritarea lui.

Devotamentul ei mergea chiar mai departe. Cînd, din vina lui, ajungeau într-o sărăcie voluntară, numai de el creată, Marina, ca să nu-l lase singur în aceste intervale de timp, îşi părăsea serviciul, unde era atît de apreciată şi unde iar era primită cu bucurie după absenţele acestea silite. Supunîndu-se fanteziilor lui Iuri Andreevici, pleca împreună cu el să caute de lucru prin curţile oamenilor. Se tocmeau amîndoi şi tăiau lemne pentru locatarii care stăteau la diferite etaje. Unii, mai ales speculanţii îmbogăţiţi la începutul NEP-ului şi oamenii de ştiinţă şi de artă apropiaţi guvernului, începuseră să-şi construiască vile, să-şi cumpere mobilă. O dată Marina şi Iuri Andreevici, călcînd cu grijă pe covor cu pîslarii, ca să nu care în casă rumeguş, au dus o rezervă de lemne în biroul stăpînului casei, care, într-un mod jignitor, se prefăcea adîncit în lectura unei cărţi şi nu catadicsea să le arunce măcar o privire bărbatului şi femeii care-i tăiaseră lemnele. Se tocmise cu ei, le dăduse toate poruncile şi îi plătise stăpîna casei.

„Oare de ce o fi priponit porcul ăsta? se întrebă, curios, doctorul. Ce-şi subliniază cu creionul atît de furios?" Ocolind, cu lemnele în braţe, masa de scris, îşi aruncă privirea în jos, peste umărul acestuia. Pe masa stăpînului casei se aflau broşurile lui Iuri Andreevici în ediţiile realizate de Vasea la atelierul şcolii lui de meserii.

7

Marina şi doctorul stăteau pe strada Spiridonovka. Gordon locuia într-o cameră cu chirie foarte aproape, pe Malaia Bronnaia. Marina şi doctorul aveau două fetiţe, Kapka şi Kalaşka. Kapitolina, Kapka, avea şapte ani împliniţi, iar Klavdia nu împlinise decît şase luni.

În anul o mie nouă sute douăzeci şi nouă, începutul verii a fost foarte călduros. Fără pălării şi sacouri, prietenii dădeau fuga, cale de două-trei străzi, unul în vizită la celălalt.

Camera lui Gordon avea o construcţie ciudată. În locul ei, altădată, fusese atelierul unui croitor la modă, cu două secţiuni, la parter şi la etaj. Ambele caturi erau cuprinse, dinspre stradă, de o singură vitrină uriaşă, cu oglindă. Pe sticla vitrinei, cu litere mari, aurite, era înscrisă familia croitorului şi profesia sa. Îndărătul vitrinei urca o scară în spirală, care ducea de la parter la catul de sus.

Acum, din această încăpere fuseseră făcute trei.

Cu ajutorul unor pardoseli suplimentare, în atelier fusese cîştigat un mezanin între cele două caturi, care avea o fereastră destul de ciudată pentru o cameră de locuit. Fereastra avea un metru înălţime şi era la nivelul podelei. Era acoperită de resturile de litere aurite. Prin spaţiile dintre acestea, din stradă, se puteau vedea, pînă la genunchi, picioarele celor care se aflau în cameră. În această încăpere locuia Gordon. În vizită la el se aflau Jivago, Dudorov şi Marina cu copiii. Spre deosebire de adulţi, copiii încăpeau în întregime în rama ferestrei. Curînd, Marina îşi luă copiii şi plecă. Bărbaţii rămaseră singuri.

Aveau o discuţie, una dintre discuţiile estivale, leneşe, negrăbite, cum se înfiripă între foştii colegi de şcoală, care au şi uitat de cîţi ani sînt prieteni. Cum se desfăşoară asemenea discuţii?

Unul dintre ei are un vocabular suficient, care îl satisface. Acest om vorbește și gîndește firesc și coerent. În această situație era numai Iuri Andreevici.

Prietenilor lui le lipseau expresiile necesare, nu aveau harul elocinței. Ca să-și completeze vocabularul sărac, în timp ce discutau, umblau prin cameră, fumau, dădeau din mîini, repetau de cîteva ori aceleași cuvinte („Asta, frate, nu-i cinstit; da, chiar nu-i cinstit; da, da, nu-i cinstit").

Nu-și dădeau seama că acest dramatism de prisos din conversația lor nu reflectă cîtuși de puțin însuflețirea și amploarea caracterului și că, dimpotrivă, exprimă o imperfecțiune, o lacună.

Gordon și Dudorov făceau parte din cercul universitarilor elevați. Amîndoi își petrecuseră viața printre cărți bune, printre gînditori buni, printre compozitori buni, înconjurați de muzică bună, bună întotdeauna, și ieri, și astăzi, și nu știau că sărăcia gustului mediocru e mai rea decît sărăcia lipsei de gust.

Gordon și Dudorov nu știau că pînă și reproșurile cu care îl împroșcau pe Jivago le erau insuflate nu de sentimentul de afecțiune față de prietenul lor, nu de dorința de a-l influența în bine, ci doar de nepriceperea lor de a gîndi liber și de a conduce conversația după voie. Trăsura discuției, o dată pornită în viteză, îi ducea într-o direcție pe care n-o doreau deloc. N-o puteau întoarce și în cele din urmă trebuia să se ciocnească și să se lovească de ceva. Și ei, cu toată viteza predicilor și sfaturilor lor, se ciocneau de Iuri Andreevici.

Pentru el erau limpezi ca lumina zilei resorturile patosului lor, șubrezenia simpatiei și mecanismul raționamentului lor. Totuși, nu le putea spune: „Dragi prieteni, sînteți incurabil de banali atît voi, cît și cercul pe care îl reprezentați, ca și luciul și arta numelor și autorităților voastre preferate. Singurul lucru viu și remarcabil în voi e că ați trăit în aceeași perioadă cu mine și m-ați cunoscut". Dar cum să le faci prietenilor asemenea mărturisiri! Și, ca să nu-i supere, Iuri Andreevici îi asculta cu stoicism.

Dudorov se întorsese de curînd din prima sa deportare. Îl repuseseră în drepturile civile care îi fuseseră interzise un timp. Primise permisiunea de a-și relua cursurile la universitate.

Acum le împărtăşea prietenilor stările sufleteşti şi gîndurile care îl munciseră în timpul deportării. Vorbea cu ei sincer, fără prefăcătorie. Observaţiile sale nu erau provocate de laşitate sau de alte considerente exterioare.

Spunea că argumentele acuzării, tratamentul din lagăr şi după punerea în libertate şi mai ales convorbirile între patru ochi cu anchetatorul îi aerisiseră creierul şi îl reeducaseră politic, îi deschiseseră ochii asupra anumitor lucruri, făcîndu-l să crească mult ca om.

Consideraţiile lui Dudorov îşi găseau ecou în inima lui Gordon tocmai datorită platitudinii lor. Plin de înţelegere, îl aproba din cap pe Innokenti şi se declara de acord cu el. Tocmai stereotipia cuvintelor şi sentimentelor lui Dudorov îl impresionau pe Gordon. Lipsa de originalitate a sentimentelor comune îl făcea să le acorde valabilitate general umană.

Cuvîntările virtuoase ale lui Innokenti erau în spiritul epocii. Dar tocmai corectitudinea, transparenţa ipocriziei lor îl făceau să explodeze pe Iuri Andreevici. Întotdeauna omul neliber îşi idealizează nelibertatea. Aşa a fost în Evul Mediu, iar iezuiţii au mizat pe lucrul acesta. Iuri Andreevici nu putea suferi misticismul politic al intelectualităţii sovietice, al vîrfurilor ei, sau, cum se spunea pe atunci, al „plafonului spiritual al epocii". Şi această impresie o păstra pentru sine, ca să nu se certe cu prietenii.

Însă se simţi interesat de cu totul altceva, povestirea lui Dudorov despre Vonifati Orleţov, un tovarăş de celulă al acestuia, preot tihonovist[1]. Deţinutul avea o fiică de şase ani, Hristina. Arestarea şi destinul ulterior al tatălui fuseseră o lovitură pentru fetiţă. Cuvinte ca „slujitor al cultului", „decăzut din drepturile civile" şi altele i se păreau stigmate ale dezonoarei. Acest stigmat, poate, se jurase să-l şteargă cîndva de pe numele cinstit al tatălui ei, făcînd un tainic legămînt în inima ei de copil. Acest ţel atît de îndepărtat, dar atît de timpuriu stabilit, care îi înflăcăra fiinţa cu o hotărîre înverşunată, o făcea încă de pe acum un discipol infantil de fervent a tot ce i se părea mai incontestabil în comunism.

---

1. *Tihonovist* – adept al patriarhului Tihon, căruia i s-a intentat un proces imediat după preluarea puterii de către bolşevici (n.t.).

– Plec, spuse Iuri Andreevici. Nu te supăra pe mine, Mişa. În cameră-i zăduf, iar afară-i arşiţă. Nu am aer.

– Vezi că fereastra-i deschisă pe podea. Iartă-ne, am fumat prea mult. Mereu uităm că nu trebuie să fumăm în prezenţa ta. Dar nu-i vina mea că am o cameră atît de tîmpit construită. Găseşte-mi tu alta.

– Trebuie să plec, Gordoşa. Am vorbit destul. Vă mulţumesc că vă preocupaţi de mine. Dar ştiţi şi voi că nu mă prefac. Sînt bolnav de scleroza cordului. Pereţii muşchiului inimii se uzează, se subţiază şi într-o bună zi se pot rupe, pot plesni. Şi doar n-am nici măcar patruzeci de ani. Nu-s beţiv, nu mi-am irosit viaţa în petreceri.

– Prea devreme îţi cînţi aleluia. Prostii. O să mai trăieşti.

– În zilele noastre au devenit foarte frecvente formele microscopice de hemoragie cardiacă. Nu toate sînt mortale. În unele cazuri oamenii rămîn în viaţă. Aceasta e boala cea mai nouă a contemporaneităţii. Cred că e de natură morală. Celor mai mulţi dintre noi ni se pretinde o duplicitate permanentă, transformată în sistem. Este imposibil ca, fără urmări pentru sănătate, să te manifeşti zi de zi cu totul altfel decît simţi, să te umileşti faţă de ceea ce îţi repugnă, să te bucuri de ceea ce te face nefericit. Sistemul nostru nervos nu-i o vorbă goală, nu-i o ficţiune. El este corpul fizic alcătuit din ţesuturi fibroase. Sufletul nostru ocupă un loc în spaţiu şi este amplasat în noi, precum dinţii din gură. Nu poate fi siluit la nesfîrşit fără urmări grave. Mi-a fost greu să ascult povestirea ta despre deportare, Innokenti, despre felul cum, în acest timp, ai crescut ca om şi te-ai reeducat. E acelaşi lucru ca şi cum un cal ar povesti cum s-a dresat singur la circ.

– Trebuie să-i iau apărarea lui Dudorov. Tu, pur şi simplu, te-ai dezobişnuit de vorbele oamenilor. Cuvintele lor nu te mai ating, nu le mai pricepi.

– Se prea poate, Mişa. În orice caz, scuzaţi-mă, lăsaţi-mă să plec. Mi-e greu să respir. Zău că nu exagerez.

– Stai puţin. Astea nu-s decît tertipuri de-ale tale. Nu te lăsăm să pleci dacă nu ne dai un răspuns direct, din inimă. Eşti de acord că trebuie să te schimbi, să te corijezi? Ce-ai de gînd să faci în această privinţă? Trebuie să-ţi clarifici situaţia cu Tonia, cu Marina. Sînt fiinţe vii, femei, sînt capabile să sufere şi să aibă sentimente, nu-s

doar niște idei imateriale, care se învîrt prin capul tău, combinîndu-se în fel și chip. Pe lîngă asta, e o rușine că un om ca tine se pierde fără nici un folos. Trebuie să te trezești, să te scuturi de lene, să renunți la această aroganță nejustificată, da, da, trebuie să te dezbari de această trufie nepermisă, să-ți dai seama de ce se întîmplă în lume, să-ți iei o slujbă, să practici medicina.

– Bine, vă răspund. În ultimul timp m-am gîndit și eu destul de des la așa ceva și, fără să roșesc, vă pot face niște promisiuni. Mi se pare că totul se va aranja. Și destul de curînd. O să vedeți. Zău. Totul merge spre bine. Am un chef incredibil, pătimaș de viață și a trăi înseamnă a te avînta înainte, mai sus, către perfecțiunea pe care trebuie s-o atingi.

Gordon, sînt bucuros că îi iei apărarea Marinei, așa cum și mai înainte ai fost întotdeauna ocrotitorul Toniei. Dar, știi, nu sînt certat cu ele, nu port război cu ele și nici cu oricine altcineva. La început mi-ai reproșat că, drept răspuns la „tu" al meu, ea mă gratulează cu numele patronimic, ca și cum această situație nu m-ar fi mîhnit și pe mine. Însă de mult galimatiasul mult mai profund, care stătea la baza acestei situații nefirești, a fost îndepărtat, totul s-a aranjat, egalitatea a fost deja stabilită.

Mai pot să vă comunic o noutate. Iarăși am început să primesc scrisori din Paris. Copiii au crescut, se simt bine printre colegii lor francezi, de-aceeași vîrstă cu ei. Șura termină școala primară de acolo, *école primaire*, Mania urmează s-o înceapă. Cînd te gîndești că nu mi-am văzut fiica niciodată! Cine știe de ce, mi se pare că, deși și-au luat cetățenie franceză, se vor întoarce curînd și totul se va aranja într-un fel pe care încă nu-l știu.

Am mai multe indicii că socrul meu și Tonia știu de existența Marinei și a fetițelor. Deși eu nu le-am scris despre asta. Aceste informații le-au primit, probabil, de la altcineva. Firește, Aleksandr Aleksandrovici este jignit în sentimentele sale paterne, suferă din pricina Toniei. Așa se explică întreruperea de aproape cinci ani a corespondenței noastre. Știți doar că, după ce m-am întors la Moscova, am corespondat cîtva timp. Și brusc am început să nu mai primesc răspunsuri. Totul s-a sistat.

Acum, de foarte puțin timp, am început iarăși să primesc scrisori de acolo. De la toți, chiar și de la copii.

Scrisori calde, afectuoase. Ceva s-a atenuat. Poate că Tonia trece prin niște schimbări, poate și-o fi găsit vreun prieten nou, de-ar da Domnul. Nu știu. Cîteodată le mai scriu și eu. Dar, într-adevăr, simt că nu mai pot. Plec de-aici, pentru că altfel discuția noastră se va sfîrși cu un atac de astm. La revedere.

A doua zi de dimineață, mai mult moartă decît vie, Marina veni în fugă la Gordon. Nu avusese cu cine lăsa fetițele acasă și pe cea mică, pe Klașa, înfășurată într-o plăpumioară, o ducea strîngînd-o la piept cu o mînă, iar cu cealaltă o tîra pe Kapka, care se încăpățîna și nu voia să meargă mai repede.

– Mișa, Iura e la dumneavoastră? întregă ea cu voce străină.

– N-a dormit acasă?

– Nu.

– Atunci trebuie să fie la Innokenti.

– Am fost și-acolo. Innokenti e la universitate. Dar vecinii îl cunosc pe Iura. N-a fost nici acolo.

– Atunci unde poate să fie?

Marina o culcă pe canapea pe Klașa. O apucă o criză de isterie.

8

Timp de două zile, Gordon și Dudorov nu se îndepărtară de Marina. O vegheară cu schimbul, temîndu-se s-o lase singură. Între schimburi, pe rînd, plecau în căutarea doctorului. Scotociră prin toate locurile unde ar fi putut să se ducă, trecură pe la Tîrgul de Făină și prin fosta locuință din strada Sivțev, se interesară la toate Palatele Gîndirii și Casele de Idei, unde lucrase cîndva, îi vizitară pe toți vechii lui cunoscuți, despre care aveau o idee cît de mică și ale căror adrese reușiseră să le afle. Căutările nu dădură nici un rezultat.

Nu anunțară miliția, ca să nu le ducă aminte autorităților de existența unui om care, deși era întregistrat în buletinul de populație și nu avea cazier, oricum nu era deloc exemplar după standardele zilei. Se hotărîseră să apeleze la miliție doar cînd nu vor mai avea altă soluție.

În cea de-a treia zi, Marina, Gordon și Dudorov, la ore diferite, primiră cîte o scrisoare de la Iuri Andreevici.

Acestea erau pline de regrete pentru neliniştea şi spaima produsă de dispariţa lui. Îi implora să-l ierte şi, pe ce avea mai sfînt, se ruga să-şi înceteze investigaţiile, care oricum nu vor duce la nici un rezultat.

Le comunica tuturor că, în scopul refacerii cît mai rapide şi mai complete a destinului său, vrea să fie cîtva timp singur, ca să se poată concentra asupra a ceea ce are de făcut şi, după ce se va consolida cît de cît în noul serviciu, după ce se va convinge că, în urma rupturii făcute, nu mai există cale de întoarcere spre ce-a fost, va ieşi din ascunzătoare şi se va întoarce la Marina şi la copii.

În scrisoare, îl înştiinţa pe Gordon că trimite pe numele lui nişte bani pentru Marina. Ruga să-i aranjeze o dădacă la copii, pentru ca Marina să se poată întoarce la serviciu. Îi explica, de asemenea, că se fereşte să trimită banii direct pe adresa ei, de teamă ca nu cumva suma înscrisă în înştiinţarea de primire a mandatului s-o pună în pericolul de a fi jefuită.

Curînd sosiră banii, care erau atît de mulţi, încît depăşeau posibilităţile doctorului şi închipuirile prietenilor lui. Angajară o dădacă pentru copii. Marina fu reprimită la telegraf. Mult timp nu se putu linişti, dar, obişnuită cu vechile ciudăţenii ale lui Iuri Andreevici, se împăcă în cele din urmă cu această nouă năzbîtie. Cu toate că Iuri Andreevici îi rugase şi-i prevenise, prietenii şi această femeie care-l iubea continuară să-l caute, convingîndu-se din ce în ce mai mult că el avusese dreptate cînd le scrisese că nu-l vor găsi. Într-adevăr, nu dădură de el.

9

Şi totuşi, locuia la cîţiva paşi de ei, sub nasul lor, la vedere, chiar în zona pe care o scotociseră cel mai mult.

După ce, în ziua dispariţiei sale, ieşise de la Gordon pe lumină, încă înainte de căderea înserării şi, de-a lungul străzii Bronnaia, o pornise spre casa sa de pe strada Spiridonovka, nu făcuse nici o sută de paşi şi se întîlnise cu fratele lui vitreg, Evgraf Jivago, care venea din direcţia opusă. Iuri Andreevici nu-l mai văzuse de mai bine de

trei ani şi nu mai ştia nimic despre el. De fapt, Evgraf era întîmplător la Moscova, unde sosise doar de foarte puţin timp. Ca de obicei, picase parcă din cer şi era impenetrabil la întrebări, evitîndu-le cu zîmbete tăcute şi cu glume. În schimb, imediat, trecînd peste amănuntele existenţiale, din două-trei întrebări puse lui Iuri Andreevici, pătrunse în toate tristeţile şi dezordinile lui şi, pe loc, străbătînd curbele bruşte ale stradelei strîmte, în înghesuiala mulţimii de trecători care veneau din faţă şi din spate, alcătui un plan practic de ajutorare şi salvare a fratelui său. Dispariţa lui Iuri Andreevici şi izolarea într-un loc ascuns fuseseră născocite de el.

Îi închirie lui Iuri Andreevici o cameră în stradela care pe atunci încă se mai numea Kamergherski, nu departe de Teatrul de Artă. Îi dădu bani, începu să facă intervenţii pentru ca doctorul să fie primit într-un serviciu bun, într-un spital, care să-i ofere posibilitatea să-şi desfăşoare activitatea ştiinţifică. Îşi proteja fratele în toate chestiunile familiale. În sfîrşit, îi dădu cuvîntul său că, într-un fel sau altul, se va pune capăt instabilităţii familiei sale de la Paris, promiţîndu-i că ori Iuri Andreevici va pleca la ai săi, ori aceştia vor putea veni încoace. Evgraf îi spuse că se va ocupa personal de aceste probleme şi le va aranja. Sprijinul primit de la fratele său îl înaripase pe Iuri Andreevici. Ca şi altădată, enigma puterii acestuia rămase nedezlegată. Iuri Andreevici nici nu încercă să pătrundă în această taină.

10

Camera era orientată spre sud. Amîndouă ferestrele dădeau spre acoperişurile de vizavi de teatru, dincolo de care, deasupra Pieţii Ohotnîi, se înălţa soarele, cufundînd în umbră caldarîmul stradelei.

Pentru Iuri Andreevici, această cameră era mai mult decît un loc de lucru, mai mult decît un birou. În această perioadă de activitate mistuitoare, cînd planurile şi intenţiile lui nu încăpeau în însemnările răsfirate pe masă şi imaginile închipuirilor şi vedeniilor lui pluteau prin unghere, aşa cum atelierul unui pictor este ticsit de numeroase lucrări începute şi întoarse cu faţa la perete,

camera de locuit a doctorului era salonul unde se desfăşura banchetul spiritului, era cămara nebuniilor, magazia revelaţiilor.

Din fericire, tratativele cu conducerea spitalului se prelungeau, termenul de începere a serviciului se amînase pentru un viitor incert. Putea scrie, profitînd de acest răgaz.

Iuri Andreevici începu să pună în ordine lucrurile mai vechi din care îşi amintea unele crîmpeie, la care se adăugau fragmentele de care făcea rost Evgraf, unele din manuscrisele personale ale lui Iuri Andreevici, altele din copii dactilografiate, făcute de alţii. Caracterul haotic al materialelor îl silea pe Iuri Andreevici să lucreze mai la întîmplare decît îi stătea în fire. Curînd, renunţă la această corvoadă şi, de la finalizarea lucrărilor neterminate, trecu la alcătuirea altora noi, entuziasmat de proiectele sumare abia puse pe hîrtie.

Alcătuia în ciornă schiţe de articole, asemănătoare cu însemnările fugare din prima şedere la Varîkino, şi îşi nota fragmente de poezii care-l urmăreau cu insistenţă, le scria de la început, de la mijloc, de la sfîrşit, care cum îi venea, impuse de inspiraţia de moment. Uneori de-abia izbutea să ţină sub control ideile năpustite, cu greu reuşea să-şi noteze cuvintele, reducîndu-le doar la prima literă sau la nişte prescurtări rapide.

Se grăbea. Cînd imaginaţia îi obosea şi finalizarea întîrzia, o îmboldea şi o biciuia cu desene făcute pe marginea colii de hîrtie. Aceste desene reprezentau poteci prin păduri şi intersecţii de oraşe, în mijlocul cărora se înălţa stîlpul cu reclama „Moreau şi Vetcinkin. Semănători. Batoze".

Articolele şi poeziile tratau o singură temă. Subiectul lor era oraşul.

11

Mai tîrziu, printre hîrtiile lui, fu găsită însemnarea: „În nouă sute douăzeci şi doi, cînd m-am întors la Moscova, am regăsit-o pustiită, aproape ruinată. Astfel ieşise din încercările primilor ani ai revoluţiei, astfel a rămas şi pînă astăzi. Populaţia s-a împuţinat, nu se construiesc case noi, cele vechi nu sînt reparate.

Dar chiar şi sub această înfăţişare rămîne un mare oraş contemporan, singurul inspirator al artei cu adevărat moderne, noi.

Enumerarea dezordonată a obiectelor şi noţiunilor care, la prima vedere, par incompatibile, la simbolişti, la Blok, Verhaeren şi Whitman, nu este deloc un moft stilistic. E o nouă ordine a impresiilor, observată în viaţă şi copiată după natură.

La fel cum ei îşi înghesuie în versuri seriile de imagini, pluteşte pe lîngă noi, mînînd mulţimile, caretele şi echipajele, strada citadină a secolului nouăsprezece, care, mai apoi, la începutul veacului următor, şi-a pus în mişcare drumurile de fier orăşeneşti, electrice şi subterane.

În aceste condiţii, nu mai are de unde apărea simplitatea pastorală. Falsa ei lipsă de artificialitate e o contrafacere literară, o fandoseală nefirească, un fenomen livresc, care nu adie de la ţară, ci din rafturile bibliotecilor de pe lîngă academii. Limba vie, viu alcătuită şi firesc compatibilă cu spiritul zilelor noastre, este limbajul urbanismului.

Locuiesc lîngă o intersecţie aglomerată. Moscova estivală, orbită de soare, cu curţile ei de asfalt încins, aruncînd împrejur licăririle ferestrelor de sus şi respirînd înflorirea norilor şi a bulevardelor, se roteşte împrejurul meu şi mă ameţeşte, vrînd ca eu, întru gloria ei, să-i ameţesc pe alţii. Pentru acest scop m-a educat şi m-a predat în mîinile artei.

Strada care vuieşte neîncetat zi şi noapte este la fel de apropiată de sufletul contemporan, aşa cum o uvertură abia începută este legată de cortina plină de întuneric şi de mister, încă neridicată, dar fulgerată deja de luminile rampei. Oraşul care forfoteşte şi clipoceşte neîncetat dincolo de uşă, dincolo de ferestre, este o infinit de uriaşă introducere la viaţa fiecăruia dintre noi. Cam aşa aş dori să scriu despre oraş".

În caietul de versuri al lui Jivago nu s-au găsit asemenea poezii. Poate că *Hamlet* o fi făcut parte din această serie?

12

Într-o dimineaţă de la sfîrşitul lui august, de la staţia de pe stradela Gazetnaia, Iuri Andreevici luă tramvaiul care urca de-a lungul străzii Nikitskaia, adică de la Universitate spre strada Kudrinskaia. Mergea pentru prima dată la Spitalul Botkin, care pe atunci se numea Soldatenko. Era poate pentru prima dată cînd voia să-şi facă apariţia la spital în exerciţiul funcţiunii.

Iuri Andreevici nu avu noroc. Urcase într-un tramvai stricat, urmărit mereu de ghinion. Ba cîte o trăsură rămînea înţepenită cu roţile în jgheaburile şinelor, blocîndu-i drumul, ba sub tramvai sau deasupra acestuia se defecta izolaţia, se producea cîte un scurtcircuit şi vreo piesă începea să ardă trosnind.

Vatmanul cobora deseori, cu o cheie franceză în mînă, de pe platforma din faţă a vagonului oprit, îl ocolea şi, lăsîndu-se pe vine, se băga sub platforma din spate, unde se apuca de reparat părţile mecanice dintre roţi.

Tramvaiul ghinionist încurca circulaţia pe toată linia. Strada era ticsită de tramvaie oprite în spatele lui, cărora li se alăturau mereu altele abia sosite. Coada şirului ajunsese deja pînă la Manej şi se lungise chiar dincolo de acesta. Pasagerii coborau din tramvaiele din spate şi urcau în cel din faţă, din pricina căruia se produsese toată aglomeraţia, sperînd că în felul acesta vor cîştiga ceva timp. În dimineaţa aceea fierbinte, în tramvaiul supraaglomerat era înghesuială şi zăduf. Deasupra capetelor pietonilor care treceau pe trotuar dinspre Poarta Nikitin se tîra tot mai sus un nor negru-liliachiu. Se apropia furtuna.

Iuri Andreevici şedea pe un scaun pentru o singură persoană de pe partea stîngă, strivit în fereastră. Trotuarul stîng al străzii Nikitskaia, unde se afla Conservatorul, îl avea mereu în faţa ochilor. Vrînd-nevrînd, cu aerul distrat al omului care se gîndeşte la altceva, se uita la cei care treceau pe jos sau cu maşinile, fără să-i scape neobservată nici o persoană.

O doamnă bătrînă, căruntă, cu pălărie din pai deschis la culoare, decorată cu flori de romaniţă şi albăstrele din pînză, cu o rochie de modă veche, liliachie, strînsă pe corp, trecea pe lîngă tramvai făcîndu-şi vînt cu un

pachetel plat pe care îl ducea în mînă. Era închingată în corset şi îşi tampona mereu sprîncenele şi buzele cu o batistă dantelată.

Mergea paralel cu linia tramvaiului. Iuri Andreevici o pierduse de cîteva ori din vedere, atunci cînd tramvaiul se urnea din loc şi o depăşea. Şi de cîteva ori îi revenise în cîmpul vizual, cînd o nouă defecţiune a tramvaiului îl făcea să se oprească, iar doamna trecea pe lîngă el.

Iuri Andreevici îşi aminti problemele din şcoală la care trebuia să calculeze timpul şi ordinea în care soseau la destinaţie trenuri pornite la diferite ore şi mergînd cu viteze diferite, voi să-şi amintească modalitatea generală de rezolvare a acestor probleme, dar nu reuşi şi, renunţînd, trecu de la aceste amintiri la gînduri mai complexe.

Se gîndi la cîteva existenţe care evoluează una lîngă alta, care se deplasează cu viteze diferite una lîngă alta şi la faptul că destinul cuiva depăşeşte în viaţă destinul altuia şi că cineva supravieţuieşte altcuiva. Îi veni în minte ceva în genul principiului relativităţii în cursa vieţii, dar, încurcîndu-se definitiv, renunţă şi la aceste comparaţii.

Străluci un fulger, se auzi un tunet. Ghinionistul tramvai iarăşi se oprise pe panta care, de pe strada Kudrinskaia, ducea la Parcul Zoologic. Puţin mai tîrziu, doamna cu rochie liliachie apăru în rama geamului, depăşi tramvaiul şi se îndepărtă. Primele picături de ploaie căzură pe stradă şi trotuar, pe pălăria doamnei. O rafală de vînt prăfos biciui copacii, începu să zgîlţîie pălăria doamnei şi să-i ridice fustele, dar curînd se potoli.

Doctorul simţi că i se face rău. Învingîndu-şi slăbiciunea, se ridică de pe scaun şi, smucind în jos şi în sus curelele geamului, încercă să-l deschidă. Geamul nu cedă la aceste eforturi.

Oamenii strigau la el că geamul e fixat în şuruburi, că nu se poate deschide, însă el, luptînd cu criza şi cuprins de un fel de alarmă, nu înţelegea că strigătele îi erau adresate şi nu încercă să le priceapă sensul. Îşi continuă încercările şi iarăşi, din trei mişcări, în sus, în jos şi spre sine, smuci rama şi deodată simţi în el o durere necunoscută, iremediabilă şi înţelese că şi-a rupt ceva, că a făcut ceva fatal şi că totul e pierdut. În acest timp, vagonul se puse în mişcare, dar, înaintînd cîţiva metri pe strada Presnia, se opri.

Printr-un efort supraomenesc de voinţă, clătinîndu-se şi abia răzbătînd prin spaţiul ticsit de mulţimea călătorilor care stăteau în picioare, Iuri Andreevici ajunse la platforma din spate. Nu era lăsat să coboare, oamenii se răsteau la el. I se păru că aerul proaspăt l-a mai înviorat şi se gîndi că, poate, încă nu-i totul pierdut, că i s-a făcut mai bine.

Începu să-şi facă loc prin mulţimea de pe platforma din spate, provocînd alt val de înjurături, ghionturi şi nervi. Neluînd în seamă ţipetele, trecu prin înghesuială, coborî scara tramvaiului, puse piciorul pe stradă, făcu un pas, doi, trei şi se prăbuşi pe pietre pentru a nu se mai ridica niciodată.

În tramvai, lumea începu să vocifereze, să se certe, să dea sfaturi. Cîţiva oameni coborîră de pe platformă şi îl înconjurară pe cel prăbuşit. Curînd îşi dădură seama că nu mai răsuflă şi că inima i s-a oprit. Grupul din jurul cadavrului se îngroşa cu cei care veneau de pe trotuare, unii uşuraţi, alţii dezamăgiţi de faptul că mortul nu fusese călcat de tramvai şi că vatmanul n-are nici o vină. Se aduna din ce în ce mai multă lume. De acest grup se apropie şi doamna în liliachiu, stătu puţin, se uită la mort, ascultă discuţiile şi îşi văzu de drum. Era străină, dar înţelesese că unii erau de părere să urce cadavrul în tramvai şi să-l ducă la spital, iar alţii spuneau că trebuie chemată miliţia imediat. Se îndepărtă înainte de a afla ce părere va avea cîştig de cauză.

Doamna în liliachiu era cetăţeanca elveţiană mademoiselle Fleury din Meliuzeevo, acum bătrînă de tot. Timp de douăzeci de ani scrisese pe la felurite instanţe solicitînd dreptul de a se întoarce în ţara ei. Cu foarte puţin timp în urmă una dintre cereri avusese succes. Venise la Moscova pentru viza de plecare. În ziua aceea mergea ca să-şi ia viza de la ambasada ei, făcîndu-şi vînt cu documentele învelite în hîrtie şi legate cu o panglică. Şi plecă mai departe, lăsînd în urmă tramvaiul pentru a zecea oară. Fără să-şi dea seama, îl depăşise pe Jivago şi-i supravieţuise.

13

Prin uşa deschisă, din coridor, se vedea colţul de cameră, unde masa era aşezată de-a curmezişul. Ca o barcă grosolan cioplită, de pe masă, sicriul era îndreptat către uşă cu partea inferioară, mai îngustă, în care se sprijineau picioarele răposatului. Era aceeaşi masă pe care scrisese pînă mai ieri Iuri Andreevici. Alta nu mai era în cameră. Manuscrisele fuseseră strînse şi puse în sertar, iar masa transformată în catafalc. Pernele de la căpătîi erau înălţate, astfel încît mortul părea că stă întins pe panta unui deal, cu capul spre vîrful acestuia.

Era înconjurat de o mulţime de flori, de tufe întregi de liliac alb, rar în acest anotimp, de ciclame şi cineraria în ghivece şi coşuleţe. Florile opreau lumina din ferestre, care abia răzbătea pînă la faţa şi mîinile de ceară ale răposatului, pînă la lemnul şi căptuşeala sicriului. Pe masă se închegase o dantelărie frumoasă de umbre, care păreau că abia s-au oprit din tremurarea lor.

Pe atunci luase o deosebită amploare obiceiul incinerării morţilor la crematoriu. În speranţa obţinerii unei pensii pentru copii, cu grija viitorului lor la şcoală şi pentru a nu-i complica Marinei situaţia la serviciu, renunţaseră la slujba religioasă şi hotărîseră să se limiteze la o incinerare civilă. Instituţiile de resort fuseseră anunţate. Eráu aşteptaţi reprezentanţii acestora.

În aşteptarea lor, camera era goală, ca o încăpere eliberată între plecarea vechilor locatari şi instalarea celor noi. Liniştea era tulburată doar de paşii ceremonioşi, în vîrful picioarelor, şi de lipăiturile neatente ale celor veniţi să-şi ia rămas-bun de la mort. Erau puţini, dar oricum mai mulţi decît ar fi fost de aşteptat. Vestea morţii acestui om aproape fără nume făcuse înconjurul cercului lor de cunoştinţe cu o viteză extraordinară. Se adunaseră destui oameni care-l cunoscuseră pe răposat în diferite perioade ale vieţii lui, oameni cu care el pierduse legătura sau pe care îi uitase. Gîndirea ştiinţifică şi muza lui îşi găsiră un număr şi mai mare de prieteni necunoscuţi, care niciodată nu-l văzuseră pe omul de care se simţeau atraşi şi care veniseră acum să-l întîlnească pentru prima dată şi să-i arunce o privire de adio.

În orele acelea, cînd tăcerea generală, neumplută cu nici o altă ceremonie, strivea cu o senzaţie aproape palpabilă de absenţă, numai florile înlocuiau cîntările şi ritualul absent.

Ele nu erau doar multicolore şi parfumate, ci, parcă în cor, poate accelerînd astfel descompunerea, îşi răspîndeau aroma şi, dăruindu-le tuturor forţa lor îmbălsămată, desăvîrşeau parcă ceva.

Împărăţia plantelor este foarte uşor de imaginat drept vecina cea mai apropiată a împărăţiei morţii. Aici, în verdeaţa pămîntului, printre copacii cimitirelor, printre lujerii florilor răsărite din straturi, sînt, poate, concentrate tainele prefacerii şi enigmele vieţii, pe care cu atîta caznă încercăm să le dezlegăm. Maria nu l-a recunoscut pe Iisus cel sculat din mormînt şi, în prima clipă, l-a luat drept un grădinar care umblă prin ţintirim („Ea, crezînd că este grădinarul...“[1]).

14

După ce decedatul fusese adus la ultima sa adresă din strada de la Kamergherski şi după ce, înştiinţaţi şi cutremuraţi de vestea morţii sale, veniră la el prietenii, dînd buzna pe uşa principală, larg deschisă, însoţiţi de Marina, care era aproape înnebunită de teribila lovitură, femeia mult timp nu fusese în toate minţile, se trîntea mereu pe duşumea şi se izbea cu capul de sipetul lung din vestibul, care slujea şi de bancă, avînd o stinghie ce ţinea loc de spătar. Pe sipet fusese întins mortul pînă ce avea să fie adus sicriul. Între timp se făcea curăţenie în cameră. Marina sughiţa de plîns, murmura şi ţipa, înecîndu-se cu cuvinte, dintre care jumătate erau urlete ce i se smulgeau fără voie din piept. Vorbea repede-repede, aşa cum sînt bocetele în popor, fără să se jeneze de nimeni şi fără să vadă nimic împrejur. Marina se agăţase de mort şi doar cu greu fusese desprinsă de el, pentru ca răposatul să poată fi mutat în camera dereticată şi eliberată de mobilierul de prisos, unde urma să fie spălat şi pus în sicriu. Toate acestea se întîmplaseră în ajun.

1. *Ioan*, XX, 15; în original, în slavona bisericească (n.t.).

Acum, frenezia suferinței ei se potolise, cedînd loc unei mutenii disperate, care, la fel, o făcea să nu înțeleagă nimic, să nu vorbească nimic și să nu-și dea seama pe ce lume trăiește.

Nu se clintise de aici toată ziua de dinainte și toată noaptea. Aici îi fusese adusă, la alăptat, Klava, tot aici venise fetișcana care-i slujea de dădacă, împreună cu Kapka, după care copiii fuseseră trimiși cu dădaca acasă.

Lîngă ea se aflau prietenii, la fel de îndurerați ca și ea, Dudorov și Gordon. Pe aceeași banchetă, lîngă ea, se așeza din cînd în cînd tatăl ei, Markel, care suspina încet și-și sufla nasul cu zgomot. Tot aici veneau s-o consoleze, plînse, mama și surorile ei.

Și, în acest aflux de oameni, erau două persoane, un bărbat și o femeie, care se deosebeau de toată lumea. Nu încercau să arate că i-ar fi fost mai apropiați decedatului decît toți ceilalți. Nu se întreceau în durere cu Marina, cu fetele ei, cu prietenii răposatului, ci, dimpotrivă, le recunoșteau acestora dreptul la o suferință mai mare decît a lor. Aceste două persoane nu emiteau nici o pretenție, deși totuși nimeni nu putea pune la îndoială faptul că au anumite îndreptățiri personale, speciale, asupra mortului. Aceste împuterniciri tainice și nerostite, de care erau aureolați amîndoi într-un fel, nu le erau contestate de nimeni. Ei își asumaseră, probabil, grijile înmormîntării de la bun început, dirijau pregătirile cu o pricepere atît de calmă, încît s-ar fi putut crede că o fac cu plăcere. Stăpînirea lor de sine era vizibilă pentru toată lumea și producea o impresie ciudată. Se părea că acești oameni nu sînt părtași numai la înmormîntare, ci și la moartea lui Iuri Andreevici, nu ca vinovați direcți sau indirecți, ci ca persoane care, după cele întîmplate, acceptaseră acest eveniment, se împăcaseră cu el și nu-i acordau o importanță ieșită din comun. Unii îi cunoșteau pe cei doi, alții bănuiau cine sînt, însă majoritatea celor prezenți nu aveau nici cea mai mică idee despre identitatea lor.

Dar cînd bărbatul cu ochi kirghizi, iscoditori, care stîrneau curiozitate, și femeia aceea, frumoasă fără să se străduiască a fi frumoasă, intrau în camera cu sicriul, toți care ședeau sau umblau prin încăpere, inclusiv Marina, fără să protesteze, de parcă ar fi existat o înțelegere în

acest sens, eliberau camera, se fereau, se ridicau de pe scaunele şi taburetele înşirate de-a lungul pereţilor şi, înghesuindu-se, ieşeau în coridor şi în vestibul, iar bărbatul şi femeia rămîneau singuri îndărătul uşii închise, ca două persoane competente, menite, în linişte, fără piedici şi nestînjenite, să facă ceva foarte important, legat de înmormîntare. Aşa se întîmplase şi de data aceasta. Amîndoi rămaseseră singuri, se aşezaseră pe două taburete de lîngă perete şi începuseră să discute la obiect:

– Ce aţi aflat, Evgraf Andreevici?

– Incinerarea urmează să aibă loc diseară. Peste o jumătate de oră trebuie să vină nişte delegaţi din partea sindicatului cadrelor medicale care îl vor transporta la clubul sindicatului. La patru este fixată panahida civilă. N-avea nici un document în ordine. Cartea de muncă era expirată, carnetul de sindicat de tip vechi nu-l schimbase cu modelul nou, nu plătise cotizaţia de cîţiva ani. De asta s-au tergiversat şi au întîrziat lucrurile. Înainte de scoaterea din casă – apropo, nu mai e mult pînă atunci, trebuie să fim pregătiţi –, vă voi lăsa singură cu el, aşa cum v-am promis. Iertaţi-mă. Auziţi? Sună telefonul. Vin imediat.

Evgraf Jivago ieşi în coridorul înţesat de colegi necunoscuţi ai doctorului, de foşti colegi de şcoală, de funcţionari de prin spitale, de lucrători din domeniul tipografic şi editorial, unde Marina, îmbrăţişîndu-şi copiii şi învelindu-i cu poalele paltonului (ziua era friguroasă şi venea curent pe sub uşa de la intrare), şedea pe marginea băncii, aşteptînd să se deschidă iarăşi uşa, aşa cum o femeie venită la vorbitor aşteaptă ca santinela să-i dea drumul să intre în sala de aşteptare a închisorii. Pe coridor era aglomeraţie. O parte din cei adunaţi nu încăpuseră nici aici. Uşa dinspre casa scării era deschisă. O mulţime de oameni stăteau în vestibul sau pe palier, fumînd. Cei de pe trepte discutau mai tare şi mai nestingheriţi cu cît erau mai aproape de stradă. În această rumoare, încordîndu-şi auzul ca să poată distinge ce i se spunea în receptor, Evgraf răspundea la telefon, explicînd probabil modul cum va decurge înmormîntarea şi circumstanţele în care murise doctorul. Se întoarse în cameră. Discuţia continuă.

– Vă rog să nu dispăreţi, după incinerare, Larisa Fiodorovna. Am o mare rugăminte la dumneavoastră. Nu

ştiu unde v-aţi oprit. Să nu mă puneţi în situaţia de a nu şti unde să vă caut. Mîine sau poimîine, cît mai repede, vreau să mă ocup de trierea hîrtiilor fratelui meu. Voi avea nevoie de ajutorul dumneavoastră. Sînt sigur că ştiţi mai multe decît mine. Mi-aţi spus în treacăt că abia ieri aţi sosit din Irkutsk, că v-aţi oprit pentru scurt timp la Moscova şi că aţi trecut pe la acest apartament din cu totul alte motive, întîmplător, fără să ştiţi că fratele meu a locuit aici în ultimele luni, fără să bănuiţi ce s-a întîmplat. O parte din cuvintele dumneavoastră nu le-am înţeles şi nu cer explicaţii, dar vă rog să nu dispăreţi, pentru că nu vă ştiu adresa. Cel mai bine ar fi ca aceste cîteva zile necesare pentru trierea manuscriselor să le petrecem sub acelaşi acoperiş sau la mică distanţă unul de altul, poate chiar în celelalte două camere ale casei. Asta o pot aranja eu. Îl cunosc pe administratorul clădirii.

– Spuneţi că nu m-aţi înţeles. Ce-i atît de greu de înţeles? Am sosit la Moscova, mi-am lăsat lucrurile la camera de păstrare a bagajelor. Merg prin vechea Moscovă şi constat că am uitat-o, jumătate din străzi nu le mai recunosc. Merg, merg, cobor pe podul Kuznetki, urc stradela Kuznetki şi deodată citesc o tăbliţă teribil, extrem de cunoscută: stradela Kamergherski. Aici răposatul meu soţ, Antipov, cel care a fost executat, a stat cu chirie pe cînd era student chiar în această cameră, unde ne aflăm acum. Mi-am zis să urc, poate că mai trăiesc vechii proprietari. Abia apoi am aflat că aceştia au murit de mult şi că aici lucrurile s-au schimbat de tot, însă şi dumneavoastră, ieri şi astăzi, m-aţi auzit punînd întrebări vecinilor, aşa că n-are rost să vă mai explic. Am fost lovită ca de trăsnet: uşa dinspre stradă era larg deschisă, în cameră văd oameni, un sicriu şi, în sicriu, un mort. Care mort? Intru, mă apropii şi-apoi am crezut că mi-am pierdut minţile. Dar aţi fost martor, oare de ce Dumnezeu vă mai povestesc?

– Staţi, Larisa Fiodorovna, staţi o clipă. V-am spus deja că nici eu, nici fratele meu n-am bănuit cîte lucruri uluitoare sînt legate de această cameră. De pildă, n-am ştiut că aici a locuit cîndva Antipov. Dar cel mai mult m-a mirat o expresie pe care aţi scăpat-o. Iertaţi-mă, imediat vă spun care. Despre Antipov, numit Strelnikov în activitatea lui revoluţionar-militară, am auzit multe

lucruri, aproape în fiecare zi, şi o dată sau de două ori chiar l-am întîlnit personal, nebănuind totuşi că va fi implicat mai tîrziu în problemele mele familiale. Deci scuzaţi-mă, poate n-am auzit eu bine, dar mi s-a părut că aţi spus „Antipov, care a fost executat". Nu ştiaţi că s-a sinucis?

– Circulă o asemenea versiune, dar eu nu cred. Pavel Pavlovici n-a fost niciodată un sinucigaş.

– Însă aceasta este realitatea. Antipov s-a împuşcat în căsuţa din care, după cum mi-a povestit fratele meu, dumneavoastră aţi plecat în Iuriatin pentru a lua trenul spre Vladivostok. S-a întîmplat la foarte puţin timp după ce aţi plecat împreună cu fiica dumneavoastră. Fratele meu s-a îngrijit de Antipov, l-a înmormîntat. Chiar nu v-au ajuns din urmă aceste informaţii?

– Nu. Aveam alte date. Deci e adevărat că s-a sinucis? Mulţi mi-au spus, dar eu n-am crezut. Chiar în casa aceea? Nu se poate! Ce amănunt important mi-aţi destăinuit! Scuzaţi-mă, nu ştiţi dacă Jivago s-a întîlnit cu el, dacă au discutat?

– Din cîte am înţeles de la Iuri, au avut o discuţie lungă.

– Oare să fie adevărat? Slavă Domnului! Aşa-i mai bine. (Larisa Fiodorovna îşi făcu cruce încet.) Ce coincidenţă uluitoare, ce predestinare! O să-mi permiteţi să mai revin asupra acestei întîlniri şi să vă descos asupra fiecărui detaliu? Fiecare amănunt din istoria aceasta îmi e cît se poate de scump. Acum însă, nu sînt în stare. Nu-i aşa? Sînt prea tulburată. O să tac puţin, o să mă odihnesc, o să-mi adun gîndurile. Nu-i aşa?

– O, firește, firește. Vă rog.

– Nu-i aşa?

– Desigur.

– Ah, era să uit! Mă rugaţi să nu plec după incinerare. Bine. Vă promit. Mă întorc în acest apartament împreună cu dumneavoastră şi voi rămîne aici cît îmi veţi spune şi cît va fi nevoie. Ne vom ocupa de manuscrisele lui Iura. Vă voi ajuta. Într-adevăr, s-ar putea să vă fiu de folos. Va fi o mîngîiere şi pentru mine! Cu fiecare fibră a mea, cu tot sîngele inimii mele simt toate întorsăturile scrisului lui. În plus, am şi eu o treabă cu dumneavoastră, voi avea nevoie de dumneavoastră, nu-i

așa? Mi se pare că sînteți jurist sau, în orice caz, sînteți un cunoscător al legilor de acum, ca și al celor de mai înainte. Vă dați seama ce important e să știi la ce instituție să te adresezi pentru o anumită informație. Nu oricine te poate îndruma, nu-i așa? Voi avea nevoie de sfatul dumneavoastră într-o problemă teribilă, apăsătoare. Este vorba de un copil. Toată viața sînt nevoită să caut pe cineva, nu-i așa? Spuneți-mi, dacă într-un caz imaginar, cineva ar trebui să dea de urma unui copil, a unui copil încredințat unor străini pentru creștere, există undeva vreo arhivă generală, unională, a tuturor caselor de copii existente? Oare s-a făcut, s-a efectuat recensămîntul de stat sau înregistrarea copiilor vagabonzi? Dar vă implor, nu-mi răspundeți acum. Pe urmă, pe urmă. O, ce frică îmi e, ce frică! Ce lucru îngrozitor, nu-i așa? Nu știu ce voi face mai tîrziu, după ce va sosi fiica mea, dar deocamdată pot rămîne în acest apartament. Katiușa s-a dovedit foarte talentată, are calități de actriță și de cîntăreață, imită extraordinar pe toată lumea și joacă scenete întregi, compuse de ea și, în plus, cîntă după ureche arii întregi din opere, e un copil extraordinar, nu-i așa? Vreau s-o dau la pregătire, la școala de teatru sau la conservator, unde o fi s-o primească, și să-i găsesc un loc la internat, tocmai de aceea am venit mai devreme, singură, ca să aranjez totul și să mă întorc după aceea. Dar, nu-i așa, toate lucrurile astea pot fi povestite oare dintr-o dată? O să vorbim mai tîrziu. Acum o să aștept să-mi treacă emoția, o să tac, o să-mi adun gîndurile, o să încerc să-mi alung spaimele. În plus, i-am reținut groaznic de mult afară pe prietenii lui Iura. De vreo două ori mi s-a năzărit că bate cineva în ușă. Și se-aude forfotă, vociferări. Probabil că au venit de la pompele funebre. Cît mai stau aici și mă gîndesc, dați drumul oamenilor să intre. Ar fi timpul, nu-i așa? Stați puțin, stați puțin. Trebuie pusă o bancă lîngă sicriu, altfel nu se poate ajunge la Iurocika. Am încercat pe vîrfuri, dar e foarte greu. Iar Marina Markelovna și copiii vor avea nevoie, ca să-și poată lua rămas-bun. În plus, o pretinde și ritualul. „Și dați-mi ultima sărutare." Ah, nu mai pot, nu mai pot! Ce durere, nu-i așa?

– Imediat le dau drumul să intre. Dar încă ceva. Mi-ați spus atîtea lucruri enigmatice și mi-ați pus atîtea

întrebări, care probabil vă chinuie, încît mi-e greu să vă răspund. Un singur lucru vreau să-l ştiţi. Cu plăcere, din toată inima, vă ofer ajutorul meu în toate problemele de care sînteţi îngrijorată. Şi nu uitaţi! Niciodată, indiferent de împrejurări, nu trebuie să cădeţi în disperare. A spera şi a acţiona – iată obligaţia pe care o avem cînd sîntem nefericiţi. Disperarea pasivă înseamnă uitarea şi încălcarea datoriei. Acum le dau drumul oamenilor să intre. Cît despre bancă, aveţi dreptate. Fac rost de una şi-o voi pune sub sicriu.

Dar Antipova nu-l mai auzea. Nu auzi nici cum Evgraf Jivago deschise uşa şi în cameră intră mulţimea din coridor, nu auzi discuţiile lui cu organizatorii înmormîntării şi cu principalii însoţitori, nu auzi foşnetele celor care umblau prin apropiere, nu auzi bocetele Marinei, tusea bărbaţilor, vaietele şi plînsetele femeilor.

Vîltoarea rumorii uniforme o legăna, o aducea în pragul leşinului. Se străduia din toate puterile să nu se prăbuşească. Inima i se zbătea năvalnic în piept şi capul îi plesnea de durere. Cu fruntea plecată, se cufundă în supoziţii, închipuiri, amintiri. Se adăposti în ele, se cufundă de parcă temporar, pentru cîteva ceasuri, se strămutase într-o vîrstă viitoare pe care nu se ştia dacă avea s-o atingă, care o îmbătrînea cu zeci de ani şi o făcea mătuşă. Se cufundă în gînduri, ca şi cum ar fi căzut adînc, în profunzimea nefericirii ei. Se gîndea:

„Nimeni nu mi-a mai rămas. Unul a murit. Celălalt s-a sinucis. Şi a rămas în viaţă doar cel care ar fi trebuit ucis, cel pe care am vrut să-l ucid, dar nu l-am nimerit, această nulitate străină, inutilă, care mi-a transformat viaţa într-un şir de crime, obscure şi pentru mine. Şi acest om monstruos de banal umblă şi cutreieră şi se zbate prin ungherele mitice ale Asiei, de care nu au auzit decît colecţionarii de timbre poştale, iar dintre cei dragi şi necesari mie n-a mai rămas nici unul.

Ah, dar asta a fost într-un Crăciun, înainte de atentatul plănuit, cînd voiam să împuşc acest monument de vulgaritate, da, atunci avusesem cu Paşa o discuţie în această cameră, iar Iuri, de la care oamenii îşi iau acum adio, nici nu exista încă în viaţa mea".

Şi Lara începu să-şi forţeze memoria ca să-şi reamintească discuţia avută atunci cu Paşa, dar nu izbuti să-şi

amintească decît de lumînarea care ardea pe pervaz şi de pojghiţa de gheaţă, care se topise împrejurul micii ei flăcări.

Cum putea să-şi imagineze că acest om, care acum zace mort pe masă, trecînd atunci pe stradă, a zărit acel ochi de lumină, care îi atrăsese atenţia? Că de la acea flăcăruie văzută din stradă – „Pe masă-o lumînare ardea, o lumînare" – s-a înfiripat menirea vieţii lui?

Gîndurile îi rătăceau. Se gîndi: „Totuşi, ce păcat că nu are parte de-un prohod bisericesc! Ritualul înmormîntării e atît de măreţ şi de solemn. Majoritatea morţilor nu-l merită. Dar moartea lui Iurocika ar fi un prilej destul de potrivit! Atît de mult a meritat, încît măcar acest «bocet mormîntal ce face cîntarea aliluia» i-ar justifica şi compensa meritele!".

Şi simţi un val de mîndrie şi uşurare, aşa cum i se întîmplase şi altădată cînd se gîndea la Iuri în scurtele intervale de timp cînd trăise în preajma lui. Adierea de libertate şi de lipsă de griji, pe care întotdeauna o iradia fiinţa lui, o cuprinse şi acum. Se ridică nerăbdătoare de pe taburet. În ea se petrecea ceva greu de înţeles. Cu ajutorul lui, voia să evadeze măcar pentru cîtva timp spre libertate, să respire aer proaspăt, să se smulgă din vîltoarea suferinţelor în care se încîlcise, să mai încerce, ca altădată, bucuria eliberării. I se părea, i se năzărea că această bucurie ar fi bucuria despărţirii de el, prilejul şi dreptul de a plînge într-adevăr, nestînjenită de nimeni, deasupra trupului lui. Şi cu graba dorinţei, ea învălui mulţimea într-o privire frîntă de durere, oarbă şi înlăcrimată, ca şi cum un oftalmolog i-ar fi pus în ochi nişte picături acide. Toţi se puseră în mişcare, se smiorcăiră, începură să se ferească şi să iasă pe rînd din cameră, lăsînd-o, în sfîrşit, singură îndărătul uşii închise. Făcîndu-şi repede cruce din mers, ea se apropie de sicru, urcă pe banca adusă de Evgraf, făcu trei cruci mari deasupra mortului, apoi îi sărută mîinile reci şi fruntea. Trecu pe lîngă impresia că fruntea răcită parcă se micşorase, aşa cum se micşorează palma strînsă în pumn, izbuti să nu observe acest amănunt. Încremeni şi, timp de cîteva clipe, nu vorbi, nu gîndi şi nu plînse, acoperind mijlocul sicriului, al stratului de flori şi al trupului mort cu propriul ei trup, cu capul, sînii, sufletul şi mîinile ei, mari ca şi sufletul.

15

O zguduiră hohotele de plîns pe care pînă atunci şi le înfrînase. Li se împotrivise din răsputeri, dar acum aceste eforturi erau mai presus de voinţa ei, lacrimile începură să-i ţîşnească din ochi, udîndu-i obrajii, rochia, mîinile, udînd sicriul de care se lipise.

Nu spunea nimic, nu se gîndea la nimic. Şiruri de idei, banalităţi, cunoştinţe, realităţi zburau în voie, goneau prin ea, aşa cum norii alunecă pe cer, aşa cum toate acestea o cutreierau în timpul discuţiilor lor din nopţile de altădată. Tocmai acestea, pe atunci, îi dăruiau bucurie şi eliberare. Cunoaşterea neraţională, fierbinte, pe care şi-o inspirau reciproc. Cunoaşterea instinctivă, nemediată.

Această cunoaştere o umplea şi acum, cunoaşterea întunecoasă, vagă a morţii, pregătirea în vederea ei, luciditatea în faţa ei. I se părea că a mai trăit douăzeci de vieţi pe pămînt, că l-a pierdut de nenumărate ori pe Iuri Jivago şi acumulase o întreagă experienţă în această privinţă, aşa că tot ce simţea şi făcea acum lîngă sicriu era potrivit şi după datină.

O, ce iubire a fost, slobodă, fără precedent, aşa cum nu s-au mai iubit vreodată doi oameni! Gîndeau cum alţii cîntau.

Nu s-au iubit datorită inevitabilităţii sentimentului, nu s-au iubit „arşi de pasiune", cum sînt descrişi, în mod fals, îndrăgostiţii. S-au iubit pentru că aşa a vrut tot ce îi înconjura: pămîntul de sub picioarele lor, cerul de deasupra capetelor lor, norii şi copacii. Dragostea lor le-a plăcut, poate, mai mult celor care-i priveau decît lor înşişi. Le-a plăcut necunoscuţilor de pe stradă, zărilor aliniate în timp ce ei se plimbau, camerelor în care se mutau şi se întîlneau.

Ah, asta, chiar asta fusese ceea ce îi înrudise şi îi unise! Niciodată, niciodată, nici chiar în clipele de dăruire, de fericire nebună nu-i părăsise sentimentul cel mai măreţ şi captivant: desfătarea resimţită în faţa modelării generale a lumii, sentimentul propriei lor apartenenţe la întregul tablou, senzaţia de participare la frumuseţea întregului spectacol, la universul întreg.

Au trăit numai cu această compatibilitate. Şi de aceea nu se simţeau atraşi de ideea superiorităţii omului faţă

de restul naturii, nu-i interesa preamărirea omului şi idolatrizarea lui, care intraseră în modă. Principiile falsei colectivităţi, transformate în politică, li se păreau nişte idei primitive, artizanale, aflate dincolo de puterea lor de înţelegere.

Şi acum începu să-şi ia rămas-bun de la el în cuvinte simple, obişnuite, de discuţie vioaie şi neceremonioasă, care năruie limitele realităţii şi nu are sens, cum nu au sens nici corurile şi monologurile din tragedii, cum nu au sens nici limbajul poetic, nici muzica, nici celelalte convenţionalităţi, justificate doar de convenţionalismul emoţiei. Convenţionalitatea cazului respectiv, care îndreptăţea lungimea conversaţiei ei uşoare, nepremeditate, erau lacrimile, în care se afundau, din care ieşeau la suprafaţă şi pluteau cuvintele ei obişnuite, prozaice.

Se părea că înseşi aceste cuvinte, ude de lacrimi, se lipeau unul de altul în fluxul murmurului ei drăgăstos şi iute, aşa cum vîntul foşneşte în frunzişul mătăsos şi umed, încîlcit de o ploaie caldă.

– Iată-ne din nou împreună, Iurocika. Iar ne-a dăruit Dumnezeu o întîlnire. Ce cumplit, gîndeşte-te şi tu! Ah, nu mai pot! Şi, Doamne! Plîng şi iar plîng? Gîndeşte-te şi tu! Iată, iar se întîmplă ceva în genul nostru, din arsenalul nostru. Plecarea ta, sfîrşitul meu. Iar e la mijloc ceva important. Enigma vieţii, enigma morţii, farmecul geniului, farmecul dezgolirii, astea-s lucrurile pe care le înţelegem. Iar zîzaniile meschine de felul reconstruirii globului pămîntesc – scuzaţi, scutiţi-ne, astea nu sînt pentru noi.

Adio, iubitul meu mare, adio, mîndria mea, adio, pîrîul meu iute şi adînc, ah, cît ţi-am iubit susurul care ţinea cît ziua de lungă, ce mult mi-a plăcut să mă arunc în valurile tale reci.

Îţi mai aminteşti dacă mi-am luat rămas-bun de la tine atunci, în zăpezi? Cum m-ai înşelat! Parcă aş fi plecat fără tine? O, ştiu, ştiu că ai făcut-o călcîndu-ţi pe inimă, crezînd că o faci pentru binele meu, de dragul unui bine imaginar. Dar din tot binele, acolo, s-a ales praful şi pulberea. Doamne, cîte am îndurat, prin cîte am trecut! Dar tu nu ştii nimic. Ah, ce-am făcut, Iura, ce-am făcut! Nici nu ştii ce criminală am putut fi! Dar nu sînt vinovată. Trei luni stătusem în spital, zăcusem o lună întreagă

fără cunoştinţă. De-atunci, Iura, viaţa nu-mi mai e viaţă. Sufletul meu nu mai are pace din cauza jalei şi a chinului. Dar văd că nu-ţi spun, nu-ţi dezvălui lucrul cel mai important. Nu sînt în stare, nu ţi-l pot spune. Cînd ajung la acest moment al vieţii mele, mi se ridică părul în cap de groază. Şi să ştii că n-aş garanta că-s cu totul normală. Dar vezi, nu beau ca alţii, nu merg pe drumul beţiei, pentru că o femeie beată înseamnă sfîrşitul, e ceva de neimaginat, nu-i aşa?

Şi continuă să mai vorbească, mai plînse şi se mai chinui. Deodată îşi ridică mirată capul şi privi în jur. În cameră erau de mult intraţi oamenii, atmosfera era agitată, preocupată. Coborî de pe bancă şi, clătinîndu-se, se îndepărtă de sicriu, trecîndu-şi palma peste ochi, ca şi cum ar fi vrut să-şi stoarcă restul lacrimilor neplînse şi să le scuture pe duşumea.

De sicriu se apropiară nişte bărbaţi, care îl luară pe trei ştergare petrecute pe sub el.

Începu scoaterea mortului din casă.

17

Larisa Fiodorovna îşi petrecu trei zile în apartamentul din stradela Kamergherski. Trierea hîrtiilor, despre care vorbise cu Evgraf Andreevici, începu în prezenţa ei, dar nu fu dusă pînă la capăt. Avu loc şi discuţia cu Evgraf Andreevici, aşa cum îl rugase. Acesta află de la ea ceva important.

O dată Larisa Fiodorovna ieşi din casă şi nu se mai întoarse. Probabil că fusese arestată pe stradă, după care murise sau dispăruse fără urmă, uitată sub vreun număr anonim din listele pierdute ulterior, într-unul din nenumăratele lagăre de concentrare din nord, speciale, pentru femei.

Partea a XVI-a

EPILOG

1

În vara lui o mie nouă sute patruzeci și trei, după străpungerea încercuirii de la Kursk și eliberarea Oriolului, se întorceau la unitatea lor proaspătul sublocotenent Gordon și maiorul Dudorov, primul dintr-o misiune la Moscova, iar cel de-a doilea, tot de acolo, dintr-o permisie de trei zile.

Pe drumul de întoarcere se întîlniseră și înnoptaseră în Cerni, un orășel, care, deși ruinat, nu este distrus chiar cu totul, ca majoritatea localităților din „zona deșertului", șterse de pe fața pămîntului de către inamicul aflat în retragere.

Printre mormanele de cărămizi sparte și de praf de piatră, găsiră un șopron neatins și se instalară acolo pentru a-și petrece noaptea.

Nu aveau somn. Stătură de vorbă toată noaptea. În zori, pe la ora trei, Dudorov, care aţipise un pic, fu trezit de foiala lui Gordon. Cu mișcări neîndemînatice, ca în apă, cufundîndu-se și rostogolindu-se în fînul moale, acesta își strîngea o boccea din felurite lucruri și apoi, la fel de crăcănat, începu să coboare de pe stogul de fîn, după care porni spre ușă.

– Unde te duci? E încă devreme.

– Mă duc la rîu. Vreau să-mi spăl lucrurile.

– Ești nebun. Diseară ajungem la unitate. Tanka-spălătoreasa o să-ți dea un schimb curat de rufe. N-are rost să te grăbești.

– Nu vreau să amîn. Am transpirat, le-am murdărit. Le clătesc iute în apă, le storc bine și se usucă imediat la soare. Am să mă scald și pe urmă le îmbrac din nou, curate.

– Totuși, nu-i frumos. Cum-necum, ești ofițer.

– E devreme. Toată lumea doarme. O să le spăl după vreun tufiş. N-o să mă vadă nimeni. Tu dormi, nu te mai întinde la vorbă. Îţi alungi somnul.

– Şi-aşa nu mai adorm de-acum. Merg cu tine.

Şi plecară amîndoi spre rîu, printre ruinele de piatră, care apucaseră deja să se înfierbînte la căldura soarelui abia răsărit. În mijlocul fostelor străzi, pe pămîntul gol, în bătaia soarelui, nişte oameni asudaţi, roşii la faţă dormeau sforăind.

Cei mai mulţi erau localnici rămaşi fără adăpost, mai ales bătrîni, femei şi copii. Erau şi cîţiva ostaşi care pierduseră legătura cu unităţile lor şi încercau să le ajungă din urmă. Uitîndu-se mereu pe unde călcau, Gordon şi Dudorov treceau printre cei adormiţi, avînd grijă să nu-i atingă.

– Vorbeşte încet, ca să nu trezim oraşul şi să-mi iau adio de la spălat.

Şi îşi continuară în şoaptă discuţia.

2

– Ce rîu e ăsta?

– Nu ştiu. N-am întrebat. Probabil e Zuşa.

– Atunci nu mai ştiu.

– Păi, pe malul Zuşei s-au întîmplat toate astea, cu Hristina.

– Da, dar în alt loc. Undeva mai jos. Se zice că Biserica a canonizat-o.

– Era o construcţie de piatră, care se numea „Grajdul". Într-adevăr, era grajdul unui sovhov, al unei crescătorii de cai, un substantiv comun, care a devenit istoric. Clădirea era veche, cu zidurile groase. Nemţii au întărit-o şi au transformat-o într-o fortăreaţă inexpugnabilă. De aici ţineau sub foc toată zona şi împiedicau înaintarea noastră. Grajdul trebuia distrus. Printr-un miracol de curaj şi inventivitate, Hristina a pătruns în dispozitivul german, a aruncat grajdul în aer, a fost prinsă şi spînzurată.

– De ce se numea Hristina Orleţova, şi nu Dudorova?

– Păi, încă nu eram căsătoriţi. În vara lui patruzeci şi unu ne promisesem unul altuia că ne vom căsători la

sfîrşitul războiului. Apoi, eu am tot migrat din loc în loc, cu restul armatei. Unitatea mea era mereu dislocată în altă parte. În timpul acestor deplasări, am pierdut legătura cu ea. De-atunci n-am mai văzut-o. Despre fapta ei curajoasă şi despre moartea ei eroică am aflat ca toată lumea. Din ziare şi din ordinele de zi pe regiment. Se spune că undeva, în locurile astea, au de gînd să-i înalţe un monument. Am auzit că fratele răposatului Iuri, generalul Jivago, cutreieră regiunea, adunînd informaţii despre ea.

– Iartă-mă că am început discuţia despre ea. Cred că îţi este greu.

– Lasă, nu-ţi face probleme. Dar văd că ne-am luat iar cu vorba. Nu vreau să te deranjez. Dezbracă-te, bagă-te în apă, fă-ţi treaba. Eu o să mă întind pe mal cu un fir de iarbă între dinţi, poate o să aţipesc cît de cît.

Cîteva minute mai tîrziu, discuţia reîncepu.

– Unde ai învăţat atît de bine să speli?

– Nevoia te învaţă. Nu am avut noroc. Am nimerit în cel mai groaznic dintre lagărele de pedeapsă. Puţini dintre noi au rezistat. Începînd chiar de la sosire. Am fost daţi jos din vagoane. Era un deşert înzăpezit. În depărtare, pădurea. Paza, ţevile coborîte ale armelor, cîinii-lupi. Pe la aceeaşi oră, la mici intervale de timp, au fost mînate şi alte grupe. Ne-au dispus într-un poligon uriaş pe cîmp, cu spatele spre înăuntru, ca să nu ne vedem unii pe alţii. Ni s-a comandat să îngenunchem şi, sub ameninţarea cu împuşcarea pe loc, ni s-a interzis să ne uităm pe de lături. A început procedura apelului, infinită, întinsă pe multe ore, înjositoare. Apoi ne-am ridicat, celelalte transporturi au fost împărţite în puncte diferite, iar nouă ni s-a comunicat: „Acesta este lagărul vostru. Instalaţi-vă cum ştiţi". Cîmpul înzăpezit sub cerul liber, avînd în mijloc un stîlp cu inscripţia „Gulag 92 I.N. 90" şi atît.

– Nu, la noi a fost mai uşor. Am avut noroc. Pe-atunci executam al doilea termen, care decurgea automat din primul. Şi apoi, mi se pusese în cîrcă alt articol, aveam deci alte condiţii. După eliberare, am fost repus în drepturi, ca şi prima dată, iarăşi mi s-a permis să predau la universitate. Şi la război am fost mobilizat cu drepturi depline de maior, nu ca tine, într-un batalion disciplinar.

– Da. Un stîlp cu inscripţia „Gulag 92 I.N. 90" şi atît. În primele zile, pe ger, am rupt cu mîinile goale crengi ca să ne facem colibe. Şi n-ai să crezi, dar, treptat, ne-am construit propriul lagăr. Ne-am clădit bărăci, carcere, foişoare de pază – totul cu mîinile noastre. Şi au început muncile forestiere. Tăierea pădurii. Tăiam copaci. Cîte opt, ne înhămam la sănii, căram buştenii, ne afundam pînă la piept în zăpadă. Mult timp nici n-am ştiut de izbucnirea războiului. Nu ni se spunea. Şi deodată ni se face o propunere. Cine vrea poate merge pe front în batalioanele de pedeapsă şi, în caz că scapă viu din linia întîi, va fi liber. Apoi atacuri după atacuri, kilometri de sîrmă ghimpată cu curent electric, mine, aruncătoare de mine, luni întregi sub bombardamente. Doar nu degeaba ni se spunea că eram escadroanele morţii. Eram seceraţi pînă la unul. Cum am scăpat? Cum am scăpat cu viaţă? Totuşi, imaginează-ţi, acest iad al sîngelui a fost o adevărată fericire în comparaţie cu grozăviile din lagărul de concentrare. Şi asta nu din pricina condiţiilor, ci cu totul din alte motive.

– Da, frate, ai îndurat multe chinuri.

– Într-un lagăr ca al meu, înveţi orice, nu doar să-ţi speli rufele.

– E ceva extraordinar. Nu doar în comparaţie cu soarta ta de ocnaş, dar şi în comparaţie cu toată viaţa noastră precedentă din anii treizeci, chiar în libertate, chiar în ambianţa activităţii universitare, a cărţilor, banilor, confortului, războiul a apărut ca o furtună purificatoare, ca un val de aer proaspăt, ca o adiere a izbăvirii.

Colectivizarea a fost, cred eu, o iniţiativă nereuşită şi greşeala nu putea fi recunoscută. Ca să ascundă eroarea, trebuiau, prin toate mijloacele, să-i dezveţe pe oameni să gîndească, să judece singuri, trebuiau să-i oblige să vadă inexistentul şi să demonstreze contrariul a ceea ce se vedea. De aici cruzimea fără precedent a perioadei lui Ejov, publicarea constituţiei pe care nu aveau de gînd s-o aplice, introducerea de alegeri nefundamentate pe principii electorale.

Şi cînd a izbucnit războiul, aceste grozăvenii reale, pericolul real şi ameninţarea morţii reale au fost o binefacere în comparaţie cu domnia inumană a scornelii şi toate acestea ne-au adus uşurarea, pentru că limitau forţa vrăjitorească a literei moarte.

Nu doar oamenii aflaţi în situaţia ta, la ocnă, ci absolut toţi, cei din spatele frontului, cei de pe front, cu toţii au început să respire mai liber, cu tot pieptul şi, extaziaţi, cu sentimentul fericirii veritabile, s-au aruncat în focul luptei teribile, pe viaţă şi pe moarte, dar salvatoare.

– Războiul e o verigă deosebită în lanţul deceniilor de la revoluţie încoace. S-a încheiat acţiunea cauzelor care au stat în mod nemijlocit în natura schimbării regimului. Au început să se manifeste urmările indirecte, fructele fructelor, consecinţele consecinţelor. Călirea caracterelor, extrasă din nenorociri, nerăsfăţarea, erotismul, disponibilitatea pentru ceva măreţ, disperat, nemaipomenit. Acestea sînt nişte calităţi fantastice, uluitoare, care alcătuiesc floarea morală a generaţiei.

Aceste constatări îmi insuflă sentimentul de fericire, cu toată moartea de muceniţă a Hristinei, cu toate rănile pe care le-am îndurat, cu toate pierderile noastre, cu tot acest preţ scump de sînge al războiului. Să suport povara morţii Orleţovei mă ajută lumina sacrificiului de sine, care a încununat moartea ei şi care străluminează viaţa fiecăruia dintre noi.

Chiar atunci cînd, bietul de tine, treceai prin nenumăratele chinuri la care fuseseşi supus, eu am fost eliberat, iar Orleţova a intrat la facultatea de istorie. Interesele ei ştiinţifice au adus-o sub îndrumarea mea. Chiar şi cu mult înainte, după prima şedere în lagărul de concentrare, pe cînd era încă un copil, o remarcasem pe această fată minunată. Ţi-aduci aminte că v-am povestit despre ea, pe cînd încă mai trăia Iuri. Deci acum nimerise printre studentele mele.

Pe-atunci obiceiul ca studenţii să-şi prelucreze profesorii de-abia intrase în modă. Orleţova s-a dedicat cu trup şi suflet acestei mode. Numai Dumnezeu ştie de ce mă beştelea atît de tare. Atacurile ei erau atît de violente, războinice şi nedrepte, încît ceilalţi studenţi se răzvrăteau uneori împotriva ei şi îmi luau apărarea. Orleţova era o umoristă extraordinară. Mă lua peste picior la gazeta de perete, atribuindu-mi un nume inventat de ea, atît de transparent încît toţi îşi dădeau seama că e vorba de mine. Brusc, absolut din întîmplare, am descoperit că această adversitate profundă era o formă de camuflaj a iubirii ei tinere, trainice, tăinuite de multă vreme. Întotdeauna i-am răspuns cu aceleaşi sentimente.

Am avut parte de o vară minunată în patruzeci şi unu, în primul an de război, chiar în ajunul şi curînd după declararea acestuia. Cîţiva tineri, studenţi şi studente, printre care era şi ea, s-au instalat într-un sat de vile de lîngă Moscova, unde, mai tîrziu, a fost încartiruită unitatea mea. Prietenia noastră a început şi s-a desfăşurat pe fundalul pregătirii lor militare, al formării unităţilor suburbane de apărare civilă, al antrenamentelor de paraşutism pe care le făcea Hristina, al respingerii primelor atacuri aeriene de noapte ale inamicului de pe acoperişurile clădirilor din Moscova. Ţi-am spus că ne-am sărbătorit logodna şi că am fost curînd despărţiţi de frecventele mele dislocări. De atunci n-am mai văzut-o.

Cînd în desfăşurarea războiului s-a observat o schimbare a situaţiei în favoarea noastră şi nemţii au început să se predea cu miile, după ce fusesem rănit de două ori şi tot de două ori fusesem internat în spital, am fost transferat în cadrul artileriei antiaeriene în secţiunea a şaptea a statului-major, unde era nevoie de oameni care ştiu limbi străine. Tot aici am insistat să fii recomandat şi tu, după ce te-am pescuit ca din adîncul mării.

– Tania-spălătoreasa a cunoscut-o bine pe Orleţova. S-au întîlnit pe front şi erau prietene. Vorbeşte mult despre Hristina. Această Tania are acelaşi zîmbet, lărgit pe toată faţa, cum zîmbea Iuri. Ai observat? Pentru cîteva clipe uiţi de nasul ei cîrn, de pometii ei colţuroşi şi ţi se pare chiar atrăgătoare, drăguţă. E acelaşi tip ca şi Iuri, foarte răspîndit la noi.

– Ştiu ce vrei să spui. Poate că-i aşa. Eu n-am băgat de seamă.

– Ce poreclă barbară şi urîtă i s-a dat. Tanka Bezoceredeva[1]. În mod sigur, nu e un nume de familie, e ceva inventat, deformat. Tu ce zici?

– Păi, mi-a explicat. Este dintre copiii vagabonzi, nu-şi cunoaşte părinţii. Probabil că undeva, în adîncul Rusiei, unde limba e încă pură, nestricată, i s-a spus „bezotciaia", în sensul că e fără tată. Strada, care nu înţelegea această poreclă şi care prinde totul după ureche şi răstălmăceşte totul în felul ei, a prefăcut în felul ei acest cuvînt apropiindu-l de jargonul ei curent, de mahala.

---

1. *Bezoceredeva* – fără rînd, la care nu se stă la rînd (n.t.).

3

La scurt timp după ce Gordon şi Dudorov înnoptaseră şi discutaseră în Cerni, cei doi prieteni ajunseră în oraşul Karacev, care era distrus din temelii. În acest oraş găsiră unităţile auxiliare ale armatei lor, care înaintase în ultima vreme.

De mai mult de o lună, toamna era călduroasă, zilele urmau una după alta, senine şi liniştite. Potopit de arşiţa cerului albastru, fără nori, pământul negru, mănos al zonei Brînşcina, binecuvîntatul ţinut din Oriol şi Briansk, se făcea tuciuriu la soare, acoperindu-se cu o poleială ciocolatie.

Oraşul era traversat de strada principală, dreaptă, care se contopea cu şoseaua. Pe de o parte, casele erau ruinate, tranformate de mine în mormane de moloz, iar livezile făcute una cu pământul, cu pomii smulşi din rădăcini, hăcuiţi şi arşi. Pe partea cealaltă, se întindeau maidanele, pe care, poate, existaseră mai puţine construcţii şi fuseseră cruţate de incendii şi explozii tocmai pentru că aici nu era nimic de distrus.

Pe partea unde fuseseră cîndva clădiri, locuitorii rămaşi fără adăpost scormoneau prin grămezile de tăciuni, dezgropau cîte ceva şi cărau lucrurile găsite undeva, la un loc. Alţii îşi săpau la repezeală bordeiele în pămînt şi tăiau brazde, ca să-şi acopere sălaşurile cu iarbă.

Pe partea cealaltă, neconstruită, a şoselei erau corturi, se înghesuiau camioane şi furgoane trase de cai, toate aparţinînd unor servicii de eşalonul al doilea: spitale de campanie, rămase în urma statelor-majore ale diviziilor, secţii rătăcite şi speriate, care se căutau unele pe altele, provenind din toate parcurile posibile, din intendenţele şi depozitele alimentare. Tot aici se opreau, rămîneau cîtva timp ca să mănînce şi să doarmă, după care se tîrau mai departe spre vest adolescenţii slăbănogi din companiile de rezervă aflate în marş, nişte băieţandri cu chipuri cenuşii, cu mantale cenuşii şi grele în bandulieră, cu feţele supte, pămîntii, palide din cauza dizenteriei.

Oraşul pe jumătate prefăcut în cenuşă şi ruinat de explozii continua să fumege şi să explodeze în depărtare, în locurile unde fuseseră amplasate mine cu explozie întîrziată. Oamenii care săpau prin grădini se opreau mereu

din lucru din pricina pământului care li se cutremura sub picioare, își îndreptau spinările încovoiate, se sprijineau în cozile cazmalelor și, întorcîndu-și capetele în direcția exploziei, se odihneau privind într-acolo.

Acolo, mai întîi ca niște vîrtejuri, ca niște jeturi, apoi ca niște deversări leneșe, greoaie, urcau spre cer nori negri, cărămăzii și roșii de moloz, după care, lăbărțîndu-se, rășchirîndu-se precum cozile de cal, se împrăștiau, depunîndu-se înapoi pe pământ. Și oamenii se apucau iarăși de lucru.

Una dintre poienele de pe partea neconstruită era înconjurată de tufișuri și umbrită de copacii bătrîni care creșteau pe ea. Această vegetație, ca un gard viu, despărțea poiana de restul lumii, ca o curte acoperită, izolată și cufundată într-un semiîntuneric răcoros.

Aici, Tania-spălătoreasa, împreună cu doi sau trei soldați din regiment și cu cîțiva pasageri de ocazie, printre care se aflau Gordon și Dudorov, așteptau de cu dimineață camionul trimis după Tania și după efectele regimentului, care îi fuseseră încredințate. Efectele erau împachetate în mai multe lăzi stivuite în poiană. Tatiana le păzea și nu se depărta nici cu un pas de ele, dar și ceilalți stăteau în preajma lăzilor, ca să nu scape prilejul de a pleca, dacă mașina își va face apariția.

Așteptau de mult, de peste cinci ore. Neavînd ce face, ascultau cu toții flecăreala fetei aceleia vorbărețe, care trecuse prin multe la viața ei. Tocmai le povestea despre întîlnirea ei cu generalul-maior Jivago.

– Cum să nu. Chiar ieri. M-au dus chiar la general. La generalul-maior Jivago. A trecut pe-aici ca să se intereseze de Hristina. Voia să stea de vorbă cu martori oculari, cu oameni care au cunoscut-o. I s-a zis și despre mine, că doar am fost prietene. A ordonat să fiu chemată. Ei m-au chemat, m-au dus la el. Nu era fioros deloc. N-avea nimic grozav, era la fel ca toată lumea. Ochi pieziș, oacheș. Ei, și i-am spus tot ce știu. M-a ascultat și mi-a mulțumit. Dar tu, zice, de unde și de-a cui ești? Firește, eu îi dau cu tura-vura, ca să scap de el. Cu ce m-aș lăuda? Mi-s orfană. Și asta-i. Știți și voi. Case de corecție, vagabondaj. Dar el nu mă lasă, zice să-i spun tot, că nu-i nici o rușine. Ei, și la început i-am spus numai două-trei cuvinte, pe urmă, văzîndu-l că dă din cap, i-am zis mai

multe, am prins curaj. Şi doar am ce povesti. Dacă aţi auzi, nu m-aţi crede, aţi zice că născocesc. Ei, aşa o fi crezut şi el. Cînd am terminat, s-a ridicat şi-a început să umble prin casă, dintr-un colţ în celălalt. Ca să vezi, zice el, ce minune. Uite, zice. Acum n-am timp. Dar te găsesc eu, te mai găsesc o dată şi-o să te chem. Nu credeam c-am să aud aşa ceva. Zice, nu te las eu aşa. Trebuie să mai lămurim ceva, nişte amănunte. Că altfel, zice, nu-i mare lucru să-ţi fiu unchi, să te fac nepoată de general. O să te dau la şcoală, la care institut ai să vrei. Zău că-i adevărat. Sînt şi oameni cărora le place să rîdă.

În acest timp, în poiană îşi făcu apariţia o căruţă cu coşul înalt, cu care în Polonia şi Rusia apuseană se cară snopii. Perechea de cai înhămaţi la căruţă era mînată de un soldat, în terminologia veche „furleit"[1], adică de un ostaş din corpul de transport cu cai. Intrînd în poiană, acesta sări de pe capră şi se apucă să deshame caii. Toţi, în afară de Tatiana şi de cîţiva soldaţi, îl înconjurară pe căruţaş, rugîndu-l să nu deshame, să-i ducă unde îi vor spune ei, firește pe bani. Soldatul îi refuză, pentru că nu avea voie să facă ce vrea cu caii şi cu căruţa şi trebuia să ducă la îndeplinire corvezile care i se ordonaseră. Luă caii şi-i duse undeva, după care nu mai apăru. Toţi cei care pînă atunci şezuseră pe iarbă se ridicară şi se mutară în căruţa goală, rămasă în mijlocul poienii.

Întreruptă de apariţia căruţei şi de tratativele cu vizitiul, Tatiana îşi reluă povestirile.

– Ce i-ai spus generalului? o întrebă Gordon. Dacă se poate, povesteşte-ne şi nouă.

– Sigur că se poate.

Şi le povesti teribila ei istorie.

4

– Eu chiar că am ce povesti. Zice-se că nu-s din oameni simpli, aşa mi s-a spus. Mi-or fi spus străinii, eu oi fi păstrat asta în inimă sau numai oi fi auzit că mama mea, Raisa Komarova, era soţia unui ministru rus, care

1. *Furleit* – formă populară, deformată, a cuvîntului german *Vorrleit*, „vizitiu" (n.t.).

se ascundea în Mongolia albă, adică a tovarăşului Komarov. Dar nu-mi era tată, nu-mi era tată de sînge Komarov ăsta. Ei, se înţelege, sînt fată fără şcoală, am crescut fără tată, fără mamă, orfană, ce mai. Poate că vouă vă vine să rîdeţi, dar vă zic atîta cît ştiu, aşa că puneţi-vă şi voi în locul meu.

Da. Deci toate astea pe care vi le-am spus s-au întîmplat dincolo de Kruşiţi, în capătul celălalt al Siberiei, de partea cealaltă a căzăcimii, lîngă graniţa cu China. Cînd noi, adică armata noastră roşie a început să se apropie de principalul lor oraş de albgardişti, Komarov ăsta, ministrul, a urcat-o pe mama într-un tren special şi a dat ordin s-o ducă de-acolo, căci mama era speriată rău şi nu voia să facă un pas fără el.

Iar el, Komarov, de mine nici nu ştia. Nu ştia că mai exist şi eu pe lume. Mama m-a născut cînd fuseseră despărţiţi mai multă vreme şi murea de spaimă să nu-i sufle cineva la ureche. Lui nu-i plăcea să aibă copii, ţipa şi bătea din picioare că, de pe urma copiilor, nu-i decît mizerie şi gălăgie în casă. Eu, striga el, nu pot suferi aşa ceva.

Şi iată deci, au început ai noştri să se apropie, iar mama a trimis după tuşa Marfa, nevasta unui cantonier din Nagornaia, care era la trei staţii de oraşul acela. Acuşi vă explic. Mai întîi era gara Nizovaia, apoi halta Nagornaia, apoi defileul Samson. Acuma, după cum pricep eu, de unde o ştia mama pe nevasta cantonierului? Cred că tuşa Marfa vindea zarzavaturi în oraş, aducea lapte. Da.

Deci am să vă spun. Cred că nu ştiu ceva. Bănuiesc că pe mama or înşelat-o, i-or spus altceva. Cine ştie, că mă dă pe o zi, pe două, pînă se mai liniştesc lucrurile. Da' nu ca să mă dea de tot unor oameni străini. Adică, să mă dea de tot ca să mă crească. Nu putea mama să-şi dea copilul în felul ăsta.

Şi pe urmă, se ştie, copilu-i copil. Vin' la tuşa, tuşa îţi dă turtă dulce, tuşa-i bună, nu te teme de tuşa. Dar cum m-am zbătut după aceea, cîte lacrimi a vărsat sufletul meu de copil – mai bine să nu-mi aduc aminte. Am vrut să mă spînzur, mai că nu mi-am ieşit din minţi încă din pruncie. Că doară eram mică. Cred că i-or dat tuşei Marfuşa bani pentru toată întreţinerea mea, bani mulţi.

Gospodăria de pe lîngă canton era bogată, vacă şi cal şi felurite păsări, pămînt cît vrei în zona terasamentului, ca să-ţi faci grădină şi, se înţelege, locuinţa pe gratis, cantonul statului, clădit chiar lîngă linie. Din locul naşterii mele, din jos, trenul de-abia urca, abia de putea să se cţtere pe pantă, iar de la noi, din Rusia, o lua tare la vale, trebuiau puse frînele. În jos, toamna, cînd pădurea se desfrunzea, puteam vedea ca-n palmă gara Nagornaia.

Cantonierului, unchiului Vasili, îi ziceam ţărăneşte „taică". Era om bun şi vesel, dar cam încrezător şi, la beţie, spunea vrute şi nevrute, se lăuda, adică, cum se zice, scroafa-i spune vierului, iar vierul împrăştie-n tot tîrgul. Îşi deschidea sufletul în faţa primului străin pe care-l întîlnea.

Dar neveste-si inima nu mi se putea întoarce-n gură să-i zic „mamă". Poate că n-o puteam uita pe mama, poate din altă pricină, dar tuşa Marfa mă băga în sperieţi. Da, nevestei cantonierului îi ziceam tuşa Marfuşa.

Ei, şi au trecut anii. Nu-mi mai amintesc cîţi. De-acum dădeam fuga cu steguleţul ca să fac semnal la trenuri. Să-nham calul sau să aduc vaca – era floare la ureche pentru mine. Tuşa Marfuşa mă învăţase să torc. Iar despre casă nici nu mai vorbesc. Să mătur, să deretic sau să fac ceva de mîncare, să frămînt aluatul n-aveam probleme, ştiam să fac de toate. Da, am uitat să vă spun. Îl dădăceam pe Petenka. Petenka al nostru avea picioare moi, era cam de trei anişori şi nu putea merge, aşa că-l dădăceam pe Petenka. Şi uite cîţi ani au trecut şi-mi trec şi-acum fiori pe şira spinării, cînd mi-aduc aminte cum se chiora tuşa Marfuşa la picioarele mele sănătoase, gîndindu-se, zic eu, că de ce nu mi-s moi, că mai bine-ar fi fost să le fi avut eu moi, iar Petenka să le fi avut sănătoase. Cred că-şi zice că l-am deochiat pe Petenka, gîndiţi-vă şi voi cîtă răutate şi prostie este pe lume.

Da' astea, cum s-ar zice, încă nu-s nimic, abia ce urmează o să vă mire.

Pe-atunci era NEP-ul, pe-atunci o mie de ruble valora cam cît o copeică de acum. A vîndut Vasili Afanasievici vaca jos în vale, a adunat doi saci de bani, *kerenki* le zicea, ba nu – lămîi, lămîi le zicea, a băut şi-a-nceput să se laude-n toată Nagornaia cît e el de bogat.

Mi-aduc aminte, era o zi de toamnă, vîntul smulgea acoperişul de pe casă, locomotivele nu puteau urca, pentru că vîntul le bătea din faţă. Văd eu că vine spre noi o bătrînă căreia vîntul îi înfoia fusta şi basmaua.

Vine bătrîna, geme, se-apucă de pîntece, se roagă să-i dăm drumul în casă. Am întins-o noi pe laviţă – oh, strigă, pîntecele, mă doare pîntecele, mi-a venit moartea. Şi ne roagă. Cică, duceţi-mă, pentru numele lui Hristos, duceţi-mă la spital, vă plătesc, n-are să-mi pară rău de bani. L-a înhămat taica pe Udaloi, a urcat-o pe bătrînă în căruţă şi-a plecat cu ea la spitalul Zemstvei, care era într-o parte de linie ferată, cam la vreo cincisprezece verste.

Nici n-apucăm noi, eu şi tuşa Marfuşa, să ne băgăm în pat, că-l auzim pe Udaloi nechezînd sub fereastră şi numai ce intră căruţa noastră în curte. Cine ştie de ce, se întorsese prea devreme. Aşa-i. A făcut tuşa Marfuşa lampa mare, şi-a pus bluza pe ea, n-a vrut să aştepte pînă cînd taica avea să bată-n uşă, a tras singură zăvorul.

Trage ea zăvorul, iar în prag n-apare nici un taică, ci un om străin, negru şi înspăimîntător, care zice: „Arată-mi, zice, unde-s banii de pe vacă. Eu, zice, l-am omorît pe bărbatu-tău în pădure, dar de tine, pentru că eşti femeie, are să-mi fie milă, dacă spui unde-s banii. Dar, dacă nu spui, să nu te superi pe mine. Mai bine să n-o tărăgănezi. N-am vreme de pierdut cu tine".

Văleu, Doamne, dragi tovarăşi, ce s-a-ntîmplat cu noi, puneţi-vă în locul nostru! Tremuram, mai mult moarte decît vii, nu puteam zice nici pîs de spaimă, mare nenorocire! Mai întîi îl omorîse pe Vasili Afanasievici, zicea că-l ciopîrţise cu toporul. Şi-a doua grozăvie: eram singure cu tîlharul în canton, era clar că aveam un tîlhar în casă.

În clipa asta cred că tuşa Marfuşa şi-a pierdut minţile, din pricina morţii bărbatului ei. Dar trebuia să ne ţinem bine, să nu ne dăm pe faţă spaima.

Tuşa Marfuşa i-a căzut mai întîi la picioare. Îndură-te de noi, zice, nu ne omorî, habar n-am de banii tăi, nici nu ştiu de ce vorbeşti, prima dată aud aşa ceva. Dar parcă blestematul era atît de prost ca să scăpăm de el numai cu vorba? Şi deodată tuşa Marfa s-a gîndit cum să-l

păcălească. „Bine, zice, fie cum vrei tu. Sub podea, zice, îs banii. Uite, ridic gîrliciul, bagă-te în pivniță". Dar el, diavolul, o citea ca-n palmă, ghicea viclenia. „Nu, zice, tu ești stăpîna casei și-o să-i găsești mai ușor. Bagă-te-n pivniță, dacă vrei, suie-te și pe casă, numai banii să mi-i dai. Numai, zice, nu uita că o să-ți fie de rău dacă vrei să faci vreo viclenie."

Iar ea zice: „Doamne ferește, nu intra, zice, la bănuieli. M-aș băga singură în pivniță, dar nu pot. Mai bine, zice, îți luminez scara cu lampa. Nu te teme, zice, și ca să nu ai nici o îndoială, ia-o jos cu tine și pe fiică-mea", adică pe mine să mă ia.

Văleu, Doamne, dragi tovarăși, gîndiți-vă și voi ce spaimă am tras cînd am auzit-o! Gata, m-am gîndit, mi-a venit moartea. Ochii mi s-au împăienjenit, picioarele parcă mi le-ar fi secerat cineva.

Dar iarăși ticălosul n-a fost prost, ne-a privit pieziș, și-a mijit ochii și a rînjit strîmb, cu toată gura, adică vroia să zică: „umbli cu șmecherii, nu mă păcălești tu pe mine". Vede el că femeii nu-i e milă de mine, pricepe că nu-s sîngele ei, așa că-l înșfacă pe Petenka într-o mînă, cu cealaltă apucă inelul și ridică gîrliciul, după care-i zice: „Luminează-mi scara". Și coboară cu Petenka sub pămînt.

Uite-acuma mă gîndesc că chiar și-n clipa aceea tușa Marfușa era smintită, nu mai știa ce face. De îndată ce tîlharul a coborît în pivniță cu Petenka, a trîntit la loc gîrliciul, capacul adică, împinge un scrin negru peste capac și-mi face semn cu capul, adică „pune mîna și tu, nu pot singură". După ce-l împinge, se-așază proasta pe scrin, stă acolo și se bucură. Iară de jos, tîlharul începe să strige și poc-poc în dușumea, adică mai bine dă-mi drumul cu binișorul, că altfel ți-l omor pe Petenka al tău. Cuvintele nu se-nțelegeau prin dușumeaua groasă, dar parcă de cuvinte era vorba? Urla mai tare ca fiarele din pădure, voia să ne înspăimînte. Da, striga, acuma-i fac capătul lui Petenka al tău. Iar ea nu-nțelegea nimic. Stă pe sipet și-mi tot face cu ochiul. Adică, bate-ți gura, eu mi-s pe scrin și cheile-n pumn le țin. Am încercat cu tușa Marfușa în chip și fel. I-am urlat la ureche, am încercat s-o împing de pe scrin. Trebuia să deschidem pivnița. Să-l ajutăm pe Petenka. Da' de unde! Cum mă puteam înțelege cu ea?

Da, bate nemernicul sub duşumea, timpul trece, iar ea şade pe scrin şi-şi roteşte ochii în toate părţile, nu ascultă.

Da' după cîtva timp – văleu, Doamne, văleu, Doamne, am văzut şi-am îndurat atîtea în viaţă, da' de aşa ceva n-am mai avut parte, cît oi trăi o să aud vocea jalnică a lui Petenka –, a început Petenka să ţipe, a început să plîngă îngeraşul de el, căci l-a omorît ticălosul acolo, sub pămînt.

Acuma ce să mă fac, mă gîndeam eu, ce să mă fac cu bătrîna smintită şi cu ucigaşul acela de tîlhar? Şi timpul trecea. Cum mă gîndeam eu aşa, numai ce-l aud pe Udaloi nechezînd afară, căci rămăsese nedeshămat acolo. Da. A nechezat Udaloi, ca şi cum voia să-mi spună: „Hai, Taniuşa, să mergem iute la oamenii buni, să cerem ajutor". Mă uit eu şi văd că se crapă de ziuă. Fie cum zici tu, m-am gîndit, mulţumescu-ţi, Udaloi, mi-ai băgat minţile-n cap, ai dreptate, hai să zburăm. Şi de îndată ce mi-a trecut prin cap gîndul ăsta, parcă aud că-mi zice altcineva din pădure: „Stai un pic, nu te grăbi, Taniuşa, facem noi în alt fel". Şi iară nu eram singură în pădure. Ca un cocoş cu glas necunoscut, mi-a cîntat din jos o locomotivă pe care-o ştiam, locomotiva care în Nagornaia stătea mereu sub presiune, „împingătoare" îi zicea, pentru că împingea la deal marfarele. Deci aud eu că mă cheamă de jos locomotiva cunoscută. Aud şi-mi sare inima din piept. Oare, mă gîndeam eu, sînt la fel de ţicnită ca tuşa Marfuşa, dacă orice maşină fără grai vorbeşte ruseşte cu mine?

Dar nu mai aveam timp de stat pe gînduri, trenul era aproape de-acum. Am înşfăcat felinarul, pentru că încă nu se făcuse cine ştie ce lumină, şi, ca o nebună, m-am repezit să vîntur felinarul înainte şi înapoi.

Ce să mai zic? Am oprit trenul, slavă Domnului, că din pricina vîntului mergea încet-încet, urca dealul la pas. Am oprit trenul, mecanicul, care mă cunoştea, şi-a scos capul din cabină, mă întreabă ceva, eu n-aud din cauza vîntului. Îi strig mecanicului că postul de cale ferată a fost atacat, că-i un tîlhar în casă, îi zic că, tovarăşe nene, avem nevoie de ajutor. Iar în timp ce-i spuneam eu toate astea, din vagoane au început să coboare soldaţii, fiindcă trenul era militar. Şi coborînd ei cîte unul pe linie,

întreabă: „Despre ce-i vorba?" și se miră că cineva a oprit trenul în mijlocul pădurii, în panta aceea pieptișă.

Au aflat despre ce-i vorba, l-au scos pe tîlhar din pivniță, iar el striga cu un glăscior mai subțire ca al lui Petenka: „Fie-vă milă, oameni buni, nu mă omorîți, nu mai fac". L-au tîrît pe traverse, i-au legat mîinile și picioarele de șine și au trecut cu trenul peste el. Da, l-au omorît, s-au răfuit cu el fără judecată.

În casă nu m-am mai întors ca să-mi iau hainele, îmi era frică. I-am rugat: „Luați-mă cu voi, nenilor, în tren". M-au luat cu trenul, m-au dus de acolo. Pe urmă, n-am să vă mint, am hoinărit cu vagabonzii o jumătate din pămîntul nostru și-o jumătate de-al străinilor, nici nu mai știu pe unde n-am fost. Asta-i slobozenia, asta-i fericirea pe care-am apucat-o după amarul din copilărie! Dar, ce-i drept, am trecut și prin multe necazuri, am făcut destule păcate. Însă toate astea au fost pe urmă, o să vă povestesc altă dată. Iar atunci a coborît un slujbaș de la calea ferată, s-a dat jos din tren ca să preia averea statului și să dea dispoziție în privința tușei Marfușa. Se zice că mai pe urmă ar fi murit într-o casă de nebuni. Însă alții spun că s-a vindecat, că a ieșit de acolo.

După ce auziră această istorisire, mult timp Gordon și Dudorov se plimbară tăcuți prin poiană. Apoi veni camionul, coti greoi și zgomotos din drum, se apropie de stive. Oamenii se apucară să încarce lăzile. Gordon spuse:

– Ai înțeles cine este Tania, spălătoreasa?

– Sigur că da.

– Evgraf o să aibă grijă de ea. Apoi, după o scurtă pauză, adăugă: Așa a mai fost de cîteva ori în istorie. Ceea ce a fost conceput ideal, sublim s-a vulgarizat, s-a obiectualizat. Astfel Grecia a devenit Romă, astfel iluminismul rus a devenit revoluția rusă. Ia, de exemplu, acest vers al lui Blok, „Sîntem copiii înspăimîntătorilor ani ai Rusiei", și imediat vei vedea deosebirea între epoci. Cînd Blok spunea acest lucru, cuvintele lui trebuiau înțelese în sens figurat, metaforic. Nici copiii nu erau copii, ci fii, oameni maturi, intelectualitatea, nici spaimele nu erau înspăimîntătoare, ci providențiale, apocaliptice, iar acestea sînt lucruri diferite. Însă acum tot ce era cîndva figurat a devenit literal, și copiii sînt copii, și spaimele sînt înspăimîntătoare, asta-i diferența.

5

Trecură cinci sau zece ani şi, într-o seară liniştită de vară, Gordon şi Dudorov şedeau iarăşi undeva, sus, lîngă o fereastră deschisă, prin care se vedea panorama nesfîrşită a Moscovei. Frunzăreau caietul de versuri al lui Iuri, alcătuit de Evgraf, pe care le citiseră pînă atunci de nenumărate ori şi mai mult de jumătate le ştiau pe de rost. Citind, cei doi făceau schimb de impresii şi cădeau pe gînduri. Pe la mijlocul lecturii se făcu întuneric, le era greu să desluşească literele dactilografiate, aşa că aprinseră becul.

Şi Moscova de jos şi din depărtare, oraşul natal al autorului, în care se petrecuse jumătate din ceea ce se întîmplase cu el, Moscova nu li se mai părea acum locul acestor evenimente, ci le apărea ca eroina principală a unei lungi povestiri, de capătul căreia se apropiaseră, cu caietul în mînă, în seara aceea.

Deşi înseninarea şi eliberarea pe care le aşteptară după război nu veniseră o dată cu victoria, cum credeau ei că se va întîmpla, oricum prevestirea libertăţii plutise în aer de-a lungul tuturor anilor postbelici, ea fiind singurul conţinut istoric al acestor ani.

Celor doi prieteni îmbătrîniţi de la fereastră li se părea că această libertate a sufletului a venit, că în chiar această seară libertatea se instalase, palpabil, pe străzile de jos, li se părea că ei înşişi au făcut primii paşi în acest viitor şi că, din clipa aceea, se vor afla numai în el. Liniştea fericită, duioasă, pe care o trăiau pentru acest oraş sfînt şi pentru întregul pămînt, pentru participanţii la această istorie care supravieţuiseră pînă în seara aceea, îi impregna şi îi cuprindea cu muzica neauzită a fericirii, care se revărsase în depărtare. Şi cărticica din mîinile lor parcă ştia toate acestea, parcă le susţinea şi le confirma sentimentele.

Partea a XVII-a

POEZIILE LUI IURI JIVAGO

1
Hamlet

Larma-i stinsă. Scena-i goală, mare.
Fac un pas, mă sprijin de-un ușor.
Deslușesc cu-auzul, în rumoare,
Tot ce mă așteaptă-n viitor.

Țintuit mă simt de bezna toată
Cu binocluri multe, mii și mii.
Cupa asta, sfinte Ava, Tată,
Dacă poți, s-o sorb nu mă sili.

Planu-ți drastic s-ar putea să-mi placă,
Sînt de-acord cu rolul hărăzit.
Dar o altă dramă-acum se joacă
Și te rog de ea să fiu scutit.

Însă piesa-i scrisă. Și cuprinsul,
Și finalul se cunosc de-acum.
Singur sînt cu tot fariseismul.
Calea vieții nu-i un simplu drum.

2
Martie

Soarele s-a-ncins pe cer ca para,
Rîpa s-a smintit fără temei.
Are spor în toate primăvara
Ca o mulgătoare-n truda ei.

De-anemie neaua se topeşte,
N-are puls pe crengile de fum,
Însă-n grajduri viaţa abureşte,
Furcile sînt sănătoase tun.

Ce mai zile! Ce mai nopţi de vrajă!
Streşinile picură argint,
Ţurţurii mor lin în pîrîiaşe
Subţirele, veşnic clipocind.

Grajd, poiată – sînt deschise toate,
Ciugulesc hulubii prin noroi.
De atîta viaţă vinovat e
Aburul cel proaspăt de gunoi.

3
În săptămîna patimilor

E-atîta ceaţă, beznă grea,
Un ceas devreme-al firii,
Că-n cer se-agaţă stea de stea
Şi număr par a nu avea
Şi-ntreg pămîntul de-ar putea,
Tot Paştele l-ar dormita
Pe filele Psaltirii.

E încă ceaţă, beznă grea
Şi-aşa-i devreme-n lume,
Că piaţa-n neagra ei giubea
O veşnicie ţi-ar părea
Şi un mileniu va dura
Pîn' se va face mîine.

Pămîntul încă-i gol, sărman
Şi n-are-n ce să iasă
Să tragă clopotele-avan
Spre slava-ntunecoasă.

Din Joia Mare începînd
Pînă-n Sîmbăta Mare,
Se zbate apa,-n mal săpînd,
Vuieşte-n rotocoale.

La Patimile lui Hristos
Pădurea goală vine.
Şi par un şir de credincioşi,
În rugăciune, pinii.

Iar în oraş, pe-un mic maidan,
Strînşi la o clacă mută,
Înspre biserică, cu-alean,
Copacii goi se uită.

Dar se-nspăimîntă. De-nţeles
Li-i groaza. Foarte-aproape
Livezile în stradă ies,

Se-ntoarce-al lumii rost invers:
Pe Domnul să-l îngroape!

Văd porţile împărăteşti,
Văd feţele bisericeşti,
Făclii tremurătoare...
Porneşte Marele Prohod,
Cu Aerul, agale.
Şi doi mesteceni de-abia pot
Să nu le stea în cale.

Şi iese-alaiul cîntător
În curte,-apoi o înconjoară.
Şi, întorcîndu-se-n pridvor,
Aduce zumzetul sonor,
Un miros de prescuri uşor,
Aduce blînda primăvară!

Şi-aruncă martie de zor
Fulgi zecilor de cerşetori,
De parcă-un binefăcător
Averea-o-mparte tuturor
Acum, cînd se sfîrşeşte Postul.

Şi plînge corul pînă-n zori
Şi slujba îşi urmează rostul,
Ca şi din stradă-auzi uşor,
Cîntat pe-un ton murmurător,
Vreun Psalm sau vreun Apostol.

Da'n miezul nopţii-o tresări,
De boarea primăverii,
Toată făptura şi va şti
Că moartea-nvinsă poate fi
Doar prin efortul Învierii.

4
Noaptea albă

Mi se năzare vremea aceea îndepărtată,
Casa aceea din cartierul Petersburg.
Venită din stepă, de la o moşie nu prea bogată,
Te-ntîlnesc la cursuri, eşti din gubernia Kursk.

Eşti drăguţă, admiratori îţi dau tîrcoale.
În noaptea asta albă, noi amîndoi,
Sprijiniţi de pervazul ferestrei tale,
Ne uităm în jos din al tău zgîrie-nori.

Felinarele parcă ar fi fluturi de soare,
Dimineaţa cu primul val de fiori ne cuprinde.
Istorisirile pe care ţi le depăn agale
Seamănă cu aceste adormite întinderi.

Pe-amîndoi ne încearcă, de bună seamă,
Aceeaşi sfioasă credinţă în taina ce ne uneşte,
Infinită, ca a Petersburgului panoramă,
Ce peste Neva pînă în zare se prelungeşte.

Acolo, printre mlaştini, în depărtare,
În noaptea asta de primăvară, cu aurore,
Privighetorile cu trosnitoarele lor osanale
Trezesc în pădure ecouri sonore.

Se rostogoleşte cîntarea aceasta sprinţară
A micii păsări, pusă pe triluri cu sîrg,
Trezeşte-ncîntare şi zăpăceală
În adîncul vrăjitului crîng.

Pe-acolo, desculţă ca o cerşetoare,
Noaptea se furişează pe sub pîrleaz,
Urmărită de umbra discuţiei noastre, la care
A tras cu urechea, şezînd sub pervaz.

Sub ecoul vorbelor noastre,-mpînzite
Prin livezi îngrădite, pustii,
Crengi de măr, crengi de vişin trezite
Se îmbracă în flori alburii.

Albe stafii, copacii spre ziuă
Scot în stradă cortegiul lor mut,
Ca şi cum semne ar face, de-adio,
Nopţii albe ce-atîte-a văzut.

5
Noroaie de primăvară

Se mistuia încet amurgul.
Pe drumul desfundat, la deal,
Un călăreţ grăbea prin crînguri
Spre-un sat de munte, din Ural.

Îşi opintea căluţul splina
În mîzga neagră clefăind,
Iară izvoarele-n surdină
Isonul i-l ţineau, vuind.

Iar cînd lăsă din mînă frîul
Şi calul lui trecea la pas,
Cu revărsări de ape, rîul
Vuia cu tunete în glas.

Un rîs sau plîns zvîcnea pe-aproape,
Stînci mari cădeau în văgăuni,
Copacii smulşi săltau pe ape,
În spumegîndele genuni.

Iar sub pojarul dinspre zare,
Ce-amurgu-l lumina pieziş,
Se auzea privighetoarea
Cîntînd frenetic în tufiş.

Pe unde îşi plîngeau amarul
Vădane sălcii în basma,
Ea, precum Solovei-tîlharul,
Ca-n basme,-amarnic şuiera.

Părea că hîrca din pădure,
Ce-a fost ocnaşilor sălaş,
Ieşi-va, căutînd patrule
De partizani, pe-aici rămaşi.

Pămînt şi cer şi-ntreaga fire
Prindeau tumultu-acesta rar –
Feliile de fericire,
Sminteală, nenoroc, calvar.

6
Explicație

Viața s-a întors neașteptată,
Straniu, cum s-a frînt. Eu stau și azi
Pe aceeași veche, calmă stradă,
Ca în acea zi, în acel ceas.

Printre-aceleași griji și-aceiași oameni,
Cu-asfințitul încă nerăcit,
Ca atunci, cînd seara morții,-n grabă,
La Manej pe-un zid l-a țintuit.

Trec femei în ieftine veșminte,
Bocănind din tocuri, ca mai ieri.
Ca și-atunci, zăcea-vor răstignite,
Sus, sub tabla streșinii de fier.

Încă una chiar acum răsare,
Din pămînt, din sumbrul demisol.
Și-obosită, ca de-o muncă mare,
Curtea o străbate-ncetișor.

Iarăși caut scuze și pretexte,
Iarăși rece sînt și-nsingurat.
A plecat vecina, nu mai este:
Încă-o dată singuri ne-a lăsat.

Nu plînge. Gura n-o-ncreți,
De nu m-asculți, la sigur,
A febrei crustă-o vei stîrni
Și iar avea-vei friguri.

Sîntem mult prea electrizați,
Ia-ți de pe pieptu-mi palma,
Căci am putea să fim atrași,
Ca poli opuși, de-a valma.

Cu anii te vei mărita,
Uitînd de-ncurcătură:
A fi femeie – mare pas,
A cuceri – bravură.

Mîini, buze, umeri de femei
Din mine-şi fac o slugă,
Minunii lor, cu-adînc temei,
Înalţ pioasă rugă.

Dar cu ce lanţ n-aş fi legat
De-a nopţii nostalgie,
De depărtări mă simt chemat,
Rupturile mă-mbie.

7
Vara în oraş

Conversaţii în şoaptă
Şi cu grabă frenetică,
Părul-mpins de ceafă-i
În cascadă feerică.

Coif femeia îşi face
Cu masivul ei pieptene,
Dîndu-şi capul pe spate,
Dimpreună cu pletele.

Neagra arşiţă-a nopţii
Prevesteşte-o primejdie
Şi de-aceea cu toţii
Pietonii se-mprăştie.

Tună bolta înaltă
Dezlegîndu-şi urgiile,
Vîntu-n geamuri tresaltă,
Speriind draperiile.

Însă piere furtuna.
Iar e arşiţă, linişte.
Norii fulgeră-ntruna
Prin oraş, ca pe mirişte.

Iar cînd noaptea se-nmoaie,
Cînd se-arată şi soarele,
Ce văzînd c-a fost ploaie
Zvîntă-n lung trotuarele.

Somnoroşi încă teii
Îşi încruntă privirile
Şi-şi revarsă pe-alee,
Parfumate, potirele.

8
Vîntul

Eu m-am sfîrşit, tu ai rămas
Şi vîntul, jeluind, aiurea,
Clatină casa şi pădurea.
Dar nu oricare pin în parte,
Ci-ntregul codru, pas cu pas,
Îl zgîlţîie pînă departe
Ca pe un golf, unde-au rămas
Fragile pînze înălţate.
Şi asta nu din orb necaz
Ori din nesăbuinţi deşarte,
Ci-n cîntecu-ţi de leagăn, azi
El pune vorbe întristate.

9
Hameiul

Ne-am ascuns, căutînd adăpost,
Sub răchita de iederă plină.
Braţul meu te cuprinde sfios,
Sîntem doi sub o pelerină.

Am greşit. Nu e iederă, ci
Se-mpleteşte hameiu-n răchită.
Deci sub noi mult mai bine ar fi
Pelerina s-o-ntindem, iubito.

10
Toamna timpurie

Frunza de coacăz s-a asprit de călduri,
De rîsete răsună casa toată.
Se toacă verdeţuri, se pun murături
Se presară cuişoare în marinată.

Pădurea ironică aruncă afară
Larma aceasta pe margini de văi,
Unde-alunişul ce-aprins e de soare
Îşi pîlpîie rugul de roşii văpăi.

Drumul aici în viroagă se lasă,
Milă aici ţi-e de copacul trăsnit,
Milă ţi-e şi de toamna peticărească,
Care mătură-n rîpă tot ce-a cerşit.

Regreţi că lumea-i mai puţin complicată
Decît totdeauna isteţi-au crezut,
Că dumbrava aceasta în apă înoată,
Că sfîrşit toate au, nu doar început.

Că-i ridicol să-ţi caşti a mirare
Ochii, cînd e pîrjol pe-orice ram,
Cînd alba sferă a toamnei, agale,
Păienjeniş îţi întinde pe geam.

Gardu-i spart, parcă însăşi cărarea
La plimbare prin crînguri s-a dus.
Rîs e-n casă şi zarvă, iar zarea
Răsună şi ea de zarvă şi rîs.

11
Nunta

După ce-a trecut cu zor
Şi cîntări voioase,
S-a-ntins nunta pînă-n zori
La mireasă-n casă.

Au oprit pereţii groşi
Chiotele toate,
De la cei dintîi cocoşi
Pînă pe la şapte.

Iar cînd somnul e mai somn,
Naiba să-l mai ieie,
Un smintit de-acordeon
Nunta vru s-o-ncheie.

Şi s-au pus pe chiuit
Iarăşi toţi de-a valma
Salbe zornăiau, de-argint,
Plesnituri din palmă.

Şi din nou, ehei, ehei,
Strigături voioase
Îi trezeau pe toţi acei
Ce dormeau prin case.

Una cu obraji de nea,
Zveltă copiliţă,
Se-nfoia şi se rotea,
Ca o păuniţă.

Dînd din cap, mai des, mai rar,
Pînă la portiţă,
Se-nvîrtea pe trotuar,
Ce mai: păuniţă!

Dar deodată horă, cînt,
Strigături cu rost
Au intrat parcă-n pămînt,
Parcă nici n-au fost.

Curtea s-a umplut de paşi,
De trebăluială.
Grijile cui să le laşi
Cînd e zi afară?

Pe imensul cer şi gol,
Viscol de aripă
Porumbeii fac în zbor,
Înălţaţi în pripă.

Parcă-n urma nunţi-acum
I-au trimis vecinii,
Cu solie de drum bun
Şi urări de bine.

Însăşi viaţa ne e doar
Unei clipe-asemeni,
Cînd sîntem, precum un dar,
Dizolvaţi în semeni.

Doar o nuntă stinsă-n zori
Viaţa ni se pare,
Porumbel de cînt pe zări,
Vis de alinare.

12
Toamna

Ai mei de mult se-nstrăinează,
S-au dus, nu i-am putut reţine.
Acum singurătatea-i trează
Şi în natură, şi în mine.

Şi doar cu tine-s în cocioabă,
Ţipenie-n pădure nu e.
De-atîta neumblare iarba
A încolţit pe cărăruie.

Ne mustră bîrnele tăcute
Iubirea, care juruită
N-a fost că va zdrobi redute,
Noi singuri vom pieri, iubito.

Eu pîn' la trei şedea-voi iară
Cu cărţile, tu – cu cusutul.
Şi n-om simţi mai către seară
C-am contenit chiar şi sărutul.

Mai cu smintită frenezie
Foşniţi, voi, frunze, în cădere,
Sporiţi cu altă nostalgie
Potirul plin de ieri cu fiere!

Ce farmec, patimă, descîntec?!
Septembrie să ne-mprăştie!
Îngroapă-te-n al toamnei cîntec!
Fii piatră sau fii nebunie!

Precum pădure, tu te bucuri,
Cînd te dezbraci, ca ea, de rochii
Şi goală,-ntr-un halat cu ciucuri,
Îmi cazi în braţe, mi te-apropii.

Tu eşti fatalul pas de vrajă,
Cînd viaţa boală grea ne pare,
Iar frumuseţea ta-i curajul
Ce ne uneşte-atît de tare.

13
Basm

Basmu-aşa începe:
Hăt demult, cîndva,
Se-avînta prin stepe
Un voinic în şa.

Se grăbea la luptă
Peste mări şi ţări
Şi-o pădure mută
S-a lăţit pe zări.

Inima-l înţeapă:
– Ei, băiete,-acu',
Dacă vezi vreo apă,
Nu te duce, nu!

El gonea cu fală
Şi cu păru-n vînt,
Mai trecînd o vale,
Mai trecînd un dîmb.

Printr-o luncă seacă,
Drumul şi-a urmat,
Muntele să-l treacă
Murgul şi-a-ndemnat.

Şi urmîndu-şi calea,
Printre crînguri mici,
A găsit cărarea
Fiarelor de-aici.

Şi uitînd chemarea,
Presimţirea lui,
Spre adăpătoare
El goni hai-hui.

Vede-o grotă mare,
Fumegînd la vad,
Vede flăcări care
Parcă ies din iad.

Şi prin fumul iute,
Rău mirositor,
Ţipete aude,
După ajutor.

Se-nfioară-n pieptu-i
Apucînd de frîu
Şi goni de-a dreptul
Dincolo de rîu.

Un balaur, iată,
El văzu, solzos,
Coada despicată,
Botul urîcios.

Flăcări mari pe nară
Fiara slobozea
Şi pe o fecioară
O înlănţuia.

El plesnea din coadă
Ca un şfichi de bici
Gîtul de zăpadă,
Umerii cei mici.

Pravila ciudată
Astfel poruncea:
La un an, o fată
Monstrului să-i dea.

Tihna-n sărăcie
Oamenii sărmani
Cu-acea dijmă vie
Şi-o plăteau prin ani.

Zmeu-o strînge, iată,
Şi mai abitir:
Va ucide-ndată
Sîngerosu-i bir.

Călăreţu-ngîn-o
Rugă către cer
Cumpănind în mînă
Suliţa de-oţel.

Ochi închişi sub pleoape.
Înălţimi pustii.
Codri. Vaduri. Ape.
Clipe. Ani. Vecii.

Coiful e-n ţărînă,
Zmeul – doborît.
Calul îi sfărîmă
Leşul cel urît.

Ciopîrţit e zmeul
Sîngeros, hain,
Leşinat flăcăul,
Fata – în leşin.

Cerul-azururi ţese
Tandre peste deal.
Cine-o fi? Prinţesă?
Fiică de plugar?

Ba de fericire
Lacrimi curg şuvoi,
Ba în nesimţire
Leşină-amîndoi.

Ba se întremează,
Ba adorm curînd,
Parcă sîngerează,
Parcă teferi sînt.

Inimile însă
Bat. Ba ea, ba el
Îşi întoarce, plînsă,
Faţa către cer.

Ochi închişi sub pleoape.
Înălţimi pustii.
Codri. Vaduri. Ape.
Clipe. Ani. Vecii.

14
August

Azi-dimineaţă, cum îmi promisese,
În casă,-o galbenă fîşie
A soarelui intră, pornind să-mi ţese
Cărare pe sub draperie.

Cu ocrul lui, culoare-atît de nudă,
A poleit pădurea, satul
Cearşaful meu şi perna mea cea udă,
Peretele cel alb şi patul.

Mi-am amintit atunci fără zăbavă
De ce mi-e udă perna moale:
Visasem că veneaţi printr-o dumbravă
La propria-mi înmormîntare.

Mergeaţi de-a valma, singuri sau perechi,
Şi-o vorbă se-auzi, răzleaţă,
Că-i şase august, după stilul vechi –
Schimbarea Domnului la faţă.

Fără de flăcări, din Tabor, lumină
Primeşte azi întreaga fire.
De-acum e-aproape toamna cea senină
Şi-i clară, ca o prevestire.

Voi aţi intrat pe rînd în cimitir,
Trecînd prin crîngul ce străluce
Sărac şi trist cu flăcări de ghimbir
Şi rumen ca o turtă dulce.

Trufia înălţimilor cărunte
Se-nvecina cu-naltul crîng.
Şi-n depărtările-n răstimpuri mute,
Cocoşii trîmbiţau, prelung.

Precum o ingineră de cadastru,
În cimitir, ca-n bătătură,
Sta moartea, gata un mormînt sihastru
Să-mi sape-ndată, pe măsură.

Aţi auzit cu toţi şi fiecare
O voce parcă-n voi iscată.
Da, vocea mea profetică şi care
Rostea, de moarte neschimbată:

„Adio, cer de-azur, ce vei vedea
Cînd El va fi alt chip să-şi ieie,
Alină,-amară, săvîrşirea mea
Cu-o mîngîiere de femeie.

Adio, viaţă, bun-rămas, fiinţă –
Femeie ca o vijelie
Ce-adînc sfidezi genuni de umilinţă.
Sînt cîmpul tău de bătălie.

Rămîi cu bine, aripă în vînt,
Ce-n zbor robia n-ai voi a şti-o!
Icoană-a lumii, lume din cuvînt,
Creaţie, miracole, adio!".

15
Noapte de iarnă

Iar pe pământ, ningea, ningea
Din zare-n zare.
Pe masă-o lumînare ardea,
O lumînare.

Cum vara gîzele noian
Vin la lumină
Zburau toţi fulgii albi la geam,
Fulgi de hermină.

Vîntul poznaş pe geam strivea
Stele bizare.
Pe masă-o lumînare ardea,
O lumînare.

Sus pe tavan umbre umblau,
Încrucişate,
Mîini şi picioare încrucişau
Cruce de soarte.

Cei doi pantofi alunecau
Lin din picioare,
Lacrimi de ceară tot picurau
Rochia moale.

Totul în viscol se mistuia
Ca o mustrare,
Pe masă-o lumînare ardea,
O lumînare.

Şi-n licărirea ei se-nteţea
Ispita dulce,
Aripi de înger îşi desfăcea
În chip de cruce.

În februarie-a nins tot aşa,
Mare ninsoare.
Pe masă-o lumînare ardea,
O lumînare.

16
Despărţire

Bărbatul stă în prag mirat,
Nu-şi recunoaşte casa:
Ea n-a plecat, ci-a evadat,
În pripă, furtunoasă.

Nu vede haosul iscat
De-această devastare,
Căci e aproape-nlăcrimat
Şi capul iar îl doare.

În tîmple-i vîjîie din zori.
E treaz, i se năzare?
De ce, de ce de-atîtea ori
Cu gîndu-i tot la mare?

Cînd soarele lui Dumnezeu
Nu-l vede în fereastră,
Tristeţea-i seamănă mereu
Cu marea cea sihastră.

El îi iubea cu-atît nesaţ
Profilul ei de vrajă,
Precum al mării moale braţ
Alunecă pe plajă.

Cum stufu-n valul albăstrui
L-a nămolit nisipul,
Pe fundul sufletului lui
Şi-a scufundat ea chipul.

În anii grei, de trai rebel,
De-absurdităţi deşarte
S-a pomenit cu ea spre el
Săltînd pe-un val al soartei.

Primejdii a-nfruntat, amar,
Ce viaţa i-au căznit-o
Şi-a tot împins-o acel val,
La piept i-a ţintuit-o.

Deci a plecat de-acum, şi nu
De bunăvoie, poate...
Dar cariul despărţirii, crunt,
O viaţă îl va roade.

Se uită omul obidit:
'Nainte de plecare,
Ea peste tot a răscolit,
Prin scrin şi prin sertare.

Pînă-n amurg, pune-n sertar,
C-un fel de buimăceală,
Ba un gherghef, ba un tipar
Şi-un petic de croială.

Se-nţeapă-n acul ei uitat,
Stîrnind un strop de sînge,
O vede-n gînduri imediat
Şi, pe tăcute, plînge.

17
Întîlnire

Se cerne iar ninsoare,
Nămeții-s iar șirag,
Ies ca să fac mișcare:
Știu că m-aștepți în prag.

Stai cam înfrigurată
În strîmtu-ți pardesiu.
Ești emoționată,
Deși n-ai vrea s-o știu.

Dispar în înserare
Curți și copaci ursuzi.
Stai singură-n ninsoare
Și ai pantofii uzi.

Din mîneci parcă-ți plouă,
Căci fulgii se topesc
Și picături de rouă
În părul tău sclipesc.

Și blondul nimb sfințește
Tot trupul tău mlădiu,
Baticul, ochi-aceștia
Și strîmtul pardesiu.

Sub gene îți tresaltă
Tristețea. N-o-nțeleg:
În marmură sculptată
Pari dintr-un bloc întreg.

Muiat în stibiu parcă
Un fier ai fost cîndva,
Prin inima-mi posacă
Purtat de cineva.

Și-n ea pe veci rămase
Smerenia-ți să stea,
De-aceea nici nu-mi pasă
Că lumea-n jur e rea.

De-aceea prin ninsoare
Văd dublă noapte-acum
Și-ntre noi doi hotare
Nu pot să trag nicicum.

Dar cine-om fi și unde,
Cînd toate-acele vremi
Lăsat-au vorbe, bîrfe,
Iar noi nu mai sîntem?

18
Steaua de Crăciun

O iarnă cu ger
Viscolea nesătulă
Şi pruncului frig îi era-n acea şură,
Sub dealul stingher.

Un bou răsufla aer cald peste el,
Alte-animale
Suflau rotocoale
De aburi pe iesle şi-n orice ungher.

Păstorii, treziţi din culcuşuri, săreau
Murdari pe cojoace
De paie sărace,
Scrutînd miezul nopţii, în zare priveau.

Vedeau ţintirimul de mult trosnit,
Cu lespezi crăpate,
De vînturi mîncate,
Vedeau cerul iernii din stele spuzit.

Şi-alături, nemaiştiută prin vremi,
Sfioasă şi moale,
Ca o lumînare,
O stea licărea luminînd spre Betleem.

Ardea ca un stog, mai departe de cer,
De Domnul departe,
Ardea cum ar arde
Un sat prins de flăcări, o stînă de-oier.

Ardea ca o claie de fîn în 'nalt,
Cu flacără mare,
Prevestitoare,
În tot universul de stea tulburat.

Ceva însemna pălălaia din cer,
Un semn, o minune,
O veste anume.
Spre ea se grăbiră cei trei zodieri.

Duceau pe cămilele lor vistierii,
Asinii pitici, lenevoşi cum li-i firea,
Veneau sub poveri de pe deal, pirpirii.

Şi spectre ciudate din alte vecii
În zare pluteau, prevestindu-şi venirea.
Erau viitoare icoane-aurii,
Picturi, zugrăveli din muzeele lumii,
Descîntece, vrăji, toate zînele bune,
Toţi brazii şi visele dulci de copii.

Erau lumînări pîlpîind şi paiete
Şi toată splendoarea culorilor vii...
...Mai crunt viscolea asprul crivăţ prin stepe...
...Erau nuci de aur, erau jucării.

Un iaz se-ascundea după-un crîng de arini,
Cu cuiburi de ciori încîlcite în ramuri.
Pe malu-i treceau şiruri lungi de asini,
Cămile-ncărcate, strunite în hamuri.
Aşa că păstorii au zis spre străini:
– Să mergem cu toţi înspre-acele limanuri,
Spre locul ce-mbie cu-atîtea lumini.

Prea cald le era lipăind prin troiene
Şi frunze de-argint aşternea peste nea
Mulţimea de tălpi ce spre casă grăbea.
Toţi cîinii lătrau şi păreau a se teme
De urmele-acelea sub licăr de stea.

Iar noaptea părea o geroasă poveste,
Mereu din troiene venea cineva
De nimeni văzut, în mulţime intra
Şi cîinii buimaci mîrîiau pe neveste
Şi parcă-aşteptau să se-ntîmple ceva.

Pe drumul acela cu case puţine,
Păşeau nişte îngeri ce trup nu aveau.
Erau nevăzuţi în pornita mulţime,
Dar paşii lor urme-n zăpadă lăsau.

Mulțimea se-opri în hotarul cîmpiei,
La peșteră,-n prag de geros răsărit.
– Dar cine sînteți? îi întreabă Maria.
– Păstori și ai cerului soli. Am venit
Smeriți spre-nchinare la Pruncul iubit.
– Prea mulți ați venit. Așteptați la intrare.

În zori, se lăsase o ceață de scrum.
Mulțimea rămase în așteptare,
Toți cei veniți ori pe jos, ori călare
Stăteau îmbulziți la adăpătoare,
Asinii mugeau și cămilele-n drum.

Cernea de acuma a zorilor sită,
Ștergînd de pe stele roșeața de fragi.
Din toată mulțimea aceea venită,
Maria-i chemă înăuntru pe magi.

În iesle copilul dormea ca o rară
Sclipire de soare într-un ungher.
Și buza de bou, a măgarului-i nară
Țineau loc de șubă, suflînd peste el.

Stăteau în a peșterii caldă sineală,
Șoptindu-și în barbă, uimiți, rugăciuni.
Deodată simțiră-o mișcare ușoară,
Un oaspete nou coborît din genuni.
Și magii văzură: din prag, la Fecioară
Privea și zîmbea noua stea de Crăciun.

19
Zori

Ai fost întreg destinul meu,
Veniră-apoi război, ruine.
Şi ani la rînd – nimic nici eu
N-am mai putut să ştiu de tine.

Dar peste vremi, într-un sfîrşit,
Iar ţi-am simţit porunca vie,
O noapte-ntreagă te-am citit
Şi m-am trezit din letargie.

Simt cum oamenii m-atrag
În frigul dimineţii treze.
Sînt gata ţăndări tot să fac,
Pe toţi să-i pun să-ngenuncheze.

Şi fug pe scară iute – vezi? –,
Chemat parcă întîia oară
De-aceste uliţe-n zăpezi,
De-aceste moarte trotuare.

Toţi de prin case sar din pat,
Beau ceaiul, iau tramvaiu-n pripă.
Iar eu constat că s-a schimbat
Întreg oraşul într-o clipă.

În uşă iarna ţese-un nimb
De fulgi pufoşi şi plini de graţii.
Voind s-ajungă toţi la timp,
Fug, mestecîndu-şi dumicaţii.

Eu simt cu sentimentul lor,
De parcă le-aş trăi eu viaţa.
Ca fulgii mă trezesc, uşor,
Mă-ncrunt şi eu, ca dimineaţa.

Cu mine-s inşii anonimi,
Copaci, copii, orice fiinţă.
Toţi m-au învins, şi nu-s puţini.
Dar asta-i marea-mi biruinţă.

20
Minunea

Mergea din Betania-n Ierusalim,
Cu-o grea presimţire în piept, ca un spin.

Doar spini se vedeau pe pripoarele-aceste,
Din hornuri o dîră de fum nu ieşea.
Era doar dogoarea-ncîlcită în trestii
Şi Marea cea Moartă chiar moartă era.

Cu sufletu-amar, mai amar decît marea,
Urmat doar de norii fierbinţi de pe-aici,
Păşea spre oraş, spre o casă în care
Se-opriseră-ai săi numeroşi ucenici.

Şi-aşa se-adîncise în gînduri acum,
Că-n jur deprimarea a prins să miroase
Amar ca pelinul. În luncile arse
El singur stătea, şi-n leşinul de scrum
Părea cum că totul se-amestecase:
Zăduf, cîmp, şopîrle, pîraie şi drum.

Văzu lîngă cale crescînd un smochin
Cu frunze pe ramuri, dar fără de rod
Şi-i spuse atuncea: „Smochine, ce văd?
Te-nalţi duşmănos, înverzit şi hain?

Mi-e sete şi foame, iar tu nici de leac
Nu-ntîmpini drumeţul cu-o poamă de milă.
Te văd şi-ntîlnindu-te simt că mi-e silă,
Rămîi fără roade din tine în veac!".

Blestemul trecu ca un fel de suspin,
Trecu ca un trăsnet, şi-o mînă de zgură
Rămase la urmă din sterpul smochin.
Răgaz de-ar fi avut, poate verdea făptură,
Cu frunze şi ramuri şi cu rădăcini,
Putea să o mîntuie buna natură.
Minunea-i minune şi-i la Dumnezeu
Şi vine în clipele noastre de ură
Aşa din senin, fără veste, mereu.

21
Pămîntul

La Moscova, prin case mari
Dă buzna noua primăvară
Se mişcă moliile iară
Rozînd la pălării de vară,
Iar blănurile-n scrin dispar.

Femeile pe mezanine
Micsandrele în geam şi-au scos,
Muşcatele surîd senine,
În camere-i curat şi bine,
Iar podurile-a praf miros.

Cu geamul strada se adună
La sfat acum, pe vreme bună,
Şi noaptea albă se-mpreună
Pe rîu, cu-amurgul neguros.

Şi poţi afla pe coridoare
Ce se mai face-n lumea mare,
Ce pune-aprilie la cale
Cu stropii ce din streşini cad.
El deapănă poveşti amare
Despre durerea lumii, care
Sînt repetate pînă-n zare
De-amurgu-ncremenit pe gard.

E-aceeaşi amestecătură
De foc şi teamă în natură
Şi-n case gata de Florii.
În geamuri şi în bătătură,
Pe străzi, la orice cotitură,
La orice colţ e-o legătură
De mîţişori plăpînzi, sălcii.

Atunci de ce oftează zarea
Şi mraniţa miroase-amar?
Doar mie asta mi-e chemarea:
Să spulber toată disperarea,
Să-i dărui gliei alinarea
Dintr-un hotar în alt hotar.

De-aceea-n desprimăvărare
Din nou prietenii mi-i strig.
Legăm, cu cîteva pahare,
Un testament de neuitare,
Sperînd că-a suferinţei boare
Va încălzi al vieţii frig.

22
Zile urîte

Atunci cînd la capăt de cale
Intrase în Ierusalim,
Cu crengi de copaci, cu-osanale
A fost salutat de mulţimi.

Dar zile urmară amare,
Vorbea de iubire-n zadar.
Vedea doar dispreţ, încruntare
Şi iată postfaţa,-n final.

Pe sfîntul oraş se lăsase
Un cer plumburiu, strivitor.
În timp ce dovezi mincinoase
Scorneau fariseii de zor.

Făţarnicii templului, iată,
L-au dus la murdarul judeţ
Şi cei ce-l slăveau altădată
Acum îl hulesc cu dispreţ.

Se-nghesuie mulţi gură-cască,
Aruncă priviri înspre El,
Să vadă cu ce-o să sfîrşească
Judeţul acela mişel.

Rumoarea mulţimii întruna
Răsună de-aproape, mocnit.
El parcă visează acuma
Pruncia sau fuga-n Egipt.

Pustia, costişa-nverzită
Şi muntele-acela de vis,
Pe care Satan, drept ispită,
Întregul pămînt i-a promis.

Minunea din Cana, la nuntă,
Cu vinul din apă iscat
Şi mersul pe marea cea cruntă,
Spre luntre, ca pe uscat.

Aminte-şi aduce-adunarea,
Mormîntul aproape surpat,
În care s-a stins lumînarea
De spaimă, cînd mortu-a-nviat.

23
Maria Magdalena (I)

Din prima clipă-a nopții, iar
A demonului răzbunare
Mă frige cu-amintiri de jar
Din anii mei de desfrînare,
Cînd în păcat sperjur, murdar,
Mă tăvăleam cu orișicare
Și-aveam culcuș pe trotuar.

Pînă la mirul scump, de nard,
Nu mai e mult, un pas sihastru
Peste hotarul morții, larg.
Dar pînă la acest dezastru
Eu viața-n fața ta mi-o sparg
Ca pe un vas de alabastru.

Ah, cum aș fi scăpat de iad,
Mîntuitorule, Hristoase,
De noaptea nu m-ar fi-așteptat
Eternitatea lîngă pat,
Precum un alt bărbat chemat
De farmecele-mi păcătoase?

Dar spune-mi: nu deșarte sînt
Păcat și moarte, iad, ispită,
Cînd tu ești un copac și cînd
Eu, ca un mic lăstar plăpînd
Cresc din tristețea-ți nesfîrșită?

Cînd pe genunchi tălpile tale
Le simt, Iisuse, mă deprind
Îmbrățișîndu-le, să prind
În brațe crucea, să desprind
Din cuie trupul suferind,
Gătindu-te de-nmormîntare.

24
Maria Magdalena (II)

E ajunul sărbătorii sfinte,
Oamenii prin case fac curat.
Ale tale tălpi neprihănite
Ţi le ung cu mir îmbălsămat.

Pipăi, însă nu dau de sandale,
Lacrimile mele n-au sfîrşit.
Şi cascada părului meu moale
Ochii-n beznă mi i-a învelit.

Îşi cuprind picioarele în poală,
Ţi le spăl cu lacrime, Iisus.
Şalba-mi de mărgele le-nfăşoară,
Părul meu le-acoperă, supus.

Viitoru-l văd ca-ntr-o oprire,
Parcă tu l-ai pironit aşa.
Cu clarviziune de sibile,
Pot prezice ce se va-ntîmpla.

Totul va fi clar la templu mîine,
Într-un colţ ne vor înghesui
Şi din milă, poate, pentru mine
Glia-aceasta se va zgudui.

Vom vedea oştenii cum se-adună
Călărind pe caii lor năuci.
Se va-nfige – fulger de furtună –
Sus în ceruri, lemnu-acestei cruci.

Voi cădea la poalele osîndei,
Mută de durerea mea, Iisus.
Pe prea mulţi voind a-i acuprinde
Te vei chinui pe cruce, sus.

Pentru cine-atîta-mbrăţişare,
Chinuri şi tărie şi sforţări?
Sînt atîtea vieţi pe lume oare,
Rîuri, crînguri, oameni, aşezări?

Dar apoi trei zile-atît de grele
Vor veni cu-n gol pustiitor,
Că o s-ajung să merit Învierea,
După-acest răstimp îngrozitor.

25
Grădina Ghetsimani

Era un drum prăfos, noptatic, care
Cu stelele se-ngemăna abia.
Lăsînd Chedronul şopotind în vale,
Spre Muntele Măslinilor suia.

Poiana se frîngea la jumătate,
Făcînd din Calea Laptelui popas,
Măslinii de argint păreau că-n noapte
Prin aer vor să facă primul pas.

Era grădina cuiva pe-aproape.
Lăsîndu-i în ăst loc pe ucenici,
Le-a spus: „Mi-e sufletu-ntristat de moarte,
Rămîneţi, privegheaţi cu mine-aici".

El renunţase fără-mpotrivire,
Ca la un lucru mic, de împrumut,
Şi la minuni, şi la dumnezeire,
Fiind acum ca noi, un om, şi-atît.

Iar zarea nopţii semăna cu-o ţară
De nefiinţă şi de putregai,
De parcă lumea-ntreagă era goală
Şi doar grădina era loc de trai.

Privind în surpătura înnoptată,
Ce nu-ncepea şi nu sfîrşea defel,
Îngenuncheat, îl implora pe Tatăl
Să treacă de la El paharu-acel.

Sfîrşindu-şi rugăciunea dulce-amară,
Se-ntoarse înapoi la ceilalţi,
Iar ei dormeau pe-un petic de negară,
Cu ochii plumbuiţi şi-ngreuiaţi.

Le-a zis atuncea: „V-a fost dat anume
Să-mi fiţi aproape şi dormiţi ne-ntorşi,
Cînd Fiul Omului, venit în lume,
Se va preda pe mîini de păcătoşi".

De-abia-apucară vorba lui s-audă
Şi apăru mulţime de popor
Cu săbii şi ciomege şi cu Iuda
Ce-i dărui sărutul vînzător.

Şi Petru-a dat cu sabia-n grămadă,
Tăind urechea unui cuţitar.
Dar auzi: „Tu, omule, cu spada,
Nu vei putea nimica să repari.

Bag-o în teacă. Oşti întregi de îngeri
Nu mi-ar fi dat, de pază, Tatăl meu?
O, n-ar fi trebuit acum să sînger,
De n-ar voi chiar asta Dumnezeu.

Ci cartea vieţii îşi întoarce, iată,
Preasfînta filă spre-omenescu-mi chin.
Ce-i scris în ea se va-ntîmpla îndată.
Deci facă-se ce-i scris în ea. Amin.

Vezi, ca o pildă, veacurile toate
Pot un sfîrşit să-şi afle-n mersul lor.
Spre slava pildei astea-nfricoşate,
Prin chinuri, în mormînt o să cobor.

Şi-a treia zi mă voi scula din moarte
Iar secolele, prin cea beznă grea,
Ca plutele, ca bărcile pe ape,
Se vor tîrî la Judecata Mea".

Tabel cronologic

1890 La 10 februarie (29 ianuarie – stil vechi), la Moscova, se naşte viitorul poet şi scriitor Boris Pasternak. Tatăl său, Leonid Pasternak, era un pictor celebru, profesor la Academia de pictură, sculptură şi arhitectură. Mama, Rosalia Kaufman, era pianistă de reputaţie europeană. Asupra atmosferei în care creşte viitorul poet ne putem face o impresie înşiruind numele cîtorva celebrităţi care le călcau pragul: Lev Tolstoi, Rahmaninov, Skriabin, Serov, Vrubel, Verhaeren, Rilke.

Familia Pasternak schimbă mai multe locuinţe, stabilindu-se, în sfîrşit, în clădirea Academiei unde preda tatăl său. În sălile acesteia, în fiecare primăvară, se deschideau expoziţii itinerante, aduse de la Petersburg, astfel că micul Boris vede de timpuriu lucrări de Repin, Makovski, Surikov, Polenov, Trubeţkoi.

Prima învăţătoare îi este mama, apoi i se angajează profesori particulari. Iniţial părinţii au avut intenţia să-l înscrie la Gimnaziul din Petropavlovsk şi de aceea tot cursul pregătitor i-a fost predat în germană. Schimbîndu-şi intenţia, îl încredinţează, pentru pregătire la limba franceză, scriitoarei Ekaterina Boratînskaia.

1901 Este înscris în clasa a doua a Gimnaziului nr. 5 din Moscova, profilat pe studiul serios al limbilor clasice.

1903 În timpul verii, sărind călare un pîrîu, Pasternak îşi fracturează un picior, accident în urma căruia rămîne cu un mic defect locomotor, care îl va scuti pe toată viaţa de posibile mobilizări în armată.

În decursul acestui an, tatăl său se împrieteneşte cu compozitorul A.N. Skriabin, care, pentru mulţi ani, devine idolul viitorului poet. În tot decursul gimnaziului şi în primii ani de studenţie, studiază foarte serios muzica, ia lecţii de contrapunct şi compoziţie (scrie chiar trei lucrări muzicale, dintre care una, *Sonată pentru pian*, a fost publicată în 1979).

1904 De Crăciun, călătoreşte singur la Petersburg, unde seară de seară frecventează teatrul marii actriţe şi regizoare Komissarjevskaia. Este perioada cînd „îl otrăveşte" (după propria sa expresie) noua literatură, mai ales poezia lui Aleksandr Blok şi Andrei Belîi.

1906 Împreună cu familia, face prima călătorie în străinătate, la Berlîn.

1907-1910 Perioadă de mare efervescenţă culturală la Moscova. Se deschid impetuos expoziţii: „Lumea artei", „Lîna de aur", „Valetul de pică", „Trandafirul albastru". Tineretul înfiinţează felurite cenacluri şi societăţi culturale. La întrunirile unei astfel de grupări, „Serdada" (cuvînt fără nici o semnificaţie), participă şi Pasternak, mai ales în calitate de pianist. Aici primeşte primele îndemnuri spre literatură de la poetul Serghei Raevski. Din 1909 este student la secţia de filosofie a Facultăţii de Istorie şi Filologie de la Universitatea din Moscova.
La 7 noiembrie 1910, în staţia de cale ferată Astapovo, moare Lev Tolstoi. Împreună cu tatăl său, Pasternak însoţeşte sicriul marelui scriitor pînă la Iasnaia Poliana.
Începe să frecventeze cenaclul literar al editurii „Musaghet", al cărui principal animator era poetul Andrei Belîi. Prezintă aici eseul *Simbolismul şi nemurirea*, al cărui text nu s-a păstrat.

1911 Face primele încercări de traducere din opera lui Rilke, pe care îl întîlnise în vara lui 1900, cînd acesta mergea cu trenul la Iasnaia Poliana, iar familia lui Pasternak călătorea la Odessa.

1912 Primăvara şi vara şi le petrece în Germania, la Mahrburg, unde audiază cursuri de filosofie (a doua mare pasiune a sa, după muzică). După un ocol prin Italia (Veneţia şi Florenţa), se întoarce în Rusia.
Este momentul cînd, cu toate succesele componistice încurajate de Skriabin, renunţă la muzică. Îşi părăseşte şi preocupările filosofice, dedicîndu-se în întregime literaturii.

1913 Absolvă cursurile Universităţii. Vara şi-o petrece la proprietatea poetului Baltruşaitis, secretarul literar al Teatrului de Cameră, pentru care traduce piesa *Ulciorul spart* de Kleist. La Baltruşaitis se întîlneşte cu Viaceslav Ivanov, Konstantin Balmont şi cu pictorul Ulianov. Tot aici scrie poeziile care vor alcătui prima sa carte de versuri. Aderă la mica grupare „Lirika", în almanahul căreia debutează cu poezii. Critica este de părere că almanahul divulgă epigonismul şi imitaţia simbolistă a autorilor.

1914 În acest an, după conflictele apărute în cadrul grupării „Lirika", Pasternak se integrează aripii temperate a futuriştilor, care se autointitula „Centrifuga". Publică versuri în almanahul acesteia. Trimis la un fel de „turnir" cu membrii altei grupări futuriste, îl cunoaşte pe Vladimir Maiakovski.
Tipăreşte volumul de debut *Geamănul din nori*, titlu pe care mai tîrziu îl ironizează ca „idiot de preţios", imitînd „exhibiţiile simboliste care caracterizau titlurile cărţilor şi denumirile editurilor simboliştilor".

1915-1916 Lucrează, cu întreruperi, ca profesor particular în familia unui comerciant bogat. Călătorește în Urali și în Gubernia Perm, pe fluviul Kama. Publică versuri în al doilea almanah editat de gruparea „Centrifuga".

1917 Îi apare placheta de versuri *Pe deasupra barierelor* (la editura „Centrifuga"). Scrie volumul de versuri *Sora mea, viața* și începe să lucreze la un roman neterminat, intitulat provizoriu *Trei nume*.

1918 Îi mărturisește Marinei Țvetaeva că vrea să scrie „un roman mare, cu dragoste, cu o eroină, ca Balzac".

1919 Răspunzînd la un sondaj întreprins de Uniunea Scriitorilor Profesioniști din Moscova, Pasternak declară că, în ultimii doi ani, a scris *mai ales* proză.

1920 Familia lui Pasternak (tatăl, mama și cele două surori) se mută în Germania.

1922 Apare *Sora mea, viața*, cu subtitlul *Vara lui 1917*, cartea care stabilește locul lui Pasternak în poezia rusă, după cum notează maestrul simbolismului, Valeri Briusov: „Versurile lui Pasternak au fost distinse cu o onoare, care operelor poetice (cu excepția celor interzise de cenzura țaristă) nu le mai fusese acordată cam din vremea lui Pușkin: circulau în copii. Tinerii poeți știau pe de rost versurile lui Pasternak, care încă nu fuseseră tipărite nicăieri, și îl imitau mai mult chiar decît pe Maiakovski, pentru că încercase să surprindă însăși esența poeziei".
Apare începutul unui roman sub titlul *Copilăria Jeniei Liuvers*, considerat, în mediile literare, cea mai remarcabilă proză a ultimilor ani.
Pasternak o descoperă, ca poetă, pe Marina Țvetaeva, citindu-i placheta *Verste*, publicată de aceasta în 1921, înaintea emigrării din Rusia. Îi scrie la Praga, Marina Țvataeva îi răspunde și astfel începe o corespondență intensă, care va fi cunoscută în totalitate (din dorința fiicei poetei) abia la începutul secolului următor.
La mijlocul lui august, împreună cu soția, Pasternak pleacă la Berlin, unde locuiau părinții săi.

1923 La începutul anului, editura berlineză „Helikon" îi publică placheta de versuri *Teme și variațiuni*.
În martie, se întoarce în Rusia.
Cam din inerție, în prelungirea trecutului său futurist, se află integrat în rîndurile grupării „Frontul de stînga al artei" (abreviat: „LEF"), condusă de Maiakovski, de unde se retrage totuși.

1924 Publică, în revista *LEF*, poemul „Boală superioară".

1925 Începe să lucreze la romanul în versuri *Spektorski*.
Apare volumul de proză *Povestiri*.

1926 Începe cunoscuta corespondență „încrucișată" cu R.M. Rilke și Marina Țvetaeva. Termină poemul

Anul 1905. Lucrează la poemul *Locotenentul Schmidt*, a cărui finalizare o forțează din pricina unor dificultăți materiale (trebuie să-și trimită soția și fiul în Germania).

1927 Apare, în volum separat, poemul *Anul 1905*. Tipărește volumul de versuri *Două cărți*.

1929 Face încă o tentativă de a scrie o proză de mari dimensiuni, menită să completeze romanul în versuri *Spektorski*. Renunță și publică separat această proză sub titlul de *Povestire*.

1930 La 9 aprilie, se sinucide Maiakovski. Contextul literar al epocii tinde din ce în ce mai mult să-l impună pe Pasternak drept „lider" al poeziei ruse.

1931 Publică romanul în versuri *Spektorski*. Publică proza autobiografică *Sub înaltă protecție*.

1932 Apare volumul de versuri *A doua naștere*, care marchează o „schimbare de voce" în limbajul poetic al lui Pasternak. Este o tentativă, în cele din urmă eșuată, de apropiere a poetului de contextul literar contemporan, cînd declară că este gata să scrie chiar rău, aproape în stilul lui Demian Bednîi.

1933 *Sub înaltă protecție* este interzisă.

1934 La începutul lui mai, este arestat Osip Mandelștam. Pasternak face demersuri pentru eliberarea acestuia la Buharin, care îi scrie lui Stalin: „Și Pasternak își face griji". Stalin le telefonează lui Pasternak și Buharin, comunicîndu-le eliberarea, aproape incredibilă, a lui Mandelștam.

La 1 decembrie, este asasinat Kirov. Începe un val de teroare și arestări, inclusiv printre scriitori.

1935 Buharin îi comandă lui Pasternak un panegiric la adresa lui Stalin, cu intenția de a conferi prestigiu acestui gen, devenit obligatoriu în literatura rusă. Poetul se conformează scriind poezia *Artistul*, în care contrapune două „figuri" egale în drepturi: artistul îndărătnic și omul politic, punînd în legătură vaga îmblînzire a climatului literar cu perspectiva creației independente și nonconformiste.

Din dispoziția lui Stalin, participă la Congresul pentru apărarea culturii, organizat la Paris. Aici, la 24 iunie, este întîmpinat cu ovații și cu aprecieri superlative la adresa creației sale. Se întîlnește cu Marina Țvetaeva, dar întrevederea este ratată, poetul nereușind să-și dezvăluie chinurile dedublării pe care începuse să le resimtă acut. La întoarcerea în țară, depresiunea nervoasă îl aduce într-un sanatoriu.

În vara acestui an, la primul Congres al scriitorilor sovietici, în cadrul cuvîntărilor și dezbaterilor, operei lui

Pasternak i se acordă o atenţie deosebită. Este ales membru în comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor. Poziţia ambiguă a lui Pasternak faţă de putere are şi anumite explicaţii de conjunctură. Rusia aşteaptă schimbări în bine: se pregătea proiectul noii constituţii, care dădea speranţa unor reforme democratice şi radicale. În septembrie se anunţă că în curînd se va renunţa la sistemul cartelelor alimentare. În armată sînt reintroduse cîteva grade militare (anulate de revoluţia comunistă), iar cuvîntul „ofiţer" îşi mai pierde din semnificaţia lui odioasă. Se anulează interdicţiile de drepturi civile legate de originea socială, este reabilitată căzăcimea, se permite sărbătorirea Anului Nou (interzisă în 1929) cu atributul ei – bradul.

Apare, la Praga, un volum de traduceri, *Lyrika*, din opera lui Pasternak.

La 27 octombrie sînt arestaţi N.N. Punin şi L.N. Gumiliov, soţul şi fiul Annei Ahmatova. Pasternak intervine la Stalin printr-o scrisoare şi cei doi sînt eliberaţi.

Dialogul de la distanţă dintre Stalin şi Pasternak este încununat de poezia „Îmi place firea îndărătnică" (publicată în primul număr pe 1936 al ziarului *Izvestia*), pe care o încheie cu versurile „despre Stalin şi despre sine": „El crede în cunoaşterea reciprocă a două principii contrare".

1936 Pasternak se stabileşte definitiv la Peredelkino, sat de vile de lîngă Moscova.

Noul val de teroare este inaugurat de articolul apărut în *Pravda* (la 21 ianuarie), „Haos în loc de muzică", în care este atacat Şoştakovici şi care marchează începutul unei campanii, inspirate de Stalin, de demascare a „formaliştilor". În cadrul organizaţiilor de creaţie izbucneşte panica, transformată curînd în isteria autoflagelării şi ponegririlor reciproce, numite oficial „dezbateri asupra formalismului".

În februarie, la Minsk, are loc Plenara a II-a a conducerii Uniunii Scriitorilor, prilej cu care Pasternak face un apel, destul de mascat, la rezistenţă împotriva „comenzii sociale".

La 13 martie, la Adunarea generală a scriitorilor din Moscova, repetă apelul, de data aceasta în mod direct. Asupra tonului cuvîntării sale putem să ne facem o impresie din următoarea frază citată în *Literaturnaia gazeta*: „Nu zbieraţi şi, dacă totuşi zbieraţi, faceţi-o măcar pe mai multe voci".

Aceste luări de poziţie sînt interpretate drept frondă şi, spre toamnă, tonul presei faţă de Pasternak se modifică,

apar imprecaţii de tipul: „izolare de viaţă", „ermetism", „subiectivism" care, în contextul epocii, erau denunţuri politice făţişe.

1937 La 24 februarie, la Plenara Uniunii Scriitorilor (dedicată comemorării centenarului de la moartea lui Puşkin) un „prieten"-poet atinge, în cuvîntarea sa, şi problema lui Pasternak: „Nu vreau să aud de absurdul versurilor lui Pasternak. E un cifru adresat cuiva, cu un apel întru totul neambiguu. E vorba de duplicitate. La fel de duplicitare sînt, în ultimul timp, şi iniţiativele sociale ale lui Pasternak. Oricît de mare i-ar fi talentul, acesta nu poate justifica faptele sale anticetăţeneşti (nu îndrăznesc să mă exprim mai ferm).

Problema nu constă în complexitatea formei, ci în faptul că această complexitate, Pasternak vrea s-o utilizeze în scopuri străine şi duşmănoase".

De acum începe un con de umbră pentru Pasternak, care trăieşte permanent sub ameninţarea arestării.

1938 La 3 mai, este arestat pentru a doua oară Osip Mandelştam, care avea să moară apoi în lagăr.

Pasternak începe să traducă *Hamlet* de Shakespeare.

1939 La 16 iunie, Marina Ţvetaeva revine în Rusia, împreună cu familia.

La 15 iulie este arestat regizorul B.M. Meyerhold (care îi comandase traducerea lui *Hamlet*), iar la 20 iulie este ucisă Z.N. Peich, soţia acestuia.

În octombrie sînt arestaţi soţul şi fiica Marinei Ţvetaeva.

1940 Apare *Hamlet* în traducerea lui Pasternak, acesta insistînd ca tălmăcirea sa să fie apreciată ca o operă dramatică originală.

1941 La 31 august, se sinucide Marina Ţvetaeva.

Pasternak începe să traducă *Romeo şi Julieta*.

1942 Împreună cu familia, Pasternak pleacă în evacuaţie. Termină traducerea piesei *Romeo şi Julieta*. Începe să scrie piesa de teatru *Pe lumea aceasta* (cu tematică de război). După ce le citeşte cîtorva prieteni fragmente din această piesă, înspăimîntîndu-i cu conţinutul ei, Pasternak arde manuscrisul.

1943 În cadrul unei delegaţii de scriitori, vizitează oraşul Oriol, de curînd eliberat.

Apare cartea de versuri *Pe trenuri timpurii*.

1944 În martie, după o lungă perioadă de absenţă din viaţa publică, are o întîlnire cu studenţii.

1945 La 3 iunie, revista *Aliatul britanic* (care apărea la Moscova) publică un articol cu aprecieri superlative la adresa traducerilor lui Pasternak din opera lui Shakespeare.

Îi apare placheta de versuri *Întinderea pămînteasc㠄*.
În iarna acestui an începe să scrie romanul *Doctor Jivago*.

1946 În februarie este datată prima variantă a poeziei „Hamlet", care deschide caietul cu *Poeziile lui Iuri Jivago*. Candidatura lui Pasternak este pentru prima dată înaintată comitetului pentru acordarea Premiului Nobel (va mai fi înaintată încă de șase ori).
La 2 aprilie are loc o serată comună de poezie a Ahmatovei și a lui Pasternak.
La 3 august, într-un cerc de prieteni, citește prima variantă a părții I din *Doctor Jivago*.
La 14 august este adoptată celebra (de tristă amintire) hotărîre privitoare la revistele *Zvezda* și *Leningrad*, care l-a distrus pe M. Zoșcenko și a pus-o pe Anna Ahmatova în imposibilitatea de a publica aproape două decenii. La 26 august și 4 septembrie sînt adoptate hotărîri asemănătoare cu privire la teatru și cinematografie. Climatul cultural devine iarăși amenințător.
La 4 septembrie, în cadrul unei ședințe a consiliului de conducere a Uniunii Scriitorilor, A. Fadeev îl învinovățește pe Pasternak de izolare de popor și de nerecunoaștere „a ideologiei noastre".
La 9 septembrie, la Peredelkino, într-un cerc de prieteni, Pasternak citește primele două părți din *Doctor Jivago*.
La 17 septembrie, la Adunarea generală a scriitorilor din Moscova, Fadeev previne asistența că „poezia apolitică a lui Pasternak nu poate fi un ideal pentru moștenitorii marii poezii ruse".

1947 La 21 martie, revista *Kultura i jizni*, sub semnătura lui A. Surkov, publică un articol, în care Pasternak este învinuit de „concepție reacționară asupra lumii", i se impută că trăiește „în dezacord cu noua realitate", că o „clevetește direct", conchizîndu-se că „literatura sovietică nu se poate împăca cu poezia lui". Pentru acele vremuri, articolul era pur și simplu un denunț politic.
În aprilie, Pasternak finalizează partea a III-a a romanului. Pentru a-l putea continua, traduce *Cavalerul Janos* de Petőfi (2500 de versuri într-o lună și o săptămînă) și *Regele Lear* (într-o lună și jumătate). Începe să traducă *Faust* de Goethe.
La 26 iunie, la Plenara a XI-a a Conducerii Uniunii Scriitorilor, în raportul *Dușmanii ideologiei noastre*, Fadeev îl învinuiește iarăși pe Pasternak de „îndepărtare de viață", sprijinindu-și acuzațiile pe opiniile favorabile din presa străină privitoare la creația poetului.

1948 În aprilie, este dat la topit întregul tiraj de *Opere alese* de Pasternak, tipărit în anul precedent.

Spre sfîrşitul lui mai, este gata prima carte a romanului (alcătuită iniţial din primele patru părţi), care este dată la dactilografiat.

Continuă lucrul la traducerea lui *Faust*.

1949 În februarie, termină prima parte din *Faust*.

Toată primăvara continuă atacurile presei la adresa lui Pasternak şi circulă cu insistenţă zvonul că ar fi fost arestat, amplificat şi de noua nominalizare pentru Premiul Nobel.

În noiembrie şi decembrie, scrie şapte poezii în caietul lui Iuri Jivago. Începe partea a V-a a romanului.

1950 Traduce *Macbeth*, începe partea a doua din *Faust*.

În octombrie, termină partea a V-a a romanului.

1951 Termină partea a doua a lui *Faust*. Lucrează intens la roman.

1952 La începutul lui octombrie, termină părţile a VI-a şi a VII-a din roman.

La 20 octombrie, este internat în spital, ca urmare a unui infarct.

1953 La 5 martie moare Stalin.

În timpul verii, Pasternak scrie încă 11 poezii în caietul lui Iuri Jivago (două dintre acestea, „Insomnie" şi „Sub cerul liber", nu au fost incluse în ciclu).

Scrie „la prima mînă" paginile care vor constitui continuarea romanului (pînă la partea a XIV-a).

1954 În aprilie, revista *Znamia* publică zece poezii sub titlul „Versuri dintr-un roman", însoţite de o scurtă notă scrisă de autor.

1955 La 5 august, Pasternak îşi anunţă dactilografa că manuscrisul „celei de-a doua redacţii" a romanului este gata.

La 18 septembrie, îşi înştiinţează dactilografa că începe să revizuiască textul, rugînd-o să nu arate nimănui dactilograma.

La 10 decembrie, după ce revede întregul text, le comunică prietenilor săi că romanul este definitivat.

1956 În mai, primeşte vizita oficială a lui Sergio D'Angelo, membru al Partidului Comunist Italian şi funcţionar al radiodifuziunii italiene la Moscova. Îi oferă, pentru lectură, un exemplar necorectat din dactilograma romanului. Acesta nu restituie manuscrisul, ci îl expediază mecenatului şi editorului milanez Giangiacomo Feltrinnelli, care îi comunică lui Pasternak că doreşte să publice romanul în limba italiană şi că se află în căutarea unui traducător.

La 30 iunie, Pasternak îi scrie editorului că ar fi bucuros dacă *Doctor Jivago* ar apărea în traducere, însă îl previne că, „dacă publicarea lui în ţară, promisă de mai multe reviste, întîrzie şi Dv. îl tipăriţi mai repede, situaţia ar fi tragic de dificilă pentru mine".

La începutul lui septembrie, revista *Literaturnaia Moskva* refuză romanul. La fel procedează și revista *Novîi mir*, care returnează manuscrisul însoțit de o scrisoare ce va fi făcută publică doi ani mai tîziu.

Toate demersurile lui Pasternak pentru publicarea romanului în URSS eșuează.

1957 A. Surkov (președintele Uniunii Scriitorilor) face o călătorie specială la Milano, pentru a cere romanul de la Feltrinnelli (sub pretextul că autorul vrea să-l revizuiască), însă acesta refuză restituirea.

La 15 noiembrie, *Doctor Jivago* apare în versiunea italiană, editorul neacordînd nici o atenție telegramei trimise sub presiune prin care Pasternak cerea oprirea tipăririi.

1958 La 24 august, în Olanda, apare prima ediție-pirat a romanului, în limba rusă.

La 23 octombrie, după cea de-a șaptea candidatură, lui Pasternak i se decernează Premiul Nobel „pentru realizări excepționale în poezia lirică actuală și pe solul tradițional al marii proze ruse".

La 25 octombrie, în *Literaturnaia gazeta* apare recenzia internă a redacției revistei *Novîi mir*, care justifică refuzul de a tipări romanul, definit ca „politic". Această recenzie, concepută ca o scrisoare către autor (semnatari: B. Agapov, K. Fedin, K. Simonov și A. Krivițki), conține fraze și sintagme de tipul: „Spiritul romanului Dv. este spiritul neacceptării revoluției socialiste", „înverșunarea minciunii", „ura interioară a lui Jivago față de revoluție ar fi suficientă pentru trei Denikini", „apologia trădării", „individualism incredibil de hipertrofiat", „pretenție de mesianism sub masca rafinamentului aparent", „contradicție profundă cu întreaga tradiție a literaturii ruse" etc.

Intensitatea persecuției la care este supus acum Pasternak o putem aproxima după amintirile lui B. Kaverin: „Pasternak a fost supus anatemei naționale, deși nimeni (cu excepția redacției revistei *Novîi mir*) nu-i citise romanul și, prin urmare, nu-l putea aprecia la modul obiectiv; scriitorul a fost categorisit ca mizantrop, cinic, clevetitor, renegat, emigrant intern. I se spunea jigodie turbată, broască de baltă".

În aceste zile Pasternak scrie poezia *Premiul Nobel*, în care citim versul: „Sînt hăituit precum o fiară-n țarc".

Prezidiul conducerii Uniunii Scriitorilor din URSS, Biroul comitetului organizatoric al Uniunii Scriitorilor din RSFSR și Prezidiul Asociației Scriitorilor din Moscova iau în comun decizia de excludere a lui Pasternak din rîndurile lor, măsură justificată prin „prăbușirea moral-politică a lui Pasternak", romanul fiind caracterizat ca „sărăcie de

idei", „țipăt de burghez", ideea acestuia ca fiind „falsă și derizorie, preluată de la groapa de gunoi a decadentismului".

La 31 octombrie, în timpul deliberărilor instanțelor superioare scriitoricești, Asociația Scriitorilor din Moscova a ținut, sub președinția lui S. Smirnov, o adunare generală, care a propus expulzarea lui Pasternak din URSS.

La aceeași dată, studenții Institutului de literatură demonstrează în fața clădirii Uniunii Scriitorilor, purtînd prapori pe care scriseseră „afară cu Iuda din URSS".

În aceleași zile, *Pravda* îl numea pe Pasternak „buruiană literară", iar Semiciastnîi, secretarul CC al Komsomolului, într-o cuvîntare, îi spunea „oaie parșivă" și „porc care murdărește locul unde mănîncă".

După presiuni și amenințări repetate, scriitorul se vede nevoit să refuze Premiul Nobel.

Nici Feltrinnelli nu a scăpat nepedepsit. Sub presiunea lui Suslov și Hrușciov, a trebuit să demisioneze din rîndurile Partidului Comunist Italian, devenind ulterior sponsorul „terorismului roșu".

1959 În aceste condiții, în ianuarie, Pasternak încheie cartea de versuri *Cînd se însenin*ează (variante de titlu: *Stihuri noi*, *După întrerupere*).

Feltrinnelli publică romanul și în limba rusă, întreprindere despre care Pasternak îi scrie cunoștinței sale Jacqueline de Proyart: „Ediția milaneză în limba rusă colcăie de erori regretabile. E aproape alt text decît al meu".

1960 La 30 mai, la Peredelkino, moare Boris Pasternak.

1961 Apare volumul *Poezii și poeme*, în care sînt incluse 32 (din totalul de 41) de poezii din *Cînd se însenin*ează.

1987 Este reprimit, post-mortem, în Uniunea Scriitorilor din URSS, gest reparator folositor acestei instituții, nu lui Pasternak.

1988 Romanul *Doctor Jivago* este publicat în revista *Novîi mir*, nr. 1-4, realizîndu-se astfel, cu o întîrziere de trei decenii, contactul cărții cu publicul căruia îi fusese în primul rînd destinată.

E.I.

Cuprins

Prefaţă (*Emil Iordache*) 5

Partea I – ACCELERATUL DE LA ORA 5 19
Partea a II-a – O FATĂ DIN ALTĂ LUME 38
Partea a III-a – CRĂCIUN LA FAMILIA SVENTIŢKI 82
Partea a IV-a – ÎN PRAGUL INEVITABILULUI 111
Partea a V-a – DESPĂRŢIREA DE TRECUT 151
Partea a VI-a – SĂLAŞ LA MOSCOVA 188
Partea a VII-a – PE DRUM 232
Partea a VIII-a – SOSIREA 279
Partea a IX-a – VARÎKINO 303
Partea a X-a – PE DRUMUL MARE 334
Partea a XI-a – OŞTIREA DIN PĂDURE 358
Partea a XII-a – SCORUŞE ÎN ZAHĂR 383
Partea a XIII-a – VIZAVI DE CASA CU STATUI 408
Partea a XIV-a – IARĂŞI LA VARÎKINO 454
Partea a XV-a – SFÎRŞIT 504
Partea a XVI-a – EPILOG 545
Partea a XVII-a – POEZIILE LUI IURI JIVAGO 561
Hamlet 561
Martie 562
În săptămîna patimilor 563
Noaptea albă 565
Noroaie de primăvară 567
Explicaţie 568
Vara în oraş 570

Vîntul 571
Hameiul 572
Toamna timpurie 573
Nunta 574
Toamna 576
Basm 577
August 580
Noapte de iarnă 582
Despărţire 583
Întîlnire 585
Steaua de Crăciun 587
Zori 590
Minunea 591
Pămîntul 592
Zile urîte 594
Maria Magdalena (I) 595
Maria Magdalena (II) 596
Grădina Ghetsimani 597

Tabel cronologic 599

În colecţia „Biblioteca Polirom"

au apărut:

Honoré de Balzac – *Proscrişii şi alte povestiri din Comedia umană*
Émile Zola – *Prada*
Mihai Eminescu – *Opera poetică*
A.S. Puşkin – *Talismanul* (poezii)
Nikos Kazantzakis – *Zorba Grecul*
F.M. Dostoievski – *Idiotul*
Konrad Lorenz – *Şi el vorbea cu patrupedele, cu păsările şi cu peştii. Aşa a descoperit omul cîinele*
Gustave Flaubert – *Doamna Bovary*
Boris Pasternak – *Doctor Jivago*
*** – *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit. Corespondenţă inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*
Jean-Paul Sartre – *Adevăr şi existenţă*
Rainer Maria Rilke – *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*
Rabindranath Tagore – *Gitanjali. Jertfa lirică*
Dante – *Divina Comedie*
Jean-Paul Sartre – *Carnete dintr-un război anapoda*
Oscar Wilde – *Decăderea minciunii. Eseuri*
Miguel de Cervantes – *Nuvele exemplare* (2 vol.)
Miguel de Unamuno – *Trei nuvele exemplare şi un Prolog*
Ernst Jünger – *Cartea ceasului de nisip*
Sławomir Mrożek – *Povestiri 1990-1993*
N.V. Gogol – *Opere 1* (*Serile în cătunul de lîngă Dikanka, Mirgorod*)
N.V. Gogol – *Opere 2* (*Povestiri din Sankt-Petersburg, Revizorul, Căsătoria*)
N.V. Gogol – *Opere 3* (*Suflete moarte*)
Oscar Wilde – *Portretul lui Dorian Gray*
D.H. Lawrence – *Amantul doamnei Chatterley*
Honoré de Balzac – *O afacere tenebroasă*
David Lodge – *Schimb de dame*
F. Scott Fitzgerald – *Blîndeţea nopţii*
Mihail Bulgakov – *Cupa vieţii*
Salman Rushdie – *Ruşinea*
Saul Bellow – *Ravelstein*
A.P. Cehov – *Stepa şi alte povestiri*
J.D. Salinger – *Nouă povestiri*
Ian McEwan – *Amsterdam*
Andreï Makine – *Crima Olgăi Arbelina*

Jonathan Coe – *Casa somnului*
J.D. Salinger – *De veghe în lanul de secară*
John Fowles – *Iubita locotenentului francez*
David Lodge – *Ce mică-i lumea !*
José Saramago – *Toate numele*
Peter Ackroyd – *Documentele lui Platon*
D.H. Lawrence – *Fii şi îndrăgostiţi*
F. Scott Fitzgerald – *Marele Gatsby*
Antonio Tabucchi – *Capul pierdut al lui Damasceno Monteiro*
Ernst Jünger – *Grădini şi drumuri*
I.S. Turgheniev – *Prima iubire*
Mika Waltari – *Etruscul*
David Lodge – *Meserie !*
Bernhard Schlink – *Cititorul*
Max Frisch – *Homo faber*
Dino Buzzati – *Deşertul tătarilor*
Andreï Makine – *Testamentul francez*
F.M. Dostoievski – *Nopţi albe şi alte microromane*
Kazuo Ishiguro – *Rămăşiţele zilei*
Honoré de Balzac – *Femeia părăsită. Scene din Comedia umană*
Saul Bellow – *Trăieşte-ţi clipa*
John Fowles – *Colecţionarul*
A.P. Cehov – *Logodnica şi alte povestiri*
William Shakespeare în colaborare cu John Fletcher – *Doi veri de stirpe aleasă*
Haruki Murakami – *Pădurea norvegiană*
Colm Tóibín – *Povestea nopţii*
Julian Barnes – *Anglia, Anglia*
Ismail Kadare – *Generalul armatei moarte*
José Saramago – *Pluta de piatră*
William Trevor – *Citindu-l pe Turgheniev*
Erico Verissimo – *Incident la Antares*
Aglaja Veteranyi – *De ce fierbe copilul în mămăligă*
David Lodge – *Terapia*
Max Frisch – *Eu nu sunt Stiller*
Amélie Nothomb – *Igiena asasinului*
George Orwell – *Ferma Animalelor*
Michael Ondaatje – *Obsesia lui Anil*
J.D. Salinger – *Dulgheri, înălţaţi grinda acoperişului* şi *Seymour : o prezentare*
Luis Sepúlveda – *Bătrînul care citea romane de dragoste*
Dino Buzzati – *O dragoste*
D.H. Lawrence – *Fata pierdută*
Umberto Eco – *Numele trandafirului*
J.D. Salinger – *Franny şi Zooey*

Muriel Spark – *Lorzi şi complici*
August Strindberg – *Singur*
Birgitta Trotzig – *Vieţi duble*
Daniel Pennac – *La căpcăunii veseli*
Daniil Harms – *Mi se spune capucin*
Boris Pasternak – *Sub înaltă protecţie*
Salman Rushdie – *Ultimul suspin al Maurului*
Ángeles Mastretta – *Răpeşte-mi viaţa*
Günter Grass – *În mers de rac*
George Orwell – *O mie nouă sute optzeci şi patru*
Amélie Nothomb – *Uimire şi cutremur*
Lawrence Durrell – *Cvartetul din Alexandria. Justine*
Iris Murdoch – *Clopotul*
Voltaire – *Dicţionar filosofic*
Italo Calvino – *Castelul destinelor încrucişate*
John Fowles – *Magicianul*
Ian McEwan – *Grădina de ciment*
Dai Sijie – *Balzac şi Micuţa Croitoreasă chineză*
Christa Wolf – *Medeea. Glasuri*
Russell Banks – *Dulcea lume de după*
Lawrence Durrell – *Cvartetul din Alexandria. Balthazar*
Saul Bellow – *Darul lui Humboldt*
Vladimir Nabokov – *Lolita*
Aldous Huxley – *Minunata lume nouă.*
Reîntoarcere în minunata lume nouă
Helen Fielding – *Jurnalul lui Bridget Jones*
I.S. Turgheniev – *În ajun. Fum*
Paul Auster – *Tombuctu*
F.M. Dostoievski – *Demonii*
Malcolm Lowry – *Sub vulcan*
Charles Bukowski – *Femei*
Max Frisch – *Numele meu fie Gantenbein*
Mihail Bulgakov – *Inimă de câine*
Antonio Tabucchi – *Se face tot mai târziu*
David Lodge – *Gînduri ascunse*
Mika Waltari – *Egipteanul*
Haruki Murakami – *La sud de graniţă, la vest de soare*
Iris Murdoch – *Marea, marea*
Henry James – *Daisy Miller*
Alessandro Baricco – *Ocean Mare*
Arthur Rimbaud – *Opere*
Dino Buzzati – *Bàrnabo, omul munţilor.*
Secretul Pădurii Bătrîne
George Orwell – *Zile birmaneze*
Lawrence Durrell – *Cvartetul din Alexandria. Mountolive*
William Faulkner – *Zgomotul şi furia*

P.G. Wodehouse – *Greşeala lordului Emsworth*
Henry de Montherlant – *Un asasin îmi e stăpîn*
Michael Cunningham – *Orele*
Juan Marsé – *Vraja Shanghaiului*
Ismail Kadare – *Florile înghețate din martie*
José Saramago – *Evanghelia după Isus Cristos*
Lev Tolstoi – *Anna Karenina* (2 vol.)
Marguerite Yourcenar – *Ca o apă care curge*
Tracy Chevalier – *Fata cu cercel de perlă*
Aldous Huxley – *Punct contrapunct*
Leonard Cohen – *Joaca preferată*
Oscar Wilde – *De Profundis*
Villiers de l'Isle-Adam – *Povestiri crude şi insolite*
Arturo Pérez-Reverte – *Tabloul flamand*
Agneta Pleijel – *Lord Nevermore*
Vladimir Nabokov – *Glorie*
Lawrence Durrell – *Cvartetul din Alexandria. Clea*
Tracy Chevalier – *Îngeri căzători*
Anna Gavalda – *O iubeam*
J.-K. Huysmans – *Liturghia neagră*
Alessandro Baricco – *Mătase*
E.A. Poe – *Masca Morţii Roşii şi alte povestiri*
Leonard Cohen – *Frumoşii învinşi*
Andrei Platonov – *Moscova cea fericită şi alte nuvele*
V.S. Naipaul – *Măscăricii*
Bernhard Schlink – *Evadări din iubire*
John Fowles – *Turnul de abanos*
Jack Kerouac – *Pe drum*
Graham Greene – *Americanul liniştit*
Salman Rushdie – *Harun şi Marea de Poveşti*
Mihail Bulgakov – *Garda albă*
Kurt Vonnegut – *Fii binecuvîntat, domnule Rosewater*
Julio Cortázar – *Toate focurile, focul*
Kurt Vonnegut – *Abatorul cinci*
Luis Sepúlveda – *Nume de toreador*
Graham Greene – *Comedianţii*
William Faulkner – *Pogoară-te, Moise*
Michel Tournier – *Gaspar, Melhior & Baltazar*
William Burroughs – *Pederast*
Mika Waltari – *Amanţii din Bizanţ*
Nadejda Mandelştam – *Fără speranţă*
Salman Rushdie – *Pămîntul de sub tălpile ei*
José Saramago – *Anul morţii lui Ricardo Reis*
Vladimir Nabokov – *Invitaţie la eşafod*
Juan Marsé – *Cozi de şopîrlă*
Aglaja Veteranyi – *Raftul cu ultimele suflări*

Graham Greene – *La drum cu mătuşă-mea*
Ian McEwan – *Ispăşire*
Alain Robbe-Grillet – *Reluarea*
Katarina Frostenson – *Ioni*
P.G. Wodehouse – *Fulger în plină vară*
John Fowles – *Mantisa*
D.H. Lawrence – *Şarpele cu pene*
John Cheever – *Falconer*
Kurt Vonnegut – *Galápagos*
Michel Tournier – *Picătura de aur*
Daniel Pennac – *Zîna carabină*
Dino Buzzati – *Marele portret*
Ismail Kadare – *Piramida*
Michel Houellebecq – *Platforma*
Haruki Murakami – *În căutarea oii fantastice*
Iris Murdoch – *Fiul cuvintelor*
Kazuo Ishiguro – *Pe cînd eram orfani*
Tomas Tranströmer – *Pagini din cartea nopţii*
Charles Bukowski – *De duzină*
F.M. Dostoievski – *Jucătorul şi alte microromane*
Alice Sebold – *Minunatele oase*
Philip Roth – *Pata umană*
Helen Fielding – *Bridget Jones: La limita raţiunii*
Sylvia Plath – *Clopotul de sticlă*
Primo Levi – *Mai este oare acesta un om?*
Graham Greene – *Sfîrşitul unei iubiri*
Andreï Makine – *Pămîntul şi cerul lui Jacques Dorme*
Julio Cortázar – *Manuscris găsit într-un buzunar şi alte povestiri*
Martin Amis – *Născuţi morţi*
José Saramago – *Istoria asediului Lisabonei*
P.G. Wodehouse – *Nori grei deasupra Castelului Blandings*
Laurence Sterne – *Viaţa şi opiniunile lui Tristram Shandy, Gentleman*
Charles Bukowski – *Factotum*
Jonathan Coe – *Clubul putregaiurilor*
Charles Frazier – *Cold Mountain*
Tim O'Brien – *Vrăjitorul*
Arturo Pérez-Reverte – *Regina Sudului*
Haruki Murakami – *Dans dans dans*
Daniel Pennac – *Micuţa vînzătoare de proză*
Daniel Defoe – *Jurnal din Anul Ciumei*
Philip Roth – *M-am măritat cu un comunist*
Georges Bataille – *Madame Edwarda. Mortul. Istoria ochiului*
Nathaniel Hawthorne – *Casa cu şapte frontoane*
Elias Canetti – *Orbirea*

Christian Haller – *Muzica înghiţită*
Kurt Vonnegut – *Leagănul pisicii*
Arto Paasilinna – *Morarul care urla la lună*
Alfredo Bryce Echenique – *Grădina iubitei mele*
Torgny Lindgren – *Caltaboşul*
Graham Greene – *Puterea şi gloria*
Italo Calvino – *Palomar*
John Fowles – *Daniel Martin*
Luis Sepúlveda – *Jurnalul unui killer sentimental. Yacaré*
Kobo Abe – *Femeia nisipurilor*
Saul Bellow – *Herzog*
Paul Auster – *Cartea iluziilor*
Peter Beagle – *Ultima licornă*
Nick Hornby – *Febra stadioanelor*
Arturo Pérez-Reverte – *Clubul Dumas*
Charles Bukowski – *Poşta*
Eiji Yoshikawa – *Musashi* (2 vol.)
John Steinbeck – *Iarna vrajbei noastre*
Tracy Chevalier – *Albastru pur*

în pregătire:

Richard Brautigan – *La pescuit de păstrăvi în America*
Ernst Jünger – *Pagini din Kirchhorst. Coliba din vie*
Erri De Luca – *Tu – al meu*

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11 ;
(0232)21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail : polirom@dnt.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: lumina-lex@fx.ro

Valoarea timbrului literar este de 2% din preţul de vînzare şi se adaugă acestuia. Sumele se virează la Uniunea Scriitorilor din România, cont nr. 2511.1-171.1/ROL